

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία - Λαϊκός Πολιτισμός
Κατεύθυνση: *Λαϊκός Πολιτισμός*
Ειδίκευση: *Συλλογικές Νοοτροπίες, Λαϊκή Κοσμοθεωρία και Λαϊκή Τέχνη*

Μαρία Χ. Ράπτη

**Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ**

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι.)

Τόμος 1

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, (Επόπτρια), Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Νικόλαος Αναστασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας (19ος-20ός αι.), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Στέφανος Τσιόδουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2017

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία - Λαϊκός Πολιτισμός
Κατεύθυνση: *Λαϊκός Πολιτισμός*
Ειδίκευση: *Συλλογικές Νοοτροπίες, Λαϊκή Κοσμοθεωρία και Λαϊκή Τέχνη*

Μαρία Χ. Ράπτη

**Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ**

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι.)

Τόμος 1

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, (Επόπτρια), Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Νικόλαος Αναστασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας (19ος-20ός αι.), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Στέφανος Τσιόδουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2017

Στην οικογένειά μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΜΟΣ 1

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι.)

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ιστορική διαδρομή.....	16
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Κοινότητα και περιβάλλον.....	19
Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Οι Χουλιάρδες σήμερα.....	26

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι.)

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η υφαντική. Άνθρωποι και έργα	30
1. Γενικές παρατηρήσεις	30
2. Πρώτες ύλες υφαντικής τέχνης.....	38
3. Προετοιμασία νημάτων.....	39
3.1. Το κούρεμα των ζώων.....	40
3.2. Πλύσιμο μαλλιών.....	42
3.3. Γράνσιμο.....	43
3.4. Λανάρισμα.....	44
3.5. Γνέσιμο.....	45
4. Το μάζεμα του μασουριού στο αδράχτι.....	48
5. Το τσικρίκι.....	49
6. Το μάζεμα του μασουριού στην ανέμη.....	50
7. Η επεξεργασία του τράγιου μαλλιού.....	51
8. Βάψιμο νημάτων.....	52
9. Το τέντωμα του φλόκου.....	58
10. Προετοιμασία του στημονιού.....	58
10.1. Μάζεμα του στημονιού σε κουβάρι.....	58

10.2. Ίδιασμα.....	59
10.3. Το τύλιγμα του στημονιού στο πίσω αντί.....	61
10.4. Μίτωμα.....	62
10.5. Ενσωμάτωση του διασιδιού στον αργαλειό.....	64
11. Ο αργαλειός.....	65
12. Νεροτριβή και μαντάνια.....	68
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η υφαντική στα δημοτικά τραγούδια της κοινότητας.....	72

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΥΦΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΥΦΑΝΤΑ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Υφαντά της κατοικίας.....	77
1. Υφαντά κατά την ύλη της κατασκευής τους και τη χρήση τους.....	77
3. Υφαντά κατά τις τεχνικές της ύφανσης.....	84
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η διακόσμηση των υφαντών. Μοτίβα και περιεχόμενο.....	89
Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Τα επαγγελματικά υφαντά.....	96
Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η «Ταπητουργική Σχολή» των Χουλιαράδων	99
Ε΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Τα χουλιαριώτικα υφαντά σήμερα.....	102

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ραφτάδες και μοδίστρες.....	109
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ανδρική ενδυμασία	112
Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Γυναικεία ενδυμασία.....	135
Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Βρεφική και Παιδική φορεσιά.....	174
Ε΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το περιεχόμενο και η κοινωνική λειτουργία των ενδυμάτων στους Χουλιαράδες προπολεμικά και μεταπολεμικά.....	181
1. Γενικές Παρατηρήσεις.....	181
2. Προπολεμικά: Παράδοση και αλλαγές. Σιγκούνια, δίμιτες και πλεχτές φούστες. Φουστανέλες, σαλβάρες, κυλλότες και κοστούμια.....	183
3. Μεταπολεμικά: Η αστικοποίηση. Τα «ευρωπαϊκά».....	194

ΣΤ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η «παράδοση» και η αναπαράσταση της τοπικής ενδυμασίας στους Χουλιαράδες σήμερα (αρχές του 21ου αιώνα): «Χορευτικός Όμιλος Χουλιαράδων»	204
--	------------

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΥΦΑΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΘΙΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Τα υφαντά ως μέρος της προίκας.....	210
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Εθιμικές δοξασίες και προλήψεις.....	219

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΥΦΑΝΤΩΝ

.....	224
--------------	------------

ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ (ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)	231
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ.....	240
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	246
1. Ελληνόγλωσση	246
2. Ξενόγλωσση	250
3. Διαδικτυακή	251
ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.....	252

ΤΟΜΟΣ 2

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	255
Παράρτημα 1. Απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις.....	255
Παράρτημα 2. Φωτογραφικό υλικό.....	413
(α) Υφαντά της κατοικίας.....	413
(β) Ανδρική ενδυμασία.....	426
(γ) Γυναικεία ενδυμασία.....	430
(δ) Παιδική ενδυμασία.....	434

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα τελευταία χρόνια η διαδικασία της διεθνοποίησης επέδρασε, σε μεγάλο βαθμό, θετικά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη πολλών χωρών, ενώ η παγκοσμιοποίηση με την αποδοχή – κάποτε ανεξέλεγκτη - αμερικάνικων κυρίως προτύπων σε κάθε επίπεδο της ζωής (αξίες, πρότυπα, ιδανικά, ήθη, έθιμα, γράμματα, τέχνες, ενδυματολογικές συμπεριφορές, μουσικά ακούσματα, κ.λπ.) επέφερε θετικές αλλά και αρνητικές κάποτε επιπτώσεις στις πολιτισμικές συμπεριφορές των λαών, με συνέπεια την απομάκρυνση και την αποξένωσή τους από όσα συνιστούν την πολιτισμική και κατ' επέκταση την εθνική ταυτότητά τους. Ο ελληνικός κόσμος είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Η παρούσα εργασία αποτελεί την προσωπική μου προσπάθεια να συνδράμω στην καταγραφή και τη διάσωση μιάς από τις πολλές όψεις του υλικού λαϊκού πολιτισμού του παρελθόντος της ιδιαίτερης πατρίδας μου, της ορεινής κοινότητας των Χουλιαράδων στην Ήπειρο, και συγκεκριμένα της υφαντικής τέχνης και των πολυποίκιλων έργων που έδωσε η τέχνη αυτή εκεί για την κάλυψη και την ικανοποίηση αναγκών της κατοικίας και της ένδυσης.

Για δύο χρόνια, με βασικό εργαλείο μου την επιτόπια έρευνα και τους κανόνες της, παρακολούθησα, παρατήρησα, κατέγραψα και μελέτησα ενδελεχώς, αφενός, την άσκηση της υφαντικής τέχνης, δηλαδή τη διαδικασία της κατασκευής των υφαντών, και αφετέρου, τη χρήση και τη λειτουργία τους στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της κοινότητας. Τοποθέτησα το ρολόι των αναζητήσεών μου πολλά χρόνια πίσω, ξεκινώντας από τις αρχές του 20ού αιώνα, περνώντας από τα δύσκολα και δύσβατα χρόνια του μεγάλου πολέμου, φτάνοντας τη δεκαετία του 1970 περίπου (οπότε αρχίζει η σταδιακή παρακμή της υφαντικής τέχνης), και κλείνοντας την ερευνητική διαδρομή μου στα δικά μας χρόνια, τις αρχές του 21ου αιώνα, που η ενασχόληση των Χουλιариωτών συμπατριωτών μου με την υφαντική τέχνη έχει πλέον περάσει στη μνήμη. Πράγματι, τα χουλιариώτικα υφαντά έργα, όσα σώζονται μέχρι σήμερα, αποτελούν πλέον πολιτιστικά στοιχεία που επιβιώνουν μεν, χωρίς ωστόσο, συνήθως, να ταυτίζονται με την αρχική τους μορφή και λειτουργία. Έτσι, προκειμένου να δείξω την πορεία τους στο χρόνο, ένα μέρος της εργασίας μου το αφιέρωσα στην αναφορά της χρήσης τους σήμερα, και στους Χουλιाराδες αλλά και στην πόλη των Ιωαννίνων, όπου μεταπολεμικά πολλοί συμπατριώτες μου εγκαταστάθηκαν.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κ. Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, καθηγήτρια του Τομέα Λαογραφίας, του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων, η οποία με παρότρυνε να ασχοληθώ με τον λαϊκό πολιτισμό της ιδιαίτερης πατρίδας μου και με καθοδήγησε με υπομονή στην ερευνητική και συγγραφική διαδικασία.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της εργασίας μου, τον κύριο Νικόλαο Αναστασόπουλο, επίκουρο καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας και τον κύριο Στέφανο Τσιόδουλο, επίκουρο καθηγητή στο Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την προθυμία τους να διαβάσουν τα κείμενά μου και να κάνουν πολύτιμες διορθώσεις και παρατηρήσεις.

Το όλο εγχείρημα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη βοήθεια των πληροφορητών και πληροφορητριών μου, που μου μετέδωσαν με περισσή αγάπη και ευχαρίστηση τις γνώσεις και την εμπειρία τους για μια τέχνη που τους έκανε υπερήφανους. Τους αναφέρω στο εξής ονομαστικά, με βαθιά ευγνωμοσύνη, ειλικρινείς ευχαριστίες και απέραντο σεβασμό στο πρόσωπό τους. Πρόκειται για τις κυρίες: Βασιλική Γεωργούλη-Κοντού, Λαμπρινή Καλογιάννη-Ράπτη, Παναγιώτα Καρακίτσου-Σιόντη, Μαρία Κοντού-Μασαλά, Αικατερίνη Μαστοράκη-Ράπτη, Ελευθερία Μπενέκου-Καλογιάννη, Γιαννούλα Μπενέκου-Κοντού, Γιαννούλα Μπενέκου-Κύργιου, Ελευθερία Μπενέκου-Παπακώστα, Αλεξάνδρα Μπενέκου-Σιόντη, Μαρία Ντέμου-Γαβριήλ, Αικατερίνη Παπαντωνίου-Καραμπέσιου, Μαγδαλινή Παπουτσή-Κωνσταντινίδη, Ευγενία Ράπτη, Ουρανία Ράπτη, Μαρία Ράπτη-Μασαλά, Αλεξάνδρα Τάτση-Δημητρούλα, Ελευθερία Τάτση-Θεοδώρου, Λαμπρινή Τάτση-Κωνσταντινίδη, Χρυσάνθη Τάτση-Μπενέκου και Σταυρούλα Τόλη-Σιόντη, καθώς και για τους κυρίους: Ιωάννη Δημητρούλα, Δημήτρη Μασαλά, Χρήστο Μασαλά, Βασίλειο Ράπτη, Περικλή Ράπτη, Χαρίλαο Ράπτη, Χρήστο Ράπτη, Βασίλειο Σιόντη και Κωνσταντίνο Σιόντη.

Ολοκληρώνοντας με την παρούσα εργασία τις μεταπτυχιακές σπουδές μου, θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω, από τη θέση αυτή, και όλους τους καθηγητές μου στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων, που μου μετέδωσαν την αγάπη τους για την επιστημονική έρευνα και ιδιαίτερα για την επιστήμη της Λαογραφίας και μου έδειξαν, ο καθένας

από τη δική του θέση, τον δρόμο για την επιστημονική και εμπειριστατωμένη προσέγγιση, εξέταση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας.

Τέλος, εκφράζω τις βαθιές ευχαριστιές μου στην οικογένειά μου, που με υποστήριξε ηθικά και υλικά σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου.

Μαρία Χ. Ράπτη

Ιωάννινα

Μάιος 2017

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. ΘΕΜΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η υφαντική σε οικοτεχνικό επίπεδο υπήρξε μια κληροδοτημένη από γενεά σε γενεά τέχνη της κοινότητας των Χουλιαράδων κατά τον 20ό αιώνα, μια γυναικεία ως επί το πλείστον απασχόληση στο πλαίσιο της αυτοκατανάλωσης. Ανέδειξε το πολιτιστικό στοιχείο της περιοχής και πρόβαλε την κοινωνική της ιδιαιτερότητα. Τα υφαντά που διασώζονται σήμερα (2017) μας πληροφορούν για τις αξίες, τις νοοτροπίες, τις γνώσεις, τις ικανότητες, τις δεξιότητες, τις αισθητικές αντιλήψεις και τις προσλαμβάνουσες των γυναικών των Χουλιαράδων του 20ού αιώνα.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να εξετάσει και να παρουσιάσει την υφαντική τέχνη και τα έργα της (υφαντά της κατοικίας / υφαντά της ενδυμασίας), στο πλαίσιο των πρακτικών αναγκών αλλά και της αισθητικής αντίληψης των κατοίκων της ορεινής και κατά βάση κτηνοτροφικής κοινότητας των Χουλιαράδων της Ηπείρου στη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Ακόμα η εργασία στοχεύει στην εξέταση και της σημερινής πραγματικότητας (αρχές 21ου αιώνα, κι ενώ η κοινότητα έχει οδηγηθεί σε οικονομική και κοινωνική αποδιάρθρωση) όσον αφορά τη χρήση των τοπικών υφαντών στο πλαίσιο της ζωής της κοινότητας, όπως διαμορφώνεται τις τελευταίες δεκαετίες, και στο πλαίσιο των διαφορετικών όρων της ζωής των μελών της ως κατοίκων πλέον των αστικών κέντρων, όπου μεταπολεμικά οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν.

II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η συστηματική μελέτη που διέπει την επιστημονική διερεύνηση της λαϊκής τέχνης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι λαϊκή τέχνη είναι : *«Μια διαδικασία που ξεκινάει από την ικανοποίηση των πρακτικών αναγκών, ενώ ήδη εμπεριέχει και την τάση, την εντελέχεια για την εκδήλωση μιας «καλλιτεχνικής βούλησης», για την εκδήλωση μιας επιθυμίας της διακόσμησης, του περιττού»*.¹

Η μελέτη της υφαντικής τέχνης στους Χουλιαράδες δεν θα μπορούσε παρά να πραγματοποιηθεί με τους εξής τρόπους:

¹ Μιχαήλ Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, Αθήνα 2011, σ. 287.

(α) Τεχνολογικά: Μελετήθηκε δηλαδή η υφαντική ως τεχνική μέθοδος και ως διακοσμητική τέχνη και ακόμη η μορφολογία των υφαντών, αφενός της κατοικίας και αφετέρου της φορεσιάς –ανδρικής, γυναικείας, παιδικής-, τα είδη τους, οι τεχνικές, το τοπικό ύφος κ.τ.λ., και

(β) Εθιμικά, λαογραφικά: Εξετάζεται δηλαδή η υφαντική σε σχέση με τους ανθρώπους και η σημασία της γι' αυτούς στο χτες και στο σήμερα, δηλαδή, (η χρήση των υφαντών της κατοικίας στο χτες και στο σήμερα, η λειτουργία της τοπικής ενδυμασίας, η κοινωνική διαστρωμάτωση της κοινότητας με «αντίκρισμα» τα υφαντά της ενδυμασίας, η εγκατάλειψη της τοπικής ενδυμασίας και ο διάλογος με τα αστικά ενδυματολογικά στοιχεία κ.ά.).

Οι σχετικές με την υφαντική τέχνη και τα υφαντά επιβιώσεις, όπως έμειναν αναλλοίωτες στο χρόνο και στη μνήμη των υπερήλικων σήμερα κατοίκων της κοινότητας, αναζητήθηκαν σε αυτό το χώρο, εξετάστηκαν, καταγράφηκαν και ταξινομήθηκαν.

Η διάσταση των Χουλιαριώτικων υφαντών στο χώρο και στο χρόνο και η σχέση τους με τους ανθρώπους αποτελούν στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς. Η άμεση και σωστή καταγραφή τους ήταν απαραίτητη προκειμένου η πολιτισμική κληρονομιά να διατηρηθεί στο παρόν και να παραχωρηθεί στο μέλλον.

Η διαδικασία μελέτης, συλλογής και καταγραφής του πληροφοριακού υλικού πραγματοποιήθηκε α) με βιβλιογραφική έρευνα και μελέτη, και β) με επιτόπια έρευνα μέσω συμμετοχικής παρατήρησης. Οι συνεντεύξεις με υπερήλικες κατοίκους των Χουλιαράδων ήταν πολύτιμες.

1. Βιβλιογραφική έρευνα

Καταρχάς μελέτησα εργασίες που αφορούν την υφαντική τέχνη στον ελλαδικό χώρο προκειμένου να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου για την τέχνη αυτή. Μεταξύ αυτών εντάσσονται εργασίες του Δημήτριου Λουκόπουλου², της Αγγελικής Χατζημιχάλη³, της Άννης Αποστολάκη⁴, της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος⁵, του Κίτσου Μακρή⁶, της Ισμήνης Ευσταθίου,⁷ του Μιχάλη Αρφαρά⁸, της Ερατώσ Αγγελοπούλου-Βόλφ⁹,

² Βλ. Δημήτρης Λουκόπουλος, *Πώς υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί*, Αθήνα - Γιάννινα 1985 (ανατύπωση της έκδοσης του 1985).

³ Βλ. Αγγελική Χατζημιχάλη, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*. Σκύρος, Αθήνα 1925.

⁴ Βλ. Άννη Αποστολάκη, «Βαφικαί Ύλαι και Χρήσις Αυτών», *Λαογραφία*, 14,1952, σ. 71 – 124.

⁵ Βλ. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, Αθήνα 1983.

⁶ Βλ. Κίτσος Μακρής, «Υφαντική», στον τόμο *Νεοελληνική Χειροτεχνία*, Αθήνα 1969, σ. 124 – 159.

⁷ Βλ. Ισμήνη Ευσταθίου, *Υφαντά Νάξου*, Αθήνα 1982.

του Ζαφείρη Βάου¹⁰, της Ροδούλας Σταθάκη – Κούμαρη¹¹, της Βασιλικής Ρόκου¹², μελέτησα ακόμη έργα του Δημήτρη Πικιώνη¹³, του Δημήτρη Σταμέλου¹⁴, της Πόπης Ζώρα¹⁵, του Στέλιος Παπαδόπουλος¹⁶, του Μιχάλη Γ. Μερακλή¹⁷,

της Αρετής Ασημάκη-Ρόκα¹⁸, της Δήμητρας Σικινιώτου –Νάζου – του Παναγιώτη Ι. Χατζηδάκη, *Το Μυκονιάτικο υφαντό τον 20^ο αιώνα*¹⁹, καθώς και της Ίριδας Τζαχίλη, που έγραψε για την υφαντική των προϊστορικών χρόνων²⁰, αλλά και το έργο του Πέτρου Κ. Μπενέκου για την κοινότητα των Χουλιαράδων²¹, κ.ά.

2. Επιτόπια έρευνα – συμμετοχική παρατήρηση – συνεντεύξεις.

Δυσκολίες της ερευνητικής εργασίας

Δυστυχώς δεν υπάρχουν γραπτές πηγές που να αναφέρονται στην επιβίωση αυτής της τέχνης μέχρι και πριν λίγα χρόνια στους Χουλιαράδες. Προσπαθώντας να διασώσω όσο το δυνατόν περισσότερο υλικό που αφορά την υφαντική τέχνη και τα υφαντά των Χουλιαράδων στηρίχθηκα στην προφορική ιστορία.

Έτσι, μετά το πέρας της βιβλιογραφικής έρευνας ακολούθησε η επιτόπια έρευνα μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης. Άντρες και γυναίκες στους Χουλιαράδες αλλά και όσοι Χουλιαριώτες ζουν στα Ιωάννινα με φιλοξένησαν στα σπίτια τους με μεγάλη προθυμία, παρουσιάζοντάς μου στις πολύωρες συναντήσεις μας τα υφαντά τους και μιλώντας μου γι' αυτά με ενθουσιασμό αλλά και με νοσταλγία και με μεγάλο καημό²².

⁸ Βλ. Μιχάλης Αρφαράς, *Η κεντητική και υφαντική τέχνη της Νισύρου*, Αθήνα 1984.

⁹ Βλ. Ερατώ Αγγελουπούλου-Βόλφ, *Ο αργαλειός*, Αθήνα 1986.

¹⁰ Βλ. Ζαφείρης Βάος, *Η παραδοσιακή υφαντική της Μήλου*, Αθήνα 1986.

¹¹ Βλ. Ροδούλα Σταθάκη – Κούμαρη, *Τα υφαντά της Κρήτης, Διακόσμηση και σύμβολα*, Αθήνα 1987.

¹² Βλ. Βασιλική Ρόκου, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι 20αι.*, Αθήνα 1994.

¹³ Βλ. Πικιώνης Δημήτρης, «Η Λαϊκή μας Τέχνη κι εμείς», Φιλική Εταιρία, ετ. Α', 1925, Σ.145 - 158.

¹⁴ Βλ. Δημήτριος Σταμέλος, *Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα 1993.

¹⁵ Βλ. Πόπη Ζώρα, *Ελληνική Τέχνη- Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα 1994.

¹⁶ Βλ. Στέλιος Παπαδόπουλος, «Νεοελληνική χειροτεχνία», στο βιβλίο του ίδιου *Ανθρωπολογικά Μουσειολογικά*, Αθήνα 2003, σ. 39 – 64.

¹⁷ Βλ. Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία.Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα 2011.

¹⁸ Βλ. Αρετή Ασημάκη-Ρόκα, *Η υφαντική τέχνη στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία*, Αθήνα 2011.

¹⁹ Βλ. Δήμητρα Σικινιώτου –Νάζου – Παναγιώτης Ι. Χατζηδάκης, *Το Μυκονιάτικο υφαντό τον 20^ο αιώνα*, Μύκονος 2015.

²⁰ Βλ. Ίρις Τζαχίλη, *Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο 2000-1000 π.Χ.*, Ηράκλειο 1997.

²¹ Βλ. Πέτρος Κ. Μπενέκος, *Χουλιαράδων Απαντα*, 1974.

²² Βλ. τα ονόματα των πληροφορητών μου στον Πρόλογο και τα πλήρη στοιχεία τους (όνομα, ηλικία, επάγγελμα, τόπο γέννησης) στο τέλος της εργασίας μου, σ. 241. Για την οργάνωση, διεξαγωγή και ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας βλ.και Μανόλη Γ. Βαρβούνη, Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας, Αθήνα 2000.

Η ερευνητική μου εργασία είχε ως αποτέλεσμα το παρόν έργο, \ είναι προϊόν μιας μακράς και ιδιαίτερης διαδικασίας, «κατά την οποία η μνήμη, η προφορική αφήγηση και η ανθρώπινη επικοινωνία έπαιξαν σημαντικό ρόλο, ενώ η συγχρονική επιτόπια έρευνα ήρθε συμπληρωματικά να αποκαταστήσει το εθνογραφικό παρόν αυτών των πληροφοριών, μετά από μια περίοδο αρχειοθέτησης -δηλαδή, επεξεργασίας, ταξινόμησης, αποδελτίωσης και αντιβολής της λαογραφικής ύλης»²³.

Το υλικό της επιτόπιας έρευνας καταγράφηκε με:

(α) Με μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις. Σημαντικό εργαλείο για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης υπήρξαν οι συνεντεύξεις υπερήλικων Χουλιαριωτών οι οποίες απομαγνητοφωνήθηκαν και βρίσκονται πλέον σε ηλεκτρονική μορφή.

(β) Με φωτογράφιση όσο το δυνατόν περισσότερων εργαλείων της υφαντικής τέχνης αλλά και υφαντών στην περιοχή των Χουλιαράδων και στα Ιωάννινα.

Με την ανίχνευση των υφαντών στο χώρο, πραγματοποιείται παράλληλα και η ιστορική καταγραφή τους μέσα σε αυτόν. Οι ιστορικές συνθήκες που επικράτησαν στη διάρκεια του 20ού αιώνα λαμβάνονται υπόψη, διότι έχουν αφήσει το αποτύπωμά τους στο χώρο αλλά και στον πολιτισμό της κοινότητας. Άλλωστε η ιστορικοκοινωνική προσέγγιση «μας βοηθά, στη σύνθεση της ιστορικότητάς τους προκειμένου να κατανοήσουμε ποια στοιχεία προέρχονται πραγματικά από το παρελθόν και ποια εισήχθησαν τελευταία».²⁴

Η επισταμένη έρευνα του υλικού πολιτισμού, που άρχισε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στα πλαίσια της δημιουργίας και ανάπτυξης της Λαογραφίας και Εθνολογίας, δεν αρκέστηκε αποκλειστικά στην περιγραφή των προϊόντων του, αλλά στράφηκε, και μάλιστα από πολύ νωρίς, στην επισήμανση και ανάλυση των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα υλικά αντικείμενα και τους χρήστες τους, με βάση πάντοτε τις ιστορικές συνθήκες και το ύφος που χαρακτηρίζει όλες τις εκδηλώσεις της ζωής σε κάθε εποχή.²⁵

²³ Μαριλένα Παπαχριστοφόρου, ««Μνημεία του λόγου», επιτόπια έρευνα και προφορικότητα: από την συγκριτική- ιστορική μέθοδο του Ν. Πολίτη σε μια ολιστική προσέγγιση της (προφορικής) παράδοσης», Ανάτυπο από τον συλλογικό τόμο από τα *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου 100 χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας* (1909-2009) Πανεπιστήμιο Αθηνών, 11-13 Μαρτίου 2009, Αθήνα 2013», σ.762.

²⁴ Βασίλης Νιτσιάκος, *Λαογραφικά Ετερόκλητα*, Αθήνα 1997, σ. 46.

²⁵ Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864 – 1910)*, Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και της κοινωνιολογίας του ενδύματος, Ιωάννινα 2003, σ.19.

Εξάλλου, από την τεχνική της υφάνσεως, από το βάνιμο των νημάτων και από το σχέδιο των υφαντών μπορούμε να αντιληφθούμε το χρόνο στον οποίο δημιουργήθηκαν και να καταλάβουμε πως η υφαντική τέχνη δεν παρέμεινε στάσιμη, αλλά προσδιορίστηκε από εξελικτικού χαρακτήρα αναζητήσεις με αποτέλεσμα μέχρι και τη δεκαετία '70, κατά την οποία άρχισε η παρακμή της, να απαριθμεί πολλά και μοναδικά κομμάτια υφαντών. Αυτά τα ζητήματα απασχόλησαν ιδιαίτερα την ερευνητική εργασία μου.

Κατά τον Paul Thompson, *«η δημιουργία και η αφήγηση της συλλογικής και της ατομικής μνήμης του παρελθόντος είναι μια ενεργός κοινωνική διαδικασία που απαιτεί ικανότητα και τέχνη, διάθεση να μαθαίνουμε από άλλους και δημιουργική φαντασία. Στη μνήμη οι αφηγήσεις χρησιμοποιούνται πάνω απ' όλα για να χαρακτηρίζουν κοινότητες και άτομα και για να μεταφέρουν τις στάσεις τους»*.²⁶ Συνήθως όμως γνωρίζουμε ότι αρκετές φορές *«ο πληροφορητής αντιμετωπίζει με καχυποψία τον ερευνητή, τον οποίο θεωρεί ως 'εισβολέα' και καταπατητή των μυστικών του»*.²⁷ Γι' αυτό δύσκολα αποφασίζει να αφηγηθεί σε αγνώστους, και όταν το κάνει, *«επιλέγει τι είναι αυτό που θα δώσει και το δίνει με τρόπο διαφορετικό απ' ότι στο δικό του περιβάλλον»*.²⁸ Έτσι όμως *«αποκρύπτονται ή παραποιούνται συχνά οι πληροφορίες»*.²⁹ *«Η απουσία οικείων ακροατών επιτείνει τις δυσκολίες, αφού η αφήγηση είναι μια ιδιωτική υπόθεση, που δεν κοινοποιείται εύκολα σε έναν ξένο, και ούτε λέγεται οπουδήποτε και οποτεδήποτε»*.³⁰

Στη δική μου περίπτωση δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Το γεγονός ότι οι Χουλιάρδες αποτελούν τον τόπο καταγωγής μου, μπορώ με μεγάλη μου χαρά να πω πως αυτό με βοήθησε πολύ.

Εξάλλου, η επιτόπια έρευνά μου έγινε στην κοινότητα των Χουλιάρδων, μέσα στο σπίτι του κάθε πληροφορητή/τριας μου, κι αυτό γιατί σκοπός μου ήταν οι πληροφορητές/τριες να νιώσουν άνετα, και λόγω του οικείου περιβάλλοντός τους αλλά και λόγω της προσωπικής γνωριμίας μας.

²⁶ Paul Thompson, *Φωνές από το παρελθόν, Προφορική Ιστορία*, Αθήνα 2002, σ. 205.

²⁷ Ευάγγελος Αυδίκος, *Το λαϊκό παραμύθι. Θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 1994, σ.153.

²⁸ Μαριάνθη Καπλάνογλου, Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: μια παλιά τέχνη και μια νέα εποχή: Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των Μικρασιατών Ελλήνων, Αθήνα 2002, σ. 61.

²⁹ Δέσποινα Δαμιανού, *Λαϊκές αφηγήσεις, Μύθοι και Παραμύθια των Κυθήρων, Φανταστική δημιουργία και πραγματικότητα*, Αθήνα 2005, σ. 23.

³⁰ Μαριάνθη Καπλάνογλου, Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα, ό.π., σ. 98.

Ορισμένες συνεντεύξεις έγιναν και στα Ιωάννινα, καθώς τους χειμερινούς μήνες τα περισσότερα μέλη της κοινότητας διαμένουν στην πόλη. Από την πλευρά μου έγινε μια μεγάλη προσπάθεια προσέγγισης των πληροφορητών/τριών μου αλλά κι από τη δική τους πλευρά έγινε μια προσπάθεια ανάκλησης της μνήμης τους. Όλοι οι πληροφορητές/τριες, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν και παλιές υφάντρες, με τίμησαν με την αποδοχή του αιτήματός μου να μου μιλήσουν για τη γνώση, την εμπειρία αλλά και τις αναμνήσεις από τις μανάδες και τις γιαγιάδες τους³¹.

Τα εμπειρικά βιώματα είναι τα ίδια τα υφαντά που συνοδεύουν τον απλό, καθημερινό άνθρωπο και τον αναγκάζουν να μιλήσει για την τέχνη και την τεχνική τους που ακόμη και σήμερα προκαλούν δέος και μαγεία. Κατ' αυτόν τον τρόπο βοήθησαν το υλικό της έρευνας που συγκεντρώθηκε να εκτείνεται χρονικά σε όλο τον 20ό αιώνα.

III. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η εργασία μετά τον Πρόλογο και την Εισαγωγή, χωρίζεται σε έξι Μέρη.

Στο Πρώτο Μέρος της εργασίας γίνεται μια αναφορά στην κοινότητα των Χουλιαράδων

Το Δεύτερο Μέρος της εργασίας είναι αφιερωμένο στην υφαντική τέχνη στους Χουλιαράδες και στα έργα της, τα υφαντά της κατοικίας από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα. Το Α' Κεφάλαιο (υποκ. 1 – 10.5) αναφέρεται διεξοδικά όλη η διαδικασία της υφαντικής τέχνης. Ξεκινάει με γενική αναφορά στο έργο των υφαντριών και στη σπουδαιότητα της υφαντικής τέχνης. Αναλύοντας στη συνέχεια την όλη διαδικασία, αναφέρονται οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιήθηκαν, γίνεται λόγος για την προετοιμασία των νημάτων ξεκινώντας από το κούρεμα των ζώων, ακολουθεί το πλύσιμο των μαλλιών, το γράνσιμο, το λανάρισμα και το γνέσιμο. Στη συνέχεια καταγράφεται το μάζεμα του νήματος στο αδράχτι, γίνεται αναφορά στο τσικρίκι, παρουσιάζεται η ανέμη ως αναπόσπαστο εργαλείο της υφαντικής τέχνης, αναφέρεται η επεξεργασία του τράγιου μαλλιού, αναλύεται η

³¹ Πρβλ. Κωνσταντίνα Μπάδα, «Συλλογική μνήμη και πολιτισμικές ταυτότητες», Αντικείμενο Σεμιναρίου: Συλλογική μνήμη και πολιτισμικές ταυτότητες», σ. 6, όπου: «Οι πολλές συνεντεύξεις ενίσχυσαν την επίτευξη ενός σωστού αποτελέσματος – πορίσματος διότι η προφορικότητα είναι το διακριτικό γνώρισμα της παράδοσης. Ένα παραδοσιακό εργαλείο επικοινωνία». Επίσης, βλ. και Clifford Geertz, *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, Αθήνα 2003, σ. 1, όπου: «Κατά τη διάρκεια της εθνογραφικής έρευνας – ως προσωπική εμπειρία – δεν προσπάθησα να συντονίσω τον βηματισμό μου μαζί τους. Αυτή σίγουρα θα ήταν μια προσπάθεια που δεν ευοδώνεται παρά ελάχιστα. Αντίθετα προσπάθησα να συνδιαλεχτώ μαζί τους (με την ευρύτερη σημασία του όρου, που περιλαμβάνει πολύ περισσότερα από τη συνομιλία), πράγμα πολύ δυσκολότερο». Τα παραπάνω ίσχυσαν και στην περίπτωση της δικής μου επιτόπιας έρευνας.

τεχνική του βαγίματος, το τέντωμα του φλόκου και παρουσιάζεται διεξοδικά όλη η προετοιμασία του στημονιού - το μάζεμα του στημονιού σε κουβάρι, το ίδιασμα, το τύλιγμα στο πίσω αντί, το μίτωμα και η ενσωμάτωση του διασιδιού στον αργαλειό. Το 11ο υποκεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο κύριο εργαλείο της υφαντικής τέχνης, τον αργαλειό ενώ στο 12ο υποκεφάλαιο παρουσιάζεται η νεροτριβή και τα μαντάνια. Το Πρώτο Μέρος της εργασίας κλείνει με το Β΄ Κεφάλαιο στο οποίο αναλύεται η σχέση της υφαντικής τέχνης με τα δημοτικά τραγούδια της κοινότητας.

Το Τρίτο Μέρος της εργασίας είναι αφιερωμένο στα υφαντά της κατοικίας και τα επαγγελματικά υφαντά. Στο Α΄ Κεφάλαιο αναφέρονται τα είδη των υφαντών κατά την ύλη της κατασκευής τους, τη χρήση τους και τις τεχνικές ύφανσης. Στο Β΄ Κεφάλαιο αναλύεται η διακόσμηση των υφαντών. Στο Γ΄ Κεφάλαιο παρουσιάζονται τα επαγγελματικά υφαντά. Στο Δ΄ Κεφάλαιο γίνεται ειδική αναφορά στην «Ταπητουργική Σχολή» των Χουλιαράδων ενώ το Τρίτο Μέρος της εργασίας κλείνει με μια αναφορά στη θέση των χουλιαριώτικων υφαντών στις μέρες μας στην ορεινή κοινότητα των Χουλιαράδων αλλά και στα σύγχρονα σπίτια της πόλης των Ιωαννίνων.

Ακολουθεί το Τέταρτο Μέρος της εργασίας, στο οποίο παρουσιάζεται η μορφολογία και η λειτουργία της ενδυμασίας των Χουλιαριωτών από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα. Στο Α΄ Κεφάλαιο γίνεται λόγος για τους ραφτάδες και τις μοδίστρες. Στο Β΄, Γ΄ και Δ΄ Κεφάλαιο παρουσιάζεται η λειτουργία του ανδρικού, του γυναικείου, του βρεφικού και του παιδικού ενδύματος. Το Ε΄ Κεφάλαιο τονίζει και διαχωρίζει το περιεχόμενο και την κοινωνική λειτουργία των ενδυμάτων προπολεμικά και μεταπολεμικά. Το Τέταρτο Μέρος της εργασίας κλείνει με το ΣΤ΄ Κεφάλαιο στο οποίο γίνεται λόγος για την «Παράδοση» και την αναπαράσταση της τοπικής ενδυμασίας στους Χουλιαράδες σήμερα (αρχές 21^{ου} αιώνα) από τον «Χορευτικό Όμιλο Χουλιαράδων».

Έπεται το Πέμπτο Μέρος στο οποίο καταγράφονται τα υφαντά στην εθμική ζωή της κοινότητας. Το Α΄ Κεφάλαιο αναφέρεται στα υφαντά ως μέρος της προίκας και στο Β΄ Κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις εθμικές δοξασίες και προλήψεις που σχετίζονται με αυτά.

Στο Έκτο Μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η συντήρηση των υφαντών.

Ακολουθούν επιλογικές παρατηρήσεις (σκέψεις και προτάσεις) και κατάλογος πληροφορητών/τριών.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη Βιβλιογραφία (ελληνόγλωσση, ξενόγλωσση και διαδικτυακή) καθώς και με Γλωσσάρι Όρων και Πραγμάτων.

Συμπληρώνω εδώ ότι σε μελλοντική έκδοση της εργασίας μου θα προστεθεί πλήρες Ευρετήριο Ονομάτων , Όρων και Πραγμάτων, το οποίο για ευνόητους τεχνικούς λόγους δεν κατέστη δυνατόν να συνταχθεί εδώ.

Έπονται τα Παραρτήματα. Στο Παράρτημα 1 παρατίθενται οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και στο Παράρτημα 2 παρατίθεται όλο το φωτογραφικό υλικό των υφαντών της κατοικίας και της ενδυμασίας.

Επιπλέον την εργασία συνοδεύει πλουσιότερο φωτογραφικό υλικό των υφαντών της κατοικίας αλλά και της ενδυμασίας σε ηλεκτρονικό δίσκο.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι.)

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Οι Χουλιαράδες είναι μια κοινότητα του νομού Ιωαννίνων χτισμένη σε υψόμετρο 1050 μέτρων στις πλαγιές των Τζουμέρκων και σε απόσταση μόλις 33 χιλιομέτρων από την πόλη των Ιωαννίνων. Διοικητικά ανήκει στον Δήμο Βορείων Τζουμέρκων, στο βορειοδυτικό τμήμα του ελλαδικού χώρου. Ανήκει στη ζώνη των ορεινών όγκων που εκτείνονται κατά μήκος του ανατολικού ορίου της Περιφέρειας του νομού Ιωαννίνων. Πρόκειται για ένα χώρο γεωγραφικά απομονωμένο στο πλαίσιο της ελληνικής επικράτειας, έναν τόπο ορεινό και δύσβατο. Το κλίμα είναι ηπειρωτικό, με δριμύ ψύχος και μεγάλες βροχοπτώσεις ολόκληρο το χρόνο.

Εικόνα 1: Φωτογραφία από το διαδίκτυο

Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της κοινότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Τα ευρήματα που εντοπίστηκαν στην περιοχή του Κάμπου³², μνημεία, αρχαία αντικείμενα και νομίσματα βεβαιώνουν ότι η ανθρώπινη παρουσία ανάγεται το 500-600π.Χ.

Μια βυζαντινή επιγραφή, που βρέθηκε στο ναό των Ταξιαρχών στον Κατσικά, ίσως διαφωτίζει περισσότερο και δίνει στοιχεία οργανωμένης κοινωνίας. Η επιγραφή αναφέρει:

«ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΚΚΟΜΟΙΣ ΧΟΥΛΙΑΡ 1411». Το στοιχείο αυτό μαρτυρεί πως το 1411 οι Χουλιαράδες αποτελούσαν χωριό. Τα

³² Τοπωνύμιο μιας έκτασης της κοινότητας των Χουλιαράδων.

ευρήματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το χωριό πρέπει να βρισκόταν στον κάμπο μεταξύ Χουλιαράδων και Βαπτιστή. Ίσως κάποια αιτία (σεισμός, πλημμύρα, πυρκαγιά κ.τ.λ.) ανάγκασε τους κατοίκους να χωριστούν σε δυο οικισμούς και να δημιουργηθούν οι Χουλιαράδες και ο Βαπτιστής. Ακόμη και όλες οι παραδόσεις έρχονται να ενισχύσουν την άποψη ότι ο κάμπος ήταν το κέντρο του χωριού.

Από τα επίσημα αρχεία που τηρούνται στη Βενετία κανένα από τα χωριά των Τζουμέρκων δε φέρεται παλαιότερα γραμμένο επίσημα. Επίσημα η συγκρότηση των Τζουμερκοχωριών χρονολογείται μεταξύ 1650-1700 χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ύπαρξη οικισμών, νομάδων κ.τ.λ. ή προηγούμενη καταστροφή, αφανισμός και πολυετής έκλειψη. Εδώ αρχίζει και η επίσημη περίοδος της κοινότητας των Χουλιαράδων.³³

Η κατάληψη των Χουλιαράδων από τους Οθωμανούς γίνεται το 1479 και η απελευθέρωση του οικισμού χρονολογείται στις 29/11/1912.

Οι Χουλιαράδες φημίζονται ως ένα από τα ξακουστά και ιδιαίτερα μαστοροχώρια της περιοχής των Τζουμέρκων, το οποίο ανέδειξε ειδικευμένους τεχνίτες της πέτρας, με μεγάλη πείρα και υψηλή τεχνική κατάρτιση οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν και εκτός των ορίων της Ηπείρου.

χουλιάρας εμπορευόμενος

Εικόνα 2: Έμπορος χουλιαριών, φωτογραφία από την Τρίμηνη περιοδική έκδοση της Φιλοπρόοδης Αδελφότητας Χουλιαράδων «Η Αγία Παρασκευή»

³³ Δημήτριος Ι. Λεοντάρης, *Δυτικά Τζουμέρκα, Χουλιαράδες, χαράδρα Αράχθου, παραράχθιες κοινότητες (οικισμοί)*, Ιωάννινα 2006, σ.29-32.

Σε αυτή την κοινότητα άνθισαν αρκετές τέχνες και σε πολλές περιπτώσεις υπήρχαν και οργανωμένα εργαστήρια, στα οποία δραστηριοποιήθηκαν ειδικοί τεχνίτες αλλά και καλφάδες, εκπαιδευόμενα δηλαδή άτομα σε μια τέχνη. Ξυλουργοί, κεραμοποιοί, καρβουνιάρηδες, τερζήδες (ραφτάδες), καποτάδες, υφάντρες, σαμαρτζήδες, οι οποίοι είχαν συνεργασία με τους αγωγιάτες του χωριού, τσαρουχάδες, σαρτζήδες, γανωτζήδες και καμπανάδες ήταν κάποια από τα επαγγέλματα των κατοίκων. Το όνομα δε Χουλιάρδες - σύμφωνα με την προφορική παράδοση - οφείλεται στην καινοτόμο ιδέα κατασκευής κουταλιών³⁴ που υλοποίησαν και φιλοτέχνησαν οι ξυλογλύπτες της κοινότητας.

Οι Χουλιάρδες υπήρξαν μια πολύ καλά οργανωμένη και συγκροτημένη κοινότητα με μεγάλη άνθιση των τεχνών αλλά και των γραμμάτων. Από το 1700 κατά τις γνωστές ιστορικές πηγές λειτουργούσε σχολείο μόνο για αγόρια. Το 1800 ιδρύεται το «Σχολαρχείο» το οποίο λειτουργεί ως το 1912. Το 1870 μαζί με τα αγόρια στο σχολείο άρχισαν να φοιτούν και ελάχιστα κορίτσια. Το 1909 ξεκινάει τη λειτουργία του το Παρθεναγωγείο ενώ το 1928 λειτουργεί για πρώτη φορά Ταπητουργική Σχολή³⁵.

Στην περιρρέουσα αντίληψη της εποχής υπάρχει η αίσθηση της κοινωνικής ανόδου με τη μόρφωση των αγοριών ή με την ενασχόλησή τους με μια τέχνη. Αυτός είναι ο πρωταρχικός στόχος κάθε οικογένειας. Τα όνειρα και οι προσδοκίες των νέων, ατόμων χαμηλής κοινωνικής προέλευσης, βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στα Πανεπιστήμια της Ελλάδας αλλά και στα εργαστήρια του οικισμού. Μέσα από αυτή την κοινωνική αντίληψη τονίζεται ο καθοριστικός ρόλος της μόρφωσης των νέων και της επαγγελματικής τους αποκατάστασης ως ρυθμιστικός παράγοντας της κοινωνικής τους θέσης.

³⁴ Κουτάλια: χουλιάρια, κουτάλες: χουλιάρες.

³⁵ Βλ. Πέτρος Μπενέκος, Χουλιάρδων άπαντα, Ιωάννινα 1974, σ. 100.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

«Ο φυσικός χώρος είναι βασικός όρος της ανάπτυξης που σημειώνει ο πολιτισμός μιας ομάδας, μικρής ή μεγάλης. Βασικός όρος, όχι μόνο εξαιτίας του πλούτου (ή της απορίας) του, αλλά και ως αφορμή (και αιτία) να δοκιμαστεί πάνω του και να αναπτυχθεί η ανθρώπινη ευφυΐα και βούληση. Ένα φυσικό περιβάλλον μεταβάλλεται σε πολιτισμικό περιβάλλον ανάλογα με τις προϋποθέσεις που βάζει μέσα σ' αυτό η ανθρώπινη ομάδα· το φυσικό και το κοινωνικό αλληλοεξαρτώνται και αλληλοκαθορίζονται. Μια δημιουργική σχέση βρίσκεται πάντα σε ανάπτυξη, ανάμεσα στον κάτοικο και τον κατοικούμενο χώρο». ³⁶

Εικόνα 3: Χουλιαράδες, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Εκτός όμως από το φυσικό περιβάλλον σπουδαίο ρόλο παίζει και το ιστορικό περιβάλλον. Υπάρχει μια εσωτερική σύνδεση ανάμεσα στα προϊόντα της λαϊκής τέχνης και στις ιστορικές περιπέτειες του Γένους. Αυτή η σύνδεση είναι οριζόντια και κάθετη. Πηγαίνει σε βάθος μέσα στους αιώνες και απλώνεται σε πλάτος μέσα στις τόσο διαφορετικές περιοχές του ελληνικού χώρου. ³⁷

Η κοινότητα των Χουλιαράδων αποτέλεσε την εστία όπου διατηρήθηκε ο πολιτισμός και εξελίχθηκε σύμφωνα πάντα με τις υπάρχουσες ιστορικές συνθήκες. Υπήρξε μια κοινότητα η οποία δεν μπορούσε να έχει αυτάρκεια μόνο με την

³⁶ Μιχαήλ Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, ό.π., σ. 21.

³⁷ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, «Η Ελληνική Επανάσταση και η Λαϊκή Τέχνη», *Αρθρογραφία Παράδοση*, Αθήνα 2012, σ. 198.

καλλιέργεια της γης και τη χρήση του φυσικού περιβάλλοντος. Επικεντρώθηκε σε ένα σύστημα μεικτής οικονομίας, σε αντίθεση με άλλες κοινότητες της Ηπείρου οι οποίες υπήρξαν μόνο αγροκτηνοτροφικές. Η μεικτή οικονομία θα εμπεδωθεί στην μικρής έκτασης γεωργία και την περιορισμένη κτηνοτροφία. Θέτοντας το θέμα της αγροκτηνοτροφικής επιχείρησης αναζητούμε τον τρόπο παραγωγής επί του γεωργικού εδάφους. Προσδιορίζοντας τον τρόπο παραγωγής καταλήγουμε στον συνδυασμό καλλιέργειας μικρής έκτασης χωραφιών τα οποία διαθέτει κάθε οικογένεια και την εκτροφή λίγων ζώων.

Εικόνα 4: Χουλιάρδες, φωτογραφία από το αρχείο του Βασίλη Ράπη

Στην όλη παραγωγική διαδικασία συμμετέχουν όλα τα μέλη της οικογένειας ανεξαρτήτου ηλικίας. Λόγω όμως του ότι η κοινότητα είναι αρκετά άγονη και τα νοικοκυριά αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις βιοποριστικές ανάγκες, βιώνοντας έντονα το θέμα της έλλειψης αυτάρκειας ο ανδρικός πληθυσμός στρέφεται εκτός των ορίων της κοινότητας. Η εξελικτική πορεία της κοινωνικής δομής χαρακτηρίζεται από συνεχή αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση των μελών της ενώ η κοινωνική κινητικότητα διαταράσσει τις μέχρι τότε ισορροπίες. Η μεγαλύτερη ζήτηση για χώρο διαβίωσης ανά άτομο και η λογική χρήση των φυσικών πόρων εξισορροπούνται με την αυξανόμενη κινητικότητα και την ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας σε μεγάλα αστικά κέντρα.

Η διάρθρωση της δομής της κοινότητας στηρίζεται σε συγγενικές κυρίως σχέσεις αλλά και άλλου είδους σχέσεων οι οποίες δημιουργούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής συνύπαρξης και προωθούν ένα μήνυμα αλληλεγγύης απευθυνόμενο στην οικονομική κοινότητα που παρουσιάζει προοπτικές και βασίζεται σε κοινές αντιλήψεις και αξίες. Οι αξίες που διαμορφώνονται θεωρούνται συλλογικές, αναγκαίες, διαχρονικές και αποτελούν άγραφους νόμους οι οποίοι οριοθετούν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ο κοινωνικός κομφορμισμός επιβάλει την ενσωμάτωση ομοιόμορφου προτύπου και υιοθέτηση ανθρωπιστικών αξιών σε αντιδιαστολή με τη διαμόρφωση αυτόνομης στάσης στον κοινωνικό χώρο.

*Κάθε ενδόμυχη, ιδιωτική και αποκλειστική συνύπαρξη, όπως αποκαλύπτουμε, μπορεί να κατανοηθεί σαν μια ζωή στην *Gemeinschaft* (κοινότητα). Υπάρχει μια *Gemeinschaft* γλώσσας ηθών ή εθίμων ή πίστεων καθώς επίσης υπάρχει μια *Gemeinschaft* στην κυριότητα των αγρών, των δασών, και των τόπων βοσκής. Κάθε έπαινος της αγροτικής ζωής αποκαλύπτει ότι η *Gemeinschaft* των ανθρώπων είναι εκεί ισχυρή και πιο ζωντανή καθώς αποτελεί τη διαρκή και αυθεντική μορφή συνύπαρξης. Κατά συνέπεια η *Gemeinschaft* θα πρέπει να κατανοηθεί σαν ένας ζωντανός οργανισμός, κι όχι όπως η *Gesellschaft* (κοινωνία) σαν ένα μηχανικό σύνολο ή κατασκεύασμα.³⁸*

Το φυσικό περιβάλλον προσδιορίζει τη λειτουργία της κοινωνίας και ο ανθρώπινος πολιτισμός εκκολάπτεται προσαρμοσμένος στο φυσικό οικοσύστημα. Η κοινωνία αυτή εδράζεται στην κοινότητα των Χουλιαράδων η οποία απομονωμένη σχεδόν λόγω της μορφολογίας του εδάφους του, παρουσιάζει μια αυτονομία στην παραγωγή, και διαχρονικά δημιουργεί το δικό της πολιτισμικό σύστημα.

Οι Χουλιαριώτες λόγω των πολύ άσχημων καιρικών συνθηκών που επικρατούν κατά τη διάρκεια του χειμώνα στον οικισμό αναγκάζονται να τον εγκαταλείψουν έχοντας ως δεύτερη κατοικία τους τα χειμαδιά. Τα χειμαδιά είναι χτισμένα στις όχθες του ποταμού Αράχθου, ως επί το πλείστον, αλλά και του Καλαρρυτινού. Στα χειμαδιά διαμένουν ανά συγγενικές ομάδες κατά μήκος του ποταμού και όλες αυτές οι περιοχές, γειτονιές, μαχαλάδες απαρτίζουν τον δεύτερο οικισμό. Εκεί διαμένουν στις περιοχές: Τζαρβέλαινα, Σάντενα, Σαλίτι, Αμπροβίτσα, Ντριάνοβα ή Ντριάνεβα, Σκαφίδια, Μπλαντικά, Στρίτσια, , Μπισινιέλα, Γκριλάπα, Εργαλού και Έρρικα.

³⁸ Φερντινάντ Ταίνις, *Κοινότητα και κοινωνία*, Αθήνα 1985, σ.78.

Στα χειμαδιά που αποτελούν και την χειμωνιάτικη κατοικία τους, κατεβαίνουν πριν τα Χριστούγεννα, όταν το κρύο στον κυρίως οικισμό είναι πλέον δυσβάσταχτο. Οσοι έχουν ζώα κατεβαίνουν νωρίτερα περίπου στα μέσα του Νοεμβρίου. Στον κυρίως οικισμό επιστρέφουν μια εβδομάδα πριν το Πάσχα.³⁹

Αυτή η μετακίνηση στα χειμαδιά (μετακίνηση μικρής απόστασης) κατά τη διάρκεια του χειμώνα, διαρκεί για τον περισσότερο πληθυσμό μέχρι και το 1945, ενώ ελάχιστοι κάτοικοι συνεχίζουν να κατεβαίνουν μέχρι και το 1966.

Παρατηρούμε πως η κοινότητα των Χουλιαράδων (τόπος - χώρος) δραστηριοποιείται το καλοκαίρι (εποχή - χρόνος), ενώ τα χειμαδιά (τόπος - χώρος) τον χειμώνα (εποχή - χρόνος).

*Η σχέση της κοινωνίας με τον χωροχρόνο θέτει εξ ορισμού και το ζήτημα της σχέσης με το φυσικό της περιβάλλον. Η σχέση αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς η υπό μελέτη κοινωνία αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης θεωρητικής οπτικής ως οργανικό σύνολο με κοινωνική συνοχή, όπου τα μέρη που απαρτίζουν ένα όλο συνδέονται με σχέσεις αλληλεπίδρασης, τέτοιες που διαμορφώνουν μια εσωτερική δυναμική παρουσία και, ως εκ τούτου, εκ των πραγμάτων συσχετίζονται οι υλικές πλευρές του πολιτισμού με τις πνευματικές, οι παραγωγικές σχέσεις με τις κοινωνικές δομές, η οικειοποίηση των φυσικών πόρων με τις τελετουργίες και τις θρησκευτικές δοξασίες και γενικά αναδεικνύεται η βαθύτερη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον.*⁴⁰

Η υφαντική τέχνη και τα υφαντά της κατοικίας στους Χουλιαράδες σχετίζονται με την παραγωγική διαδικασία, τον πολιτισμό και τη δομημένη κοινωνική συμπεριφορά.

Η ευρεία παιδείωση της υφαντικής τέχνης αποδεικνύει την κοινή αποδοχή της από τα μέλη της κοινότητας ενώ αναδεικνύει την άμεση και συνεχή επικοινωνία των μελών, την αλληλεπίδραση, την αλληλεξάρτηση, την συνεργασία και την αλληλεγγύη, αρχές που προωθούν την διευκόλυνση της κοινωνικής συνύπαρξης.

³⁹ Πριν επιστρέψουν στον κυρίως οικισμό, «σκλιδώνουν» τα χωράφια τους για να μην πηγαίνουν ζώα να βοσκίσουν. Το χορτάρι το μαζεύουν τον Σεπτέμβριο και το αποθηκεύουν για να έχουν τροφή για τα ζώα τον χειμώνα.

Με τον όρο «σκλιδώνουν» εννοούν πως περιμετρικά του χωραφιού, πάνω σε δέντρα ή θάμνους τοποθετούν μια χειριά βρίζα ή μια χειριά φύλλα από καλαμπόκι. Από εκείνη τη στιγμή το χωράφι θεωρείται περιφραγμένο, απαγορεύεται να βοσκηθεί κι όποιος παρανομεί συλλαμβάνεται από τον αγρονόμο και έχει τις ανάλογες κυρώσεις.

⁴⁰ Βασίλης Νιτσιάκος, *Χτίζοντας το χώρο και τον χρόνο*, Αθήνα 2003, σ. 85.

Ο άνθρωπος δημιουργεί πολιτισμό στην προσπάθειά του να οικειοποιηθεί το φυσικό περιβάλλον. Πολιτισμός είναι ό,τι δημιουργεί μια κοινωνία από τη στιγμή της εμφάνισής της, από τη στιγμή που παράγει ιστορία.⁴¹

Η ερμηνεία των υφαντών και της υφαντικής τέχνης γενικότερα «ως πολιτιστικά φαινόμενα γίνεται μέσω της αναφοράς στην κοινωνική τους ένταξη και λειτουργία και όχι μόνο στην καταγωγή τους. Η προσέγγιση της ερμηνείας τους μόνο μέσω της αναφοράς στην καταγωγή τους θα ήταν ψευδοϊστορική. Κι αυτό επειδή ενώ φαίνεται ότι αναζητά τις ιστορικές καταβολές των πολιτισμικών φαινομένων, στην ουσία τα απογυμνώνει από το συγκεκριμένο πλαίσιο τους, από τόπο και χρόνο, υποτάσσοντάς τα σε μια υπερβατική λογική η οποία εξυπηρετεί την ιδέα της συνέχειας και της ενότητας του έθνους».⁴²

Περιγράφοντας την κοινότητα παρατηρούμε τον τρόπο με τον οποίο αποκρυσταλλώνεται ο πολιτισμός των κατοίκων στον τόπο τον οποίο εδρεύει η κοινότητα. Ο τρόπος με τον οποίο παράγεται ένας κοινωνικός σχηματισμός διέπεται από μια κυρίαρχη αντίληψη. Αυτή η αντίληψη διαμορφώνει και καθορίζει συμπεριφορές και δημιουργεί ένα σύστημα αξιών στον τρόπο διαχείρισης και οικειοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο πολιτισμός (culture) αποτελείται από δεδομένα κι αλληλένδετα πρότυπα παραδόσεων, τα οποία μεταβιβάζονται στον χώρο και τον χρόνο μέσω μη βιολογικών μηχανισμών που βασίζονται στη γλωσσική αλλά και στη μη γλωσσική ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τα σύμβολα. Ο πολιτισμός αναφέρεται στο σώμα των εκμαθημένων συμπεριφορών και χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας που κληροδοτούνται από τη μια γενιά στην άλλη με κοινωνικό τρόπο.⁴³

Η υφαντική τέχνη έχει άμεση σχέση με την κοινωνική δομή. Γίνεται αμέσως αντιληπτή η εξάρτηση του τρόπου συγκρότησης της κοινωνικής συμπεριφοράς από την κοινωνική συγκρότηση. Τα υφαντά μελετώνται λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη διαλεκτική σχέση κοινωνικής συμπεριφοράς και κοινωνικής συγκρότησης.

Ως επί το πλείστον οι άνθρωποι ζουν στην κοινωνία όπως ζουν στη φύση. Χωρίς να εξετάζουν τον χαρακτήρα της. Όπως όμως οι φυσικοί επιστήμονες προχώρησαν πέρα από την κοινή εμπειρία στην κατανόηση του φυσικού κόσμου, έτσι και οι κοινωνικοί επιστήμονες προσβλέπουν σε μια γνώση των κοινωνιών πιο βαθιά και πιο

⁴¹ Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, Αθήνα 1993 , σ. 41.

⁴² Ο.π., σ. 42.

⁴³ Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού, *Πολιτισμός και Εθνογραφία*, Αθήνα 1999 , σ.10.

επιστημονική, από εκείνη που έχουν ή που συνήθως χρειάζονται τα ίδια τα μέλη των κοινωνιών αυτών για την διεκπεραίωση των καθημερινών τους υποθέσεων.⁴⁴

Για να αποκαλυφθεί η δομή του παραδοσιακού πολιτισμού θα πρέπει να μελετηθεί συγχρονικά μεν, αλλά σε χρόνο παρωχημένο: το χρόνο της ακμής του, όταν δηλαδή λειτουργούσε ως αυτόνομος μηχανισμός, ο οποίος από τη μια μεριά εξασφάλιζε τη συντήρηση των παραδεδωμένων, από την άλλη όμως επέτρεπε και ενίσχυε τις δημιουργικές προσπάθειες των προικισμένων ατόμων, τα οποία ενεργούσαν έτσι σαν οστικές δυνάμεις, που κρατούσαν σε διαρκή κίνηση το σύνολο του πολιτισμού.⁴⁵

Ο πολιτισμός δεν πρέπει να υπολογίζεται ως ανεξάρτητος παρά συνδεδεμένος άρρηκτα με την κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον και ιστορικά προσδιορισμένος. Στους Χουλιαράδες αναπτύχθηκε υπερκείμενος πολιτισμός ο οποίος έχει άμεση σχέση με τον χώρο στον οποίο αναπτύχθηκε και προσδίδει και την ταυτότητα του χώρου αυτού.

Χώρος και χρόνος είναι αλληλένδετες έννοιες οι οποίες σε μια παραδοσιακή κοινωνία όπως οι Χουλιαράδες πορεύονται μαζί. Οι Χουλιαριώτες μετακινούνται δυο φορές το χρόνο. Βασική αιτία της κινητοποίησης του πληθυσμού χειμώνα – καλοκαίρι είναι οι κλιματικές αλλαγές οι οποίες επηρεάζουν την αγροκτηνοτροφική παραγωγή.

Στον ετήσιο κύκλο διάφορες τελετουργίες λαμβάνουν χώρα. Κατά τη διάρκεια της διαμονής των κατοίκων στους Χουλιαράδες πραγματοποιείται το πανηγύρι (Το γενέθλιο της Θεοτόκου, 8 Σεπτεμβρίου) πριν την αναχώρησή τους για τα χειμαδιά, ενώ στα χειμαδιά γιορτάζονται οι Απόκριες πριν την αναχώρησή τους για τους Χουλιαράδες.

Αυτές οι τελετές είναι απλές αντανakλάσεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής: στις παραδοσιακές κοινωνίες, το «οικονομικό» και το «κοινωνικό» έχουν ένα εντελώς διαφορετικό νόημα από εκείνο, που ένας σύγχρονος Ευρωπαίος τείνει να δώσει σ' αυτά.⁴⁶

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως σε αντίθεση με τις σύγχρονες κοινωνίες οι οποίες προσβλέπουν σε μια προοδευτική αντίληψη του χρόνου, η αγροποικεμική κοινότητα ενστερνίζεται την κυκλική αλλά και τη γραμμική αντίληψη του χρόνου μέσα στην

⁴⁴ Γκ. Λιένχαρντ, *Κοινωνική ανθρωπολογία*, Αθήνα 1985, σ. 64.

⁴⁵ Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, «Η οργάνωση του χώρου στον παραδοσιακό πολιτισμό», *Συνέχεια*, αριθμ. 2 (Απρίλιος 1973), σ. 19.

⁴⁶ Eliade Mircea, *Κόσμος και ιστορία, Ο μύθος της αιώνιας επιστροφής*, Αθήνα 1999, σ. 103.

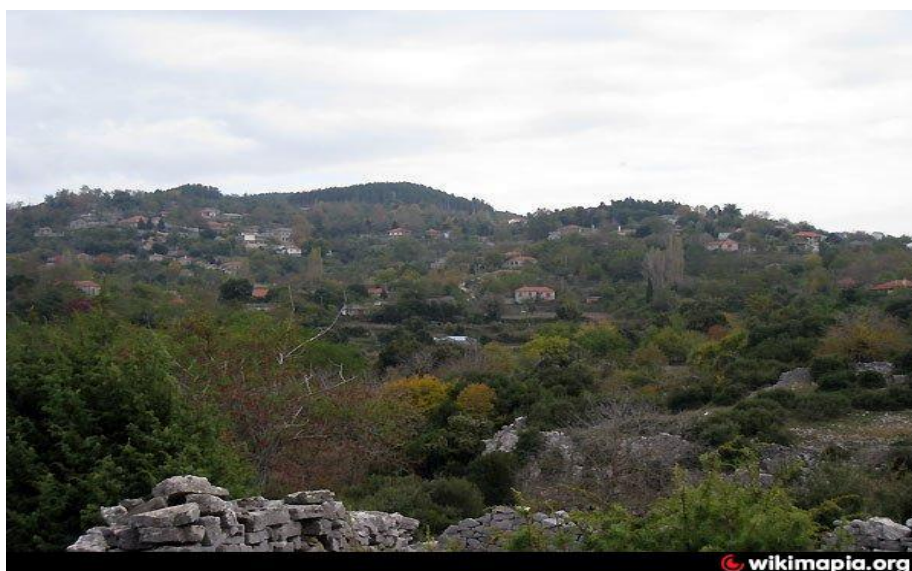
οποία εδράζεται και ο ιστορικός, ο ιερός, ο τελετουργικός, ο κοινωνικός και ο παραγωγικός χρόνος.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ ΣΗΜΕΡΑ

Μεταπολεμικά ο πληθυσμός των Χουλιαράδων μειώνεται λόγω του έντονου φαινομένου της αστικοποίησης. Η κοινωνική συνοχή της κοινότητας αποδιαρθρώνεται, το παραγωγικό δυναμικό μειώνεται στο ελάχιστο αφού ο εν δυνάμει οικονομικά ενεργός πληθυσμός εγκαταλείπει το χώρο αυτό και συγκεντρώνεται στο πλησιέστερο αστικό κέντρο, τα Ιωάννινα, αλλά και σε άλλα μεγάλα αστικά κέντρα. Ο πρωτογενής τομέας σημειώνει πτώση ενώ ανοδική πορεία χαρακτηρίζει τον δευτερογενή και στη συνέχεια τον τριτογενή τομέα.

Σίγουρα ο εξαστισμός υπήρξε ο σημαντικότερος παράγοντας που υπησείλθε αρχικά στη μείωση του πληθυσμού της περιοχής κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, σήμερα όμως απαντάται το ανησυχητικό δημογραφικό πρόβλημα της κοινότητας το οποίο φέρει έντονες κοινωνικές επιπτώσεις.

Έτσι όπως έχει δρομολογηθεί η κοινωνική κατάσταση θα ήταν ουτοπία να μιλάμε για αρνητικό φυσικό ισοζύγιο τη στιγμή που την κοινότητα απαρτίζουν ελάχιστα άτομα – ως επί το πλείστον τρίτης ηλικίας – κατά τη διάρκεια του χειμώνα, τα οποία αυξάνονται τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι περισσότεροι έχουν την μόνιμη κατοικία τους στα Ιωάννινα και οι Χουλιαράδες αποτελούν τον καλοκαιρινό προορισμό τους.

Εικόνα 5: Χουλιαράδες, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Ελάχιστοι είναι οι μόνιμοι κάτοικοι των Χουλιαράδων που συνεχίζουν να ζουν τον κληροδοτημένο τρόπο ζωής ο οποίος δεν είναι ξεκομμένος από το παρελθόν αλλά είναι η συνέχεια του τρόπου ζωής που κληροδότησαν από τους προγόνους τους.

Η σημερινή κοινωνική δομή δεν φέρει καμία ομοιότητα με την δομή της κοινότητας προπολεμικά. Η κοινότητα των Χουλιαράδων καθίσταται ανήμπορη να απορροφήσει τους νέους ανθρώπους σε παραγωγικές δραστηριότητες. Ελάχιστοι κάτοικοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία ενώ οι επιπτώσεις στον τομέα της γεωργίας με την κατάρρευση του προηγούμενου παραγωγικού συστήματος είναι ολοφάνερες.

Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις εγκαταλείπονται μεταπολεμικά και το φυσικό περιβάλλον μεταμορφώνεται καθώς οι άνθρωποι παύουν να το οικειοποιούνται και να εκμεταλλεύονται τους πόρους του. Για τη δρομολόγηση της αλλαγής στο φυσικό τοπίο καθοριστικό ρόλο παίζουν οι αλλαγές που προκλήθηκαν στη διαλεκτική σχέση φυσικού περιβάλλοντος και κοινωνίας. Οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες διαφοροποιούν την συγκρότηση του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και τη συγκρότηση των παραγωγικών σχέσεων.

Με την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτης το 2011, και την διοικητική διαίρεση την οποία αυτό προωθεί, οι Χουλιαράδες αποτελούν δημοτικό διαμέρισμα του δήμου Βορείων Τζουμέρκων. Η διαχείριση των κοινοτικών πόρων έχει περάσει στα χέρια του ευρύτερου δήμου ο οποίος είναι αρμόδιος για τον συντονισμό, τη διαχείριση και την υλοποίηση παρεμβάσεων που αφορούν την ανάπτυξη της περιοχής.

Παρεμβάσεις όμως στην κοινωνική οικονομία με τη διασφάλιση θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, καθοριστικό ρόλο παίζει ο κρατικός μηχανισμός.

Ουσιαστικά την τύχη των Χουλιαράδων έχουν στα χέρια τους άτομα τα οποία δεν κατάγονται από αυτό τον τόπο. Μόνο την αδελφότητα των Χουλιαράδων απαρτίζουν Χουλιαριώτες οι οποίοι όμως είναι κι αυτοί εξωτερικοί παράγοντες εφόσον δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι της κοινότητας αλλά επισκέπτες του χώρου αυτού για λίγες ημέρες του χρόνου.

Αυτοί οι άνθρωποι διατηρούν, φυσικά πολλούς από τους παραδοσιακούς τρόπους ζωής και σκέψης αλλά πάντοτε σε συνδυασμό, σε συμφυρμό, θα ήταν το

σωστότερο να πούμε με τους τρόπους ζωής και σκέψης που επικρατούν σε μια σύγχρονη πόλη ενός σύγχρονου κράτους.⁴⁷

Διατηρούν μια κατοικία στους Χουλιανάδες η οποία τους παρέχει τη διευκόλυνση επαφής με τη φύση, την πολιτιστική κληρονομιά, το παρελθόν, ωστόσο όμως είναι φορείς μιας σύγχρονης – σύνθετης κοινωνίας η οποία βασίζεται στην τεχνολογική εξέλιξη, την αύξηση του κέρδους και της παραγωγής.

Είναι άτομα τα οποία έχουν ενστερνιστεί τη γραμμική αντίληψη του χρόνου και έχουν αποβάλει την κυκλική. Σήμερα όμως που η οικονομική κρίση είναι μια πραγματικότητα η οποία αγγίζει όλον τον πληθυσμό, μια αναθεώρηση αυτής της αντίληψης θα ήταν ευχής έργο. Η αποδοχή μιας προοδευτικής αντίληψης η οποία θα συμπεριλαμβάνει την γραμμική αλλά και την κυκλική θεώρηση στο πλαίσιο των παραγωγικών δράσεων θα ήταν το ιδανικό.

⁴⁷ Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, «Η οργάνωση του χώρου στον παραδοσιακό πολιτισμό», ό.π., σ.10.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ

(αρχές 20ού αι. – αρχές 21ου αι)

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ. ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η υφαντική τέχνη αποτελεί μια ξεχωριστή και ανεπανάληπτη χειροτεχνία. Παρουσιάζει τη ζωντανή πραγματικότητα της κάθε εποχής, τις ανάγκες του ανθρώπου και τα αναγκαία για την επιβίωσή του στοιχεία δίνοντάς μας ερεθίσματα για τη σημασία της στη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν, ενώ βοηθάει κι εμάς σήμερα να καταλάβουμε τι ακριβώς συνέβαινε τότε.

Η μελέτη της εντάσσεται στο πλαίσιο της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού. Η τέχνη αυτή από τη μια προσδίδει ένα σύνολο στοιχείων τα οποία φέρουν συγκεκριμένη τοπική υπόσταση, προάγει τον αυτοπροσδιορισμό της κοινωνικής ομάδας και δηλώνει την ταυτότητα της κοινότητας, και από την άλλη αναδεικνύει την γνώση, την εμπειρία και την φιλοκαλία της κάθε υφάντρας. Η συγκίνηση της δημιουργίας ενώνει τον γυναικείο πληθυσμό και συμβάλει στην αλληλεγγύη, την αγάπη, την αδελφικότητα, την αλληλοβοήθεια και την αλληλεξάρτηση.

Η ικανότητα προσέγγισης της πραγματικότητας, καθορίζεται από τις συνθήκες μέσα στις οποίες οι γυναίκες αναπτύσσονται. Κάθε υφάντρα εκφράζει τη φύση, τη ζωή, και τις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες είναι υποχρεωμένη να ζήσει αλλά αντανακλά και τις ικανότητές της και τις δεξιότητές της συμμεριζόμενη τις σκέψεις της, τις προτάσεις της, τις εμπειρίες και τις ιδέες της και με τις άλλες υφάντρες. Οι ικανότητες και οι δεξιότητες των γυναικών πάνω στην υφαντική τέχνη αναπτύσσονται με συστηματική προσπάθεια και είναι αποτέλεσμα περιβαλλοντικών και κληρονομικών παραγόντων.

Μελετώντας τα υφαντά των Χουλιαράδων ξεδιπλώνεται μπροστά μας ο πολιτισμός αυτού του τόπου και ο τρόπος λειτουργίας της κοινωνίας. Η εξέλιξη της υφαντικής τέχνης ερευνάται στο συγκεκριμένο χώρο, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και παρουσιάζεται αναλυτικά όλη η λειτουργία της.

Κάθε υφαντό αναπαριστά, πρόσωπα, ζώα, γεωμετρικά σχήματα, ιστορικά ή θρησκευτικά γεγονότα που ενώ το παρατηρούμε μας αποσπά από την καθημερινότητα και μας μεταφέρει πίσω στη δική του εποχή. Μια εποχή κατά την οποία άνθισε μια τέχνη η οποία διδάσκεται και διδάσκει τις αξίες του πολιτισμού, ευαισθητοποιώντας τις αισθήσεις, τη δημιουργική φαντασία και τη σκέψη των ανθρώπων που καταπιάστηκαν με αυτή. Η μεγάλη της αξία έγκειται στο γεγονός ότι

εξυπηρέτησε τους Χουλιαριώτες, ικανοποιώντας τις ανάγκες τους αλλά προβάλλει και σε εμάς σήμερα όλο το μεγαλείο της έννοιας «πολιτισμός».

Εικόνα 6: Υφαντή μαντανιά, ιδιοκτησία Χρήστου Κ. Ράπτη

*Η υφαντική τέχνη όπως είναι γνωστό δεν ανήκει στις κύριες μορφές τέχνης αλλά στις «ελάσσονες» (ή και βάνανυσες) τέχνες, δηλαδή στις κατώτερες της χειροτεχνίας. Η λαϊκή τέχνη κατασκευάζει χρηστικά αντικείμενα που χαρακτηρίζονται από το εγχώριο υλικό που δουλεύει ο τεχνίτης και έχουν μια έντονη τάση διακόσμησης. Αυτός ο συνδυασμός και η συλλειτουργία χρηστικότητας και αισθητικής είναι κάτι που παρατηρείται συχνότατα στα προϊόντα της λαϊκής τέχνης, ώστε να αποτελεί κι ένα συστατικό γνώρισμά της.*⁴⁸

Εμείς ως αποδέκτες των υφαντών ερμηνεύουμε τον συνδυασμό της αισθητικής και της χρηστικότητάς τους με μια μορφή κατανόησης, θαυμασμού αλλά και διερεύνησης. Αυτά τα έργα τέχνης δημιουργούνται αρχικά ως χρηστικά αντικείμενα τα οποία εξυπηρετούν έναν πρακτικό σκοπό ενώ ταυτόχρονα εμπεριέχουν την αναζήτηση της αισθητικής ποιότητας και της αισθητικής αξίας της υφάντρας. Η δημιουργική ανθρώπινη δραστηριότητα συσχετίζεται με την αισθητική ποιότητα.

Χρηστικότητα και αισθητική συνυπάρχουν στα υφαντά των Χουλιαράδων που τα κάνουν να ξεχωρίζουν. Περηφάνια και συγκίνηση διακατέχει τις υφάντρες που τα κατασκεύασαν με τόσο κόπο, αφιερώνοντας πολύτιμο χρόνο και εκφράζοντας όλη τους την ψυχή.

⁴⁸ Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, ό.π., σ. 8.

Λειτουργικά ή διακοσμητικά, μεταφέρουν σήμερα τις μηνύες και τα μηνύματα του παρελθόντος, με σκοπό τη σταθεροποίηση της προσωπικότητάς τους για ύπαρξη και επιβίωση.⁴⁹

Η υφαντική τέχνη είναι μια τέχνη καρδιάς. Μια τέχνη αμεσότητας που ξεκινά σαν το τραγούδι και γίνεται τραγούδι. Καμία επιτήδευση, καμία εκζήτηση, καμία προσπάθεια σκοπιμότητας.⁵⁰

Αυτή την αγνότητα και την ειλικρίνεια του λαϊκού καλλιτέχνη θα επισημάνει και ο Δημήτρης Πικιώνης: «η αγνότης και η αλήθεια που αναγνωρίζουμε στην τέχνη του λαού», έγραφε το 1925, «προϋποθέτει ένα σύνολο ανθρώπου, ένα σύνολο ζωής και φυσικής. Αληθινή θα βρεις λοιπόν την τέχνη του λαού πάντοτε, ικανή να γίνει θεμέλιο για το παραπέρα, για το ανώτερο. Αλάνθαστα σαν το ένστικτο, χρήσιμη. Κι αντανακλά, χωρίς η ίδια να το ξέρει, χωρίς να το ζητήσει, μια λάμψη από τα υψηλότερα ιδανικά του ανθρώπου. Τη θρησκεία, την οικογένεια, την πατρίδα...».⁵¹

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα η υφαντική ως οικιακή τέχνη άνησε σε όλη την Ήπειρο, ως την περίοδο που παρέδωσε τη σκυτάλη στη βιομηχανική ανάπτυξη και παραγκωνίστηκε ο χειροκίνητος αργαλειός.

Τα υφαντά, προϊόντα που μας έδωσε η τέχνη αυτή χωρίζονται σε δυο μεγάλες κατηγορίες: η πρώτη περιλαμβάνει τα υφαντά της κατοικίας. Αυτά δηλαδή που χρησιμοποιούσαν για τις ανάγκες και το στόλισμα του σπιτιού και η δεύτερη περιλαμβάνει τα υφαντά της ενδυμασίας (ανδρικής, γυναικείας, παιδικής).

Ο όρος υφαντό ανταποκρίνεται στην υφαντική της μεγάλης διάρκειας του αγροτικού κόσμου της κτηνοτροφίας και αντιστοιχεί στην περίοδο αυτοκατανάλωσης στον ορεινό χώρο.⁵² Ένα ολόκληρο σύστημα τοπικής τεχνικής και παραγωγής μιας «ανολοκλήρωτης» οικονομίας, στάθηκε στην ισορροπία της αυτάρκειας, της αυτοκατανάλωσης και της κοινωνικής ισορροπίας.⁵³

Η παραγωγή μάλλινου υφάσματος στον ορεινό χώρο συνδέθηκε με την παρουσία μαλλιού. Το μαλλί, στο πλαίσιο της κτηνοτροφίας, αποτελεί το βασικό προϊόν για την ανάπτυξη της υφαντικής την οποία συναντούμε ως οικοτεχνία στο πλαίσιο της διευρυμένης οικογένειας και των περιορισμένων αναγκών της. Τα υφαντά, αντικείμενα τοπικής δημιουργίας και παραγωγής, σηματοδοτούν τη γεωγραφική καταγωγή και

⁴⁹ Μιχάλης Εμμ. Αρφαράς, *Η κεντητική και υφαντική τέχνη της Νισύρου*, Αθήνα 1984, σ. 21.

⁵⁰ Νέστορας Μάτσας, *Στέγη από Ουρανό*, Αθήνα 1961, σ. 55.

⁵¹ Πικιώνης Δημήτρης, «Η Λαϊκή μας Τέχνη κι εμείς», *Φιλική Εταιρεία*, ετ. Α', 1925, σ.151.

⁵² Βασιλική Ρόκου, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι. 20αι.*, Αθήνα 1994, σ.20.

⁵³ Ο.π., σ. 21.

υπαινίσσονται την ορεινή προέλευση της ομάδας, αποβαίνοντας σήματα ενός αισθητικού μοντέλου του τοπικού πολιτισμού.⁵⁴

Κατασκευασμένα από εγχώρια υλικά τα οποία δίνει το φυσικό περιβάλλον, εξυπηρετούν τις ανάγκες του ορεσίβιου Χουλιάρá, καλύπτουν τις πρακτικές ανάγκες της καθημερινότητάς του, ενώ εκφράζουν μια πραγματικότητα με παραστατικότητα και ακρίβεια παρέχοντας πληροφορίες και στοιχεία για την συνολική λαϊκή αντίληψη και την πολιτιστική δημιουργία του τόπου.

Τα υφαντά στο σύνολό τους κάλλιστα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «μάρτυρες» της υφαντικής γεγονός που τα καθιστά αξιοπρόσεκτα όχι μόνο ως χρηστικά αντικείμενα, αλλά και ως έργα τέχνης. Τα διάφορα είδη υφαντών αποτελούν για εμάς σήμερα δείκτη των αναγκών και λειτουργιών της περιοχής των Χουλιαράδων τον 20^ο αιώνα και δείκτη της πολιτιστικής ιστορίας της κοινότητας.

Αυτή η ροή, το πέρασμα του χρόνου μέσα από έναν σταθερό χώρο, μετατρέπεται, τελικά, σε μια διαδικασία μετουσίωσης του χρόνου σε χώρο. Ο χρόνος αποτυπώνεται σε χωρικά αντικείμενα, που συμπυκνώνουν κατά κάποιο τρόπο, το χρόνο. Κάθε αντικείμενο δεν καταλαμβάνει μόνο ορισμένο χώρο, δεν είναι μόνο χωρικό αντικείμενο, αλλά εμπεριέχει και ορισμένο χρόνο, είναι χρονικό αντικείμενο. Αυτό το χρόνο εκλύουμε από τα αντικείμενα, που βρίσκονται στο χώρο, και από τον χώρο τον ίδιο.⁵⁵

Παρατηρώντας τα υφαντά μπορούμε να συμπεράνουμε πως η υφαντική είναι μια τέχνη που ακολουθεί τα κληροδοτημένα σχήματα εκφράζοντας την ομαδική, λαϊκή ψυχή και συνείδηση ενώ μπορεί να ασκείται σε ατομικό επίπεδο. Τα παραδεδομένα σχήματα επηρεάζουν τους τρόπους που γίνονται αντιληπτές οι συλλογικές αξίες. Όλες οι συλλογικές αξίες αποτελούν βασικούς κανόνες που καθοδηγούν και προσανατολίζουν την ομαδική δραστηριότητα ενώ ταυτόχρονα εκφράζουν την ατομική προσωπική βούληση. Οι συντηρητικές ιδέες, αρχές και αντιλήψεις της κοινότητας για διαφύλαξη της παράδοσης και η κοινή προσκόλληση σε αναχρονιστικές αντιλήψεις εκφράστηκε μέσα από τα υφαντά. Η έλλειψη αυτοσχεδιασμού ή η περιορισμένη ατομική δράση και έκφραση είναι χαρακτηριστικά στοιχεία των υφαντών. Ο συντηρητισμός που παρουσιάζουν τα υφαντά εκφράζει τη γενικότερη συντηρητική στάση ζωής των κατοίκων.

⁵⁴ Βασιλική Ρόκου, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι. 20αι.*, ό.π., σ. 19.

⁵⁵ Μ.Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα 1989, σ. 190.

Έχουμε έργα λαϊκής τέχνης που οι τεχνίτες τους είναι γνωστοί. Και όλα αυτά είναι έργα λαϊκού πολιτισμού, γιατί οι άνθρωποι που τα δημιούργησαν συμφωνούσαν ολότελα με τα γούστα και τις ιδέες των πολλών, για τους οποίους και τα δημιούργησαν. Και αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού που λέμε λαϊκό: η ομαδική (συλλογική) συμφωνία και η ψυχική συμμετοχή σε ένα έργο.⁵⁶

Η όποια διαφορετικότητα των Χουλιारीώτικων υφαντών σε αντιδιαστολή με τα υφαντά των κοινοτήτων που ανήκουν στον ίδιο δήμο πολύ πιθανόν να οφείλεται στην προσπάθεια και την ικανότητα κάποιων υφαντριών να ξεδιπλώσουν το φυσικό τους χάρισμα πάνω στην τέχνη της υφαντικής κι ενώ οι συνθήκες τους το επιτρέπουν.

Η δημιουργικότητά τους και η επινοητικότητά τους αναφορικά με τον τρόπο δράσης τους, αλλά και οι αξιόλογες ιδέες που είχαν, βρήκαν διέξοδο στην τέχνη αυτή. Αυτές οι προικισμένες και αξιόλογες γυναίκες έβαλαν την προσωπική τους σφραγίδα και δημιούργησαν μια καλλιτεχνική «σχολή» η οποία κληροδότησε τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιες εκδήλωναν στα υφαντά τον ψυχικό τους κόσμο και τη δημιουργική τους φαντασία.

Ο Κίτσος Μακρής διακρίνει τρεις μεγάλες κατηγορίες υφασμάτων, ανάλογα με τη χρήση τους: φορεσιάς, «σπιτίσια», επαγγελματικά.⁵⁷ Οι τρεις κατηγορίες υφασμάτων φέρουν την ονομασία «σχτιά» στο τοπικό ιδίωμα.

Για να εξετάσουμε και να αντιληφθούμε όσο το δυνατόν καλύτερα τα υφαντά των Χουλιάρων πρέπει να τα δούμε ως αναπόσπαστα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο δημιουργήθηκαν, ως αντικείμενα που εκφράζουν τις πολιτισμικές αξίες, τις θρησκευτικές αντιλήψεις, τη γλώσσα των ανθρώπων που τα δημιούργησαν, τις παραδόσεις και τους κληροδοτημένους τρόπους ζωής τους και τις γενικότερες συνθήκες ζωής τους. Είναι αντικείμενα που συνδέουν ολόκληρες γενεές, εποχές και παραπέμπουν στη συνέχεια του Έθνους.

Μεγάλη η προσφορά και η συμβολή των γυναικών της αγροτικής κοινωνίας στην υφαντική τέχνη, μια τέχνη με την οποία καταπιάστηκε διαχρονικά όλος ο γυναικείος πληθυσμός, μια τέχνη η οποία συνέβαλε ακόμη και στη διαμόρφωση χαρακτήρων και ποιότητας ζωής των υφαντριών.

Ο Bliss Carman (Καναδός ποιητής) έχει γράψει: *«Ανάθεσέ μου μια δουλειά όπου μπορώ να βάλω ένα κομμάτι του εαυτού μου και δεν είναι δουλειά είναι τέχνη».*

⁵⁶ Users.sch.gr/vaxtsavanis/eisagogi.html.

⁵⁷ Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, ό. π., σ. 106.

Η υφαντική τέχνη υπήρξε από τα αρχαία χρόνια μέχρι και πριν σαράντα περίπου χρόνια η κυριότερη απασχόληση των γυναικών στο σπίτι. Ήταν μια χειροτεχνία που μαθαίνονταν από τη γιαγιά στη μάνα και στην κόρη κι όπως όλες οι χειρονακτικές εργασίες απαιτούσε πολύ χρόνο, γνώση και κόπο. Απαιτούσε μεγάλη σωματική δύναμη χεριών με παράλληλη κίνηση ποδιών και γενικότερα οπτικοκινητικό συντονισμό για τον έλεγχο των κινήσεων των υφαντριών ανταποκρινόμενες στη θέα του υφαντού. Ήταν μια χειροτεχνία με μεγάλο βαθμό δυσκολίας σε όλα της τα στάδια, από την συγκέντρωση της πρώτης ύλης, τα διάφορα στάδια κατεργασίας της μέχρι να «αρματωθεί ο αργαλειός». Η ύφανση που ακολουθούσε ήταν το πιο διασκεδαστικό κομμάτι της όλης διαδικασίας που συνεπάγεται και τη χαρά της δημιουργίας.

«Ο τρόπος μέτρησης του χρόνου της στην αγροτική κοινωνία λέγεται μέτρηση «με βάση τη δουλειά που πρέπει να γίνει».⁵⁸

Η υφάντρα στο παρελθόν ύφαινε από την ώρα που σιγόφεγγε το πρωί μέχρι τη δύση του ηλίου χωρίς διακοπή και παρέτεινε την δουλειά της και σε νυχτέρια. Με τα πρωτόγονα και λιγοστά μέσα που διέθετε είναι άξια θαυμασμού η εργατικότητα της. Σε κάποιες περιπτώσεις δεν υφαίνει μόνο για την οικογένειά της αλλά η υφαντική αποτελεί κι έναν τρόπο επαγγελματικής απασχόλησης από τον οποίο θα εξοικονομούσε λίγα χρήματα ή τρόφιμα.

«Για τον αργαλειό ξέρω πολλά γιατί η μάνα μου ήταν η καλύτερη υφάντρα του χωριού. Ύφαινε από τους κοντινούς ανθρώπους, από την Δαφνούλα, από τα Μουζακαία και από το Πετροβούνι, φέρναν τα γνέματα, τα έριχνε πρώτα η βάβω στα παλούκια γύρω - γύρω, τα έβανε στην τυλίχτρα και τα μάζευε στο σφοντύλι και μετά έβαζε εμένα από τη μια μεριά και από την άλλη αυτή και τα μιτώναμε στα χτένια του αργαλειού, τα ύφαινε και μετά τα παίρναμε μαζί εγώ παιδί 10-15 χρόνων μετά δεν είχα χρόνο και τα πηγαίναμε στα χωριά, τα δίναμε στον ιδιοκτήτη και δεν παίρναμε χρήματα μας έδινε καλαμπόκι σιτάρι πατάτες. Από το '40 μέχρι το '55».⁵⁹

Η υφάντρα μάθαινε την τέχνη της υφαντικής από πολύ μικρή ηλικία και την εξασκούσε αδιάκοπα σ' όλη της τη ζωή. Κάλυπτε εξ' ολοκλήρου τις ανάγκες της οικογένειας σε ρουχισμό αλλά και το στρώσιμο του σπιτιού. Η ίδια η υφάντρα από τη μεγάλη της αγάπη γι' αυτό που έκανε δεν έμεινε στη δημιουργία των υφαντών για τον

⁵⁸ Ε. Π. Τόμσον, *Χρόνος, εργασιακή πειθαρχία και βιομηχανικός καπιταλισμός*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 63.

⁵⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

καθαρά χρηστικό λόγο ύπαρξής τους αλλά με ατελείωτη φαντασία διακόσμησε τα υφαντά της με λουλούδια, φυτά, ζώα, σκηνές από τη ζωή των ανθρώπων, γεωμετρικά σχήματα κ.α..

Πολλές είναι οι τεχνικές και οι αισθητικές παραλλαγές που απαντώνται στα διάκοσμα υφαντά της γυναικείας χειροτεχνίας. Ακολουθώντας την ιδιαίτερη καλλιτεχνική παράδοση της περιοχής, την ιδιοσυγκρασία και τη δημιουργική φαντασία προικισμένων ντόπιων γυναικών δημιουργείται μια ξεχωριστή τεχνοτροπία. Όμως το τοπικό χρώμα συχνά διαφοροποιείται, εμπλουτίζεται σύμφωνα με τις επιγαμίες και τις ξένες επιρροές που δέχεται η υφάντρα και το αποτέλεσμα αυτής της μετατροπής δίνει το ανά περιόδους διαφορετικό στίγμα της συνολικής, ελληνικής λαϊκής τέχνης.

Τα σπουδαία υφαντά είναι η εικόνα της υφάντρας προς τα έξω, ο πομπός και ο δέκτης των εντυπώσεων. Αυτά της παρέχουν αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση μετουσιώνοντας τις αρνητικές πλευρές του εαυτού της και προβάλλοντας μια θετική εικόνα του εαυτού της με πολύ δημιουργικό τρόπο. Η ενασχόλησή της με τον αργαλειό είναι από τη μια η διασκέδασή της η οποία τη βοηθάει να πετάξει μακριά τα θρύμματα του άγχους, της λύπης, της θλίψης και της ανίας κι από την άλλη είναι η δουλειά της που της παρέχει τα απαραίτητα για τη διαβίωσή της.

Οι γυναίκες όλων των κοινωνικών στρωμάτων ασχολούνται με την υφαντική τέχνη μπαίνοντας ενεργά στην παραγωγική δραστηριότητα. Η παραγωγή συνδέεται με την γνώση και την εμπειρία της υφάντρας και απευθύνεται στις ίδιες τις γυναίκες, στις οικογένειές τους αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και στον ευρύτερο περίγυρο με σκοπό την αποκόμιση τροφίμων ή χρημάτων χωρίς ωστόσο να παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις ώστε να μπορούμε να μιλάμε για ένα είδος μικρής βιοτεχνίας.

Η συνύπαρξη των γυναικών στον ίδιο οικισμό, η αλληλεξάρτηση, η αλληλεπίδρασή τους και η αλληλοβοήθειά τους είναι παράγοντες οι οποίοι βοηθούν στο να δημιουργηθεί μια κατευθυνόμενη γραμμή σχετική με τον τρόπο σκέψης τους και τον χειρισμό του γνωστικού τους αντικειμένου, μια συλλογική δομημένη ιδιοσυγκρασία και μια ενιαία πνευματική κατάσταση.

Ο τρόπος με τον οποίο ζουν οι κάτοικοι, οι συνήθειές τους, τα ήθη και τα έθιμά τους, το ιδιόμορφο φυσικό περιβάλλον στο οποίο είναι εγκατεστημένοι αλλά και το ιστορικό περιβάλλον είναι παράγοντες οι οποίοι συμβάλουν στη δημιουργία αυτής της μορφής λαϊκής τέχνης και στην εξέλιξή της μέσα στο χρόνο.

Οι αισθητικές αντιλήψεις μιας ολόκληρης ομάδας, τα ενδιαφέροντα και οι συνολικές προτιμήσεις αποτυπώνονται με τον καλύτερο τρόπο μέσα από τα υφαντά. Η ανάδειξη της ατομικής προσωπικότητας δεν υφίσταται μέσα από τα αντικείμενα της λαϊκής τέχνης. Η οικογένεια και η κοινωνία εργάζονται για την αποφυγή της προσωπικής πρωτοβουλίας ως στοιχείο διαφοροποίησης. Η τάση διαφοροποίησης καταστρατηγείται και επιβάλλεται περιορισμός της αυτονομίας των ιδεών. Τα υφαντά δημιουργούνται εξ' ολοκλήρου για πρακτικούς σκοπούς και διακοσμούνται σύμφωνα με την επικρατούσα συνολική αισθητική αντίληψη.

Η προσφορά των γυναικών ανυπολόγιστη την εποχή που άσκησαν την τέχνη αυτή διότι υποστήριξαν με τόλμη και αξιοζήλευτη γενναιότητα την τοπική οικονομία, αλλά η προσφορά τους τεράστια και στις μέρες μας γιατί μας έχουν κληροδοτήσει με μοναδικά έργα υφαντικής τέχνης.

Η σημασία της σημαντικής συνεισφοράς τους εκφράζεται με αισθήματα εκτίμησης, επιδοκιμασίας, αναγνώρισης και θαυμασμού από τους ανθρώπους της σύγχρονης κοινωνίας.

«Όσες υφάντρες απόμειναν από την προηγούμενη γενιά - τελευταίοι κρίκοι της χιλιόχρονης προφορικής παραδόσεως, φεύγουν παίρνοντας μαζί τους το Χθες μας - επιμένουν να ζουν με τον δικό τους τρόπο και θυμούνται. Αυτές είναι η πολυτιμότερη πηγή και η μελέτη τους επείγουσα περισσότερο από κάθε άλλη, γιατί ζωή και θάνατος τις μάχονται και αυριανός κρίκος στην παράδοση αυτή δεν θα υπάρξει»⁶⁰.

«Αυτός άλλωστε ήταν και ο λόγος για τον οποίο επιδόθηκα σε αυτό το αντικείμενο του λαϊκού μας πολιτισμού, για να περισώσω ό,τι είναι εφικτό, όσο είναι ακόμη καιρός»⁶¹.

«Όταν χαθεί και η τελευταία υφάντρα του χωριού, τότε θα συνειδητοποιήσουμε, άοπλοι πια, πως η ελευθερία που είχαμε ελπίσει, σπάζοντας τα δεσμά της παλιάς συμβιωτικής κοινωνίας, δεν έκρυβε – μέσα στις συνθήκες της γενικευμένης καπιταλιστικής ενσωμάτωσης- παρά έναν νέο ραγιαδισμό και μιαν άλλη, πιο βαθιά αλλοτρίωση: την εξουθένωση κάθε πηγαίας δημιουργικότητας, την ισοπέδωση κάθε πολιτισμικής ποικιλίας, τον εξανδραποδισμό κάθε αυθόρμητης συλλογικής

⁶⁰ Στέλιος Α. Παπαδόπουλος, «Νεοελληνική χειροτεχνία» στο βιβλίο του ίδιου, *Ανθρωπολογικά. Μουσειολογικά*, Αθήνα 2003, σ. 63.

⁶¹ Μιχάλης Εμμ. Αρφάρας, *Η κεντητική και υφαντική τέχνη της Νισύρου*, ό.π., σ.18.

πρωτοβουλίας που η υπερπροσφορά εμφιαλωμένης εικόνας, κονσερβαρισμένου ήχου και ετοιμοπαράδοτου λόγου καταδικάζουν στον από ασφυξία θάνατο»⁶².

«Οι λιγοστές σήμερα γνήσιες λαϊκές τεχνίτρες, κυριαρχικά δεμένες με το πλούσιο καλλιτεχνικό παρελθόν της λαϊκής μας τέχνης, μας δίνουν, με την ειλικρίνεια της δουλειάς τους, μια μικρή, αλλά χαρακτηριστική αναλαμπή, από την περίτρανη φωτιά που φεγγοβόλησε, για κάμποσους αιώνες στον τόπο μας. Αυτή η φωτιά της λαϊκής μας τέχνης απόμεινε, σ' όλο της το φεγγοβόλημα, πάνω στα έργα που μας οδηγούν στις παραδοσιακές ρίζες της πηγαίας καλλιτεχνικής δημιουργίας. Σ' αυτή την αναγεννητική οδοιπορία προς τις ρίζες υπάρχει σιγουριά και δροσοβόλημα. Είναι η σιγουριά της αλήθειας και το δροσοβόλημα της ομορφιάς, που αποπνέουν τα έργα της λαϊκής τέχνης»⁶³.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη και ασέβεια από μέρους μας κάποια στιγμή να μην τους αποδώσουμε τις τιμές που τους αρμόζουν, να μην προσπαθήσουμε να τις προβάλλουμε και να τις αναδείξουμε, τοποθετώντας τες στη θέση που τους αξίζει στη ζωή και την καρδιά μας αναγνωρίζοντας τα οφέλη που πρόσφεραν στον άνθρωπο όλα αυτά τα χρόνια. Επίσης καλό θα ήταν να τις αξιοποιήσουμε άμεσα κι όσο το δυνατόν περισσότερο δεδομένου ότι είναι ο μοναδικός συνδετικός κρίκος με το παρελθόν της υφαντικής τέχνης.

2. ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ ΥΦΑΝΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Οι κυριότερες ύλες της υφαντικής τέχνης που χρησιμοποιούνται στους Χουλιαράδες τον 20^ο αιώνα είναι: το μαλλί, πρόβειο και γίδινο και το βαμβάκι. Το μαλλί που αποτελεί και τη σπουδαιότερη από κάθε άποψη ύλη, χρησιμοποιείται για την κατασκευή νημάτων και προμηθεύεται από την εγχώρια, ως επί το πλείστον οικογενειακή παραγωγή. Υφάινεται και απευθύνεται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα του οικισμού, πολύ περισσότερο δε προπολεμικά. Το στημόνι και το υφάδι του αργαλειού δημιουργούν τα υφαντά της κατοικίας για όλες τις χρήσεις, αλλά και τα ενδύματα που συνοδεύουν τον Χουλιariώτη από τη στιγμή της γέννησής του έως και τον θάνατό του.

⁶² Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα 2003, σ. 39.

⁶³ Δημήτριος Σταμέλος, *Νεοελληνική Λαϊκή τέχνη: πηγές, προσανατολισμοί και κατακτήσεις από τον ΙΣΤ' αιώνα ως την εποχή μας*, Αθήνα 1993, σ.106.

Η κοινότητα είναι ορεινή και κάποιες καλλιέργειες που θα βοηθούσαν την υφαντική τέχνη είναι αδύνατον να ευδοκιμήσουν. Το βαμβάκι αρχίζει να χρησιμοποιείται στα υφαντά περίπου το 1940 και το προμηθεύονται από άλλες βαμβακοπαραγωγές περιοχές. Βαμβάκι για την κατασκευή των μαλλινοβάμβακων υφαντών όπως καραμελωτές και μαλλινοσέντονα το αγοράζουν σε νήματα τα οποία αποτελούν και το στημόνι των υφαντών. Παρατηρούμε πως τα υφαντά γίνονται από τη χρήση μιας υφαντικής ύλης ή από τον συνδυασμό περισσότερων υλών. Η χρησιμοποίηση βαμβακερού στημονιού δεν αλλάζει τον ονομασία ενός υφαντού δίνετε πάντα από το υφάδι του.

Εικόνα 7: Ζωικές πρώτες ύλες, φωτογραφίες από το διαδίκτυο

Το βαμβάκι το αγοράζουν στα Γιάννενα ή το προμηθεύονται από το μπακάλικο της κοινότητας. Δεν χρησιμοποιούν καθόλου στην υφαντική τέχνη το ξύλινο και το λιναρένιο. Μόνο τριχιές πλέκονται από λινάρι. Το ξύλινο δεν είναι τόσο καλό ποιοτικά υλικό και τα υφαντά που προκύπτουν από αυτό δεν έχουν την ίδια ποιοτική αξία με τα μάλλινα υφαντά τους. Το μετάξι που αποτελεί κύρια πρώτη ύλη της υφαντικής σε άλλες περιοχές της Ελλάδας δεν καλλιεργήθηκε αλλά ούτε και χρησιμοποιήθηκε στους Χουλιαράδες για την κάλυψη των αναγκών της υφαντικής τέχνης.

3. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΝΗΜΑΤΩΝ

Η υφαντική παραδοσιακή δραστηριότητα περικλείει μια σειρά ενεργειών που οδηγούν σταδιακά από τη συλλογή της πρώτης ύλης και την κατεργασία της, στην προετοιμασία του στημονιού, την τοποθέτηση του διασιδιού στο αντί και την τελική ύφανση. Η μελέτη της τέχνης αυτής αποσκοπεί επιπλέον να καταδείξει τον εξοπλισμό

που απαιτείται για την εφαρμογή της, την διαδικασία της ύφανσης και τις ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτή πραγματοποιείται. Στα υφαντά εξετάζεται αρχικά η χρήση τους, έπειτα οι δραστηριότητες με τις οποίες αυτά συνδυάζονται και τέλος η συμβολική τους διάσταση.

Μέσω της υφαντικής τέχνης αντικρίζουμε τον «ανθρώπινο πολιτισμό» που δεν είναι ίσως παρά η δημιουργία, από μια κοινωνία ανθρώπων, των υλικών και πνευματικών συνθηκών κάτω από τις οποίες ξεδιπλώνει την ύπαρξή της. «Πολιτισμός» σημαίνει επιλογή στον τρόπο που συνδέονται η ύλη με το πνεύμα.⁶⁴

Τα υφαντά αποτελούν τη μεγάλη κληρονομιά που μας άφησαν οι δημιουργοί του λαϊκού μας πολιτισμού. Παρακάτω παρουσιάζεται η διαδικασία ύφανσης και μεταφερόμαστε νοερά σε άλλη εποχή προσπαθώντας να ακούσουμε τον βρόντο του αργαλειού και το τραγούδι της υφάντρας.

Τα στάδια επεξεργασίας του μαλλιού προκειμένου να γίνει νήμα (αλλά και η ορολογία που χρησιμοποιείται για τη διαδικασία) παραμένουν τα ίδια από την αρχαιότητα⁶⁵ μέχρι σήμερα: πλύσιμο, ή ζεμάτισμα, ζάσιμο ή άνοιγμα, λανάρισμα και γνέσιμο.⁶⁶

3.1. ΤΟ ΚΟΥΡΕΜΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Το κούρεμα των προβάτων ξεκινάει στο τέλος της άνοιξης. Γίνεται σε δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο αρχίζει κατά το Μάιο με το κουλοκούρισμα. Κουλοκούρισμα ονομάζεται το κούρεμα των προβάτων στην κοιλιακή χώρα και στα πόδια, με τη χρήση του κουροψάλιδου. Το υπόλοιπο σώμα του ζώου δεν κουρεύεται αυτή την εποχή γιατί λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών υπάρχει κίνδυνος να κρυώσει. Τα μαλλιά από το κουλοκούρισμα ξεχωρίζονται σε αυτά που προέρχονται από τα πόδια και σε αυτά που προέρχονται από την κοιλιά του ζώου. Τα μαλλιά από τα πόδια τα χρησιμοποιούν για φλόκο ενώ τα μαλλιά από την κοιλιά τα χρησιμοποιούν για υφάδια ή για γιομίδια, για γέμισμα δηλαδή των μαξιλαριών.

⁶⁴ Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, Αθήνα 1983, σ. 85.

⁶⁵ Τα στάδια επεξεργασίας του μαλλιού περιγράφει ο Αριστοφάνης με τους ίδιους σχεδόν όρους του Λυσιστράτη (στ. 565- 590), κωμωδία που διδάχτηκε γύρω στο 411 π.Χ..

⁶⁶ Δήμητρα Σικινιώτου –Νάζου – Παναγιώτης Ι. Χατζηδάκης, *Το Μυκονιάτικο υφαντό τον 20^ο αιώνα*, Μύκονος, 2015, σ.21.

«Τα μακριά τα βάζαμε για φλόκο, για στημόνι, για τέτοια. Τα κοντά τα βάναμαν για πρόχειρα άλλα πράματα, για υφάδια τέτοια»⁶⁷.

«Ναι, χώρια τα μαύρα, χώρια τα άσπρα, μακριά – κοντά. Τα κοντά ιδώ από τς κοιλιάς τα φτιάναμει για μαξιλάρια που ήταν μαλακά, από τα αρνιά το αρνοπόκι του κάναμει μαξιλάρια που τώρα δεν βρίσκονται αυτά. Τότι τέτοια βάζαμαν μες στα μαξιλάρια για ύπνου κι στα μάλλινα βάζαμαν ρουκόφλα. Στα μάλλινα που δεν κοιμόμασαν κι τα χάμαν για ακούμπησμα στα μπάσια γύρα – γύρα»⁶⁸.

Καλύτερης ποιότητας μαλλί είναι το μαλλί από τη ράχη των ζώων. Αυτό το παίρνουν κατά το δεύτερο στάδιο κουρέματός τους όταν αρχίζει η ζέστη του καλοκαιριού. Τότε κουρεύουν οι βοσκοί τα ζώα τους να μη ζεσταίνονται. Για να γίνει το κούρεμα συγκεντρώνονται όσοι διαθέτουν ζώα και κάνουν το «μεντάτ», αλληλοβοήθεια. Σήμερα δηλαδή κουρεύουν τα ζώα του ενός, αύριο τα ζώα του άλλου.

Στα «μεντάτια» πραγματοποιείται εργασία που στηρίζεται στην αλληλοβοήθεια. Επιπροσθέτως είναι και μια ευκαιρία για διασκέδαση. Το τραγούδι των παρευρισκομένων συνόδευε την όλη διαδικασία. Όταν τελειώνει το κούρεμα μαζεύουν τα μαλλιά σε τσουβάλια από λινάρι και τα χρησιμοποιούν για δική τους χρήση ή τα εμπορεύονται.

«Τα κουρεύαμαν. Τα κουρεύαμαν. Τα κουλουκρίζαμαν πρώτα. Το Μάρτη. Παίραμαν πρώτα από κάτ' τς κοιλιές κι αφήναμαν τς κάπες απ' πάν' κι αυτό του λέμαν κουλουκούρσμα. Παίραμαν αυτά τα κοντά τα μαλλιά, τα πλέμαν, τα βάναμαν ζέχουρα. Πέραμαν του πουκάρ' λέμαν' από πάν' κι του βάναμαν κι ικείνου ζέχουρα. Όταν θέλαμαν να φτιάσουμε φλόκο, φλοκιάρα βελέντζα βάζαμαν αυτό το μαλλί που είχε από πάν' κι του διαλέμαν κι αυτό το μακρύτερο, το κοντότηρο. Ήταν κοντά ικείνα κι βάναμαν κι από τ' αρνάκια. Ικείνου από τ' αρνάκια να δείχν' πιο καλά του ύφαμα, το υφάδ'. Το σμόν' κι ου φλόκους ήταν τα καλύτερα κι ας γέννταν καλές οι βιλέντζες»⁶⁹.

Οι ανάγκες για μαλλί πολλές φορές δεν καλύπτονται από την τοπική παραγωγή και οι υφάντρες στρέφονται στα Γιάννενα για να εφοδιαστούν.

«Σαν η γιαγιά μ' π' είχε σαράντα πρόβατα έφτιασει τς προίκες τουν κουπηλιών από τα προύβατά τς. Αλλά υπήρχαν και μερικοί που αγόραζαν μαλλί. Ικείν' που είχαν

⁶⁷ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

⁶⁸ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

⁶⁹ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακώστα.

*πάν' απού τα είκουσ' πρόβατα βουλεύονταν αλλά οι άλλοι δεν βουλεύονταν. Στο χωριό δεν πούλαγαν τότε ν' αγοράσουν απού 'κει κι έρνταν ιδώ στο Λαγό».*⁷⁰

Παίρνοντας οι νοικοκυρές το μαλλί ξεκινάνε τη δουλειά τους η οποία γίνεται σε τέσσερα στάδια μέχρι να έχουν στα χέρια τους το νήμα.

Τα στάδια επεξεργασίας του μαλλιού είναι τα εξής:

- (α) πλύσιμο, ζεμάτισμα και ξέβγαλμα
- (β) γράνσιμο
- (γ) λανάρισμα
- (δ) γνέσιμο

Εικόνα 8: Κούρεμα προβάτου, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Στα κλασσικά χρόνια περιγράφονται διάφορα στάδια επεξεργασίας των ερίων: η πλύνσις, η ξάνσις και η νήσις: Όλες αυτές οι δραστηριότητες μαζί συνθέτουν τη λεγόμενη ταλασιουργία, διαδικασία δηλαδή η οποία αφορά πάντα την κατεργασία των ερίων.⁷¹ Αυτή η διαδικασία απαντάται με την ίδια ακριβώς μορφή και στην παραδοσιακή κοινότητα των Χουλιαράδων του 20ού αιώνα.

3.2. ΠΛΥΣΙΜΟ ΜΑΛΛΙΩΝ

Οι γυναίκες από τον κάτω μαχαλά της κοινότητας πηγαίνουν φορτωμένες με το καζάνι και το σκαφίδι στο πηγάδι του Ροβ δίπλα στο λαγκάδι, στο πηγάδι έξω από το σπίτι της Γιαν' Αντώναινας ή στη βρύση του Ράγγα για να πλύνουν τα μαλλιά. Οι γυναίκες από τον πάνω μαχαλά πηγαίνουν στη βρύση στις Μοκίλες η οποία είναι

⁷⁰ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

⁷¹ www.tmth.edu.gr/aet/thematic_areas/p175.html.

στην είσοδο της κοινότητας. Τοποθετούν το καζάνι πάνω στην πυροστιά, το γεμίζουν με νερό και ανάβουν φωτιά με ξύλα. Λίγο πριν κοχλάσει το νερό ρίχνουν τα μαλλιά μέσα στο καζάνι πουκάρια – πουκάρια. Το πουκάρι είναι το μαλλί ενός προβάτου. Εκεί μέσα στο βραστό νερό βγαίνει η σαργιά (η βρωμιά από το ίδιο το ζώο). Τη σαργιά τη χρησιμοποιούν στη συνέχεια στο βάψιμο.

*«Ιγώ πήγαινα στ' Ράγγα απάν'. Στ' Ράγγα πηγαίναμαν. Ημείς είχαμαν κι στέρνα στου σπίτι, τα πλέναμαν κι απού βγάζαμαν άμα δεν είχαμαν νηρό. Δεν θέλει ζεμάτσμα. Δεν γραίνονται μη το ζημάτσμα. Πλύμα κι καλό ζέπλυμα. Ούτε φάρμακα μέσα γιατί πήζουν τα μαλλιά. Τα απλώναμαν. Αυτά τα μηγάλα τα ρίναμαν στα σύρματα. Τα μικρά τα απλώναμαν πιο χαμηλά».*⁷²

*«Τα πλέναμε τα μαλλιά με ζεστό νερό, τα ζεματάγαμε και μετά τα ξεπλέναμε. Μετά τα λιάζαμε στον ήλιο»*⁷³.

Μετά το ζεμάτισμα βγάζουν τα μαλλιά από το καζάνι και τα ρίχνουν στο κρύο νερό για να ξεπλυθούν. Περνώντας το μαλλί από το ζεστό στο κρύο νερό διατηρεί καλύτερα το άσπρο του χρώμα και δεν κιτρινίζει. Αφού τα ξεπλύνουν καλά, έπειτα τα απλώνουν για λίγο πάνω σε φράχτες για να στραγγίσουν τα νερά.

Στη συνέχεια ζεματούν και ξεπλένουν τα τσουβάλια ή τα σκαφίδια μέσα στα οποία τοποθετούν τα μαλλιά για να τα μεταφέρουν στα σπίτια τους για να τα απλώσουν. Το άπλωμα γίνεται πάνω σε φράχτες, κυρίως ώρες που δεν έχει δυνατό ήλιο. Ο δυνατός ήλιος αgridεύει τα μαλλιά και η τρίχα τους γίνεται πολύ σκληρή γεγονός που δεν βοηθάει τις γυναίκες στη διαδικασία που θα ακολουθήσει.

3.3. ΓΡΑΝΣΙΜΟ

Μετά το ζεμάτισμα και το ξέβγαλμα ακολουθεί το γράνσιμο των μαλλιών. Τα μαλλιά ξεχωρίζονται. Τα μακριά από τα πόδια μαλλιά χρησιμοποιούνται για φλόκο. Τα πολύ κοντά χρησιμοποιούνται για υφάδια και τα κανονικά σε μέγεθος για στημόνια.

Κατά τη διάρκεια του γρανσίματος που δεν είναι τίποτε άλλο παρά το ξάσιμο των μαλλιών με το χέρι, απομακρύνονται κολτσίδια, ξυλάκια και αγκάθια που μπορεί να έχουν κολλήσει πάνω τους. Η ομαδική εργασία και η αλληλοβοήθεια είναι συχνό φαινόμενο.

⁷² Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

⁷³ Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

*«Τα γραίναμει μητά κι μαζουνουμέσταν οι γειτόνσεις όλεις στου γράνσμο να τα γράνουμει γρηγουρότηρα».*⁷⁴

*«Στο γενικότερο σύστημα των σχέσεων που επιτρέπει η παραγωγή και η κτηνοτροφία, δημιουργείται ένας τύπος νοοτροπιών και πρακτικών που ολοκληρώνει την αντίληψη των αναγκών και την επίγνωση των δυνατοτήτων της κτηνοτροφικής κοινωνίας»*⁷⁵.

3.4. ΛΑΝΑΡΙΣΜΑ

Το λανάρισμα είναι η διαδικασία κατεργασίας του μαλλιού που ακολουθεί μετά το γράνσιμο και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται γι' αυτό το σκοπό είναι τα λανάρια.

*«Στο σπίτι, ειργάζοντο σκληρά, να γράνουν τα μαλλιά, να τα πλύνουν, να τα λαναρίσουν, με τα πρωτόγονα γύφτικα λανάρια με καρφιά μυτερά βαλμένα σε σανίδες. (όσο να τελειοποιηθούν και να γίνουν τα γνωστά συρμάτινα λανάρια που ξεθεώνονταν να σκύβουν και να τραβούν συνεχώς, που έμεινε η παροιμία για την κούραση: «Σάμπως λαναρίζες κι απόστασες;» όσο τώρα βγήκαν οι λαναριστικές μηχανές»*⁷⁶.

*«Παλιά στο χωριό είχαν λανάρια τα λέγανε. Ήταν αυτά δυο που είχαν σαν χτενάκι απού κάτω κι βάναν έτσ' καθόταν κάτου κι τα βάναν στα πόδια και τα φτιάχναν μόνοι τους. Μετά βγήκαν οι μηχανές αυτές που φτιάχνανε. Τα πήγαιναν εκεί και μετά τα 'φερναν με μέτρο»*⁷⁷.

Τα συρμάτινα λανάρια ήταν μια ξύλινη κατασκευή με πυκνά δόντια μέσα από τα οποία περνούν τα μαλλιά που λαναρίζουν για να κάνουν την τουλούπα. Αποτελούνται από το πάνω και το κάτω καπάκι τα οποία έχουν τοποθετημένα πάνω τους δόντια, σε αντίθετη φορά τα δόντια από το πάνω καπάκι σε σχέση με αυτά από το κάτω. Με οριζόντιες και κάθετες κινήσεις καθώς και κινήσεις από δεξιά προς τ' αριστερά και αντίθετα λαναρίζουν τα μαλλιά.. Το λανάρισμα τελειώνει όταν το μαλλί αποκτά ενιαίες ίνες. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία γυρίζουν την ουρά από την οποία συγκρατούν το πάνω καπάκι αντίθετα από το σώμα τους και με ανυψωτική κίνηση εφάπτοντας το ένα καπάκι με το άλλο βγάζουν το μαλλί από το πάνω καπάκι.

⁷⁴ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

⁷⁵ Bogatyrev Petr, 1971. *The function of folk costume in Moravian Slovakia*, The Hague 1937, σ.20.

⁷⁶ Πέτρος Μπενέκος, *Χουλιαράδων άπαντα*, ό.π., σ. 69.

⁷⁷ Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

Έπειτα γυρνώντας πάλι το πάνω καπάκι κανονικά με μια κίνηση του λαναριού βγάζουν και το μαλλί από το κάτω καπάκι.

Αφού λαναρίσουν το μαλλί περίπου δέκα φορές στη συνέχεια το παίρνουν και το τυλίγουν απαλά σε ρολό δημιουργώντας έτσι την τουλούπα την οποία τοποθετούν αργότερα στη ρόκα.

Με το πέρασμα των χρόνων, περίπου στα μισά του 20ού αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους οι λαναριστικές μηχανές οι οποίες διευκολύνουν το έργο των γυναικών.

Εικόνα 9 και Εικόνα 10: Λανάρια, φωτογραφίες Αρετή Ασημάκη – Ρόκα, Η υφαντική τέχνη στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία

«Μητά υπήρχε μηχανή προς το.... Πηγαίναμαν στ' μηχανή κι τα φτιαχνει η μάνα μ'. Στ' λαναριστική μηχανή. Είχαμε λανάρια αλλά για πρόχειρα. Όχι για τέτοια πολλά πράγματα. Ξέρς που πήγαιναν; Στον Πριάβολο. Πριάβολος λέγονταν. Στο Παλιοχώρι Συρράκου. Εκεί υπήρχε μηχανή για τέτοια πράγματα. Από όλα τα χωριά πήγαιναν εκτός κι ερχόταν στ' Χαροκόπ'. Υπήρχε κι στ' Χαροκόπ' τέτοια μηχανή. Αλλά τς βόλευε ικεί. Πάηναν κι μη τα πόδια. Στ' Χαροκόπ' τς φαίνονταν πιο μακριά. Πήγαιναν ικεί κι τα 'φτιαχναν. Σηκώνονταν νύχτα οι γιαγιές ικεί να πάρουν σειρά να τα ητημάσουν κι να 'ρθούν στο χωριό να τα γνέσουν με τα χέρια τους».⁷⁸

3.5. ΓΝΕΣΙΜΟ

Τελειώνοντας το λανάρισμα ξεκινάει το γνέσιμο. Απαραίτητα εξαρτήματα για τη διαδικασία του γνεσίματος είναι η ρόκα, το αδράχτι και το σφοντύλι. Η ρόκα είναι

⁷⁸ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

ένα διχαλωτό, κυλινδρικό ξεφλουδισμένο ξύλο με μήκος γύρω στο ένα μέτρο. Λίγο πιο κάτω από την κορυφή έχει δεξιά κι αριστερά, δύο ξόμπλια που μοιάζουν σαν χερούλια. Εκεί πάνω τοποθετείται και δένεται η τουλούπα.

Το αδράχτι είναι ένα ξύλινο κυλινδρικό ραβδάκι μήκους 40 εκ. με λεπτές μυτερές άκρες και διογκωμένο στη μέση. Το σφοντύλι είναι ένα στρόγγυλο καρούλι με τρύπα στη μέση όπου εφαρμόζει το αδράχτι κι δίνει βάρος ταχύτητα και δύναμη στο αδράχτι βοηθώντας το να περιστραφεί. Αργαλειοί, αδράχτια, σφοντύλια, ανέμες, λανάρια ήταν όλα κατασκευές των ξυλοτεχνιτών της κοινότητας των Χουλιαράδων. Όλα αυτά τα είδη αποτελούν μέρος του εμπορεύματός τους.

Εικόνα 11: Γνέσιμο με ρόκα, φωτογραφία από το αρχείο του Χρήστου Κ. Ράπτη

Ο Π. Μπενέκος αναφέρει ένα περιστατικό στις αρχές του 20ού αιώνα ενώ συνεχιζόταν η παράδοση της ξυλοτεχνίας στον οικισμό από μεγάλους πλέον σε ηλικία κατοίκους. Μια φορά ενώ ήταν ο ίδιος παιδάκι και βρέθηκε στην αυλή του σπιτιού του Γεωργίου Σιόντη να χάζεψε την απασχόλησή του καθώς λέει συνέβη το εξής:

Ο Γ. Σιόντης είχε στημένο ένα πρόχειρο ξυλομηχάνημα πατροπαράδοτης εμπνεύσεως στην αυλή του. Μια πέτσινη λωρίδα κρεμασμένη από ένα ευλύγιστο ξύλο τσιτωμένο στον τοίχο του σπιτιού, κάτω στο χώμα δύο φούρκες μπηγμένες στερεά σε απόσταση 30 με 40 πόντους η μια από την άλλη. Στο ένα χέρι κρατούσε ένα ίσιο κοπίδι, τη λωρίδα που είχε κρεμασμένη την τύλιγε επιτήδεια γύρω στο ξύλο που ήθελε να επεξεργασθεί και το είχε βαλμένο ψηλά στις δύο φούρκες. Με το ένα χέρι τραβούσε την

άκρη της λωρίδας, με το τράβηγμα λύγαγε το ξύλο που κρατούσε την λωρίδα και με την αντίσταση ξανατραβούσε τη λωρίδα προς τα πάνω και το ξύλο μπερδεμένο στη λωρίδα, στριφογύριζε με το αδιάκοπο τεχνικό τράβηγμα του γέρου, σαν σβούρα και με το άλλο χέρι ακουμπούσε τεχνικά το κοπίδι στο στριφογυριζόμενο ξύλο που το 'βγαζε λωρίδες και σε λίγες στιγμές το 'κανε ένα ωραίο αδράχτι όμορφο που το ομόρφαινε ο γέρος με λίγους κύκλους χρωματιστούς με μπογιά.⁷⁹

Αφού τοποθετήσουν την τουλούπα στη ρόκα, τη δένουν στα ξόμπλια με ένα σχοινί από λινάρι ή από μαλλί. Αφήνουν 10εκ. περίπου τουλούπα κάτω από το δέσιμο και γνέθουν μέχρι να φτάσουν στο δέσιμο. Έπειτα την δένουν παραπάνω και συνεχίζουν γνέθοντας μέχρι να τελειώσει η τουλούπα.

Εικόνα 12: Γνέσιμο με ρόκα, φωτογραφία από το αρχείο της Ουρανίας Ράπτη

Στη ρόκα γνέθονται τα πάντα. Τραβούν λίγο μαλλί από τη ρόκα και ρίχνουν θηλιά στο αδράχτι για να ξεκινήσουν. Με το αριστερό χέρι τραβούν σιγά-σιγά το μαλλί και με το δεξί στρίβουν το αδράχτι. Ο τρόπος γνεσίματος για τη δημιουργία του υφαντιού διαφέρει από τον τρόπο γνεσίματος για τη δημιουργία του στημονιού και του φλόκου που είναι ο ίδιος.

⁷⁹ Πέτρος Κ. Μπενέκος, *Χουλιαράδων άπαντα*. ό.π., σ. 64.

4. ΤΟ ΜΑΖΕΜΑ ΤΟΥ ΜΑΣΟΥΡΙΟΥ ΣΤΟ ΑΔΡΑΧΤΙ

Το μάζεμα του στημονιού και του φλόκου στο αδράχτι γίνεται ακριβώς όπως και το γνέσιμό τους. Με το αριστερό χέρι μαζεύουν στα δάχτυλα το νήμα πεδιλόγα⁸⁰ και με το δεξί χέρι που κρατούν το αδράχτι με μια δεξιόστροφη προς τα κάτω κίνηση μαζεύουν το νήμα. Με αυτόν τον τρόπο μαζεύεται το μασούρι. Όταν τελειώνει το μάζεμα ρίχνουν μια θηλιά στο αδράχτι να σταθεροποιήσουν την κλωστή για να μην ξετυλίγεται και αρχίζουν ξανά από την αρχή.

«Το στημόνι το γνέθαμε προς τα κάτω ήταν το σφοντύλι που βάζαμε στο αδράχτι και ρόκα και ήταν το στημόνι και πάλι το στημόνι θα το βάφταμε και θα γίνονταν τα μαξιλάρια τα μάλλινα οι κουβέρτες που γινόταν μάλλινες το βάφταμε το μαλλί λίγο κόκκινο και λίγο άσπρο και τα υφαίναμε και κοντά τα πηγαίναμε στη νεροτριβιά».⁸¹

«Το σμόν' κι τουν φλόκου του γνέθαμαν κάτου. Το υφάδ' ήταν πέρα».⁸²

Εικόνα 13: Αδράχτι με σφοντύλι

Εικόνα 14: Μασούρι

Το μάζεμα στο αδράχτι του ομπλού – δηλαδή το υφάδι και όλα τα νήματα που χρησιμοποιούνται στο πλέξιμο- γίνεται ως εξής. Περνούν την παλάμη τους πάνω από το αδράχτι και στρίβουν το αδράχτι αριστερόστροφα ή γυρίζουν το αδράχτι ανάποδα, με το σφοντύλι στην κορυφή και το στρίβουν δεξιόστροφα. Το γνέσιμο σε ομπλό

⁸⁰ Πεδιλόγα είναι το σταυρωτό μάζεμα του νήματος –όταν πρόκειται για στημόνι ή φλόκο - με τη χρήση του αντίχειρα και του μικρού δαχτύλου του αριστερού χεριού κατά τη διάρκεια του μαζέματος του νήματος στο αδράχτι. Το μάζεμα του νήματος πεδιλόγα από το μασούρι γίνεται ακόμη όταν η γυναίκα χρειάζεται μικρή ποσότητα νήματος για τη διεκπεραίωση μιας εργασίας.

⁸¹ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση –Δημητρούλα.

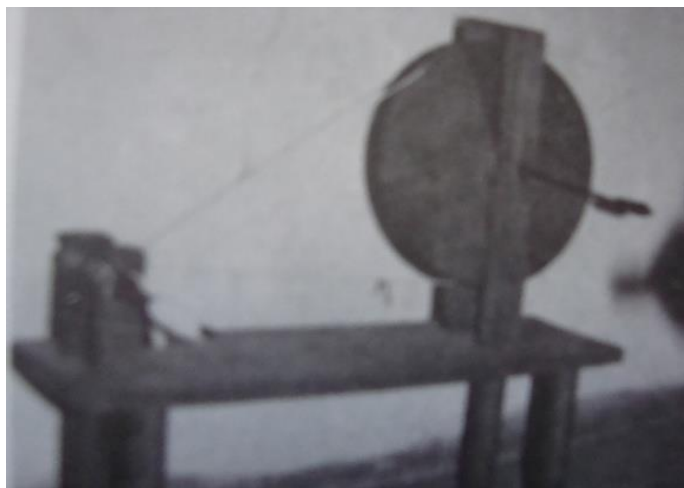
⁸² Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακώστα.

γίνεται με λιγότερες στροφές στο αδράχτι με αποτέλεσμα το νήμα να μην είναι τόσο στριμμμένο. Αυτό το νήμα χρησιμοποιείται πολύ στα ταϊστά υφαντά.

*«Αναλόγως αν ήθελες να τα κάνεις με στημόνι γιατί έχω εγώ στο χωριό χειράμια με στημόνι σε καρό μαύρο και κόκκινο και τα έχω στο στημόνι όχι σε νήμα και αυτά θέλουν προς τα κάτω, ο φλόκος θέλει προς τα κάτω, το στημόνι για την βελέντζα και για τα χειράμια προς τα κάτω το άλλο το υφάδι και για τα χειράμια προς τα πάνω δεξιά στροφή, στο ίσο δηλαδή όχι κάτω, το κάτω τον φλόκο τον έκανες καμιά φορά έτσι να στρίψει για να γίνει στο νερό».*⁸³

5. ΤΟ ΤΣΙΚΡΙΚΙ

Άλλο εξάρτημα γενσίματος εκτός από τη ρόκα είναι με το τσικρίκι. Στο τσικρίκι γνέθουν μόνο το ομπλό, δηλαδή για όλες τις χρήσεις εκτός του στημονιού και του φλόκου. Στο τσικρίκι συνήθως κάνουν τα υφάδια για τα ταϊστά και για τις βελέντζες.

Εικόνα 15: Τσικρίκι, φωτογραφία από το διαδίκτυο

«Το τσικρίκι απαρτίζεται από μια βάση περίπου στο ένα μέτρο μήκος. Στη μια της άκρη είναι στερεωμένος ένας τροχός σε ένα ξύλο περίπου 50εκ. πιο ψηλά από τη βάση. Αυτός ο τροχός γύριζε με χειροκίνητο στρόφαλο. Στην άλλη άκρη της βάσης πάνω σε άλλα δύο όρθια τοποθετημένα ξύλα είκοσι περίπου εκατοστά ύψος είναι καρφωμένα δυο μικρά διχαλωτά ξυλάκια, μέσα από τα οποία περνάει το αδράχτι. Το

⁸³ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

αδράχτι προεξέχει γύρω στα 20εκ από την μια μεριά του διχαλωτού ξύλου. Αυτό είναι το σημείο που μαζεύεται το μασούρι. Στο κέντρο του αδραχτιού υπάρχει ένα μικρό αυλάκι. Το αυλάκι αυτό συνδέεται με τον τροχό με έναν τετράδιπλο σπάγκο, την κόρδα. Η γυναίκα κρατάει στο αριστερό της χέρι την τουλούπα. Φτιάχνει από αυτή 10εκ. νήμα περίπου στρίβοντάς το με το χέρι. Στη συνέχεια αυτό το νήμα το τοποθετεί στο αδράχτι και με το δεξί της χέρι γυρίζει το χειροκίνητο στρόφαλο. Λόγω της διαφοράς της σχέσης μεταξύ της ακτίνας του τροχού και της ακτίνας του αδραχτιού πολλαπλασιαζόταν οι στροφές του αδραχτιού και επιταχύνεται το μάζεμα του νήματος»⁸⁴.

Αυτό το εργαλείο της υφαντικής τέχνης που χρησιμοποιήθηκε ευρέως σε άλλους οικισμούς των Τζουμέρκων, στους Χουλιαράδες δεν μπορούμε να πούμε πως είναι ευρέως διαδεδομένο. Το γνέσιμο με τη ρόκα είναι πιο συνηθισμένο.

6. ΤΟ ΜΑΖΕΜΑ ΤΟΥ ΜΑΣΟΥΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΕΜΗ

Από το αδράχτι βγάζουν το νήμα προς τα πάνω. Αυτό το κουβάρι λέγεται δρούγα ή μασούρι. Τη δρούγα τη μαζεύουν με δυο τρόπους σε διασίδα ή βαντάκια. Ο πρώτος τρόπος είναι μαζεύοντας την γύρω από την παλάμη και το πέλμα του ποδιού και ο δεύτερος τρόπος είναι μαζεύοντάς τη στην ανέμη σε διασίδα ή βαντάκια.

Εικόνα 16: Ανέμη, φωτογραφία από το διαδίκτυο

⁸⁴ Αρετή Ασημάκη-Ρόκα, *Η υφαντική τέχνη στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία*, Αθήνα 2011, σ.58.

«Αυτά που υφαίναμε μετά να κάνουμε κεντητά τα μαζεύαμε διασίδια. Είχαμαν ανέμη. Τα μαζεύαμε διασίδια για να βαφτούν».⁸⁵

Η ανέμη είναι μια ξύλινη κατασκευή με γερή βάση στο τέλος πάνω στην οποία στηρίζεται ένας κάθετος άξονας. Πάνω σ' αυτόν τον άξονα βρίσκονται τέσσερις τετράπτυχοι βραχίονες που περιστρέφονται ταυτόχρονα γύρω από τον κύριο άξονα. Με την περιστροφή ξετυλίγεται η δρούγα και μαζεύεται σε βαντάκια στην ανέμη. Πολλές φορές όταν οι υφάντρες δεν έχουν ανέμη μαζεύουν τα βαντάκια χρησιμοποιώντας τα χέρια και τα πόδια τους.

«Όταν θέλαμε να το βάψουμε το μαζεύαμε έτσι στο πόδι και στο χέρι. Είχαμε ανέμη αλλά μας ερχόταν πιο εύκολο. Όταν θέλαμε να το μαζέψουμε κουβάρι τότε βάζαμε την ανέμη».⁸⁶

7. Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΟΥ ΜΑΛΛΙΟΥ

Το γίδινο μαλλί αποτελεί βασικό δομικό, αλλά συμπληρωματικό στοιχείο της τοπικής υφαντικής. Είναι άρρητα συνδεδεμένο με τα ενδύματα των βοσκών. Για την επεξεργασία του τράγιου μαλλιού χρειάζεται ειδική γνώση της τεχνικής. Ακολουθούν διαφορετική διαδικασία επεξεργασίας σε σχέση με το πρόβειο μαλλί. Πρώτα από όλα δεν πλένεται. Ακολουθείται η εξής διαδικασία. Το μαλλί από όλες τις γίδες συγκεντρώνεται και τοποθετείται στο πάτωμα. Δυο γυναίκες κάθονται αντικριστά σε κοντινή απόσταση, με το μαλλί ανάμεσά τους. Θέλοντας να το κάνουν να ενωθεί πιάνει η μια από τη μια μεριά και η άλλη από την άλλη και το γυρίζουν κάνοντας μια περιφορά του χεριού τους. Έτσι καταφέρνουν να το αναμείξουν και πολλές φορές πετυχαίνουν διαφορετικούς χρωματισμούς καθώς το μαλλί μπορεί να προέρχεται από ζώα με διαφορετικό χρώμα στο μαλλί τους.

Στη συνέχεια προσπαθούν να το τυλίξουν σε ρολό δημιουργώντας μια τουλούπα. Κάθε φορά που το γυρίζουν το πατούν δυνατά με τα δυο τους χέρια χρησιμοποιώντας τη δύναμη από όλο τους το σώμα. Την τουλούπα την τοποθετούν στη ρόκα, τη δένουν και είναι έτοιμη για γνέσιμο. Από το τράγιο μαλλί κάνουν συνήθως μόνο το υφάδι. Το στημόνι των υφαντών γίνεται πάντα από πρόβειο μαλλί.

⁸⁵ Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

⁸⁶ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

*«Κι αυτό το διαλέμαν κι λέμαν κι αυτά τα κουντά τα μαλλιά θα τα βάλουμει μη λίγου τράιο μέσα για να κρατθεί ικεί κι κρατιούνταν κι γίγκαν βιλέντζεις. Τς φτιάναμαν υφαντά χειράμια κι μη τράιο μέσα».*⁸⁷

Η αλήθεια είναι πως τα είδη υφαντών που γίνονται από τραγόμαλλο έχουν τραχύτερη υφή και είναι αρκετά δύσκαμπτα. Πολλά τράγια υφαντά ενδύματα κατασκευάζονται για την προστασία των κατοίκων του οικισμού από τη βροχή, τα νερά της οποίας δεν μπορούν να τα διαπεράσουν ή για την προστασία των ζώων τους από τις άσχημες καιρικές συνθήκες.

Η ειδική χρήση των τράγιων υφαντών στις δύσκολες καιρικές συνθήκες, η δυσκολία κατεργασίας και κατασκευής, ο παραγκωνισμός τους λόγω της σύνδεσής τους με τα δύσκολα επαγγέλματα αλλά και η δυσφορία που προκαλούν κατά την ένδυση περιορίζουν τη χρήση τους.

8. ΒΑΨΙΜΟ ΝΗΜΑΤΩΝ

Η αποκομιδή των χρήσιμων στη βαφική τέχνη συστατικών που προσφέρει το περιβάλλον και ο τρόπος αξιοποίησης τους για την μέγιστη αποτελεσματικότητά τους παραπέμπει στην κληροδοτημένη γνώση και αποτελεί τμήμα της τοπικής κουλτούρας.

*«Η ανάλυση του χρωματικού ρυθμού στα υφαντά, δεν δείχνει μονάχα την αίσθηση του χρώματος που διακρίνει, ή καλύτερα διέκρινε, το λαό. Δείχνει κυρίως την κανονιστική επίδραση που ασκούσε ο χρωματικός ρυθμός πάνω στη λαϊκή καλλιτεχνική έκφραση. Όταν η παράδοση ήταν ακόμα ζωντανή κι ακμαία, η λαϊκή υφάντρα ήταν υποχρεωμένη να χρησιμοποιεί τα ορισμένα χρώματα του τόπου της, με τον ορισμένο ρυθμό που ήταν καθιερωμένος για κάθε σχέδιο. Οι περιορισμοί, που επέβαλε η λαϊκή τέχνη στη χρήση των χρωμάτων, ήταν ακόμα πιο αυστηροί από τους περιορισμούς στη χρήση των διακοσμητικών στοιχείων. Σε 'κείνα επιτρεπόταν η διασκευή, στα χρώματα όμως η πρωτοτυπία αποκλείεται ολωσδιόλου»*⁸⁸.

Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα χρησιμοποιούνται μόνο φυτικά χρώματα γνωστά για τις χρηστικές τους ιδιότητες στο βάψιμο των νημάτων. Αυτά τα χρώματα

⁸⁷ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακώστα.

⁸⁸ Άλκη Κυριακίδου Νέστορος, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, ό.π., σσ. 32,36,80.

που προέρχονται από διάφορα φυτά, κορμούς δέντρων, ρίζες και καρπούς δίνουν ένα αποτέλεσμα εναρμονισμένο με το φυσικό περιβάλλον από το οποίο προέρχονται.

«Ήταν ένας που πααίναμαν κι βγάζαμε τη φλούδα. Πααίναμαν για φράζο. Για να βάλουμε στα σιγκούνια. Βγάζαμαν φλούδα. Πααίναμαν θμάμει μη τ' μακαρίτσα τ' μάνα μ' π' πήγαινα στου μύλο τ' Κοροβέσ' που 'νει κάτ' ικεί κι χωνομέσταν κάτ' στου λόγγο κι ώθε ήταν φράζος κοντός τον κόβαμε κι του δίναμαν κάτ' του μάσαμαν κι του στυπάμαν μητά για να ξηφλουδστεί να πάρουμε ημείς τ' φλούδα. Κι ικείν' η φλούδα έβγαζει μπουγιά»⁸⁹.

«Βάφαμε στο ριζάρι ,στα καρόφλα. Βάφαμε σε χλωροκρέμμυδα, τα μαζεύαμε και τα βράζαμε»⁹⁰.

«Πολλές δυσκολίες αντιμετώπιζαν για την παρασκευή των χρωμάτων, έτσι καθώς χρησιμοποιούσαν και δεντρόφλουδες για να ταιριάζουν τις αποχρώσεις. Αυτή η αναζήτηση της χρωματικής αρμονίας, με τρόπο διερευνητικής προσωπικής εμπειρίας, έδινε συχνά καταπληκτικά αποτελέσματα»⁹¹.

«Τα βάφαμαν. Πέραμαν ριζάρ', πέραμαν κρεμμυδόφυλλα έχω βάψει εγώ και διάφορες άλλες βαφές. Κι βελανίδ'. Διάφορα χρώματα τα κάναμαν. Βάζαμαν κι τα κρεμμύδια που 'χαμαν από του σπίτ'. Ε, ήταν λίγο δύσκολο. Να πετύχεις το χρώμα προπάντων»⁹².

«Οι βαφές, κάναμε και μόνοι μας βαφές στο σπίτι. Πέραμαν τα χόρτα, από καργιά, από ριζάρι, βελανίδι. Τα κάναμε μόνοι μας αυτές τις βαφές. Τς βάφταμαν κι βάφταμαν τα γνέματα έτοιμα. Αφού το γνέθαμαν τα βάφταμαν κι μητά τα κάναμαν μόνοι μας. Ήταν καλά τα χρώματα αυτά. Πέραμαν κι καμία ιδώ, πέραμαν, όταν χρειαζόμασταν να φτιάξουμε καμία φλουκάτη, κανένα αυτό. Κι τα κόκκινα τα χειράμια τς πέραμαν τς βαφές. Ε, αυτά που αγοράζαμαν ζέβαφταν. Ενώ τα άλλα ήταν πιο στέρα»⁹³.

«Ξεχώρζα τα κουντά, τα μακριά, τα άσπρα, τα σκούρα. Γιατί ήθελα να βάλου άλλα χρώματα του ένα άλλου χρώμα τ' άλλου κι μητά έπηρνα κι βαφή κι βαρέλι μηγάλου γιατί έφτιαχνα πουλλά προικιά κι τέτοια, είχα αργαλειό θκό μ' ιδώ απ' έξω. Τέτοιο βαρέλι κι έβανα τσιμεντόλιθο να φτάνω να τ' ανακατεύω να τα βάψω»⁹⁴.

⁸⁹ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακόστα.

⁹⁰ Πληρ. Χρυσάνθη Τάτση – Μπενέκου.

⁹¹ Άνη Αποστολάκη, «Βαφική, Βαφικάι Ύλαι και Χρήσις Αυτών», *Λαογραφία*, 14, 1952, σ. 79.

⁹² Πληρ. Μαγδαλινή Παπουτσή – Κωνσταντινίδη.

⁹³ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

⁹⁴ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

Με την πάροδο του χρόνου κάνουν την εμφάνισή τους οι χημικές βαφές οι οποίες έχουν ως βάση τους την ανιλίνη. Μεγάλη χρωματική ποικιλία βαφών κυκλοφορεί στο εμπόριο οι οποίες παρουσιάζουν και ποιοτική διαβάθμιση. Οι καλές ποιοτικά βαφές είναι ανθεκτικές στο ηλιακό φως και δεν «χύνουν» στο πλύσιμο. Τα υφαντά αυτή την περίοδο διακρίνονται για τις έντονες ποιοτικές και ποσοτικές αντιθέσεις στο ίδιο το χρώμα αλλά και αντιθέσεις μεταξύ δυο ή και περισσότερων χρωμάτων. Οι χρωματικοί συνδυασμοί που δημιουργούνται αντιδιαστέλλονται από τους χρωματικούς συνδυασμούς του παρελθόντος διότι είναι πολύ πιο έντονοι και δεν φέρουν ίχνος αρμονίας με το φυσικό περιβάλλον.

«Τα φυτικά χρώματα είναι αναλλοίωτα στο ηλιακό φως και στο πλύσιμο. Δίνουν ήπιους, λαμπερούς και ανεξίτηλους χρωματισμούς. Παρουσιάζονται όμως πολλές δυσκολίες στην εύρεση του ακριβούς τόνου και της επιθυμητής αποχρώσεως, γιατί τα φυτά δεν έχουν πάντοτε σταθερή περιεκτικότητα χρωστικών ουσιών. Το βροχομετρικό ύψος της χρονιάς, οι άνεμοι και οι εναλλαγές της θερμοκρασίας, ακόμη και η σύσταση του εδάφους επιδρούν στην πυκνότητα των χρωστικών συστατικών του φυτού. Στην ποιότητα του διαλύματος επιδρά και η σκληρότητα του νερού. Με τα ίδια ακριβώς υλικά επιτυγχάνεται διαφορετικό αποτέλεσμα με ποταμίσιο, πηγαδίσιο ή πηγαίο νερό. Το καλύτερο νερό είναι το ποταμίσιο την άνοιξη, γιατί προέρχεται κυρίως από το λιώσιμο των χιονιών και πλησιάζει προς το αποσταγμένο. Αλλά και η ποσολογία σύμφωνα με τις πρακτικές συνταγές δεν είναι ακριβής. Μια «χειριά» ενός φυτού μπορεί να παρουσιάσει διαφορά μέχρι 30 στα 100 και παραπάνω από μια άλλη. Η επιτυχία του ακριβούς τόνου εξαρτάται από την ικανότητα της τεχνίτριας. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε περίπτωση που το βαμμένο νήμα δεν φτάνει για να τελειώσει ένα υφαντό και για να συμπληρωθεί χρειάζεται ποσότητα νήματος ακριβώς του ίδιου τόνου. Συνήθως η ανάγκη αυτή παρουσιάζεται αρκετό καιρό μετά το αρχικό βάψιμο. Στην περίπτωση αυτή η τεχνίτρα για να ελέγξει το αποτέλεσμα, έχει δίπλα της μικρή ποσότητα του πρώτου βαμμένου νήματος, που την βρέχει με νερό. Όταν το νέο νήμα στεγνώνει, η πτώση του τόνου είναι η ίδια.»⁹⁵

Υπάρχουν υφαντά που η χρωματική τους καθαρότητα, σε καιρούς όπου δεν υπήρχε ούτε σχετική τεχνική κατάρτιση, ούτε ανάλογο υλικό βαφής, είναι τέτοια που μας προκαλεί θαυμασμό και έκπληξη. Ήταν το μεράκι, η παράδοση με την πείρα, η

⁹⁵ Κίτσος Μακρής, «Υφαντική», στον τόμο Νεοελληνική Χειροτεχνία. Εισαγωγή Παπαδόπουλος Στέλιος, Αθήνα 1969, σ. 125.

αδιάκοπη έρευνα για το καλύτερο, που έφερναν το ποθούμενο αποτέλεσμα, την πεμπουσία της καλλιτεχνικής πνοής.⁹⁶

Τα φυτικά χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι περίπου το 1940 και στη συνέχεια έπαψαν να χρησιμοποιούνται είναι:

- Μαύρο (από σκλήθρα)

Τα σκλήθρα προέρχονται από τα καλάμια του λιναριού τα οποία τα κοπανούν, τα μουλιάζουν λίγες μέρες και μετά τα βράζουν. Προσθέτουν σαργιά και ξινό κι όταν κρυώσει η μπογιά τα ξεπλένουν.

- Μπεζ (από άγρια αμυγδαλιά)

Τις φλούδες της αγριαμυγδαλιάς τις κοπανούν, τις μουλιάζουν για λίγες μέρες και μετά τις βράζουν τρεις φορές. Αυτή η βαφή δίνει το ανοιχτό μπεζ χρώμα.

- Μπεζ κιτρινωπό (από το σπερδούκλι)

Ξερίζωνουν και κόβουν τους κονδύλους από το σπερδούκλι και τους βράζουν τρεις φορές για να αποκτήσουν αυτό το χρώμα.

Αυτές οι φυτικές βαφές σταμάτησαν με την πάροδο του χρόνου να χρησιμοποιούνται και αντικαταστάθηκαν από τις χημικές. Κάποιες άλλες όμως διατηρήθηκαν μέχρι και τα τελευταία χρόνια ύπαρξης της υφαντικής τέχνης. Αυτές είναι:

- Βιολετί (από τα κοκκινογούλια – παντζάρια)

Όταν είναι τα παντζάρια στην εποχή τους, παίρνουν τους βολβούς τους και τους βράζουν. Έπειτα ανακατεύουν με ελάχιστη βαφή, ανάλογα με το πόσο έντονο θέλουν να είναι το χρώμα, σαργιά και καπνιά. Μια ολόκληρη μέρα μένει το νήμα μέσα στο νερό για να πραγματοποιηθεί ένα επιθυμητό βάψιμο.

- Καφέ (από τα φλούδια φρέσκων καρυδιών)

Το ανοιχτό καφέ βγαίνει από τα φλούδια από τα φρέσκα καρύδια. Αφού μουλιάζουν τα φλούδια τα βράζουν τρεις φορές. Το ανοιχτό καφέ χρώμα είναι έτοιμο. Όταν επιθυμούν να έχουν και μια πιο σκούρα απόχρωση του καφέ προσθέτουν και λίγη καπνιά στο βράσιμο.

- Λαδί-βελανιδί (από κρεμμυδότσουφλα)

Αφού μουλιάζουν τα κρεμμυδότσουφλα λίγες μέρες για να βγάλουν το χρώμα τους στην συνέχεια τα βράζουν. Όσο περισσότερο τα βράζουν τόσο πιο σκούρα απόχρωση θα έχουν.

⁹⁶ Δημήτρης Σταμέλος, *Νεοελληνική Λαϊκή τέχνη: πηγές, προσανατολισμοί και κατακτήσεις από τον ΙΣΤ΄ αιώνα ως την εποχή μας*, ό.π., σ. 166.

- Κίτρινο (από γαλατσιθρα, φύλλα άσπρης μουριάς και λίγα φύλλα ξινής μηλιάς)

Τα τρία διαφορετικά είδη μουλιάζουν χωριστά για τρεις ώρες. Με την ανάμειξη των νερών μετά το βράσιμο πετυχαίνουν το κίτρινο χρώμα. Στο τελείωμα μπορεί να προσθέσουν και λίγη μπογιά.

*«Κι έβαψα κι μια καραμελωτή μου επει η μάνα μ' απού φύλλα απού μλιά. Κι έφηρνα σα φύλλα απού μλιά κι τν έβαψα αλλά αυτήν άσπρισει. Ξασπρίζ' μη του πλύμα».*⁹⁷

- Κόκκινο (από ριζάρι)

Τις ρίζες από το ριζάρι τις κοπανάνε και τις αφήνουν όλο το βράδυ να μουλιάσουν. Το πρωί τις βράζουν για μια ώρα και στη συνέχεια τοποθετούν τα νήματα μέσα στο καζάνι για πέντε-έξι ώρες περίπου.

*«Ε, αυτά ήταν λίγο. Το λουλάκι και το ριζάρ'. Ήθελε να βγάλεις ρίζα, να το ετοιμάσεις, να το βάψεις. Να κάνς την προεργασία, το ριζάρι. Το χτύπαγες, ήθελε να το βάψεις, να το στραγγίεις, να βάλεις μέσα το φτο, ήταν λίγο η διαδικασία. Οι άλλες οι βαφές ήταν λίγο πιο... Οι αυτές του εμπορίου. Μαζί τη ρίζα και τν πρασνάδα απάν' αλλά ήθελες να.... Το στούμπαγες, το έβαζες μέσα στο νερό, έβγαζε, το χόχλαζες, το ξαναέβγαζες, το στράγγιζες κι έβαζες μέσα μετά τα νήματα. Ρίναμαν και ξινό μέσα το λέμαν για να μη βγάζουν. Από εδώ τα πέραμαν τα ξινά, από τα Γιάννενα. Ξινό λέγονταν. Έπρεπε να ρίζουμε μέσα για να πάρουν κι αυτά και να μη βγάζουν. Έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε ξινό».*⁹⁸

- Βελανιδί (από βελανίδι)

Αφού κοπανίσουν τα βελανίδια τα βάζουν σε καζάνι με νερό για να μουλιάσουν. Μετά από κάποιες ώρες τα βράζουν. Όσο πιο σκούρα απόχρωση επιθυμούν τόσο περισσότερο τα βράζουν. Έτσι πετυχαίνουν διάφορες αποχρώσεις από μπεζ ανοιχτό μέχρι και σκούρο μπρούτζινο χρώμα. Στο τέλος από το βράσιμο προσθέτουν σαργιά και όταν κρυώσει το νερό τα βγάζουν από το καζάνι . Αν δεν πετύχει ακριβώς το χρώμα που θέλουν προσθέτουν και λίγη βαφή επιπλέον. Αφού τα ξεπλύνουν τα περνούν από αλισίβα για να γυαλίσει το χρώμα και να μην ξεβάφει αργότερα.

- Κόκκινο (από το φυτό μπρέλιο)

Το μπρέλιο που είναι ποώδες φυτό δίνει ένα πολύ όμορφο κόκκινο χρώμα. Αφού το βράσουν, προσθέτουν τα διασίδια στο καζάνι για να πάρουν το επιθυμητό χρώμα.

⁹⁷ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

⁹⁸ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

- Πράσινο (από τον φράξο)

Βράζουν στο καζάνι τον φράξο, τον στραγγίζουν και προσθέτουν βαφή. Κατ' αυτόν τον τρόπο διατηρούν ένα πράσινο χρώμα που δεν ξεβάφει.

- Λουλακί

Το μπρέλιο το χρησιμοποιούν για να βάψουν τα κόκκινα όπως προαναφέρθηκε. Μια άλλη χρήση του όμως είναι για να βάψουν αυτά που στη συνέχεια θα βαφούν γαλάζια (δηλαδή σκούρο μπλε). Αυτό το κοκκίνισμα τους το κάνουν για να μη βγάζουν στην πορεία. Στη συνέχεια προσθέτουν στο καζάνι λουλάκι και σαργιά από τα μαλλιά. Η σαργιά κάνει τα νήματα να λάμπουν και βοηθάει πολύ να «πιάσει» η βαφή. Για μια οκά νήμα χρειάζονται οχτώ οκάδες νερό. Πρέπει να είναι σε πολύ νερό το βαντάκι για να βάψει καλά. Κάθε μέρα για οχτώ έως δέκα μέρες αφαιρούν τα βαντάκια από το καζάνι ζεσταίνουν τη βαφή και τα τοποθετούν ξανά μέσα. Είναι το πιο δύσκολο βάψιμο αλλά έχει εξαιρετικό αποτέλεσμα.

*«Ήταν ένα λουλάκι κι το 'βαφταν μη του πλύμα απού τα μαλλιά. Έφτιαξα μια καραμελωτή αλλά είχα δέκα μέρες να τς αλλάζου του νηρό. Έχει τώρα πηνήντα χρόνια, δεν άλλαξει χρώμα καθόλ'. Τόσο έβαψει μη τ' σαριά κι του άλλαζμα».*⁹⁹

*«Χρησιμοποιούσαμε κάναμε πράσινο μαζεύαμε φύλλα από δέντρα, ένα το έλεγαν οξιά το άλλο θράξο και το βάναμε 3- 4 μέρες και μούσκευε και το βράζαμε άντε το βράζαμε σήμερα το μαλλί μαζί με τα φυτά και μετά άλλες δυο φορές και ύστερα αυτό γινόταν το χρώμα που θέλαμε, αν το θέλαμε σαν το πουλόβερ σου ή πιο σκούρο. Το ριζάρι ήταν στο κόκκινο. Ο θράξος στο πράσινο, η οξιά ήταν λίγο στο κίτρινο, κιτρινωπό που βάζαμε στα μαλλινοσέντονα. Τα φύλλα από κρεμμύδια τα βάναμε και αυτά και γινόταν λίγο στο κίτρινο δεν έβγαине αυτό με τίποτα για να βάψει όταν το έπλενες το σεντόνι το μαλλινοσέντονο».*¹⁰⁰

Με την πρόοδο της χημείας ο πατροπαράδοτος τρόπος παρασκευής βαφών παραμερίζεται. Οι χημικές βαφές διευκολύνουν το βάψιμο των νημάτων και πετυχαίνουν πολύ πιο έντονα χρώματα κάτι που πλέον αναζητά η γυναίκα αυτής της εποχής λόγω των επιρροών που δέχεται από τη Δύση.

Οι γυναίκες που ασχολήθηκαν με την τέχνη του βαψίματος ισχυρίζονται πως οι φυτικές βαφές που χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με τις χημικές βοηθούν τα υφαντά στο να μην ξεβάφουν τα χρώματά τους όταν πλένονταν αλλά και όταν εκτίθενται στον ήλιο.

⁹⁹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

¹⁰⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

Η χρήση της χημικής βαφής γίνεται ως εξής:

Ανάβουν φωτιά στο καζάνι. Μόλις το νερό γίνει χλιαρό προσθέτουν τη βαφή καθώς επίσης και ό,τι «κόβει» τη βαφή για να μη βγάζει. Στα μάλλινα π.χ. ρίχνουν ξινό, στύψη και ξύδι. Στα βαμβακερά βάζουν αλάτι και τη βαφή που είναι ειδική για βαμβακερά νήματα. Όταν η βαφή είναι έτοιμη τοποθετούν μέσα στο καζάνι τα διασίδια και ανάλογα με την απόχρωση που θέλουν να έχουν κανονίζουν και το χρόνο παραμονής τους στη βαφή.

9. ΤΟ ΤΕΝΤΩΜΑ ΤΟΥ ΦΛΟΚΟΥ

Μετά το βάψιμο του φλόκου κι ενώ είναι ακόμη βρεγμένος τον τεντώνουν στον τοίχο. Δυο πάσσαλοι τοποθετούνται πάνω στον τοίχο σε απόσταση πέντε με επτά μέτρων περίπου κι εκεί επάνω γίνεται το ιδίασμα του φλόκου σαν μεγάλο βαντάκι. Όταν τελειώσει το ιδίασμα τοποθετούν στο κέντρο της απόστασης ένα ξύλο, περίπου 40 εκ., ανάμεσα από το βαντάκι. Περιστρέφοντας η γυναίκα το ξύλο καταφέρνει να τεντώσει τον φλόκο.

10. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΜΟΝΙΟΥ

Τώρα αρχίζει μια σειρά υφαντικών εργασιών για την προετοιμασία του στημονιού και το πέρασμά του στον αργαλειό. Οι εργασίες αυτές είναι:

- α) Μάζεμα του στημονιού σε κουβάρι
- β) Ίδιασμα
- γ) Τύλιγμα στο πίσω αντί
- δ) Μίτωμα
- ε) Ενσωμάτωση του διασιδιού στον αργαλειό

10.1. ΜΑΖΕΜΑ ΤΟΥ ΣΤΗΜΟΝΙΟΥ ΣΕ ΚΟΥΒΑΡΙ

Τα βαντάκια που είναι για το στημόνι και έχουν περάσει τη διαδικασία του βαψίματος τοποθετούνται στην ανέμη και στη συνέχεια μαζεύονται σε κουβάρια. Έπειτα ακολουθεί η διαδικασία ιδιάσματος του στημονιού.

10.2. ΊΔΙΑΣΜΑ

Το ίδιασμα είναι η βασική στιγμή του προκαθορισμού των διαστάσεων του υφάσματος. Συνήθως αυτή η διαδικασία γίνεται έξω από το σπίτι κάτω στο χώμα.

*«Κι κάτω. Πρέπ' να είνει του μέρος ίσιο. Τέλειο, ίσιο για να το ιδιάσεις, να το μάσεις, να έρθ' στου αντί έτμο».*¹⁰¹

Σ' έναν τοίχο τοποθετείται οριζόντια μια σκάλα. Στο πάνω οριζόντιο ξύλο της σκάλας χρησιμοποιώντας ένα νήμα κάνουν μια θηλιά σε κάθε τετράγωνο της σκάλας. Στο κάτω οριζόντιο ξύλο τοποθετούν ένα τενεκεδάκι, «τέντζερι» σε κάθε τετράγωνο της σκάλας. Μέσα σε κάθε τενεκεδάκι τοποθετούν ένα κουβάρι. Παίρνοντας την αρχή από κάθε κουβάρι την περνούν στην θηλιά που βρίσκεται ακριβώς από πάνω. Στη συνέχεια περνούν τα νήματα στην ιδιάστρα. Η ιδιάστρα είναι ένα ξύλο γύρω στο ένα μέτρο με δυο σειρές τρύπες. Η γυναίκα που ιδιάζει περνάει τα νήματα από τις τρύπες της ιδιάστρας, ένα νήμα πάνω, ένα νήμα κάτω κ.τ.α.

*«Ήταν μια σανίδα όπως ήταν αυτό ,είχε και το χερούλι πίσω, η ιδιάστρα πέρναγες τα κλωνιά μέσα και τα κουβάρια τα βάζαμε σε ένα τενεκέ να μη τυλίγονται και τραβούσαμε με αυτό έτσι».*¹⁰²

*«Ίδιαζει μια κι γιώ το μυαλό μ' ικεί να ιδώ λέου πως ιδιάζ; Είχει κατσαρόλια τέτοια κι είχει τα κουβάρια μέσα κι είχει ένα αυτό τρυπουτό κι του πάεινε πέρα δώθει, πέρα δώθει».*¹⁰³

Έπειτα κρατώντας όλα τα νήματα στα χέρια της τα περνάει γύρω από τους πασσάλους που είναι τοποθετημένοι στο έδαφος. Οι δυο πρώτοι πάσσαλοι είναι τοποθετημένοι κοντά ο ένας με τον άλλο. Εκεί γίνεται η σταύρωση του νήματος. Στο σταύρωμα μετρούν τα κεφάλια δηλαδή πόσες φορές θα σταυρώσει ανάλογα με το φάρδος που επιθυμεί να δώσει στο ύφασμα. Το κάθε κεφάλι έχει εννιά κλωνιά.

*«Σι κουβάρ' γιατί μ' αυτό που του περάμαν το ράμμα, τα ράμματα.... πόσα κηφάλια λέμαν θα του βάλουμε; Τα σιγκούνια θέλουν τόσο κηφάλια. Του κάθι ένα είχει τα μέτρα του κι του βάζαμαν κι του ιδιάζαμαν κι του μαζεύαμαν μητά»*¹⁰⁴

¹⁰¹ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

¹⁰² Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

¹⁰³ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

¹⁰⁴ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακώστα.

Κατά τη διάρκεια του ιδιάσματος κατανέμεται ο αριθμός των κλωστών ανά κεφάλι και το συνολικό μήκος του στημονιού σύμφωνα με τις απαιτήσεις του υφαντού που πρόκειται να δημιουργηθεί.

Συνολικά οι πάσσαλοι που χρησιμοποιούνται είναι συνήθως πέντε αλλά αν είναι πολύ μακρύ το νήμα ή αν υπάρχει έλλειψη χώρου τοποθετούνται περισσότεροι σε πιο κοντινή απόσταση ο ένας με τον άλλο. Οι δυο πρώτοι πάσσαλοι είναι κοντά, ο τρίτος τοποθετείται αρκετά μακριά και οι υπόλοιποι καλύπτουν εναλλάξ την ενδιάμεση απόσταση.

Έτσι ξεκινώντας από τον πρώτο πάσσαλο περνούν εναλλάξ μια δεξιόστροφα, μια αριστερόστροφα το νήμα ανάμεσα από τους πασσάλους μέχρι που φτάνουν στον τελευταίο πάσσαλο κι επιστρέφουν ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο. Στους δυο πρώτους πασσάλους γίνεται η σταύρωση των νημάτων.

*«Στουν τοίχο κι στου χόμα. Όθει θέλει ου καθένας. Όθει τ' αρέσ' του κάν'. Ιγώ ικεί που είδα καταϊ τα ίδιαζαν. Πήγα κι ιγώ καταϊ τα ίδιαζα. Τα περάμαν μέσα. Είχει σανίδα. Είχει τρυπούλεις. Του περάμαν μέσα του νήμα αυτό κι του πααίναμαν πέρα δώθει, πέρα δώθει. Του πααίναμαν ικεία, του γυρίζαμαν, του πααίναμαν ιδώια, του γυρίζαμαν, του πααίναμαν ώσπου το φτιάναμαν ας πούμει πόσο θέλαμαν κι του βάναμαν ικεί».*¹⁰⁵

Εικόνα 17: Ίδιασμα, φωτογραφίες από το βιβλίο της Αρετής Ασημάκη – Ρόκα, *Η υφαντική τέχνη στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία*.

*« Ήταν σαν μια σήτα τη λέγαμε πάενες και ερχόσουνα πάενες και ερχόσουνα κάτω η στον τοίχο ανάλογα τι χόρο είχες και πόσα μέτρα ήθελες να το υφάνεις και κοντά θα το βάναμε όπως ήταν ,ήταν το αντί στον αργαλειό και ένας έμπαινε και το χτένι στη μέση και ένας μπροστά και σιγά - σιγά μάζευες το νήμα».*¹⁰⁶

¹⁰⁵ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

¹⁰⁶ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

Όταν τελειώσει το στημόνι δένουν το βλάρι σε διάφορα σημεία για να μην τυλιχτεί και στα κεφάλια το δένουν σε τέσσερα σημεία για να μην χαθεί η σταύρωση. Το βλάρι ξεκινώντας από τον τελευταίο πάσσαλο το μαζεύουν θηλιές μέχρι που φτάνουν στον πρώτο πάσσαλο. Εκεί τελειώνει το δέσιμο αλλά και το ιδίασμα. Η ίδια ακριβώς διαδικασία που πραγματοποιείται στο έδαφος, ακολουθείται από άλλες γυναίκες στον τοίχο.

10.3. ΤΟ ΤΥΛΙΓΜΑ ΤΟΥ ΣΤΗΜΟΝΙΟΥ ΣΤΟ ΠΙΣΩ ΑΝΤΙ

Στις δυο θηλιές που δημιουργούνται από το σταύρωμα του νήματος κατά τη διάρκεια του ιδίασματος τοποθετείται ένα καλαμίδι στην κάθε μια.

Τα καλαμίδια είναι δεμένα από τη μια άκρη τους με έναν σπάγκο σε απόσταση 20 εκ. το ένα από το άλλο πριν μπουν στις θηλιές του βλαριού. Αφού τοποθετούνται τα καλαμίδια στις θηλιές, ένα σε κάθε θηλιά μετά δένονται κι από την άλλη άκρη τους το ένα με το άλλο. Μ' αυτόν τον τρόπο δεν χαλάει η σταύρωση του βλαριού.

Στη μικρή θηλιά μαζί με το καλαμίδι τοποθετείται και το πίσω αντί. Στη συνέχεια σπρώχνουν τα καλαμίδια από το πίσω προς το μπροστινό αντί για να ξεκινήσει στη συνέχεια η διαδικασία του μιτώματος.

Ανάλογα με το φάρδος του υφάσματος που επιθυμούν να φτιάξουν αραιώνουν και τα κλωνιά στο πίσω αντί.

Το πίσω αντί έχει ένα αυλάκι. Κάτω από τα νήματα περνούν μια βέργα ξύλινη η οποία ανεβαίνει και εφαρμόζει μέσα στο αυλάκι του αντιού. Έπειτα η μια υφάντρα που χειρίζεται το πίσω αντί μαζεύει το νήμα στρίβοντας το αντί προς το σώμα της χρησιμοποιώντας το σφίχτρο. Κάθε λίγο σταματάει για να ανοίξει τα νήματα.

Η άλλη υφάντρα κράταγε με δύναμη το βλάρι τεντωμένο ή αν δεν υπήρχε δεύτερο άτομο το βλάρι δένεται από μια μεγάλη πέτρα. Όταν φτάσει σε απόσταση ενός μέτρου περίπου από το μπροστινό αντί τότε σταματάει. Παίρνει το αντί και το τοποθετεί πάνω στα χαρακώματα. Στο τέλος κόβει το στημόνι χωρίζοντας έτσι τα κλωνιά. Ακολουθεί το μίτωμα.

*«Δυο γυναίκες. Πρέπ' να του μαζέψεις πρώτα στου αντί, έρχεται στουν αργαλειό κι μητά του βάνς το χτένι. Κι μητά του ζικηνάς για ύφαμα».*¹⁰⁷

«Μητά του ιδίαζμα του μαζώνωμαν πως μαζώνουμει θλιές να μη μας τυλιχτεί, του πααίναμαν κουντά να του μαζέψουμει μη τα αντιά. Περάμαν τ' μια τηόπως το

¹⁰⁷Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

‘χαμαν διπλό ιδώια απ’ τ’ αντί μέσα, του βάναμαν σι δυο φούρκεις, ένα σκαμνί απού .. κάθνταν η μια η γυναίκα κι η άλλη απού δω. Αν ήταν άλλη γυναίκα να του κρατήσ’ καλά, αλλιώς είχαμαν μια πιρουσιτιά κι μια πέτρα αχπάν κι να πααίν’ σιγά-σιγά σιγά να του μαζεύουμει στ’ αντί. Κι μητά του κρημάμαν στουν αργαλειό απού πάν’ έτσια κι αρχέναμαν κι του μτώναμαν».¹⁰⁸

10.4. ΜΙΤΩΜΑ

Για το μίτωμα χρειάζονται δυο υφάντρες να δουλεύουν ταυτόχρονα. Η πρώτη υφάντρα κάθεται στη θέση που υφαίνει και η δεύτερη στη μέση του αργαλειού. Και οι δύο υφάντρες πρέπει να βλέπουν τα μιτάρια ενώ ανάμεσά τους κρέμεται το στημόνι από το αντί που είχαν ανεβάσει πιο πριν στα χαρακώματα.

Η πρώτη υφάντρα με το αριστερό της χέρι συγκρατεί περίπου δεκαπέντε ζευγάρια από τα δύο μιτάρια και με το δεξί χέρι ξεκινάει το μίτωμα.

Η δεύτερη υφάντρα χωρίζει στα δύο το πρώτο δεμάτι με νήματα από αριστερά. Για να αρχίσουν να δημιουργούν την ούγια τα τέσσερα πρώτα νήματα περνούν διπλά από τα μιτάρια και στη συνέχεια ένα – ένα. Η δεύτερη υφάντρα ξεχωρίζει τα ζευγάρια δίνοντας ένα-ένα τα νήματα στην πρώτη που τα περνάει στο μιτάρι.

Με τα δάχτυλα του δεξιού της χεριού η πρώτη υφάντρα σχηματίζει μια θηλιά με τα μιτάρια που είχε πάρει από κάτω, και μέσα από τη θηλιά τραβάει το νήμα που της δίνει η δεύτερη υφάντρα, η βοηθός. Τραβάει ένα νήμα από το μπροστινό μιτάρι, ένα νήμα από το πίσω και συνεχίζει έτσι μέχρι να τελειώσει το μίτωμα.

Η βοηθός πρέπει να της δίνει δύο νήματα και η κυρίως υφάντρα τα περνάει μέσα από τις θηλιές. Χρειάζεται διαρκής έλεγχος στα μιτάρια με τα νήματα όταν τα δίνουν.

«Κουντά είχαμε τα μιτάρια. Τα πηράμαν στου μντάν αυτό. Ιδώ το βλέπς πως είναι. Τακ το γυρνάμαν έτσι και μια κλωστή. Τα περνάμε ιδώ. Είναι τα δυο τα μιτάρια. Ένα πηγαίνει κάτω ένα πάνω. Όταν πατάμε τις πατήθρες κάτω. Ανεβοκατεβαίνουν, να. Κι μητά του πηράμαν μη την κουνταρίτσα στο χτέν’. Μητά του δέναμαν στου αντί κι αρχίζαμαν κι υφαίναμαν».¹⁰⁹

¹⁰⁸ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

¹⁰⁹ Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

Όταν τελειώσουν το μίτωμα τοποθετούν το χτένι πάνω από τα μιτάρια. Τότε η υφάντρα τοποθετεί με την κονταρίτσα¹¹⁰ ένα νήμα σε κάθε θύρα του χτενιού. Η πρώτη υφάντρα βάζει ένα νήμα στην κονταρίτσα και η δεύτερη το τραβάει προς τα πίσω. Μ' αυτόν τον τρόπο τα νήματα ένα-ένα περνούν τις θύρες του χτενιού κι επιστρέφουν πίσω στη δεύτερη υφάντρα.

*«Η κονταρίτσα χρειαζόταν για το χτένι και με το χτένι μέσα στο αντί. Κουντά είχαμε τα μιτάρια. Τα πηράμαν στου μντάν αυτό. Ιδώ το βλέπς πως είναι. Τακ το γυρνάμαν έτσι και μια κλωστή. Τα περνάμε ιδώ. Είναι τα δυο τα μιτάρια. Ένα πηγαίνει κάτω ένα πάνω. Όταν πατάμε τις πατήθρες κάτω. Ανεβοκατεβαίνουν, να. Κι μητά του πηράμαν μη την κονταρίτσα στο χτέν'. Μητά του δέναμαν στου αντί κι αρχίζαμαν κι υφαίναμαν».*¹¹¹

Εικόνα 18: Μίτωμα, φωτογραφίες από το διαδίκτυο

Η ακρίβεια στο μέτρημα είναι απαραίτητη. Μόνο έτσι οι υφάντρες θα καταφέρουν μια σωστή σταύρωση για να γίνει το καλό διασίδι και να ακολουθήσει η ύφανση χωρίς προβλήματα.

Σε κάθε υφαντό που φτιάχνουν μπορεί να χρησιμοποιούν τα ίδια μιτάρια, τα χτένια όμως διαφέρουν ανάλογα με το υφαντό τους. Η υφάντρα οφείλει να γνωρίζει πόσες θύρες έχει το κάθε χτένι της.

« Το μίτωμα γινόταν καθόσον ένας από εδώ και ένας από εκεί και αρχίνιζες κλωνί - κλωνί. Πόσο ήθελες αν ήθελες τόσο θα το έκανες φαρδύ αλλά θα ήταν το χτένι ακριβώς που θα έμπαινε ή ψιλό για ψιλό ή φαρδύ να μη γίνουν ραφές πολλές πρώτα τα έκαναν στενά, τα χειράμια τα είχαν με τρία φύλλα κοντά τα κάναμε με 2 φύλλα να είναι φαρδιά και το ράβαμε μια φορά να τα βάλουμε στα μπάσια και αυτό που βάλουμε στα

¹¹⁰ Κονταρίτσα είναι η βέργα που χρησιμοποιείται για το πλέξιμο των τσουρεπιών.

¹¹¹ Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

κρεβάτια που λέγαμε τις μπαχτές ήταν μία ήταν πάρα πολύ φαρδύ και το κάναμε ένα».¹¹²

Η τεχνική διαφέρει στα μιτάρια από τα χτένια. Στα ίδια μιτάρια μιτώνονται διασίδια από δωδεκάρια χτένια που απαιτούν πολλά νήματα με τα διασίδια από δεκάρια και οχτάρια χτένια που απαιτούν λιγότερα νήματα, όπως και με τα εξάρια και πεντάρια που απαιτούν ακόμη πιο λίγα. Στο χτένι που χρησιμοποιούν σαν οδηγό ελέγχουν αν τα νήματα που έχουν μιτώσει είναι στην ίδια ευθεία με το χτένι.

Κατ' αυτόν τον τρόπο τελειώνει η διαδικασία του μιτώματος για να ακολουθήσει το δέσιμο του διασιδιού στο αντί και να ξεκινήσει η ύφανση.

10.5. ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΙΔΙΟΥ ΣΤΟΝ ΑΡΓΑΛΕΙΟ

Με το που τελειώνει το μίτωμα η υφάντρα δένει τα νήματα θηλιές για να μην φύγουν και χαλάσει το μίτωμα και στη συνέχεια γυρίζει το χτένι μπροστά και το περνάει στο ξυλόχτενο. Το πίσω αντί το τοποθετεί στη θέση του και το στερεώνει με την απολυταριά.

Έπειτα τραβάει τα νήματα και τα δένει στο μπροστινό αντί. Το μπροστινό αντί έχει ένα άνοιγμα κατά μήκος στο κέντρο του και από πάνω περνάει η υφάντρα περίπου πέντε- έξι νήματα κι άλλα τόσα από κάτω και τα δένει στο κάτω μέρος του αντιού μέχρι να τελειώσουν όλα τα νήματα.

*«Μητά του βλάρ' του βάναμαν κατευθείαν στ' αντί του μπρουστά, του δέναμαν κόμπους πέρα - πέρα κι αρχίναει του ύφαμα κουντά μη τς σαΐτεις».*¹¹³

Εικόνα 19: Ενσωμάτωση του διασιδιού στον αργαλειό, φωτογραφίες από το διαδικίκο

¹¹² Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

¹¹³ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

Συνεχίζει ρίχνοντας με την σαΐτα της τις πρώτες σαΐτιές με νήμα θέλοντας να εξακριβώσει αν το μίτωμα και το πέρασμα στο χτένι έχουν γίνει σωστά. Αυτό το «ξεκίνημα», έχει μήκος τρία εκατοστά περίπου και μετά αρχίζει η κανονική ύφανση. Μετά από κάθε σαΐτιά η υφάντρα αλλάζει πατήθρα και χτυπάει με το ξυλόχτενό της. Όταν κατεβαίνει κάτω το υφαντό, αυτό το ξεκίνημα το βοηθάει να μην ξηλωθεί. Τώρα πια όλα είναι έτοιμα να ξεκινήσει η ύφανση.

11. Ο ΑΡΓΑΛΕΙΟΣ

Η υφαντική τέχνη είναι μια από τις πιο παλιές τέχνες στην ιστορία του ανθρώπου. Οι πρωτόγονοι κατασκεύασαν τα πρώτα υφαντά πλέκοντας καλάμια, χόρτα, κλαριά και τα χρησιμοποίησαν για την αντιμετώπιση των στοιχείων της φύσης και των άγριων ζώων. Εξυπηρέτησαν για χιλιάδες χρόνια τις βασικές ανάγκες της ζωής, την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας.

Ο αργαλειός είναι το εργαλείο με το οποίο γίνονται τα υφαντά. Υπήρξαν διάφορα ήδη αργαλειού ανάλογα με τη χρονική περίοδο για την οποία μιλάμε αλλά και διαφορετικοί αργαλειοί από περιοχή σε περιοχή. Η ποικιλία αυτή οφείλεται στο διαθέσιμο χώρο που υπήρχε για το στήσιμο του αργαλειού, στις ανάγκες και την επιθυμία της υφάντρας αλλά και στις κατασκευαστικές ικανότητες των ξυλουργών ή απλών τεχνιτών που τους κατασκεύαζαν.¹¹⁴

Στους Χουλιάρδες επικράτησε ο καθιστός αργαλειός που είναι γνωστός σε πάρα πολλές περιοχές της Ελλάδας. Ο καθιστός αργαλειός αποτελείται από ένα ξύλινο πλαίσιο, μια ορθογώνια κατασκευή από μακρόστενα καδρόνια. Δύο οριζόντια καδρόνια στηρίζονται στα τέσσερα κάθετα καδρόνια που αποτελούν και τα πόδια του αργαλειού. Το ένα οριζόντιο καδρόνι αποτελεί το κάθισμα της υφάντρας κατά τη διάρκεια της ύφανσης ενώ το δεύτερο που είναι τοποθετημένο στο κέντρο του αργαλειού αποτελεί το κάθισμα της δεύτερης υφάντρας κατά τη διάρκεια του μιτώματος. Τα τέσσερα καδρόνια που συνεχίζουν κάθετα προς τα πάνω ενώνονται ανά δύο με τα χαρακώματα. Τα καδρόνια φέρουν από ένα κοίλο μέρος μέσα στο οποίο τοποθετείται στο μπροστινό μέρος ένα κυλινδρικό δοκάρι, το μπροστινό αντί και στο πίσω μέρος το πίσω αντί. Το μπροστινό αντί περιστρέφεται με τη βοήθεια

¹¹⁴ Ερατώ Αγγελοπούλου-Βόλφ, *Ο αργαλειός*, Αθήνα 1986, σ. 97.

ενός εξαρτήματος, του σφίχτρου. Το πίσω αντί διαθέτει ένα αντίστοιχο εξάρτημα, την απολυταριά.

Εικόνα 20 και Εικόνα 21: Αργαλειός, Ιδιοκτησία Μαρίας Ντέμου – Γαβριήλ

Ένα άλλο εξάρτημα του αργαλειού είναι το ξυλόχτενο. Το ξυλόχτενο που είναι αρκετά βαρύ ενισχύει την κίνηση του χτενιού και κατορθώνει το χτύπημα του υφαιδιού ιδιαίτερα στα ταϊστά υφαντά που η ύφανση είναι πιο πυκνή. Το ξυλόχτενο τοποθετείται πάνω στο χτένι.

Το χτένι αποτελείται από δύο βέργες τις αντηρίδες πάνω στις οποίες είναι τοποθετημένα τα δόντια τα οποία και τις κρατούν παράλληλες. Στο κενό που δημιουργείται μεταξύ των δοντιών περνάει το νήμα, το στημόνι. Το χτένι εφαρμόζει στο αυλάκι που έχει το ξυλόχτενο και κανονίζει το πλάτος του πανιού, διατηρεί σταθερή την απόσταση των ζευγών του στημονιού ενώ με το περίτεχνο χτύπημα του υφαιδιού με το χτένι από την υφάντρα δημιουργούνται τα διαφορετικά ταϊστά, μαστά ή τα χειραμίσια, πιο αραιά υφαντά.

Το χτένι αριθμείται ανά δέκα θύρες από την υφάντρα. Αυτή η αρίθμηση γίνεται με το πέρασμα διακριτικών κλωστών. Η αρίθμηση βοηθάει τη διαδικασία του μιτώματος. Δέκα θύρες αποτελούν ένα κεφάλι. Ανάλογα με το νήμα που έχει ιδιάσει η υφάντρα, υπολογίζει και τα κεφάλια. Ανάλογα με τα κεφάλια που περιλαμβάνει το χτένι, λέγεται «τεσσάρι», «πεντάρι», «εφτάρι», «δωδεκάρι», κ.τ.λ. Το «δωδεκάρι» χτένι κατασκευάστηκε και χρησιμοποιήθηκε περίπου το 1960. Μέχρι τότε χρησιμοποιείται το «τεσσάρι» για την κατασκευή μικρών υφαντών όπως π.χ. τρουβάδες και το «πεντάρι» και το «εξάρι», τα οποία είναι αραιά χτένια για την κατασκευή π.χ. ταϊστών και μάλλινων του νερού που απαιτούν μεγαλύτερο φάρδος. Βέβαια πάλι κι από αυτά τα χτένια το φάρδος κάθε υφαντού δεν είναι πολύ μεγάλο με αποτέλεσμα η υφάντρα να αναγκάζεται στο τέλος να ράβει τρία ή τέσσερα κομμάτια

υφαντού για να φτιάξει π.χ. μια στρώση ή μια φλοκάτη. Το «δωδεκάρι» χτένι που κυκλοφόρησε αργότερα αύξησε το φάρδος των υφαντών. Το χτένι για τα δίμιτα υφάσματα είναι πολύ πυκνό και κοντό. Το «εφτάρι» χτένι που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τράγιων υφαντών ονομάζεται και «καπόχτενο». Το «καπόχτενο» παρόλο που έχει επτά κεφάλια είναι πολύ πυκνό με αποτέλεσμα το μήκος του να μην είναι πολύ μεγάλο.

Εικόνα 22: Χτένια, φωτογραφίες από το διαδίκτυο

Πάνω στα χαρακώματα στηρίζεται η αλιμπουνταριά πάνω στην οποία είναι δεμένες οι σπάθες από τις οποίες κρέμεται το ξυλόχτενο. Οι πατήθρες της υφάντρας συνδέονται με το σκοινί που περνάει μέσα από τα καρούλια και κατορθώνεται το άνοιγμα των μιταριών. Τα μιτάρια δημιουργούνται μια φορά από την υφάντρα και χρησιμοποιούνται για την ύφανση όλων των υφαντών της. Τα μιτάρια είναι θηλιές μέσα από τις οποίες περνάνε τα στημόνια. Ενώ η υφάντρα πατάει με τα πόδια της τις πατήθρες τα μιτάρια ανεβάζουν τα νήματα του στημονιού και μέσα από αυτά περνάει η σαΐτα που οδηγεί το υφάδι.

Οι πατήθρες είναι δύο ξύλα μήκους περίπου 40εκ. τα οποία βρίσκονται στα πόδια της υφάντρας. Στο πίσω μέρος τους υπάρχει το πατοσίδηρο που είναι στερεωμένο στα μπροστινά πόδια του αργαλειού κάτω από το κάθισμα. Το μπροστινό μέρος της πατήθρας συνδέεται με μια μιταρόβεργα η οποία κάνει το αντίστοιχο τελάρο των μιταριών να κατεβαίνει όταν πατιέται η πατήθρα.¹¹⁵

Αφού έχουν ήδη προηγηθεί όλες οι υφαντικές εργασίες, το μάζεμα του στημονιού σε κουβάρι, το ίδιασμα, το μίτωμα, ο αργαλειός είναι πλέον αρματωμένος για να αρχίσει η ύφανση.

¹¹⁵ Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, ό.π., σ. 44.

Η υφάντρα κάθεται στο κάθισμά της και περνάει τη σαΐτα με το υφάδι στο άνοιγμα του στημονιού. Όταν κάνει συνεχόμενες σαΐτιές ο βαθμός δυσκολίας του υφαντού δεν είναι υψηλός. Όταν σε μια γραμμή εναλλάσσονται διαφορετικού χρώματος υφάδια, πετυχαίνεται πλούσιος διάκοσμος αλλά αυτή η διαδικασία προϋποθέτει περισσότερο κόπο διότι θέλει διαρκώς μέτρημα. Όταν περάσει η υφάντρα τη μια σειρά υφιδιού, το χτυπάει με το ξυλόχτενο. Ύστερα πατά τις πατήθρες, ανεβοκατεβαίνουν τα μιτάρια και συνεχίζεται η ίδια εργασία. Το κομμάτι υφαντού που δημιουργείται παραμένει τεντωμένο με την ξίγκλα.

Όταν το υφαντό είναι έτοιμο, μαζεύονται οι θηλιές σε ένα ξύλο και το πανί μένει κρεμασμένο από το πίσω αντί του αργαλειού. Ακολουθεί το κόψιμο του καινούριου πανιού.

Ο αργαλειός απαιτεί πολύ κόπο και χρόνο από την υφάντρα. Ατελείωτες ώρες αφιερώνει μέρα νύχτα πάνω από το υφαντό της μέχρι να το τελειώσει. Αυτός είναι και ο λόγος που επικράτησε η παροιμία:

«Το κέντησμα είναι γλέντησμα
κι η ρόκα το σεργιάνι.
η σαρμανίτσα κι ο αργαλειός
είναι σκλαβιά μεγάλη».

Η τεχνική ενέργεια προϋποθέτει, εκτός από το εργαλείο, δυο ακόμη παράγοντες, την ανθρώπινη κίνηση και την τεχνογνωσία, παράγοντες ίσης σημασίας με το εργαλείο. Τα ίδια τα εργαλεία από μόνα τους είναι βουβά, γίνονται νοητά μόνο στα πλαίσια της συνολικής κίνησης και γνώσης. Η ανάπλαση της τεχνικής πράξης λοιπόν, είτε γίνει θεωρητικά είτε εμπειρικά, πρέπει να λάβει υπόψη της και τους τρεις αυτούς παράγοντες.¹¹⁶

12. ΝΕΡΟΤΡΙΒΗ ΚΑΙ ΜΑΝΤΑΝΙΑ

Χρόνια πριν την εφεύρεση της νεροτριβής και των μαντανιών οι Χουλιαρούσες κοπάναγαν στις βρύσες και στα λαγκαδονέρια τα βλάρια με τον κόπανο. Μέρες ολόκληρες ξεπλατίζονταν για να πήξουν και να ισιώσουν με τον κόπανο στο νερό τα

¹¹⁶ Τρις Τζαχίλη, *Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο 2000-1000 π.Χ.*, Ηράκλειο 1997, σ.21

βλάβρια για τις φορεσιές και τα χοντρά για βελέντζες χωρίς φλόκο, χειράμια και στρώσεις.¹¹⁷

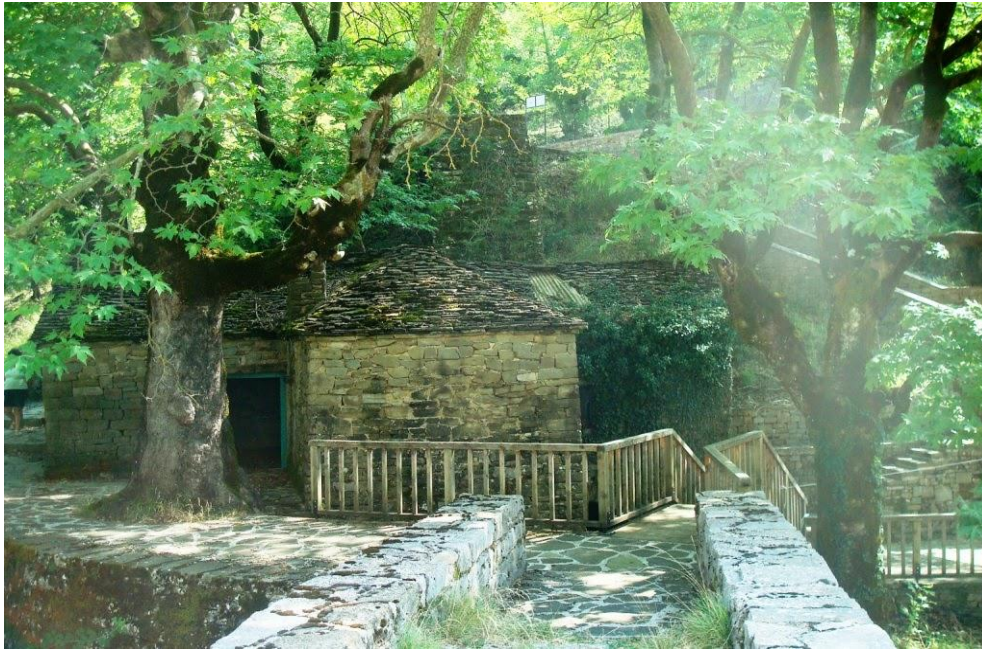
Η νεροτριβή που κατασκευάστηκε αργότερα χρησίμευε για την επεξεργασία μάλλινων υφαντών κατά το στάδιο της κατασκευής τους για να αφρατέψουν και να δέσουν μεταξύ τους τα μάλλινα νήματα ή και για το ετήσιο πλύσιμό τους.

Νεροτριβή στους Χουλιαράδες δεν υπήρχε. Οι κάτοικοι της κοινότητας πήγαιναν τα υφαντά τους για πλύσιμο στη νεροτριβή του Γκόγκου η οποία βρίσκεται κοντά στη γέφυρα του Γκόγκου στον ποταμό Καλλαρρυτινό. Η συγκεκριμένη νεροτριβή διέθετε και μαντάνια. Η επόμενη επιλογή τους ήταν η νεροτριβή της Γκούρας, πρώην συνοικισμός Χουλιαράδων και σημερινός οικισμός με την ονομασία Βαπτιστής. Αυτή όμως είχε το μειονέκτημα ότι δεν διέθετε μαντάνια.

Οι συγκεκριμένες νεροτριβές που λειτουργούν και στις μέρες μας στέκονται αδιάψευστοι μάρτυρες της πλούσιας παράδοσης και του ιστορικού παρελθόντος της περιοχής.

Η νεροτριβή είναι μια υπαίθρια κατασκευή σε ειδικό παραποτάμιο περιβάλλον. Πρόκειται για μια τεχνητή δομική πέτρινη σύνθεση η οποία στηρίζεται στην τεχνική της ξερολιθιάς. Θεμελιώνεται σε ύψος περίπου τριών μέτρων εκτός αλλά και εντός του εδάφους και είναι εκτεθειμένη σε ακραία καιρικά φαινόμενα και ακραίες συνθήκες. Έχει σχήμα ανεστραμμένου κώνου τον οποίο διασχίζει με δύναμη το νερό το οποίο καταλήγει σε ένα κανάλι μέσα στο οποίο τοποθετούνται τα υφαντά. Ο κίνδυνος που απειλεί την κατασκευή της είναι η ραγάδωσή της και η απομάκρυνση των τοιχωμάτων της λόγω της πίεσης του νερού αλλά και της απομάκρυνσης του εδάφους. Είναι μια κατασκευή η οποία βρίσκεται σε υγρό υπαίθριο περιβάλλον με υψηλό δείκτη επικινδυνότητας και απαιτεί ειδικούς χειρισμούς συντήρησης.

¹¹⁷ Πέτρος Κ. Μπενέκος, *Χουλιαράδων άπαντα*, ό.π., σ. 94.

Εικόνα 23: Νεροτριβή στο Βαπτιστή, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Μέσα στη νεροτριβή τοποθετούνται τα υφαντά (βελέντζες, φλοκάτες, κάπες κ.α.). Το νερό καθώς πέφτει με πίεση τα αναποδογυρίζει συνεχώς και μέσα από τη διαδικασία αυτή φουσκώνει το μάλλινο ύφασμα και γίνεται πιο στέρα η ύφανσή τους.

«Εγώ θυμάμαι τα δίμιτα τα πήγαιναν στη νεροτροβιά αφού τελείωνε η υφάντρα τα έπαιρνε ο νοικοκύρης και τα πήγαινε στη νεροτροβιά ή στα μαντάνια, τα δίμιτα πήγαιναν όλα στα μαντάνια. Στη νεροτριβιά τα έριχναν μέσα στο νερό και τα έφερνε γύρα η πίεση του νερού που ερχόταν από την κάνουλα του μύλου ενώ τα δίμιτα τα χτυπούσαν. Είχαν μεγάλους κόπανους οι οποίοι δούλευαν με το νερό και πήγαιναν και ερχόταν και γίνονταν πολύ σκληρά αυτά και γερά υφάσματα το ίδιο και οι κουβέρτες τις πήγαιναν στη νεροτριβιά και τις βελέντζες».¹¹⁸

Μετά το πλύσιμο στη νεροτριβή κάποια από τα στρωσίδια οδηγούνται στα μαντάνια. Ουσιαστικά στα μαντάνια για το ετήσιο πλύσιμό της, μπαίνει μόνο η βελέντζα χωρίς φλόκο που ήταν κατασκευασμένη από πρόβειο μαλλί ή τράγιο. Όλα τα υπόλοιπα μπαίνουν στα μαντάνια μόνο την πρώτη φορά που πλένονται. Το ίδιο ισχύει για τις κάπες από τράγιο μαλλί αλλά και για τα δίμιτα υφάσματα από τα οποία κατασκευάζονται τα ενδύματα των κατοίκων.

Τα μαντάνια είναι μια ξύλινη κατασκευή που αποτελείται από έναν οριζόντιο κορμό ο οποίος έχει λαξευτεί και πάνω στο κοίλο μέρος του χτυπάνε τα κοπάνια. Η

¹¹⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

απομάκρυνση του νερού από τα υφαντά γίνεται με την επαναλαμβανόμενη άσκηση πίεσης που εφαρμόζουν τα κοπάνια κατά τη διάρκεια της συστηματικής κίνησής τους μπροστά και πίσω. Μετά την απομάκρυνση των νερών τα υφαντά απλώνονται σε φράχτες και θάμνους που βρίσκονται τριγύρω για να στεγνώσουν.

Εικόνα 24: Μαντάνια, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Τα υφαντά της κατοικίας λερώνονται συχνά από την καθημερινή τους χρήση. Το πλύσιμο στη νεροτριβή ως επί το πλείστον γίνεται μια φορά το χρόνο. Στο ενδιάμεσο διάστημα οι νοικοκυρές βάζουν σε ένα δοχείο τρία μέρη νερό και ένα μέρος ξύδι και τα καθαρίζουν με μια βούρτσα.¹¹⁹

Αφού στεγνώσουν καλά τα υφαντά, διπλώνονται στη συνέχεια μέσα σε ντουλάπες ή και σε γίκους το ένα πάνω από το άλλο. Αυτοί ουσιαστικά είναι οι τρόποι καθαριότητάς τους και αποθήκευσής τους.

¹¹⁹ Σήμερα οι ειδικοί προτείνουν τρία μέρη νερό και ένα μέρος βενζίνη. Η βενζίνη έχει αντισκωρικές ιδιότητες και βοηθάει στην εξάτμιση του νερού. Το ξύδι αντενδείκνυται λόγω της τοξικότητάς του.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Η υφαντική τέχνη δεν μπορεί να μελετηθεί ανεξάρτητα από το δημοτικό τραγούδι και την ιδιαίτερη μουσική παράδοση που αναπτύχθηκε στους Χουλιαράδες. Οι υφάντρες ως ενεργητικοί φορείς των τραγουδιών της περιοχής τους την ώρα που υφαίνουν – κυρίως υφαντά μονόχρωμα, χωρίς διάκοσμο που απαιτεί προσήλωση και μέτρημα – τραγουδούν δημοτικά τραγούδια που σχετίζονται με την υφαντική τέχνη αλλά και άλλα τραγούδια των εποχών, της φύσης, ιστορικά, ακριτικά, κλέφτικα, ερωτικά, θρησκευτικά, της ξενιτιάς, γλωμικά, της εργασίας, ακόμη και του θανάτου.

Τα υφαντά, προϊόντα της υφαντικής τέχνης ως μια μορφή χειροτεχνίας και το δημοτικό τραγούδι ως μια μορφή τέχνης αποτελούν καλλιτεχνικά δημιουργήματα που εκφράζουν τα συναισθήματα, τον ψυχικό κόσμο, τα ιδανικά, τις αξίες, τις αισθητικές προσλαμβάνουσες και τις σκέψεις των ανθρώπων. Δημιουργήθηκαν και συμπορεύτηκαν από μια βαθύτερη εσωτερική ανάγκη των υφαντριών η οποία εκφράστηκε ταυτόχρονα με διαφορετικούς τρόπους.

Τα δημοτικά τραγούδια στηρίζονται σε μια παλιά ελληνική παράδοση, όχι μόνο με τα θέματα και με τον λόγο τους, αλλά και με τις εθιμικές αφορμές που τα διαιωνίζουν. Η ίδια η προέλευση του νεοελληνικού όρου «τραγούδι», από το στιχουργικό και θεματικό κόσμο της αρχαίας τραγωδίας, δείχνει την παλαιότητα όσο και τα μυστικά του περιεχομένου και της ποιότητας των δημοτικών μας τραγουδιών.¹²⁰

Η πρώτη αίσθηση που αποκομίζει κανείς, όταν αρχίσει να μελετά το δημοτικό τραγούδι, είναι ότι το επίκεντρο του θέματός του το αποτελεί ο άνθρωπος, πάντα όμως σε συνδυασμό προς τη ζωή της κοινότητας. Δεν είναι η μυστικοπάθεια ή η απόλυτη παράδοση στο πεπρωμένο αυτά που καθορίζουν το βίο της κοινότητας και, επομένως, κατ' επέκταση, το περιεχόμενο της ποίησης που εκφράζει αυτόν τον τρόπο ζωής. Εκείνο που κατευθύνει τον ανώνυμο λαϊκό ποιητή είναι η πνευματική αυτονομία του ατόμου, η πίστη στην αξία του ανθρώπου. Αυτός σαν ενεργό μέλος της συμβιωτικής κοινότητας, ερμηνεύει κάθε πράξη και κάθε συμπεριφορά των συνανθρώπων του, παρουσιάζοντας πάντα το άτομο αναπόσπαστα δεμένο με τον χαρακτήρα είτε της οικογένειας είτε του επαγγέλματος, είτε της κοινότητας στην οποία ανήκει. Γιατί δεν υπάρχει στο δημοτικό τραγούδι δράση ή στοχασμός αντίθετος προς τον πολιτισμό του συνόλου, αν κάπου υπάρχει, καταδικάζεται ομόφωνα και ανεπιφύλακτα από το σύνολο. Γενικά το άτομο με

¹²⁰ Δημήτριος Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Αθήνα 1977, σ.88.

τις πράξεις και τις σκέψεις του εκδηλώνει τον πολιτισμό της ομάδας και της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος.¹²¹

Αυτή λοιπόν η ευρύτερη κοινότητα αντικατοπτρίζει καθαρά στα τραγούδια της τη βαθιά της πίστη στην αξία του ανθρώπου. Είναι ένας άνθρωπος με τις δυνάμεις του και τις αδυναμίες του, που στηρίζεται πάνω σε γερά θεμελιωμένο ιδεολογικό υπόβαθρο και πορεύεται με οδηγό ένα σύνολο αξιών, οι οποίες από τη μια επιτρέπουν την ομαλή συμβίωση και από την άλλη χαρίζουν στο άτομο την εσωτερική πληρότητα.¹²²

Οι υφάντρες ως αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας και φορείς του τοπικού πολιτισμού φέρουν τις απαραίτητες καταβολές και συμβάλουν από την πλευρά τους στη δημιουργία, στην ανακατασκευή και στη διαίωνιση του δημοτικού τραγουδιού.

Ανάλογα με τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικράτησαν καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα παρατηρούμε πως και το δημοτικό τραγούδι αλλάζει, επηρεάζεται, αφομοιώνει καινούρια στοιχεία μορφοποιείται από τα μέλη της κοινότητας αυθόρμητα χωρίς όμως να ξεφεύγει από τους κανόνες και τα όρια που έχει θέσει η ίδια η κοινότητα, απορρίπτει παλιά στοιχεία, εξελίσσεται και φτάνει ως τις μέρες μας.

Ο δημιουργός του κάθε τραγουδιού σαφώς και εκφράζεται μέσα από το δημιούργημά του, ωστόσο, το δημιούργημα αυτό εκφράζει και την αντίληψη όλης της κοινότητας. Ουσιαστικά μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί τον καθρέφτη της.

Κι ενώ όλα αυτά ισχύουν για όλες τις κοινότητες, τα δημοτικά τραγούδια διαφέρουν από τόπο σε τόπο κι από εποχή σε εποχή. Βάσει όλων των γνωρισμάτων της η κοινότητα των Χουλιαράδων διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες και αντιδιαστέλλει τον εαυτό της από τις άλλες.

Η ώθηση που υφίσταται το δημοτικό τραγούδι από τις Χουλιαριώτισσες υφάντρες είναι ανυπολόγιστη. Η υφαντική τέχνη ως μια μορφή χειροτεχνίας σχετίζεται με το δημοτικό τραγούδι ως πνευματική δημιουργία διότι έχουν και τα δυο ως αφετηρία τους το λαό. Οι υφάντρες είναι εκφραστές της κοινωνικής δομής. Μέσα από την τέχνη και το τραγούδι τους δημιουργούν τα θεμέλια του μοναδικού υλικού και άυλου πολιτισμού των Χουλιαράδων.

¹²¹ T.S. Eliot, *Notes towards the definition of culture*, London 1965, σ. 52.

¹²² Ιάκωβος Τσαούσης, *Αγωγή και δημοτικό τραγούδι*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 73.

Το δημοτικό τραγούδι στους Χουλιαράδες παραπέμπει στην ταυτότητα της κοινότητας. Μέσα σε αυτό συγκεντρώνεται η ιστορία, η θρησκεία, οι γνώσεις, οι χαρές και οι λύπες, η αγάπη, ο έρωτας ακόμη και ο θρήνος.

ΟΣΟ ΕΧΕΙ Ο ΜΑΚΡΟΣ ΤΟΥ ΓΥΑΛΟΥ

Όσο έχει ο μάκρος του γυαλού – κι ο πλάτος της θαλάσσης
τόσο διασίδ’ δεν ύφιαζε – μια κόρη στην αυλή της
κι εγώ διαβάτης διάβαινα – και την καλημεράω
καλήμερά σου κόρη μου – καλώς τον τον διαβάτη
αυτού που υφαίνεις κόρη μου – και μένα να θυμάσαι
κι εδώ που υφαίνω ξένη μου – και ισένα σε θυμάμαι
σ’ έχω γραμμένο στο χαρτί – και στο ξυλόχτενό μου
και στη σαΐτα τ’ αργαλειού – σ’ έχω ζωγραφισμένο.

(Δημοτικό τραγούδι Χουλιαράδων)

Μεταπολεμικά, η πολιτισμική και κοινωνικοοικονομική δομή της κοινότητας αλλάζει. Με την αστικοποίηση που ακολουθεί, οι Χουλιαριώτες ως κάτοικοι πλέον των Ιωαννίνων στην πλειοψηφία τους, δέχονται τις επιρροές της Δύσης, βιώνουν την τεχνολογική ανάπτυξη και γίνονται κοινωνοί ενός άλλου πολιτισμού.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και του εμπορίου συμβάλει στον παραγκωνισμό της υφαντικής τέχνης αλλά και άλλων λαϊκών τεχνών συνυφασμένων με τη δομή της «παραδοσιακής» κοινωνίας.

Παράλληλα με την υφαντική τέχνη παρακμάζει - ή και σε κάποιες περιπτώσεις εξελίσσεται διαφορετικά - το δημοτικό τραγούδι διότι οι συνθήκες ζωής των Χουλιαριωτών έχουν αλλάξει.

Τα νέα δεδομένα στο καινούριο αστικό περιβάλλον επιτρέπουν τη δημιουργία άλλου είδους τραγουδιών και μουσικής η σύνθεση των οποίων διαφοροποιείται από των δημοτικών τραγουδιών του παρελθόντος. Δεν παράγονται από το σύνολο του πληθυσμού όπως τα δημοτικά τραγούδια αλλά από μεμονωμένους καλλιτέχνες οι οποίοι και φέρουν τα πνευματικά τους δικαιώματα.

Στις μέρες μας όλοι αντιλαμβάνονται πως οι ιδιάζουσες συνθήκες του παρελθόντος καθόρισαν και τη δημιουργία των δημοτικών τραγουδιών. Ο σημερινός

άνθρωπος μπορεί να γίνει κοινωνός τους και να διδαχθεί από αυτά ανακαλύπτοντας τις ουσιαστικές αξίες της ζωής.

Έτσι η παράδοση εμφανίζεται ταυτόχρονα συντηρητική και δυναμική. Ενώ δηλαδή από το ένα μέρος απαιτεί προσήλωση στο παρελθόν, που δείχνει συντήρηση, στασιμότητα και αντίδραση προς την πρόοδο, από το άλλο παρουσιάζει μια καταπληκτική δυναμική για συνεχή ανανέωση και αναδημιουργία, χωρίς ρήξη με το παρελθόν. Ταυτόχρονα, εξοικειώνει τα άτομα να δέχονται και να αφομοιώνουν ακόμα και το ξενικό κατά τέτοιο τρόπο, ώστε τελικά να το μετουσιώνουν σε δικό τους. Με άλλα λόγια η παράδοση και η ομαδική δημιουργία όχι μόνο δεν αντιφάσκουν μεταξύ τους, αλλά η μια προϋποθέτει την άλλη.¹²³

Σήμερα ακόμη το άκουσμα των δημοτικών τραγουδιών συγκινεί την εθνική ψυχή, διότι η αίσθηση παραμένει ζωντανή και μπορούν να χρησιμεύσουν ως εθνική κληρονομιά σε γενικότερους παιδευτικούς σκοπούς για το λαό αλλά και για προσωπικές ακόμη συνθέσεις στην περιοχή της λογοτεχνίας και της μουσικής.¹²⁴

Ως καλλιτεχνικό δημιούργημα μεγάλης ιστορικής αξίας – ξεκομμένο βέβαια από την υφαντική τέχνη που αποσύρθηκε από την ζωή των Χουλιαριωτών - εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να εκφράζει μεγάλο τμήμα του κοινωνικού συνόλου, να διασκεδάζει, να χαλαρώνει, να ηρεμεί από τις αγχωτικές καταστάσεις της καθημερινότητας, να φανερώνει τις ψυχικές διαθέσεις των ανθρώπων και να τους συνοδεύει σε όλες τις φάσεις και τις εκφάνσεις της ζωής τους.

¹²³ Ρενάτα Δαλιανούδη Διδακτικές σημειώσεις : Δημοτικό τραγούδι: Μουσικολογική προσέγγιση, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 2014, σ. 8.

¹²⁴ Σπυριδάκη Γ.Κ., Μεγα Γ.Α., Πετροπούλου Δ.Α., *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια* (Εκλογή) τ. Α', Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα Λαογραφικού Αρχείου, αριθμ 7, Αθήνα 1962, σ. 28.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΥΦΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΥΦΑΝΤΑ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΥΦΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

1. ΥΦΑΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΛΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ

Οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των υφαντών είναι:

- α. πρόβειο μαλλί
- β. γίδινο μαλλί
- γ. βαμβάκι
- δ. κουρέλια

α. Είδη υφαντών κατασκευασμένα από πρόβειο μαλλί είναι τα εξής:

- φλοκάτη (σκέπασμα και στρώσιμο)

Εικόνα 25: Φλοκάτη, 1960

- τσόλι (ή σάισμα ή βελέντζα χωρίς φλόκο), (σκέπασμα και στρώσιμο)

Εικόνα 26: Βελέντζα χωρίς φλόκο, 1960

- κουβέρτα (σκέπασμα και στρώσιμο)

Εικόνα 27: Κουβέρτα, 1970

- στρώση (στρώσιμο)

Εικόνα 28: Στρώση, 1970

- διάδρομος (στρώσιμο)

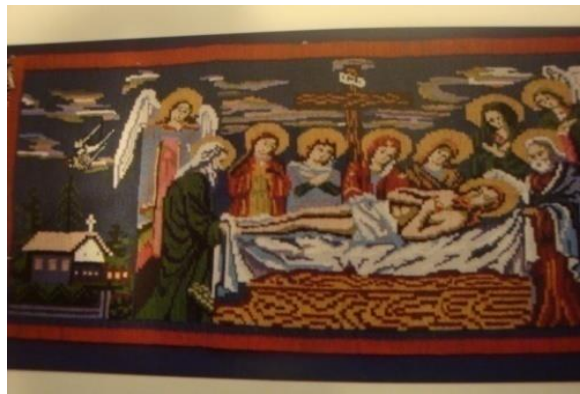
Εικόνα 29: Διάδρομος, 1970

- πάντα τοίχου (τοποθετείται στον τοίχο δεξιά και αριστερά από το τζάκι)

Εικόνα 30: Πάντα τοίχου, 1970

- πάντα κρεβατοκάμαρας (τοποθετείται στον τοίχο της κρεβατοκάμαρας που εφάπτεται με το κρεβάτι)

Εικόνα 31: Πάντα κρεβατοκάμαρας, 1950

- μαντανία μαυροκόκκινη (ή αλλιώς χειράμι) (στρώσιμο στα μπάσια)

Εικόνα 32: Μαντανία μαυροκόκκινη, 1960

- μαντανία πολύχρωμη (με 12-15 χρώματα) (στρώσιμο)

Εικόνα 33: Μαντανία πολύχρωμη, 1950

- τάπητο κρεβατοκάμαρας (στρώσιμο)

Εικόνα 34: Τάπητο κρεβατοκάμαρας, 1970

- μπουχαροποδιά (τοποθετείται στο μπροστινό μέρος του τζακιού)

Εικόνα 35: Μπουχαροποδιά, 1950

- κρεβατόγυρος (τοποθετείται περιμετρικά του κρεβατιού)

Εικόνα 36: Κρεβατόγυρος, 1950

- καραμελωτή (στρώσιμο και σκέπασμα)

Εικόνα 37: Καραμελωτή, 1960

- μαλλινοσέντονο (στρώσιμο και σκέπασμα)

Εικόνα 38: Μαλλινοσέντονο, 1950

- μαξιλάρι

Εικόνα 39: Χειραμίσιο μαξιλάρι, 1970

- χειράμι (στρώσιμο)

Εικόνα 40: Χειράμι, 1960

- χειραμίσια στρώση (στρώσιμο)

Εικόνα 41: Χειραμίσια στρώση, 1910

- χειραμίσσιος διάδρομος (στρώσιμο)

Εικόνα 42: Χειραμίσσιος διάδρομος, 1960

β. Το γίδινο μαλλί χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή βελετζών χωρίς φλόκο (ή αλλιώς τσόλια)

- τσόλι (βελέντζα χωρίς φλόκο), (στρώσιμο και σκέπασμα)

Εικόνα 43: Βελέντζα χωρίς φλόκο, 1960

γ. Το βαμβάκι χρησιμοποιήθηκε μόνο ως στημόνι και ποτέ ως υφάδι. Σε όλα τα μάλλινα ταϊστά υφαντά το στημόνι είναι βαμβακερό και το υφάδι μάλλινο. Στα μαλλινοσέντονα το στημόνι είναι βαμβακερό και το υφάδι μισό βαμβακερό και μισό μάλλινο. Σε αυτά τα υφαντά που υπάρχει ανάμειξη πρώτων υλών η ονομασία τους δίνεται πάντα από το υφάδι, επομένως βαμβακερά υφαντά δεν μπορούμε να πούμε πως υφάνθηκαν στους Χουλιαράδες.

Το βαμβάκι το προμηθεύονται οι υφάντρες από το εμπόριο. Όλα τα ταϊστά μάλλινα υφαντά υφαίνονται από όλες τις γυναίκες του οικισμού. Τα μαλλινοσέντονα και οι καραμελωτές υφαίνονται επαγγελματικά από μεμονωμένες υφάντρες.

«Είχει μια κουπέλα αργαλειό μουνόν στου χουριό κι μας έκανε τα μαλλινοσέντονα τα σκέτα. Τ' Μήτσ' Αντών'. Αυτές είχαν αργαλειό πρώτα κι έκαναν τα μαλλινοσέντονα, τα σκέτα. Τα άλλα κουντά μη τα σχεδιάκια ιδώ τα κάναμαν στα Γιάννινα». ¹²⁵

δ. Κουρέλι (στρώσιμο)

Στο κουρέλι το στημόνι είναι βαμβακερό και τα κουρέλια αποτελούν το υφάδι. Υφαντά της κατοικίας και ενδύματα που έχουν παλιώσει χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κουρελιών. Οι νοικοκυρές αφού τα συγκεντρώσουν τα κόβουν σε λωρίδες και τα ράβουν σε μονοκόμματα υφάδια. Έτσι φτιάχνουν χειμωνιάτικες στρώσεις, διαδρόμους, τάπητα, αλλά και στρώσεις που βάζουν κάτω από τα στρώματα των κρεβατιών.

Εικόνα 44: Κουρέλι, 1960

2. ΥΦΑΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΥΦΑΝΣΗΣ

Ανάλογα με την τεχνική που εφαρμόζει η υφάντρα καθορίζει και τον προορισμό του ενδύματος. Ξεκινώντας από την κατάλληλη επιλογή του μαλλιού προχωράει στον διαφορετικό κάθε φορά τρόπο γνεσίματος, ανάλογα με τη χρήση, συνεχίζει με το ίδιωμα, με το οποίο καθορίζεται ο τύπος της ύφανσης και τελειώνει σχηματίζοντας τον τύπο του υφάσματος με το πέρασμα στα μιτάρια. Όσον αφορά την τεχνική σύμφωνα με την διάταξη των μιταριών δημιουργούνται ποικιλίες υφαντών.

¹²⁵ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη Ράπτη.

Αυτές είναι: α) Σαμαροσκούτι, β) Μάλλινα του νερού, γ) Ταϊστά με δυο πατήθρες, δ) Ταϊστά με τέσσερις πατήθρες, ε) Χειραμίσια ή ατάιστα, ζ) Τράγια, η) Κουρέλια, θ) Δίμιτα. Όσον αφορά την τεχνική σύμφωνα με την πυκνότητα της ύφανσης και τα χτύπημα από το χτένι διακρίνουμε τα μπαστά, τα μισόμπαστα, τα χειραμίσια και τα αραιά.

α) ΣΑΜΑΡΟΣΚΟΥΤΙ

Στους Χουλιαράδες αρχικά παρήγαγαν έναν τύπο υφάσματος, το σαμαροσκούτι, που ανταποκρίνεται στις ουσιαστικότερες ανάγκες της αντοχής και της χρήσης.

Το σαμαροσκούτι υφαίνεται σ' ένα συνεχές βλάρι με προϋπολογισμένο μήκος και προορίζεται για οικιακά υφαντά καθημερινής χρήσης, για ενδύματα καθημερινής χρήσης, για τα σπάργανα των βρεφών αλλά και για επένδυση του εσωτερικού μέρους των σαμαριών. Η ύφανσή του στον αργαλειό είναι απλή. Ουσιαστικά υφαίνεται με το πέρασμα του υφαδιού με τη σαΐτα στο άνοιγμα του στημονιού. Η απλή δηλαδή και βασική τεχνική του αργαλειού.

Το υφάδι που προορίζεται για το σαμαροσκούτι είναι γνεσμένο ομπλό, πολύ αδρογνεσμένο δηλαδή. Στην ύφανσή του χρησιμοποιούν αραιό χτένι και το υφαίνουν σε ένα συνεχές βλάρι και η ύφανσή του γίνεται αραιή. Όταν το σαμαροσκούτι προορίζεται για την ενδυμασία των κατοίκων κάνουν επιλογή καλύτερης ποιότητας μαλλιού από αυτό που χρησιμοποιούν για την κατασκευή των επαγγελματικών υφαντών ή των οικιακών υφαντών.

Πολλές φορές προσθέτουν και γίδινο μαλλί για να στερεώσουν καλύτερα την ύφανση. Η αραιή ύφανση βοηθάει το υφαντό να βγάλει το χνούδι του όταν πάει στη νεροτριβή. Στη νεροτριβή το αφήνουν για λίγη ώρα στο νερό, για να μην «πήξει» το νήμα, και να διατηρηθεί απαλό.

Πριν την εμφάνιση των ραπτάδων οι ίδιες οι γυναίκες γνωρίζοντας αυτή την πρακτική, ράβουν τα καθημερινά, χοντρά ρούχα τους και τα ενδύματα των βοσκών.

β) ΜΑΛΛΙΝΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Τα μάλλινα του νερού γίνονται και ταϊστά και ατάιστα. Μπορούμε να πούμε πως περισσότερο υφαίνονται μισόμπαστα. Οι υφάντρες χρησιμοποιούν για την

κατασκευή τους ροπόκι, μαλλί δηλαδή από μικρά αρνάκια, για να είναι πιο αφράτα. Όταν πηγαίνουν στη νεροτριβή βγάζουν το χνούδι τους. Στις φλοκάτες κατά την ύφανσή τους, ανάμεσα στις σειρές του υφαδιού περνούν δέσμες από μακρύ μαλακό μαλλί, «τα φλόκια», σε μικρές αποστάσεις και στην ίδια σειρά. Για την απλή ύφανσή τους ένα κλωνί στημονιού αφήνουν και σε δυο κλωνιά βάζουν φλόκο. Ακολουθεί κανονική ύφανση χωρίς φλόκια και ύστερα από μερικές σειρές, πάλι μια σειρά με φλόκια. Έτσι ολόκληρη η επιφάνεια του υφαντού, από τη μια πλευρά παίρνει την όψη γούνας. Για τη δημιουργία μιας φλοκάτης υφαίνουν δυο-τρία κομμάτια υφαντού τα οποία στο τέλος τα ράβουν μεταξύ τους για να έχουν το τελικό αποτέλεσμα. Εκτός από τη φλοκάτη μάλλινο του νερού είναι το τσόλι και η κουβέρτα.

γ) ΤΑΪΣΤΑ ΜΕ ΔΥΟ ΠΑΤΗΘΡΕΣ

Στα ταϊστά με δυο πατήθρες υφαντά όταν η υφάντρα περνάει τη σαΐτα, σπρώχνει το υφάδι προς επάνω κι έπειτα χτυπάει με το χτένι. Μ' αυτόν τον τρόπο το υφαντό «ταΐζεται», γίνεται πολύ μαστό και στο τελικό αποτέλεσμα δεν φαίνεται το στημόνι.

«Ναι, κουβέρτες του νερού, κουρέλια, φλουκάτες, μαξιλάρια μάλλινα κηνημένα. Απ' όλα κάναμαν απ' αυτά. Κι σκέτεις φλουκάτες, στρώσεις, διαδρόμους, μπάντιες, χειράμια πρώτα απ' όλα που κάναμαν σκέτα κι κουντά τα μπαχτά. Τα σκέτα τα 'χαμαν για καθημερινά, τα μπαχτά τα 'χαμαν για καλύτηρα».¹²⁶

Ταϊστά υφαντά είναι η στρώση, ο διάδρομος, η πάντα του τοίχου, η πάντα της κρεβατοκάμαρας, η μαυροκόκκινη και η πολύχρωμη μαντανία, το τάπητο της κρεβατοκάμαρας, η μπουχαροποδιά και ο κρεβατόγυρος.

δ) ΤΑΪΣΤΑ ΜΕ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΑΤΗΘΡΕΣ

Στα ταϊστά με τέσσερις πατήθρες το στημόνι είναι βαμβακερό και το υφάδι μισό βαμβακερό και μισό μάλλινο. Τα ταϊστά με τέσσερις πατήθρες υφαίνονται σε όρθιους αργαλειούς και στην ύφανσή τους γίνονται μαστά. Τέτοια υφαντά είναι η καραμελωτή και το μαλλινοσέντονο.

¹²⁶ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

ε) ΧΕΙΡΑΜΙΣΙΑ Η ΑΤΑΪΣΤΑ

Στα χειραμίσια ή ατάιστα υφαντά το στημόνι και το υφάδι, είναι μάλλινα και φαίνονται στο τελικό αποτέλεσμα. Η σαΐτα κατά την ύφανση περνάει κατευθείαν από τη μια άκρη στην άλλη και το υφαντό δεν «ταΐζεται». Υφαντά με αυτή την τεχνική ύφανσης έχουν διασωθεί ελάχιστα από την εποχή πριν τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Δημιουργήθηκαν όμως πολλά μεταπολεμικά από τις υφάντρες του οικισμού. Χειραμίσια ή ατάιστα υφαντά είναι το μαξιλάρι, το χειράμι, η στρώση και ο διάδρομος.

ζ) ΤΡΑΓΙΑ

Στα τράγια υφαντά το στημόνι είναι μάλλινο (από μαλλί προβάτου), ενώ το υφάδι είναι γίδινο κι αυτό για να μην τα διαπερνά το κρύο και η βροχή. Τα τράγια δεν «ταΐζονται» στην ύφανσή τους. Υφαίνονται αρκετά αραιά. Όταν πηγαίνει στη νεροτριβή το υφαντό, «δένει» και βγάζει το χνούδι του. Τράγιο υφαντό είναι η βελέντζα χωρίς φλόκο.

η) ΚΟΥΡΕΛΙΑ

Στα κουρέλια το στημόνι είναι βαμβακερό και το υφάδι το αποτελούν τα ίδια τα κουρέλια. Τα κουρέλια είναι κομμένες λωρίδες υφάσματος. Συνήθως παλιά ενδύματα ή άλλα υφαντά της κατοικίας όταν είναι ήδη πολύ χρησιμοποιημένα κόβονται σε λωρίδες και χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κουρελιών.

θ) ΔΙΜΙΤΑ (αυτή η τεχνική ύφανσης αφορά μόνο τα ενδύματα)

Μέχρι περίπου και την δεκαετία του '30 οι γυναίκες υφαίνουν δίμιτα υφαντά για να φτιάξουν τα ενδύματα όλων των μελών της οικογένειας. Τα δίμιτα υφαίνονται σε μεγάλο μήκος. Όλο αυτό το μεγάλο υφαντό λέγεται βλάρι. Όταν τελειώσει η ύφανσή του το πηγαίνουν στον ράφτη του χωριού ο οποίος το κόβει σε κομμάτια και στη συνέχεια ράβει τα ενδύματα.

Δίμιτο είναι το υφαντό που γίνεται σε αργαλειούς με τέσσερα μιτάρια, τέσσερις πατήθρες και ένα χτένι. Δυο καρούλια συνδέουν τα μιτάρια με τα πόδια. Το πρώτο και το τρίτο μιτάρι συνδέονται με το πρώτο καρούλι, το δεύτερο μιτάρι και το

τέταρτο με το δεύτερο καρούλι. Το πρώτο πόδι με το τέταρτο μιτάρι, το δεύτερο πόδι με το τρίτο μιτάρι, το τρίτο πόδι με το δεύτερο μιτάρι και το τέταρτο πόδι με το πρώτο μιτάρι. Η σύνδεση των ποδιών με τα μιτάρια γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε το πάτημα των δυο μεσαίων ποδιών να σχηματίζει το «στόμα», και με τα συνεχή ανοίγματα να δημιουργούνται στο βλάρι λοξές γραμμές στην καλή όψη του. Τα δίμιτα υφαντά υφαίνονται μισόμπαστα. Το νήμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τους είναι το καλύτερο που μπορεί να διαθέτει μια υφάντρα. Στο πέρασμα του στημονιού από το χτένι δυο μίτοι του στημονιού περνούν κάθε θύρα του χτενιού. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο αυτά τα υφαντά ονομάζονται δίμιτα.

Το χτένι το οποίο χρησιμοποιούν παρόλο που παίρνει τρία-τέσσερα κεφάλια είναι υπερβολικά στενό. Η ύφανση δίμιτων υφαντών είναι αρκετά δύσκολη. Απαιτεί μεγάλο κόπο, χρόνο, περισσότερο μαλλί και ειδική γνώση από τις υφάντρες. Η λεπτότητα του νήματος απαιτεί περισσότερο χρόνο και μαλλί. Η επιλογή του καλύτερου μαλλιού για την κατασκευή των δίμιτων υφασμάτων γίνεται κατά την κρίση των γυναικών.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΤΩΝ ΥΦΑΝΤΩΝ. ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Οι κατοικίες που έχουν διατηρήσει τον παλιό αρχιτεκτονικό τους τύπο στον εσωτερικό χώρο και είναι στολισμένες με υφαντά και κεντήματα, αποτελούν μικρά μουσεία· μικρά μουσεία που κατοικούνται και έτσι ολοζώντανα όπως είναι, γοητεύουν και συγκινούν με τη δύναμη της παράδοσης που φανερώνουν. Παρ' όλη την ομοιότητα των εσωτερικών, η ποικιλία των υφαντών έχει δώσει έναν έντονο προσωπικό χαρακτήρα στις κατοικίες.¹²⁷

Οι απαιτήσεις κάθε οικογένειας καθορίζουν τον χαρακτήρα της κάθε κατοικίας και σύμφωνα με τον χαρακτήρα της δημιουργούνται και τα διάφορα υφαντά τα οποία χρησιμοποιούνται σε αυτό το χώρο.

Τα έργα της οικιακής υφαντικής διακρίνονται για τους χρωματικούς τους συνδυασμούς και τον πλούτο των διακοσμητικών τους θεμάτων. Λαϊκή διακοσμητική τέχνη είναι η αντικειμενική έκφραση και εκδήλωση του καλλιτεχνικού συναισθήματος μιανής ομαδικής ψυχής, που εξαρτάται από τις συνθήκες της ομάδας, από τη δημιουργημένη τεχνική παράδοση και στενοσυνδέεται με πρακτικούς σκοπούς, χωρίς όμως να παραμελεί και σκοπούς, που δεν έχουν σχέση αποκλειστική με την υλική ζωή.

128

Αποφεύγει τη ρεαλιστική απεικόνιση της φύσης. Τα θέματά της είναι σχηματοποιημένες απεικονίσεις και τυπικές μορφές, που γεμίζουν μια ορισμένη καθαρή επιφάνεια χωρίς προοπτική και χωρίς πλαστικότητα.¹²⁹

Η ιδιαίτερη καλλιτεχνική παράδοση στους Χουλιάρδες, δημιούργησε τη δική της ξεχωριστή τεχνοτροπία. Όπως συμβαίνει με όλα τα έργα τέχνης που δημιουργούνται και συντηρούνται στα πλαίσια του λαϊκού πολιτισμού έτσι και τα υφαντά υπόκεινται σε συγκεκριμένες μορφές διακόσμησης κοινές για όλη την περιοχή.

Η διαμόρφωση των διακοσμητικών θεμάτων έγκειται στις κληροδοτημένες αισθητικές προσλαμβάνουσες αλλά και στην επίδραση του περιβάλλοντος. Παρατηρείται η επανάληψη των ίδιων χρωμάτων και των ίδιων διακοσμητικών

¹²⁷ Ισμήνη Ευσταθίου, *Υφαντά Νάξου*, Αθήνα 1982, σ. 5.

¹²⁸ Αγγελική Χατζημιχάλη, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα 1925, σ. 7.

¹²⁹ ό.π., σ. 9.

θεμάτων με τη διαφορά ότι κάθε υφαντό στο τελικό αποτέλεσμα φέρει την προσωπική σφραγίδα της κάθε υφάντρας.

Η επιτυχία στη σύνθεση και την αρμονία των χρωμάτων αποτελεί μια αποκτημένη και κληροδοτημένη συνήθεια από το παρελθόν χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι ξένες επιρροές που συμβάλουν στην μερική αλλαγή του κλασσικού χρώματος. Κάθε υφαντό ανακαλεί και αντιπροσωπεύει τη Χουλιारीώτικη λαϊκή τέχνη που αποτελεί τμήμα της συνολικής ελληνικής λαϊκής τέχνης.

Η τεχνική βοηθάει στην επίτευξη του σχεδίου. Ουσιαστικά το σχέδιο είναι ο σκοπός αλλά η τεχνική είναι το μέσο. Τα πιο απλά υφαντά στην κατασκευή τους είναι τα μονόχρωμα γιατί η υφάντρα δεν καταβάλλει κόπο και χρόνο για να μετράει, απλά περνάει τη σαΐτα της δεξιά και αριστερά και χτυπάει το υφάδι με το ξυλόχτενο. Έπειτα υπάρχουν τα ριγωτά υφαντά, τα κεντητά με διάφορα σχέδια που είναι και τα πιο δύσκολα και τα μικτά στα οποία υπάρχει μίξη ρίγας και κεντήματος.

Παραθέτω αποσπάσματα από συνεντεύξεις:

*«Μαζεύαμαν πεδιλόγα, τα υφαντά τα ρίχναμαν μη τ' σαΐτα, το άλλο το κεντητό το κάναμαν πιδιλόγα κι του πηράμαν μη του χέρ'».*¹³⁰

*«Έκαναν του κόκκινο μη του μαύρο επί του πλείστον. Και τα χειράμια τα ύφηναν, πέρναγαν ένα κόκκινο ένα μαύρο, ένα κόκκινο ένα μαύρο και μετά που το ύφηναν έβγαινει καρώ».*¹³¹

*«Κεντητά μαξιλάρια, κιλίμια τέτοια που τα στρώναμαν καταϊ. Έχου κι ιδώ μέσα. Τα 'χου στα μπαούλα μέσα, κηνημένα, τα κηνητάμαν, του βάζαμαν κι στουν αργαλειό αυτό ας πούμει, πέρα πέρα κι μητά αρχέναμαν κι λέμαν. Θέλει δέκα κλουνιά...Γιατί αυτό είχε πουλλά κλουνιά πέρα-πέρα. Απόυ ιδώ ως ικεί του χτέν' είχε πουλλά κλουνιά. Κι τράμαν κι φέραμαν ό,τ' κλουνιά είχε. Ήθηλει πέντη κλουνιά...πηράμαν του φτο κι του βάζαμαν. Γ' άλλου παρέκεια του ίδιου, τ' άλλου παρέκεια του ίδιου».*¹³²

Τα κίνητρα της διάκοσμης οικιακής υφαντικής είναι κυρίως η κατασκευή της φορεσιάς και ο πρακτικός και διακοσμητικός εξοπλισμός του σπιτιού. Έτσι τα έργα της επηρεάζονται άμεσα από τις ενδυματολογικές ποικιλίες, την κοινωνική οργάνωση, το κλίμα και τη διαμόρφωση των εσωτερικών χώρων της λαϊκής αρχιτεκτονικής.¹³³

Ένα ευδιάκριτο στοιχείο των υφαντών είναι η συμμετρία που παρουσιάζουν ως προς τον κάθετο αλλά και τον οριζόντιο άξονα. Αυτά που παρουσιάζουν

¹³⁰ Πληρ. Μαγδαλινή Παπουτσή – Κωνσταντινίδη.

¹³¹ Πληρ. Μαγδαλινή Παπουτσή – Κωνσταντινίδη.

¹³² Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

¹³³ Πόπη Ζώρα, *Ελληνική τέχνη- Λαϊκή τέχνη*, Αθήνα 1994, σ. 24.

συμμετρία ως προς τον κάθετο νοητό άξονα παρουσιάζουν τη διάταξη των ίδιων θεμάτων δεξιά κι αριστερά του. Η συμμετρία κυριαρχεί παντού, από τα πιο μικρά διακοσμητικά μοτίβα μέχρι και σε ολόκληρη την επιφάνεια του υφαντού.

Πολλά υφαντά είναι διακοσμημένα οριζόντια, κατά μήκος της γραμμής ύφανσης. Σ' αυτές τις επαναλαμβανόμενες οριζόντια διακοσμημένες περιοχές υπάρχει η αίσθηση της ρυθμικής αισθητικής κίνησης στο υφαντό. Κάποιες φορές εναλλάσσονται δυο χρώματα ενώ κάποιες άλλες υπάρχει διαδοχική πληθώρα χρωμάτων.

Ένα άλλο στοιχείο που παρατηρείται στα υφαντά είναι τα επιμέρους παραπληρωματικά θέματα ή τα μοτίβα πλήρωσης που εναλλάσσονται περιμετρικά του κυρίως θέματος, καλύπτοντας με διακόσμηση όλη την επιφάνεια του υφαντού. Οι κενοί και αδιακόσμητοι χώροι αποφεύγονται.

Στα μεγάλα υφαντά παρουσιάζεται μια εντυπωσιακή ποικιλία μοτίβων. Η μεγάλη επιφάνεια δράσης δίνει τη δυνατότητα στην κάθε υφάντρα να ξεδιπλώσει το ταλέντο της και να διακοσμήσει περίτεχνα το δημιούργημά της. Τα πλούσια διακοσμητικά μοτίβα καλύπτουν όλη την επιφάνεια. Τα πιο μικρά ή και πιο λιτά διακοσμημένα υφαντά διακοσμούνται μόνο στις άκρες τους.

Υπάρχουν ωστόσο και μικρά υφαντά όπως π.χ. είναι οι τρουβάδες που υπήρξαν αντικείμενα καθημερινής χρήσης από τους αγρότες, τους αγωγιάτες, τους μαστόρους και τους κτηνοτρόφους, που παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό δυσκολίας στην ύφανση και αποτελούν αριστουργήματα αισθητικής και τεχνικής.

Η λαϊκή τέχνη γενικά αποφεύγει τη ρεαλιστική απεικόνιση της φύσης. Τα θέματά της είναι σχηματοποιημένες απεικονίσεις και τυπικές μορφές, που γεμίζουν μια ορισμένη καθαρή επιφάνεια χωρίς προοπτική και χωρίς πλαστικότητες. Αυτό το βλέπουμε κυρίως στα θέματα της υφαντικής.¹³⁴

Η συμβολική διάσταση των υφαντών σχετίζεται με διαχρονικές αξίες που τους προσδίδονται, με τον τόπο στον οποίο απευθύνονται αλλά και με την χρήση για την οποία προορίζονται.

Η έννοια του συμβόλου στην παραδοσιακή κοινωνία είναι σταθερή. Η βαθιά ριζωμένη και διαμορφωμένη αντίληψη στο υποσυνείδητο το αλλά και το ενσυνείδητο των υφαντριών σε συνδυασμό με άλλα επί μέρους στοιχεία, συντελεστές και

¹³⁴ Αγγελική Χατζημιχάλη, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*, ό.π., σ. 9.

παράγοντες, αποτυπώνονται στα υφαντά και εκφράζουν την συνολική ψυχοκινητική στάση όλης της κοινότητας.

Στα θέματα διακόσμησης εμφανίζονται γεωμετρικά σχήματα, ζώα, πουλιά λουλούδια αλλά και αναπαραστάσεις σημαντικών θρησκευτικών ή ιστορικών γεγονότων. Η διακόσμησή τους με σύμβολα θρησκευτικά και λατρευτικά συχνά παραπέμπει στον κύκλο της ζωής και της γονιμότητας.

*Σ' αυτά μια ιδέα γίνεται σύμβολο, έτσι που ένας σταυρός να συμβολίζει τη θρησκεία, μια καρδιά την αγάπη, ένα λουλούδι τη νεότητα, ένα περιστέρι την αγνότητα, ένα ρόδι την ευκαρπία, ένας δικάφαλος αετός την υπερφυσική δύναμη, ένα δέντρο τη μακροζωία, καθώς και ένα χρώμα ή σχήμα συμβολίζουν κάποιες αξίες.*¹³⁵

Παρακάτω αναφέρεται αναλυτικά η διακόσμηση κάθε είδους υφαντού.

Φλοκάτες: οι φλοκάτες που είναι ξεχωριστό είδος υφαντών είναι διακοσμημένες με ρόμβους, τετράγωνα, με πολλά γεωμετρικά σχήματα, με διάφορα είδη λουλουδιών αλλά και με το κλειδί της πόλης.

Τσόλια: τα τσόλια συνήθως διακοσμούνται με το κλειδί της πόλης ή μια κλάρα περιμετρικά, το πλατανόφυλλο ή διάφορα λουλούδια.

Κουβέρτες του νερού: η διακόσμηση στις κουβέρτες του νερού γίνεται συνήθως με λουλούδια περιμετρικά, σαν μπορντούρα.

Στρώσεις: ο διάκοσμος στις στρώσεις είναι με εκπληκτικά γεωμετρικά σχήματα, με λουλούδια ή με ντάμες¹³⁶ και λουλούδια.

Διάδρομοι: το πιο χαρακτηριστικό θέμα διακόσμησης των διαδρόμων είναι το κυπαρίσσι. Παρατηρούμε όμως και διαδρόμους με κυκλικά γεωμετρικά σχήματα, με ρόμβους και με λουλούδια.

Πάντες του τζακιού: οι πάντες του τζακιού είναι από τα πιο όμορφα διακοσμημένα υφαντά. Τις περισσότερες φορές απεικονίζουν ζώα όπως άλογα και ελάφια και κάποιες άλλες λουλούδια και πουλιά.

Πάντες του τοίχου (κρεβατοκάμαρας): οι πάντες της κρεβατοκάμαρας γεμάτες με σύμβολα που παραπέμπουν στη γονιμότητα όπως διάφορα ζώα, άλογα, κύκνοι, ελάφια, παγώνια, λουλούδια αλλά και πάντες με τη Σταύρωση του Χριστού που παραπέμπουν στην επίκληση της οικογένειας στον Θεό για προστασία. Στη δεκαετία του 1970 οι γυναίκες επηρεασμένες από τη Δύση εμπλουτίζουν τα υφαντά

¹³⁵ Ντιάνα Γαγγάδη, *Ελληνικές Φορεσιές*, Αθήνα 1993, σ. 82.

¹³⁶ Ντάμες είναι οι οριζόντιες, κατά μήκος της ύφανσης, παράλληλες διαφορετικού χρώματος, διακοσμητικές γραμμές.

τους και με πιο μοντέρνα σχέδια όπως π.χ. σκηνές από χορό γυναικών που φέρουν ενδυμασία με ευρωπαϊκά ρούχα.

Μαντανιές μαυροκόκκινες αλλά και δίχρωμες με άλλα χρώματα: διακοσμημένες με ντάμες αλλά και με ντάμες και κέντημα.

Μαντανιές πολύχρωμες με 12-15 χρώματα: διακοσμημένες

- με ντάμες και λουλούδια
- μόνο με ντάμες
- με ανθάκια πεταχτά
- με πλατανόφυλλο
- με γιούλια (όπως μανουσάκια)
- με ντάμες και κλάρες
- μονόχρωμες με μπορντούρα στις άκρες, κλάρες με λουλούδια
- με στεφανάκια κι άλλα λουλούδια

Τάπητα κρεβατοκάμαρας: με σαϊτιές¹³⁷ ή κεντητά

Μπουχαροποδιές: οι μπουχαροποδιές διακοσμούνται με άλογα, λουλούδια, πουλιά ή μπορεί να είναι και μονόχρωμες με μπορντούρα ένα λουλουδάκι.

Καραμελωτές: οι καραμελωτές έχουν την ιδιαιτερότητα ότι το θέμα διακόσμησης τους είναι ανάγλυφο. Συνήθως οι καραμελωτές διακοσμούνται με διάφορα γεωμετρικά σχήματα (τετράγωνα, ορθογώνια) που είναι ανάγλυφα και δίνουν την αίσθηση της καραμέλας. Έτσι προέκυψε και το όνομά τους. Για την κατασκευή των καραμελωτών και των μαλλινοσέντωνων απαιτείται όρθιος αργαλειός. Πολλές φορές όμως οι υφάντρες φτιάχνουν αυτά τα δυο υφαντά στον καθιστό αργαλειό χρησιμοποιώντας τέσσερα μιτάρια, τέσσερις πατήθρες και ειδικό χτένι. Η κατασκευή τους απαιτεί ειδική γνώση και εμπειρία. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο κατασκευάζονται από λίγες υφάντρες στον οικισμό.

*«Ου αργαλειός ου ίδιους ήταν αλλά άλλαζαν τα μιτάρια τα κρέμαγαν ικεί κι τα χτένια. Όχι ικείνουν τον αργαλειό. Ήταν τα χτένια που ήταν πιο πυκνά γι' αυτά τα πράματα κι ανχτότηρα για τα χουντρότηρα τα πράματα».*¹³⁸

Μαλλινοσέντονα: τα μαλλινοσέντονα είναι διακοσμημένα με ρίγες ή με ρίγες και λουλούδια.

¹³⁷ Η τοπική ορολογία με σαϊτιές παραπέμπει στα υφαντά που φέρουν ριγωτό διάκοσμο.

¹³⁸ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

«Καραμελωτές και αυτά μόνο η Λάμπρω του Μητσαντώνη έκανε. Είχε ειδικό το έπαιρνε αυτή το νήμα εσύ της πήγαινες το μαλλί και πόσο θα ήταν ο κόπος της θα την πλήρωνες .Καραμελωτές και μαλλινοσέντονα τα λέγαμε αυτά. Δεν ήθελαν ειδικούς αργαλειούς. Ένας ήταν ο αργαλειός αν ήταν το χτένι πιο ψιλό και το νήμα πιο ψιλότερο και το μαλλί που θα γινόταν ήταν μάλλινο και το ύφαινε».¹³⁹

Μαξιλάρια: η παράδοση των Χουλιαράδων θέλει τα μαξιλάρια με τις χειραμίσιες στρώσεις για το χειμωνιάτικο δωμάτιο να είναι σε χρώμα μαυροκόκκινο. Το βασικό, κεντρικό θέμα διακόσμησης των μαξιλαριών είναι το παγόνη. Περιμετρικά τα μαξιλάρια φέρουν παραπληρωματικά μοτίβα που συμπληρώνουν τον κεντρικό διάκοσμο και κάνουν αισθητικά πιο πλούσια τα υφαντά.

Χειραμίσιες στρώσεις: οι χειραμίσιες στρώσεις για το χειμωνιάτικο δωμάτιο είναι τις περισσότερες φορές μαυροκόκκινες. Υπάρχουν όμως και σε άλλες απαλές αποχρώσεις του καφέ, του πορτοκαλί και του κίτρινου. Κάποιες φορές ο διάκοσμος είναι με ρίγα και άλλες φορές με σιδεριές¹⁴⁰ ή και με λουλούδια.

«Κοίταξει να ιδείς. Του κιλίμ' πιο πουλύ θα είχε ένα κιτρινωπό χρώμα παράδειγμα μη του κρεμμύδ' π' τα 'βαζαν θα ήταν τέτοια. Σαν πουρτοκαλί ανοιχτό απού το κρεμμύδ'. Άλλου τα ριζάρια. Η μάνα μ' τα ριζάρια δεν τα ήθηλει. Ήθηλει πουλύ κόκκινο κι μητά μαύρο ητούτο ιδώ παράδειγμα. Κι πάηνει μια ρίγα κόκκινη, μια μαύρ' κι ητούτου ιδώ κι γίννταν σχέδιο. Αλλά στην μαργαρίτα ήταν άσπρ' η μαργαρίτα κι ένα μπουμπουκάκι έτσ' παραπάνου ήθηλει άλλα χρώματα. Το μπουμπούκι πράσινο, η μαργαρίτα άσπρο κι του κίτρινο αυτό. Πουλύ ουραία ήταν».¹⁴¹

Τρουβάδες: οι τρουβάδες είναι ριγέ ασπρόμαυροι.

Δισάκια: τα δισάκια είναι ριγέ ασπρόμαυρα

Σακιά: τα σακιά είναι ριγέ ασπρόμαυρα.

«Αυτά τα ύφαινε ο Παπαγάκης τα σακιά γιατί τότε το καλαμπόκι το 'βαναν στα σακιά να πάνε να το αλέσουνε και ήταν αρί και σιγά - σιγά βγήκε και το τσουβάλι εκεί τα έβαναν ο κόσμος τα φασόλια ό,τι είχαν από τα χωράφια στα σακιά».¹⁴²

Τράγιες βελέντζες χωρίς φλόκο: οι τράγιες βελέντζες χωρίς φλόκο μπορεί να έχουν ρίγες πάνω και κάτω ή κλάρα πάνω και κάτω ή μια κλάρα περιμετρικά.

¹³⁹ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

¹⁴⁰ Πληρ. Σιδεριές στην τοπική ορολογία είναι το καρώ.

¹⁴¹ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁴² Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

Κουρέλια : τα κουρέλια είναι μονόχρωμα, μονόχρωμα με ντάμες στις άκρες ή πολύχρωμα ανάλογα με το χρώμα των κουρελιών που χρησιμοποιήθηκε.

*«Κουρέλια πάρα πολλά ,είχαμε παλιά ρούχα τα κόβαμε με το ψαλίδι και αν ήταν και μικρά είχαμε το βελόνι με μια κλωστή νήμα κόκκινη τα ράβαμε και τα υφαίναμε με τη σαΐτα και αυτά πέρα δώθε κουρέλια πολλά».*¹⁴³

¹⁴³ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΥΦΑΝΤΑ

Ένα ξεχωριστό κεφάλαιο αποτελούν τα επαγγελματικά υφαντά τα οποία δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τα επαγγέλματα και τις ασχολίες των ανθρώπων ενός ορεινού οικισμού που ως επί το πλείστον είναι βοσκοί, κτηνοτρόφοι, κτίστες και αγωγιάτες. Παρακάτω αναφέρεται αναλυτικά για κάθε επαγγελματικό υφαντό η ύλη που χρησιμοποιήθηκε, η τεχνική που εφαρμόστηκε, τα ελάχιστα μοτίβα τα οποία φέρουν και η χρήση για την οποία προορίζεται το καθένα από αυτά. Τα επαγγελματικά υφαντά είναι:

1. Τσαντίλα: η τσαντίλα είναι χειραμίσια, δεν φέρει καθόλου διάκοσμο, το στημόνι και υφάδι της είναι μάλλινο και δεν βάφεται. Η τσαντίλα χρησιμοποιείται για το στράγγισμα του τυριού και άλλων γαλακτοκομικών προϊόντων.

Εικόνα 45: 1970, Τσαντίλα

2. Τρουβάς: στον τρουβά το στημόνι και το υφάδι είναι μάλλινο, είναι χειραμίσιος, φέρει ριγέ ασπρόμαυρο διάκοσμο και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά τροφών και άλλων προϊόντων.
3. Δισάκι: στο δισάκι, (διπλός δηλαδή σάκος που κρέμεται από τον ώμο ή το σαμάρι), το στημόνι και το υφάδι είναι μάλλινο, φέρει ριγέ διάκοσμο και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά τροφών και άλλων προϊόντων.
4. Σακί: έχει ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά με το δισάκι. Το σακί υφάινεται τις δυο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα από τις υφάντρες. Η ύφανσή τους όμως συνεχίζεται από άνδρες οι οποίοι ασχολούνται επαγγελματικά με την ύφανση σακιών μέχρι και το 1950 περίπου.

«Ο παπάς ο Παπαγάκης ή παπα-Σιόντζς ύφαινε σακιά. Είχε ειδικό αργαλειό που έκανε σακιά χοντρά τα οποία σακιά ήταν με μαλλί πρόβειο και με γίδινο μαλλί για να μη κρατούν υγρασία καθώς και κάπες».¹⁴⁴

Εικόνα 46: 1950, Σακί

5. Τριχιά: η τριχιά είναι μάλλινη ή λιναρένια και χρησιμοποιείται για το δέσιμο και τη μεταφορά φορτίου από τους ανθρώπους και τα ζώα.

Εικόνα 47: 1960, Τριχιά

6. Σαμαροσκούτι: η πρώτη ύλη για την κατασκευή του είναι το πρόβειο μαλλί για το στημόνι και το υφάδι. Η τεχνική είναι η κλασική τεχνική για το σαμαροσκούτι. Δεν φέρει διάκοσμο και τοποθετείται κάτω από τα σαμάρια των μουλαριών.
7. Μπλαρότσολο: στο μπλαρότσολο το στημόνι είναι μάλλινο και το υφάδι είναι τράγιο. Το χρώμα του είναι μαύρο. Μετά την ύφανσή του πάει στη νεροτριβή κι έπειτα μπαίνει στα μαντάνια. Με αυτόν τον τρόπο «πήζει» η ύφανσή του και γίνεται αδιαπέραστο από το νερό. Το μπλαρότσολο τοποθετείται πάνω στο σαμάρι του ζώου και το προστατεύει από άσχημες καιρικές συνθήκες.

¹⁴⁴Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

8. Ποδιά του σαμαριού: η ποδιά του σαμαριού μπαίνει πίσω από το σαμάρι και προστατεύει το ζώο από τη βροχή. Έχει ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά με το μπλαρότσολο.

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η «ΤΑΠΗΤΟΥΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ» ΤΩΝ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ

Τα νεαρά σε ηλικία κορίτσια θέλοντας να ενταχθούν στην παραγωγική διαδικασία και να καλύψουν την αναπαραγωγή της ανισότητας των δυο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας μπαίνουν δυναμικά στο χώρο της εργασίας, διεκδικώντας την εξασφάλιση ενός εισοδήματος, δραττόμενες της ευκαιρίας που τους παρέχει η Ταπητουργική Σχολή του ΕΟΜΜΕΧ.

Ο ΕΟΜΜΕΧ (Ελληνικός Οργανισμός Μικρών – Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας) ήταν ελληνικός δημόσιος οργανισμός, με στόχο να προωθήσει και να στηρίζει την εθνική βιοτεχνία και χειροτεχνία. Ο ΕΟΜΜΕΧ ιδρύθηκε το 1977 με το νόμο 707/77 από τη συγχώνευση των οργανισμών ΕΟΕΧ (Χειροτεχνία) και ΚΕΒΑ (Βιοτεχνία). Το 1977 μετατράπηκε σε ΑΕ με το Π.Δ. 159/1997. Το 2011 με εξουσιοδότηση του άρθρου 66 του Ν.4002/2011, εκδόθηκε υπουργική απόφαση με την οποία η ΕΟΜΜΕΧ ΑΕ συγχωνεύτηκε με απόφαση από την ΕΤΕΑΝ ΑΕ. Οι δράσεις και οι ιδιότητες του ΕΟΜΜΕΧ μεταφέρθηκαν και ασκούνται από τη Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας.¹⁴⁵

Εικόνα 48: 1966, Εκπαιδευόμενες στην Ταπητουργική σχολή, αρχείο Ουρανίας Ράπτη

Η ενεργητική στάση των κοριτσιών οδηγεί στην υπέρβαση των προκαταλήψεων που διχάζουν τα δυο φύλλα και στην περαιτέρω αρμονική

¹⁴⁵ <https://el.wikipedia.org/wiki/ΕΟΜΜΕΧ>.

συνύπαρξή τους. Παράλληλα με την επαγγελματική κατάρτισή τους στηρίζουν την ελληνική χειροτεχνία στο σύνολό της.

Το 1928 ιδρύεται στον οικισμό των Χουλιαράδων η Ταπητουργική Σχολή. Οι γυναίκες οι οποίες επιθυμούν να έχουν κάποια επαγγελματική εξέλιξη έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν στη σχολή. Η ταπητουργική σχολή στεγάστηκε το 1928 στα υπόγεια δωμάτια του δημοτικού σχολείου. Λόγω πολέμων διαλύθηκε και ξαναλειτούργησε το 1960. Τελικά διαλύθηκε το 1980 λόγω έλλειψης υφαντριών.¹⁴⁶

Στην Ταπητουργική σχολή υφαίνονται χαλιά. Η παύση λειτουργίας της οφείλεται στην γενικότερη κατάσταση εσωτερικής μεταναστευτικής πολιτικής στα αστικά κέντρα εκείνη την περίοδο.

«Χαλιά, χαλιά φτιάχνουμε εκεί. Μας τα 'φηναν έτμα όλα. Τα μαλλιά έτοιμα. Ήταν η δασκάλα που τα κανόνιζε και τα ιδιάζαμαν τα βλάρια εκεί, όλα τα πράγματα τα ιτοιμάζαμαν κι τα υφαίναμαν εκεί μη κόμπους ήταν αυτά τα χαλιά, μη κόμπους. Όρθιοι, είνει όρθιοι αυτοί οι αργαλειοί, που κάθεσαι κι έρχεται όρθιο το βλάρι, το χτυπάς με το κοπανάκι. Για ένα χαλί πουλύ αργάμαν. Παραπάν' από μήνα. Αναλόγως κι το φάρδος. Σι κάθε αργαλειό δυο – δυο. Αργαλειούς είχαμαν καμία δεκαριά. Εγώ πήγα το '63. Κάθισα μέχρι το '70. Πρώτα ήταν στο..που είναι του γιατρού του Δημήτρη εδώ στην πλατεία; Δίπλα στην αστυνομία. Εκεί κατ' ήρθαν οι αργαλειοί πρώτα. Εκεί πήγαμαν. Μητά, μητά τς πήγαμαν στου γιατρού του Μαλάμου κάτου. Μας έδουσε το χώρο ο Μαλάμος ο γιατρός, κι μητά ξανά ήρθαν πάλι στην πλατεία στον Χρήστο τον Γεωργούλη κι αφού εκεί κι έφυγαν μητά. Η σχολή πιο αργότηρα έκλεισε. Πέντε- έξι χρόνια. Σκόρπσαν, δεν υπήρχε, δεν υπήρχαν μητά προυσωπικό να δουλέψουν. Κάναμαν κι χίλιους κόμπους κι πέραμαν πέντι δραχμές. Κοίτα πληρώνουμσταν μη του κουμμάτι αλλά υπολογίζαμαν ότι στις χίλιους κόμπους πέντι δραχμές ήταν. Δεν ήταν. Τι να βγηνει. Να πηράεις χίλιους κόμπους πέρα. Λίγα χρήματα πέρναμαν. Όχι πολλά ληφτά. μας έρχουνταν έτοιμα τα χρώματα. Μόνο τα μαζεύαμαν κουβάρια, να το 'χουμε να το τραβάμε για να υφαίνουμε. Δέναμαν ένα σκοινί κι τα κουβάρια έρχουνταν απ' αχ' πάν'. Όπως έρνταν του βλάρ'. Πως τα δένς παραπέρα; Τραβάμαν του κάθι χρώμα κι του πηράμαν για να φτιάξουμε τα σχέδια. Κι είχαμαν κι του χαρτί μη το σχέδιό μας κι του βλέπαμαν κι έτσ'. Έτσ δουλεύαμαν. Πιο ευκολότηρο αφού τα άλλα. Πιο εύκολο από τουν άλλου τουν αργαλειό. Πιο εύκολα ερχόταν γιατί εκεί έβανες τουν κόμπο,

¹⁴⁶ Δημήτριος Ι. Λεοντάρης, *Δυτικά Τζουμέρκα, Χουλιαράδες, χαράδρα Αράχθου, παραράχθεις κοινότητες (οικισμοί)*, ό.π., σ. 52.

διαφορετικά τα χρώματα κι σου 'ρχονταν το σχέδιο. Του κανόνζες του σχέδιο. Ικείνου μ' φαίνονταν πιο δύσκολο, το άλλο στο σπίτ'. Οι δασκάλεις, ερχόταν από τον Οργανισμό. Ήταν μόνιμες οι δασκάλες. Ήταν από άλλα. Ήταν από τη Βήσσανη, ήταν από πολλές μεριές. Τρεις δασκάλεις είχαμαν. Μια την έλεγαν Κούλα Νάκου, από το Βασιλικό. Μαζί μη τν αδηρφή τς ήταν μη τη Φιλιά. Οι άλλες πως τς έλεγαν; Αυτή τη θυμάμαι την Κούλα. Πρέπ' να τς είνει. Κι νοίκιαζαν σπίτια. Κάθουνταν ικεί στου χουριό οι δασκάλεις. Τς είχαμαν ικεί τς δασκάλεις.

Ήταν ο Οργανισμός. Τα λάβαιναν άλλοι. Οργανισμός λεγόταν. Φτιάσαμεν κι ένα τ' Μαλάμου χαλί εμείς. Δεν είχα δικαίωμα. Δεν μπορούσα κι εγώ να φτιάζω. Δεν μας άφηναν να φτιάζουμει χαλί. Τώρα του Μαλάμου για ποιο λόγο το έφτιαζαν; Δεν ξέρω. Ο Οργανισμός, επειδή παραχώρησε το χώρο;»¹⁴⁷

¹⁴⁷Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

Ε΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΧΟΥΛΙΑΡΙΩΤΙΚΑ ΥΦΑΝΤΑ ΣΗΜΕΡΑ

Η Λαογραφία έχει ένα ξεκάθαρο αντικείμενο έρευνας: τον λαό μιας χώρας, ολόκληρο τον λαό, όπως αυτός εκφράζεται μέσω του πολιτισμού του, τον οποίο και συνεχώς πλάθει χρησιμοποιώντας στοιχεία της παραδόσεως μαζί με νέα στοιχεία, που του προσφέρει το παρόν, οι νέες κάθε φορά συνθήκες. Στο συνεχές αυτό γίνεσθαι του λαϊκού πολιτισμού άλλα στοιχεία της παραδόσεως επιζούν σχεδόν ακέραια, άλλα τροποποιημένα και αναπροσαρμοσμένα, άλλα χάνονται εξ ολοκλήρου. Τα τελευταία απασχολούν τη Λαογραφία (που καταφεύγει τότε και στη συνδρομή των ιστορικών επιστημών), μόνον εφόσον πρόκειται να βοηθήσουν στην εξακρίβωση της προελεύσεως ή γενικά στη διασαφήνιση ενός λαογραφικού φαινομένου, το οποίο εξακολουθεί, διαφοροποιημένο, να έχει τη θέση του, λιγότερο ή περισσότερο ενεργά, στη σύγχρονη κοινωνία. Γιατί η Λαογραφία είναι επιστήμη που ενδιαφέρεται για τον σύγχρονο άνθρωπο.¹⁴⁸

Εικόνα 49: 2017,
Κατοικία Χρήστου Κ. Ράπτη στα Ιωάννινα

Εικόνα 50: 2016,
Κατοικία Δημητρίου Μασαλά στα Ιωάννινα

Μπορεί η τεχνολογική πρόοδος που χαρακτηρίζει τον 21^ο αιώνα να υποβαθμίζει τις «παραδοσιακές» αξίες και να ενστερνίζεται τις μοντέρνες προωθώντας ένα πρότυπο ζωής που στηρίζεται σε εκφυλισμένες ηθικές αξίες ωστόσο οι σύγχρονοι Χουλιारीώτες έχοντας διαρκώς την αίσθηση προσκόλλησης στις ρίζες τους και καλλιεργώντας διαρκώς την ιστορική τους συνείδηση έχουν την αίσθηση και την πεποίθηση ότι αποτελούν συνέχεια των προγόνων τους.

¹⁴⁸ Μ.Γ. Μερακλής, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα 1987, σ. 14.

Αυτό γίνεται αντιληπτό με την αξιολόγηση της συμπεριφοράς τους και της γενικότερης στάσης ζωής τους η οποία αναδύει όλες τις πολιτιστικές, εθνικές, κοινωνικές, ψυχικές, πνευματικές και αισθητικές αξίες.

Η μελέτη της δομής της κοινότητας προπολεμικά αλλά και μεταπολεμικά θα δώσει απαντήσεις σε πολλά ερωτήματα σχετικά με την υφαντική τέχνη και τα προϊόντα της και θα ερμηνεύσει τη στάση της ζωής των Χουλιαριωτών από τα μέσα του 20ού αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

Προπολεμικά οι Χουλιαράδες υπήρξαν μια κλειστή κοινότητα που μόνο ο αντρικός πληθυσμός της στρέφεται εκτός των ορίων της για εύρεση εργασίας. Στα μέσα του 20ού αιώνα όμως συντελείται μια τομή η οποία επιφέρει επιπτώσεις σε πολλούς τομείς. Η κοινωνική δομή της κλειστής κοινότητας αποδιαρθρώνεται και σταδιακά επέρχεται μια χαλάρωση της συνεκτικότητάς της. Οι Χουλιαριώτες με τις οικονομικές μεταβολές που συντελούνται κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου μετακινούνται στα Ιωάννινα και δημιουργούν εκεί τον καινούριο τους τόπο και χώρο εγκατάστασης με αποτέλεσμα την απομάκρυνσή τους από τον χώρο και τον χρόνο του παρελθόντος.

Οι Χουλιαράδες είναι εκείνη την περίοδο μια περιοχή παραγκωνισμένη, ένας χώρος που χαρακτηρίζεται από την πλήρη απουσία κρατικής βοήθειας λόγω πολιτικής αδιαφορίας. Οι κάτοικοι λόγω της συρρίκνωσης του πρωτογενούς τομέα στην ορεινή και αγροτική περιοχή τους, ακολουθούν το ρεύμα της εποχής και συγκεντρώνονται στα Ιωάννινα που είναι ένας τόπος που προσφέρει ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα, ή ακόμη και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα τα οποία εξασφαλίζουν ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα.

Προς αυτή την κατεύθυνση βοήθησε και η συγκέντρωση σημαντικών υποδομών, διοικητικών υπηρεσιών και οικονομικών δραστηριοτήτων στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αυτό το κύμα αστικοποίησης αλλάζει ριζικά τις επόμενες δεκαετίες πολλά πράγματα και καταστάσεις.

Επικρατεί σταδιακός εκδημοκρατισμός του τρόπου ζωής. Η γυναίκα της πόλης πλέον χειραφετείται και εντάσσεται δυναμικά στην αγορά εργασίας. Αποκτά άνεση και οικονομική ευχέρεια ενώ ο χρόνος που έχει να αφιερώσει στο σπίτι της μειώνεται σε σχέση με το παρελθόν. Επιπλέον το ίδιο το σπίτι της έχει αλλάξει. Δεν έχει καμία σχέση με το παραδοσιακό σπίτι που διέθετε στον οικισμό των Χουλιαράδων.

Η ίδια προσπαθώντας να ακολουθήσει την καινούρια αστικοποιημένη μορφή ζωής θέλει να διακοσμήσει το σπίτι της με ό,τι πιο μοντέρνο επιβάλει η μόδα της

εποχής. Παρακολουθώντας τηλεόραση, διαβάζοντας περιοδικά και δεχόμενη ενημέρωση για τις νέες τάσεις της μόδας ακολουθεί έναν καινούριο τρόπο ζωής.

Η οικονομική ευχέρεια που αποκτά της δίνει τη δυνατότητα να αποκτήσει τα αγαθά που επιθυμεί για το σπίτι της επομένως τα υφαντά που έχει φέρει μαζί της απαξιώνονται, κλείνονται στις ντουλάπες ή ακόμη χειρότερα πετιούνται και στα σκουπίδια. Η αδιαφορία και η έλλειψη επίγνωσης των πράξεών της την οδηγεί σε ανεπανόρθωτα λάθη.

Πολλοί πλανόδιοι έμποροι – παλιατζήδες, εκμεταλλεύονται το γεγονός, αγοράζουν ή συλλέγουν τα υφαντά από τα σκουπίδια και τα μεταπουλούν, ως μεταχειρισμένα αντικείμενα λαϊκής τέχνης, στους τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα μας.

*«Καθόλου δεν υπάρχει ενδιαφέρον γιατί δεν θέλουν τα μάλλινα. Μέχρι τα καλά τα κεντητά τα έχουν βγάλει στα σκουπίδια. Κατάλαβες; Γιατί θέλουν πλύμα. Θέλουν συντήρηση καλή. Δεν θέλουν σι ζηστά νηρά. Στη νηρουτρουβιά μη κρύου νηρού».*¹⁴⁹

*«Εγώ πιστεύω πολύ λίγες θα έχουν στο χωριό μας και τα συντηρούν ,ποιος τα θέλει όμως. Εδώ σβήστηκε εδώ και 20 χρόνια και 30 δεν ύφαινε καμία στο χωριό μας τέτοια. Δεν πιστεύω να διασωθούν και αυτά που έχουν άλλη τα πέταξε, άλλη τα 'βαλε στα μπαούλα στα χωριά ,δεν πιστεύω γιατί βγήκαν τα έτοιμα τα παπλώματα δε τα χρησιμοποιεί κανένας».*¹⁵⁰

Παρατηρούμε πως με την απαρχή της μαζικής παραγωγής υφασμάτων, το επάγγελμα των υφαντριών , αρχίζει να φθίνει και παράλληλα με αυτό αρχίζει να χάνεται η μοναδική τέχνη της υφαντουργίας.

*Ο Ράλλης Κοψίδης γράφει: «ο λαϊκός τεχνίτης θέλει περιβάλλον ανάλογο. Θέλει κόσμο που να μπορεί να χαρεί αυτά που φτιάχνει. Θέλει κι άλλους πολλούς συντεχνίτες ολόγυρά του. Ο λαϊκός τεχνίτης είναι άνθος από το μεγάλο δέντρο της συλλογικής λαϊκής δημιουργίας. Μα πάει αυτό το δέντρο, έχει τώρα ξεραθεί».*¹⁵¹

Για τη γυναίκα της πόλης τα υφαντά είναι αντικείμενα που έχουν χάσει εξ' ολοκλήρου τον χρηστικό λόγο ύπαρξής τους και δεν ικανοποιούν την καλαισθησία της. Έπειτα η συντήρηση και η καθαριότητά τους δυσκολεύει το έργο της καθώς ο χρόνος της είναι πολύ περιορισμένος.

¹⁴⁹Πληρ. Μαρία Ντέμου – Γαβριήλ.

¹⁵⁰Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

¹⁵¹ Ράλλης Κοψίδης, «Έσεται ήμαρ φίλε Σταμάτη», Ζυγός, 1973 , σ. 52.

Η δομή της οικογένειας της σύγχρονης γυναίκας αλλάζει, παύει να είναι πατριαρχική. Πολλές από τις γυναίκες μορφώνονται, αποκαθίστανται επαγγελματικά, ανεξαρτητοποιούνται, αναδημιουργούνται και αποβάλουν κάθε καταπίεση και καταναγκασμό του παρελθόντος.

Στρέφοντας η ίδια η υφάντρα του παρελθόντος το βλέμμα της προς τη Δύση βλέπει τα ίδια τα δημιουργήματά της σαν κάτι που την κρατάει δεμένη με το παρελθόν, τον συντηρητισμό, την εκμετάλλευση της γυναίκας, τις αντίξοες γι' αυτή συνθήκες που έχει βιώσει και τον ατελείωτο κόπο που έχει καταβάλει για να φτιάξει αυτά τα υφαντά. Τώρα πια όλα είναι πολύ πιο εύκολα γι' αυτή και μπορεί σύμφωνα με ό,τι πιστεύει, να αποκτήσει ό,τι επιθυμεί εύκολα και γρήγορα χωρίς κόπο.

Αυτή την περίοδο χάθηκαν πολλά και μοναδικά έργα της Χουλιαριώτικης υφαντικής χειροτεχνίας από απερισκεψία, έλλειψη γνώσεων και αμέλεια. Σε αυτό συνέβαλε και η ανοδική πορεία που παρουσίασε η βιομηχανία και η «καλλιτεχνική βιομηχανία» που είχε ως αποτέλεσμα την παραγκώνιση της χειροτεχνίας και τη μείωση του ενεργού ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται με τις «παραδοσιακές» τέχνες.

Ο λαϊκός ρυθμός είναι εκατό χρόνια τώρα που άρχισε μέρα με τη μέρα να σβήνει όσο οι παλιές μορφές της οικονομικής ζωής αλλάζουν και όσο τα βιομηχανικά προϊόντα διαδίδονται περισσότερο στη χώρα. Μα θα ήταν επιπόλαια κάπως η σκέψη πως υποχώρησε η λαϊκή τέχνη μόνο γιατί μεταβάλλονται οι όροι της οικονομικής ζωής του τόπου και γιατί βρέθηκε μπροστά στη φτήνια των βιομηχανικών κατασκευασμάτων. Παραμελήθηκε η λαϊκή τέχνη παντού από μian αιτία βαθύτερη. Και αυτή είναι η αποδοχή κι από το λαό μας του ευρωπαϊκού πολιτισμού στο σύνολό του. Η παραμέληση δηλαδή οφείλεται σε μια γενική μεταβολή του πνεύματος με την τάση να περιφρονεί κάθε ντόπιο δικό μας. Γιατί δεν έχουμε καταλάβει πως εύκολα μπορεί κανένας να χάσει τον πολιτισμό του, που διαμορφώθηκε και διατηρήθηκε στον τόπο του αιώνες, αλλά δεν μπορεί να μεταφυτέψει, χωρίς να έχει προετοιμάσει το έδαφος, ξένο πολιτισμό, πολύ ανώτερο από τις ψυχοπνευματικές δυνάμεις του έθνους. Δεν καταλαβαίνουμε τέλος πως δεν είναι πολιτισμένος ο λαός, που συντρίβει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δικού του πολιτισμού, μα ο λαός που αναπτύσσει τον δικό του πολιτισμό.¹⁵²

Στις μέρες μας οι άνθρωποι έχουν αντιληφθεί τη σπουδαιότητα αυτής της λαϊκής τέχνης και την ανάγκη διατήρησης και διάσωσης των προϊόντων αυτής.

¹⁵² Αγγελική Χατζημιχάλη, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*, ό.π., σ. 19-20.

Σίγουρα το γεγονός της στενής επαφής των Χουλιαριωτών με τον τόπο καταγωγής τους, η προσήλωση κάποιων υπερήλικων ατόμων στον «παραδοσιακό» τρόπο ζωής και τις αποκτημένες από χρόνια συνήθειες να συντέλεσαν προς μια θετική και ενθαρρυντική στροφή των νέων ανθρώπων –κοινωνών μιας άλλης παιδείας – στη διατήρηση της πολιτισμικής τους παράδοσης.

Η διατήρηση της παράδοσης περιέχεται στις κοινωνικές αξίες του τόπου οι οποίες αποτελούν βασικό συστατικό στοιχείο του πολιτισμού και απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόοδο της κοινωνίας.

Εικόνα 51: Κατοικία Χαριλάου και Αναστασίου Ράπη στους Χουλιαράδες

Η διατήρηση και η χρήση των υφαντών είναι κάτι που ξαναδίνει ζωντάνια και ελπίδα στον οικισμό. Πολλά σπίτια ξαναντύθηκαν με τα υφαντά τους χωρίς βέβαια αυτά να έχουν τον χρηστικό χαρακτήρα που είχαν στο παρελθόν αλλά η χρήση τους περιορίζεται για διακοσμητικούς κυρίως λόγους.

*Η σχέση των υφαντών με τον χώρο παριστάνεται με δυο δυνατούς τρόπους: ή σαν αυτό που παρήγαγε η ανθρώπινη δραστηριότητα μέσα σε μια χρονική φάση, ή σαν αυτό που παρήγαγε, στον ίδιο πάντα τόπο, διαχρονικά, σε μια επαλληλία φάσεων.*¹⁵³

Όσον αφορά τη χρήση των υφαντών στα σπίτια της πόλης εδώ συναντούμε δυο περιπτώσεις. Από τη μια υπάρχουν σπίτια στα οποία χρησιμοποιούνται τα υφαντά για λόγους διακόσμησης ως συμπληρωματικά στοιχεία της γενικότερης διακόσμησης. Υφαντά τα οποία φαίνονται ξεκομμένα και τόσο διαφορετικά από το υπόλοιπο περιβάλλον, μακριά από τον τόπο κατασκευής τους, τον λόγο για τον οποίο κατασκευάστηκαν αλλά πολλές φορές μακριά κι από τον ίδιο τον κατασκευαστή τους.

¹⁵³ Μ.Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά Ζητήματα*, ό.π., σ. 191.

Ωστόσο θα έλεγε κανείς ότι υπάρχουν πάντα οι προϋποθέσεις για μια ενεργό σύνδεση της ζωής με το παρελθόν, στα σημεία που θα κρινόταν αυτό σκόπιμο.¹⁵⁴

Από την άλλη υπάρχουν σπίτια οι ιδιοκτήτες των οποίων ακολουθώντας πιστά τη μόδα της εποχής δεν αφήνουν χώρο ύπαρξης στα υφαντά. Το ελπιδοφόρο μήνυμα όμως είναι πως ακόμη κι αν οι τάσεις της μόδας δεν επιτρέπουν σε κάποια μοντέρνα σπίτια της πόλης να είναι διακοσμημένα με υφαντά οι κάτοχοί τους τα φυλάσσουν και τα συντηρούν.

Εν πάση περιπτώσει η μόδα που για τους ανθρώπους της πόλης έχει πρωταγωνιστικό ρόλο έρχεται και παρέρχεται σε κάθε εποχή. Οι άνθρωποι διακοσμούν το σπίτι τους διαφορετικά απ' ότι στο παρελθόν. Τα υφαντά μας όμως πρέπει να τα φυλάσσουμε ως κόρη οφθαλμού. Είναι μάρτυρες μιας άλλης εποχής, μακρινής από τη δική μας και μας ταξιδεύουν στον χρόνο και την ιστορία. Είναι αποτέλεσμα της δημιουργικής πλευράς των ανθρώπων, φανερώνουν τον μαγικό κόσμο της υφαντικής τέχνης, αποτελούν τον κρίκο που μας συνδέει με το παρελθόν μας. Αποτελούν κομμάτι του υλικού πολιτισμού του οικισμού των Χουλιαράδων. Συνιστούν δομικό στοιχείο για την κατανόηση και την ερμηνεία της συγκρότησης του πολιτισμού της κοινωνίας αλλά και του μετασχηματισμού της. Η αξία τους ανυπολόγιστη στο πέρασμα του χρόνου.

Είναι προϊόντα μιας καλλιεργημένης και δοκιμασμένης σχέσης ανάμεσα στα υλικά, την τεχνική και την αποτελεσματικότητα της χρήσης τους. Διαθέτουν υπενδεδυμένη μεγάλη συλλογική πείρα, γνώση και ευαισθησία, όνειρα ζωής και γεύσεις καθημερινότητας, αναμιγμένη με τη γοητεία μιας αισθητικής και ιστορίας αιώνων· αντικείμενα που γεννήθηκαν στα μέτρα των ανθρώπων που τα χρησιμοποίησαν.¹⁵⁵

Τα υφαντά αποτελούν πολιτισμικά τεκμήρια που φανερώνουν το ένδοξο παρελθόν της Χουλιαριώτικης λαϊκής τέχνης. Είναι δείκτες πολιτισμού και μάρτυρες της ιστορίας του τόπου. Σήμερα ακόμη και η θέα τους από τους υπερήλικες συγκινεί την ψυχή τους και τους επαναφέρει μνήμες περασμένων ετών. Οι προφορικές μαρτυρίες των υπερήλικων εντάσσονται σε κοινωνικά πλαίσια και αποτελούν κομμάτι της συλλογικής μνήμης των κατοίκων της κοινότητας που μεταλαμπαδεύεται στη νέα γενιά συντελώντας στη διαίωνιση της συλλογικής μνήμης.

¹⁵⁴ Μ.Γ. Μερακλής, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*, ό. π., σ.72.

¹⁵⁵ Βασιλική Ρόκου, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι 20αι.*, ό.π., σ. 22.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΡΑΦΤΑΔΕΣ ΚΑΙ ΜΟΔΙΣΤΡΕΣ

Εικόνα 52: 2^η δεκαετία 20ου αιώνα, Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

Η ραπτική τέχνη ανθίζει παράλληλα με την υφαντική από το 1900 μέχρι και το 1960. Οι δυο τέχνες αλληλοσυμπληρώνονται και μας δίνουν μαζί το τελικό, ολοκληρωτικό αποτέλεσμα στο ένδυμα των Χουλιαριωτών.

Οι ράφτες ή αλλιώς φραγκοράφτες έχουν τα εργαστήριά τους στην κοινότητα αλλά υπάρχουν και άλλοι πλανόδιοι οι οποίοι έρχονται από άλλες κοινότητες και φιλοξενούνται στους Χουλιαράδες για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες δημιουργίας ενδυμάτων. Όλα τα ενδύματα που απαρτίζουν την ανδρική και τη γυναικεία ενδυμασία ράβονται από τους ράφτες. Οι ράφτες εξασκούν παράλληλα και το επάγγελμα του καποτά και του τερζή σε μια προσπάθεια κάλυψης των βιοτικών αλλά και των αισθητικών αναγκών που προκύπτουν.

*«Τα φτιάνει ου ράφτς. Ήταν ειδικοί γερόντοι. Τα φτιάνει ου ράφτς τα σιγκούνια. Τουν παίραμαν στου σπίτ' του ράφτ'. Τ' φτιάναμαν του φαϊ. Τουν κρατούμαν ικεί όλη μέρα κι του βράδ' πάηγει σπίτι τ' ου ράφτς κι μας έραβει σιγκούνια κι να παίρν' του μέτρο τς κάθε μιας. Τουν είχαμαν σπίτ' κι αν θέλαμαν κι άλλου κάτ' πράμα να φτιάξουμει. Κάπα παράδειγμα. Παίραμαν ράφτ'».*¹⁵⁶

¹⁵⁶ Πληρ. Ελευθερία Παπακώστα.

Μηχανές δεν υπάρχουν. Όλα τα ρούχα ράβονται με το χέρι. Με τα εργαλεία τους, μια δαχτυλίθρα, ένα ψαλίδι, μια μεζούρα, το θηλυκοτάρι –ειδικό άγκιστρο το οποίο συγκρατεί το ύφασμα από κάπου σταθερό- και βελόνια συνέβαλαν στην δημιουργία της ενδυμασίας τον 20^ο αι.

*«Όλες οι γυναίκες ύφαιναν δίμτα και ερχόταν ο ράφτης. Ύφαιναν οι γυναίκες και ερχόταν ο ράφτης στο σπίτι 15 μέρες».*¹⁵⁷

Ο ράφτης δεν ράβει μόνο τα μάλλινα υφάσματα αλλά π.χ. στα σιγκούνια στερεώνει πάνω στο ύφασμα – καρφώνοντας όπως λένε οι ίδιοι οι τεχνίτες – τα υλικά, κορδόνια, σιρίτια κ.τ.λ.. Δεν υπάρχει ράφτης που να μην είναι και κεντητής.

*«Οι γυναίκες τα ύφαιναν. Τα ύφαιναν καλά κι μητά τα πήγαιναν στου ράφτ'. Ου Αντωνών' Χρήστου Κώστας ήταν, ράφτης κι άλλους ήταν. Ου Κώστα Παπαγάκης. Δεν θμάμει άλλουν. Ήταν, ήταν κι άλλους».*¹⁵⁸

*Τα επαγγέλματα του ράφτη*¹⁵⁹ και του καποτά θεωρούνται παντού απ' όλο τον Ελληνισμό από τα πιο σοβαρά και αξιοπρεπή επαγγέλματα. Από τους οικισμούς της Ηπείρου κατάγονται οι περισσότεροι ραφτάδες. Συνήθως προέρχονται από ορεινές περιοχές και κατ' εξοχήν αγροτικές οικογένειες. Στα μέρη αυτά υπάρχει κτηνοτροφία γεγονός που βοηθάει την ανάπτυξη της υφαντικής τέχνης και τη δημιουργία μάλλινων κατασκευασμάτων.

Πολλοί ραφτάδες – τερζήδες και καποτάδες ήταν πλανόδιοι.¹⁶⁰ Αφήνουν τους άγονους και φτωχούς ορεινούς οικισμούς και σκορπίζονται για να βγάλουν το ψωμί τους. Στα χωριά των Τζουμέρκων σπάνια να βρεθεί άντρας και μάλιστα το χειμώνα.

Γι' αυτό και τώρα ακόμη σε όλη την Ήπειρο και στα Γιάννενα για όσους θέλουν να ξεχωρίσουν και να δείξουν πως κατάγονται από ξακουστή και παλιά γενιά λένε, «αυτός βγαίνει από ραφτάδες». Η «αυτός είναι από το κόμμα των ραφτάδων» για να διακριθεί ο τεχνίτης, ο έμπορος, ο επιστήμονας από τον γεωργό ή τον κτηνοτρόφο.¹⁶¹

Κάθε ράφτης είχε την πελατεία του. Ποτέ ένας ράφτης δεν παίρνει την πελατεία του άλλου, που είναι κι αυτή κληρονομική όπως και η τέχνη τους. Αλλά και ο πελάτης το είχε σε κακό να αλλάζει το ράφτη που είχαν τα γονικά του. Έτσι οι περισσότεροι

¹⁵⁷ Πληρ. Χρυσάνθη Τάτση Μπενέκου.

¹⁵⁸ Πληρ. Δημήτρης Μασαλάς.

¹⁵⁹ Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, Αθήνασιν 1851 – 1869, σελ. 221.

¹⁶⁰ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, «Ελληνικές συνθηματικές γλώσσες», *Ελληνικά*, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 305.

¹⁶¹ Κ. Φαλτάιτς, «Οι πλανόδιοι Ηπειρώται τεχνίται και η εθνική μας υπόθεση», Ανάπτυπο από το συλλογικό τόμο *Συνθηματικά γλωσσάρια ηπειρωτών τεχνιτών*, Αθήνα 2007, σελ. 23.

ράφτες είχαν κατανήσει φίλοι των σπιτιών που τους εμπιστεύονταν τα μυστικά τους. Ο ράφτης τους έκανε και προξενιές, συμπεθερίες, κουμπαριές.¹⁶²

Οι Χουλιариώτες ραφτάδες από το 1940 μέχρι και το 1960 αναλαμβάνουν εκτός από το ράψιμο δίμιτων υφασμάτων και την ύφανση αυτών στον αργαλειό καθώς η τεχνική ύφανσης δίμιτων υφασμάτων εγκαταλείπεται το 1940 από τις γυναίκες του οικισμού.

«Ήταν αυτός ο παππούς πάν' ιδώ. Ήταν δυο που 'χαν αργαλειοί, δυο παππούδεις. Ου πάπς ου Παπαγάκης τς θεία Αυγένω. Ύφηνει κι τέτοια, σακιά μηγάλα. Αυτοί οι παππούδες ύφαιναν. Ήταν δυο τρεις παππούδεις που ύφηναν κι έραβαν. Έραβαν αυτά τα παλιακά».¹⁶³

Παράλληλα με τους ραφτάδες από το 1940 μέχρι και το 1960 δραστηριοποιούνται και οι μοδίστρες για το ράψιμο των ενδυμάτων των κατοίκων της κοινότητας.

«Υπήρχαν μοδίστρες. Τα έδναν κι τα έραβαν. Ήταν ο Αντώνς ου Κουσαντινίδς. Η Δημητρούλα, ιδώ η Κούλα ναι αυτή έραβει κι χουριάτκα, καλά κι χουριάτκα φουρέματα, τα πάντα έραβει αυτή. Κι αντρικά. Αντρικά έραβει ο Αντώνς ου Κουσαντινίδς έραβει αντρικά. Έραβει ου μπάρμπα Κώστας. Ου Κώστας ου Παπαγεωργίου έραβει κι αυτός. Η Καλύβου η Γιαννούλα έραβει στου χουριό. Κοίταζει Μαρία, πιο πολύ ήθελαν μηχανή. Τα χρησιμοποιούσαν αυτά τα χουντρά να πηράσν στ' μηχανή. Ναι βέβαια δεν γινόταν».¹⁶⁴

Όπως όλοι οι πλανόδιοι τεχνίτες έτσι και οι ραφτάδες έχουν κι αυτοί τη δική τους κρυφή γλώσσα, τα «ραφτάτ'κα» για να συνεννοούνται αναμεταξύ τους χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι πελάτες τους.

¹⁶² Αγγελική Χατζημιχάλη, «Ραπτάδες, χρυσοραπτάδες και κατοπτάδες», Ανάτυπο από το Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Αθήνα 1960, σ. 463.

¹⁶³ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

¹⁶⁴ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΝΔΡΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Εικόνα 53: 2^η δεκαετία 20ού αιώνα, αρχείο Αικατερίνης Ράπτη

ΒΡΑΚΙ Ή ΣΥΝΤΡΟΦΙ

Τη δεκαετία του '30 ράβεται για πρώτη φορά το ανδρικό βρακί στους Χουλιαράδες. Μέχρι τότε δεν αποτελεί μέρος την ενδυμασίας των κατοίκων. Η ύφανσή του ξεκινάει στον αργαλειό αρχικά από τα άτομα τα οποία βρίσκονται σε σχετικά καλή οικονομική κατάσταση. Υφαίνεται σε μονό βλάρι¹⁶⁵ χρησιμοποιώντας ως πρώτη ύλη μαλλί από άσπρο πρόβατο. Το μήκος του φτάνει μέχρι τους αστραγάλους.

*«Άσπρο μάλλινο στον πάτο κατ', όχι από σαμαροσκούτι, εκείνη την εποχή από τα πρόβατα ή το 'φτιαναν στον αργαλειό. Από τα πρόβατα το 'φτιαναν στον αργαλειό, μονό βλάρι. Το φτιάναμαν μονό βλάρι, πααίναμε στο ράφτη και το 'φτιανε βρακιά. Στον μπάρμπα- Αντώνη και ο Κώστας Παπαγάκης έραβε».*¹⁶⁶

Στη μέση, το ίδιο το ύφασμα ράβεται δημιουργώντας ένα μικρό πέρασμα, σωλήνα, μέσα από το οποίο περνάει το σκοινί. το οποίο συγκρατεί το βρακί και

¹⁶⁵ Η ύφανση σε μονό βλάρι εμφανίζει και το στημόνι και το υφάδι στο υφαντό.

¹⁶⁶ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου Σιόντη.

δημιουργεί σούρα. Η ύφανση του βλαριού γίνεται από τις γυναίκες αλλά για το ράψιμο του βρακιού όπως και όλων των άλλων ενδυμάτων οι κάτοικοι των Χουλιαράδων απευθύνονται στον ράφτη του οικισμού. Μετά το 1940 για την κατασκευή του ανδρικού βρακιού ξεκινάει η χρήση του άσπρου βαμβακερού υφάσματος. Την εικοσαετία που ακολουθεί βαμβακερά και υφαντά βρακιά συνυπάρχουν. Η χρήση των υφαντών βρακιών γίνεται περισσότερο από τα υπερήλικα άτομα ή τα άτομα τα οποία ασχολούνται με την κτηνοτροφία.

*«Οι περισσότεροι είχαν μακριά σώβρακα. Κατά κανόνα ήταν ύφασμα και το 'ραβαν οι ραφτάδες ή οι μοδίστρες. Υπήρχαν όμως και υφαντά αλλά πολύ λεπτό υφαντό πολύ παλιότερα .Κυρίως οι ασχολούμενοι έξω από το σπίτι με δουλειές το χειμώνα , αυτοί φορούσαν μακριά υφαντά τα οποία το '60 και ύστερα σιγά - σιγά εξέλειπαν και αυτά».*¹⁶⁷

ΦΑΝΕΛΑ

Στις αρχές του 20ού αι. η φανέλα ράβεται από τους ράφτες οι οποίοι χρησιμοποιούν σαμαροσκούτι για την κατασκευή της . Την ίδια χρονική περίοδο οι γυναίκες πλέκουν και δημιουργούν την πλεκτή, κοντομάνικη φανέλα από πρόβειο μαλλί.

*«Οι μάλλινες οι φανέλες ήταν πλεχτές ,τις έπλεκαν οι γυναίκες και ήταν πολύ γερές και μάλιστα έλεγαν η μάλλινη η φανέλα είναι ή καλύτερη από όποια άλλη γιατί τραβάει τον ιδρώτα».*¹⁶⁸

Μετά το 1950 για το πλέξιμο της φανέλας χρησιμοποιείται επεξεργασμένο μάλλινο μαλλί του εμπορίου το οποίο είναι πιο μαλακό. Οι πλεχτές φανέλες αντικαθίστανται μετά το 1960 από έτοιμες βαμβακερές φανέλες του εμπορίου.

ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ

Το πουκάμισο τις δυο πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. είναι συνήθως υφαντό. Οι υπερήλικοι άντρες ενδύονται με το υφαντό πουκάμισο μέχρι και το 1940 περίπου. Αποτελείται μόνο από το μπροστινό μέρος, πλάτη δεν είχε. Έχει ίσια, μακριά μανίκια, κουμπώνει στην ευθεία και δεν έχει γιακά. Το χρώμα του είναι συνήθως λευκό αλλά και λουλακί. Στερεώνεται με κόπτσες πάνω στη φανέλα στην περιοχή των ώμων. Η ύφανσή του είναι πολύ λεπτή. Παράλληλα με το υφαντό πουκάμισο υπάρχει και αυτό

¹⁶⁷Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

¹⁶⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

το οποίο είναι από βαμβακερό ύφασμα, σε λευκό αλλά και μαύρο χρώμα και ράβεται κατά τον ίδιο τρόπο με το υφαντό.

Το πουκάμισο με ίσια μανίκια συμπληρώνει την ενδυμασία των ανδρών που φέρουν κοντοσιάλβαρα, κυλλότα και ίσιο δίμιτο ή υφασμάτινο παντελόνι. Υπάρχει ωστόσο και το λευκό, υφασμάτινο, βαμβακερό πουκάμισο με φαρδιά μανίκια το οποίο συμπληρώνει την ενδυμασία των ανδρών που φέρουν φουστάνελα ή σιαλβάρια.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*« Για πουκάμισο ,δεν είχαν όλο το κορμί πουκάμισο, μόνο το μπροστινό το έλεγαν μπροστάρι και εδώ δεν είχε γιακά. Συνήθως άσπρα και μετά βγήκαν τα ριγέ. Αγοραστό αλλά έφτιαχναν και υφαντά στο χωριό τα οποία τα έφτιαχναν φραγκοράφτες όχι με μηχανή αλλά με χέρι. Τον έπαιρνες στο σπίτι τον ράφτη και σου έραβε . Το πουκάμισο που είχε μόνο μπροστά ,είχε μια κόπτσα εδώ που το κράταγε για να πάει για γαμπρός.»*¹⁶⁹

*«Το πουκάμισο ήταν ίσιο χωρίς γιακά. Το μανίκι είχε μανσέτα και σούρα εδώ και εδώ ήταν ανοιχτό. Εδώ είχε κουμπιά του πεθερού μου, πουκάμισο σκούρο. Ο πεθερός μου είχε μαύρα ,οι άλλοι είχαν ριγωτά. Σαν γκρι και μαύρη ριγούλα. Ύφασμα αλαντζά ένα γκρι , πολύ φτηνό. Αυτός που είχε έβαζε ένα καλύτερο ύφασμα για καλό. Το αλαντζά το έβαζαν για τις δουλειές. Κουμπιά κατ' κατ' και τσέπη εδώ, έβαζαν τα τσιγάρα οι άντρες μέσα.»*¹⁷⁰

Μετά το 1930 τα πουκάμισα από ύφασμα υπερισχύουν έναντι των υφαντών. Αυτή τη χρονική περίοδο αποκτούν και πλάτη. Ράβονται κι αυτά από τους ράφτες. Μέχρι και το 1935 δεν έχουν γιακά και τα μανίκια τους είναι ίσια. Το 1940 συναντούμε και τους δυο τύπους πουκαμίσιων, και με γιακά και χωρίς. Τα χρώματά τους είναι κυρίως λευκό και ριγέ για τους νέους. Οι ηλικιωμένοι και όσοι πενθούν προτιμούν τα σκούρα χρώματα. Στα επόμενα δέκα χρόνια που ακολούθησαν τα πουκάμισα χωρίς γιακά σταδιακά εκλείπουν.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Πουκάμισα, έπληρναν ύφασμα κι του πήγαιναν στ' μουδίστρα. Σκούρα, άσπρα, ό,τ' άρηγει στον καθένα.»*¹⁷¹

«Πουκάμισο πολύ θυμάμαι εγώ χωρίς γιακά κοντά βγήκε ο γιακάς. Μετά το '60 '65, φόραγαν οι πιο ηλικιωμένοι κοντά τα παιδιά φόραγαν τον γιακά. Ανάλογα τα

¹⁶⁹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

¹⁷⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

¹⁷¹ Πληρ. Δημήτρης Μασαλάς.

χρώματα είχαν και ριγέ είχαν και μαύρο με ριγέ και μαύρο σκέτο αν είχε κάποιος πένθος ο άντρας θα φόραγε για τρία χρόνια, μαύρο πουκάμισο μαύρο με μια ρίγα». ¹⁷²

«Οι νέοι φόραγαν ανοιχτόχρωμα. Ο ηλικιωμένος αν είχε ένα πουκάμισο άσπρο για εκκλησία για μια φορά για γάμο, σκούρα ρούχα». ¹⁷³

«Κανονικό μανίκι αλλά ιδώ χωρίς γιακά πουκάμισο. Έτσ' κλεισμένο πως τα βάζν οι παπάδες. Ναι, έτσ' τον θμάμει τον πάπ' μ'. Καρώ, αναλόγως τι ύφασμα είχε ο παππούς μ'. Σκούρα. Άσπρα είχει του παντηλόνη κι τη ζώνα, του ζουνάρ'. Άσπρο για έξου, για καλά. Είχει κι άλλα χρώματα, μπλε κι τέτοια». ¹⁷⁴

«Είχαν και παπαδίστικα, και το ένα και το άλλο φορούσαν. Τις γιορτές είχαν ένα με γιάκα αλλά δεν κούμπωναν το πάνω κουμπί πάντοτε όλοι οι άντρες. Πολλοί άντρες ιδίως οι μαστόροι είχαν και δεύτερο κουμπί ξεκούμπωτο και φαίνονταν η τραχιλιά αρκετά και η φανέλα». ¹⁷⁵

ΓΙΛΕΚΟ

Το γιλέκο αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της ανδρικής αμφίεσης. Μέχρι και το 1935 είναι εξ' ολοκλήρου δίμιτο, αχειρίδωτο με V λαιμόκοψη, κι ενώ έχει πάνινα κουμπιά και θηλιές, δεν συνηθίζεται να κουμπώνεται. Συμπληρώνει την ανδρική ένδυση με φουστανέλα, σιαλβάρα, κοντοσιάλβαρα και κυλλότα.

Μετά το 1935 το μπροστινό μέρος του κατασκευάζεται από βλάρι με δίμιτη ύφανση ενώ η πλάτη του έχει ύφασμα αστάρι, σε χρώμα λευκό, ή λευκό ριγέ . Το δίμιτο ύφασμα μετά το 1940 αντικαθίσταται από έτοιμο ύφασμα του εμπορίου.

«Ναι ήταν όλο δίμιτο και αυτά βαμμένα όλα στο λουλάκι». ¹⁷⁶

Στην πλάτη του γιλέκου, χαμηλά, τοποθετείται μια διακοσμητική αγκράφα που σουρώνει ελαφρώς το ύφασμα. Τα δυο μπροστινά δίμιτα φύλλα κουμπώνουν με μια σειρά από κουμπιά. Στην κουμπότρυπα που βρίσκεται πιο ψηλά στερεώνεται η αλυσίδα που συγκρατεί το ρολόι τσέπης. Το ρολόι τοποθετείται σε μια μικρή τσέπη που βρίσκεται πιο χαμηλά κατασκευασμένη ειδικά γι' αυτόν το σκοπό.

« Το ρολόι είχαν και το 'βαζαν στο γιλέκο. Είχε τσέπη το γιλέκο από μπρος με αλυσίδα. Η αλυσίδα κρέμονταν στο γιλέκο από έξω και ρολόι της τσέπης». ¹⁷⁷

¹⁷² Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

¹⁷³ Πληρ. Αλεξάνδρα Δημητρούλα.

¹⁷⁴ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁷⁵ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

¹⁷⁶ Πληρ. Λαμπρινή Τάτση – Κωνσταντινίδη.

¹⁷⁷ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

Το γιλέκο φορέθηκε μέχρι και το 1960 σε καθημερινή βάση μέσα από το σακάκι τον χειμώνα και ως εξωτερικό ένδυμα το καλοκαίρι.

ΚΑΖΑΚΑ

Η καζάκα είναι πλεχτή, αχειρίδωτη, με V λαιμόκοψη σε σκούρα χρώματα. Αποτελεί καθημερινό ένδυμα των ανδρών και φοριέται πάνω από το πουκάμισο. Τις επίσημες ημέρες που οι άνδρες ενδύονται με το κουστούμι τη θέση της καζάκας παίρνει το γιλέκο.

*«Τώρα για κάθε μέρα, καζάκα πλέμαν ημείς, έβαναν πληχτό. Για καλό έβαναν ύφασμα. Μη αστάρ', μη τ' θλιά ιδώ πίσω. Ίδιο μη το κουστούμ' αλλά για κάθε μέρα είχαν αυτά π' τς πλέμαν».*¹⁷⁸

Την καζάκα που πλέκεται από τις Χουλιαριώτισες τη συναντούμε μέχρι και το 1960. Από το 1960 μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα η καζάκα συνεχίζει να αποτελεί ανδρικό ένδυμα αλλά αντικαθίσταται από τις πλεχτές καζάκες που υπάρχουν στο εμπόριο.

ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΑ

Η φουστανέλα ήταν το επίσημο ένδυμα των Χουλιαριωτών μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Σε ελάχιστες περιπτώσεις συναντούμε τη φουστανέλα μέχρι και τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

*Η φουστανέλα είναι μια κοντή, πολύπτυχη λευκή φούστα. Κατασκευάζεται από πολλά τρίγωνα τεμάχια υφάσματος, που ράβονταν μεταξύ τους ίσιο με λοξό και μετά σουρώνονται στη μέση. Τις πιο πολλές φορές η φουστανέλα κατασκευάζεται σε δυο ξεχωριστά τμήματα και δένει στη μέση δεξιά και αριστερά.*¹⁷⁹ Το σύνολο της ενδυμασίας με φουστανέλα συμπληρώνεται από λευκό πουκάμισο με φαρδιά μανίκια, υφαντό μαύρο γιλέκο, μαύρη σκούφια, λευκά τσουρέπια και μαύρα τσαρούχια.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Κάποιοι φορούσαν και το συνήθιζαν έτσι να βάζουν φουστανέλα γαμπροί, γαμπριάτικη φουστανέλα και ένα μαντό από πάνω σαν γιλέκο».*¹⁸⁰

¹⁷⁸ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

¹⁷⁹ <https://el.wikipedia.org/wiki/φουστανέλα>.

¹⁸⁰ Πληρ. Ελευθερία Τάτση – Θεοδώρου.

*«Για την φουστανέλα την έκοβαν έτσι και την έραβαν εδώ έφτιαχναν δεκατέσσερα τέτοια κομμάτια γινόταν ένα στρόγγυλο, λάστιχο 'βάναν μέσα . Έβαζαν ο μπάρμπας- Αναστάσης , ο πεθερός μ' φαίνεται και ο Γιώργος Μπίρντας».*¹⁸¹

*«Τσαρούχια έβαζαν αυτοί που φόραγαν τις φορεσιές τς τσουλιάδες. Αν θμύθκεις τουν Αναστάσ' τ' Βασίλ' Κώστα; Τώρα τελευταία πέθανει αυτός. Τν είχε τ' στουλή τ' απ' όταν ήταν είκοσι χρονών π' τν έφτιαζει μέχρι που πέθανει. Τη φορούσε το πανηγύρ' κι του Πάσχα».*¹⁸²

*«Αναστάσης, ο Μπίρντας που φόραγε μαύρη σκούφια και φουστανέλα την φόραγε κάθε πανηγύρι στις κύκλες. Αυτός ήταν με φουστανέλα. Όχι κάθε μέρα τη φουστανέλα. Κάθε μέρα φόραγε κυλλότα και πάνω σακάκι χοντρό από ύφασμα χοντρό όχι αυτά τα έτοιμα τα ψιλά και πουκάμισο κουμπωτό όχι με γιακά».*¹⁸³

ΣΙΑΛΒΑΡΑ

Τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. η σιαλβάρα αποτέλεσε ένα είδος περισκελίδος που φορέθηκε αρκετά από τους Χουλιαριώτες.. Η αργαλείσια σιαλβάρα με ύφανση σε μονό βλάρι είναι μακριά μέχρι τον αστράγαλο, σε λευκό και μαύρο χρώμα. Λευκή για τις επίσημες ημέρες και μαύρη ή στο λουλάκι για τις καθημερινές. Στο μπροστινό μέρος της υπάρχει ένα άνοιγμα και στη μέση δένεται με σκοινί. Σποραδικά μεν αλλά τη σιαλβάρα τη συναντούμε μέχρι και το 1950 από υπερήλικα άτομα.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Οι άντρες οι ηλικιωμένοι φορούσαν σαμαροσκούτ' το 'λεγαν. Σαν βράκα υφαντό. Σιαλβάρα».*¹⁸⁴

*«Φόραγαν οι παππούδες. Ιγώ τουν μπάρμπια μ' τουν ιδεκεί που μας έραβει σιγκούνια που φόραγει τέτοιου πράμα. Ζηστό, να 'χνει οι άντρες ζηστά τα.... Ιγώ στις δικούς μου τς γηρόντς δεν ήταν τέτοια»*¹⁸⁵

*«Ο παππούς μου φόραγε άσπρη σαλβάρια από ύφασμα, το έφτιαχνε στο ράφτη. Άσπρο μάλλινο μακριό μέχρι κάτω. Από επάνω ένα γιλέκι μπλε».*¹⁸⁶

¹⁸¹ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

¹⁸² Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁸³ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

¹⁸⁴ Πληρ. Μαγδαλινή Παπουτσή – Κωνσταντινίδη.

¹⁸⁵ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακώστα.

¹⁸⁶ Πληρ. Ελευθερία Τάτση – Θεοδώρου.

ΚΟΝΤΟΣΙΑΛΒΑΡΑ

Μέχρι και το 1930. κάποιοι άντρες προτιμούν αντί της μακριάς σιαλβάρας να ενδύονται με την κοντοσιάλβαρα. Για τους περισσότερους αποτελεί ένα ένδυμα για τους θερινούς μήνες το οποίο το χειμώνα αντικαθίσταται από την σιαλβάρα. Είναι επίσης ένα ένδυμα το οποίο προτιμήθηκε από τους άντρες οι οποίοι ασχολούνται με χειρονακτικές εργασίες σε εξωτερικό χώρο. Η κοντοσιάλβαρα έχει την ίδια ύφανση με τη σιαλβάρα και ίδιο ράψιμο με τη διαφορά ότι φτάνει μέχρι το γόνατο και μπαίνει μέσα στα τσουρέπια και τις κάλτσες οι οποίες συνεχίζουν και καλύπτουν τα πόδια. Στο ύψος του γονάτου είναι κεντημένη και το χρώμα της είναι λουλακί.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Αυτά τα φορούσαν το καλοκαίρ'. Μάλλινα πάλι κι αυτά μη φόδρα από μέσα κι αυτά κι τα φορούσαν το καλοκαίρ' κι ικείν' που δούλευαν. Από κάτω κάλτσες. Μακριές μέχρι ιδώ. Αυτές μη του κέντημα ιδώ. Το τσουρέπ'. Δένουνταν αυτό κορδελίτσα ιδώ πληγμένο».*¹⁸⁷

*«Είχαν κάτ' κυλλότητες καμπόσ'. Αυτοί που 'χαν πράματα αυτού. Κι υφαντές κι τς είχαν έτσ' ως ιδώια κάτ' ως ντ γκάλτσα. Σι μαύρα, σκούρα χρώματα».*¹⁸⁸

*«Είχαν ένα άσπρο δίμτο ύφασμα σαν μπότα σαν γκέτες που έβαζαν στο στρατό μονοκόμματο και είχαν και παντελόνι δίμτο μέχρι κάτω από το γόνατο και έμπαινε μέσα από τις μπότες. Από μέσα είχαν και τσουρέπια. Τις μπότες τις είχε για ομορφιά».*¹⁸⁹

ΚΥΛΛΟΤΑ

Άλλο ένα είδος περισκελίδος που κάλυψε τις ανάγκες - στον τομέα της ένδυσης – άλλης μιας κατηγορίας ανδρών είναι η κυλλότα. Η δίμιτη κυλλότα φορέθηκε από τους άντρες μέχρι και το 1940 περίπου. Είναι ραμμένη πολύ στενή, εφαρμοστή στο σώμα από το γόνατο μέχρι τον αστράγαλο. Από τη μεριά του έξω σφυρού είχε ραμμένα στη σειρά τρία κουμπιά. Στο ύψος του γονάτου φαρδαίνει κάνοντας μια μύτη προς την εξωτερική πλευρά του ποδιού. Για να ανοίγει μπροστά είχε πέντε κουμπιά και στη μέση σουρώνει με ένα σκοινί το οποίο δένει μπροστά. Το χρώμα της είναι λευκό για την επίσημη και μαύρο ή λουλακί για την καθημερινή. Το σχέδιο αυτό διατηρήθηκε μέχρι και το 1950 αλλά αυτή τη δεκαετία για την

¹⁸⁷ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁸⁸ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

¹⁸⁹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

κατασκευή της χρησιμοποιούνται έτοιμα υφάσματα. Σταμάτησε να αποτελεί μέρος της ενδυμασίας των περισσότερων Χουλιαριωτών το 1950 περίπου και αντικαταστάθηκε από ίσια παντελόνια. Πολλοί ωστόσο υπερήλικες ενδύονται με την κυλλότα μέχρι και το 1965.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Ο παππούς μου από τη μάνα μου είχε δυο βόδια κι έκανε χουράφ'. Αυτή ήταν η δουλειά τ'. Κι αυτός φόραει βράκεις τα 'λειγαν αυτά τα παντηλόνια. Ως ιδώια κανουνικά. Μητά ιδώ είχαν κάτι πιετούλεις να μαζευτεί το πλατύ στο γόνατο κι ιδώ κάτ' έρχονταν μη λάστιχο. Κυλλότα. Τέτοια φορούσε ο παππούς μ' μέχρι που πέθανει. Παντηλόν' δεν έβαλει. Μπλε, μαύρο, κι άσπρο το είχαν για καλό, για επίσημο για τ' Λαμπρή και απάν' σακάκι. Ταλαγάνι, σακάκι . Καλά ο παππούς μ' μέχρι πο 'φκα ιγώ, μέχρι π' πέθανει δηλαδή τέτοια κυλλότα φορούσει. Ήμεσταν ιδώ όταν πέθανει ου παππούς μ'. Περίπου το '60. '60, '65 αυτού ».*¹⁹⁰

*«Δίμητη και ήταν μαύρη στο λουλάκι .Η βαφή που έβαφαν ήταν από δέντρο, από φράζο. Φλούδα από φράζο μάζευαν και τα έβαφταν» .*¹⁹¹

*«Ο παππούς είχε μάλλινα , σαλβάρια άσπρη και μαύρη και κάπα η τράγια με μανίκια και κατσούλα όταν έβγαιναν έξω. Άσπρες και μαύρες . Είχαν κουμπιά κάτω και πάνω ήταν ίσια, στο πλάι φαρδύ και το στερέωναν με λουρί δερμάτινο και ζώνες κάποιου».*¹⁹²

ΖΩΝΑΡΙ

Το ζωνάρι εμφανίζεται καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Συγκαταλέγεται στα «αξεσουάρ ένδυσης», στερεώνεται γύρω από τη μέση και υποστηρίζει αρχικά την φουστανέλα και στη συνέχεια όλα τα είδη των περισκελίδων (σιαλβάρια, κοντοσιάλβαρα, κυλλότα, ακόμη και δίμητα παντελόνια). Συνήθως η μια άκρη του (30cm περίπου) αφήνεται ελεύθερη κατά μήκος του ποδιού. Μέχρι και το 1920 το ζωνάρι είναι υφαντό. Ελάχιστοι άντρες, κυρίως όσοι ασχολούνται με τη γεωργία ή την κτηνοτροφία φέρουν το υφαντό ζωνάρι μέχρι και το 1940 περίπου. Από το 1920 μέχρι και το 1950 το ζωνάρι είναι πλεχτό σε χρώματα λευκό, μπεζ, λουλακί και καφέ. Οι διαστάσεις του είναι 3m μήκος επί 20cm πλάτος περίπου. Αποσύρεται οριστικά από την ανδρική ένδυση μετά το 1950 και δίνει τη θέση του στην ανδρική ζώνη.

¹⁹⁰ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁹¹ Πληρ. Βασίλειος Σιόντης.

¹⁹² Πληρ. Λαμπρινή Τάτση Κωνσταντινίδη.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Όχι. Στουν αργαλειό τα ύφαινε η βάβου μ' τα ζουνάρια». ¹⁹³

«Το ζωνάρι κι άσπρο, κι μπεζ κι ζουνάρια φόραγαν οι άντρες τότε γιατί δεν ζέρου από τη δουλειά να μη γκρυνών'. Να τς κρατάει τ' μέσ'. Μάλλινα». ¹⁹⁴

«Αναλόγως το ρούχο που φόραγε αν ήταν μαύρο έβανε μαύρο ,αν ήταν καφέ σπάνια καφέ έβανε κανέννας. Ήταν και σε άσπρο». ¹⁹⁵

«Φόραγαν άσπρες δίμτες σαλβάρες ,παπούτσια χοντρά, άσπρα τσουρέπια και στη μέση ένα ζωνάρι πλεχτό άσπρο μεγάλο και το έζωναν δυο γύρες και είχε κλόσια. Πουκάμισο άσπρο δίμτο και με τρία κουμπιά εδώ και φαρδιά μανίκια». ¹⁹⁶

«Κυρίως οι αγωγιάτες είχαν ζωνάρι μεγάλο και μια άκρη του έπεφτε κάτω. Σκούρο χρώμα είχαν, άσπρο δεν θυμάμαι εγώ. Τα φορούσαν στις γιορτές αυτά. Με το παντελόني δεν θυμάμαι, με την κυλλότα με την μπουραζάνα και με το δίμιτο το παντελόني φορούσαν. Αυτά να σκεφτείς μετά το '50 ζέφτισαν όλα αυτά. Αρχισαν και τα εγκατέλειπαν». ¹⁹⁷

ΖΩΝΗ

Οι δερμάτινες ζώνες κάνουν την εμφάνισή τους στις αρχές του 1930. Για αρκετά χρόνια συνυπάρχουν στην ένδυση των Χουλιαριωτών με τα ζωνάρια μέχρι που τα ζωνάρια από το 1950 κι έπειτα αποσύρονται οριστικά και δίνουν τη θέση τους στις δερμάτινες ζώνες.

«Δερμάτινα ζωνάρια φορούσαν και σελιάχι που το 'λεγαν που έβαζαν το καπνό μέσα, χρήματα κι αυτά είχανε θήκες. Επάνω στο ζωνάρι. Ήταν ενσωματωμένη πάνω στο ζωνάρι». ¹⁹⁸

Η πρόοδος τους προμήθευε τα πέτσινια (σημερινά) λωριά. Κυρίως αντικατέστησε το ζωνάρι, «το σελιάχι». Τούτο ήταν ένα πλακέ στενόμακρο πέτσινιο κεντητό πορτοφόλι (να μη το πω σακούλι, γιατί δεν ταιριάζει στο σχέδιο και σχήμα) με πολλές «τζέπες» - θήκες και δίπλες – σκεπασμένο όλο μ' ένα πλατύ πέτσινιο κεντητό προφυλακτήρα. Ζωμένο στη μέση, πρόβαλλε μπροστά, στο ύψος του κοιλιακού χώρου,

¹⁹³ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

¹⁹⁴ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

¹⁹⁵ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

¹⁹⁶ Πληρ. Χρυσάνθη Τάτση Μπενέκου.

¹⁹⁷ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

¹⁹⁸ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

επιδεικτικά σαν φορητό σαμάρι, απαραίτητο στόλισμα και πρακτική αποθήκη όλων των απαραίτητων μικροειδών χρήσεως του ιδιοκτήτου.¹⁹⁹

ΤΣΟΥΡΕΠΙΑ

Τα τσουρέπια είναι οι χειροποίητες πλεχτές κάλτσες που φτάνουν μέχρι το γόνατο. Η πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τους είναι πρόβειο μαλλί για τα καθημερινά τσουρέπια και επεξεργασμένο ευρωπαϊκό βαμβακερό νήμα για τα επίσημα. Τα ανδρικά τσουρέπια είναι σκουρόχρωμα, συνήθως βαμμένα στο λουλάκι ή μαύρα. Σπάνια οι άντρες φέρουν λευκά τσουρέπια. Ίσως κάποιος γαμπρός ή κάποιος ο οποίος ενδύεται με λευκή σιαβάρα.

Τα σκουρόχρωμα τσουρέπια είναι μονόχρωμα ή φέρουν μικρό κέντημα – συνήθως κόκκινες ρίγες – πριν το τελειώμά τους κάτω από το γόνατο. Στερεώνονται στο πόδι με το σχοινοτσούρεπο. Το σχοινοτσούρεπο είναι ένα σχοινί το οποίο δένει κάτω από το γόνατο. Τη δεκαετία του '50 το σχοινοτσούρεπο αντικαθίσταται από τις μαύρες καλτσοδέτες.

Εικόνα 54: Ανδρικά τσουρέπια, ιδιοκτησία Χρήστου Κ. Ράπη

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Τσουρέπια φορούσαν και ήταν και μερικά κεντητά επάνω στην κορυφή».*²⁰⁰

«Τσουρέπια μάλλινα μη βηλόνες. Πέντι βηλόνεις. Αυτά τα 'πλεικαν οι γυναίκες.

*Σκούρα κι έφτιαναν κι ένα κηντίδ' ιδώ στ' φτέρα κι ιδώ απάνω. Κι μη κουρδόνια τα 'δηναν».*²⁰¹

¹⁹⁹ Πληρ. Πέτρος Μπενέκος, Χουλαράδων άπαντα, ό.π., σ. 122.

²⁰⁰ Πληρ. Χρήστος Ράπη.

²⁰¹ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

*«Τσουρέπια έβαζαν. Τα 'πλεγαν. Μη πέντε βελόνες κι τα πλέμαν τα τσουρέπια. Μαύρο. Του πιρσσότερου μαύρου κι μπλε, όχι άσπρου κι τέτοια».*²⁰²

*«Δίναμε κάλτσες τσουρέπια μάλλινα. Πενήντα ζευγάρια τσουρέπια και δίναμε σε όλο το σόι του γαμπρού και στις γυναίκες και στους άντρες, στους άντρες μαύρα και στις γυναίκες και άσπρα με μύτες με γέμισμα στη μύτη και στη φτέρα».*²⁰³

Από το 1950 κυκλοφορούν έτοιμες βαμβακερές κάλτσες στο εμπόριο τις οποίες και προμηθεύονται οι άντρες για τις επίσημες συνήθως ημέρες. Την ίδια χρονική περίοδο ξεκινάει και το πλέξιμο τσουρεπιών σε καλτσομηχανή. Στην καλτσομηχανή πλέκουν και με πρόβειο μαλλί και με αγοραστό μάλλινο μαλλί του εμπορίου αλλά και με βαμβακερό νήμα. Οι γυναίκες σταματούν να πλέκουν τα τσουρέπια το 1960 περίπου και αυτή την περίοδο τα τσουρέπια αντικαθίστανται οριστικά από τις έτοιμες κάλτσες του εμπορίου.

*«Τα ίδια μάλλινα, χρώμα μαύρο τότε από μαλλί κοντά όταν παντρεύτηκα θυμάμαι βγήκε το νήμα και πλέκαμε μέχρι εδώ όχι πάνω, κάτω από το γόνατο οι κάλτσες οι μάλλινες πάνω μέχρι το γόνατο τις ξεκινάμαν από εδώ και τις βγάξαμε στην φτέρνα από πάνω κάτω τις πλέκαμε».*²⁰⁴

*«Και τσουρέπια, ναι μάλλινα. Τα τσουρέπια τα 'πληκαν μη τς βηλόνεις. Κουντά αργότερα κι ιγώ ήξηρα κι έπληκα καλτσομηχανή. Έπληγα μάλλινα, έπληγα κι νηματένια μ' ένα ψιλό ουραίο».*²⁰⁵

ΚΑΛΤΣΕΣ

Οι αργαλείσιες λευκές κάλτσες από σαμαροσκούτι, καλύπτουν το μέρος του ποδιού από το γόνατο μέχρι και τον αστράγαλο και συνεχίζουν να καλύπτουν το επάνω μέρος του πέλματος, σκεπάζοντας τα παπούτσια. Είναι εφαρμοστές στο πόδι και αρχικά κουμπώνουν με χειροποίητα μάλλινα κουμπιά και θηλιές κατά μήκος του ποδιού, ενώ στην πορεία τα κουμπιά αντικαθίστανται από κόπτσες.

*«Είχαν ένα άσπρο δίμτο ύφασμα σαν μπότα σαν γκέτες που έβαζαν στο στρατό μονοκόμματο και είχαν και παντελόνι δίμτο μέχρι κάτω από το γόνατο και έμπαινε μέσα από τις μπότες. Από μέσα είχαν και τσουρέπια. Τις μπότες τις είχε για ομορφιά».*²⁰⁶

²⁰² Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

²⁰³ Πληρ. Ελευθερία Τάτση Θεοδώρου.

²⁰⁴ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

²⁰⁵ Πληρ. Βασιλική Σιόντη- Γεωργούλη.

²⁰⁶ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

Πολλοί υπερήλικοι άντρες και οι ιερείς δεν φέρουν άσπρες κάλτσες αλλά μαύρες ή βαμμένες στο λουλάκι. Οι κάλτσες στερεώνονται στο πόδι με καλτσοδέτες από τις οποίες κρέμεται ένα σχοινί το οποίο τις στολίζει. Κάτω από τις άσπρες ή λουλακί κάλτσες φέρουν τα πλεχτά τσουρέπια. Οι κάλτσες αποτελούν μέρος της ενδυμασίας με κοντοσιάλβαρα. Το 1930 περίπου η ένδυση με κοντοσιάλβαρα και κάλτσες σταματάει. Ελάχιστοι υπερήλικες άντρες συνεχίζουν αυτόν τον τύπο ένδυσης και την επόμενη δεκαετία μέχρι και το 1940.

ΤΑΛΑΓΑΝΙ

Το ταλαγάκι είναι βασικός επενδύτης για τις κρύες μέρες του χειμώνα. Για την ύφανσή του χρησιμοποιείται τράγιο μαλλί για υφάδι και πρόβειο για στημόνι. Το ταλαγάκι έχει κατσούλα, μανίκια και τσέπες. Το χρώμα του είναι μαύρο ή λουλακί και το μήκος του φτάνει συνήθως πάνω ή κάτω από το γόνατο. Δεξιά κι αριστερά κάτω από το στήθος έχει δυο κατακόρυφα ανοίγματα στα οποία τοποθετούνται τα χέρια για την προστασία τους από το κρύο. Στο μπροστινό μέρος κλείνει με μεγάλες κόπτσες στη βάση του λαιμού. Το ταλαγάκι φοριέται πάνω από το σακάκι. Είναι ένα είδος πανωφόρι - σε άλφα γραμμή το ράψιμό του – το οποίο δεν είναι τόσο ριχτό όπως η κάπα. Πολλές φορές είναι διακοσμημένο με κατιφέδες και σιράδια χρωματιστά στα μανίκια. Στην εσωτερική του πλευρά είναι ασταρωμένο. Τη δεκαετία του '40 το ταλαγάκι σταματά να αποτελεί κομμάτι της ένδυσης των ανδρών και αντικαθίσταται από τη βραχία. Το 1950 ταλαγάκια φέρουν μόνο οι άντρες οι οποίοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία και οι αγωγιάτες.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Όχι, στο λουλάκι ήταν τα μπλε πράματα. Ικειός που 'χει σκούρα ήταν σ' αυτά μη ένα πράμα σαν να ήτανε μ' ένα πράμα τι να σ' πω πως το 'ληγαν αυτό; Μαύρο βαμμένο αλλά του βάφαμαν μέρες πολλές. Του ζεστέναμαν μέρες πολλές. Μ' αυτά που πέραμαν πααίναμει κι βγάζαμει τη φλούδα απ' το φράζο αλλά βάναμαν κι μια σκουριά. Αυτή ν' αγουράζαμαν απού ιδώ μέσα απ' τα Γιάννινα. Πέραμαν σκουριά στα γύφτκα ικεί π' βάραγαν, π' χτύπαγαν κι έκαναν άλλεις δουλειές κι έπηφταν σγκουριές κι τα βάναμει κι ικείνα μέσα τα πράματα».*²⁰⁷

²⁰⁷ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακόστα.

«Είχε τράγιο μέσα γιατί το είχαν και αυτό για την βροχή. Όπως είναι η βραχία, ίσιο κουμπωμένο μπροστά , είχε μια σχισμάδα έβαζαν τα χέρια μέσα και μεγάλες κόπτσες».²⁰⁸

«Ταλαγάνια είχε ένα ου πατέρας μου κι το 'χει ασταρουμένον από μέσα μη ύφασμα. Ήταν σαν να ήταν πανωφόρι φτιαγμένο κι γύρα τα ιδώ να τ' φύγει του δέλου του είχε μη γαιτάν'. Τότι ήταν κι ένα γαιτάν'».²⁰⁹

«Τα ταλαγάνια είχαν κουκούλα, φαρδύ κάτω. Μέχρι τη μέση της γάμπας κάτω από το γόνατο και το έπαιρναν να πάνε για καφέ σε εσένα και για να πάει στο μισοχώρι το έκαναν για σακάκι τον χειμώνα. Είχε και τράγιο μέσα γιατί δεν βάσταγε το νερό έπεφτε. Δεν κούμπωνε. Μόνο εδώ που ερχόταν η κουκούλα, μπροστά στο λαιμό κούμπωνε».²¹⁰

«Ταλαγάνια είχαν οι αγωγιάτες και όσοι είχαν κοπάδια που έβγαιναν έξω. Ήταν εργατικό. Είχαν λιγότερο πρόβειο μαλλί περισσότερο τράγιο. Το πρόβειο να δέσει ,το τράγιο ήταν αυτό που δεν κρατούσε το νερό. Και μανίκια και κατσούλα, σταύρωναν μπροστά και το μανίκι ως εδώ δεν ήταν σφιχτό, ήταν ανοιχτό».²¹¹

«Οι παλιοί είχαν ένα που λεγόταν ταλαγάνι, το οποίο είχε και μανίκια και τσέπες, ήταν και κάπα είχε και κατσούλα Είχε τράγιο μέσα γιατί το είχαν και αυτό για την βροχή. Στο λουλάκι. Οι άλλες βαφές ξεβαφόταν στο χρόνο. Όπως είναι η βραχία, ίσιο κουμπωμένο μπροστά , είχε μια σχισμάδα έβαζαν τα χέρια μέσα και μεγάλες κόπτσες».²¹²

«Α, ταλαγάνια φόραγαν. Αυτά υφαντά ήταν. Μαύρα μη κουκούλα από πάν'. Απάνου στηνό κι κάτ' άνοιγε. Τα ταλαγάνια θμάμει φόραγαν όλοι. Μπυρεί κανένα καμιά φουρά γύρου – γύρου να το κηντούσαν αλλά πιο πουλύ σκέτα. Κι πιο πουλύ το 'βαναν αυτό Μαρία οι τζομπάνιδες, για ζέστα. Οι τζομπάνηδες, αυτοί ενώ οι δικοί μας οι ανθρώπ', οι μαστόρ', οι γονείς μας δεν φόρησαν τέτοια».²¹³

«Φόραγαν και ταλαγάνια. Ικείνα ήταν, βάσταγαν κρύου. Τα είχαν για κάθε μέρα. Είχαν και ζωντανά. Μη κουκούλα ιώ κι είχαν κι τράιου μέσα, έφτανε, όχι κάτου απ' του γόνατο».²¹⁴

²⁰⁸ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²⁰⁹ Πληρ. Ελευθερία Μπενέκου – Παπακόστα.

²¹⁰ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

²¹¹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²¹² Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²¹³ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

²¹⁴ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

ΚΑΠΑ

Η κάπα είναι χοντρός μάλλινος επενδύτης αδιαπέραστη από το κρύο και το νερό. Φοριέται πάνω από το ταλαγάνι ή τη βραχία τις βροχερές και κρύες χειμωνιάτικες ημέρες. Είναι ένας επενδύτης απλός και πρακτικός. Το μήκος της φτάνει στα 3/4 και έχει κατσούλα. Η κάπα μπορεί να είναι αμάνικη ή να έχει κοντομάνικα, ριχτά πίσω κεντημένα με κατιφέδες και σιράδια. Είναι ριχτή πάνω στο σώμα και δεν έχει κουμπιά για να κουμπώνει. Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στο ότι το υφάδι που χρησιμοποιείται για την ύφανσή της είναι από μαλλί γίδινο (τράγιο) ενώ το στημόνι είναι από πρόβειο μαλλί. Το τραγόμαλλο είναι αυτό που δεν αφήνει τα νερά της βροχής να περάσουν το υφαντό. Το χρώμα της είναι μαύρο, από τράγιο μαύρο μαλλί ή γκρι από ανάμειξη άσπρου και μαύρου τράγιου μαλλιού. Πιο εντυπωσιακή είναι η «παπαδίστικη» κάπα με τον όρθιο κεντημένο γιακά και με τα μαύρα ή βυσσινί σκούρα μεταξωτά καφασιράδια. Η κάπα που ξεκίνησε ως βασικός επενδύτης -μέχρι και το 1940- όσο περνούσαν τα χρόνια παραγκωνίστηκε και αντικαταστάθηκε από τα πανωφόρια. Έκτοτε αποτελεί επαγγελματικό ρούχο για τους αγωγάτες και τους κτηνοτρόφους μέχρι και το 1960.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Κάπες είχαν τράγιες. Είχαν και με μανίκια και χωρίς μανίκια».*²¹⁵

*«Οι κάπες περισσότερες άβαφτες από τα γίδια, αλλά μαύρο τραγόμαλλο έβαναν ,όχι μπιτ μαύρο και γκρι και άμα ήταν από άσπρα γίδια ,τα ανακάτευαν με το σκοινί και γινόταν γκρι».*²¹⁶

*«Με την κάπα ολούθε και κλίτσες και κομπολόι θηρίο».*²¹⁷

*«Πιρίπου έτσ' ήταν κι οι κάπεις. Πρόβειο μαλλί. Έβαναν κι τράϊου μέσα γιατί έλεγαν κρατάει κρύου. Αυτά ανακατεμένα πρέπ' να τα 'βαναν και μάλλινο και... Γιατί όπως βάναμαν σι βηλέντζεις θμάμει κι τράϊου κι μάλλινου. Γιατί του τράϊου λέν' βαστάει κρύου. Κι τζίναει αυτό. Έφτανει ως κάτ' του μήκους. Θα 'φτανει για κρύου».*²¹⁸

*«Η κάπα ήταν μόνο για βροχή και είχε μόνο κατσούλα ,η κάπα είχε και μάλλινο και τράγιο, το στημόνι από μαλλί και το υφάδι τράγιο».*²¹⁹

²¹⁵ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

²¹⁶ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²¹⁷ Πληρ. Χρυσάνθη Τάτση – Μπενέκου.

²¹⁸ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

²¹⁹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

*«Πάντους εκεί στη μας δεν φόραγαν. Οι πιο παλιοί φόραγαν. Αυτοί που ήταν αγουγιάτες, κηρατζήδες. Αυτοί φόραγαν κάπεις. Σακάκι φόραγαν. Κάπεις, είναι χρόνια. Σταμάτασαν κουντά, δεν...».*²²⁰

*«Όχι όλοι. Όσοι πήγαιναν σε χωριά να δουλέψουν, πήγαιναν στο Λοζέτσι τους έβαναν σε ένα καλόβι να κοιμηθούν χωρίς φωτιά χωρίς τίποτα είχαν αυτό ούτε τσόλια τους έδιναν να κοιμηθούν γιατί δεν είχαν».*²²¹

ΚΟΝΤΟΚΑΠΙΑ

Άλλος χειμερινός επενδύτης είναι η κοντοκάπια το μήκος της οποίας φτάνει μέχρι τη μέση ή λίγο πιο κάτω. Η κοντοκάπια έχει μανίκια και κατσούλα και τα υλικά κατασκευής της και τα χρώματά της είναι ίδια με της κάπας. Αποσύρεται από την ένδυση των Χουλιανιωτών το 1940 περίπου.

*«Είχε και κοντόκαπο πρόβειο όπως ήταν τα σιγκούνια. Ερχόταν ως τη μέση».*²²²

*«Ίδια με το ταλαγάνι με τη διαφορά το κοντοκάπι έφτανε μέχρι την μέση ενώ το ταλαγάνι έφτανε μέχρι τις άντζες, μέχρι το γόνατο και παρακάτω ανάλογα. Τα είχαν κυρίως αυτοί που δούλευαν έξω. Οι μαστόροι, οι καφετζήδες, οι ράφτηδες, οι τσαγκάρηδες φορούσαν».*²²³

ΒΡΑΧΙΑ

Η βραχία αποτελεί τον εξωτερικό επενδύτη ο οποίος αντικατέστησε τα ταλαγάνια. Σαν στρατιωτικό ένδυμα προϋπήρχε από τη δεκαετία του '20 ενώ δίμιτες βραχίες ράβονται μέχρι και το 1940. Από το 1945 κι έπειτα χρησιμοποιούνται έτοιμα υφάσματα για το ράψιμό της. Το μήκος της βραχίας φτάνει μέχρι τη μέση του μηρού. Το ράψιμό της είναι ίσιο, φέρει μεγάλους γιακάδες και κουμπώνει σταυρωτά.

«Δίμιτο όποιος είχε ,άλλος έφτιαχνε και μονό σαν σαμαροσκούτι αλλά το καλό το σακάκι ήταν για δίμιτο και από πάνω έβαζαν την κάπα, δε θυμάμαι εγώ παλτό , κοντά έβαζαν και μια βραχία. Έφυγε η μόδα από την κάπα και έφτιαχναν βραχίες με εκεία τα μεγάλα τα γιακάδια. Δίμιτ'. Μαύρα τα έφτιαχνα εκείνη την εποχή. Είχε

²²⁰ Πληρ. Δημήτρης Μασαλάς.

²²¹ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

²²² Πληρ. Βασίλειος Σιόντης.

²²³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

κουμπιά, δεν ξέρω αν την έραβαν και σταυρωτά, ξέρω έραβαν βραχία σαν σταυρωτή φαινόταν». ²²⁴

«Υφασμα εργοστασίου λαναρά. Υπήρχε και το '22. Από το '22, ήταν βραχίες στρατιωτικές γιατί ο πεθερός μου ήταν ράφτης στο στρατό. Μετά άρχισε να τις φοράει όλος ο κόσμος». ²²⁵

ΣΚΟΥΦΙΑ

Απαραίτητο συμπλήρωμα της ανδρικής Χουλιαριώτικης ένδυσης μέχρι και το 1940 είναι η σκούφια. Η σκούφια είναι ένα κάλυμμα της κεφαλής το οποίο παρατηρείται σε μαύρο, λουλακί, και κόκκινο χρώμα. Για την κατασκευή της χρησιμοποιούνται είτε δίμιτα είτε έτοιμα υφάσματα. Υπάρχουν ωστόσο και οι πλεχτές σκούφιας με το βελονάκι. Η αργαλείσια σκούφια είναι στην ύφανσή της δίμιτη, η επίσημη, και από σαμαροσκούτι η πιο καθημερινή, σε λουλακί χρώμα και φοριέται λίγο στραβά στο κεφάλι. Άλλοι πάλι Χουλιαριώτες προτιμούν το κόκκινο φέσι με τις μακριές μπλε ή μαύρες μεταξωτές φούντες, ή τη μαύρη πλεχτή με βέργες σκούφια. Όλα αυτά τα καλύμματα της κεφαλής αντικαταστάθηκαν περίπου τη δεκαετία του '30 από την τραγιάσκα κυρίως αλλά και από τα τρισάκια.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

« Μαύρη, υφαντή ραμμένη από ράφτη ειδικό. Δίμιτη την έφτιαχναν στον αργαλειό και την έδιναν στο ράπτη. Υπήρχαν πολλών ειδών σκούφιας, υπήρχαν τλάζινες έτοιμες με κατιφέ γύρα -γύρα με σούρα από πάνω και ένα κουμπί. Κατιφέ είναι το ύφασμα γύρω -γύρω . Είναι ένα βελούδινο ύφασμα γυαλιστερό. Υπήρχε σκούφια που την έφτιαχναν με τις βέργες, Υπήρχε και σκούφια με φούντα κόκκινη. Υπήρχε και η υφαντή. Όλες μαύρες». ²²⁶

«Και σκουφάκια στο πλέξιμο οι γυναίκες. Αναλόγως μαύρα, ό,τ' χρώματα είχαν. Μπορεί και υφαντά και τα 'ραβει ου Κώστας κι έβαζει γύρα- γύρα απού φόδρα. Τα 'κανε ου Κώστα Παπαγάκης αυτά». ²²⁷

« Είχαν τραγιάσκα κυρίως και είχαν και την σκούφια αυτή την στρογγυλή την μαύρη αλλά σε εμάς δεν θυμάμαι τέτοιους πολλούς σπάνια, τραγιάσκα φορούσαν όλοι». ²²⁸

²²⁴ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²²⁵ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²²⁶ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²²⁷ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

²²⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

ΚΟΥΣΤΟΥΜΙ

Το επίσημο κουστούμι αποτελεί ένα ενιαίο ενδυματολογικό σύνολο που απαρτίζεται από το σακάκι, το παντελόνι και το γιλέκο. Η επίσημη ανδρική ένδυση συμπληρώνεται με το καπέλο. Παρατηρούμε γενικά το αποκρυστάλλωμα του σκουρόχρωμου κοστούμιού σε μια λιτή ενδυματολογική σύνθεση. Το δίμιτο κουστούμι εμφανίζεται από τις αρχές του 20ού αιώνα και φτάνει μέχρι και το 1940 για τον περισσότερο πληθυσμό ενώ από ηλικιωμένους Χουλιariώτες συναντάται μέχρι και το 1960. Το 1940 σταματάει η ύφανση δίμιτων υφασμάτων από τις υφάντρες της κοινότητας. Τα δίμιτα υφάσματα υφαίνονται για τα επόμενα δέκα με δεκαπέντε χρόνια από δυο – τρεις Χουλιariώτες ραφτάδες οι οποίοι και ράβουν τα κουστούμια στη συνέχεια. Περίπου το 1940 τα έτοιμα βαμβακερά υφάσματα από το εργοστάσιο των αδερφών Ρετσίνα που εδρεύει στον Πειραιά κυκλοφορούν στα καταστήματα των Ιωαννίνων αλλά και σε κατάστημα στους Χουλιariάδες. Απευθύνονται κυρίως στις οικονομικά ασθενέστερες πληθυσμιακές ομάδες. Οι άντρες, αν και η ποιότητα αυτών των υφασμάτων δεν είναι τόσο καλή, τα προτιμούν και τα προμηθεύονται για την ένδυσή τους λόγω της προσιτής τους τιμής. Τα χρόνια που έπονται, ο πόλεμος, η κατοχή, δεν αφήνουν περιθώρια για περισσότερες επιλογές στον τρόπο ένδυσης. Μεταπολεμικά κυκλοφορούν καλύτερης ποιότητας μάλλινα υφάσματα ελληνικά και εισαγόμενα και η ποιότητα στην ανδρική ένδυση αλλάζει προς το καλύτερο. Σταδιακά και λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης οι ράφτες σταματούν την ενεργό δράση τους και οι Χουλιariώτες προμηθεύονται έκτοτε τα κουστούμια τους ετοιμοπαράδοτα από το εμπόριο. Από το 1950 έως και τις αρχές του 21ου αιώνα το επίσημο ανδρικό κουστούμι ακολουθεί επακριβώς τη δυτική μόδα που εναλλάσσεται κάθε εποχή.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Φορούσαν δίμιτα εκεί γύρω στο '40 ,που ήμουν παιδάκι εγώ 3-4 γεράκηδες, ο παππούς σου ο Γιώργο-Δήμος, ο Δήμο Σούλης που έφτιαχνε σαμάρια και ο Γιώργο Βαγγέλης .Ήταν και ο παπάς ο Παπαγάκης ή παπα-Σιόντς. Θυμάμαι παντελόνια, οι γερακήδες φόραγαν. Μέχρι το '60. Ο μπάριμπα – Κότσος θυμάμαι εγώ προτού πεθάνει φορούσε δίμιτο, παντελόνι σακάκι και γιλέκο. ²²⁹

²²⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

*«Σακάκι δίμιτο. Το δίμιτο είχε τέσσερα μιτάρια και το μονό δυο. Αυτό αφού γινόταν με τέσσερα ήταν χοντρό πήγαινε στη νεροτροβιά για να πήξει να γίνει ομαλό να μη φεύγει πέρα».*²³⁰

*«Μετά το '40 οι άντρες φορούσαν ρετσίνες. Ύφασμα και το έφτιαχναν παντελόνια σαν αυτά που φοράμε σήμερα. Μετά βγήκαν τα εγγλέζικα. Υφάσματα μάλλινα μετά βγήκαν ελληνικά Δημητριάδης, Λαναράς. Το Δημητριάδης στη Θεσσαλονίκη ήταν το '40, '41».*²³¹

*«Το κοστούμι των γαμπρών ήταν με ύφασμα αγοραστό. Ανάλογα με το έχος του γαμπρού ήταν και το ύφασμα. Το έραβαν οι ραφτάδες σαν τα σημερινά με διαφορά ότι είχε πάντα γιλέκο. Τουλάχιστον μέχρι το '60 – '65 το κοστούμι θα ήταν και με γιλέκο».*²³²

*«Ο γαμπρός πάντα με μαύρο κοστούμι και άσπρο πουκάμισο, γραβάτα δεν έβαναν τότε. Μετά άρχισαν με μπλε σκούρο με καφέ σκούρο αλλά πιο πολύ μαύρο. Εκείνα τα χρόνια του πατέρα μου με κυλλότα, εμείς όχι. Οι άλλοι κοντά είχε φύγει η μόδα. Κοντά ίσιο παντελόني, είχε έρθει και μια παρτίδα καμπάνα παντελόني αλλά αργότερα».*²³³

A) Σακάκι

Το επίσημο σακάκι είναι δίμιτο μέχρι και το 1940. Δεν έχει κανένα σκίσιμο ενώ στο μπροστινό μέρος κουμπώνει με δυο κουμπιά. Συνήθως το χρώμα του είναι μαύρο. Το ίδιο είναι και το γαμπριάτικο σακάκι. Το καθημερινό σακάκι είναι από σαμαροσκουτί. Μετά το 1940, με την έλευση των υφασμάτων «Ρετσίνα», το ράψιμο του σακακιού είναι το ίδιο αλλά στο μαύρο χρώμα προστίθεται το μπλε και το καφέ.

*«Δίμιτο όποιος είχε, άλλος έφτιαχνε και μονό σαν σαμαροσκουτί αλλά το καλό το σακάκι ήταν για δίμιτο και από πάνω έβαζαν την κάπα, δε θυμάμαι εγώ παλτό, κοντά έβαζαν και μια βραχία. Έφυγε η μόδα από την κάπα και έφτιαχναν βραχίες με εκεία τα μεγάλα τα γιακάδια».*²³⁴

²³⁰ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²³¹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²³² Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²³³ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²³⁴ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

B) Παντελόνι

Το παντελόνι είναι και αυτό δίμιτο μέχρι το 1940. Το ράψιμό του σε ίσια γραμμή με ρεβέρ στο τελείωμα. Τις καθημερινές ημέρες στερεώνεται στη μέση με ζωνάρι ή μετά το 1930, με δερμάτινη ζώνη. Από το 1930 μέχρι και το 1940 τις επίσημες ημέρες στερεώνεται πάντα με ζώνη. Τις καθημερινές πολλές φορές στερεώνεται με ζωνάρι. Τα παντελόνια από έτοιμα ενδύματα «Ρετσίνα» ράβονται για πρώτη φορά το 1940 σε ίσια γραμμή και στα χρώματά τους ακολουθούν το σακάκι. Μεταπολεμικά, περίπου το 1950 είναι στη μόδα τα παντελόνια με καμπάνα. Μετά τη δεκαετία του '50 τα παντελόνια δεν ράβονται από τους ράφτες αλλά υπάρχουν έτοιμα στα καταστήματα των Ιωαννίνων.

*«Τα παντελόνια είχαν μεγάλο φάρδος κάτω. Ο ράφτης για να ράψει το παντελόνι μέτραγε να πάει από την φτέρνα μέχρι την μύτη του παπουτσιού, τόσο άνοιγμα είχε».*²³⁵

*«Ίσια παντελόνια κι στον πάτου μη ριβέρ. Να καταβάβς ιδώια στον πάτου δεν το 'ταν σκέτου. Το ήταν έτσια, πόστα».*²³⁶

Γ) Γιλέκο

Η περιγραφή του γιλέκου έγινε παραπάνω.

Δ) Καπέλο

Το καπέλο υπήρξε απαραίτητο αξεσουάρ της ανδρικής αμφίεσης από τη δεκαετία του 1920 περίπου που άρχισε και η ευρεία χρήση του. Η τραγιάσκα είναι το καπέλο που υιοθετήθηκε στην ανδρική ενδυμασία. Το ύφασμά της και το χρώμα της ακολουθούν τα αντίστοιχα του κουστουμιού. Η τραγιάσκα σταμάτησε να χρησιμοποιείται το 1950 περίπου. Συναντούμε όμως περιπτώσεις ανδρών που φέρουν τραγιάσκα μέχρι και το 1970.

*«Υπήρχαν και τριτσάκια, λίγα τριτσάκια, συνήθως καπέλα φορούσαν όλοι».*²³⁷

*«Ανάλογα είχαν τραγιάσκα κυρίως και είχαν και την σκούφια αυτή την στρογγυλή την μαύρη αλλά σε εμάς δεν θυμάμαι τέτοιους πολλούς σπάνια, τραγιάσκα φορούσαν όλοι».*²³⁸

²³⁵ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²³⁶ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

²³⁷ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

²³⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΝΕΚΡΩΝ

Άλλη μια κατηγορία ενδυμάτων που πρέπει να μας απασχολήσει είναι τα ενδύματα των νεκρών. Οι συγγενείς του εκλιπόντος σαν ένδειξη τιμής φέρουν στον νεκρό τα ενδύματα που έφερε τις επίσημες ημέρες κατά τη διάρκεια της ζωής του. Στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα το κουστούμι π.χ. που φέρει ο νεκρός ο οποίος ενδέχεται να είναι μιας περασμένης ηλικίας συνήθως είναι το ίδιο με αυτό που έφερε στον γάμο του.

ΕΝΔΕΙΞΗ ΠΕΝΘΟΥΣ

Ο άνθρωπος ο οποίος πενθεί βρίσκεται σε μια κατάσταση ιδιόζουσας συμπεριφοράς λόγω της νοσταλγίας που νιώθει για τον άνθρωπο που δεν βρίσκεται πια στη ζωή. Το ένδυμα χρησιμοποιείται ως ένας αντικειμενικός τρόπος παρουσίασης της θλίψης, ενός αρνητικού συναισθήματος για την απώλεια και στέρηση ενός αγαπημένου συγγενικού προσώπου.

Οι Χουλιαριώτες που πενθούν φέρουν σκουρόχρωμα ενδύματα, κυρίως μαύρα μέχρι και τη δεκαετία του '70. Έκτοτε σταματούν να φέρουν τόσο σκούρα ενδύματα κι ως ένδειξη πένθους τοποθετούν στο βραχίονά τους, μια μαύρη κορδέλα την επονομαζόμενη «πένθος», η οποία παρατηρείται μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα στα ηλικιωμένα κυρίως άτομα.

*«Ανάλογα σκουρόχρωμα έβαφαν φορούσαν πάντοτε όταν είχαν κάποιο θάνατο στο σπίτι και οι άντρες μόλις πέθαινε κάποιος τους έβαφαν και τα πουκάμισα μαύρα παρότι ήταν άσπρο το πουκάμισο το έβαφαν οι γυναίκες. Το πένθος δε το φορούσαν παλιότερα, αργότερα σιγά-σιγά δεν έβαφαν τα πουκάμισα αλλά φορούσαν το πένθος για 40 ημέρες. Από το '60 και ύστερα άρχισε η μεγάλη ανατροπή, μέχρι το '60 ήταν τα παραδοσιακά».*²³⁹

*Όσοι πενθούν, αποτελούν κοινωνική ομάδα διακρινόμενη από τους άλλους ορατά, με συγκεκριμένα ενδυματολογικά στοιχεία, που εξυπηρετούν με την ιδιαιτερότητά τους την επισήμανση του πένθους αλλά επιδεικνύουν και την ευσέβεια και τη στέρηση του νεκρού.*²⁴⁰

²³⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²⁴⁰ Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, «Νόμοι και κανονιστικές διατάξεις για την πολυτέλεια και τις ενδυματολογικές δαπάνες στη Δυτική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα και τους Νεότερους χρόνους», Ανάπτυπο από το συλλογικό τόμο *Δωδώνη*, 20, τεύχος 1, 1991, σ. 254.

Σίγουρα το ένδυμα υποδεικνύει και κάποιες απαγορεύσεις για την κοινωνική συμπεριφορά τους μέχρι το πέρας ενός χρονικού διαστήματος- που συνήθως ορίζεται ο ένας χρόνος-.

ΑΝΔΡΙΚΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ

1. ΓΟΥΡΟΥΝΟΤΣΑΡΟΥΧΑ

Τα γουρουνοτσάρουχα είναι υποδήματα τα οποία κατασκευάζονται από γνήσιο ακατέργαστο δέρμα χοίρου. Ένα ενιαίο τεμάχιο δέρματος καλύπτει το κάτω μέρος του πέλματος και στη συνέχεια αναδιπλώνεται στο πάνω μέρος του πέλματος και ράβεται. Στο πόδι στερεώνεται με λωρίδες από το ίδιο το δέρμα οι οποίες περνούν πρώτα μέσα από θηλιές οι οποίες υπάρχουν περιμετρικά του γουρουνοτσάρουχου και στη συνέχεια δένονται γύρω από την ποδοκνημική άρθρωση συγκρατώντας το γουρουνοτσάρουχο στο πέλμα. Στο πέλμα του γουρουνοτσάρουχου τοποθετούνται κομμάτια λαμαρίνας για την αποφυγή φθοράς του δέρματος. Ελάχιστοι άντρες φέρουν γουρουνοτσάρουχα – κυρίως ποιμένες και κτηνοτρόφοι – μέχρι και το 1940.

*«Ναι και πιο παλιά εγώ δεν γνώρισα έφτιαχναν και γουρουνοτσάρουχα. Ο πατέρας μου δεν φόρεσε αλλά έχω δει ξένο ,έπαιρναν το τομάρι από το γουρούνι πως το έφτιαχναν δεν ξέρω το ‘φτιάχναν σούρα εδώ γερό νήμα».*²⁴¹

*«Όχι. Από το '40 δεν υπήρχαν γουρουνοτσάρουχα. Υπήρχαν νωρίτερα. Μη δέρμα από γρούν’. Δέρμα είχαν τα δηρματοδηψία. Αυτοί που κατηγοράζονταν τα δέρματα. Συνήθους ιδώ στα Γιάννινα τα ‘φτιαχναν».*²⁴²

2. ΤΣΑΡΟΥΧΙΑ

Τα τσαρούχια είναι δερμάτινα υποδήματα τα οποία κατασκευάζονται από βακέτα. Η βακέτα είναι δέρμα βοοειδών η οποία χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή τσαρουχιών αλλά και άλλων δερμάτινων ειδών. Τα ανδρικά τσαρούχια έχουν μαύρο χρώμα. Τη μύτη τους κοσμεί η μάλλινη συνήθως μαύρη φούντα –υπάρχουν και ελάχιστες περιπτώσεις ανδρικών τσαρουχιών με κόκκινη φούντα - η οποία κατασκευάζεται από πρόβειο μαλλί. Το πέλμα των τσαρουχιών προкиάζεται για να μη φθείρεται το δέρμα. Τα τσαρούχια συνόδευαν την ενδυμασία με φουστάνελα, σιαλβάρια και δίμιτο παντελόνι. Τα ίχνη τους χάνονται την τρίτη δεκαετία του 20ού

²⁴¹ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιώντη.

²⁴² Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

αιώνα. Το 1940 ελάχιστοι υπερήλικες άντρες συνεχίζουν να φέρουν ως υποδήματα τα τσαρούχια. Έχουν ήδη εδραιωθεί τα ανδρικά παπούτσια.

*«Μέχρι το '44. Από εκεί και πέρα αραιά».*²⁴³

*«Βακέτες τις έλεγαν ήταν και ευρωπαϊκή βακέτα και κοινή. Τσαρουχάδες είχε και στα Γιάννενα και στο χωριό. Στο χωριό ήταν ο Γιώργος Τάσος ο Ντέμος ο πατέρας του Κώστα Ντέμου ήταν ο καλύτερος τσαρουχάς στο χωριό, είχε μαγαζί αυτό του Παπουτσή και είχε μέσα τέσσερις καλφάδες».*²⁴⁴

3. ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ

Τα παπούτσια αποτελούν κομμάτι της ενδυμασίας και καλύπτουν τα πέλματα. Τα ανδρικά, μαύρα, δερμάτινα παπούτσια με κορδόνι και πεταλάκι στη μύτη και στη φτέρνα²⁴⁵, κατασκευάζονται για πρώτη φορά το 1920 από τους τσαγκάρηδες της κοινότητας των Χουλιαράδων. Από το 1920 μέχρι και το 1940 συνυπάρχουν στην ενδυμασία των Χουλιαριωτών με τα τσαρούχια. Έκτοτε τα παπούτσια επικρατούν έναντι των τσαρουχιών, διότι διευκολύνουν καλύτερα τη βάδιση αλλά συμβαδίζουν και με τον δυτικό συρμό. Κατασκευάζονται μέχρι και τη δεκαετία του '50 από τους τσαγκάρηδες. Μετέπειτα οι συντεχνίες των τσαγκάρηδων με τους καλφάδες σταματούν την ενεργό δράση τους διότι τα παπούτσια γίνονται πλέον βιομηχανικά προϊόντα.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Οι περισσότεροι φορούσανε προκιασμένα παπούτσια, κάτω με πρόκες. Και βάζανε στο πίσω μέρος, βάζανε ένα σίδερο, σαν πέταλο από κάτω και μπροστά στηένα πεταλάκι εκεί μπροστά στη μύτη για να μη φθείρονται οι σόλες».*²⁴⁶

«Στην κοινότητα των Χουλιαράδων υπήρχαν τσαγκάρηδες οι οποίοι εξασκούσαν για χρόνια το επάγγελμα. Στη δουλειά τους απασχολούσαν και πολλούς καλφάδες.

*«Ήταν ο Αλέξη Παπαντώνης και είχε και παιδιά»*²⁴⁷

*«Παπούτσια έφτινι ο Αλέξ' Παπαντώνης. Ναι, ήταν τσαγκάρης κι όποιους είχε έφτινανει. Όποιους δεν είχε, μη τα προυπόδια».*²⁴⁸

²⁴³ Πληρ. Βασίλειος Σιόντης.

²⁴⁴ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²⁴⁵ Το πεταλάκι είναι ένα κομμάτι λαμαρίνας το οποίο τοποθετείται στη σόλα του παπουτσιού. Ένα κομμάτι καλύπτει τη μύτη και ένα τη φτέρνα του παπουτσιού και η χρήση του γίνεται για την αποφυγή φθοράς του παπουτσιού.

²⁴⁶ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

²⁴⁷ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

*«Παπούτσια από τουν τσαγκέρ' μη πρόκεις από κάτ'. Κράπ' κρούπ'. Τα παπούτσια ήταν ου πατέρας τς Δημητρούλας, ου Αλέξ' Παπαντώνς τσαγκάρς κι έφτιανει πουλύ καλά παπούτσια».*²⁴⁹

4. ΑΡΒΥΛΙΑ

Τα αρβύλια είναι παπούτσια τα οποία κατασκευάζονται για να καλύψουν τις ανάγκες των ανδρών κατά τη διάρκεια της εργασίας τους. Απευθύνονται σε εργάτες μαστόρους, αγωγιάτες, κτηνοτρόφους και σε οποιονδήποτε άλλον ο οποίος ασκεί μια χειρονακτική εργασία και το επάγγελμά του εξασκείται σε εξωτερικό χώρο. Κατασκευάζονται για πρώτη φορά το 1940 περίπου από τους τσαγκάρηδες και από το 1950 κι έπειτα οι εργαζόμενοι τα προμηθεύονται από το εμπόριο.

*«Βγήκαν τα παπούτσια κοντά βγήκαν τα αρβύλια. Έφτιαχνε ο Αλέξης ο Παπαντώνης, δε θυμάμαι στο χωριό άλλος να έφτιαχνε. Το είχε όχι με φερμουάρ, με λουράκι. Ναι γιατί άρχισαν να πηγαίνουν για δουλειά μακριά».*²⁵⁰

²⁴⁸ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

²⁴⁹ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

²⁵⁰ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Εικόνα 55: 2^η δεκαετία 20ού αιώνα, αρχείο Βασιλείου Ράπτη

ΦΑΝΕΛΑ

Στις αρχές του 20ού αιώνα υπάρχει ως γυναικείο εσωτερικό ένδυμα η αργαλείσια, από σαμαροσκούτι, φανέλα αλλά και η μάλλινη πλεχτή χειροποίητη φανέλα η οποία είναι κοντομάνικη ή αμάνικη από πρόβειο μαλλί, κατασκευασμένη από τις γυναίκες. Η ύπαρξη της υφαντής φανέλας σταματάει την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα ενώ την πλεχτή τη συναντούμε για τον περισσότερο γυναικείο πληθυσμό μέχρι και το 1950. Αυτή την εποχή το σκληρό πρόβειο μαλλί δίνει τη θέση του στο μαλακό, ευρωπαϊκό, επεξεργασμένο μαλλί του εμπορίου. Το 1960 κι αυτό το είδος φανέλας αντικαθίσταται από τις βαμβακερές φανέλες του εμπορίου. Αυτή η αλλαγή αφορά τις νεότερες σε ηλικία γυναίκες. Αρκετές υπερήλικες γυναίκες δεν αποχωρίζονται ποτέ τις μάλλινες φανέλες τους τις οποίες συναντούμε ως και τη δεκαετία του '80.

ΒΡΑΚΙ

Στις αρχές του 20ού αιώνα, μέχρι και τη δεκαετία του '40, το γυναικείο βρακί απαντάται σε μεμονωμένα άτομα. Η ύπαρξή του έγκειται στο θέμα της οικονομικής ευμάρειας της οικογένειας, στην επαφή της γυναίκας με άλλες περιοχές εκτός των ορίων του οικισμού ή της νοικοκυροσύνης της γυναίκας. Η γενική αντίληψη που

υπάρχει ωστόσο είναι ότι το γυναικείο βρακί δεν θεωρείται απαραίτητο κομμάτι της ενδυμασίας των γυναικών εκείνη την χρονική περίοδο. Τα βρακιά που ράβονται από το 1900 μέχρι και το 1950 είναι ένα κομμάτι ύφασμα το οποίο δεν ενώνεται στα πλαϊνά. Έχει μια ζώνη στο πίσω και μια ζώνη στο μπροστινό μέρος οι οποίες στερεώνονται γύρω από τη μέση. Τη δεκαετία του '40 οι μοδίστρες της κοινότητας ξεκινούν την μαζική κατασκευή βρακιών για όλες τις γυναίκες. Τα βρακιά αυτά κατασκευάζονται είτε από κομμάτια υφάσματος που περισσεύουν από το ράψιμο άλλων ενδυμάτων ή από σακούλες από ζάχαρη και αλεύρι η διανομή των οποίων γίνεται στον οικισμό σαν αρωγή, βοήθεια από την Ούντρα. (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) ή αλλιώς συμμαχική ή αμερικάνικη βοήθεια. Από το 1950 κι έπειτα οι γυναίκες αγοράζουν βρακιά από το εμπόριο στα Ιωάννινα. Οι υπερήλικες γυναίκες αυτή την περίοδο φέρουν βαμβακερά βρακιά μέχρι το γόνατο σε διάφορα χρώματα. Οι νεότερες προτιμούν τα πιο κοντά βρακιά. Έκτοτε το βρακί μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα ακολουθεί κι αυτό τον συρμό της κάθε εποχής.

Εικόνα 56: Βρακί, ιδιοκτησία Αλεξάνδρας Σιόντη

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Μέχρι το '40 δεν είχαν και το '50 δεν είχαν πολλές. Εκείνα που φτιάχναμε στο χωριό αν πηγαίναμε σε μοδίστρα ήταν πάνινα από παλιό ρούχο ήταν και μακό τι ήθελες έπαιρνες».*²⁵¹

«Δυστυχώς οι πιο πολλές δεν φόραγαν. Ημείς ήταν η αδερφή μ' πουλύ μηγαλύτερ' κι ήταν πουλύ νοικοκυρεμέν' κι πέρναμαν αλευρ' τότε απού τα χουριά κι

²⁵¹ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

μας έκοβει κι μας έκανε βρακιά. Κι κουμπινεζόνια από μέσα μη τς σακούλεις από το αλεύρ'. Κι ήμασταν βρακουμένεις. Αλλά οι μηγάλεις δεν φόραγαν».²⁵²

«Άρχισαν τότε του '60. Καλά βρακιά κι λίγο γληγορότητα μπορεί να 'φτιανει η Γιώργου Δημητρούλαινα. Τς έμεισκει λίγου ύφασμα από του πουκάμισου, του γάζουνει βρακί, το 'δουνει τς γυναικώ. Έτσ' πιάσταν τα βρακιά δηλαδή κι βγήκαν βρακιά. Πως ξεχείμαζαν χωρίς βρακιά δεν ξέρω».²⁵³

«Οι γυναίκες επίσης οι μεγάλες φόραγαν πιο μακρύ όχι το κοντό το εσώρουχο, ήταν μέχρι το γόνατο ήταν πορτοκαλί ήταν άσπρο ήταν μπλε. Έτοιμα, γρηγορότερα ύφασμα και τα έραβαν οι μοδίστρες θυμάμαι την πεθερά μου έραβε τέτοια εσώρουχα και κοντά για κοπέλες τέτοιες νέες και πιο μακριά για ηλικιωμένες από ύφασμα άσπρο».²⁵⁴

ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ

Το πουκάμισο είναι εσωτερικό ένδυμα, αναπόσπαστο κομμάτι της γυναικείας ενδυμασίας από τις αρχές του 20ού αιώνα. Κατασκευασμένο από τους ράφτες κι αργότερα από τις μοδίστρες της κοινότητας, το μήκος του φτάνει περίπου στο ύψος του γονάτου διότι δεν πρέπει να φαίνεται κάτω από τη φούστα ή το φουστάνι. Ραμμένο από βαμβακερό ύφασμα, με κοντό μανίκι για τις νεότερες και μακρύ για τις πιο ηλικιωμένες. Το συναντούμε συχνά σε λευκό χρώμα αλλά και σε διάφορα άλλα ανοιχτά χρώματα για τις νέες και πιο σκούρα για τις ηλικιωμένες. Όταν τη δεκαετία του '50 οι γυναίκες αποδέχονται και υιοθετούν τον δυτικό τρόπο ενδυμασίας, ενστερνιζόμενες τα ευρωπαϊκά ρούχα, αυτή την περίοδο αποσύρεται και το πουκάμισο και τη θέση του παίρνει το κουμπινεζόν. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις γυναικών οι οποίες δεν άλλαξαν την ενδυμασία τους, αυτή την περίοδο η οποία θεωρείται τομή στον τομέα της ένδυσης. Αυτές οι γυναίκες διατήρησαν και το πουκάμισο μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Η κίτρινο, πουρτουκαλί, άσπρου. Σι διάφορα χρώματα. Έπληναν από τουν Καμπά ας πούμε. Από δω. Κι κάτι σακούλεις π' τα 'νει Ούντρα. Είχει φτώχεια ου κόσμος. Έπληναν οικειές τς σακούλα κι... Ιγώ θυμάμαι η μάνα μ' έραβει μόνη τς. Το ήταν ραμμένο. Ιδώια ια ήταν στρόγγυλο γύρω - γύρω. Ιδώ λίγου ανοιχτό. Τώρα αν

²⁵²Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

²⁵³ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

²⁵⁴Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

καμία κρύουνει έβανει κι σούστα. Ε, ήταν σκιστό για να μπουρεί να του φουράει κι φύλλα κάτ' πάηνει. Μέχρι του γόνατου για να μη φαίνηται κάτ' απού του φουστάν'. Γιατί κι τα φουστάνια δεν τα 'βαναν πουλύ μακριά. Μέτρια τα 'βαναν. Είχαν κουντό μανίκι. Ε, ας πούμει καμία να μην είχει αλλά πιο πουλύ μανίκια είχαν».²⁵⁵

Εικόνα 57: Γυναικείο πουκάμισο, ιδιοκτησία Αλεξάνδρας Σιόντη

«Είχει ο Παπτσής ικει τόπια, τόπια κι τα 'πηρναν. Πιο πολύ άσπρα αλλά καμιά γιαγιά είχει κι κανα σκούρου π' δεν μπόργαν να τα πλύνν'. Κι τα 'ραβαν αυτά. Η μουδίστρα τα 'ραβει. Η Γιώργο Δημητρούλαινα τα 'ραβει. Μη μανίκι ιδώ, ως ιδώ μέχρι τον αγκώνα το πουκάμισο, κι ιδώ απάν' μη τρία κουμπάκια ιδώ, ν' ανοίγει. Η Γιώργο Δημητρούλαινα μητά. Η μάνα τ' Γιάνν' ιδώ. Γιατί αυτή ήταν μουδίστρα ικει».²⁵⁶

«Πανί άσπρο, μπλε, αναλόγως τν ηλικία πο' ειχαν».²⁵⁷

«Οι χήρες ξεχώριζαν γιατί από την στιγμή που πέθαινε ο άντρας τους δε φορούσαν ανοιχτό φόρεμα καθόλου και το πουκάμισο που 'βάζαν τότε μέσα ήταν μαύρο και εκείνο. Το πουκάμισο αντικαταστάθηκε με το κομπινεζόν να ξέρεις, μετά το '55 να σκεφτείς και σιγά - σιγά. Οι νέες γυναίκες άρχιζαν να παίρνουν κομπινεζόν οι παλιές δε το σταμάτησαν ποτέ».²⁵⁸

²⁵⁵ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

²⁵⁶ Πληρ. Αικατερίνη Παπουτσή – Καραμπέσιου.

²⁵⁷ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

²⁵⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

*«Κομπινεζόν δεν ήταν, ήταν πουκάμισα από ύφασμα πως φτιάχνουν τα σεντόνια. Μέχρι το φόρεμα, λίγο παραπάνω να μη φαίνεται. Μανίκι άλλος έφτιαχνε μέχρι παραπάνω από τον αγκώνα άλλος όχι. Οι γιαγιές έφτιαχναν μέχρι εδώ κάτω στο τέλος του χεριού για να ζεσταίνονται. Οι νέες άλλες μέχρι εκεί άλλες παραπάνω».*²⁵⁹

ΔΙΜΙΤΗ ΦΟΥΣΤΑ

Η αργαλίσια φούστα υφαίνεται με δίμιτη ύφανση από τις γυναίκες. Στη συνέχεια το δίμιτο βλάρι δίνεται στους ραφτάδες οι οποίοι και τη ράβουν. Το πάνω μέρος ράβεται ξεχωριστά από το κάτω και στη συνέχεια ενώνονται. Στο στήθος υπάρχει πλεχτό κουμπί ή κουμπιά τα οποία ενώνουν τη φούστα μπροστά στο στέρνο.

*«Έραβαν την φούστα με τα κυπαρίσσια το ανηματένιο. Πάντα κόκκινες. Δεν φτιάχναμε καρό, καρό έφτιαχναν οι Πραμαντιώτισες. Εμείς κόκκινες και το κέντημα στο πάτο. Το κέντημα ό,τι χρώμα το θέλαμε και πράσινο και κόκκινο και κίτρινο. Στο στήθος είχα ένα κουμπί για να μη φεύγει πέρα δώθε. Πλεχτό και το κουμπί. Εμείς πααίναμε στον Άι-Λια με αυτές τις φούστες, την ενδυμασιά που σου λέω, εγώ όχι η ηλικία μου. Έχω ντύσει και εγώ κοπέλα. Παντρεμένη όχι. Παντρεμένη έφτιακα ευρωπαϊκά, όχι τα στενά που φοράν τώρα».*²⁶⁰

Συνήθως είναι αχειρίδωτη και πάνω από αυτή οι γυναίκες ενδύονται με πλεχτές ζακέτες. Υπάρχει όμως και δίμιτη φούστα αχειρίδωτη αρχικά, πάνω στην οποία πλέκονται μανίκια από τις γυναίκες ή ράβονται μανίκια από πανί. Πάνω από τη φούστα φέρουν καζάκα και ζακέτα ή κοντοσεγκουνο. Οι νέες συνήθως ενδύονται με κόκκινη φούστα. Υπάρχουν όμως και σε άλλα έντονα χρώματα. Τις δυο πρώτες δεκαετίες στον ποδόγυρο φέρει κατιφέ με κέντημα και το τελείωμα της φούστας γίνεται με μύτες.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Αυτές του ίδιου αλλά αυτές έρνταν χουντρές, σκληρές. Κι αυτές φούσκουναν. Όπου του φουρό πο 'ληγαν μια φουρά, πο 'βαναν. Έτσ' ήταν κι αυτές οι φούστες. Θμάμει ιγώ τ' Γιάνν' Μπηνέκηνα που είχει. Ό,τ' χρώμα ήθηλεις. Κι πουρτουκαλί, κι κόκκινο. Μονόχρωμες. Ε, όποιους ήθηλει είχει κι απού ένα σχεδιάκι. Κουτάκια, ζέρου ιγώ γύρου – γύρου. Αυτές στέκνταν πέρα οι φούστες».*²⁶¹

²⁵⁹ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

²⁶⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²⁶¹ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

«Αναλόγως ήταν ριγέ στο δίπλα ριγέ και μέσα έβαζαν ένα λουλουδάκι τις κένταγαν λίγο στον πάτο. Ήταν μέχρι εδώ που βάναμε την ποδιά όχι με μανίκι.

*Αμάνικη και μπροστά έβαζες ή μπλούζα ή κάτι πουκάμισο και είχες τα χέρια μέσα».*²⁶²

*«Ε, σκούρεις τς έκανε. Αυτές ήταν δίμιτες. Τς έκαναν ένα χρώμα. Τς έκαναν μπλε, τς έκαναν έτσ'. Τιράντα είχαν. Τς έκαναν κι μια τσέπ' ιδώ. Σιρίτ' πέραγαν στις δίμιτες. Απ' όλα είχαν και σχέδιο είχαν, δίμιτες. Γραμμές, κάτω. Σκούρες πιο πολύ τις θυμάμαι εγώ, σκούρες και με λίγο λάλι ιδώ να την αλλάζν».*²⁶³

*«Έπλεγαν μανίκια κι τα κόλλαγαν ή έβαζαν ζακέτα από πάνω».*²⁶⁴

Στη συνέχεια το κέντημα δημιουργείται κατευθείαν πάνω στην ύφανση από διαφορετικό χρώμα (πράσινο, κίτρινο, μπλε) νήμα. Το κέντημά της, το κλειδί της πόλης, το κυπαρίσσι, τα ποτράκια, κ.α.. Η διακόσμηση δεν έχει μόνο καλλωπιστικό αλλά και συμβολικό συνάμα χαρακτήρα. Προβάλλει επιπρόσθετα την επιδεξιότητα της υφάντρας στην υφαντική τέχνη και την αξιοσύνη της γενικότερα. Οι ηλικιωμένες είθισται να ενδύονται με φούστα βαμμένη στο λουλάκι ή μαύρη.

*«Οι υφαντές οι φούστες σκούρο χρώμα είχαν. Στο λουλάκι. Σκέτο μαύρο».*²⁶⁵

Η ύφανση δίμιτων υφασμάτων σταματάει από τις υφάντρες το 1940 και την επόμενη εικοσαετία που ακολουθεί τις ανάγκες για δίμιτα υφάσματα καλύπτουν κάποιοι άντρες που εξασκούν την τέχνη αυτή σε επαγγελματικό επίπεδο. Το 1940 οι γυναίκες του οικισμού ξεκινούν να φτιάχνουν πλεχτές φούστες. Από το 1940 μέχρι και το 1960 οι δυο φούστες συνυπάρχουν.

*«Κι από τα δυο κι πλεχτές κι υφαντές είχαν. Υφαντές του χειμώνα κι του καλοκαίρ' έβαναν τς κεντητές».*²⁶⁶

Η επιλογή υφαντής ή πλεχτής φούστας έγκειται στο προσωπικό γούστο κάθε γυναίκας. Οι ηλικιωμένες συνήθως προτιμούν την υφαντή και οι νέες την πλεχτή. Οι καιρικές συνθήκες καθορίζουν κι αυτές την ένδυση των γυναικών με δίμιτη ή πλεχτή φούστα. Τον χειμώνα συνηθίζεται η ένδυση με πλεχτή φούστα που είναι πιο ζεστή και το καλοκαίρι με υφαντή η οποία είναι πιο ελαφριά.

«Δίμιτο ήταν. Όχι πολύ χουντρό. Το 'φτιαχναν μη ληπτό, του πήγηναν όμως στου νηρό κι φούσκουνει. Δεν το ήταν αραιοπληγμένο πώς να σ' πω. Αμάνικες. Αυτό το

²⁶² Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

²⁶³ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

²⁶⁴ Πληρ. Βασιλική Γεωργούλη – Κοντού.

²⁶⁵ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

²⁶⁶ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

έφτιαχναν μέχρι εδώ κι απάνω πρόσθεταν ένα καζάκα που λένε. Η φούστα ήταν ξεχουρστή. Δεν πήγαινε μονοκόμματη. Έτσι τη θυμάμε εγώ. Σκούρα επί το πλείστον. Τώρα οι μικρότηρες δεν πολιοφορούσαν αυτή τη φούστα. Αν φορούσαν αυτές τις πλεχτές. Όχι αυτές τις δίμτες». ²⁶⁷

«Έτοιμες ,όχι. Έφτιαχναν μια, πολλές γριές, λίγες δε θυμήθηκα εγώ. Είχα και εγώ ένα πράγμα σα σαμαροσκούτι μάλλινο. Έπαιρναν και τέτοιο ύφασμα και 'φτιάχναν φούστες. Το φτιάχναμε στο χωριό. Έτοιμο δεν αγοράζαμε τίποτα. Αυτό φτιάχναμε στο χωριό και αυτό βάφταμε στο λουλάκι . Μαζί τότε .Φτιάχναμε το προικιό ,φτιάχναμε πέντε-έξι φούστες, εγώ είχα εννιά .Επτά φούστες είχα πλεχτές και με το νήμα και δυο είχα τέτοιες .Μία την έδωκα στη πεθερά μ' όταν πήγα εκεί και μία στη μάνα μ', αυτές τις γαλάζιες στο λουλάκι». ²⁶⁸

Αξιοσημείωτο είναι πως το 1948 με την εμφάνιση του φουστανιού η φούστα από εξωτερικό ένδυμα γίνεται εσωτερικό. Από το 1948 μέχρι και το 1960 φοριέται πάνω από το πουκάμισο και κάτω από το φουστάνι. Αυτό το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η φούστα αποτελεί εσωτερικό ένδυμα τη συναντούμε και με διαφορετικό ράψιμο. Το πάνω μέρος της, που καλύπτει τον κορμό, πολλές φορές εμφανίζεται να είναι ραμμένο από ύφασμα για να μη δίνει μεγάλο όγκο στη συνολική γυναικεία αμφίεση.

«Οι γυναίκες που 'μέναν μόνιμα στο χωριό που δεν ξέφυγαν και πέρα από το '70 είχαν αργαλείσιες φούστες. Ναι, είχαν και σχέδιο στον πάτο πέρα - πέρα , λίγο να τραβιόταν το φόρεμα είχε στον αργαλειό ένα κεντήδι , τώρα τι κεντήδι. Τις φούστες αυτές τις χοντρές και τις πλεχτές και τις μάλλινες τις φορούσαν κυρίως από το φθινόπωρο από τον Σεπτέμβριο και ύστερα μέχρι τον Μάιο .Το καλοκαίρι είχαν κυρίως πολύ λεπτές φούστες που τις έφτιαχναν με τα χέρια τους οι ίδιες οι κοπέλες. Οι αργαλείσιες είχαν κέντησμα και από την μέση και επάνω κυρίως έφτιαχναν ένα γιλέκο θα λέγαμε από πανί και το έραβαν στη φούστα, η φούστα η μάλλινη ήταν από την μέση και κάτω. Και η μάλλινη και η πλεχτή. Ήταν βαριά δε σταματούσε όπως έπρεπε δε τις άντεχαν. Μέτα δεν είχε την εμφάνιση η γυναίκα που έπρεπε να έχει με την χοντρή την φούστα». ²⁶⁹

Τις γιορτινές μέρες τη φούστα την καλύπτει εξ' ολοκλήρου το φουστάνι. Τις καθημερινές όμως μέρες όταν οι κοπέλες πηγαίνουν για νερό στη βρύση ή στο

²⁶⁷ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

²⁶⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²⁶⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

χωράφι ή για να κόψουν ξύλα ίσως επειδή η μόδα της εποχής εκείνης το επιβάλλει, ίσως επειδή διευκολύνεται η δουλειά τους ή ακόμη επειδή είναι κι αυτός ένας τρόπος για να τραβήξουν τα βλέμματα των αγοριών αναδιπλώνουν την ποδιά και το φόρεμά τους και τα στερεώνουν στη ζώνη της ποδιάς. Κατ' αυτόν τον τρόπο προβάλλουν τη φούστα τους, αποδεικνύοντας το προικίο τους, την ικανότητά τους και την αξιοσύνη τους για εργασία.

*«Ναι ύφαινε η Μήτσο Δημητρούλενα του Γιάννη Δημητρούλα η μάνα με νήμα κόκκινο έφτιαχνε και κεντίδια. Αυτές φορούσε και η Αθηνά του Μητρο Καλογιάννη η μάνα του Χρήστου. Τις φούστες αυτές από το '40 σταμάτησαν δε φόραγε καμιά φούστες γρηγορότερα φόραγαν η Αγαθή που ζει στο χωριό φόραγε φούστα τέτοια κοπέλα και παντρεμένη μάζευε το φουστάνι γύρω - γύρω για να μη το λερώσει να πάει στο χωράφι και φαινόταν η φούστα η κόκκινη από κάτω».*²⁷⁰

Η φούστα, όπως κι όλη η ενδυμασία αποτελούν παρελθόν για τις γυναίκες οι οποίες από το 1950-1960 υιοθετούν τον δυτικό τρόπο ένδυσης. Όμως από το 1960 η χρήση της φούστας σταματάει και από τις γυναίκες οι οποίες συνεχίζουν να ενδύονται με την «παραδοσιακή» ενδυμασία και πάνω από το πουκάμισο φέρουν κατευθείαν το φουστάνι.

ΠΛΕΧΤΗ ΦΟΥΣΤΑ

Η δημιουργία της πλεχτής φούστας ξεκινάει το 1940, εποχή κατά την οποία η δημιουργία δίμιτων υφασμάτων σταδιακά εκλείπει. Πλέκεται με βελονάκι από τις γυναίκες σε διάφορα έντονα χρώματα και σχέδια. Είναι συνήθως σταυροκουμπωτή στο στήθος και αχειρίδωτη. Στον ποδόγυρο δημιουργούνται διάφορα κεντήματα πάνω στο πλέξιμο. Αυτά είναι το παξιμαδάκι, το κυπαρίσσι, το κλειδί της πόλης, το ψαροκόκαλο και τα ποτράκια.²⁷¹ Το τελείωμα της φούστας είναι πάντα με μύτες.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Από πάνου φόραγαν φούστες. Άλλη τν έπληγει μη του βηλουνάκι. Τ' φούστα, του κουρμάκι, αμάνικη, είχε πλατούλα ιδώ, πίσου έτσ' τησσηράγκουν' να μη φαίννται τα...Πιο πουλύ κάτ' έκαναν σχέδια. Στο τέλος. Κι αφού δω πάηνει του κουρμάκι έτσια λίγου καρέ για να μη φαίννται απάν' τα. Άλλη σι στρουγγυλάδα. Όπους ήθηλει. Άμα ήταν κι πουλλές κι έκαναν μηγάλου του καρέ ιδώ, δεν έβαναν κουντά. Αλλά οι πιο

²⁷⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

²⁷¹ Τα σχέδια που δημιουργούνται στη φούστα είναι τα ίδια με τα σχέδια των γυναικείων τσουρεπιών και παρουσιάζονται παρακάτω στην αναφορά που γίνεται στα γυναικεία τσουρέπια.

πουλλοί να μην το 'νει ανοιχτό πουλύ έβαναν μπρουστά. Κι μητά ιδώ κάτ' τη φούστα π' την έκαναν μη μύτεις έκαναν έτσια. Κέντημα, αυτό, ναι. Πλέκουντας. Μια ξεκινάς να πούμει, μια θλιά τ' ανοίς αυτό. Όλα τα χρώματα. Κόκκιν', πουρτοκαλί, άσπρη κι έπηρναν κι μια τλούπα οι πιο πουλλές πουλύ καλό μαλλί. Ακριβό. Ας πούμει για προίκα. Κι τς έπληκαν ουραίες».²⁷²

Εικόνα 58: Πλεχτή φούστα, με διάκοσμο το κυπαρίσσι και το παζιμαδάκι, ιδιοκτησία Ελευθερίας Θεοδώρου

«Θα την δεις, αυτήν είχα να την βάψω. Αυτήν την έφτιακα άσπρη από τα πρόβατα και μαύρη από τα πρόβατα. Δεν ξεβάφει το μαύρο από τα πρόβατα καθόλου. Το είχα να τη βάψω και θα την έβαφα και αυτό θα 'μενε μαύρες γύρες. Τόσο καλό ήταν το μαύρο από τα πρόβατα. Πλεχτή και κουμπί πλεχτό έχω και αυτή κουμπώνει σταυρωτά για να μη φαίνεται εδώ το στήθος».²⁷³

«Στις πλεχτές έκαναν ωραία σχέδια. Έχω μια πλεχτή της Μαρίας, ωραία με σχέδιο. Ό,τ' σχέδιο θες. Ουραία σχέδια. Τρυπουτά. Κάθε φούστα διαφορετικά. Αυτές που έπλεκαν με το χέρι τους τις έκαναν άλλα χρώματα. Όπως τς ήθελαν. Τς έκαναν κι πουρτουκαλί, τς έκαναν κι ροζ, τς έκαναν ουραία χρώματα, κι καφέ. Την φούστα την είχαν άμα ερχόσουν στο σπίτι θα την έβγαζες έτσι αμάνικο ζεσταίνονταν. Πως σκάς στο σπίτι. Για όζω να κυκλοφορήσουν είχαν το φόρεμα κι τ' φούστα τς από κάτω».²⁷⁴

²⁷² Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

²⁷³ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²⁷⁴ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

«Όλα τα χρώματα τς φόραγαν. Άλλη κίτριν', άλλη κόκκιν' γιατί άμα πάαιναν για ζύλα μάζευαν το φόρεμα απάνω ιδώ στν μπουδιά κι είχαν τ' φούστα κάτω. Να μη λερώσουν και το φόρεμα και να 'ναι η φούστα κάτω. Απ' όλα τα χρώματα.

*Κάτ' στουν πάτου είχαν σχέδιο. Κι μητά πληχτές έτσ' μη μυτούλεις τς είχαν».*²⁷⁵

*«Κόκκινες με μαύρο κόκκινες με τις ρίγες, σκούρες μπλε, πράσινες τα κεντήσματα κάτω από όλα τα χρώματα έφτιαχναν».*²⁷⁶

*«Στο χέρι ήταν συνήθως πλεκτές. Υπήρχαν και στον αργαλειό. Άλλες ήταν κόκκινες, διάφορα χρώματα. Στις πλεχτές στο τέλος της φούστας κάτω φτιάχνανε σαν μύτες, ένα κέντημα. Πάνω από τη φούστα φορούσαν το φουστάνι».*²⁷⁷

Προτιμάται περισσότερο από τις νέες γυναίκες. Αποτελεί εξωτερικό ένδυμα των γυναικών μέχρι και το 1948 που για πρώτη φορά ξεκινά στην κοινότητα το ράψιμο των φουστανιών. Από το 1948 μέχρι και το 1960 είναι κι αυτή εσωτερικό ένδυμα όπως η δίμιτη φούστα. Οι γυναίκες όμως επιθυμούν να δείχνουν τη φούστα τους κι ενώ βρίσκεται κάτω από το φουστάνι. Είναι σημαντικό για αυτές να αποδείξουν τη νοικοκυροσύνη τους και την ικανότητά τους γι' αυτό αναδιπλώνουν το φουστάνι τις καθημερινές ημέρες και πηγαίνουν στις δουλειές τους.

Αυτή την εποχή το πάνω μέρος της φούστας που καλύπτει τον κορμό γίνεται κι από ύφασμα για να μην προσδίδει όγκο στην συνολική εικόνα της γυναίκας.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Το κάναμε έτσι για να κάνουμε τις δουλειές και να μη λερωνόμαστε. Βαρούμαν και το γάλα , πετάζονταν, το βούτυρο. Έτσι. Κοντά, πέρα στο δρόμο, όταν ήμασταν κοπέλες, εγώ κι όλες μαζώναμε αυτό απάν' για να φαίνεται η φούστα καλή.

*Στο δρόμο, στη βρύση ,ολούθε. Να μας βλέπουν τα παιδιά. Ήτανε μόδα».*²⁷⁸

*«Κάναμαν κι πλεχτές. Ναι, ναι. Έβαναν μέχρι τώρα. Κόκκινες, μπλε, ροζ. Αναλόγως τν ηλικία, κάναμαν κι τ' φούστα. Οι βάβεις έβαναν πιο πουλύ γαλάζιες. Στο λουλάκι αυτές. Ναι και οι βάβεις πλεχτές. Σκέτες. Οι πιο ηλικιωμένες είχαν κι μανίκι. Όχι μάλλινο, πάνινο. Γιατί η φούστα η δίμιτ' παράδειγμα έχει του κουρμάκι ιδώ. Το μανίκι τώρα δεν ξέρου τς σακάτηναν κι έβαναν πάνινο. Παλιότηρα δεν ξέρου αν είχαν τέτοιου μανίκι. Κι αφού πάν' του φόρημα του χουριάτκου κι αφού πάν' έβαναν μια κουντουσέγκνα π' τ ' λέμαν».*²⁷⁹

²⁷⁵ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

²⁷⁶ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

²⁷⁷ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

²⁷⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²⁷⁹ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

Τη δεκαετία του '50, που αλλάζει η ενδυμασία των γυναικών και στρέφονται στα δυτικού τύπου ενδύματα η φούστα αποσύρεται από την ένδυσή τους. Αυτή την περίοδο όμως αποσύρεται κι από την ένδυση των γυναικών που διατηρούν τον μέχρι τότε τρόπο ένδυσής τους.

ΦΟΥΣΤΑΝΙ

Το 1948 οι Χουλιариώτισσες επηρεασμένες από την συχνή επαφή τους με τα Κατσανοχώρια υιοθετούν και εντάσσουν το φουστάνι των Κατσανοχωρητών στην ένδυσή τους.

«Φστανίσιο» ονομάζεται αρχικά το ύφασμα που χρησιμοποιείται για την ραφή του γι' αυτό παίρνει και στην πορεία την ονομασία φουστάνι. Ένα άλλο ύφασμα που χρησιμοποιείται κατά κόρον τα πρώτα χρόνια για την ραφή του είναι η «Ρετσίνα», σύντομα όμως κι άλλα υφάσματα καλύτερης ποιότητας κάνουν την εμφάνισή τους. Αυτά είναι το μάλλινο, η ζορζέτα και το μεταξωτό αλαντζάς. Τα χρώματα των υφασμάτων είναι κόκκινο, μπλε, πράσινο και καφέ – σε σκούρες αποχρώσεις- για τις νέες και το μαύρο για τις χήρες και τις ηλικιωμένες.

Το φουστάνι των ηλικιωμένων γυναικών ράβεται με στρόγγυλη λαιμόκοψη στη βάση του λαιμού. Οι πιο νέες προτιμούν το ράψιμο με V λαιμόκοψη. Το φουστάνι φέρει δυο πόστες 4εκ. δεξιά και αριστερά στο στήθος και δεξιά και αριστερά στην πλάτη. Στο μπροστινό μέρος, στο κέντρο του φουστανιού από τη βάση του λαιμού μέχρι τη μέση υπάρχει μια πιέτα κάτω από την οποία βρίσκεται ένα άνοιγμα το οποίο κλείνει με κόπτσες.

Το επίσημο φουστάνι αλλά και το νυφικό φόρεμα φέρει κέντημα στο στήθος και στις μανσέτες των μανικιών αρχικά με γυαλιστερές κλωστές φλος και ρικοκό και λίγα χρόνια αργότερα με χάντρες. Για το φουστάνι των νέων γυναικών επικράτησε η ονομασία «Μετσοβίτικο». Οι λόγοι για τους οποίους δίνεται αυτή η ονομασία είναι πρώτον γιατί έχει V λαιμόκοψη η οποία παραπέμπει στο Μετσοβίτικο φουστάνι – παρόλο που τα δυο ενδύματα δεν έχουν άλλες ομοιότητες – και δεύτερον διότι τα πρώτα χρόνια κεντιέται από Μετσοβίτισσες.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

« Ήταν μπλε και μπορεί να έκανε κι αυτό το πράμα, πένσες πίσω μπρος. Ιδώρα ήταν μανσέτα στο μανίκι, εδώ άνοιγε ιδώ κι είχε ένα κούμπομα ιδώ κι του κούμπωναν.

Ήταν λίγο ανοιχτό ιδώια. Μέχρι εκεί.. Κι όταν ήταν να πάνε σε έναν χουρό έκαναν κάτι καλύτερο, κεντημένο με χάντρες».²⁸⁰

Εικόνα 59: Φουστάνι, Ιδιοκτησία Ευγενίας Ράπτη

«Φουστάνι το οποίο το κυριότερο φουστάνι των γυναικών τουλάχιστον από όταν θυμάμαι εγώ και ύστερα το κατσάνικο το οποίο είχε εδώ στην τραχηλιά είχε ένα V αλλά όχι πολύ ανοιχτό και κάτω το κεντούσαν είχε εδώ πόστες. Δεξιά και αριστερά και μια πιέτα στη μέση και το κεντούσαν με ειδικές χάντρες. Εγώ κέντησα τέτοια φορέματα γιατί η μάνα μου έραβε τα φορέματα και την Λαμπρή και το πανηγύρι που δεν προλάβαινε , τα βράδια κεντούσα εγώ. Όχι λουλούδια ήταν χάντρες και τις βάζαμε στη σειρά ή από την μια πλευρά ακριβώς στο στήθος ήταν ένα σαν μαργαρίτα και το έφτιαχνες με τις χάντρες γύρω- γύρω σαν μαργαρίτα. Αυτά τα φόραγαν σαν καλά φορέματα. Όλα τα χρώματα τα φορούσαν όχι πολύ ανοιχτά χρώματα. Οι γυναίκες δεν φορούσαν ανοιχτά χρώματα αργότερα όταν άρχισαν να φορούν τα καλοκαιρινά τα σημερινά είχαν διάφορα χρώματα. Παλιότερα ένα φουστάνι που έραβαν οι γυναίκες κυρίως οι μεγάλες έλεγαν ρετσίνα, ήταν και παντελόνια από ρετσίνα ήταν ένα ύφασμα τέτοιο αρκετά χοντρό και αυτό ήταν για ρούχα της δουλειάς. Ήταν διάφορα υφάσματα, να θυμηθώ τα ονόματα δε θυμάμαι.

Ήταν σε μάλλινο, σε πάνινο, το μεταξωτό σε αλαντζά, τα πουκάμισα παίρναμε ύφασμα αλαντζά όπως το λέγανε ,τα πουκάμισα των γυναικών ,τα πουκάμισα των

²⁸⁰ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

αντρών ήταν τα υφάσματα περίπου που είναι και σήμερα. Τα ίδια ήταν γιατί όλα τα φουστάνια ήταν μέχρι εκεί κάτω. Φαίνονταν η κάλτσα. Φαίνονταν η μπούκα».²⁸¹

«Πιο πολύ Μαρία μ' σκούρα. Οι βάβεις μαύρου, οι άλλεις μπλε, οι άλλεις πράσινο κυπαρισσί, άλλη έβανει καφέ, αυτό, άλλη έβανει ικάι. Αναλόγως τα χρώματα, την ηλικία η κάθε μια γυναίκα. Το χωριάτκου, αυτά π' βάννει στου χορευτικό. Οι νιότηρες τα 'λεγαν Μητσοβίτκα. Αυτά που 'νει μη ντ γκαρδούλα ιδώ κι οι γριές κουμπουμένα. Το φουστάν' το κηνούσαν στις νύφεις. Ναι, όταν θα γέννοσαν νύφ' θα σο' 'φτιαναν κι του φόρεμα κι κοντά θα το 'βανεις είτε στο χουρό. Δεν το χάλαγεις. Θα το 'χεις. Ζουρζέτα. Ζουρζέτα λέουνταν του ένα κι τ' άλλου μάλλινο. Μαλλινάκι ψιλό, όχι του χουντρό. Δυο υφάσματα αλλά πιο πουλύ η ζουρζέτα πήγγηνει. Ήταν έτσ' πιο ιπίσημο».²⁸²

«Ήταν μοδίστρες στο χωριό η Γιαννούλα του Μήτρο Κωστάντη ,η μάνα του Γιάννη Καλύβα, η πεθερά μου έραβε τέτοια φουστάνια με πόστες δεξιά άριστερά και μια πιέτα στην μέση και μακρύ μανίκι και αυτό ήταν το καθημερινό φουστάνι αλλά πιο ανοιχτά τα κορίτσια ύφασμα πιο σκούρα οι γιαγιές έτοιμο κοντά ρετσίνες βγήκανε ωραία φορέματα καφέ , πράσινο ,μπλε και κοντά σιγά σιγά βγήκαν τα καλά που έραβαν για να τα έχουν να πάνε σε γάμο και αυτό το σχέδιο ήρθε από το Ελληνικό, από το Μέτσοβο οι Μετσοβίτισες τα κένταγαν και πήγαιναν για καλή φορεσιά».²⁸³

Το φουστάνι έχει μανίκια και στο τελείωμα των μανικιών υπάρχουν μανσέτες. Το μήκος του αρχικά φτάνει περίπου δέκα πόντους πάνω από την ποδοκνημική άρθρωση. Δυο-τρία χρόνια όμως αργότερα αρκετές γυναίκες ράβουν φουστάνια πιο κοντά, περίπου είκοσι πόντους πάνω από την ποδοκνημική άρθρωση.

«Αναλόγως, όσο μακρύτερο τόσο καλύτερα σου 'λεγε ο άλλος είναι και από κάτω από την γάμπα .Κοντά βγήκε μια μόδα στην ηλικία μ' και τα φτιαχναν ψηλά στο γόνα και ας ήταν τέτοια χωριάτικα. Κοπέλα, παντρεμένη δεν έβαλα τέτοια ρούχα. Παλιότερα, μακριά .μια πιθαμή πάνω από τον αστράγαλο».²⁸⁴

«Είχει στου χουριό. Τη Λαμπρινή κι τν Ευγηνούλα. Του πάηνεις στου χουριό, σο' 'πηνει τα μέτρα καλά καλοραμμένου π' λέμει. Τώρα να ράψεις ένα ρούχο σια πάν' το 'νει στο σώμα σ'. Θα 'κανεις πρόβεις. Μη τς πιέτεις, μη τς κόπτσεις κι ιδώ έτσ' κούμπουνει όπους κουμπών' τώρα. Κι ιδώια έτσ' ανοιχτό. Άλλους έφτιαχνει τζέπ' απόυ μέσα, ε. Κι τώρα του μάκρους όπους ήθηλει η κάθε μια. Ιγώ θμάμει η γιγιά σ' τα

²⁸¹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

²⁸² Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

²⁸³ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

²⁸⁴ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

φόραει κουντά πάντα τα ... Δεν τα φόραει πουλύ μακριά. Αλλά καλουραμμένα που λέμε, τα 'ραβαν».²⁸⁵

Τη δεκαετία του '50 αλλάζει η ενδυμασία για τις περισσότερες Χουλιαριώτισσες και το φουστάνι παύει να αποτελεί μέρος της ενδυμασίας τους. Υπάρχουν όμως ηλικιωμένες γυναίκες οι οποίες φέρουν την ενδυμασία με το εν λόγω φουστάνι μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

*«Είχαν κι μπλε, κόκκινα του πιρσότηρο. Ιγώ όταν ήρθα ιδώ μέσα το 'βγαλα. Τότι απού τα εικοσπέντι χρόνια. Φόρεσα τα ιβροπαϊκά απού ιδώ. Κι ρόμπεις αχ παν'. Για κάθι μέρα τ' ρόμπα ε».*²⁸⁶

*«Όταν ήρθαν ιδώ στα Γιάννινα. απού το '60 κι δώθει αρχίνσει κι τα 'βγαλει μια μια κουντά σιγά - σιγά. Απού έρνταν στα Γιάννινα; Κι έληγει ισύ τι του θέλεις του χουριάτκου του φόρημα; Βγάλτου. Το 'βγαζει. Αιντι, έραβει ένα απλό φόρημα».*²⁸⁷

ΖΟΥΛΕΣ

Τα πρώτα χρόνια που ξεκινάει το ράψιμο του φουστανιού (1948), ίσως επειδή η μόδα της εποχής το επιτρέπει ή λόγω της έλλειψης οικονομικής δυνατότητας από κάποιες γυναίκες να φτιάξουν και δεύτερο φουστάνι καταφεύγουν στη λύση του ζουλέ.

Ο ζουλές είναι ένα κομμάτι ύφασμα, ίδιο με του φουστανιού, το οποίο στερεώνεται εξωτερικά πάνω στο φουστάνι και καλύπτει τον κορμό της γυναίκας μπροστά στο στήθος. Ο ζουλές είναι συνήθως κεντημένος με γυαλιστερές κλωστές φλος και ρικοκό διαφόρων χρωμάτων και τοποθετείται πάνω στο πιθανόν φθαρμένο από την καθημερινή χρήση φουστάνι για να καλύψει τις ατέλειές του και να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της γυναίκας μια επίσημη ημέρα. Δεν απευθύνθηκε στον γυναικείο πληθυσμό στο σύνολό του αλλά και η χρήση του δεν είναι για μεγάλο χρονικό διάστημα.

«Η μάνα μ το 'χε στο καλό το φόρεμα, πάαινε στα πανηγύρια. Όπως ζέφευγε η μόδα, έφυγε η μόδα μετά. Δε το 'φτιασε η μια ,δε το φτιασε η άλλη. Θα το δεις. Κατ' δεν κατέβαινε πουλύ ,έτσι εδώ. Δεν πήγαινε κάτω στη ποδιά, στη ζώνα. Έφτιανες δυο κόπτσες τις είχες εδώ. Κάτω δεν είχε καμία .Ναι. Σ 'αυτό έφτιαχνε και το κέντημα. Οι

²⁸⁵ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

²⁸⁶ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

²⁸⁷ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

*ίδιες οι μοδίστρες. Παίρναμε δυο κλωστές φλος . Το 'ναι στην αγορά και ρικοκό. Ό,τι χρώμα ήθελε».*²⁸⁸

ΥΦΑΝΤΗ ΠΟΔΙΑ

Τις δυο πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. όπως όλα τα ρούχα έτσι και οι ποδιές είναι κατασκευασμένες στον αργαλειό εξ' ολοκλήρου από υλικά που χρησιμοποιούν οι Χουλιariώτισσες από εγχώριες ακατέργαστες πρώτες ύλες της περιοχής.

*«Γυναικά χωρίς ποδιά, ποτέ δεν έβγαينه στην αγορά. Κι οι φτωχές έπαιρναν «δανεική» ποδιά απ' τις γειτόνισσες ή συγγενή να βγουν έξω, διότι προσέβαλλε του σπιτιού την αξιοπρέπεια, «ξεζώνατη» δηλ. χωρίς ποδιά».*²⁸⁹

Για την κατασκευή της χρησιμοποιείται κοντό χτένι και η ύφανσή της φέρει υφαντή διακόσμηση με οριζόντιες ρίγες δυο διαφορετικών χρωμάτων οι οποίες εναλλάσσονται. Φοριέται πάνω από την δίμιτη φούστα και η χρήση της περιορίζεται μέχρι τη δεκαετία του '50 οπότε και εκλείπει οριστικά και αντικαθίσταται από τις λεπτή, χρωματιστή υφασμάτινη ποδιά.

«Η Κώτσο-Μαστοράκενα έφερνε ,ζούσε στην Άρτα, ήταν ονομαστές οι ποδιές της Άρτας αυτές ήταν όμως για δουλειά. Αυτές ήταν στον αργαλειό αλλά πολύ λεπτό ύφασμα. Αργαλειίσες ποδιές πολύ παλιότερα εγώ αν θυμάμαι κάνα δυο γριές την παπαδιά... Ήταν ψιλές όχι χοντρές όπως το δίμιτο .Χρωματιστές ριγέ 2 χρώματα.

*Ένα μαύρο ένα γκρι. Όπως είναι αυτό, όχι άσπρο. Θα ήταν κόκκινο και μπλε. Θα ήταν πράσινο και κίτρινο. Ήταν συγκεκριμένο το ύφασμα δε το 'κόβαν αυτό. Έφτιαχνε η υφάντρα ίσα - ίσα πόσο φάρδος πρέπει να έχει και έφτανε στο μήκος έλεγε το μήκος πρέπει να είναι εβδομήντα πόντους το μέτραγε σταματούσε το πίστρωνε μετά αυτή. Αυτό το ύφασμα το έφτιαχνε στενό ο αργαλειός που ήταν για τις ποδιές. Ο ίδιος ο αργαλειός αλλά έβανε στο χτένι δε το έπιανε όλο».*²⁹⁰

ΥΦΑΣΜΑΤΙΝΗ ΠΟΔΙΑ

Η αργαλείσια ποδιά αντικαθίσταται τη δεκαετία του '40 από την υφασμάτινη ποδιά, ραμμένη από ντρίλινο ή ιντιάνα ύφασμα. Η καθημερινή ποδιά είναι απλά ραμμένη χωρίς κάποιο κέντημα ή σχέδιο. Η επίσημη φέρει σχέδιο, το «φασολάκι» στο ύψος της μέσης και 10cm πριν το τελειώμά της. Πάνω από το «φασολάκι» φέρει κέντημα με χρωματιστές κλωστές και κάτω από το «φασολάκι», το τελειώμά της, γίνεται με «φρούτο». Το ράψιμό της είναι σε ορθογώνιο σχήμα. Τα χρώματά της

²⁸⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

²⁸⁹ Πέτρος Κ. Μπενέκος, *Χουλιariάδων άπαντα*, ό.π., σ. 69.

²⁹⁰ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

σιέλ, ροζ και πράσινο ανοιχτό. Η ποδιά συνδυάζεται πάντα σύμφωνα με το χρώμα του φουστανιού.

Εικόνα 60: Υφασμάτινη ποδιά, ιδιοκτησία Μαρίας Μασαλά

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Ποδιές φορούσαν. Σε διάφορα χρώματα οι ποδιές, ανοιχτόχρωμες και στο τέλος πάλι της ποδιάς ήταν κεντητές. Είχαν το φρούτο και ήταν κεντητές που τις κεντούσαν οι ίδιες οι γυναίκες».*²⁹¹

*«Τς πουδιές τς φτιάναμαν μη φασόλια του λέμαν γύρω γύρω. Κι κόκκινες φτιάναμαν για έζω , το πανγύρ του βάναμαν σι γάμου, όχι κάθι μέρα, κάθι μέρα δεν βάναμαν τς καλές τς πουδιές. Βάναμαν πρόχειρεις. Βάναμαν αυτές τς καλές τς πουδιές τς χρουματιστές. Ένα χρώμα δηλαδή. Ή μπλε ή σαζ ή ροζ, τέτοια χρώματα».*²⁹²

*« Ήταν από την μέση και κάτω διάφορα χρώματα και κεντησμένες οι ποδιές και απλές ποδιές για τις δουλειές του σπιτιού. Από ύφασμα ήταν, η κάθε κοπέλα διάλεγε και ήταν διαφορετικές από το φόρεμα. Άλλο χρώμα πάντοτε η ποδιά. Αν ήταν πράσινο το φόρεμα μπορεί να ήταν μπλε η ποδιά, αν ήταν κόκκινο μπορεί να ήταν ροζ. Μια λωρίδα από πάνω από τα φρούτα, ακριβώς πάνω από τα φρούτα είχε το κέντησμα πέρα πέρα στον πάτο».*²⁹³

²⁹¹ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

²⁹² Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

²⁹³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

*«Διάφορα χρώματα. Οι νέες τότε ροζ, φανταχτερά χρώματα γι αυτά που έκαναν για καλά για το χορό, για να πάν' εκκλησιές. Είχαν λίγο κέντημα αλλά επί το πλείστον το φρούτο κι του φασολάκι».*²⁹⁴

*«Ποδιά αν ήταν κόκκινο το φόρεμα ανάλογα το χρώμα που θα ταίριαζε ή πράσινο ή μπλε, ροζ, άλλα ήταν στο μεταξωτό η ποδιά και είχε και φρούτο, είχε και λίγο κέντημα η ποδιά».*²⁹⁵

*«Ιγώ θυμάμαι τς πουδιές μουνναχά κι έφτιασα κι ιγώ. Πουδιές μη φασούλι που έφτιανει ιδώ η θειάκου μ' η μάνα τ' Γιάνν' μ' έμαθει. Παράδειγμα αν είχεις μπλε ρουά φόρημα θα σο' βανει ροζ πουδιά. Αν είχεις κυπαρισσί θα σο' 'βανει σχιέλ απαλό, αεροπορί πουδιά. Τα σχεδιάζαν μη τα χρώματα η θειά μ' ιδώ. Έκανε ουραίου φασούλι ιδώ κι στον πάτου».*²⁹⁶

Μετά το 1940 οι ποδιά αλλάζει σχήμα και γίνεται στρόγγυλη στο τελειώμά της για τις νέες και ίσια με πόστες για τις ηλικιωμένες.

*«Μετά ήρθαν ποδιές στρόγγυλες με κεντίδια. Μετά το '40».*²⁹⁷

*«Τότε ήταν φρούτα κοντά κόπηκαν τα φρούτα. Πολύ αργά, δε θυμάμαι. Αρχίσαμε και φτιάναμε ποδιές σκέτες όπως είναι τούτη. Φτιάχναμε στρόγγυλες εμείς εκείνη την εποχή οι κοπέλες. Έβαλα κοπέλα και κοντά παντρεμένη νύφη. Είχε με φρούτα η μάνα μου. Κόπηκαν κοντά λίγο. Έφτιαζαν αυτές με τις πόστες. Τις βάνω και τώρα εγώ. Εγώ δεν έβαλα πόστες. Τώρα τις βάνω. Οι γριές έβαλαν».*²⁹⁸

ΣΙΓΚΟΥΝΑ

Η σιγκούνα είναι χειμωνιάτικος εξωτερικός επενδύτης. Το χρώμα της είναι λουλακί και φέρεται συνήθως από τις ηλικιωμένες γυναίκες τους χειμερινούς μήνες. Έχει οβάλ λαιμόκοψη χωρίς διάκοσμο και κουμπώνει κάτω από το στήθος. Φέρει ίσια μανίκια και το μήκος της είναι 10-15cm πάνω από την ποδοκνημική άρθρωση. Η χρήση της σταματάει τις αρχές της τέταρτης δεκαετίας.

*«Είχαν για το κρύο, σαν πανωφόρια».*²⁹⁹

ΚΟΝΤΟΣΕΓΚΟΥΝΟ

Το κοντοσέγκουνο είναι ένας εξωτερικός επενδύτης με δίμιτη ύφανση στον αργαλειό. Το χρώμα του είναι λουλακί ή μαύρο. Το μήκος του φτάνει μέχρι τη μέση

²⁹⁴ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

²⁹⁵ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση-Δημητρούλα.

²⁹⁶ Πληρ. Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

²⁹⁷ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

²⁹⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου - Σιόντη.

²⁹⁹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

των γυναικών ή και λίγο πιο χαμηλά. Φέρει ίσια μανίκια και οβάλ λαιμόκοψη χωρίς γιακά. Κουμπώνει με τρία κουμπιά χαμηλά στο ύψος της κοιλιακής χώρας. Κατά μήκος της λαιμόκοψης είχε ραμμένο ρικοκό ύφασμα και πάνω από αυτό το ύφασμα είχε κεντημένα διάφορα γαϊτάνια από ευρωπαϊκό μαλλί. Το εσωτερικό μέρος του κοντοσέγκουνου είναι ασταρωμένο. Υπάρχει ωστόσο και το πιο απλό κοντοσέγκουνο που δεν φέρει κέντημα ή αστάρωμα. Φοριέται πάνω από τις υφαντές ή πλεχτές φούστες ενώ κατά τη διάρκεια του χειμώνα απαντάται το σιγκούνι πάνω από το κοντοσέγκουνο. Εμφανίζεται από τις αρχές του 20ού αιώνα ενώ από το 1940 μέχρι και το 1960 σταδιακά αποσύρεται και αντικαθίσταται από πλεχτές ζακέτες.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Είχαν την κοντοσέγκουνα που ήταν μέχρι τη μέση. Με μανίκια αυτό ήταν σαν μπουφανάκι. Αυτό γινόταν στον αργαλειό, δίμιτο. Αυτά μέχρι το '65. Κάπου εκεί μέσα, μετά...Όταν είχαν την κοντοσέγκουνα δεν φορούσαν το.... αλλά όταν πήγαιναν να κουβαλήσουν ξύλα, που κουβαλούσανε βάζανε και το σιγκούνι. Το σιγκούνι βοηθούσε στη μεταφορά που έκαναν, το δίπλωναν, ή να πάρουν τα παιδιά τους. Η κοντοσέγκουνα είχε μανίκια σε μαύρο, λουλακί χρώμα. Είχαν γαϊτάνια κι αυτά και τα σιγκούνια. Τα γαϊτάνια ήταν σαν κεραμιδί, έτσι, ένα τέτοιο. Αυτά τα κοντοσέγκουνα τα έφτιαχνε ο ράφτης».*³⁰⁰

*«Κοντοσέγκουνο ,ήταν δίμιτο φτιαγμένο ,στο λουλάκι βαμμένο με γαϊτάνια. Συνήθως κόκκινο. Αυτό ήταν αγοραστό δε το έφτιαχνε χέρι .Ήταν και κόκκινο, ήταν και μαύρο ντυμένο με ένα πανί το έλεγαν ρικοκό, γυάλιζε και το έφτιαχνε ο ράφτης. Ναι, διαφόρων χρωμάτων και αυτό. Από μέσα είχαν αστάρι. Πανί .Άλλες είχαν και άλλες δεν είχαν. Άσπρο συνήθως, με ρίγες ό,τι υπάρχει και σήμερα αφού δεν εμφανιζόταν πουθενά .Ήταν για να σουλουπώσει το ύφασμα και για κρύο. Το κοντοσέγκουνο κατέβαινε κάτω σαν τα σιγκούνια με στρόγγυλη λαιμόκοψη, κούμπωνε κάτω με δυό κόπτσες. Είχε και μανίκια στενά. Πάνω από αυτό φορούσε ένα σιγκούνι».*³⁰¹

*«Η κοντοσέγκουνα ήταν ίδια με το σιγκούνι αλλά έφτανε μέχρι την μέση , ενώ το σιγκούνι έφτανε μέχρι κάτω. Η κοντοσέγκουνα είχε μανίκια. Κούμπωναν. Κούμπωναν χαμηλά στην κοιλιά πως φοράμε σήμερα τα μπουφάν».*³⁰²

³⁰⁰ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

³⁰¹ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

³⁰² Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

ΣΙΓΚΟΥΝΙ Ή ΑΧΠΙΑΝΑΡΙ

Το σιγκούνι είναι μακρύς, χειμωνιάτικος, εξωτερικός επενδύτης, αχειρίδωτος κατακόρυφα ανοιχτός. Εξάρτημα της Χουλιariώτικης φορεσιάς, ράβεται από ραφτάδες οι οποίοι είναι συγχρόνως και τερζήδες. Από την άποψη των πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του και της τεχνικής που ενστερνίζονται οι τερζήδες, τα κεντήματα που αποτελούν τον διάκοσμο του σιγκουνιού είναι εκλεπτυσμένα κυρίως με «γαϊτάνια» από ευρωπαϊκό μαλλί. Το κέντημα στο επίσημο σιγκούνι γίνεται από καλής ποιότητας, επεξεργασμένο ευρωπαϊκό μαλλί σε κόκκινο, κίτρινο και μαύρο χρώμα. Ο διάκοσμος στο καθημερινό σιγκούνι γίνεται με σιρίτια από πρόβειο, μαύρο μαλλί.

Το επίσημο σιγκούνι φέρει στην εσωτερική πλευρά των δυο μπροστινών φύλλων του, καρό καλής ποιότητας ύφασμα. Στο καθημερινό σιγκούνι το ύφασμα έχει πάχος μόνο 2-3 πόντους, ίσα - ίσα να φαίνεται στην άκρη, κι αυτό γίνεται καθαρά για λόγους οικονομίας. Το σιγκούνι χρησιμοποιείται γενικότερα ως επίσημο, καθημερινό αλλά και επαγγελματικό ένδυμα.

Εικόνα 61: Σιγκούνι, ιδιοκτησία Ελευθερίας Θεοδώρου

«Το σιγκούνι ήταν πάντοτε ,θα έλεγα, ούτε παλτό για κρύο ,ούτε σακάκι ήταν για ομορφιά και από τα σιγκούνια φορούσε και η νύφη αν παντρεύονταν χειμώνα φορούσε το καλό σιγκούνι το οποίο ήταν κεντημένο εδώ γύρω - γύρω με κατιφέ. Ο κατιφές ήταν σαν κορδόνι και ήταν το χρώμα του προς το χρυσό και το 'βάζαν ξεχωριστό δεν το κένταγαν στον αργαλειό το έραβε ο ράφτης και μετά το έβαζαν αυτό και στο σιγκούνι και γύρω - γύρω. Το χρυσό το 'λέγαν ρικοκό ,χρυσό στη μέση και λίγο από εδώ και από εκεί και λίγο ύφασμα. Το σιγκούνι δεν κούμπωνε μπροστά, έφτανε εδώ και γύρω γύρω οι άκρες από όλες τις πλευρές ήταν κεντημένο με τον κατιφέ ,με γαιτάνι θα λέγαμε. Το αστάρωναν. Χωρίς σιγκούνι δε πήγαινε κανείς εκκλησία. Μετά το

σιγκούνι ήταν για τη δουλειά ήταν να φορτωθεί το σιγκούνι το έπιανε πίσω το πίστρωνε και δε το άφηνε κάτω το πίστρωνε και έφτανε στη μέση και είχε ένα κόθρο που ακούμπαγαν το αλεύρι, το ζαλίκωμα, τα ξύλα, το καλαμπόκι και τι άλλο φόρτωνε». ³⁰³

«Σιγκούνια, ναι. Έχω κι ιγώ το σιγκούνι τς μάνας μ'. Το σιγκούνι το 'χω στο χωριό. Μ' το 'χω για ηνθύμιο. Το 'χαν το σιγκούν'. Τότις π' γένταν νύφες, γένταν κι μη σιγκούνια. Ε, οι νύφεις κατάλαβες, κι το 'χω το σιγκούν'. Είχει σιρίτια γύρω γύρω κι είχει κι φόδρα από μέσα. Ασταρωμένο. Τα σιρίτια στο σκούρο το χρώμα, όχι ανχτό».

304

«Μια ζωή το σιγκούνι δεν έλειπε. Φόραγει σιγκούν' η μάνα μ'. Οπ' θα πάγνε τς έπιανει τν πλάτ'. Σιγκούνια, είχαν και σιρίτια. Τα καλά τα σιγκούνια είχαν και σιρίτια. Ικείν' π' φόραγαν καλά σιγκούνια. Είχαν κι τα απλά τα σιγκούνια δίχως σιρίτια. Ασταρωμένα». ³⁰⁵

Για την κατασκευή του Χουλιारीώτικου σιγκουνιού χρησιμοποιείται σαν πρώτη ύλη το μαλλί που υπάρχει στην εγχώρια παραγωγή της αγροτικής κατά βάση κοινωνίας. Αποδίδεται ως μια προσπάθεια απομίμησης του χρυσοκέντητου πιρπιρί της πόλης των Ιωαννίνων το οποίο καταδεικνύει τον πλούτο της περιοχής.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα ράβονται διαρκώς σιγκούνια από τους ραφτάδες και κληρονομούνται από γενιά σε γενιά. Τη δεκαετία του '40 σταματάει η χρήση του σιγκουνιού ως επίσημο άλλα και καθημερινό ένδυμα. Χρησιμοποιείται όμως ως επαγγελματικό ένδυμα μέχρι και τη δεκαετία του '70. Το σιγκούνι αντικαθιστά η ζακέτα μέχρι και το 1960 ενώ μετέπειτα ο γυναικείος πληθυσμός προμηθεύεται τα πανωφόρια από τα καταστήματα των Ιωαννίνων.

«Για του σιργιάν' σταμάτσαν νουρίς αλλά κουντά τα φόραγαν στη δουλειά. Στα ξύλα». ³⁰⁶

«Έραβαν τα σιγκούνια αυτοί οι παππούδες, ναι. Κουντά τώρα στου τέλος πέθαναν οι παππούδες κι ιγώ πήγα το σιγκούν' κι το 'φτιασα στον Μχαλίτς'. Μια θειά μ' πήγα πίσου κι μ' το 'ραψει. Ιγώ πήρα προίκα αλλά δεν του φόρησα να πάνου στο χορό. Το 'χα να πάνου για ξύλα κάτ' στ' Ντριάνεβα. Παντρεύτηκα το '62. Γύρα του '50 πρέπ' να τα 'βγαλαν τότε. Οι άλλεις γληγουρότηρα τα φορούσαν. Είχει ουραίου

³⁰³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³⁰⁴ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³⁰⁵ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

³⁰⁶ Πληρ. Βασιλική Σιώντη – Γεωργούλη.

*κηντοσμένου μπρουστά κάτ' κάτ'. Όπου τα 'χνει οι κουπέλεις ιδώ στου χουρευτικό. Του σιγκούν' μαύρου κι γαιϊτάνια βυσσινί, τα κηντούσαν αυτά».*³⁰⁷

ZAKETA

Η ζακέτα είναι εξωτερικός επενδύτης. Πλέκεται από το 1920 σε διάφορα σχέδια και σε χρώματα μαύρο, μπλε, καφέ και πράσινο – πάντα σε σκούρες αποχρώσεις-. Πλέκεται με βέργες από τις γυναίκες και φοριέται πάνω από την υφαντή φούστα, την πλεχτή φούστα και το φουστάνι.

Μετά το 1945 η ζακέτα αντικαθιστά τα σιγκούνια και τα κοντοσέγκουνα. Εκτός από μάλλινο μαλλί από τα πρόβατα χρησιμοποιείται αυτή την χρονική περίοδο –για τις επίσημες ζακέτες- και μάλλινο επεξεργασμένο μαλλί του εμπορίου για την κατασκευή τους. Από το 1950 ξεκινάει το πλέξιμο ζακετών σε πλεκτομηχανή ενώ από το 1960 κι έπειτα οι έτοιμες ζακέτες του εμπορίου διαρκώς κερδίζουν έδαφος. Αν και οι έτοιμες ζακέτες κατακλύζουν την αγορά η δημιουργία της πλεχτής χειροποίητης ζακέτας δεν σταματάει μέχρι και τον 21^ο αιώνα. Πλεχτές χειροποίητες ζακέτες φέρουν, ως τις αρχές του 21ου αιώνα, οι γυναίκες που διατηρούν την ενδυμασία τους αλλά και αυτές οι οποίες ενστερνίζονται τα ευρωπαϊκά ενδύματα.

*«Από πάνω ξεκίνησαν οι ζακέτες, τις έφτιαχναν σε πλεχτομηχανές εδώ στα Γιάννενα και άλλες με τα χέρια».*³⁰⁸

*«Ζακέτες πλεχτές και μετά βγήκαν οι έτοιμες οι ζακέτες οι μαύρες που φόραγαν οι γιαγιές πιο ηλικιωμένες να πάνε στην εκκλησία και στο σπίτι πλεχτά μάλλινα».*³⁰⁹

KAZAKA

Το πλέξιμο της καζάκας ξεκινάει τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα από πρόβειο μαλλί. Η καζάκα πλέκεται σε διάφορα σχέδια και απαντάται σε αποχρώσεις του μπλε, βυσσινί, καφέ και πράσινο για τη νεαρή γυναίκα και σε μαύρο χρώμα για την ηλικιωμένη.

Καλύπτει τον κορμό και είναι αχειρίδωτη με τετράγωνη λαιμόκοψη. Φοριέται μέσα από την πλεχτή και την υφαντή φούστα μέχρι και το 1960. Από το 1950 χρησιμοποιείται και επεξεργασμένο μάλλινο μαλλί για την κατασκευή της. Το πλέξιμο της καζάκας συνεχίζεται μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα αλλά αυτό το

³⁰⁷ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

³⁰⁸ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

³⁰⁹ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

χρονικό διάστημα χρησιμοποιείται ως καθημερινός εξωτερικός επενδύτης πάνω από μπλούζα ή πουκάμισο.

ΜΠΕΡΤΑ

Η μπέρτα είναι εξωτερικός πλεχτός επενδύτης τριγωνικού σχήματος που καλύπτει την περιοχή της πλάτης. Απαντάται σε διάφορα σχέδια και χρώματα από τις νέες γυναίκες και σε μαύρο χρώμα από τις υπερήλικες και τις χήρες. Φοριέται πάνω από τις δίμιτες φούστες, τις πλεχτές φούστες, τα φουστάνια και τις ζακέτες. Η μπέρτα απαντάται και στην ενδυμασία των γυναικών μεταπολεμικά φτάνοντας ως τις αρχές του 21ου αιώνα. Φοριέται από τις ηλικιωμένες γυναίκες πάνω από τα ευρωπαϊκά ρούχα, πάνω δηλαδή από πλεχτές μπλούζες ή ζακέτες.

Εικόνα 62: Μπέρτα, ιδιοκτησία Βασιλικής Κοντού

«Ιδώ η μπέρτα πρέπ' να ν' ήταν κι αφού το '40 κι μπουρεί κι αφού γληγουρότηρα η μπέρτα. Όσου θμάμει ιγώ είχαμ μπέρτεις. Σχέδια, αυτό π' λένει του μύγδαλου. Του σχεδίου Μαρία ό,τ' ήθηλεις αλλά πιο πουλύ ητούτο ιδώια, να του λέν' μύγδαλου ητούτου του σχηδιάκι. Όλα τα χρώματα. Μη του βηλουνάκι. Ό,τ' χρώμα τν ήθηλει η κάθη μια, κόκκιν'....Έφτιαναν κι μαύρου, έφτιαναν κι καφέ, έφτιαναν κι κόκκινο, πράσινεις, ό,τ' χρώμα τν ήθηλεις. Κι τότε μη τα χουριάτκα Μαρία π' τς ήταν ντμένες τν έβαζαν τ' μπέρτα. Πάνω από τς φούστεις».³¹⁰

ΤΣΟΥΡΕΠΙΑ

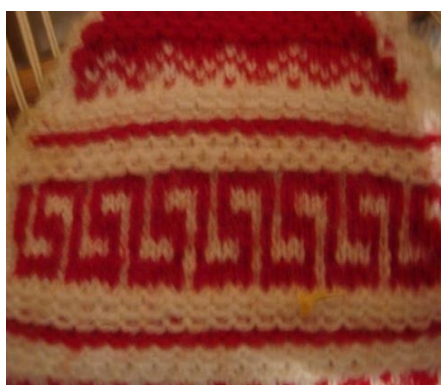
Τα τσουρέπια είναι χειροποίητες χοντρές κάλτσες από άσπρο πρόβειο μαλλί τα καθημερινά και επεξεργασμένο βαμβακερό νήμα του εμπορίου τα επίσημα. Τα

³¹⁰ Πληρ. Βασιλική Γεωργούλη – Κοντού.

τσουρέπια με βαμβακερό νήμα είναι πιο μαλακά με καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα. Πλέκονται από τις αρχές του 20ού αιώνα. Το πλέξιμο τους γίνεται από τις γυναίκες με τη χρήση πέντε βεργών. Το χρώμα τους είναι μαύρο για τις ηλικιωμένες και λευκό για τις νέες. Στα λευκά τσουρέπια, στο ύψος των φαλάγγων των δακτύλων και στις πτέρνες χρησιμοποιείται κόκκινο μαλλί ή νήμα για το πλέξιμό τους. Στο ύψος των οστών του μεταταρσίου φέρουν κεντητό διάκοσμο τα επονομαζόμενα «ξόμπλια». Τα ξόμπλια είναι το κλειδί της πόλης, η πγίτσα, τα νησιώτικα, τα ποτράκια, το κυπαρίσσι, και το ψαροκόκαλο. Το πλέξιμο των τσουρεπιών 10cm κάτω από το γόνατο αλλάζει και γίνεται σαν λάστιχο. Το σχοινοτσούρεπο που απαντάται στο πάνω μέρος του τσουρεπιού -κάτω από το γόνατο- ενισχύει την στερέωση του τσουρεπιού στο πόδι. Τη δεκαετία του '50 το σχοινοτσούρεπο αντικαθίσταται από τις μαύρες καλτσοδέτες.

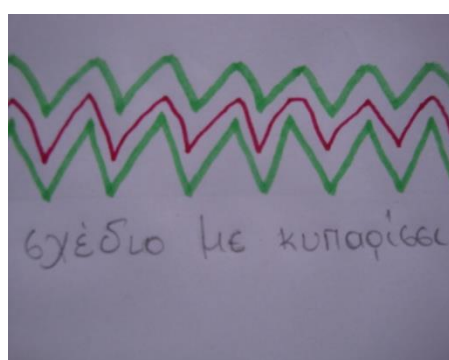
Εικόνα 63: Γυναικεία τσουρέπια, με διάκοσμο με μωβ χρώμα η πγίτσα και με πράσινο και κόκκινο το ψαροκόκαλο, ιδιοκτησία Αλεξάνδρας Σιόντη

Εικόνα 64: Γυναικεία τσουρέπια με διάκοσμο το κλειδί της πόλης, ιδιοκτησία Μαρίας Γαβριήλ

Εικόνα 65: Διάκοσμος με ποτράκια

Εικόνα 66: Διάκοσμος με κυπαρίσσι

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Έπλεγαν τα τσουρέπια μη πέντε βηλόνοις. Τ' αρχίναγαν κι τα 'πλεγαν μη μαλλί. Κουντά ικειός που είχει έπηρνει κι βαμπάκι. Ημείς για τα καλά πέραμαν βαμπάκι κι τα φτιάναμαν. Μη του βαμπάκι τα πλέμαν. Σκέτα άσπρα. Αυτά τα βαμπακηρνά. Στα μάλλινα έκαναν σχέδια». ³¹¹

«Ξόμπλια. Α φτιάσουμει τσουρέπια μη ζόμπλια. Τι είν' τα ζόμπλια; Λίγο ιδώια ια κέντημα στ' μύτ' κι φτέρα κι ιδώ. Αυτά τα 'καναν σου 'πα, τα 'καναν κι προίκα, δουρεά, να τα δουρήσ' η νύφ' στα κουνιάδια, ση τέτοιου σόι. Α, κι του κλειδί τς πόλη του κένταγαν ιδώ. Ναι, ιδώ απάνω, ναι, ναι». ³¹²

«Άλλος το έφτιαχνε άσπρο και το κένταγε πίσω στην φτέρνα και λίγο μπροστά. Εδώ έπιανε την φτέρνα όλη η φτέρνα γιατί όταν πλέκουμε το τσουρέπι ερχόμαστε μέχρι εκεί βάζουμε ένα ράμμα από εκεί ως εκεί και πιάνουμε τις θηλιές τις πίσω και πλέκουμε γύρω - γύρω κοντά αλλάζει το πλέξιμο από εκεί και πάνω γιατί από εδώ θα δεις συνεχόμενες αλλά από εδώ μόλις ερχόσουν εκεί έφτιαχνες και το κέντημα εκεί». ³¹³

«Έπλεγαν μη τς βέργεις. Έπλεγαν κι μαύρα για τς γιαγιάδεις κι άσπρα τα 'βαφαν αλλά βάναμαν κι άσπρα ημείς οι κουπέλις όταν βγαίναμαν στου χουρό». ³¹⁴

«Έφτιαχνες εδώ κόκκινο ,την πγίτσα εδώ έφτιαχνες το κέντημα έδω το 'φτιαχνες άσπρο ως εδώ. Εδώ το χόριζες κοντά, έφτιανες τη φτέρα κοντά και το απάν' σέτο. Στο τέλος από το τσουρέπι φτιάναμαν και τόσο σκοινί. Το κλώθαμαν, το στρίβαμαν για να στέκεται». ³¹⁵

Το πλέξιμο των τσουρεπιών συνεχίζεται μέχρι και τη δεκαετία του '50 για τις νέες γυναίκες και μέχρι τη δεκαετία του '70 για ορισμένες ηλικιωμένες. Το 1950 κάνουν την εμφάνισή τους οι βαμβακερές κάλτσες του εμπορίου – σε χρώματα μαύρο και μπεζ- οι οποίες στερεώνονται στον μηρό με καλτσοδέτες και αντικαθιστούν σταδιακά τα τσουρέπια. Την ίδια χρονική περίοδο ξεκινάει η χρήση της καλτσομηχανής στην οποία πλέκονται κάλτσες σε καφέ και μαύρο χρώμα από βαμβακερό νήμα. Οι κάλτσες της καλτσομηχανής αλλά και οι βαμβακερές του εμπορίου είναι για καθημερινή συνήθως χρήση ή απαντώνται και τις επίσημες ημέρες σε ηλικιωμένες γυναίκες. Οι νέες γυναίκες τις επίσημες ημέρες φέρουν λεπτές μπεζ ή μαύρες κάλτσες του εμπορίου με κατακόρυφη ραφή στο πίσω μέρος του ποδιού οι

³¹¹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³¹² Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

³¹³ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

³¹⁴ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

³¹⁵ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

οποίες στερεώνονται κι αυτές στο πόδι με καλτσοδέτα. Το 1960 οι ηλικιωμένες γυναίκες αντικαθιστούν τις βαμβακερές κάλτσες με μαύρες ή μεζ χούλα-χουπ κάλτσες οι οποίες φτάνουν πάνω από το γόνατο ενώ οι νέες αντικαθιστούν τις βαμβακερές κάλτσες και τις λεπτές κάλτσες με τη ραφή με το καλσόν που κυκλοφορεί ευρέως από αυτή την χρονική περίοδο μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα σε πολλές αποχρώσεις του μεζ, γκρι και μαύρου για τις ηλικιωμένες αλλά και διάφορα άλλα χρώματα για τις νεότερες.

*«Ναι και ήταν βαμβακερό το νήμα αυτό για τσουρέπια, αλλά πολύ λίγο δυο τρεις γυναίκες, κοντά βγήκε το μάλλινο και κοντά το βαμβακερό και η κάλτσα αυτή βγήκε το '60 θυμάμαι είχε πάρει η Λαμπρινή του Αντώνη Δεμπλίκα ήταν δασκάλα στο χωριό μας και η Μάχη του Γιώργου Δεμπλίκα δεν ήταν δασκάλα και αυτές πρωτοφόρεσαν τέτοιες κάλτσες και σιγά - σιγά φόρεσαν όλες οι γυναίκες καφέ αλλά πλέκαμε όλες οι γυναίκες και το νήμα και το μάλλινο. Μέχρι το '80, τότε πλέκαμε».*³¹⁶

*«Οι χούλα χουπ βγήκαν όταν ήμουν κοπέλα. Αρχισαν σιγά - σιγά οι κοπέλες και τα 'βγάλαν τα άσπρα τα τσουρέπια. Νύφη εγώ φόρεσα κάλτσες χούλα - χουπ, όχι ψηλές, δεν είχαν βγει».*³¹⁷

ΣΟΣΟΝΙΑ

Τα σοσόνια είναι πλεχτές κάλτσες μέχρι την ποδοκνημική άρθρωση σε διάφορα σχέδια και χρώματα. Χρησιμοποιούνται για καθημερινή χρήση εντός της οικίας ή ως καλοκαιρινό ένδυμα κατά τη διάρκεια εργασίας σε εξωτερικό χώρο.

Εικόνα 67: Σοσόνια, Ιδιοκτησία Αικατερίνης Καραμπέσιου

³¹⁶ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³¹⁷ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

*«Τα σοσόνια ήταν μέχρι το κότσι. Τα φορούσαν οι κοπέλες και έξω στις δουλειές γιατί δεν έφταναν πάνω στο γόνα ήταν κάτω. Το καλοκαίρι κυρίως».*³¹⁸

MANTILIA

Το γυναικείο μαντίλι απαντάται από τις αρχές του 20ού αιώνα. Οι γυναίκες το φέρουν σε ηλικία δέκα ετών περίπου και το διατηρούν σε όλη τους τη ζωή. Το προμηθεύονται από τα καταστήματα των Ιωαννίνων αλλά και από τα καταστήματα της κοινότητας των Χουλιαράδων.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Ου απ' όταν γίγκαν οι κουπέλες μαντίλι φόραγαν. Απού δέκα, δεκαπέντε χρονών κι απάν'. Σαν καληώρα ιγώ π' το 'χω στο κηφάλι τώρα. Ως τα εικοσπέντε χρόνια το είχα το μαντίλι κι αυτά. Κι πέραμαν μαντίλια μαύρα αλλά μη λουλούδια γύρω γύρω το μαντίλι».*³¹⁹

*«Οι νέες απ' όταν φόρεσαν το μαντίλι από τα δεκαπέντε και είκοσι σχεδόν μέχρι που 'φτάσαν πάνω από πενήντα χρονών και δεν το 'χαν βγάλει το μαντίλι. Κι ακόμα δεν το 'χουν βγάλει ακόμα. Ε, τις έβλεπαν λίγο πιο πολιτισμένες αυτές αν πήγαιναν σε καμία πόλη, σε κανά δικό τους. Ναι, βέβαια τις κατάκριναν. Έλεγαν...».*³²⁰

*«Μια ζωή τις θυμάμαι είχαν μαντίλια. Το μαντίλι δεν έβγηνε από το κηφάλι στις γυναίκες. Και κάτω, και πίσω. Πιο πολύ κάτω. Πολίτικο αν πήγαιναν σε κάποιον για καλό. Το σκέτο δεν έλειπε κάθε μέρα το μαντίλι. Ή νέα ήσουν ή γριά το μαντίλι ήταν, έτσ' ήταν».*³²¹

*«Του φόραγαν από μικρές από δέκα, από δεκαπέντε μέχρι, μέχρι που πέθαιναν. Φόρησα κι ιγώ. Τότι που ήμαν μικρότηρ' όλο τέτοια έβαναν».*³²²

Ως καθημερινό και επίσημο μαντίλι φέρουν από τις αρχές του 20ού αιώνα ένα χοντρό, απλό, βαμβακερό σε μαύρο χρώμα μαντίλι το επονομαζόμενο τσίπα. Αυτό το μαντίλι είναι τετράγωνο και διπλώνεται σε τριγωνικό σχήμα για να δεθεί ο κεφαλόδεσμος. Μετά το 1950 η τσίπα συνεχίζει να αποτελεί το καθημερινό μαντίλι των γυναικών αλλά ως επίσημο καθιερώνεται αυτή την περίοδο το γνωστό στο πανελλήνιο με την ονομασία πολίτικο μαντίλι. Είναι ένα τετράγωνο μαντίλι κατασκευασμένο από το ειδικό λεπτεπίλεπτο τουλπάνι από μεταξοβάμβακα. Πολλές Χουλιαριώτισσες έχουν τη συνήθεια να το κόβουν στη μέση και να το στερεώνουν –

³¹⁸ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³¹⁹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³²⁰ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

³²¹ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

³²² Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

πιστρώνουν- κατά μήκος του κοψίματος με το βελονάκι. Το μισό μαντίλι το φορούν λόγω οικονομικής δυσχέρειας. Όσες γυναίκες έχουν την οικονομική άνεση να το αποκτήσουν, το διπλώνουν στη μέση και το φορούν ολόκληρο. Αυτό το μαντίλι φέρει μαύρο κάμπο και φυτικό διάκοσμο. Οι Χουλιαριώτισσες το αποκαλούν «Κατσάνκο». Ο λόγος για τον οποίο επικράτησε αυτή η επωνυμία είναι διότι οι γυναίκες των Κατσανοχωριών το έφεραν πολύ νωρίτερα από τις Χουλιαριώτισσες. Πριν από το πολιτικό μαντίλι, περίπου το 1940, εντάσσεται στην καθημερινή ενδυμασία των γυναικών η καλαμάτα. Η καλαμάτα υπήρξε ένα μεταξωτό, εμπριμέ μαντίλι, διακοσμημένο με πολύχρωμα λουλούδια που διπλώνεται στη μέση για να δεθεί στη συνέχεια στο κεφάλι. Μετά το 1950 κυκλοφορεί στο εμπόριο το μαντίλι της χήρας. Αυτό είναι ένα μαύρο, λεπτό, βαμβακερό μαντίλι που το φέρουν και τις επίσημες αλλά και τις καθημερινές ημέρες όσες γυναίκες συνεχίζουν τον παραδοσιακό τρόπο ένδυσης αλλά και πολλές από τις γυναίκες που άλλαξαν τα ενδύματά τους και τα αντικατέστησαν με τα ευρωπαϊκά ενδύματα. Αποτελεί επίσης αναπόσπαστο κομμάτι της ενδυμασίας όσων γυναικών έχουν χιρέψει και εκφράζουν μέσω του ενδύματος μια προσωπική εκδήλωση πένθους.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Ιγώ θμάμει στο χωριό πρώτα φόραγαν τσίπα. Μαύρο, βαμβακερό ήταν αυτό. Αυτό ήταν χοντρό. Διπλό το φόραγαν. Μετά φόραγαν τς χήρα. Ένα λίγο πιο ψιλότερο από το χοντρό, σαν το καλοκαίρι το φόραγαν εκείνο εκεί Μαρία. Ιτούτο το χοντρό του φόραγαν του χειμώνα. Κι μητά βήκαν τα άλλα μη του λουλούδ'. Τα πολιτικά π' λες κι ισύ. Αυτά τα 'κουβαν στ' μεσ' κι δεν τα φόραγαν κάθε μέρα, αυτά. Αυτά τα φόραγαν σι γάμου, σι πανγύρ', σι Λαμπρή, σι τέτοια πράματα, τα φόραγαν αυτά μη το λουλούδ'. Αυτά όλα τα χρώματα τα' χαν μέσα τα λουλούδια. Μαύρο το μαντίλι κι τα λουλούδια τα υπόλοιπα. Κόκκινο, πρασνάκι είχει μέσα, τα... Το 'κοβαν στ' μέσ' Μαρία κι του πίστρουναν, πιστρώναμαν λέμαν ημείς, καβαλίκι μη του βηλόν'. Για να μην ξηφτίζ'. Μετά βήκει η καλαμάτα Μαρία, κι φουράμαν καλαμάτα. Η καλαμάτα τν ήταν του '40. Τ' άλλα τα μαύρα, από νωρίτερα. Η καλαμάτα ήταν ένα μαντίλι σαν μηταξουτό κι είχει μέσα διάφουρα λουλουδάκια. Διπλό, διπλό το φοράγαμε. Δεν του κόβαμαν αυτό. Κάθη μέρα, χειμώνα – καλουκαίρ'. Μητά είχαμαν τς χήρα. Τς χήρα του φουράμαν κι χειμώνα κι καλουκαίρ' Μαρία αλλά πιο πουλύ για καλό. Μαύρου, βαμβακερό. Λιπτό, λιπτό τς

χήρας. Διπλό, διπλό. Τς χήρας Μαρία θα το 'ταν από το '50. Το φόραγαν όλες οι ηλικίες, κι οι κουπέλεις, κι οι γυναίκες, όλεις».³²³

Εικόνα 68: Πολίτικο ή Κατσάνικο μαντίλι, ιδιοκτησία Ελευθερίας Θεοδόρου

«Το μαντίλι το έδεναν πίσω και έβαναν και είχαν όλες κοτσίδες τότε. Το μαντήλι δυο- τρεις να σου πω το είχαν ως το '80 και αργότερα, οι πιο νέες. Η πεθερά μου δε το έβγαλε ποτέ, μόνο που είχε βγει ένα πιο καλό της χήρας το 'λέγαν, πιο ψιλό το είχε για να πάει στην εκκλησία και το άλλο το χοντρό το είχε για κάθε μέρα, αλλά μαύρο».³²⁴

«Είχε και λουλούδι, κατσάνικο το είχαμε βγάλει γιατί οι Κατσάνοι το έβαλαν πρώτα».³²⁵

«Φορούσαν οι γυναίκες ακόμα και σήμερα και κυρίως αυτές που έμειναν χήρες νέες δε το έβγαλαν το μαντήλι. Τότε το μαντήλι ήταν με λουλούδι. Το καλό μαντήλι. Ψιλό. Ήταν το καλό, θα πάρεις ένα καλό μαντήλι . Ήταν και ένα μαντήλι που το έλεγαν τσίπα, το μαύρο ,το καθημερινό .Αυτό με το λουλούδι ήταν μεταζωτό κατά κάποιο τρόπο, το φόραγαν οι γυναίκες στις γιορτές στα πανηγύρια».³²⁶

Το δέσιμο του καθημερινού μαντιλιού γίνεται είτε κάτω από την κάτω σιαγόνα, είτε πίσω από το κεφάλι. Για το επίσημο μαντίλι εφαρμόζεται είτε το δέσιμο πίσω από το κεφάλι είτε στα πλαϊνά του κεφαλιού. Το επίσημο μαντίλι στερεώνεται με καρφίτσες με μαύρη κεφαλή πάνω στο κεφάλι.

³²³ Πληρ. Βασιλική Γεωργούλη – Κοντού.

³²⁴ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³²⁵ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

³²⁶ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

«Οι χήρες έβαναν τς χήρας το μαντίλι μαύρου. Οι άλλεις φορούσαν μη λουλούδ'. Κατσάνκου του λέμαν. Κατσάνκου, ναι, που 'χει λουλούδ' ιδώ πίσου. Κι στου πλάι, κι πίσου το 'δηναν. Έτσ' φιόγκου ιδώ πίσου. Όπους τς πάηνει τς κάθη μιανής. Ουραίοις φαίννταν κι μη τα μαντήλια». ³²⁷

Η ύπαρξη μαντιλιού προϋποθέτει και μακριά μαλλιά από τις γυναίκες. Οι ανύπαντρες γυναίκες αλλά και αυτές που ο άντρας τους βρίσκεται εν ζωή πλέκουν τα μαλλιά τους δημιουργώντας δυο κοτσίδες. Είκοσι πόντους πριν τις άκρες των μαλλιών δεν πλέκονται αλλά αφήνονται ελεύθερα και δημιουργούν μπούκλες στο τελείωμά τους. Οι χήρες οφείλουν τις δυο κοτσίδες να τις ενώσουν σε μια, είκοσι με τριάντα πόντους πριν το τελείωμά τους και στη συνέχεια να τις περάσουν πάνω από το κεφάλι τους και να τις στερεώσουν εκεί.

Μετά το 1950 περίοδος κατά την οποία οι Χουλιαριώτισες μεταναστεύουν στα Ιωάννινα αλλάζουν την ενδυμασία τους και πολλές από αυτές αποχωρίζονται και το μαντίλι. Αυτή την περίοδο παρατηρούνται τέσσερις διαφορετικοί τύποι γυναικών αναφορικά με την αλλαγή της ενδυμασίας τους, τον αποχωρισμό του μαντιλιού και το κόψιμο των μαλλιών:

α) Είναι οι γυναίκες οι οποίες διατηρούν το μαντίλι τους μαζί με την μέχρι τότε ενδυμασία τους αλλά και τα μακριά μαλλιά τους, πλεγμένα σε κοτσίδες –το πλέξιμο διαφέρει στις χήρες από τις παντρεμένες-.

β) Είναι οι γυναίκες οι οποίες ενώ έχουν αλλάξει την ενδυμασία τους ενστερνιζόμενες τα ευρωπαϊκά ρούχα και ίσως και τα κοντά μαλλιά μετά από χρόνια εντάσσουν ξανά το μαντήλι στην ενδυμασία με τα ευρωπαϊκά ρούχα λόγω χηρείας ή λόγω περασμένης ηλικίας.

«Μαντίλια έβαναν. Απόυ όταν γέννταν το 'βαζαν. Ημείς ήρθαμει απόυ τ' Ρουμανία πιάστκει ου πόλημους κι τα κρύα κι μητά μας πήρει η μάνα μ' να μη κρυσώσουμει κι έμναν. Τώρα ιδώ που είχα έρθ' του 'χα βγάλει του μαντίλι. Τώρα έχασα το σύντροφο δεν μ' αρέει να...Το ξανάβαλα. Ωρε λέν' καμπόσ' αλλά όπως θέλν να κάνν'. Ιγώ δεν μπορώ κι τα 'βαλα». ³²⁸

γ) Είναι οι γυναίκες οι οποίες αλλάζουν όλη την ενδυμασία τους, διατηρούν το μαντίλι και δεν κόβουν τα μαλλιά τους αλλά τα χτενίζουν με χτενίσμα κότσου.

³²⁷ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

³²⁸ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

δ) είναι οι γυναίκες οι οποίες αλλάζουν την μέχρι τότε ενδυμασία τους, αφαιρούν το μαντίλι και κόβουν κοντά τα μαλλιά τους αποδεχόμενες εξ' ολοκλήρου τον δυτικό τρόπο ένδυσης και έκφρασης.

*«Πιθανότατα η πρώτη που έκοψε μαλλιά ήταν η Αλεξάνδρα, όταν αρραβωνιάσαμε το '57 τέλος του '56. Είχαν κόψει και η Λάμπρω του Δημουλίκα και του Μασαλά η Καλλιόπη».*³²⁹

Όλοι αυτοί οι τύποι γυναικών απαντώνται μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα. Ένα μελανό σημείο στις διαπροσωπικές σχέσεις των γυναικών τη δεκαετία του '50 είναι ο αποφατικός, αρνητικός σχολιασμός των γυναικών οι οποίες δέχονται τις μεταβολές, έχοντας ως πρότυπο τον δυτικό τρόπο ένδυσης και αποχωρίζονται το μαντίλι. Ο αρνητικός σχολιασμός γίνεται από τις γυναίκες οι οποίες επιμένουν στον «παραδοσιακό» τρόπο ένδυσης ή αλλάζουν όλη την ένδυσή τους εκτός από το μαντίλι.

*«Ναι, ντ παρεξηγούσαν. Κι ειδικά άμα ήταν κι χήρα να η χήρα έβγαλει του μαντήλ'. Άσει οι άλλεις οι βάβεις δεν τα 'βγαζαν κι δεν τα 'βγαζαν. Ναι, τς παρεξηγούσαν τότε πουλύ. Ή αμα έκουβαν τα μαλλιά τς παρεξηγούσαν. Τώρα δε σιουρίζ' καένας τώρα».*³³⁰

Το μαντίλι θεωρείται για την μέχρι τότε δομημένη συμπεριφορά των Χουλιαριωτών δομικό συστατικό του συστήματος, με βαθιές ρίζες στην νοοτροπία των κατοίκων και γενικότερα στην πρακτική του «παραδοσιακού» ανθρώπου.

Η ανάγκη όμως για αλλαγή και υποτιθέμενη «εξέλιξη» είναι τόσο μεγάλη για την πλειοψηφία των γυναικών που η μεταβολή στον ενδυματολογικό τομέα δεν αργεί να έρθει. Μεταβολή η οποία θεωρείται τομή στην ιστορία της ελληνικής ένδυσης.

«Είχαν λουλούδια, είχαν ένα πουλάκι από πίσω στις γωνίες τις τέσσερις, καμπόσα είχαν έναν γύρο μονό γύρω- γύρω. Ήταν σαν τσίπα χοντρό. Ήταν μαύρα και το λουλούδι παρδαλό, χρωματιστό. Το δέναμε διπλό μαντήλι για να είναι μεγάλο πλούσιο, το πέρναγες πίσω έπαιρνες το λουλούδι το δεξί και το πέρναγες απάν' από το κεφάλι για να φαίνεται πίσω το λουλούδι. Παίρναμε τούτο, εδώ το δέναμε ένα μικρό και βάναμε την καρφίτσα να σταθεί και τούτο το κλωνάρι ήταν μεγαλύτερο απλώναμε προς τα πίσω στο κεφάλι ,το στερεώναμε με καρφίτσούλες μαύρες και αυτό και ήταν όλο ο κεφάλι λουλούδι ,δεν φαινόταν μαντήλι μαύρο. Αυτό το έκαναν μια καλή μέρα, στον γάμο ,στο πανηγύρι. Αυτό που σου 'δειξα τώρα. Το καθημερινό δεν βάναμε

³²⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³³⁰ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

καρφίτσες. Λίγες. Δε το δέναμε πάνω. Τότε το 'δεναν στο πλευρό πίσω και κάθε μέρα στο πλευρό το δέναμε. Το έβγαλα μεγάλη. Όταν ήρθα στα Γιάννενα ήμουν είκοσι έξι ,το 'βγαλα ίσα. Εγώ και όλες οι γυναίκες . Τις κακολογούσαν αυτές που το έβγαζαν, αυτές που δε το είχαν βγάλει, έλεγαν. Εγώ με ευρωπαϊκό έγινα νύφη και φόραγα και μαντήλι. Μου το έραψε η Λάμπρω Δημουλίκα Μπούτσουρα. Τα μαλλιά τα πλέκαμε και εδώ τα αφήναμε ζέπλεγα τις καλές μέρες, ήταν κατσαρά. Οι γριές τις αφήναν ενωμένες .Οι λυπημένες τις ένωναν και συνέχιζαν την κόσα και τα 'βάζαν στο κεφάλι γύρω - γύρω».³³¹

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Οι Χουλιαριώτισσες προμηθεύονται τα γυναικεία κοσμήματα σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα από τα Ιωάννινα. Προπολεμικά απαντώνται σκουλαρίκια με τετριμίδες, σταυροί, μενταγιόν, παντατίφ, βέρες, δαχτυλίδια και πόρπες. Όλα τα κοσμήματα φέρονται από τις γυναίκες μόνο τις επίσημες ημέρες.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Τς έβαζαν βέβαια όποιους είχε. Τς κρέμαγει τς νύφ'. Σταυρό, σταυρό του πιρσσότερο, το πατατίφ. Είχει κάτ' στον πάτου, κι δυο ένα απόυ δω κι ένα απόυ κι έτσ' γύρα πός να σ' πω έτσια ιά, στρόγγυλα. Τρία στρόγγυλα. Ένα το μηγαλότερο κάτω κι ένα απόυ δω κι ένα απόυ κει».³³²

«Οι νύφες, η πεθερά έβαζε το μενταγιόν στη νύφη μετά το γάμο. Η πεθερά τότε δε πήγαινε στην εκκλησία και ο πεθερός στα στέφανα περίμενε την νύφη στο σπίτι και αφού πήγαινε ο γαμπρός και η νύφη στο σπίτι περίμενε την νύφη η πεθερά και ο πεθερός και της βάζανε, η πεθερά ένα σταυρό».³³³

«Κοίταζει να ειδείς. Θέλω να σ' πω στρογγυλάδα κι είχε τρεις πετρούλεις κι κρέμνταν κάτ' έτσι... Πουλύ ουραίου του πατατίφ».³³⁴

«Εγώ στη μέρα μου ,έβαζα σταυρό, γρηγορότερα η μάνα μου είχε πατατίφ. Ήταν ένα πράγμα σαν να ήταν τρία σκουλαρίκια κρεμαστά. Το μεσαίο ήταν τρανό, τα άλλα ήταν μικρότερα. Το έβαζαν στο λαιμό, όλο χρυσό. Το φόραγαν νύφες και τις καλές μέρες. Βάζαμε και σκουλαρίκια πιο πολύ με τιτριμίδες. Άμα είχαμε και δαχτυλίδι. Βέρες απαραίτητως ,για να μη κολλάει τα παιδιά η κατάρα».³³⁵

³³¹ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

³³² Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³³³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³³⁴ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

³³⁵ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

Η πόρπη στολίζει την κοιλιακή χώρα της γυναίκας είναι μεγάλου μεγέθους, στερεώνεται πάνω στο σιγκούνι με τις περόνες και χάνεται κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

*«Μπροστά πρέπει να είχαν πιο πολλά χρυσαφικά. Μπροστά από τον πόλεμο. Φόραγαν και ζώνη κουμπωτή ύστερα εγώ δε θυμάμαι Και πριν το πόλεμο η δική μας η περιοχή ήταν φτωχιά και επί τουρκοκρατίας δεν είχαν επαφή οι γυναίκες με την πόλη. Ειδικά τα χρυσαφικά στους αρραβώνες μέχρι το '60- '65 ήταν η βέρα, μπορεί εγώ να είχα κάτι παραπάνω οικονομικό και να της έπαιρνα και ένα δαχτυλίδι ,άλλοι μπορεί να μην έπαιρναν ποτέ δαχτυλίδι».*³³⁶

*«Προϋπήρχαν ζώνες το '30, μετά δεν ξαναέφτιαζαν το μπρούτζινο. Φαρδιά στρόγγυλη».*³³⁷

*« Η μάνα μου είχε και μια ζώνη. Ασημένια φαρδιά ,την έβαζαν για καλή. Είχε ένα στρόγγυλο μεγάλο και από εδώ και από εκεί μικρότερα. Έχει γαντζάκια από εδώ και απ' εκεί και το τσίταγες στο ύφασμα».*³³⁸

Λόγω έλλειψης οικονομικής ευμάρειας ελάχιστα κοσμήματα χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια του πολέμου αλλά και αργότερα. Τη δεκαετία του '40 και του '50 είναι σύνηθες φαινόμενο η νύφη να δανείζεται από άλλη γυναίκα ένα κόσμημα για το λαιμό, είτε σταυρό, είτε παντατίφ, είτε μενταγιόν -ακόμη και τις βέρες- ικανοποιώντας την ψευδαίσθηση της ψυχικής ικανοποίησης με την απόκτηση ενός καλύτερου αισθητικού αποτελέσματος κατά τη διάρκεια του γάμου.

*«Γινόταν και δανεικό έπαιρναν δανεικές βέρες τουλάχιστον μέχρι το '47 '48 'που ήταν ανώμαλη η κατάσταση και έκαναν τους αρραβώνες και δανεικό φόρεμα ,το φόρεμα το δικό σου το έπαιρνε και η Αλεξάνδρα και η Γεωργία να το βάλεις εκείνη την ημέρα και το έδιναν πάλι».*³³⁹

*«Οι νύφες είχαν του πατατίφ'. Είχα ιγώ του πατατίφ' τώρα π' θα γέννουμαν νύφ', το 'φηρνει ου γαμπρός. Τ' χρόν' π' παντρεύουσαν ισύ, το 'πηρνει η άλλη η νύφ'. Εν είχαν να πάρνει. Τ' βέρα τ' ν' έπηρνει η άλλη. Λίγεις ήταν που 'χανει κι θυμάμαι τ' μακαρίτσα τ' μάνα μη μηνταγιόν το 'ληγαν μη τρία αυτά κάτ' κρέμνταν. Το 'χει σι μια φουτουγραφία».*³⁴⁰

³³⁶ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³³⁷ Πληρ. Βασίλης Ράπτης.

³³⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιώντη.

³³⁹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³⁴⁰ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

Από το 1960 που οι περισσότερες Χουλιαριώτισσες μεταναστεύουν στα Ιωάννινα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα το γυναικείο κόσμημα υπάρχει σε κάθε σπίτι, ακολουθεί τη μόδα της εποχής και τον τύπο κάθε γυναίκας.

ΝΥΦΙΚΟ ΕΝΔΥΜΑ

Το επίσημο γυναικείο ένδυμα της νύφης για την ημέρα του γάμου δεν διαφέρει σε τίποτα από την επίσημη ενδυμασία των άλλων γυναικών. Από το 1900 μέχρι και το 1940 το νυφικό ένδυμα είναι η αργαλείσια φούστα με το σιγκούνι. Από το 1940 μέχρι και το 1948 είναι η πλεχτή φούστα. Από το 1948 μέχρι και το 1960 είναι το φουστάνι³⁴¹ και από το 1962 μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα είναι το λευκό νυφικό φόρεμα που εισήχθη από τη Δύση. Το μόνο διακριτικό στοιχείο το οποίο ενδέχεται να έχει μια νύφη –από το 1900 μέχρι και το 1962- είναι κάποιο κόσμημα.

*«Δε φορούσαν άσπρο μέχρι το '60 οι δικές μας οι νύφες στο δικό μας χωριό. Εφτιαχναν ένα φόρεμα που το 'λέγαν το καλό. Αυτό το φόρεμα το έραβαν και το είχαν και μετά το γάμο και πήγαιναν στην εκκλησία, σε διάφορες γιορτές. Μετά το γάμο στο χωριό μας επί 40 μέρες μπορεί και λιγότερο οι συγγενείς του γαμπρού και οι συγγενείς της νύφης καλούσαν το ζευγάρι σε τραπέζι και η νύφη φόραγε αυτό το φόρεμα που φορούσε στα στέφανα και πηγαίνανε στα σπίτια και στη νύφη βάζανε ένα πιρούνι και ένα κουτάλι εδώ στη μέση και της ρίχνανε και στο ζευγάρι λίγο ζάχαρη και 'λέγαν να ασπρίσετε να γεράσετε και αυτά τα βάζανε αφενός μεν να φτιάξει νοικοκυριό η νύφη αλλά αφέτερον να κάνει και αγόρια και κορίτσια».*³⁴²

*«Μόνο το καλό το μετσοβίτικο κεντούσαν. Ναι εμείς φτιάξαμε σχεδόν όλες το μετσοβίτικο. Αυτά είχαμε ράψει και στην ηλικία την δικιά μου πάρα πολλές κοπέλες και αυτά τα φορέσαμε όπως λέμε το άσπρο ή αυτό για νυφικό. Κοντά βγήκαν και φόρεσε η Κατερίνη από το '62 αυτή πρωτοφόρεσε άσπρο φόρεμα».*³⁴³

ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΝΕΚΡΩΝ

*Ο τρόπος με τον οποίο ευπρεπίζονται και τακτοποιούνται οι νεκροί, αποτελεί δείγμα τόσο του επιπέδου πολιτισμού, όσο και των μεταφυσικών αντιλήψεων και πρακτικών κάθε πολιτισμού.*³⁴⁴

³⁴¹ Το «Μετσοβίτικο» φουστάνι. Δηλαδή αυτό που έχει V λαιμόκοψη και είναι κεντημένο με χάντρες στο στήθος.

³⁴² Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³⁴³ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³⁴⁴ Σχετικά με τα ταφικά έθιμα στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Ενδεικτικά βλ. Boardman Joan, Kurtz C. Donna, *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, Αθήνα 2011., σ.153 και

Η διάκριση των ενασχολήσεων, της θέσης μέσα στην κοινωνία και της ηλικίας αποτυπωνόταν στα ενδύματα των νεκρών.³⁴⁵ Κοινή στο λαό πρακτική είναι το ντύσιμο του νεκρού με τα καλύτερα ρούχα του, και μάλιστα που δεν έχουν ακόμη φορεθεί.³⁴⁶ Πολλές φορές αυτά τα ρούχα είναι τα ίδια με αυτά που έφερε η γυναίκα στο γάμο της.

ΕΝΔΕΙΞΗ ΠΕΝΘΟΥΣ

Το έθιμο του πένθους είναι μια κοινωνική δημιουργία η οποία παραδοσιακά υποστηρίζεται περισσότερο από τις γυναίκες. Ένδειξη πένθους είναι τα μαύρα ενδύματα τα οποία εκφράζουν την ψυχική κατάσταση της γυναίκας ως ένα βαθμό αλλά δεν παύουν να είναι και μια κοινωνική επιβολή. Το μαύρο χρώμα συμβολίζει το πένθος, τη λύπη, τη θλίψη, την απώλεια. Η γυναίκα για την απώλεια κάθε συγγενικού προσώπου φέρει μαύρα ενδύματα για τρία περίπου χρόνια. Για τυχόν απώλεια του συζύγου της ή του παιδιού της φέρει μαύρα ενδύματα εφόρου ζωής.

«Οι γυναίκες οι πιο νέες που είχαν κι τς άντρες κι τς οικογένειές τς φόραγαν κι ηπει κείνεις π' δεν είχαν τς άντρες φόραγαν όλο μαύρα. Όχι, σαν τώρα που τα βγάζουν τα μαύρα. Όλο μαύρα φόραγαν. Η μάνα μου χήρεψε νέα και δεν έβαλε ποτέ ρούχα ανοιχτά».³⁴⁷

«Φόραγαν Μαρία μ' μαύρα γιατί ήταν πένθημες οι πιο πουλές κι φόραγαν μαύρα. Η μάνα μ' χάθηκε 52 χρονών κι έληγαν ήταν γριά γιατί είχε πηθάν' ου αδηρφός τς. Κατάλαβεις. Γι' αυτό φουρούσαν μαύρα οι γυναίκες. Ινώ τώρα αργόττερα τα 'βγαλαν. Τότι τρία χρόνια πέθηνε ένας αδηρφός τς τα 'βαναν. Πέντι χρόνια. Άι κουντά πέθηνει άλλους δεν προλάβηναν να τα βγάλν'. Γι' αυτό είχαν μαύρα συνήθως. Είχανει απού πεντ' – έζ' πιδιά ου καθένας. Ήταν πουλλοίς ου κόσμους».³⁴⁸

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ

1.ΓΟΥΡΟΥΝΟΤΣΑΡΟΥΧΑ

Η περιγραφή των γουρουνοτσάρουχων έχει γίνει στα ανδρικά υποδήματα. Ανάλογα με τα ανδρικά γουρουνοτσάρουχα είναι και τα γυναικεία τα οποία φέρουν ελάχιστες γυναίκες ως καθημερινά υποδήματα μέχρι και το 1940.

Morris, Ian, *Ταφικά τελετουργικά έθιμα και κοινωνική δομή στην κλασική αρχαιότητα*, μτφρ. Κ. Μαντέλη, Ηράκλειο 1997, σ. 89.

³⁴⁵ Μανόλης Γ. Βαρβούνης και Νάντια Μαχά Μπιζούμη, *Τα ενδύματα των νεκρών στα κρητικά μοιρολόγια (τέλη 19ου – αρχές 20ού αιώνα)*, Ηράκλειο 2016, σ.273.

³⁴⁶ Ν.Γ. Πολίτης, «Τα κατά την τελετήν», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τ.Γ., Ακαδημία Αθηνών, σ. 327.

³⁴⁷ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³⁴⁸ Πληρ. Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη.

2. ΤΣΑΡΟΥΧΙΑ

Τα τσαρούχια είναι τα δερμάτινα υποδήματα των γυναικών τα οποία εμφανίζονται από τις αρχές του 20ού αιώνα. Κατασκευάζονται από βακέτα –δέρμα βοοειδών- και έχουν κόκκινο χρώμα των νέων σε ηλικία γυναικών και μαύρο των ηλικιωμένων. Τα κόκκινα τσαρούχια φέρουν και διάκοσμο με κίτρινα σιρίτια. Την μπροστινή απόληξη των τσαρουχιών κοσμεί μαύρη φούντα από πρόβειο μαλλί. Το πρόβειο μαλλί της φούντας τη δεκαετία του '40 αντικαθίσταται από βαμβακερό ευρωπαϊκό νήμα του εμπορίου για τα επίσημα τσαρούχια. Το πέλμα των τσαρουχιών προκιάζεται για να μη φθείρεται το δέρμα.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Φόρεσα κι εγώ τσαρούχια μέχρι δηκαουχτό, είκουσι χρουनों. Έτσι κόκκινα».*³⁴⁹

*«Ήταν ένα χρώμα που έκαναν οι νύφες πιο ανοιχτούτσικο, σαν κόκκινο, βυσσινί σαν πορτοκαλί αλλά βαθύ για ομορφιά και είχε και σιρίτια ξανθά. Οι μεγάλες μαύρα τσαρούχια, μαύρο το δέρμα, μαύρη η φούντα. Από τα δέκα μέχρι δεκαπέντε οι γυναίκες βάναμαν και παρδαλή φούντα. Τα τσαρούχια δε τα φορούσαμε για να μη τα χαλάσουμε».*³⁵⁰

*«Φόραγαν οι γυναίκες και οι νύφες έφτιαχναν κόκκινα τσαρούχια και από κάτω τα τσαρούχια είχαν όλα πρόκες και εγώ έχω ένα διήγημα τα προκιαστά παπούτσια. Όταν αρραβώνιαζε η νύφη της έκανε η πεθερά τσαρούχια. Βακέτες τις έλεγαν (το δέρμα) ήταν και ευρωπαϊκή βακέτα και κοινή. Τσαρουχάδες είχε και στα Γιάννενα και στο χωριό. Στο χωριό ήταν ο Γιώργος Τάσος, ο Ντέμος ο πατέρας του Κώστα Ντέμου ήταν ο καλύτερος τσαρουχάς στο χωριό, είχε μαγαζί αυτό του Παπουτσή και είχε μέσα τέσσερις καλφάδες. Επί κατοχής που δε μπορούσαν να φτιάξουν παπούτσια έφτιαχναν προπόδια. Από το '40 μέχρι το '43- '44».*³⁵¹

Κατά τη διάρκεια της κατοχής υπάρχει μεγάλο μέρος του γυναικείου πληθυσμού που δεν έχει την οικονομική δυνατότητα απόκτησης των τσαρουχιών και είτε κυκλοφορεί με γυμνά πόδια, είτε καταφεύγει στην αυτοσχέδια λύση των προποδιών.

Τα τσαρούχια αποτελούν μέρος της γυναικείας ενδυμασίας προπολεμικά κυρίως, αλλά απαντώνται σε ηλικιωμένες γυναίκες μέχρι και τη δεκαετία του '60. Τα

³⁴⁹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³⁵⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

³⁵¹ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

προπόδια εξυπηρετούν τις γυναίκες σε καθημερινή βάση -αλλά σε πολλές περιπτώσεις και τις επίσημες ημέρες- από το 1940 μέχρι και το 1943 περίπου. Από το 1943 μέχρι και το 1970 κάνουν την εμφάνισή τους στο εμπόριο τα λαστιχένια παπούτσια «ελβιέλα» τα οποία χρησιμοποιούνται τις καθημερινές ημέρες. Τα παπούτσια ξεκινούν να κατασκευάζονται μεταπολεμικά από τις γυναίκες οι οποίες έχουν κάποια οικονομική άνεση και χρησιμοποιούνται μόνο ως επίσημα υποδήματα. Η ευρεία χρήση του γυναικείου παπουτσιού ξεκινάει μετά το 1970.

3.ΠΡΟΠΟΔΙΑ

Τα προπόδια κατασκευάζονται κατά τη διάρκεια της κατοχής είτε από τους τσαγκάρηδες του οικισμού, είτε από τις ίδιες τις γυναίκες. Για την κατασκευή τους χρησιμοποιούνται τα σοσόνια, στο πέλμα των οποίων τοποθετείται σαμπρέλα η οποία αναδιπλώνεται στο πάνω μέρος των σοσονιών, κόβεται -σε σχήμα με μύτες- και στη συνέχεια ράβεται πάνω στα σοσόνια.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Κοπέλες. Είχα και ένα ζευγάρι παντρεμένη. Να σου δείξω πως τα κόβαμε βάναμε κάτω το λάστιχο σαμπρέλα. πάταγες το πόδι πάνω και έκοβες το σχήμα. Έβανες το μολύβι γύρα - γύρα και το 'κοβες. Ήμουν κοπέλα ακόμα εγώ και αυτά μας τα 'ραβε ο Παπαντώνης. Για να φαίνεται ωραίο το κάναμε μύτες ,γύρα γύρα. Έβαλα και λίγο παντρεμένη, κάμποσα χρόνια όχι ολοένα ,τότε που πηγαίναμε για ζύλα, δε τα βάναμε στο χορό. Στα ζύλα ,στα πρόβατα ,στα λιθάρια. Κοντά βγήκαν τα πατίκια ,τα λαστιχένια τα παπούτσια που φοράν τώρα οι γριές . Τα πανένια τα παπούτσια αλλά τα λαστιχένια τα θέλαμε για τις δουλειές».*³⁵²

«Προυπόδια, αυτά τα θμάμει τς μάνας μ'. Για πιο ελαφριά το καλοκαίρι για να πάν' για φτο τα πλεγαν κι από κάτω κόλλαγαν μια σόλα πώς να σ' πω, λαστιχένια.

*Αυτά τα έφτιαχναν οι ίδιοι. Τα 'ραβαν οι ίδιοι. Τα 'ραβαν παν' στου πλεχτό. Ναι μόνοι τς τα έκαναν αυτά».*³⁵³

«Κι μητά παπούτσια τουν πρισσότερου κηρό προπόδια. Έπληγαν ιδώ μαλλί όπους πλέκουμει ιδώια προπόδια, τα 'χου κι ιγώ ικεία. Κι ου πατέρας μου έρνταν ιδώ στα Γιάννινα που 'ταν τσαγκάρηδες μη τουν μπάρμπα Αλέξ' κι όπους τα 'πληγα ητούτο ιδώ ιδώια ιδώια έραβει σαμπρέλα ου παππούς ιδώ από αυτουκίνητα παλιά αλλά τα 'ραβει καλά. Μ' αυτά περπατούσαν οι γυναίκες όλου τουν δρόμου. Κατ' τα χειμαδιά μ'

³⁵² Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

³⁵³ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

αυτά. Σακατεύνταν. Ητούτα ιδώ τα 'χει ου πατέρας μ'. Αυτό του μηρουκάματου έκανε ου πατέρας μ'. Τα 'ραβει ιδώ κι μ' αυτά πάαιναν οι γυναίκες στα πρόβατα, για ζύλα». ³⁵⁴

«Φτιάναμαν κι φορούσαμεν άμα ήταν τα παπούτσια τρύπια. Τα 'χαμαν για δλειές. Μη τ' βηλόνα πλέμαν. Στου χουριό έφτιασα έχου δυο ζηυγάρια άμα πααίνου.

Αχ, τι πάθαμαν τότε, όταν ήρθαν οι Γηρμανοί, δεν είχαμαν ημείς σαμπρέλα, οι άντρες δεν τς ήταν ιδώ έκουβει βηλέντζεις η μάνα μ' κι μας έφτιανει ιδώ. Πάαιναμαν λίγου όσου να κρυφτούμει κάτ' τρύπαι. Μητά π' ζανάρθαν πάλι οι Γηρμανοί ου παππούς μ' απ' τουν πατέρα μ' ιδώ στα Γιάννινα πήρε σαμπρέλα απ' αυτοκίντου κι μας το 'στλει κι τα 'φτιάσαμεν προπόδια κι μας το 'ραβει ου Βαγγέλη Καλουγιάνης μη τουν Αντών' Παπαντών' μη μύτεις ιδώ. Βγαίναμαν κι στου χουρό μη τούτα». ³⁵⁵

Τα προπόδια θεωρούνται κυρίως καθημερινά και εργατικά υποδήματα χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν χρησιμοποιηθεί και ως επίσημα υποδήματα από το 1940 μέχρι και το 1943. Η χρήση τους ως εργατικά υποδήματα συνεχίζεται για τα επόμενα δέκα χρόνια. Τα προπόδια αντικαθίστανται από τα λαστιχένια παπούτσια ελβιέλα που προμηθεύονται από το εμπόριο, αλλά και από τα δερμάτινα παπούτσια την κατασκευή των οποίων αναλαμβάνουν οι τσαγκάρηδες του οικισμού.

«Φορούσαμε κι προπόδια κι κάλτσες απού τα πρόβατα φτιασμένα. Ικεία να τσουρέπια τα 'λέμαν. Μη τ' βιλόνα. Ναι, ναι κι σαμπρέλα απού κάτ' ραμμέν' κι μ'αντές περπατάμαν. Πιο πολύ περπατάμαν μ' αυτά. Δεν είχαμαν παπούτσια. Ε, καλά ένα ζευγαράκι παπούτσια για του πανγύρ' αλλά τα καθημερινά ήταν τα προπόδια. Η σαμπρέλα ραμμέν' απού γύρα». ³⁵⁶

4.ΚΑΛΙΑ

Τα καλία είναι ένα είδος παντόφλας, τσόκαρου τις οποίες χρησιμοποιούν οι γυναίκες εντός της κατοικίας. Κατασκευάζονται από τον τσαγκάρη στα μέτρα κάθε γυναίκας. Για την κατασκευή τους χρησιμοποιείται ένα κομμάτι, μια λωρίδα δέρματος η οποία στερεώνεται πάνω σε μια ξύλινη βάση η οποία αποτελεί και τον πάτο της αυτοσχέδιας αυτής παντόφλας.

«Πιο πολύ έφτιαχναν τότε καλία σαν τσόκαρα ,ξυλένια και μας τα έφτιανε πρακτικός. Έβανε λουρί απάν' και μας τα κάρφωνε. Μας τα έφτιαχνε ο Παπαντώνης

³⁵⁴ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέσιου.

³⁵⁵ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

³⁵⁶ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

*έπαιρνε το ζύλο ,πλάτανο πιο πολύ το πελέκαε, έφτιαχνε σχήμα του ποδαριού και έβανε και ένα λουρί απάν' και τον πληρώναμε ,του δίναμε δυο φράγκα».*³⁵⁷

5.ΕΛΑΣΤΙΚΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ

Τα ελαστικά παπούτσια με την επωνυμία «ελβιέλα» από το αρκτικόλεξο ΕΛ.ΒΙ.ΕΛΑ (Ελληνική Βιομηχανία Ελαστικού) κυκλοφορούν στα καταστήματα από το 1943. Είναι πάνινα παπούτσια με λαστιχένια σόλα. Λόγω της προσιτής τους τιμής αλλά και της μεγαλύτερης διευκόλυνσης που παρέχουν κατά τη διάρκεια της εργασίας προτιμούνται από τις γυναίκες οι οποίες τα εντάσσουν στην καθημερινή ενδυμασία τους μέχρι και το 1970. Μετά το 1963 κυκλοφορούν και σε μποτάκια από την εταιρεία «Ζίτα Ελλάς».

*«Ήταν κάτι πλαστικά παπούτσια, που είναι κι τώρα παντόφλεις που φουράμει κι τ' αγοράζαν. Αφού ορισμένοι έπληρναν δανεικά παπούτσια να παντρευτούν».*³⁵⁸

6.ΔΕΡΜΑΤΙΝΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ

Οι τσαγκάρηδες που δραστηριοποιούνται στους Χουλιαράδες μεταπολεμικά, κατασκευάζουν τα πρώτα γυναικεία δερμάτινα παπούτσια σε μαύρο χρώμα, με λουράκι που κουμπώνει στα πλαϊνά και λίγο τακούνι. Στη μύτη και στην πτέρνα του πέλματος του παπουτσιού τοποθετείται πεταλάκι, ένα κομμάτι λαμαρίνας προς αποφυγή φθοράς της σόλας του υποδήματος. Τα παπούτσια αυτά, που τα αποκαλούν γοβάκια, όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα τα προμηθεύονται και τα χρησιμοποιούν μόνο σαν επίσημα υποδήματα. Για τις καθημερινές τους ανάγκες έχουν είτε τα προπόδια, είτε τα ελβιέλα.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Αν ήταν πολύ λίγες που φορούσαν τσαρούχια. Οι άλλες φορούσαν παπούτσια, που ήταν προκριασμένα τα παπούτσια και με πεταλάκι. Οι δρόμοι ήταν άφτιαχτοι, χωματόδρομοι και σε πολλές μεριές ήταν γκαλντερίμι. Είχε γκαλντερίμι από λάσπες».*³⁵⁹

«Εγώ θυμάμαι την θειάκω μου την Μυγδάλω την Κοτσοδημοτάτσενα φόραγε τσαρούχια μέχρι και το '60 '70 είχε τσαρούχια τα φόραγε όχι πολύ γιατί ήταν τα λαστιχένια στην δουλειά τα είχε πήγαινε μια επίσκεψη , στην εκκλησία με τα τσαρούχια αλλά όχι πολλές μετά σιγά - σιγά πάνε τα τσαρούχια ήρθαν τα παπούτσια ήρθαν οι τσαγκάρηδες ο Αλέξης Παπαντώνης ήταν ο πρώτος στις Χουλιαράδες που έφτιαχνε

³⁵⁷ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου Σιόντη.

³⁵⁸ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

³⁵⁹ Πληρ. Χρήστος Ράπτης.

παπούτσια, νυφικά αυτός μου έφτιαξε γόβα μαύρη και ένα στο μπορντό το είχα δεύτερο πολύ ωραία παπούτσια τα είχα χρόνια και είχε ένα παιδί από την Γκούρα βοηθό, άλλος τσαγκάρης δεν ήταν τότε αν ήταν γρηγορότερα που έφτιαχναν τσαρούχια».³⁶⁰

«Κι τα παπούτσια μη λουρίδα αχ πάν'. Τα γουβάκια τα λέμαν. Μη λουρίδα».³⁶¹

Η δράση των τσαγκάρηδων σταματάει τη δεκαετία του '60 όταν η αγορά κατακλύζεται από έτοιμα υποδήματα διαφόρων σχεδίων.

³⁶⁰ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³⁶¹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΒΡΕΦΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ

Εικόνα 69: 2^η δεκαετία 20ού αιώνα, αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

Η έλλειψη οικονομικών πόρων στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα οδηγεί την πλειοψηφία των κατοίκων των Χουλιαράδων στην εύρεση εναλλακτικών λύσεων πάνω στο θέμα της ένδυσης των νεογνών και των βρεφών.

Τα νεογνά και τα βρέφη –αγόρια και κορίτσια- τυλίγονται , «φασκιώνονται», μέσα στο σαμαροσκούτι. Το σαμαροσκούτι είναι ένα κομμάτι υφαντό που η ύφανσή του γίνεται σε μονό βλάρι, από πρόβειο μαλλί συνήθως - μπορεί να περιέχει και τράγιο - και είναι πολύ μαλακό. Το σαμαροσκούτι στερεώνεται με μια πολύ λεπτή τριχιά. Οι λόγοι για τους οποίους γίνεται το «φάσκωμα» είναι πρώτον για να μην κρυώνουν τα παιδιά διότι στις πέτρινες κατοικίες του οικισμού των Χουλιαράδων δεν υπάρχει η απαραίτητη και απαιτούμενη θερμοκρασία και δεύτερον γιατί επικρατεί η αντίληψη ότι με το «φάσκωμα» τα παιδιά αποκτούν ίσια πόδια και χέρια.

Πολλές φορές συναντούμε τα νεογνά να μη φέρουν κανένα απολύτως ένδυμα και να τυλίγονται απευθείας μέσα στο σαμαροσκούτι. Άλλες πάλι φορές παρατηρούμε να ενδύονται με πλεχτές φανελίτσες, με αυτοσχέδια φορέματα κατασκευασμένα από μεταχειρισμένα, παλιά ενδύματα των ενηλίκων και χρωματιστά τσουρέπια. Η ένδυση των βρεφών είναι η ίδια για αγόρια και κορίτσια. Για το

άλλαγμά τους χρησιμοποιούνται κομμάτια παλιών υφασμάτων τα οποία και φέρουν την ονομασία «κωλόπανα».

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Αν είχε μαλλί μαλακό ρούτα το έλεγαν ,ευρωπαϊκό μαλλί το έπαιρναν από τα Γιάννενα ή από την κοιλιά του προβάτου έφτιαχναν σαν τραπεζομάντηλο ένα τετράγωνο .Έπαιρνε και μια ζώνη και το τύλιγε από πάνω μέχρι την κορφή για να είναι ίσιο, το έκανε κοπανέλι».*³⁶²

*«Κοίτα Μαρία μ' δεν κοίταγαν. Δεν είχε τότε ου κόσμους. Ό,τ' είχαν. Κι μοναχοί τς έραβαν ένα παλιό. Καλά το καλό, τα ητάν κι τότε. Ικείν' που 'χαν...τα πάντα είχαν κι τότε αλλά δεν είχε ου κόσμους τότε. Πιο πουλύ τότε πλεχτά. Ας πούμει μητά ημείς όλου πλέκαμαν».*³⁶³

*«Όταν γηνήθκα ιγώ ένα τσουβάλι βρήκαν έξου η Μήτρου Κουλιουγιάννινα κι μ' έβαλαν μέσα σ' ένα τσουβάλι μέχρι να πάνει στουν Παπτσή να πάρνει μια πήχη πανί να μας τυλίζουν κι μάλλινα ρούχα. Φανιλίτσεις κι τέτοια. Παλιά, ό,τ' είχαν παλιά. Σου ειπα ιγώ γηνήθκα μη τς Γηρμανούς. Βάλει τι είχαν. Δεν είχαν τίπουτι. Ούτι φτό. Τσουβάλι, ζάκα όπους βάζουμει τς πατάτεις τώρα σι τέτοιο τσουβάλι μη τύλιζαν. Πάει πέρασα ιγώ. Άντι κι τ' άλλα τα πιδιά πάει έπηρνει η μάνα μ' κάτ' ικεία που ηταν ου Παπτσή».*³⁶⁴

*«Ό,τι είχαν ου κόσμος. Παλιά ρουχαλάκια. Δεν πάαιναν αμέσως ν' αγοράσν', να φτιάκν'. Τα 'ραβαν μοναχές τς ικεί. Κι ύστερα έδνει ου ένας στουν άλλουν ικεί πο' χαμαν μικρά πιδιά παράδειγμα».*³⁶⁵

*«Η κοπελίτσα από την ώρα που γεννιόταν και πουκάμισο και φανέλα της φορούσαν γιατί τότε δεν υπήρχαν και φάρμακα και σπίτια ζεστά και ήταν και θέμα θερμοκρασίας. Ζακετούλα από πάνω. Τα αγόρια τουλάχιστον μετά τα 10 χρόνια πέταγαν το φουστάνι».*³⁶⁶

« Τα παιδάκια όταν γεννιόντουσαν. Όταν παντρεύονταν ένα ζευγάρι η πεθερά και η μέλλουσα μητέρα άρχιζε να φτιάχνει τα σπάργανα .Το σπάργανο ήταν υφαντό και με τράγιο μέσα και το βάζαν από κάτω. Αγόραζαν και σαμαροσκούτι το οποίο κρατούσε τα υγρά του μωρού δεν υπήρχαν πάνες τότε ούτε πλαστικό να βάλουν από κάτω να μη πάει το νερό και αντί για τις πάνες τότε είχαν τα κωλόπανα, παλιά ρούχα

³⁶² Πληρ. Βασίλειος Σιόντης.

³⁶³ Πληρ. Βασιλική Σιόντη – Γεωργούλη.

³⁶⁴ Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Κραμπέσιου.

³⁶⁵ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κύργιου.

³⁶⁶ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

τα κόβανε κομμάτια. Κομμάτια από φανέλες που φόραγαν οι άντρες. Μετά το '50 αγόραζαν έτοιμα ρούχα και για το μωρό, έφτιαχναν οι μωδίστρες του χωριού ένα φορεματάκι». ³⁶⁷

«Πρώτα δεν είχαν τίπουτα Μαρία μ'. Έκουβαν από κανένα πανάκι κι καμιά σακούλα άσπρη. Αυτές τις σακούλες τις πάνινες. Από αλεύρ' ότ' είχαν. Κι κανά τραγότσολο απ' έξω. Τι έφτιαχναν άλλο; Σπάργανα. Τα σπάργανα τα ύφαιναν. Ήταν λεπτούλικά. Τα σπάργανα ήταν ληπτά. Πως είναι από μαλλί. Τα σπάργανα τα έκαναν από μαλλί. Τα ύφαιναν άσπρα σπάργανα. Εν το 'ντεναν του παιδάκι. Το πιδάκι όπως γεννιούνταν μέσα ικει στις σακούλες άλλαζαν. Το 'δεναν κι μια ζώνη. Προσπαθούσαν τα πόδια του να τα 'ναι ίσια. Φασκιά. Έτσ', το 'καναν. Το 'δεναν. Αυτό ήταν. Εν υπήρχε ούτε πετσετάκι, ούτε τίπουτε. Δεν υπήρχαν τέτοια πράγματα. Μ' αυτά θα μηγάλωναν για να πηρπατήσσει. Τότε αν τς έφτιαχναν κανένα ρέντζελο. Δεν γάζουναν. Κανά ρέντζιλο κι το 'φτιαχναν Μαρία μ'. Από παλιά. Φουστανάκια. Να κατράν' εύκουλα». ³⁶⁸

«Σαμαροσκούτ' ε. Αυτά τα αγόρασα, ναι αλλά ήθελαν πανιά, κατριούνταν τα πιδιά, μας μούσκευαν ιδώια κι χάλασα φουστάνια. Είχα φτιάσ' κάτ' πκαμσάκια ιγώ, φσιτανάκια. Έρνταν με ληχουνκό οι γυναίκες κι έφηρναν απού ένα φσιτανάκι. Δηλαδή ύφασμα κι τα 'ραβει η Γιαννούλα κάτ' τ' Καλύβα». ³⁶⁹

Μέχρι και το 1960 περίπου αυτός είναι ο τρόπος ένδυσης των νεογνών και των βρεφών. Μετά το 1960 με την έλευση των Χουλιαριωτών στα Ιωάννινα αρχίζει σιγά-σιγά να αλλάζει το βρεφικό ένδυμα και να υποκαθίσταται από έτοιμα βρεφικά ενδύματα.

Διακρίνει κανείς ότι το βρεφικό ρούχο στην παραδοσιακή κοινωνία είναι απαλλαγμένο από λειτουργίες που σχετίζονται με την τοπική, αισθητική και φυλετική διάκριση. Στην τελευταία αντίθετα πεντηκονταετία η λειτουργία του ρούχου για την κατά φύλο διάκριση είναι πλέον εμφανής και στον αγροτικό χώρο· υιοθετήθηκε π.χ. το ροζ για τα κορίτσια, το σιέλ για τα αγόρια. ³⁷⁰

«Ιγώ όταν έκανα τον Δημητράκη το 1960. Θα σ' πω απ' τα θκά μ' πρώτα. Μ' λέει η θειάκου η Αηνίτσα πάμει Κατηρίν' κάτ' στουν φτον π' πούλαει γλυκά ιδώ στν Αβέρουφ, στουν Τριανταφύλλου, αυτός φτιάν' γλυκά κι έχει σακούλεις πανένιεις μου λέει. Πάμει ικει κάτ' μ' λέει να πάρς σακούλεις. Πήγα τς πήρα τς ξήλουσα τς έπληξα

³⁶⁷ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

³⁶⁸ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

³⁶⁹ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

³⁷⁰ Κωνσταντίνα Μπάδα – Τσομώκου, *Ενδυματολογικοί κώδικες της παιδικής – νεανικής ηλικίας. Το κοινωνικό – ιστορικό τους ισοδύναμο*, Ιωάννινα 1993, σ.88.

γύρα – γύρα τς έβαλα στν αλυσίβα κι στου βραστό του νηρό, βγήκαν τα γράμματα κι γίγαν χασιές. Κι τύλιξα του Δημητράκη. Δήθεν μουντέρνα κι ιγώ. Η θειάκου η Αηνίτσα Θειός σχωρέστ' αυτήν μου 'χει πει. Τα πιδάκια Μαρία μ' ό,τ' είχαμαν. Τώρα αυτά τα καλά πο' 'χν' τώρα τα πιδάκια δεν τα ειχαμαν. Ότ' είχαμαν ου καθένας τα ντέναμαν. Δεν τράμαν να πάρουμει. Δεν υπήρχαν τότε ούτε φουρμούλεις κι τέτοια. Δεν υπήρχαν τότε. Ούτι rumpers υπήρχαν. Πανάκια είχαμαν». ³⁷¹

Παιδικό ένδυμα θεωρείται αυτό που φέρουν τα παιδιά από τη στιγμή που αρχίζουν να περπατούν και αποχωρίζονται τις «φασκιές» τους. Αξιοπρόσεκτο στο παιδικό ένδυμα είναι ότι είναι το ίδιο για τα αγόρια και τα κορίτσια μέχρι την ηλικία των πέντε περίπου ετών.

Η παιδική ενδυμασία αποτελείται από μια μάλλινη φανέλα, ένα μακρυμάνικο φουστάνι από ύφασμα ή πλεχτό και χρωματιστά τσουρέπια ή σοσόνια. Πάνω από το φουστάνι τις μέρες που η θερμοκρασία είναι χαμηλή φέρουν μια πλεχτή ζακέτα ή άλλη λύση είναι μια πλεχτή μπλούζα ή καζάκα κάτω ή πάνω από το φουστάνι. Όλα τα παιδικά ενδύματα κατασκευάζονται από τη μητέρα κάθε παιδιού.

Αυτός ο τρόπος ένδυσης των παιδιών παρουσιάζεται σε όλη τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Τη δεκαετία του '50, μέχρι και το 1960, με εξαίρεση τα παιδιά τα οποία ασχολούνται με την κτηνοτροφία ακολουθώντας τους γονείς τους, τα υπόλοιπα ενδύονται με έτοιμα ενδύματα τα οποία προμηθεύονται από τα καταστήματα των Ιωαννίνων.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Ναι φουστανάκια. Μέχρι τι ηλικία ούτε κι ιγώ δεν ξέρου. Φόραγαν μέχρι πέντι ητών. Μη υφάσματα. Ριτσίνα, το 'ληγαν. Του αγόραζαν ιδώ από του εμπόριο». ³⁷²

«Το αγόρι φορούσε φανέλα και αυτό υποχρεωτικά και πουλόβερ από πάνω. Μέσα από το φουστάνι, μπορεί να είχε πουλόβερ αυτό με το V χωρίς μανίκια μπορεί να είχε με μανίκια όπως είναι η φανέλα που φοράω και να το φοράει πάνω από το φουστάνι. Μακριά μανίκια είχε το φουστάνι. Αυτά μέχρι το '55 για τα παιδιά τα μικρά από εκεί και ύστερα άρχισε η εξέλιξη. Όσα ασχολούνταν με κτηνοτροφία και μετακινούμενη κτηνοτροφία φορούσαν τα ίδια που φορούσε και ο πατέρας. Τα άλλα τα παιδιά ζακετούλες. Οι μαθητές όταν πηγαίναμε στο σχολείο αγοράζαμε καπέλο». ³⁷³

³⁷¹ Πληρ. Αικατερίνη Ράπτη.

³⁷² Πληρ. Δημήτρης Μασαλάς.

³⁷³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

*«Το φουστάνι το δικό σου που χάλαγε το έφτιαχνες φούστα στην κοπέλα, του παιδιού του έβαζαν και αυτού φούστες δε κοιτούσαν να έχει παντελόνι δεν είχαν, φορεματάκια πλεχτά. Με μανίκι γιατί κρύωναν τα παιδιά τον χειμώνα».*³⁷⁴

*«Βέβαια αλλά από τα παλιά υφάσματα ,το φόρεμα της μάνας που χαλούσε το έφτιαχνε φανελάκι, βρακάκι. Μικρά σοσόνια τα λέγαμε κοντά κάτω το καλοκαίρι και το χειμώνα ήταν μέχρι πάνω. Άσπρα, από την μπλούζα έμενε πλεχτό ας ήταν και κίτρινο και μωβ ότι χρώμα να ήταν και στα αγόρια και στα κορίτσια».*³⁷⁵

Μετά την ηλικία των έξι ετών το παιδικό ένδυμα διαχωρίζεται. Υπάρχει το ένδυμα που απευθύνεται στα αγόρια και το ένδυμα που απευθύνεται στα κορίτσια. Τα αγόρια σταματούν να ενδύονται με τα φουστανάκια και τη θέση τους παίρνουν κοντά υφασμάτινα παντελόνια με τιράντες. Η ενδυμασία των αγοριών συμπληρώνεται από φανέλες, βρακιά, μπλούζες, ζακέτες και τσουρέπια. Όλα τα ενδύματα με εξαίρεση το παντελόνι και το βρακί είναι πλεχτά. Τα παιδιά που συνεχίζουν την μόρφωσή τους στο Γυμνάσιο έχουν και καπέλο. Μέχρι και το 1960 ακολουθείται αυτό το στυλ ένδυσης των αγοριών.

Παραθέτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

*«Αγόρια κι κορίτσια φουστάνι. Ε, όσο να πάνει πέντε χρόνια, να πάνει στου σχολειό. Κουντά τς γάζουναν κανένα παντηλουνάκι. Τα ζικήναγαν για το σχολειό. Ό,τ' να 'νει παντηλουνάκια τς τα 'ραβαν κι πάηναν στου σχολειό. Τσουρέπια πλεχτά. Βέβαια τσουρέπια. Κι κανένα λαστιχένιο παπούτσ' κι πέρα η δλειά. Μπότεις χειμουνιάτκεις».*³⁷⁶

*«Τα αγόρια φορούσαν το παντελόνι. Ρετσίνα παντελόνι. Ύφασμα σκληρό, ριγωτό μαύρο με ριγούλες άσπρες και εδώ απάνω το έφτιαχναν κορμάκι χωρίς μανίκι .Εδώ απάνω το έφτιαχνες κορμάκι χωρίς μανίκια. Το 'ντυνε ,ήταν ραμμένο ολόσωμο. Το 'ντυνες από κάτω πρώτα, έβανες το κεφάλι μέσα, το ήταν λυτό, δεν είχε κουμπιά από πίσω, είχε κουμπιά στο πλευρό. Από μέσα έβαζαν φανέλες, πουκάμισα. Από κάτω τσουρέπια μαύρα. Οποιος είχε έφτιαχνε παπούτσια άλλοι ζυπόλητοι. Ζακέτες».*³⁷⁷

*«Είχε και τιράντες του παντηλόν'. Του φόραγαν δικαπέντε χρουनों, δικάζ' χρουनों, κουντά έβαζαν μακρύ».*³⁷⁸

³⁷⁴ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

³⁷⁵ Πληρ. Μαρία Ράπτη – Μασαλά.

³⁷⁶ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

³⁷⁷ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

³⁷⁸ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου Κύργιου.

*«Παντελονάκια κοντά ύστερα βγήκε το μακρύ , με κοντό παντελόνι τα παιδιά πήγαιναν και στο γυμνάσιο. Και το χειμώνα και κάλτσες μέχρι εδώ, το γόνατο. Με καπέλο πήγαιναν στο γυμνάσιο που είχε μια κουκουβάγια εδώ ,αυτά τα γυμνασιόπαιδα τα άλλα τα παιδάκια αν φόραγαν κάνα καπέλο στη δουλειά ,στον ήλιο που ήταν στις οικοδομές από 13 χρονών πήγαιναν στην οικοδομή».*³⁷⁹

Αυτόν τον τρόπο ένδυσης ακολουθούν τα αγόρια μέχρι και την ηλικία των δώδεκα με δεκαπέντε ετών. Στη συνέχεια όσα παιδιά πηγαίνουν στο Γυμνάσιο ή όσα ακολουθούν την εκμάθηση μιας τέχνης ή ασχολούνται με την κτηνοτροφία αντικαθιστούν το κοντό παντελόνι με μακρύ και ενδύονται ακολουθώντας το ανδρικό μοντέλο ένδυσης.

*«Πριν το '40 τα παιδιά ντύνονταν όπως οι μεγάλοι. Αυτοί που έμαθαν γράμματα ερχόταν με σκαρπίνι με παντελόνι σιδερωμένο, είχαν και ένα παγιασό μια τρίτσα σκληρή».*³⁸⁰

Το παιδικό ένδυμα ακολουθεί αυτή την πορεία μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '60. Στη συνέχεια, κι ενώ οι περισσότεροι Χουλιариώτες έχουν εγκατασταθεί στα Ιωάννινα, ακολουθούν το δυτικό πρότυπο παιδικής ένδυσης.

Τα κορίτσια στην ηλικία των έξι με δέκα ετών αποχωρίζονται τα παιδικά φορέματα και ενδύονται ακολουθώντας την ένδυση της μητέρας τους. Μέχρι το 1940 ενδύονται με αργαλείσιες φούστες, φανέλες, ζακέτες, τσουρέπια ή σοσόνια και μαντίλι.. Από το 1940 μέχρι και το 1950 περίπου αντικαθιστούν τις αργαλείσιες με πλεχτές φούστες ενώ στην ενδυμασία τους προστίθεται και το βρακί.

*«Ναι στο χέρι ,από τα πρόβατα. Το '40 που δεν είχαμε φτιάχναμε και φούστες αντί για φόρεμα. Στο χέρι ,φούστα πλεχτή με τις βέργες . Δεν είχαμε φόρεμα, ζακετούλα. Το είχαμε για φόρεμα αυτό, φτιάχναμε με τα χέρια δέκα ίσες 10 ανάποτες, στο χέρι για να γίνει μαλακό να μην είναι σκληρό .Είχα της Νίνας με μαλλάκι. Παλιότερα με μαλλί από τα πρόβατα. Και μανίκια φορεματάκι, έβγαίνε έξω να παίζει τότε το '40. Από δέκα χρονών φόραγε και μαντίλι. Τσουρέπια άσπρα, κοντά όταν ήμουν μεγάλη βγήκαν οι χούλα - χουπ οι κάλτσες, δεκαεφτά χρονών, έβανα ως εδώ κάλτσες και ως εδώ μάλλινα. Σαν παιδάκι προπόδια, ζακετούλα τι άλλο δεν είχαμε πιο χοντρό ήρθε η κατοχή».*³⁸¹

³⁷⁹ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

³⁸⁰ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

³⁸¹ Πληρ. Αλεξάνδρα Μπενέκου – Σιόντη.

Μετά το 1960 όσα κορίτσια συνεχίζουν να διαμένουν στους Χουλιαράδες αλλά και αυτά που εγκαθίστανται στα Ιωάννινα αλλάζουν τα ενδύματά τους και φοράνε τα φουστάνια δυτικού τύπου που αποτελούν και την μόδα της εποχής.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ

Τα παιδικά υποδήματα αλλάζουν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Τις δυο πρώτες δεκαετίες τα παιδιά φοράνε τσαρούχια. Την τρίτη δεκαετία γίνεται η αλλαγή από τσαρούχι σε παπούτσι³⁸² αλλά η κατοχή που ακολουθεί οδηγεί πολλά παιδιά από το 1940 έως και το 1950 να περπατούν χωρίς υποδήματα ενώ κάποια άλλα να οδηγούνται στην αυτοσχέδια λύση των προποδιών που αναφέρθηκαν και στα γυναικεία υποδήματα. Το 1945 κάνουν την εμφάνισή τους στην αγορά και τα ελαστικά παπούτσια, τα επονομαζόμενα «ελβιέλα» που αναφέρθηκαν κι αυτά στα γυναικεία υποδήματα.

*«Από το '40 και ύστερα που θυμάμαι καλά εγώ τη ζωή είχαμε τα αγόρια όλα και τα κορίτσια λαστιχένια παπούτσια τα οποία λέγαν ελβιέλα όπως είναι οι λαστιχένιες μπότες τώρα. Στο εμπόριο υπήρχαν. Επί κατοχής και οι κοπέλες και τα αγόρια φόρεσαν τέτοια προπόδια δεν έβρισκαν παπούτσια και δεν είχαν και να αγοράσουν».*³⁸³

Το παιδικό δερμάτινο παπούτσι αυτά τα χρόνια απευθύνεται μόνο στους κατοίκους που βρίσκονται σε κάπως καλύτερη οικονομική κατάσταση. Ωστόσο από το 1945 - για όσους μπορούν να το αποκτήσουν- έως και το 1960 το παιδικό δερμάτινο παπούτσι αποτελεί το επίσημο υπόδημα. Τα προπόδια και τα ελαστικά παπούτσια είναι τα καθημερινά υποδήματα όλων των παιδιών. Τα έτοιμα υποδήματα κάνουν την εμφάνισή τους περίπου το 1960 με αποτέλεσμα η τέχνη των τσαγκάρηδων να εκλείπει αυτή τη χρονική περίοδο στον οικισμό των Χουλιαράδων.

³⁸² Το παιδικό παπούτσι για τα αγόρια και τα κορίτσια ακολουθεί το αντίστοιχο σχέδιο του ανδρικού και γυναικείου παπουτσιού.

³⁸³ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

Ε΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ ΣΤΟΥΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ενδυμασία είναι το σύνολο των αντικειμένων με τα οποία ο άνθρωπος καλύπτει και στολίζει το σώμα του εξυπηρετώντας τις καθημερινές του φυσικές ανάγκες αλλά και τις ανάγκες αυτοπραγμάτωσης.

Η ενδυμασία των Χουλιариωτών αποτελεί:

α) έναν τρόπο σκέψης, ζωής και έκφρασης μέσω της υφαντικής και ραπτικής τέχνης.

β) ένα μέσο αναγνώρισης – μέσω του συνόλου των ιδιοτήτων που προσδιορίζουν τη φύση του ατόμου – ενός ατόμου και ένταξής του σε ένα κοινωνικό σύνολο

γ) έναν τρόπο προσέγγισης του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού του οικισμού των Χουλιαράδων σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

Η ενδυμασία των Χουλιариωτών μελετάτε από άποψη μορφολογική, κατασκευαστική, κοινωνιολογική, ψυχολογική, οικονομική, οικονομολογική, λαογραφική και ανθρωπολογική.

Η ένδυση αποτελεί βασική ανάγκη του ανθρώπου. Η επικρατούσα ανά περιόδους τάση στην ένδυση του κοινωνικού συνόλου έχει χαρακτήρα εφήμερο και διαρκώς μεταβαλλόμενο. Η τάση υιοθέτησης ενός ενδυματολογικού προτύπου αποτελεί τρόπο έκφρασης και δηλώνει τις αισθητικές αντιλήψεις, τις ιδεολογικές τάσεις και πεποιθήσεις του κοινωνικού συνόλου.

Η ερμηνεία της ενδυμασίας ως πολιτιστικό φαινόμενο της κοινότητας των Χουλιαράδων δεν γίνεται μόνο μέσω της αναφοράς στην καταγωγή της, αλλά και στη λειτουργία της στο χώρο και στον χρόνο και τη γενικότερη κοινωνική της ένταξη.

Στην προσπάθειά ανίχνευσης της συμπεριφοράς της ομάδας αυτής μέσω των αξιών, των ιδεών, των νοοτροπιών που αντικατοπτρίζονται και μέσα από την ένδυση καταλήγουμε στη βαθύτερη ιστορική σχέση της ομάδας με τον χώρο στον οποίο βρίσκεται.

Η ένδυση εξετάζεται ως αναπόσπαστο κομμάτι του γενικότερου συστήματος της κοινότητας. Η πλήρης κατανόηση του συστήματος πραγματώνεται με την ένταξή

της περιοχής στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή η οποία δεν διαφέρει στο θέμα της κοινωνικής οργάνωσης και η μελέτη της γίνεται από αυτή τη θεωρητική σκοπιά.

Η περιοχή των Τζουμέρκων είναι μια περιοχή η οποία αποτελείται μόνο από απλές αγροτικές κοινότητες. Οι άνθρωποι που διαβιούν στις αγροτικές κοινότητες χαρακτηρίζονται ως κοινωνικά όντα και η επικοινωνία αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Ο τρόπος συνδιαλλαγής και επικοινωνίας των μελών αυτών των κοινοτήτων στηρίζεται στις δομημένες συμπεριφορές και στις διαφορετικές ανά χρονικές περιόδους συνθήκες ζωής. Με την συγχρονική και διαχρονική μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς τους εξάγονται συμπεράσματα για τον τρόπο έκφρασης και δράσης των μελών της.

Γενικότερα ο τρόπος έκφρασης και δράσης ενός λαού μπορεί να γίνει κατανοητός με τη μελέτη των εκφάνσεων του πολιτισμού του. Ένα πολιτισμικό σύστημα συντίθεται από μια σειρά λογικών αρχών σύμφωνα με τις οποίες ταξινομούνται τα φυσικά φαινόμενα. Οι λογικές αυτές θεωρούνται πεπερασμένες και παγκόσμιες.³⁸⁴

Η ερμηνεία της ενδυμασίας των Χουλιαριωτών όπως και όλων των κοινωνικών φαινομένων που σχετίζονται με αυτή την αγροτική κοινότητα δεν μπορεί να γίνει λαμβάνοντας υπόψη το σημερινό, δικό μας πολιτισμικό σύστημα. Θα εξεταστεί ωστόσο διαχρονικά η εξέλιξη της φορεσιάς από τις αρχές του 20ού αιώνα έως και τις αρχές του 21ου αιώνα λαμβάνοντας υπόψη κάθε φορά τις εκάστοτε κοινωνικές, οικονομικές, ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες.

Σίγουρα η ενδυμασία προσδιορίστηκε από επιλογές και αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου, μεταξύ διαφορετικών γενεών για να φτάσει στη σημερινή της μορφή. Οι δομικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα που υπέστησαν οι Χουλιαράδων προς την αναζήτηση της εξέλιξης και του εκσυγχρονισμού έχουν μεγάλο αντίκτυπο στον προγενέστερο κοινωνικό σχηματισμό. Ένας από τους τομείς που υπέστη εμφανείς αλλαγές μεταπολεμικά είναι ο τομέας της ένδυσης.

Για τη σωστή προσέγγιση και κατανόηση της ενδυμασίας των Χουλιαριωτών με τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς που παρουσιάζει επιβάλλεται η εισαγωγή του ιστορικού προσδιορισμού ως μεθοδολογικού εργαλείου. Γι' αυτό το λόγο για την πληρέστερη, εκτενέστερη και καλύτερη μελέτη του ενδύματος η έρευνα πραγματοποιείται σε δυο φάσεις: α) προπολεμικά και β) μεταπολεμικά.

³⁸⁴ Stephen A. Tyler, *Cognitive Anthropology*, New York 1969, σ. 41.

2. ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ: ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑΓΕΣ. ΣΙΓΚΟΥΝΙΑ, ΔΙΜΙΤΕΣ ΚΑΙ ΠΛΕΧΤΕΣ ΦΟΥΣΤΕΣ, ΤΑΛΑΓΑΝΙΑ, ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΕΣ, ΣΑΛΒΑΡΕΣ, ΚΥΛΛΟΤΕΣ ΚΑΙ ΚΟΥΣΤΟΥΜΙΑ

Εικόνα 70: 3^η δεκαετία 20ού αιώνα, φωτογραφία από το αρχείο της Χρυσάνθης Μπενέκου

Οι Χουλιάρδες εντάσσονται γεωγραφικά στην περιοχή των Τζουμέρκων. Το κύριο στοιχείο της περιοχής είναι ο ορεινός όγκος πάνω στον οποίο βρίσκεται η κοινότητα. Όπως όλες οι αγροτικές κοινότητες των Τζουμέρκων, αλλά και γενικότερα, έτσι και η κοινότητα των Χουλιάρδων έχει κάποια χαρακτηριστικά τα οποία από τη μια τη διαφοροποιούν από τη σύγχρονη κοινωνία και από την άλλη μας διευκολύνουν να κατανοήσουμε τις δομές των κοινοτήτων που διέπονται από έναν πεπερασμένο κοινωνικό σχηματισμό.

Τα χαρακτηριστικά μιας μικρής κλίμακας κοινωνίας είναι τα εξής:

- 1. Η πρωτόγονη κοινωνία βρίσκεται απομονωμένη από άλλες κοινωνίες.*
- 2. Έχει σαφώς καθορισμένα όρια.*
- 3. Έχει πολιτική αυτονομία και οικονομική επάρκεια. Ο ίδιος ο παραγωγός ελέγχει τα μέσα παραγωγής και την εργασία του την οποία ανταλλάσει με άλλα αγαθά και υπηρεσίες παρεχόμενες σε αυτόν.*

4. Βασίζεται σε κοινωνικό σύστημα που στηρίζεται στους συγγενικούς δεσμούς.
5. Έχει συναισθηματική ομοιογένεια και απολύτως εξειδικευμένο περιβάλλον. (π.χ. τα μέλη αυτής είναι κυνηγοί ή αλιείς ή αγρότες), στερούνται όμως εξειδικευμένων ρόλων.³⁸⁵

Η κοινότητα των Χουλιαράδων είναι μια ορεινή κοινότητα. Ο τόπος στον οποίο βρίσκεται είναι ένα άγονο μέρος το οποίο δεν αφήνει περιθώρια στους κατοίκους να ασχοληθούν με πολλές καλλιέργειες. Εφόσον η ενασχόληση με την γεωργία είναι περιορισμένη πολλοί από τους κατοίκους ασχολούνται με την κτηνοτροφία. Αυτό τον χώρο οικειοποιούνται οι άνθρωποι που είναι εγκατεστημένοι εκεί και στο πλαίσιο της μορφολογίας του αναπτύσσουν τον πολιτισμό τους. Η ανδρική, γυναικεία και παιδική ενδυμασία των Χουλιαριωτών αποτελεί κομμάτι αυτού του πολιτισμού.

Οι άνθρωποι γεννιούνται, μεγαλώνουν, ζουν και πεθαίνουν στον χώρο - χρησιμοποιούν και οικειοποιούνται το φυσικό τους περιβάλλον, αναπτύσσουν τεχνολογία, παρεμβαίνουν σε αυτό, το ελέγχουν, το δαμάζουν και το υποτάσσουν για να επιβιώσουν - στα πλαίσια τούτης της επίδρασης οι πιέσεις υποχωρούν, η μορφολογία μεταβάλλεται, η φύση κοινωνικοποιείται, τελικά ο χώρος φέρει τα σημάδια και τα αποτυπώματα της ανθρώπινης δραστηριότητας, γίνετε ανθρωπογενής. Οι άνθρωποι λοιπόν καθώς παράγουν και αναπαράγουν τους υλικούς όρους της ύπαρξής τους, κατανοούν, αντιλαμβάνονται τον χώρο, τη θέση τους μέσα σε και τη θέση τους με αυτόν, τον επεξεργάζονται, τον ταξινομούν, άρα τον οργανώνουν, τον χρησιμοποιούν κοινωνικά, πολιτικά, τον προσλαμβάνουν πολιτισμικά και συμβολικά (τελετουργικά και εθιμικά). Έτσι ορίζονται ως προς τους τόπους, οι τόποι ορίζονται ως προς τους ανθρώπους, και η φύση γίνεται κομμάτι του πολιτισμικού γίγνεσθαι. Εφόσον ο χώρος παριστάνει υλικά, πρακτικά, ιδεολογικά, συμβολικά την κοινωνία και την οργάνωσή της, τον πολιτισμό, τελικά από φυσικό, γεωγραφικό περιβάλλον, μετασχηματίζεται σε κοινωνικό χώρο, τοπίο, τόπο. Τόπο μας, πατρίδα, κοινωνία και ιστορία.³⁸⁶

Ο τρόπος με τον οποίο η κοινότητα εκμεταλλεύεται τους φυσικούς πόρους για την αποκόμιση κέρδους με την αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας χαρακτηρίζει και τον βαθμό οργάνωσής της. Η ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής αλλά και η εκπαίδευση των ατόμων στην αύξηση των ικανοτήτων και

³⁸⁵ George M. Foster, «Introduction: What is a Peasant» επιμ. Jack M. Potter, May N. Diaz, George M. Foster, *Peasant Society: a reader*, Boston 1967, σ. 12.

³⁸⁶ Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Σέρρης, (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία, Δεύτερος τόμος, Ιστορικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Αθήνα 2012, σ. 179.

δυνατοτήτων για απόδοση είναι απόρροια της μεθοδικής προετοιμασίας, μιας συλλογικής, κοινής δράσης μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Τα κριτήρια που ορίζουν μια σύνθετη κοινωνία και τη διαφοροποιούν από μια απλή είναι η γεωγραφική της θέση, η έκταση που καταλαμβάνει, ο πλούτος του εδάφους της, αλλά και ο βαθμός στον οποίο η ίδια η κοινωνία ασκεί έλεγχο και οργανώνει την όλη παραγωγική της δραστηριότητα.

Οι Χουλιариώτες που συμβιώνουν σε μια απλή και όχι σύνθετη κοινωνία, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα αποτελούν μια διαρκή στο χρόνο συνεργατική ομάδα, τα μέλη της οποίας μέσω της διαρκούς αλληλεπίδρασής τους δημιουργούν οργανωμένα πρότυπα σχέσεων, με κοινές πολιτιστικές παραστάσεις οι οποίες υπόκεινται σε διαρκή κυκλική αλλά και γραμμική μεταβολή.

Γενικά είναι παραδεκτό ότι η κοινωνική οργάνωση αποτελείται από αλληλεπιδρώντα άτομα. Με τη λέξη αλληλεπίδραση νοείται ένα σύνολο αποτελούμενο από «μονάδες» όπως η επιρροή, η παροχή πληροφοριών, αγαθών, υπηρεσιών κλπ.³⁸⁷

Η αλληλεπίδραση συντελείται μεταξύ των ατόμων δια μέσου των μερών της οργάνωσης, δηλαδή των μικρών ομάδων ή υποομάδων και των ρόλων.³⁸⁸ Οι ρόλοι, οι οποίοι εξαρτώνται από τις ανθρώπινες ιδιότητες της συγγένειας, του φύλου και της ηλικίας, ονομάζονται βασικοί διότι οι τρεις αυτές ιδιότητες υπάρχουν σε κάθε άτομο ανεξαιρέτως.³⁸⁹

Η κοινωνία επιβάλλεται στην ένδυσση του ατόμου. Η ενδυμασία προσφέρει ομοιομορφία, τονίζει τον χαρακτήρα της κοινωνικής ομάδας και προσδίδει την ιδιαίτερη αισθητική της, ενώ ταυτόχρονα τη διαφοροποιεί από τις άλλες.

Μια προσεκτική μελέτη του εθνογραφικού υλικού που διαθέτουμε και των ιστορικών πηγών φανερώνει ότι η ενδυμασία λειτούργησε σε συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο ως το εμφανέστερο 'σημείο' της ταυτότητας της παραδοσιακής κοινότητας, ταυτότητας που κάλυπτε τις όποιες ετερότητες μπορούσαν να προκύπτουν στα όρια μιας αυτοκαταναλωτικής οικονομίας και στις αλληλοεξαρτήσεις που διαμόρφωνε η επιχώρια κοινοτική ομάδα. Στο πλαίσιο της τελευταίας εντοπίζεται η δράση και άλλων συντελεστών της κοινωνικής οργάνωσης όπως είναι το φύλο, η ηλικία, η κοινωνική

³⁸⁷ Paul E. Mott, *The Organization of Society*, Monroe, MI, USA 1965, σ. 34.

³⁸⁸ ό.π., σ. 35.

³⁸⁹ Mary Douglas, *Man in Society: Patterns of Human Organization*, New Baltimore, Michigan 1964, σ. 35.

κατάσταση, το επάγγελμα, η χρήση του χρόνου που γίνονται αισθητοί με απαραβάτα επίσης ενδυματολογικά 'σημεία'.³⁹⁰

Το παραδοσιακό ύφος του ενδύματος μας μεταφέρει πληροφορίες για τη προσωπική και την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου. Η κοινωνική αξία του προσώπου κατοχυρώνεται μέσω των προσωπικών του αντικειμένων τα οποία αποκαλύπτουν στοιχεία του χαρακτήρα του, ενώ η ενδυμασία σαν σύνολο αντικατοπτρίζει την καταγωγή του.

*Η ενδυμασία έχει λοιπόν σαφή κοινωνική λειτουργία. Πέρα από την περιοχή της ερωτικής συμπεριφοράς δηλώνει και τη θέση των πολιτών στο κοινωνικό σύστημα μιας δεδομένης περιόδου κι αντανακλά την υποχρέωση και την προσπάθειά τους να προσαρμοστούν σ' αυτό και στις σχέσεις που το διέπουν.*³⁹¹

Γενικότερα το ένδυμα αναπαριστά την κοινωνική ιστορία της περιοχής και της κτηνοτροφικής ομάδας από την οποία φορέθηκε. Προβάλλει τις ιδιαιτερότητες της ομάδας αλλά και τη συνέχειά της στο χώρο και στον χρόνο. Στην πορεία βέβαια συνδέθηκε και με τον πλούτο και αποτέλεσε δείκτη της κοινωνικής διάκρισης.

Το ένδυμα είναι ένα προϊόν της ανθρώπινης δημιουργίας, αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής του ανθρώπου και δείγμα της συμπεριφοράς του μέσα στην κοινωνία την οποία βρίσκεται. Η απλή αγροτική κοινότητα βασίζεται στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων σε αντίθεση με την αστική στην οποία οι σχέσεις είναι εντελώς απρόσωπες. Το πολιτισμικό σύστημα επιβάλει καθορισμένη συμπεριφορά ανάλογα με τον ρόλο και τη θέση του ατόμου. Μέσα από αυτούς τους ρόλους κατορθώνεται η άσκηση διαρκούς ελέγχου. Οι διαπροσωπικές σχέσεις εντείνουν αυτή την άσκηση ελέγχου.

Κατά τους Peter Michelsen και Holger Rassmussen «Λαϊκό κουστόμι είναι το ένδυμα του αγροτικού πληθυσμού κατά την εποχή πριν από την αλλαγή των ενδυματολογικών τρόπων το 19^ο αιώνα, η οποία εξάλειψε τη διαφορά ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο, ανάμεσα στα ανώτερα και τα κατώτερα στρώματα». Αυτό το ένδυμα «ήταν υποκείμενο σε μια σειρά από κανόνες που όριζαν σε κάθε λεπτομέρεια το

³⁹⁰ Κωνσταντίνα Μπάδα, «Η γλώσσα του ρούχου και της ατομικής εμφάνισης στην παραδοσιακή κοινωνία», Ανάτυπο από Δωδώνη τόμος 21, τεύχος 1 (1992), *Επιστημονική επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, (Ιωάννινα 1995), σ.10.

³⁹¹ Βλ. S. Tokarev, «Methods of Ethnographic Research into Material Culture», στο βιβλίο του Yu. Bromley (επιμ), *Soviet Ethnology and Anthropology Today (Studies in Anthropology Ser No 1)*, Paris 1974, σσ. 181-182.

πρέπον, για κάθε περίπτωση στην οποία θα συμμετείχε κατά πάσα πιθανότητα κάθε μέλος της κοινότητας στη διάρκεια του έτους, και σε όλη του τη ζωή».³⁹²

Ένα στοιχείο που πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι τον 20ο αιώνα στους Χουλιάρδες η δύναμη είναι συγκεντρωμένη στα χέρια των ανδρών, οπότε μιλάμε για μια κοινωνία αποτελούμενη από πατριαρχικές οικογένειες.

*Το σύστημα συγγένειας, η ηλικία και το φύλο συνιστούν το τρίπτυχο των βασικών ανθρωπίνων ιδιοτήτων από τις οποίες εξαρτώνται οι βασικοί ανθρώπινοι ρόλοι. Αυτοί οι βασικοί ρόλοι έχουν σπουδαία θέση στην οργάνωση των απλών κοινωνιών. Αντιθέτως στις πλέον σύνθετες κοινωνίες η σημασία της θέσεως έχει μειωθεί διότι άλλες υποομάδες του συστήματος, όπως επαγγελματικές, θρησκευτικές κλπ. έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη οντότητα.*³⁹³

*Μια αγροτική οικογένεια, μολονότι από μια άποψη είναι αυτόρκτη δεν μπορεί να σταθεί μόνη σε κοινωνική απομόνωση. Χρειάζεται την οικονομική, κοινωνική και συναισθηματική συμπαράσταση και υποστήριξη άλλων ομάδων με τις οποίες συνδέεται με τους δεσμούς της συγγένειας αίματος, αγχιστείας, κατά συνθήκη (fictive), θρησκευτικών, πολιτικών, επαγγελματικών (συνεταιρισμοί κλπ.) ή άλλων.*³⁹⁴

Το σύστημα της συγγένειας προσδιορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ατόμων βάσει της ηλικίας και του φύλλου με αποτέλεσμα η κοινότητα να διατηρεί τη συνοχή της μέσω των ελεγχόμενων και προβλέψιμων συμπεριφορών.

Η ενδυμασία παρέχει πληροφορίες για τη θέση ή το ρόλο του ατόμου που τη φέρει και αυτομάτως αντιλαμβανόμαστε και την αναμενόμενη συμπεριφορά του. Ομοίως υποβάλει και τους άλλους με τους οποίους παρευρίσκεται να έχουν την αρμόζουσα κατά περίπτωση συμπεριφορά.

Οι ρόλοι και οι θέσεις μιας κοινωνίας είναι πολλές. Το άτομο είναι δυνατόν να έχει συγχρόνως πολλούς ρόλους και θέσεις. Εφ' όσον όμως καταλαμβάνει μια θέση είναι υποχρεωμένο να επιδεικνύει ένα ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς όπως ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς πρέπει να επιδεικνύουν και οι άλλοι έναντι αυτού. Η εκάστοτε

³⁹² Don Yoder, «Folk Costume» στο βιβλίο του Richard M. Dorson, *Folklore and Folklife*, An Introduction, εκδ. The University of Chicago Press, Chicago and London 1972, σ. 296.

³⁹³ Γρηγόριος Γκιζέλης, *Η ρητορική του ενδύματος*, Αθήνα 1974, σ. 36.

³⁹⁴ May N. Diaz και Jack M. Potter, «Introduction: The Social Life of Peasants in Peasant Society», *Peasant Society*, Boston 1967, σ. 156-157.

*συμπεριφορά του καθορίζεται από το πολιτισμικό σύστημα όπως και η συμπεριφορά των άλλων έναντι αυτού.*³⁹⁵

Το ένδυμα λειτουργεί ως μέσω επικοινωνίας για τους ανθρώπους και εκλαμβάνεται ως «η ταυτότητα της ομάδας». Χρησιμοποιείται από την ομάδα σαν ένα στοιχείο που την αναδεικνύει και ταυτόχρονα τη διαφοροποιεί από τις υπόλοιπες. Δεν μπορεί το άτομο να αποκλίνει και να διαφοροποιείται από την ομάδα του αλλά στο σύνολό της η ομάδα διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες.

Στην κοινότητα επικρατούν κανόνες και άγραφοι νόμοι γενικότερα αλλά και ειδικότερα στο θέμα της ενδυμασίας. Αποκλίνουσες συμπεριφορές είναι κατακριτέες και οι παραβάτες του άγραφου αυτού νόμου – θεσμού έχουν και τις ανάλογες κυρώσεις.

Η ένδυση αντανακλά τις αντιλήψεις για αυστηρή οικογενειακή τάξη. Υποδεικνύει την προβολή της σεμνότητας. Η αγροτική τάξη σέβεται την παράδοση. Η ενδυμασία έχει τους δικούς της κανόνες, είναι αποτέλεσμα αυστηρής κοινωνικής προσαρμογής που σέβεται η υφάντρα που υφαίνει τα υφάσματα αλλά και ο ράφτης που τα ράβει. Δεν υπάρχουν περιθώρια προσωπικής επιλογής στην κλειστή, ορεινή κοινωνία. Μπορούμε να πούμε πως ο συντηρητισμός που διέπει την κοινωνία προβάλλεται και μέσω της ένδειξης σεβασμού στον κληρονομημένο τρόπο ένδυσης των προηγούμενων γενεών σαν μια απόδειξη της συνέχειας του Έθνους.

Η ένδυση εξυπηρετεί κι άλλον ένα σκοπό, την προβολή της κοινωνικής επιφάνειας και το διαχωρισμό των κοινωνικά ανώτερων από τους κοινωνικά υποδεέστερους. Είναι αυτονόητο πως η οικονομική κατάσταση κάθε οικογένειας είναι διαφορετική κι αυτό αποτυπώνεται και στην ενδυμασία τους. Η συλλογική αντίληψη που επικρατεί ενώνει τις όμοιες κοινωνικά και οικονομικά οικογένειες.

Ο κάτοικος των Χουλιαράδων στηρίζει τα εγχώρια προϊόντα και κατ' επέκταση την τοπική οικονομία. Την εκάστοτε τάση ένδυσης δεν ακολουθούν οι πάντες. Συνεπώς δεν υπάρχει πλήρης ομοιομορφία.

Υπάρχει ένα πλήθος, στο πλαίσιο μιας εγχώριας παραγωγής για αυτοκατανάλωση και αυτοσυντήρηση, αρχίζοντας από πρωτόγονες ή στοιχειώδεις λύσεις αμφίεσης και φτάνοντας βέβαια σε προχωρημένες μορφές χειροτεχνίας, όπου συναντάμε και συνδυασμούς εισαγωγής πρώτων υλών απ' έξω και ντόπια παραγωγής

³⁹⁵ Ward H. Goodenough, «Rethinking 'Status' and 'Role'; Toward a General Model of the Cultural Organization of Social Relationships», επιμ. Michael Banton, *The Relevance of Models for Social Anthropology*, New York 1965 σ. 19.

των ενδυμάτων. Μια τέτοια ποικιλία διαφαίνεται στην αναφορά της Χατζημιχάλη, φυσικά η ποικιλία αυτή δεν είναι απλώς και μόνο μορφολογική, εξωτερική αλλά υποκρύπτει ολόκληρες κλίμακες ευπορίας και απορίας, ευμάρειας και ανέχειας.³⁹⁶

Τα απαραίτητα για την κατασκευή των ενδυμασιών υλικά δίνουν και το τελικό αποτέλεσμα στην ενδυμασία. Κάθε κομμάτι καλύπτει βασικές αλλά και λειτουργικές ανάγκες. Ανάγκες οι οποίες παρουσιάζουν τις συνθήκες διαβίωσης, τον τόπο, τον χρόνο που δράσης τους αλλά και τον τρόπο διαβίωσης της κοινότητας.

Στην αντρική ενδυμασία το ερωτικό στοιχείο εμφανίζεται μάλλον άτονο. Οι γυναικείες προτιμήσεις προσανατολίζονται προς την «προσωπικότητα», την οικονομική δύναμη και την ικανότητα του άντρα να προστατεύει. Γενικά ο άντρας έπρεπε να είναι ο δυνατός, ενεργητικός, να συγκεντρώνει μια σειρά από στοιχεία που θα συμπλήρωναν αντιθετικά άλλα γυναικεία· π.χ. δασύτριχος και τραχύς. Αυτά απηχούνται πολλές φορές και στη σκληρότητα και τραχύτητα του υφάσματος των αντρικών ενδυμασιών με τους σκοτεινούς, σοβαρούς, απρόσωπους χρωματισμούς.³⁹⁷

Στην γυναικεία ενδυμασία το ερωτικό στοιχείο δεν διαφαίνεται στις αρχές του 20ού αιώνα. Τα υφάσματα των ενδυμάτων είναι εξίσου τραχιά όπως των ανδρών και το σώμα της γυναίκας είναι εξ ολοκλήρου καλυμμένο. Το μόνο που δίνει μια πιο ανάλαφρη όψη στη γυναικεία ένδυση είναι τα χρώματα των ενδυμάτων. Μετά το 1950 που το φουστάνι εντάσσεται στην γυναικεία ενδυμασία οι γυναίκες αρχίζουν σιγά – σιγά να τονίζουν πάνω τους το ερωτικό στοιχείο. Το μήκος των φουστανιών κονταίνει και στο στήθος δημιουργείται V λαιμόκοψη η οποία αποκαλύπτει λίγο περισσότερο το γυναικείο σώμα. Τα βήματα στο γυναικείο ένδυμα για τόνωση του ερωτικού στοιχείου γίνονται με πολύ αργούς ρυθμούς. Η συντηρητικότητα της γυναικείας ενδυμασίας δημιουργεί απαγορευτικά ταμπού. Ριζικές αλλαγές δεν επιτρέπονται αλλά και οι πιο μικρές αλλαγές σχολιάζονται αρνητικά. Οι ανδρικές προτιμήσεις προσανατολίζονται περισσότερο στην προίκα και την αξιοσύνη της γυναίκας παρά στην αμφίεσή της.

Παρατηρούμε πως μέσα στην κοινότητα υπήρχαν κώδικες επικοινωνίας των μελών της. Η Εθνογραφία της λαογραφικής Επικοινωνίας ζητάει να βρει το σύστημα

³⁹⁶ Μιχάλης Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, ό.π., σ. 11.

³⁹⁷ Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910). Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και της κοινωνιολογίας του ενδύματος*, ό.π., σ. 59.

της εντέχνου επικοινωνίας (χαρακτηριστικό τύπο) μιας ομάδας και τον τρόπο με τον οποίο αυτό γίνεται κατανοητό και αντιληπτό από τα μέλη αυτής.³⁹⁸

Όσο καλύτερη γνώση του πολιτισμικού συστήματος υπάρχει από το άτομο και όσο καλύτερη εφαρμογή των θεσμών που το διέπουν – που σε μια κοινωνική ομάδα έχουν διαμορφώσει ένα ιδιαίτερο ύφος – τόσο καλύτερη είναι και η επικοινωνία του με τα υπόλοιπα άτομα της κοινότητας. Ουσιαστικά το ένδυμα μας παρουσιάζει ολόκληρο το σύστημα επικοινωνίας ενός λαού. Η ένδυση αποτελεί ένα κοινωνικό σύμβολο, ένα χαρακτηριστικό που σημαδεύει τη θέση του ατόμου στο κοινωνικό σύστημα. Οι ενδυμασίες του ίδιου οικισμού διαφέρουν ως ένα βαθμό. Σαφώς αποτελούν δείκτες της χρονικής περιόδου στην οποία ανήκουν, του τόπου στον οποίο ανήκουν, του κοινωνικού στρώματος και της κοινωνικής ηλικίας από την οποία φορέθηκαν αλλά και της χρονικής στιγμής και της περίπτωσης στην οποία φορέθηκαν.³⁹⁹

Κοινωνικοϊστορικές και οικονομικές συνθήκες, εξωτερικές επιδράσεις, όπως και κοινές εμπειρίες και παραδόσεις αφομοιώνονται και αναπλάθονται για να διατυπωθούν τελικά στη συνθετική έκφραση της λαϊκής δημιουργικότητας που είναι η φορεσιά. Παράλληλα η φορεσιά καλύπτει τις ιδιαίτερες απαιτήσεις που δημιουργούνται από την γεωγραφική θέση και τις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες. Αυτές υπαγορεύουν την παραγωγή και επεξεργασία των υλικών, αλλά και τις εμπορικές σχέσεις κάθε κοινότητας. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η φορεσιά κάθε τόπου εκφράζει την αισθητική αντίληψη και αντανακλά την ιδιοσυγκρασία και ιδιαιτερότητα, αλλά και τις προϋποθέσεις ζωής κάθε κοινότητας.⁴⁰⁰

Η Αγγελική Χατζημιχάλη κατέληξε σε μια νέα και πρωτότυπη κατάταξη, μορφολογική: Η μορφή της φορεσιάς είναι αυτό που θα λέγαμε απλά, «ο καθρέφτης του ανθρώπου που το φορεί».⁴⁰¹ Σίγουρα το ένδυμα αποτελεί ένδειξη του πολιτισμού του ανθρώπου που το φέρει.

Γενικότερα όμως μπορούμε να πούμε πως είναι έκφραση των ιδιαιτεροτήτων, της αισθητικής, των διαφορών και ιδιορρυθμιών καθώς και των συνειδητοποιημένων καλλιτεχνικών αναζητήσεων ενός κοινωνικού συνόλου.⁴⁰²

³⁹⁸ Γρηγόριος Γκιζέλης, *Η ρητορική του ενδύματος*, ό.π., σ. 18.

³⁹⁹ Βλ. Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, «Χορός και ένδυμα: Παράδοση και Αναπαράσταση», Ανάτυπο από το συλλογικό τόμο *Χορός και κοινωνία*, επιμ. Βασίλης Νιτσιάκος, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σ. 97 – 110.

⁴⁰⁰ Αγγελική Χατζημιχάλη, *Η ελληνική λαϊκή φορεσιά*, Αθήνα 1978, σ. 44.

⁴⁰¹ Νέλλη Λαγάκου, *Η ενδυμασία δια μέσου των αιώνων*, Αθήνα – Ιωάννινα 1998, σ.17.

⁴⁰² Ντιάνα Γαγγάδη, *Ελληνικές Φορεσιές*, ό.π., σ. 23.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η ενδυμασία της ορεινής κοινότητας των Χουλιαράδων παρόλη την ανομοιογένεια που φέρει κυρίως στο ανδρικό ένδυμα - διαφοροποιείται από την ενδυμασία της πόλης (Ιωάννινα). Οι επαφές με την πόλη είναι πολύ περιορισμένες. Η κλειστή αγροτική κοινότητα είναι ανασταλτικός παράγοντας στο γρήγορο ρυθμό αλλαγής του ενδύματος. Οι όποιες αλλαγές συμβαίνουν είναι περιορισμένες σε αριθμό και γίνονται σε βάθος χρόνου.

Οι Χουλιαράδες μπορεί να είναι ο χώρος στον οποίο διατηρείται η παράδοση σταδιακά όμως αφομοιώνονται και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ξένων στοιχείων που εισέρχονται και η κοινωνία διέρχεται μια πολιτιστική αλλοίωση, όσον αφορά το ανδρικό ένδυμα αυτή την περίοδο, χάνοντας στο πέρασμα του χρόνου την ιδιαιτερότητά της.

Η ανδρική ενδυμασία δεν μένει σταθερή, τροποποιείται. Οι τροποποιήσεις γίνονται σύμφωνα με τις κοινωνικές επαφές που έχουν οι κάτοικοι, με τις σχέσεις που αναπτύσσουν έξω από τα όρια της κοινότητας ή ακόμη και σύμφωνα με τις τάσεις που επικρατούν στην ένδυση κάθε εποχή. Η επίδραση της Δύσης βάζει τη σφραγίδα της και στα έργα της υφαντικής, χωρίς όμως να εξαφανίσει τον εθνικό τους χαρακτήρα.

Είναι πάντοτε σπουδαίο για εμάς να ξέρουμε ως ποιο βαθμό ο τύπος και η μορφή μιας ενδυμασίας καθορίζονται από τις εθνικές παραδόσεις, την επίδραση των γειτονικών λαών, την επίδραση των φυσικών συνθηκών και την ταξική εξάρτηση του χρήστη τους. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ανακαλύπτουμε την αλληλεπίδραση όλων αυτών των παραγόντων, που συχνά ενεργούν προς διαφορετικές κατευθύνσεις: αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον ωθούν προς την βελτίωση ή αντικατάσταση της μορφής παραδοσιακών ενδυμάτων, που εθνικές παραδόσεις τείνουν να διατηρήσουν.⁴⁰³

Οι άντρες είναι αυτοί οι οποίοι πρωτοστατούν στην αλλαγή της ενδυμασίας τους και υιοθετούν δυτικού τύπου ενδύματα. Η αιτία αυτής της ριζικής αλλαγής στον τρόπο ένδυσης συνέβη λόγω της ευχέρειας που έχουν να ταξιδεύουν και να γνωρίζουν τα νέα πρότυπα ενδυμασίας που επιβάλει η Δύση.

Η ανδρική ευρωπαϊκή ενδυμασία φοριέται στους Χουλιαράδες με μεγάλη βέβαια καθυστέρηση. Από τη μια οι μέχρι τότε επικρατούσες αντιλήψεις και από την άλλη η ανάγκη «εκσυγχρονισμού» με την εισαγωγή οτιδήποτε νέου και ξενόφερτου

⁴⁰³ S. Tokarev, «Methods of Ethnographic Research into Material Culture», στο βιβλίο του Yu. Bromley, *Soviet Ethnology and Anthropology Today*, Paris 1974, σ.183.

στην ένδυση συνυπάρχουν και δημιουργούν τις νέες συνθήκες και τάσεις που επικρατούν τον 20^ο αιώνα στην ανδρική ενδυμασία.

Η προσοικείωση του δυτικού Ευρωπαϊκού κουστουμιού γίνεται αρχικά με τη χρήση των μάλλινων, χειροποίητων, δίμιτων υφασμάτων. Στην πορεία με την κυκλοφορία των ελληνικών και ξένων υφασμάτων στο εμπόριο (1940) και με την υιοθέτηση νέων ενδυματολογικών στοιχείων, τα μάλλινα υφάσματα παραπέμπουν σε ένα παρωχημένο χρόνο στα πλαίσια μιας αυτοκαταναλωτικής κοινωνίας και αποσύρονται οριστικά από την ένδυση των Χουλιαριωτών.

Όπως όλοι οι κάτοικοι των αγροτικών κοινωνιών έτσι και οι Χουλιαριώτες διακατέχονται από μια επιθυμία και ανάγκη απόκτησης της δυτικής νοοτροπίας, πολιτισμού και κουλτούρας που είναι εμφανείς στον τομέα της ένδυσης.

Το πέρασμα από τα παραδεδομένα μέχρι τότε σχήματα σε αυτά που η Δύση προβάλλει αυτή την περίοδο δεν αργεί να γίνει. Οι πρώτοι που αποδέχονται και υιοθετούν τα νέα ενδυματολογικά στοιχεία είναι οι νεότεροι σε ηλικία άνδρες.

Επακόλουθο της κινητικότητας των Ελλήνων είναι ο συγχρωτισμός των επήλυδων με το ξένο στοιχείο το οποίο τους φέρνει σε επαφή με νέες συνήθειες και νοοτροπίες, με τα ποικίλα φιλοσοφικά και ιδεολογικά ρεύματα της εποχής. Πολλοί είναι εκείνοι που θα ενστερνηστούν τις νέες ιδέες. Θα θελήσουν τότε να προσαρμοστούν στα πρότυπα των κοινωνιών που τις εξέφραζαν, να παρακολουθήσουν τον εκσυγχρονιστικό ρυθμό όσων τους υποδέχτηκαν στους κόλπους τους και εντέλει να υποταχτούν στη «μόδα», δηλώνοντας έτσι φανερά με την ατομική τους εμφάνιση την αποδέσμευσή τους από τα παραδοσιακά σχήματα συμπεριφοράς και, μ' αυτόν τον τρόπο, το ιδεολογικό τους στίγμα.⁴⁰⁴

Το 1940 η είσοδος νέων υφασμάτων στην αγορά είναι μια πραγματικότητα. Οι δυνατότητες εξυγχρονισμού που παρέχει η προσφορά του εμπορίου στον τομέα της ένδυσης θα φανούν σε σύντομο χρονικό διάστημα

Οι όποιες μεταβολές αρχίζουν να παρατηρούνται, γίνονται εμφανέστερες όταν η μικρή παραδοσιακή κοινωνία παύει να είναι κλειστή και αρχίζει να επικοινωνεί όλο και περισσότερο με πιο απομακρυσμένες περιοχές.

Από το πρώτο μισό του 20ού αιώνα η επαγγελματική αποκατάσταση των νέων φαντάζει δύσκολη στην κοινότητα των Χουλιαράδων. Η μορφολογία του εδάφους των Χουλιαράδων δεν αφήνει πολλά περιθώρια στους κατοίκους της απλής αυτής

⁴⁰⁴ Σταμάτης Πέτρου, *Γράμματα από το Άμστερνταμ*, Αθήνα 2011, σ. 51.

κοινωνίας για μόνιμη εγκατάσταση στον τόπο τους. Καθώς η κοινότητα είναι άγονη, πολλοί από τους κατοίκους ασχολούνται με την πέτρα και γίνονται μαστόροι. Όλοι αυτοί οι μαστόροι, οι κερατζίδες, οι διάφοροι τεχνίτες αλλά και οι πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι που αυτός ο τόπος ανέδειξε έρχονται συχνά σε επαφή με το κοντινότερο αστικό κέντρο, τα Ιωάννινα, πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού. Οι επαφές τους με ανθρώπους της πόλης επηρεάζει τον τρόπο ένδυσής τους.

*«Νωρίτερα οι άντρες. Ιδίως οι οικοδόμοι μετακινούνταν πέρα από την πόλη την δική μας τα Γιάννενα, στη Θεσσαλία. Μετά τον πόλεμο άρχισε η ανοικοδόμηση, με τους σεισμούς οι άνδρες ήρθαν σε επαφή μεγάλη».*⁴⁰⁵

Η ένδυση χρησιμοποιήθηκε ως μέσο έκφρασης της νέας ιδεολογίας, της αισθητικής και κοινωνικής θέσης του ατόμου, της κοινωνικής και οικονομικής προβολής και καταξίωσης.

Η επίδειξη της οικονομικής ευπορίας παρουσιάζεται μέσω της ένδυσης και εκφράζεται με την είσοδο νεωτερισμών. Οι νέες τάσεις της «μόδας» ακολουθούνται από τους οικονομικά ευπορότερους. Τα ακριβά και καλής ποιότητας υφάσματα σε συνδυασμό με τον νέο τρόπο ραψίματός τους διαφοροποιούν τους εύπορους ανθρώπους που μιμούνται νωρίτερα τον υλικό βίο του άστεως.

*Οι Έλληνες μετά την ελληνική βιομηχανική επανάσταση υιοθετούν την ευρωπαϊκή μόδα χωρίς να γίνει εφικτή η καθιέρωση μιας ελληνικής haute couture με το αντίστοιχο pret-a-porter.*⁴⁰⁶

Τη νέα αυτή τάση αλλαγής που διακατέχει τους νέους δεν την ακολουθούν οι ηλικιωμένοι οι οποίοι και παραγκωνίζονται, διαχωρίζουν τη θέση τους από τους νέους μένοντας προσκολλημένοι στην παράδοση διατηρώντας την ένδυσή τους η οποία παραπέμπει σε ένα παρωχημένο ιστορικό χρόνο.

⁴⁰⁵ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

⁴⁰⁶ Ιωάννα Παπαντωνίου, «Η εξέλιξη της φορεσιάς στο χώρο επικράτειας του ελληνικού πολιτισμού», *Εθνογραφικά*, 11, 2000, σ. 24.

3. ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ. Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ. ΤΑ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ»

Εικόνα 71: 6^η δεκαετία 20ού αιώνα, φωτογραφία από το αρχείο του Χρήστου Κ. Ράπτη

Μπορεί το ανδρικό ένδυμα να διαφοροποιήθηκε από τις αρχές του 20ού αιώνα, το γυναικείο όμως ένδυμα δεν φέρει καμία διαφοροποίηση μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα.⁴⁰⁷ Το πολιτισμικό σύστημα εδραιώνεται και διαρκεί για χρόνια χωρίς ουσιαστικές αλλαγές. Παλιές ενδυματολογικές συνήθειες επιβιώνουν για πολλά χρόνια. Οι αλλαγές που ακολουθούν είναι περιορισμένες κι έτσι στο σημερινό παρατηρητή μοιάζουν παραλλαγές πάνω στο ίδιο θέμα.

Ο παραδοσιακός τύπος της φορεσιάς περνούσε από γενεά σε γενεά περίπου αναλλοίωτος, γιατί σπάνια αναζητούσαν οι νεότεροι κάτι το διαφορετικό, κάτι που να τους ξεχωρίζει από την ομοιομορφία της ομάδας.⁴⁰⁸

Ζητήματα παραγωγής, συνδέονται με ζητήματα αρχών και αξιών, που έχουν την προέλευσή τους στη γνώση και την εμπειρία, βιωμένη σαν συλλογική ευαισθησία, που κατατίθεται συνολικά και κάθε που της ήταν εφικτό, εξατομικευμένα. Αυτή η ίδια πρακτική συνέχεια οχύρωνε τους πληθυσμούς σε πράξεις ακινησίας, ακαμψίας και αναπαραγωγής. Η σταθερότητα των μορφών, σε όλα τα επίπεδα, ισχυροποιούσε την

⁴⁰⁷ Η μόνη αλλαγή ήταν η πλεχτή φούστα που εντάχθηκε στη γυναικεία ένδυση το 1940 και αντικατέστησε τη δίμιτη φούστα.

⁴⁰⁸ Ιωάννα Παπαντωνίου, «Συμβολή στη μελέτη της γυναικείας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς», *Εθνογραφικά*, 1, 1978, σ. 31.

κοινωνική θέση, αναστέλλοντας τη λειτουργία της εξέλιξης και του εξυγχαρονισμού. Οι μορφές της παράδοσης, στη σύγκρουσή τους με την οικονομική αντίληψη μιας υποθετικά εκσυγχαρονισμένης παραγωγής και την αντίστοιχη ιεραρχία των αξιών, διαμόρφωναν αμυδρά την έννοια της εξέλιξης, ως «πραγματικότητας σε κίνηση».⁴⁰⁹

Η προσκόλληση στην παράδοση και ο συντηρητισμός που χαρακτηρίζει αυτή την κοινότητα δεν την αφήνει να ανοιχτεί σε νέες ιδέες και προτάσεις. Η συντηρητική νοοτροπία των γυναικών στους Χουλιαράδες τις ωθεί να διαφυλάσσουν την παράδοση σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και να αντιμετωπίζουν με επιφύλαξη κάθε νεωτερισμό. Οι συντηρητικές απόψεις και αντιλήψεις είναι ανασταλτικός παράγοντας στην γρήγορη αλλαγή του πολιτισμικού συστήματος. Μια από αυτές τις απόψεις είναι ότι όλες οι νέες γυναίκες αποδέχονται τα άτομα της τρίτης ηλικίας ως καθοδηγητές τους. Οι υπερήλικες διαθέτουν από τη μια τις εμπειρίες που τους έχει δώσει η ζωή αλλά από την άλλη αποφεύγουν κάθε ακραία κατάσταση. Οι νέες όχι απλά σέβονται τη γνώμη τους αλλά κάνουν τυφλή υπακοή στον λόγο τους.

Η ενδυμασία των γυναικών αποτελεί δείκτη των δομημένων κοινωνικών αντιλήψεων. Οι δομημένες κοινωνικές αντιλήψεις συσχετίστηκαν με δείκτες ευμάρειας του τόπου αλλά και της προσωπικής και οικογενειακής οικονομικής κατάστασης.

Οι άνδρες πρωτοστατούν στην αλλαγή της ενδυμασίας έναντι των γυναικών οι οποίες μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα δεν έχουν τολμήσει κάποιο νεωτερισμό μένοντας προσκολλημένες στο παραδοσιακό ύφος ένδυσης. Το γεγονός ότι οι γυναίκες ζουν μονίμως εντός των ορίων της κοινότητας δεν τους παρέχει τη δυνατότητα να επηρεαστούν και να αντιγράψουν αστικά πρότυπα. Πολλές φορές η απόφαση αυτής της απομόνωσης είναι συνειδητή και δεν οφείλεται στην έλλειψη συγκοινωνίας. Μόλις το 1948 εντάσσεται το φουστάνι στην ένδυσή τους το οποίο αντικατέστησε τη φούστα κι αυτό είναι απλά μια υιοθέτηση της ενδυμασίας των γυναικών των Κατσανοχωρίων χωρίς ωστόσο να παραπέμπει σε μια καινοτόμα δυτικού τύπου ένδυση.

«Βασικός λόγος που οι γυναίκες άργησαν να αλλάξουν την ενδυμασία τους ήταν η απομόνωση στα χωριά. Το χωριό το δικό μας αν είχε 100 γυναίκες ζήτημα οι 10

⁴⁰⁹ Βασιλική Ρόκου, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι 20αι*, ό.π., σ. 23.

γυναίκες να είχαν επισκεφτεί την πόλη. Με τον ανταρτοπόλεμο άρχισε η ανάμειξη χωριατών και πολιτσάνων». ⁴¹⁰

Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας περιορίζεται σε αυτόν της θυγατέρας, της συζύγου και μητέρας. Επιπροσθέτως οι προλήψεις και οι αναχρονιστικές αντιλήψεις στέκονται εμπόδιο στη μόρφωση των γυναικών στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα.

«Και από το ρούχο φαινόταν και από την ομιλία φαινόταν γιατί οι πατεράδες κυρίως που επικοινωνούσαν με άλλο κόσμο και έφερναν καινούρια έθιμα κατά κάποιο τρόπο είχαν διαφορετική ομιλία. Οι κοπέλες, δεν πήγαιναν όλες οι κοπέλες στο σχολείο, οι κοπέλες που πήγαιναν στο σχολείο διέφεραν από αυτές που δεν πήγαιναν. Και από τα ρούχα τους φαίνονταν και από την περπατησιά τους και από τον τρόπο που μιλούσαν. Τα κορίτσια δεν πήγαιναν γυμνάσιο. Άρχισαν να πηγαίνουν από το '60 και μετά». ⁴¹¹

Τη λήξη του εμφυλίου πολέμου διαδέχεται οικονομική ανάπτυξη η οποία συνδυάζεται με αναπαραγωγή ξένων προτύπων τα οποία επηρεάζουν τον τρόπο συμπεριφοράς και δράσης των κατοίκων των Χουλιαράδων. Ξεκίνησε αρχικά με πιο δειλά βήματα. Στην πορεία η αγροτική κατά βάση κοινότητα που ήταν εγκατεστημένη στην περιοχή των Τζουμέρκων μετανάστευσε – στα πλαίσια της εσωτερικής μετανάστευσης- κατά ένα μεγάλο μέρος στα Ιωάννινα, που είναι και το πιο κοντινό αστικό κέντρο. Αυτή την εποχή αλλάζει ριζικά ο τρόπος διαβίωσης και γίνεται αποδεκτός ο νέος τρόπος ένδυσης. Τότε είναι που το ευρωπαϊκό ένδυμα κάνει τη δυναμική του εμφάνιση· στα χρόνια δηλαδή που επιταχύνεται ο εξαστισμός και συντελούνται βασικές για τη μετέπειτα εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Το 1960 οι περισσότεροι Χουλιαριώτες εγκαθίστανται στα Ιωάννινα και οι άνθρωποι διαμορφώνουν σιγά -σιγά τη νέα αστική τους ταυτότητα. Οι παλιές ενδυματολογικές συνήθειες εγκαταλείπονται και από τις γυναίκες οι οποίες εντάσσουν τα ευρωπαϊκά ρούχα στην ένδυσή τους.

«Ακολούθησαν τον συρμό. Ερχόταν στα Γιάννενα η Α κοπέλα, με τον εμφύλιο πόλεμο σχεδόν όλα τα χωριά της υπαίθρου και ιδίως της παραμεθορίου ήρθαν στα Γιάννενα και οι κοπέλες αυτές είδαν πως ντυνόntonτουσαν οι κοπέλες στα Γιάννενα γιατί ντύνεται αυτή έτσι θα ντυθώ και εγώ, ο ανταρτοπόλεμος μας έφερε να ξεφύγουμε από τα χωριά». ⁴¹²

⁴¹⁰ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

⁴¹¹ Ο.π.

⁴¹² Ο.π.

Ο καθηγητής Μ.Γ. Μερακλής θεωρεί ότι η διείσδυση της πόλης στο χωριό, η αστικοποίηση του πληθυσμού της υπαίθρου είναι ένα φαινόμενο που έχει συντελέσει στη διαμόρφωση ενός νέου τύπου ανθρώπου, του αστού, του homo urbanus.⁴¹³

Εικόνα 72: Βασιλική Κοντού με ευρωπαϊκά ρούχα, αρχείο Βασιλικής Κοντού

Ο Δ.Σ. Λουκάτος ισχυρίζεται ότι είναι πολύ διαφορετικός από τον αγροτικό και προβιομηχανικό λαό. «Με τις αστικές γνώσεις, , την οικονομική του βελτίωση, την κοινή συμμετοχή στον πολιτισμό και την εύκολη επικοινωνία με τους δικούς του και τους ξένους, ο λαός αυτός αναφέρει ο Δ.Σ. Λουκάτος, «δεν είναι πια υπόστρωμα συμπιεσμένο κατακόρυφα από των άλλων τάξεων τις προνομιακές θέσεις. Είναι περισσότερο μια απλωτή επιφάνεια στο κέντρο της πελώριας εθνικής λεκάνης, που τροφοδοτείται από τα ψηλότερα κοινωνικά τοιχώματα και συνθέτει τη νέα ζωή.»⁴¹⁴

Στην προβιομηχανική κοινωνία ο άνθρωπος μπορεί να θεωρηθεί ως έναν βαθμό «κατευθυνόμενος», από την άποψη ότι δεν προσπαθεί να αλλάξει κάτι στην ζωή του και φαντάζεται το μέλλον του ακριβώς όπως και το παρόν, χωρίς να περιμένει ριζικές αλλαγές στην ζωή του.

Οι αντιλήψεις της «παραδοσιακής» κοινωνίας παρακαμάζουν μεταπολεμικά. Στην βιομηχανική κοινωνία που μετεγκαθίσταται ο Χουλιариώτης οι νέες συνθήκες ζωής απαιτούν από αυτόν να ομογενοποιηθεί και να γίνει συμβατός για να μπορέσει

⁴¹³ Μ.Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά Ζητήματα*, ό.π., σελ.66.

⁴¹⁴ Δ.Σ. Λουκάτος, *Σύγχρονα Λαογραφικά*, Αθήνα 2003, σελ. 52.

να ανταπεξέλθει στην έντονη κινητικότητα. Η βιομηχανική ανάπτυξη και η ανάπτυξη του εμπορίου φέρνουν ριζοσπαστικές αλλαγές στον τρόπο ένδυσης.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το ευρωπαϊκό ανδρικό κουστόμι καταφέρνει να φτάσει στα λαϊκά στρώματα, όχι μόνο γιατί ο εξαστισμός και η βιομηχανική ανάπτυξη οδήγησαν προς αυτή την κατεύθυνση, ή οι νοοτροπίες είχαν πια εθιστεί στο νέο, αλλά γιατί έγινε οικονομικά προσιτό.⁴¹⁵

Οι τιμές των έτοιμων ενδυμάτων είναι χαμηλότερες. Οι ραφτάδες σιγά - σιγά παραγκωνίζονται. Το αγοραστικό κοινό στο οποίο απευθύνονται οι βιομηχανίες είναι μεγαλύτερο ενώ δίνετε η δυνατότητα σε όλα τα κοινωνικά στρώματα να έχουν εύκολη πρόσβαση στην ένδυση και στη μόδα που εναλλάσσεται ανά εποχή.

Οι αλλαγές στην ένδυση υφίστανται με αμείωτο ρυθμό. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν είναι τέτοιες που επιτρέπουν στον άντρα να έχει μεγάλη δύναμη και ενεργό ρόλο στην εργασία. Η εργασία έχει τον κυρίαρχο ρόλο στη ζωή του. Επιτυχημένος θεωρείται ο άντρας ο οποίος έχει αναδειχθεί επαγγελματικά ή τουλάχιστον είναι επαγγελματικά αποκατεστημένος.

Οι ενδυματολογικές επιλογές των ανδρών προσανατολίζονται σε ένα κουστόμι το οποίο δεν φέρει ίχνος θηλυπρέπειας. Απλό, λιτό, πρακτικό, χρηστικό χωρίς διακόσμηση και φανταχτερά χρώματα, περισσότερο σκουρόχρωμο.

Η γυναικεία ένδυση προσανατολίζεται στο αυστηρό ταγιέρ. Αυτό το ενδυματολογικό στυλ συνδυάζεται για τις περισσότερες Χουλιαριώτισσες με αποχωρισμό του μαντιλιού και κόψιμο των μαλλιών. Επιπλέον το κοντομάνικο πουκάμισο είναι μια καινοτομία που εισέρχεται δειλά -δειλά τη δεκαετία του '50.

«Και αν θες πότε άρχισαν να φοράνε μανίκι κοντό οι γυναίκες στο δικό μας το χωριό ήταν το '57 με '58. Στο πουκάμισο, το καλοκαίρι φορούσαν κοντομάνικο. Ακριβώς όχι εξώπλατα και τέτοια, μέχρι τον αγκώνα. Στην αρχή ντρεπόταν οι κοπέλες οι ίδιες να τα φορέσουν που τα έραψαν, σιγά - σιγά έγινε συνήθεια είπες εσύ είπα εγώ σταμάτησε αυτή η δουλειά και εξελίχτηκε μετά».⁴¹⁶

Μια ακόμη ριζική αλλαγή είναι η οικειοποίηση του παντελονιού. Το γυναικείο παντελόνι μπορεί να αποτελεί μέρος της μαζικής γυναικείας ενδυμασίας των Ευρωπαίων από το 1920 όταν η Coco Chanel μια από τις διασημότερες σχεδιάστριες

⁴¹⁵Λουκία Δρούλια, «Οι ενδυματολογικές μεταλλαγές στα χρόνια της εθνικής διαμόρφωσης του νέου ελληνισμού, Ανάτυπο από τον συλλογικό τόμο *Ο ρομαντισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα 1999, σ. 137.

⁴¹⁶ Πληρ. Ιωάννης Δημητρούλας.

*μόδας το σχεδίασε ωστόσο οι Χουλιариώτισες το αποδέχονται και το εντάσσουν αρχικά στην ενδυμασία των μικρών κοριτσιών τη δεκαετία του '60.*⁴¹⁷

Μόλις τη δεκαετία του '80 το παντελόνι αποτελεί πλέον κομμάτι της γυναικείας ενδυμασίας. Οι μεγάλες σε ηλικία γυναίκες παραμένοντας συντηρητικές δεν το αποδέχονται και δεν το εντάσσουν στην ένδυσή τους μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

*«Παντελόνι οι μεγάλες γυναίκες άρχισαν να φοράν από το '80 και ύστερα οι κοπέλες οι μικρές και εμείς φορέσαμε στα παιδιά μας από το '60. Ήταν ντροπή το παντελόνι. Σιγά - σιγά άρχισαν να το φοράνε οι γυναίκες».*⁴¹⁸

Ένας ακόμη νεωτερισμός που επήλθε τον 20^ο αιώνα είναι η μίνι φούστα. Η μίνι φούστα που έχει προβληματίσει πολύ νωρίτερα τους Ευρωπαίους αλλά και τον πληθυσμό μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας υιοθετείται από τις νέες σε ηλικία Χουλιариώτισες τη δεκαετία του '70. Οι πιο μεγάλες δεν φέρουν ποτέ μίνι φούστα και μένουν προσκολλημένες στα ταγιέρ ή σε ένα πιο λιτό αλλά αυστηρό ενδυματολογικό στυλ.

Οι μεγάλες σε ηλικία γυναίκες ενώ αποδέχονται τα ευρωπαϊκά ρούχα κρατούν αρνητική στάση στην είσοδο ριζικών αλλαγών και νεωτερισμών στη ζωή τους. Έχουν μια συντηρητική αντιμετώπιση όχι μόνο πάνω στο θέμα της ένδυσης αλλά και απέναντι σε όλους τους νέους θεσμούς, αρχές και αξίες που διέπουν τη βιομηχανική κοινωνία. Προασπίζονται περισσότερο από τις νέες τα παραδεδομένα σχήματα και υποτάσσονται σε σταδιακές και ομαλές αλλαγές.

Πρέπει να αναφερθεί πως η μόρφωση αυτών των γυναικών – που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στους Χουλιαράδες – αν δεν είναι ανύπαρκτη περιορίζεται στις γνώσεις που παρέχει το δημοτικό σχολείο. Λιγότερο δυναμική και αυτόνομη η γυναίκα δεν διεκδικεί εύκολα λόγω της υπεράσπισης του μέχρι τότε κοινωνικού της ρόλου αλλά και λόγω της έλλειψης γνώσεων.

⁴¹⁷ Ήδη από το 1950 το παιδικό ένδυμα ράβεται από τους ράφτες και τις μοδίστρες του οικισμού σύμφωνα με τις νέες δυτικές τάσεις. Από το 1960 κι έπειτα έτοιμα παιδικά ενδύματα κατακλύζουν το εμπόριο. *«Η μέχρι τότε απουσία μιας ενδυματολογικής εμφάνισης που να χαρακτηρίζει ξεχωριστά τις παιδικές ηλικίες παραπέμπει στην πραγματικότητα των ηθών μιας προκαπιταλιστικής κοινωνίας και οικονομίας, τα δεδομένα της οποίας, όταν δεν επέβαλλαν την αδιάφορη συμπίεση των ηλικιών, πρότειναν η οποιαδήποτε επιλεκτικότητα των ηλικιών να βαθαίνει προς την πλευρά των ενηλίκων και ώριμων μελών· αυτών δηλαδή που τους αναγνωρίζονται οι φυσικές και κοινωνικές δυνατότητες άσκησης δικαιωμάτων στα μέσα κοινωνικής αναπαραγωγής».* Βλ. Κωνσταντίνα Μπάδα – Τσομώκου, *Ενδυματολογικοί κώδικες της παιδικής – νεανικής ηλικίας. Το κοινωνικό – ιστορικό τους ισοδύναμο*, ό.π., σ. 115.

⁴¹⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Δημητρούλα.

Η αστικοποίηση βοήθησε στην αλλαγή του κοινωνικού ρόλου και της κοινωνικής θέσης της γυναίκας. Η οικογένεια παύει να είναι πατριαρχική και η γυναίκα προσπερνάει τις αναχρονιστικές αντιλήψεις για την υποδεέστερη θέση της και την υποτέλειά της. Πέρα από τα καθήκοντά της στο σπίτι και την ανατροφή των παιδιών της αναλαμβάνει ενεργό ρόλο και αναγνωρίζει το δικαίωμά της για μόρφωση. Η μόρφωση της παρέχει εφόδια για απόκτηση γνώσεων, απόκτηση δεξιοτήτων απαραίτητων για την προσαρμογή στις απαιτήσεις της ζωής αλλά και απόκτηση αρετής απαραίτητη ιδιότητα για τις διαμεσολαβούμενες σχέσεις στην κοινωνία. Η οικονομική ανάπτυξη, η τεχνολογική ανάπτυξη και ο ανταγωνισμός επιβάλλουν τη μόρφωση των γυναικών για την καλύτερη προσαρμογή τους στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής.

Η μόρφωση των γυναικών συνδέεται με την προσπάθειά τους για εσωτερική καλλιέργεια σε συνάρτηση με τις επιδιώξεις της αγωγής και τις προσδοκίες της σύνθετης κοινωνίας. Η μόρφωσή τους και η επαφή τους με άτομα του άστεως έχει ως συνέπεια την οριστική μετάβασή τους από μια απλή κοινότητα σε μια σύνθετη κοινωνία. Αυτό συνεπάγεται αλλαγή στη στάση ζωής, ιδεών, αντιλήψεων, νοοτροπιών και κουλτούρας, ενώ η αλλαγή αυτή διαφαίνεται και στο ένδυμα.

Οι Χουλιαριώτες έχουν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της ανάπτυξης της νέας τους ταυτότητας και της συνείδησής τους ως μόνιμοι πλέον κάτοικοι του άστεως.

Εικόνα 73: 2013, Κύκλες στους Χουλιαράδες, Φωτογραφία από το διαδίκτυο

Εικόνα 74: 2013, Κύκλες στους Χουλιαράδες, Φωτογραφία από το διαδίκτυο

Στη σύνθετη – σύγχρονη κοινωνία των Ιωαννίνων η ενδυμασία έχει για τους Χουλιαριώτες κυρίως χρηστική λειτουργία χωρίς ωστόσο να χάνει τον διακοσμητικό

της χαρακτήρα. Φανερώνει τι είναι σημαντικό για τον άνθρωπο που είναι ντυμένος με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Είναι πομπός και δέκτης εντυπώσεων.

Η ενδυμασία συνοδεύει όλα τα άτομα σε όλη τη διάρκεια της ημέρας, σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής ως αναπόσπαστο στοιχείο του σώματός τους φανερώνοντας τις προθέσεις, τις δράσεις και τις επιθυμίες τους. Ανεξάρτητα από το ποιες είναι οι προτεραιότητες που βάζει κάθε άνθρωπος στη ζωή του η ενδυμασία αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην εξέλιξή του.

Η μόδα, ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που βρήκε πρόσφορο έδαφος το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα και συνεχίζει τον 21ο αιώνα είναι μια δημοφιλής πρακτική, μια συνεχής τάση εναλλαγής της ενδυμασίας. Αποτελεί δείκτη των εξελίξεων της κοινωνίας η οποία ουσιαστικά άγεται και φέρεται ως θύμα της βιομηχανοποιημένης μαζικής κουλτούρας. Ο άνθρωπος κατευθύνεται από όλα τα ΜΜΕ στην υιοθέτηση ενός ενδυματολογικού στυλ το οποίο είναι παροδικό, αφορά το σύνολο της κοινωνίας, επομένως παρουσιάζει ομοιομορφία. Η μαζική κατευθυνόμενη συμπεριφορά και πεποίθηση υποβαθμίζουν την προσωπική βούληση και κρίση του ατόμου.

Η οικονομία και η ευημερία σχετίζεται σε έναν μεγάλο βαθμό με τη μόδα, το εμπόριο, τη βιομηχανία, την απασχόληση εργατικού δυναμικού. Ενώ όμως η μόδα καλύπτει τη ματαιοδοξία των ανθρώπων, παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις όταν με τη διαρκή μεταβλητότητά της οδηγεί πολλούς ανθρώπους σε απώλεια της αυτοπεποίθησης, αλλοτρίωση της συνείδησης αλλά και σε οικονομική αποδιάρθρωση.

Στην εποχή μας η μόδα εξετάζεται από τους κοινωνιολόγους και τους ανθρωπολόγους, όπως ο Macluhan, ως ένα μέσο επικοινωνίας και ένας τρόπος μεταβιβάσεως πληροφοριών για την προσωπική και την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου.⁴¹⁹

Όσον αφορά τη γυναίκα η κοινωνική θέση και ο κοινωνικός ρόλος της έχει διαφοροποιηθεί στη σύγχρονη κοινωνία. Η μορφωμένη, οικονομικά ανεξάρτητη γυναίκα βάζει άλλες προτεραιότητες στη ζωή της και θέτει άλλους όρους διαβίωσης. Τα ενδύματα που φέρει διακρίνονται για την υψηλή ποιότητα και αισθητική τους. Αναδεικνύουν την προσωπικότητά της, χαρακτηρίζουν το κοινωνικό περιβάλλον της, φανερώνουν την κουλτούρα και τις προτιμήσεις της, προμηνύουν την οικονομική της κατάσταση και λειτουργούν ως ένας κώδικας επικοινωνίας με τα άλλα μέλη της κοινωνίας.

⁴¹⁹ Λίζα Σκουζέ – Πετρίδη, « Η μόδα φαινόμενο κοινωνικό», *Ζυγός*, τεύχ. 15-17, 1975, σ.152.

Στο γυναικείο ένδυμα, στις αρχές του 21ου αιώνα, μετά από τις υπερβολές προηγούμενων δεκαετιών έρχεται η απλότητα. Η μόδα βεβαίως είναι πολυπρόσωπη. Κάθε γυναίκα έχει πολλές ενδυματολογικές επιλογές. Η προσωπικότητά της και η μοναδικότητά της θα την οδηγήσουν στην υιοθέτηση ενός ενδυματολογικού στυλ το οποίο και θα την χαρακτηρίζει.

*Οι άντρες στα μέσα του 20ού αι έχουν παραιτηθεί οικειοθελώς από το να θέλουν να αρέσουν στις γυναίκες σαν αρσενικά, απέφυγαν κάθε περιττό στολίδι. Όσο περισσότερο εκβιομηχανοποιείτο ο κόσμος τόσο πιο αυστηρό γινόταν το αντρικό κουστόμι. Τώρα μόλις, τα τελευταία χρόνια, στην κοινωνία της αφθονίας και της ελευθεριότητας που ζούμε, οι άντρες έχουν ανακτήσει στην μόδα τους κάποιο μέρος του ανδρικού τους ναρκισσισμού και ντύνονται πιο επιδεικτικά και φανταχτερά, με αποτέλεσμα να έχουν γεμίσει οι πόλεις με ανδρικές μπουτίκ, που διαφημίζουν, κυρίως για τους νέους, μια πιο πολυτελή και εξεζητημένη ανδρική μόδα. Παρ' όλα αυτά, ο ανδρικός ναρκισσισμός ήταν και εξακολουθεί να είναι κατά ένα μεγάλο μέρος καταπιεσμένος.*⁴²⁰

Οι άντρες εφόσον δεν ασχολήθηκαν αρκετά με την εμφάνισή τους στο μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα, δίνουν έμφαση, ασχολούνται και διαπρέπουν στη μόρφωση, στις επιστήμες, στις τέχνες. Κατ' αυτό τον τρόπο διοχετεύουν την ενέργειά τους και φροντίζουν να έχουν υψηλή θέση στην κοινωνία, αποκομίζοντας θετικό απόηχο από την κοινή γνώμη.

Παρατηρούμε πως ενώ οι άντρες έχουν μια ελευθερία στην επιλογή της ενδυμασίας τους και τη δυνατότητα να δίνουν το δικό τους στίγμα και την δική τους ταυτότητα εν τούτοις πάλι περιορίζονται λόγω της προβολής συγκεκριμένων τύπων ένδυσης ανά εποχή από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα περιοδικά κλπ.

Με την ευρεία χρήση (unisex) ενδυμάτων τα οποία αρχικά χρησιμοποιήθηκαν για επαγγελματικούς σκοπούς και στην πορεία μπήκαν και στην καθημερινότητα των ανθρώπων τα διάφορα στρώματα εξομοιώνονται ως ένα βαθμό και η ισότιμη σχέση γυναίκας και άντρα αντανακλάται μέσω του ενδύματος.

Το παιδικό ένδυμα ακολουθεί κι αυτό τη μόδα της εποχής. Ελληνικές εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χώρο του παιδικού ενδύματος καθιερώνουν κάθε φορά τις νέες τάσεις στο παιδικό ένδυμα. Έχοντας ως οδηγό την υψηλή τεχνογνωσία, την ποιότητα και την αισθητική δημιουργούν πολλές και ποικίλες ξεχωριστές

⁴²⁰Λίζα Σκουζέ – Πετρίδη, « Η μόδα φαινόμενο κοινωνικό», ό.π., σ. 150.

συλλογές. Αναπτύσσουν ένα δίκτυο λιανικής πώλησης και τα προϊόντα τους γίνονται ανταγωνιστικά. Παιδικά ενδύματα όμως εισάγονται και από το εξωτερικό. Οι τιμές των ενδυμάτων που προέρχονται από προηγμένες χώρες όπως Γαλλία, Ιταλία, Αμερική κτλ. είναι πιο υψηλές. Ο καταναλωτής έχει τη δυνατότητα πρόσβασης και σε εισαγόμενα παιδικά ενδύματα χαμηλότερου κόστους με χώρα προέλευσης συνήθως την Κίνα. Οι επιλογές στο παιδικό ένδυμα που έχουν οι γονείς είναι ποικίλες. Η προσωπική αισθητική αντίληψη τους αλλά και η γενικότερη οικονομική κατάσταση της οικογένειας αντανακλάται στο παιδικό ένδυμα.

Η μόδα σχετίζεται με την οικονομική ευμάρεια της χώρας. Η Ελλάδα από το 1960 μέχρι και το 2008 που αρχίζει η οικονομική κρίση φέρει μεγάλο ρυθμό μεταβολής, δυσανάλογο με τον ρυθμό μεταβολής των άλλων οικονομικά προηγμένων Ευρωπαϊκών χωρών. Ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας παρουσιάζει διαρκώς ανοδική πορεία. Η οικονομία της αγοράς είναι συγκρίσιμη με άλλων Ευρωπαϊκών χωρών. Όλη αυτή η οικονομική άνθιση διαφαίνεται και στον τομέα της ένδυσης.

Από το 2008 όμως η Ελλάδα εισέρχεται σε οικονομική κρίση και ο κλάδος της ένδυσης ακολουθώντας την πορεία των πραγμάτων παρουσιάζει κι αυτός κάποια ύφεση. Οι καταναλωτικές και επενδυτικές δαπάνες μειώνονται. Παρατηρείται το φαινόμενο της περιορισμένης ρευστότητας και των διαθέσιμων χρημάτων για αγορά ενδυμάτων. Η σταδιακή μείωση των πωλήσεων από το 2008 μέχρι και το 2017 είναι μια πραγματικότητα. Πολλές εμπορικές επιχειρήσεις μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της νέας οικονομικής πραγματικότητας οδηγούνται στη διακοπή της λειτουργίας τους. Αυτή την άσχημη κατάσταση δεν τη βιώνουν μόνο οι μικρές επιχειρήσεις αλλά και τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα.

Οι άνθρωποι στις αρχές του 21ου αιώνα ακολουθούν διαφορετικούς τρόπους ντυσίματος απ' ότι στο παρελθόν. Τίποτα δεν θυμίζει πλέον την ενδυμασία των κατοίκων των Χουλιاريωτών στις αρχές του 20ού αιώνα. Η μόδα όμως που για τους ανθρώπους της πόλης έχει πρωταγωνιστικό ρόλο έρχεται και παρέρχεται σε κάθε εποχή. Εν μέσω οικονομικής κρίσης ή όχι η ένδυση των Χουλιاريωτών, μελών της σύγχρονης κοινωνίας, ακολουθεί στο μέτρο των δυνατοτήτων την παγκοσμιοποιημένου τύπου ένδυση η οποία δεν παύει να είναι κι αυτή ένας δείκτης μιας ενιαίας μορφής πολιτισμού με βιομηχανική, οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική διάσταση.

**ΣΤ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η «ΠΑΡΑΔΟΣΗ» ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ
ΤΟΠΙΚΗΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ ΣΗΜΕΡΑ (ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ
21ΟΥ ΑΙΩΝΑ): «ΧΟΡΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ».**

**Εικόνα 75: 1^η δεκαετία 21ου αιώνα, «Χορευτικός Όμιλος Χουλιάρადων»,
Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου**

Στις μέρες μας η έλλειψη ηθικών αξιών παρατηρείται ως μια πραγματικότητα. Κυρίαρχος στόχος στη ζωή των ανθρώπων είναι η απόκτηση υλικών αγαθών και η οικονομική ευμάρεια. Το χρήμα ελέγχει τη συμπεριφορά τους ενώ κριτήριο για τις πράξεις τους αποτελεί η σκοπιμότητα.

Ο παραγκωνισμός και η περιφρόνηση θεσμών, ιδεών, αξιών και αντιλήψεων παραπέμπει στην αλλοίωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την πολιτισμική κρίση που βιώνει η χώρα μας λόγω της αδιαφορίας και έλλειψης παιδείας των ελλήνων.

Για την αντιμετώπιση αυτής της κρίσης απαιτείται ενότητα, ομόνοια, αλληλεγγύη, ανιδιοτέλεια, κοινή κοινωνική στάση, ευαισθησία, ηθική βούληση, δυναμική έκφραση των εσωτερικών δυνάμεων και δυνατοτήτων και λήψη δραστικών μεταρρυθμίσεων.

Η προάσπιση του ελληνικού πολιτισμού, η διατήρηση της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς η οποία υπερασπίζεται την ποικιλομορφία και αντιστέκεται στην ομογενοποίηση που προκύπτει από την παγκοσμιοποίηση έχει έρθει η ώρα να αποδειχθεί και να τεκμηριωθεί. Οι γνώσεις, η αυτογνωσία και ο σεβασμός σε ό,τι έχει κληρονομήσει ο νεοέλληνας θα τον οδηγήσουν στο σωστό τρόπο διαχείρισης των παραδεδομένων πολιτισμικών στοιχείων. Μέρος της διατήρησης της πολιτισμικής κληρονομιάς συντελείται με την αναβίωση στοιχείων του παρελθόντος.

Ο σημερινός Χουλιariώτης, μόνιμος κάτοικος Ιωαννίνων, ως επί το πλείστον, έχει την αίσθηση του ανήκειν σε μια σύνθετη – σύγχρονη κοινωνία η οποία διαφοροποιείται από την αγροτική κοινωνία στην οποία ήταν εγκατεστημένος στο παρελθόν, ο ίδιος ή οι πρόγονοί του. Έχοντας αυτογνωσία και τρέφοντας σεβασμό προς την παράδοση αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της πολιτισμικής κληρονομιάς που φέρει και παίρνει πρωτοβουλίες για την εφαρμογή καινοτόμων διαδικασιών στους τομείς διατήρησης, αναβίωσης και ανάδειξης των ενδυμάτων του 20ού αιώνα, προϊόντων της υφαντικής τέχνης.

Τα ενδύματα του 20ού αιώνα είναι μάρτυρες μιας άλλης εποχής, μακρινής από τη δική μας, η αξία τους όμως ανυπολόγιστη στο πέρασμα του χρόνου. Οι Χουλιariώτες προσπαθούν να διασώσουν την παράδοσή τους, ατομικά ο καθένας αλλά και μέσα από την αξιόλογη προσπάθεια του «Χορευτικού Ομίλου Χουλιariάδων» ο οποίος δραστηριοποιείται από το 1993. Αντιστέκονται σθεναρά στο χρόνο παραμένοντας σταθεροί στην κοιτίδα προέλευσής τους υπερασπίζοντας την κληρονομιά που τους παραδόθηκε από τους προγόνους τους.

Πολλές φορές όμως αυτή η προσπάθεια δεν έχει και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η προσπάθεια αναβίωσης ενδυμασιών του 20ού αιώνα από τον «Χορευτικό Όμιλο Χουλιariάδων» παρουσιάζει αρκετά μειονεκτήματα και αποπήματα υποπίπτοντας σε σφάλματα. Ένα τέτοιο απόπημα έχει να κάνει με τον συνδυασμό διαφόρων κομματιών που απαρτίζουν το σύνολο της ενδυμασίας τα οποία δεν άπτονται του ίδιου χρονικού προσδιορισμού. Ουσιαστικά η ενδυμασία που παρουσιάζεται είναι ένα αμάλγαμα της γενικότερης ενδυμασίας των Χουλιariωτών σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Επιπροσθέτως παρουσιάζονται παραποιήσεις και ελλείψεις πάνω στο κατασκευαστικό κομμάτι.

Είναι επόμενο, όταν σήμερα τα εργαστήρια που λειτουργούν δεν συνεχίζουν την παράδοση αλλά την «αναβιώνουν» και μάλιστα με τα πλέον σύγχρονα βιομηχανικά

μέσα, να υποκύπτουν στις ευκολίες της μηχανής και την προσφορά μη αυθεντικών υλικών, να ακολουθούν ακόμη συμβουλές και υποδείξεις μη ειδημόνων και να αυτοσχεδιάζουν ή και να αυθαιρετούν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η όλη προσπάθεια, όσο φιλότιμη κι αν είναι, να καταλήγει, όχι σπάνια, σε παρανόηση των ενδυμασιών, σε προχειρότητες, που κακοποιούν ή και γελοιοποιούν την ενδυματολογική παράδοση αντί να την αξιοποιούν και να την αναδεικνύουν.⁴²¹

Εικόνα 76: 2011, Κύκλες, «Χορευτικός Όμιλος Χουλιαράδων», φωτογραφία από το διαδίκτυο

Η αναβίωση βέβαια είναι μια τεχνητή διαδικασία η οποία λαμβάνει μέρος κάτω από διαφορετικές συνθήκες, όρους και καταστάσεις σε αντιδιαστολή με την αρχική λειτουργία τους. Η ταύτιση της ενδυμασίας του 20ού αιώνα με τις ενδυμασίες που κατασκευάζονται στις μέρες μας και παραπέμπουν σε αυτόν τον παρωχημένο χρόνο είναι μάλλον μάταιη και αναποτελεσματική καθώς δημιουργεί ένα αδιαφανές παραπέτασμα από εικόνες, στοιχεία και έννοιες που από τη μια έχουν μια αληθοφάνεια ωστόσο όμως παρεμποδίζουν την ανάδειξη της πραγματικότητας.

Τα ενδύματα του περασμένου αιώνα είναι προϊόντα μιας καλλιεργημένης και δοκιμασμένης σχέσης ανάμεσα στα υλικά, την τεχνική και την αποτελεσματικότητα της χρήσης τους. Διαθέτουν υπενδεδυμένη μεγάλη συλλογική πείρα, γνώση και ευαισθησία,

⁴²¹ Μαρίνα Βρέλλη – Ζάχου, «Χορός και ένδυμα: Παράδοση και Αναπαράσταση», Ανάτυπο από το συλλογικό τόμο *Χορός και κοινωνία*, επιμ. Βασίλης Νιτσιάκος, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σ. 107.

όνειρα ζωής και γεύσεις καθημερινότητας, αναμιγμένη με τη γοητεία μιας αισθητικής και ιστορίας αιώνων· αντικείμενα που γεννήθηκαν στα μέτρα των ανθρώπων που τα χρησιμοποίησαν.⁴²²

Είναι η ταυτότητά μας, είναι εθνικά κειμήλια, είναι τεκμήρια της κληρονομιάς μας, είναι απομεινάρια ενός πολιτισμού, είναι καθρέφτης της ιστορίας μας. Οφείλουμε να τους αποδώσουμε την αξία και τον σεβασμό που τους αρμόζει αν θέλουμε να διατηρήσουμε την ιστορία και το παρελθόν μας, διότι χωρίς παρελθόν δεν μπορεί να υπάρξει και μέλλον.

Εικόνα 77: 2016, Εκδήλωση του «Χορευτικού Ομίλου Χουλιάραδων» στο Πνευματικό Κέντρο Ιωαννίνων, φωτογραφία από το διαδίκτυο

Η αναβίωση συντελεί ως ένα βαθμό στη διατήρηση της μνήμης αλλά και στη διατήρηση της «παράδοσης» η οποία αποτελεί πηγή έμπνευσης και δημιουργίας και σχετίζεται με την πρόοδο του ανθρώπου και την πολιτισμική του ανάπτυξη.

Ο εθνικός μας ποιητής Γ. Σεφέρης, βραβευμένος με βραβείο νόμπελ αναφέρει: «Ένα μέρος του παρελθόντος πεθαίνει κάθε στιγμή και η θνησιμότητά του μας μολύνει αν προσκολληθούμε σ' αυτό με υπερβολική αγάπη. Ένα μέρος του παρελθόντος μένει πάντα ζωντανό και κινδυνεύουμε, καταφρονώντας τη ζωντάνια του».

⁴²² Βασιλική Ρόκου, Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι 20αι., ό.π., σ. 22.

Η ταυτότητα του σημερινού Χουλιαριώτη αποτελεί ένα κράμα διαφορετικών στοιχείων τα οποία έχει διασώσει από το παρελθόν του. Περισσότερα από τον 20^ο αιώνα που είναι και πιο πρόσφατα κληροδοτημένα αλλά και άλλα των οποίων οι ρίζες τους φτάνουν μέχρι και την αρχαία Ελλάδα. Αυτά τα στοιχεία σίγουρα έχουν δεχθεί επιρροές δεδομένου της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας που αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ο Χουλιαριώτης κατάφερε να τα προσαρτήσει και να τα προσαρμόσει στον δικό του πολιτισμό δημιουργώντας και μεταφέροντας την Χουλιαριώτικη παράδοση από γενεά σε γενεά.

Χρέος του σημερινού ανθρώπου που έχει καταγωγή από αυτόν τον τόπο είναι να δεχθεί την παράδοσή του, να τη σεβαστεί, να προσηλωθεί σε αυτή και να τη διασώσει στο μέγιστο βαθμό. Η αναβίωση αποτελεί ένα μέσω διάσωσης αρκεί να συντελείται υπεύθυνα και μεθοδικά.

Μέσα από τέτοιου είδους δράσεων αναβίωσης της παράδοσης και του πολιτισμού αναπτύσσονται οι πνευματικοί και υλικοί όροι διαβίωσης του ανθρώπου ενώ στη συνέχεια περνάει στο επόμενο στάδιο εκπολιτισμού, της μετάδοσης δηλαδή και της προαγωγής του τόσο σπουδαίου και μοναδικού πολιτισμού του.

Αυτός είναι ένας στοιχειώδης μηχανισμός αυτοπροστασίας, διότι όποιος φέρει και αναπτύσσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού του, μεταδίδοντάς τα στις επόμενες γενεές θέτει γερές βάσεις για την επιβίωση του πολιτισμού του ενώ ταυτόχρονα θέτει και τις προϋποθέσεις για ένα δημοκρατικό, προοδευτικό, ποιοτικό, δημιουργικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό και αισιόδοξο μέλλον.

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΤΑ ΥΦΑΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΘΙΜΙΚΗ ΖΩΗ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΥΦΑΝΤΑ ΩΣ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

Ο όρος «προίκα» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «προίξ». Η ακριβής ετυμολογία της λέξης είναι : προίξ: από το ρήμα προϊσσομαι· προϊκτης < πρό+ρίζ· προϊσσομαι: τείνω το χέρι· στα λατινικά dos, παράγεται από το ρήμα διδόναι.⁴²³

Ο θεσμός της προίκας παρουσιάζει μια γραμμική και διαχρονική πορεία από την αρχαία Ελλάδα, στην κλασική αρχαιότητα, στη ρωμαϊκή εποχή, στη βυζαντινή εποχή, στη μεταβυζαντινή, στα χρόνια της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, μετέπειτα στην παραδοσιακή μας κοινωνία φτάνοντας μέχρι τις μέρες μας.

Όλα αυτά τα χρόνια η προίκα δεν μένει σταθερή, εξελίσσεται, μεταλλάσσεται, επαναπροσδιορίζεται και προσαρμόζεται στην κοινωνικοοικονομική δομή της εκάστοτε κοινωνίας και στο οικονομικό υπόβαθρο κάθε οικογένειας.

Ο γάμος στην παραδοσιακή κοινωνία την οποία εξετάζουμε είναι αυτός που η Ορθοδοξία θεωρεί την πραγματική και τέλεια ένωση του άντρα και της γυναίκας που πραγματοποιείται με τη διαμεσολάβηση της Θείας Χάριτος.

Το ζευγάρι όμως στη συντηρητική, απλή κοινωνία των Χουλιάρδων δεν έχει τη δυνατότητα να γνωριστεί και να αποφασίσει για το αν θα προχωρήσει ή όχι στο μυστήριο του γάμου και την ένωσή του για την υπόλοιπη ζωή. Η ρόλος της υποψήφιας νύφης είναι απαξιωμένος και η στάση της δηλώνει την πλήρη υποταγή της στο θέλημα του πατέρα της και αργότερα στο θέλημα του συζύγου της.

Θα σημειώναμε ότι η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία είχε πατριαρχική δομή. Αρχηγός της ήταν ο άντρας-σύζυγος-πατέρας, ο οποίος είχε την κύρια ευθύνη για τη συντήρησή της και την προστασία της από τους κινδύνους που την απειλούσαν.⁴²⁴

Το παραδοσιακό μοντέλο οικογένειας αναπαράγει την έννοια της εξουσίας (του άνδρα πάνω στη γυναίκα και τα παιδιά, του ενήλικα πάνω στα παιδιά) και την έννοια της εξάρτησης (της γυναίκας από τον άνδρα και των παιδιών από τους ενήλικες).⁴²⁵

Η ρύθμιση της προίκας είναι μια διαδικασία την οποία αναλαμβάνουν οι γονείς των νέων και τη φέρνουν εις πέρας με τη διαμεσολάβηση του προξενητή. Για να υποκινηθεί όμως και να τελεσφορήσει μια τέτοια διαδικασία απαραίτητες προϋποθέσεις είναι το φυσικό κάλος της κοπέλας, η κοινωνική της θέση και η προίκα που η οικογένειά της προτίθεται να δώσει στον γαμπρό. Οικονομικοί δηλαδή και κοινωνικοί λόγοι οδηγούν στην επιβολή της.

⁴²³ Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 2002, σ. 215.

⁴²⁴ Μαριέλλα Χρηστέα-Δουμάνη, *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα*, Αθήνα 1989, σ. 69,80.

⁴²⁵ Δημήτρης Τσαούσης, *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα 1989, σ. 20-25.

*Η εμφάνιση της προίκας, ο περιορισμός ή η εξάπλωσή της φαίνεται ότι προσδιορίστηκε κάθε φορά και από την αναλογία αρσενικών και θηλυκών σε μια κοινότητα (αναλογία που μπορεί να ανατραπεί από ένα πόλεμο ή από μια μεταναστευτική δραστηριότητα ή από την απασχόληση των αντρών), καθώς επίσης από το ρόλο των γυναικών στην παραγωγή των αγαθών· θα έλεγε κανείς ότι είναι μια όψη της λειτουργίας του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης. Βεβαίως το πρόβλημα είναι πολυσύνθετο και πολλαπλό, συναρτήθηκε με άλλους όρους της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.*⁴²⁶

*Ως σύνολο της προίκας, ορίζονται τα κινητά κι ακίνητα περιουσιακά στοιχεία που μεταβιβάζονται από την οικογένεια της νύφης στο γαμπρό προκειμένου να εξασφαλισθεί οικονομικά η νέα οικογένεια.*⁴²⁷

Η προίκα της κοπέλας που θα εξοπλίσει το καινούριο της σπίτι αλλά θα ενισχύσει οικονομικά και τον μετέπειτα έγγαμο βίο της απαρτίζεται από ενδύματα, οικιακά σκεύη, εργαλεία, ζώα, κτήματα, ίσως κάποια κατοικία αλλά και χρήματα.

*Τα περισσότερα αντικείμενα που αποτελούσαν την προίκα ήταν χειροποίητα, παρουσίαζαν έντονα την προσωπικότητα του κατασκευαστή τους κι έκρυβαν μέσα τους πολλές φορές παράδοση πολλών χρόνων, που μεταβιβαζόταν από γενεά σε γενεά. Σε όλα, ακόμα και στα πιο μικρά, διακρίνει κανείς την καλαισθησία και την αγάπη της λεπτομέρειας.*⁴²⁸

*«Ε, καλά προίκα, βελέντζεις, χειράμια, σηντόνια, καραμηλουτές, όλα κι στον πάτο έπηρναν κι τς λύρεις. Χωρίς προίκα δεν παντρεύνταν τότες. Κι χουρίς προξενιό. Τν οικονομική που 'χει ου καθέννας».*⁴²⁹

Από τη στιγμή της γέννησης της κοπέλας όλα τα μέλη της οικογένειας πασχίζουν για τη συγκέντρωση του ποσού της προίκας που θα ικανοποιούσε έναν υποψήφιο γαμπρό. Όλη αυτή η προσπάθεια απαιτούσε και κόπο και χρόνο και δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση βάσει των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπιζαν τα νοικοκυριά.

Η προίκα συνδέεται με την καλή φήμη της οικογένειας, με την αναγνώριση της αξίας της, με την τιμή της, με την κοινωνική της θέση αλλά και με την οικονομική της κατάσταση.

⁴²⁶ Μιχαήλ Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, ό.π., σ. 57-58.

⁴²⁷ Κωνσταντίνος Πολυγένης, *Πραγματεία περί προικός*, Αθήνα 1891, σ. 89.

⁴²⁸ Ροδούλα Σταθάκη – Κούμαρη, *Τα υφαντά της Κρήτης, Διακόσμηση και σύμβολα*, Αθήνα 1987, σ. 15.

⁴²⁹ Πληρ. Γιανούλα Μπενέκου – Κύργιου.

Η προφορική πιστοποίηση της συμφωνίας δεν λαμβάνεται υπόψη. Η προίκα αναγράφεται στο προικοσύμφωνο που είναι ένα ειδικό, ενυπόγραφο, νομοθετικά δεσμευτικό κείμενο το οποίο έχει τη νομική ισχύ ενός συμβολαίου. Εκεί επιβεβαιώνονται με κάθε λεπτομέρεια τα περιουσιακά στοιχεία που περνούν στη δικαιοδοσία του άντρα μετά τον γάμο.

*«Εκείνη την εποχή έκαναν προικοσύμφωνο και τα 'γραφαν. Τι λύρεις έπηρνε, πέντε βηλέντζες, δυο χειράμια. Τα πάντα. Αυτό ήταν προικοσύμφωνο. Κι τα 'γραφαν. Τα ζήταγει ου πηθηρός τότε. Δεν ζήταγαν οι γαμπροί».*⁴³⁰

*«Έκαναν κι προικοσύμφωνα, παλιά, πιο παλιά από 'μένα. Έβαναν κι τα χαλκόματα, πόσα δίνς χαλκόματα, μητά έκαναν κι χουράφια τι είχαν, τα πάντα. Ό,τ' έπρεπε να τα 'γραφαν τα προικοσύμφωνα».*⁴³¹

*«Προικιό μητρημένα. Τρεις βιλέντζεις, δυο σιγκούνια, μαξλάρια, κουβέρτες κι όλα αυτά τα δώρα τι σόι θα είχαν κεί τα 'χαν γραμμένα προικοσύμφωνου τι θα δώκν».*⁴³²

Τα προικοσύμφωνα είναι ένα είδος συμφωνητικού μεταξύ των γονέων των μελλοντύμων ή μεταξύ του γαμπρού και των γονέων της νύφης. Περιλαμβάνουν την κινητή και ακίνητη περιουσία που παραχωρείται στο γαμπρό ως προίκα, η σύνταξή τους γινόταν επισήμως σε συμβολαιογράφο και, συνήθως, πριν από την τέλεση του γάμου. Μας είναι χρήσιμα ως πηγή της ιστορίας διότι μας δίνουν πληροφορίες για την οικονομία, την κοινωνία, τον υλικό βίο της περιοχής, τα οικιακά σκεύη, τα είδη ενδυμασίας, τη γλώσσα, τα τοπωνύμια και το κληρονομικό σύστημα.⁴³³

Είναι τεράστια σε όγκο, κατεσπαρμένα χρονικά και δεν αξιοποιήθηκαν ακόμη ανάλογα με την ποικιλία και τον πλούτο των πληροφοριών που μπορούν να προσφέρουν. Τα προικοσύμφωνα, για να δοθεί ένα παράδειγμα από την κατηγορία των δικαιοπρακτικών εγγράφων, αποτελούν πλήρη και αναλυτική περιγραφή σπιτιών, επιπλώσεων, ενδυμασιών, σκευών, κοσμημάτων. Παρέχουν την εικόνα παραλλαγών των συνόλων, μέσα στην ίδια εποχή και χώρο κατά την κοινωνική θέση των συμβαλλομένων, καθώς και των μεταβολών των συνόλων στην περίπτωση σειράς εγγράφων που αναφέρονται στον ίδιο χώρο αλλά σε διαδοχικές εποχές.⁴³⁴

⁴³⁰ Πληρ. Μαγδαλινή Παπουτσή – Κωνσταντινίδη.

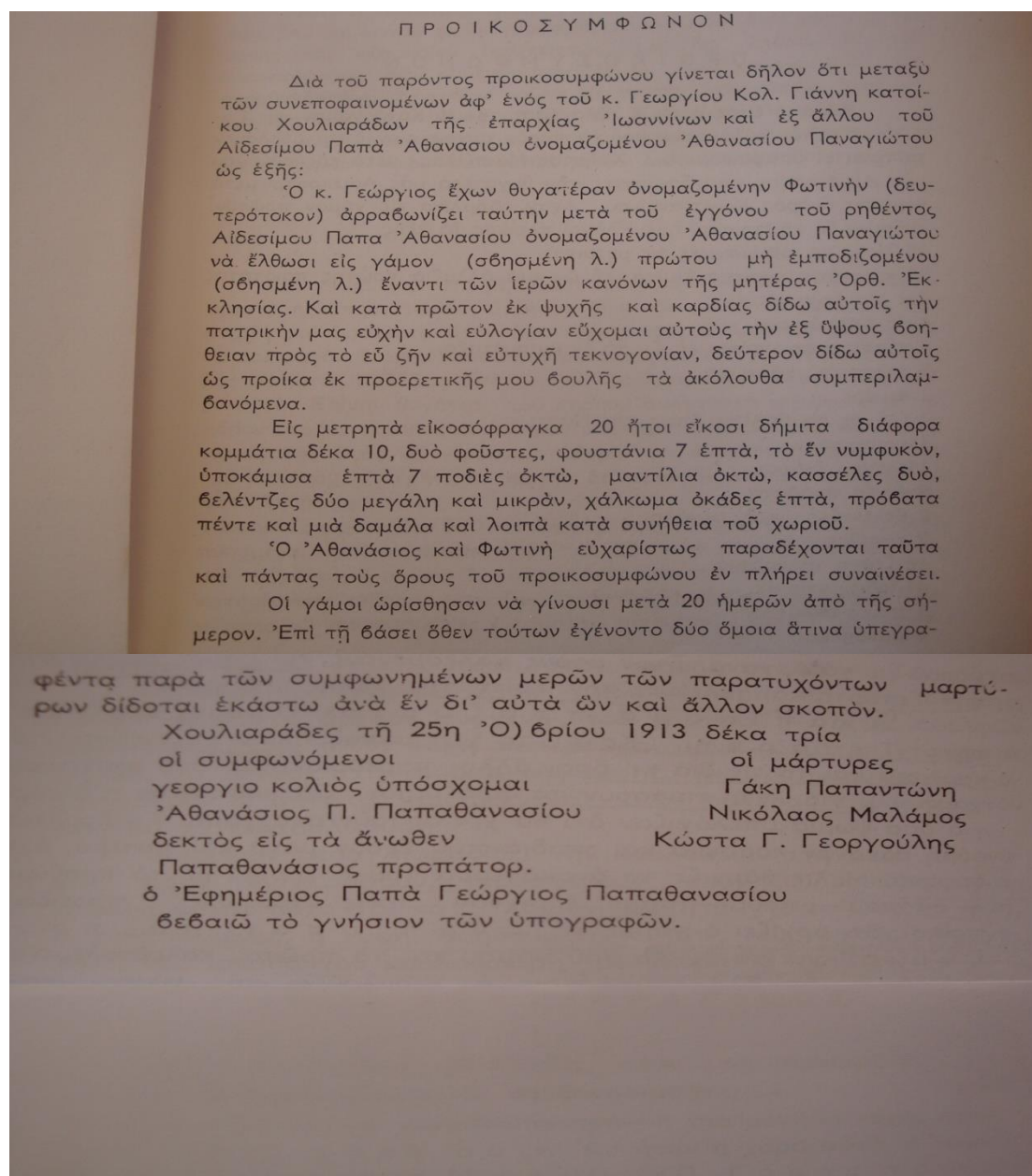
⁴³¹ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

⁴³² Πληρ. Αικατερίνη Παπαντωνίου – Καραμπέτσιου.

⁴³³ Αριστείδης Δουλαβέρης, «Ένα ανέκδοτο προικοσύμφωνο του 1887 από τον Φενεό Κορινθίας», Δελτίο του Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών 42, Κόρινθος 2007, σ. 31.

⁴³⁴ Στέλιος Α. Παπαδόπουλος, «Νεοελληνική χειροτεχνία», ό.π., σ. 39.

Χαρακτηριστικά αναφέρω το προικοσύμφωνο του Αθανασίου Παναγιώτου και της Φωτεινής Κολιού:

Εικόνα 78: Προικοσύμφωνο: Πέτρος Μπενέκος, Χουλιαράδων ἅπαντα

Διαπιστώνουμε ἀπὸ αὐτὰ τα γραπτὰ κείμενα ὅτι τα υφαντὰ αποτελοῦν πολὺ σημαντικό κομμάτι τῆς προίκας τῆς κοπέλας. Εἶναι δείγμα τῆς αξιοσύνης τῆς ἀλλά και τῆς οικονομικῆς τῆς κατάστασης σὴν τοπικὴ κοινωνία. Ὅσο περισσότερα υφαντὰ διαθέτει μια κοπέλα τόσο περισσότερες ευμενεῖς προϋποθέσεις δημιουργεῖ για ἓναν γάμο με καλύτερες προδιαγραφές.

Όταν οι δυο οικογένειες με την συναίνεση του προξενητή επέλθουν σε συμφωνία και υπογράψουν το συμβόλαιο ορίζουν και την ημερομηνία του γάμου. Την Πέμπτη πριν την Κυριακή του γάμου η προίκα απλώνεται στο πατρικό σπίτι της νύφης. Όλα τα υφαντά της νύφης τοποθετούνται σε παράταξη μαζί με οτιδήποτε άλλο αποτελεί μέρος του προικιού της. Οι προσκεκλημένοι, συγγενείς και φίλοι προσέρχονται να τα δουν, να τα θαυμάσουν και να τα ευχηθούν. Πάνω στα προικιά κάθεται ένα μικρό αγόρι, συμβολική κίνηση των προσκεκλημένων για να ευχηθούν στη νύφη να αποκτήσει αρσενικά παιδιά. Το αγόρι αποκομίζει χρηματικό ποσό για την συνεισφορά του ενώ νομίσματα αφήνονται από όλους τους παρευρισκομένους πάνω στα προικιά, το γνωστό «ασήμωμα», έθιμο, που φέρει θρησκευτικές ή και παγανιστικές καταβολές. Τα προικιά σπέρνονται με ρύζι το οποίο συμβολίζει το «ρίζωμα» του ζευγαριού, ενώ την όλη διαδικασία ακολουθούν ευχές για καλή τύχη και γονιμότητα.

Εικόνα 79: 1970, Μεταφορά προικιών, αρχείο Χρήστου Δ. Ράπτη

Την ημέρα του γάμου τα προικιά μεταφέρονται από το σπίτι της νύφης στο σπίτι του γαμπρού. Στην «παραδοσιακή» κοινότητα η μεταφορά γίνεται με γαϊδούρια, μουλάρια ή άλογα. Με το πέρασμα των χρόνων η μεταφορά σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται με αυτοκίνητα ενώ σε άλλες για εθιμοτυπικούς λόγους συνεχίζεται ο πατροπαράδοτος τρόπος μεταφοράς των προικιών με τα ζώα.

*«Τα έδεναν στα ζώα τα μαξιλάρια τα έπαιρναν οι κοπέλες στα χέρια. Υπήρχαν κασέλες μπουλά. Τους έριχναν και από μια καραμελωτή λέγονταν ή κουβέρτα παρδαλή».*⁴³⁵

Είναι σημαντικό όμως να αναφερθεί πως εκτός από την καθιερωμένη προικοδοσία υπήρχε και το έθιμο της ανταλλαγής δώρων. Η νύφη είχε υποχρέωση να προσφέρει δώρα σε όλους τους συγγενείς του γαμπρού. Τα δώρα της νύφης είναι από ένα ζευγάρι τσουρέπια στον καθένα. Οι γονείς πάλι του γαμπρού όταν καταφθάνει η νύφη στο σπίτι τους μετά τον γάμο της προσφέρουν ένα κουτάλι κι ένα πιρούνι τοποθετώντας τα στη ζώνη της ποδιάς της. Τα κουταλοπίρουνια αποτελούν σύμβολα γονιμότητας. Το κουτάλι για την απόκτηση κοριτσιών και το πιρούνι για την απόκτηση αγοριών.

*«Για προίκα είχαν και ψιλές κάλτσες είχαν για το καλοκαίρι, και τα χειμωνιάτκα τς. Είχαν τς φούστες τς. Έφτιαχναν φούστες, έπλεκαν. Τς μπέρντες, τα αυτά, τα απαραίτητα που ήθελαν, εκτός από τα υφαντά που ήθελαν βελέντζα, χειράμια, προσκέφαλα, αυτά. Ικτός που ήθελαν να δώσ' κι στου σόι όλο πλεχτά τσουρέπια. Όλο το σόι θα έπληρνε τσουρέπια από τη νύφη. Όλοι οι συγγενείς θα έπαιρναν πλεχτά τσουρέπια. Από ένα ζευγάρ'. Δεν είχαν κάλτσες. Δεν έπληρναν κάλτσες. Έπρεπε να δώσ' αυτό. Κάθνταν ου κόσμος το βράδ' να πλέξουν. Να βγάλουν να πλέξν όσο σόι είχε να ετοιμάσ' τσουρέπια. Να δωσ' στου σόι. Δεν γινόταν διαφορετικά. Σαν δώρο από τη νύφ'. Κι αυτή η νύφ' μετά –καλά πέφτουμε αλλού τώρα, όταν θα πάηνε στο σπίτι θα τς έβαζαν ένα κουτάλι κι ένα πιρούνι ιδώ στο ζουνάρι π' θα πήγαιναν. Αυτό ήταν το δώρο π' τς έδιναν. Το κουτάλι για κορίτσ' κι για το αγόρι ήταν το πιρούν' το έθιμα. Τα έβαναν απού ένα ιδώ στο ζωνάρ' για να κάνουν απ' τα δυο».*⁴³⁶

*«Έπληρναν, έπληρναν απ' τ' νύφ' του σόι τ' γαμπρού. Πλέμαν τότε μη τς βέργες πλέμαν. Δεν αγουράζαμαν. Μη τι α τ' αγουράζαμαν;»*⁴³⁷

Τη δεκαετία του '60 που οι περισσότεροι κάτοικοι των Χουλιαράδων εγκαθίστανται στα Ιωάννινα αντικαθιστούν το δώρο των τσουρεπιών με κάλτσες πλεγμένες στην καλτσομηχανή ή έτοιμες κάλτσες του εμπορίου. Αυτό το έθιμο της ανταλλαγής δώρων συνεχίζεται μέχρι και τη δεκαετία του '70.

Η προίκα με το πέρασμα των χρόνων αλλάζει και προσαρμόζεται στα δεδομένα κάθε εποχής. Τα προικοσύμφωνα σταματούν μεταπολεμικά και η προίκα

⁴³⁵ Πληρ. Βασίλειος Ράπτης.

⁴³⁶ Πληρ. Ουρανία Ράπτη.

⁴³⁷ Πληρ. Μαρία Κοντού – Μασαλά.

μεταλλάσσεται. Τη δεκαετία του '50 τα χρήματα είναι αυτά που υπερισχύουν στην προικοδότηση της κοπέλας. Σταδιακά τα ίδια τα κορίτσια αντικαθιστούν αρχικά τα υφαντά ενδύματά τους με έτοιμα ενδύματα ή ράβουν καινούρια ακολουθώντας τα δυτικά πρότυπα. Στη συνέχεια αντικαθιστούν τα υφαντά της κατοικίας που τόσα χρόνια απάρτιζαν την προίκα τους με έτοιμα είδη προικός.

*«Εγώ το '58 και είχα δυο διπλά και δυο μονά σεντόνια έτοιμα δηλαδή αλλά τα μάλλινα είχαμε κουβέρτες αυτές του νερού είχαμε τα χειράμια, είχαμε τα μπαστά, τις φλουκωτές τα μαξιλάρια και μαξιλάρια έτοιμα, είχαν βγει και τα έτοιμα τότε που παντρεύτηκα εγώ, είχαμε μια καλή κουβέρτα λινή την λέγαμε να στρώσουμε το κρεβάτ' και κρεβατόγυρο γύρω - γύρω».*⁴³⁸

*«Τότε όσες κοπέλες παντρεύονταν έδιναν έτοιμες κάλτσες. Εγώ όταν παντρεύτηκα έδωσα 70 ζευγάρια η βάβω είχε οχτώ παιδιά και εγγόνια και δίναμε σε όλους κάλτσες τότε και από ένα χαρτομάντιλο, αυτά ήταν τα δώρα που έδινε ή νύφη και της νύφης της έκαναν ελάχιστα δώρα. Δεν είχαν σημασία τα υφαντά, ήταν τα λεφτά ποιος είχε τα περισσότερα λεφτά θα γινόταν προξενιό. Τότε τις ζήτηγαν τις κοπέλες δεν πήγαιναν θα ερχόταν ή ο πεθερός ή ο κουνιάδος να γίνει σαν προξενιό δεν πήγαινε ο πατέρας να ζητήσει το γαμπρό, κοντά σιγά - σιγά ερχόταν θέλω τόσα λεφτά, δεν έκαναν ούτε προικοσύμφωνο γρηγορότερα έκαναν πόσα χαλκώματα θα έχεις πόση προίκα μέχρι και τα εσώρουχα».*⁴³⁹

«Όσα τς είχαν έπηννε. Όσα είχαν. Έπηνναν απού τρεις βηλέντζεις, δυο στρωσιές χειράμια, καραμελωτές, τέτοια έπαιρναν. Ρούχα, φορέματα. Έπηνναν. Ιδώ μη μαλών' η Βασίλω πήρεις ισύ ένα σωρό. Ήρθει ου αδερφός μ' κι ου άλλους ου αδερφός μ' μη τ' αρουπλάνου κι πήγαμει στν πλατεία να πάμει να μ' ψουνήσνει. Πήγα ιγώ πήρα ρόμπεις, πήρα φστάνια δυο, ζουρζέτα μπλε, πήρα κι ντ πράσιν' τ' ζουρζέτα να γέννου νύφ'. Αλλά πουλλά είχα. Δώδηκα φουρέματα είχα. Πάαινα κι έπηννα αρνιά κι πούλαγα αλλά δεν είχαμει πόθει να τα τλύξουμει τα πιδιά κι τα κόψαμαν κι τα φτιάσαμαν για τα πιδιά, μπιμπιλίνα. Μ' τα πήραν τ' αδέρφια μ'. Δούλευαν. Γκβάλαγαν λιθάρια, έφτιαχναν σπίτια, ου κόσμους τσάκισαν του κουρμί να πάρου φστάνια. Αλλά ποιος να 'χει πανιά να τλύξεις τα πιδιά. Που να το 'βρησκει η πηθηρά μου; Είχει φαμπλιά κι τς πέθανει ου άντρας τς νέους. Ιγώ είχα φστάνια. Πήρα δυο ζουρζέτες. Τη μια τν πήρα

⁴³⁸ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση Δημητρούλα.

⁴³⁹ Πληρ. Αλεξάνδρα Τάτση – Δημητρούλα.

μπλε κι τ' μια ντ πήρα πράσιν'. Ουραίο πράσινο κι μπλέ πανοφόρ'. Έραφτει η αδηρφή μ' κουντά κι μου 'ραφει του πανοφόρ' κι τα φουρέματα».⁴⁴⁰

Η οριστική κατάργηση της προίκας έγινε το 1983 με την ισχύ του νόμου 1329/83 που όριζε ότι και οι δυο σύζυγοι υποχρεώνονται να συμβάλλουν, ανάλογα με τις δυνάμεις τους στην αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας, στο πλαίσιο της ισότητας, καταργώντας την προίκα και εκσυγχρονίζοντας έτσι το οικογενειακό δίκαιο.⁴⁴¹

Στη σύγχρονη κοινωνία των Ιωαννίνων του 21ου αιώνα ο θεσμός της προίκας έχει απαξιωθεί. Τα ζευγάρια γνωρίζονται και συνδέονται με αισθηματικούς δεσμούς κι ο ρόλος του προξενητή παραγκωνίζεται.

Η χειραφετημένη γυναίκα είναι πια ανεξάρτητη και μορφωμένη, αποδεσμευμένη από τα δεσμά που την κρατούσαν υποτελή στον άντρα της. Η ισοτιμία των δυο φύλων και η εξάλειψη κάθε είδους διάκρισης που τόσο πολύ η γυναίκα είχε προσπαθήσει να πετύχει στο παρελθόν είναι πια μια πραγματικότητα. Οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των δυο φύλων είναι σύμφωνα με τον νόμο αλλά και επί της ουσίας τα ίδια.

Η γυναίκα βέβαια δεν είναι ακόμη ικανοποιημένη και συνεχίζει να διεκδικεί την προστασία της απαιτώντας νομοθετικές ρυθμίσεις σε πολλούς τομείς ενώ παράλληλα εντείνει την προσπάθεια για εκσυγχρονισμό της σχέσης της με τον σύζυγό της διεκδικώντας την αποκατάσταση του ρόλου και της θέσης της μέσα στον θεσμό της οικογένειας.

Πιστεύει ακράδαντα πως η μόρφωση του συνόλου της κοινωνίας θα φθίνει τα απομεινάρια των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων που συνεχίζουν να προάγουν τη φυσική και νοητική της κατωτερότητα.

Όσον αφορά το έθιμο της προίκας νομοθετικά έχει πάψει να ισχύει από το 1983, ουσιαστικά όμως συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια. Στη σύγχρονη κοινωνία όμως αυτό το έθιμο απαξιώνεται και υποβιβάζεται από την ίδια την γυναίκα που το θεωρεί έναν εξευτελιστικό και αναχρονιστικό θεσμό που την κρατάει στα δεσμά του παρελθόντος.

Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι για κάποιες κοινωνικές ομάδες ο θεσμός της προίκας υφίσταται ακόμη. Δεν διατηρεί βέβαια την ίδια αναλλοίωτη μορφή του αλλά

⁴⁴⁰ Πληρ. Γιαννούλα Μπενέκου – Κοντού.

⁴⁴¹ www.mixanitouxronou.gr/i-metafora-tis-prikas-se-baoula-gia-na-mi-mini-i-kopela-sto-rafi-to-anachronistiko-ethimo-pou-prokalese-kinoniki-katakravgi.

μετασχηματίζεται και επαναπροσδιορίζεται σε σχέση με τις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Σε κάποιες περιπτώσεις λαμβάνει χώρα κυρίως ως διατήρηση της παράδοσης και του εθίμου της κοινότητας.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΘΙΜΙΚΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Οι άνθρωποι στο παρελθόν ήταν πολύ προληπτικοί και δεισιδαίμονες. Ήταν ακόμη αμετακίνητα προσηλωμένοι στις πατροπαράδοτες συνήθειες, που επηρέαζαν άμεσα τη ζωή τους. Οι παροιμίες και τα γνωμικά, οι φάσεις του φεγγαριού και ορισμένες μέρες της βδομάδας επιδρούσαν ανασταλτικά πάνω στις δραστηριότητές τους. Η μεγάλη εργατικότητα του κόσμου, συντελούσε στην αναπλήρωση του χαμένου χρόνου, από τις αιτίες που προαναφέρθηκαν.⁴⁴²

Η γυναίκα που γεννάει για σαράντα μέρες είναι λεχώνα. Αυτό το διάστημα δεν βγαίνει έξω από το σπίτι, ούτε αυτή αλλά ούτε και το παιδί. Το νεογέννητο μωρό είναι φασκιωμένο στην σαρμανίτσα και δεν το δείχνει σε κανέναν από φόβο μην το ματιάσουν. Αν τύχει και το δει κανείς πρέπει να το φτύσει τρεις φορές. Επισκέψεις επίσης δεν δέχεται από την δύση του ηλίου μέχρι την ανατολή του ηλίου της επόμενης ημέρας. Όταν περάσουν οι σαράντα ημέρες παίρνει η λεχώνα το Φωτονέρι, νερό που έχει κρατήσει στο σπίτι της από την ημέρα των Φώτων, και πίνει από αυτό, ραντίζει το παιδί αλλά και όλα τα ρούχα που έχει χρησιμοποιήσει όλο αυτό το διάστημα των σαράντα ημερών. Έπειτα μπορεί και αυτή αλλά και το παιδί να βγουν έξω από το σπίτι.

Το μωρό το λύνουν από τα σπάργανα δυο φορές την ημέρα για να το αλλάξουν και να ξεμουδιάσει. Για να απολυμάνουν τον ομφαλό του μέχρι να πέσει χρησιμοποιούν τον «σκρούμπο». Ο σκρούμπος είναι η μάλλινη σκόνη που δημιουργείται με το κάψιμο ενός μάλλινου υφάσματος. Αυτή τη σκόνη την τοποθετούν στον ομφαλό του βρέφους αλλά τη χρησιμοποιούν και για την αντιμετώπιση του συγκάματός του. Ο σκρούμπος πρέπει να γίνει τη στιγμή που θα χρησιμοποιηθεί γι' αυτό έμεινε και η έκφραση «Σκρούμπος μυρίζει, κάποια φάσκισε».

Από την 1^η έως τις 31^η Μάρτη τα παιδιά φορούν στο χέρι τους ένα βραχιολάκι, φτιαγμένο από στριμμένη άσπρη και κόκκινη κλωστή, το «Μαρτήτσι». Το «Μαρτήτσι» προστατεύει σύμφωνα με την λαϊκή παράδοση τα πρόσωπα των παιδιών από τον πρώτο ήλιο της άνοιξης, για να μην καούν. Την τελευταία μέρα του Μάρτη το βγάζουν και το τοποθετούν πάνω σε κλαδιά δέντρων για να το πάρουν τα χελιδόνια και να φτιάξουν τις φωλιές τους.

⁴⁴² Ζαφείρης Βάος, *Η παραδοσιακή υφαντική της Μήλου*, Αθήνα 1986, σ.94.

Τα κορίτσια αρχίζουν από πολύ μικρή ηλικία, 8-10 ετών, να μαθαίνουν την υφαντική τέχνη. Πρέπει να φτιάξουν το προικιό τους το οποίο είναι απαραίτητο για να μπορέσουν να παντρευτούν. Απαραίτητο από την άποψη ότι αφενός δείχνουν μέσα από τα υφαντά τους την αξιοσύνη τους, κι αφετέρου τα υφαντά είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να ανοίξει ένα σπίτι και να μπορέσει να λειτουργήσει. Εκτός από τα χρήματα που παίρνει μια κοπέλα, τα χωράφια ή τα ζωντανά, τα υφαντά δεν πρέπει να λείπουν από το προικιό της.

Πολύ μεγάλη ντροπή θεωρείται να πάρει κανείς γυναίκα άπροικη. «Την πήρε γυμνή» είναι μια κατηγορία πολύ βαριά κι ο καθένας προσπαθεί να την αποφύγει. Μα και οι γονείς και τα κορίτσια που δεν θα φροντίσουν να φκειάσουν ρουχισμό έχουν την κατάκριση όλης της κοινωνίας. Με μάτι άγρυπνο παρακολουθούν όλοι τις προσπάθειες μιας κόρης, όταν φκειάνει τα προικιά της.⁴⁴³

Η παράδοση λέει πως μια παντρεμένη γυναίκα η οποία δεν έχει φτιάξει μιτάρια όσο είναι ανύπαντρη δεν επιτρέπεται να φτιάξει για την υπόλοιπη ζωή της.

Την εβδομάδα του γάμου της κοπέλας ετοιμάζουν τα προικιά της. Συνήθως την Πέμπτη πριν τον γάμο πηγαίνουν τα κορίτσια της κοινότητας να τινάζουν και να διπλώσουν τα προικιά. Πάνω στα προικιά ανεβαίνουν μικρά αγόρια και δεν κατεβαίνουν αν δεν τους δώσουν «κέρασμα», χρήματα, οι μεγάλοι.

Εικόνα 80: 1970, Μεταφορά της κουλούρας από το σπίτι του γαμπρού στο σπίτι της νύφης, Φωτογραφία από το αρχείο του Χρήστου Δ. Ράπτη.

⁴⁴³ Δημήτρης Λουκόπουλος, *Πως υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί*, Αθήνα – Γιάννινα 1985, σ. 12.

Την Πέμπτη στέλνει και ο γαμπρός την κουλούρα στη νύφη. Ο κουλουριάρης ανεβαίνει πάνω στο άλογο στο οποίο έχει βάλει μια καραμελωτή και με την κουλούρα στο δισάκι πηγαίνει στο σπίτι της νύφης.

Την ημέρα του γάμου φορτώνουν στο σπίτι της νύφης τα προικιά στα άλογα και τα μουλάρια και τα πηγαίνουν στο σπίτι του γαμπρού. Η μάνα που γαμπρού περιμένει στην πόρτα και τα σπέρνει με ρύζι. Ο γαμπρός έπειτα έρχεται στο σπίτι της νύφης για να την τραβήξει, να βγει από το σπίτι και να πάνε στην εκκλησία. Ανεβαίνει ο καθένας στο άλογό του και σε δυο μπουλούκια, το πρώτο του γαμπρού και το δεύτερο της νύφης πηγαίνουν στην εκκλησία. Τα άλογα που έχουν πάνω τους το γαμπρό και τη νύφη είναι στρωμένα με καραμελωτές ή χειράμια κεντημένα ή κιλίμια (ταϊστά). Τα άλογα είναι επίσης στολισμένα με μαντήλια.

Το νυφικό κρεβάτι του νιόγαμπρου ζευγαριού στρώνεται από ανύπαντρα κορίτσια, τα οποία πρέπει να μην είναι ορφανά.

Τα υφαντά χρησιμοποιούνται όμως και στις αρρώστιες. Στις αρχές του 20ού αιώνα τοποθετούν ένα ολόκληρο πουκάρι μαλλί στο στέρνο κάθε ατόμου που αρρωσταίνει για να τον κρατάει ζεστό και να γίνει γρήγορα καλά.

Τα υφαντά φυλάσσονται μέσα στο σπίτι και συνήθως είναι διπλωμένα σε έναν γίκο. Κάθε πρώτη Μαρτίου που είναι και η αρχή της άνοιξης οι γυναίκες βγάζουν τα υφαντά τους έξω και τα απλώνουν. Θέλουν να τα αερίσουν, να τα δει ο ήλιος για να μην τα πιάσει ο σκόρος.

Εικόνα 81: Γίκοι με υφαντά

Πολύ σημαντικό ρόλο όμως παίζουν τα υφαντά και στο ντύσιμο του νεκρού. Τον νεκρό πρέπει οπωσδήποτε να τον πλύνουν και να τον αλλάξουν. Του φορούν τα πιο καλά ενδύματα που έχει και την κάσα την στρώνουν με καραμελωτή ή

μαλλινοσέντονο. Αν ο νεκρός είναι νέος και άγαμος τότε ο στολισμός του γίνεται πιο πλούσιος.

Τα υφαντά που είναι στρωμένα στο σπίτι που ξεψύχησε ο νεκρός τα βγάζουν έξω από το σπίτι και τα πλένουν στις τρεις ημέρες μετά τον θάνατό του, στις εννιά ημέρες και στις σαράντα. Όλο αυτό το διάστημα τα κρατούν έξω από το σπίτι. Τα πλένουν, τα στεγνώνουν, τα ξαναπλένουν, μέχρι να περάσουν οι σαράντα ημέρες.

Αυτές είναι οι προλήψεις και δοξασίες -που σχετίζονται με τα υφαντά- της καθημερινής ζωής των κατοίκων των Χουλιαράδων, που χαρακτηρίζουν την κοινωνία των Χουλιαράδων και την ευρύτερη περιοχή και αποτελούν παρακαταθήκη για τις γενιές που έρχονται.

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΥΦΑΝΤΩΝ

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΥΦΑΝΤΩΝ

Τα περισσότερα από τα προπολεμικά υφαντά κάηκαν όταν το 1945 οι Γερμανοί έκαψαν τις κατοικίες της κοινότητας των Χουλιαράδων. Όσα από αυτά διασώθηκαν γιατί οι κάτοχοί τους είχαν προλάβει να τα μεταφέρουν στα χειμαδιά όπου μετακινήθηκαν είναι σήμερα αντικείμενα μεγάλης ιστορικής αξίας.

Η μεταλαμπαδευμένη πολιτιστική κληρονομιά θεμελιωμένη από τους ανθρώπους που έζησαν τον 20^ο αιώνα στους Χουλιαράδες, παραδόθηκε στους σημερινούς διαδόχους τους και θεωρείται ο στυλοβάτης της ποιότητας της μελλοντικής ζωής τους.

Δυστυχώς δεν έχει δημιουργηθεί κάποια συλλογή ή ένας μουσειακός χώρος έκθεσής των υφαντών. Όλα αυτά τα έργα τέχνης βρίσκονται στα χέρια των δημιουργών τους ή στα χέρια των ανθρώπων οι οποίοι τα διαδέχτηκαν. Καταλαβαίνουμε αμέσως πως δεν μιλάμε για μια συλλογική δουλειά για την συγκέντρωσή τους και την προστασία τους από τα βάρη του χρόνου.

Η ανάγκη διατήρησής τους είναι επιτακτική και θέτει εξ αρχής το θέμα της συντήρησής τους. Η συντήρηση περιλαμβάνει τα στάδια της προληπτικής συντήρησης, της συντήρησης και της αποκατάστασης.

Ένας συντηρητής θα πρόσφερε σημαντικό έργο αν μπορούσε να ασχοληθεί με την καταγραφή και τεκμηρίωση των υφαντών του οικισμού, με την ενημέρωση των κατοίκων μέσω σεμιναρίων για την προληπτική συντήρησή τους αλλά και με την προσωπική του συμβολή πάνω στη συντήρηση των υφαντών που έχουν υποστεί φθορές.

Για τα υφαντά που χρονολογούνται πριν το 1945 αλλά και γι' αυτά που δημιουργήθηκαν αργότερα από τις υφάντρες του οικισμού η προληπτική συντήρησή τους είναι απαραίτητη.

Ο όρος προληπτική συντήρηση περιλαμβάνει όλες τις μεθόδους που πρέπει να ακολουθηθούν για τη διασφάλιση ενός αντικειμένου από την καταστροφή και τη φθορά. Η προληπτική συντήρηση καθίσταται αναγκαία για την προστασία της φυσικής, πολιτιστικής, καλλιτεχνικής και ιστορικής υπόστασης του αντικειμένου, ιδιαίτερα σε μεγάλες συλλογές ενδυμάτων, για τις οποίες δεν υπάρχουν αρκετά σε αριθμό και κατάλληλα ειδικευμένα άτομα για τη διαφύλαξη και την επίβλεψη της συλλογής.

Η προληπτική συντήρηση αποσκοπεί κυρίως στην :

- Πρόληψη της φθοράς του αντικειμένου

- *Ελάττωση ή απαλοιφή των αιτιών καταστροφής των έργων με τη βοήθεια κατάλληλων περιβαλλοντικών συνθηκών, κατάλληλων υλικών αποθήκευσης, τρόπων έκθεσης και τρόπων μεταφοράς και μεταχείρισης.*
- *Μείωση του κόστους και του χρόνου συντήρησης και αποκατάστασης ενός έργου.*⁴⁴⁴

Η προληπτική συντήρηση βοηθά το αντικείμενο από ενδεχόμενη καταστροφή για να μην περάσει στο επόμενο στάδιο, το οποίο είναι το στάδιο της συντήρησης . Η συντήρηση των υφασμάτων είναι μια υπόθεση πολύπλοκη και δύσκολη. Μια λανθασμένη προσπάθεια επιδιόρθωσης κάποιας φθοράς, μπορεί να είναι καταστροφική.

Τα υφαντά που έχουν υποστεί φθορά περνούν από δειγματοληπτικό έλεγχο προκειμένου να προσδιοριστούν χρονικά και να γίνει ανάλυση των πρώτων υλών κατασκευής τους και του τρόπου ύφανσής τους. Τα στοιχεία που ανακύπτουν θέτουν και τον τρόπο συντήρησής τους.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την συντήρηση κάθε υφαντού είναι η γνώση της πρώτης ύλης που έχει χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή του. Όσον αφορά τα υφαντά των Χουλιαράδων η πρώτη ύλη που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον είναι το μαλλί. Το μαλλί αποτελεί φυσική, οργανική ύλη η οποία προέρχεται από τα πρόβατα και τα κασίκια. Έπειτα όπως αναφέρθηκε παραπάνω για την κατασκευή των καραμελωτών και των μαλλινοσέντονων έγινε συνδυασμός χρήσης μαλλιού και βαμβακιού το οποίο αποτελεί κι αυτό μια φυσική ίνα η οποία όμως προέρχεται από το φυτό βαμβάκι.

Ο συντηρητής για να μπορέσει επέμβει σε ένα υφαντό πρέπει να είναι γνώστης εκτός από των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του κι άλλων παραμέτρων όπως π.χ. η τεχνική ύφανσης, η τεχνική του βαψίματος των νημάτων κ.τ.λ.

Η πρώτη ύλη που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στα Χουλιαριώτικα υφαντά είναι το μαλλί από οικόσιτα ζώα, κυρίως πρόβατα αλλά και γίδια. Η οργανική φύση αυτής της ύλης καταστρέφεται αργά και προοδευτικά διότι παράγει οξέα κι επιφέρει

⁴⁴⁴ Χρήστος Καρύδης, *Εισαγωγή στην προληπτική συντήρηση των υφασμάτων έργων τέχνης*, Αθήνα 2008, σ. 11.

οξειδώσεις. Όπως όλα τα υφασμάτινα αντικείμενα έτσι και αυτά καταστρέφονται από βιολογικούς, φυσικούς και χημικούς παράγοντες.

Βιολογικοί παράγοντες φθοράς:

Τα έντομα αποτελούν στις περισσότερες περιπτώσεις, τον κυριότερο εξωγενή, βιολογικό παράγοντα φθοράς των υφαντών. Το πιο συνηθισμένο έντομα είναι ο σκώρος, το ψαράκι και η κατσαρίδα. Τα έντομα μπορούν να κάνουν την εμφάνισή τους στα υφαντά που βρίσκονται στα σπίτια αλλά και σε αυτά τα οποία κοσμούν μια μουσειακή έκθεση.

Η καταστροφή μπορεί να επέλθει με τρεις τρόπους. Ο πρώτος τρόπος είναι όταν τα έντομα αρχίσουν να τρέφονται με τις ίνες του υφάσματος. Ο δεύτερος τρόπος είναι όταν τα έντομα αφήσουν περιττώματα ή εκκρίσεις πάνω στα υφαντά ή στο χώρο αποθήκευσής τους. Μούχλα επίσης προκαλείται όταν μύκητες, βακτήρια και άλλοι μικροοργανισμοί από τα περιττώματα των εντόμων βρεθούν σε κατάλληλες περιβαλλοντικές συνθήκες. Ο τρίτος τρόπος καταστροφής των υφαντών επέρχεται από τις κατσαρίδες οι οποίες είναι φορείς επικίνδυνων ασθενειών.

Όσον αφορά τα επιβλαβή έντομα απαραίτητη προϋπόθεση είναι η γνώση τους και η γνώση των φυσικών και χημικών τρόπων αντιμετώπισής τους. Όταν όμως πρόκειται για μικροοργανισμούς η καθαριότητα με τον κατάλληλο τρόπο καθαρισμού θα μπορούσε να δώσει μια λύση στο πρόβλημα.

Χημικοί παράγοντες φθοράς:

Η χημική φθορά των υφαντών επέρχεται:

- με την (φωτο)οξείδωση η οποία προκαλεί ένα έντονο κίτρινο χρώμα στα υφαντά
- με την υδρόλυση. Με την απορρόφηση νερού προκαλείται σχάση στο υφαντό με το πέρασμα του χρόνου
- με το σχηματισμό διασταυρωμένων δεσμών. Όταν προκαλούνται οι διασταυρούμενοι δεσμοί τα υφαντά γίνονται πιο ευαίσθητα, δύσκαμπτα και εύθραυστα.
- με τη διάβρωση μεταλλικών αντικειμένων τα οποία εφάπτονται με τα υφαντά.
- με την ατμοσφαιρική ρύπανση
- με την υγρασία
- με το ηλιακό φως

- με την υψηλή θερμοκρασία
- με τη μειωμένη ή παντελή έλλειψη καθαριότητας. Όταν οι λεκέδες έρχονται σε επαφή με τις ίνες του υφαντού προκαλούνται χημικές αντιδράσεις.
- με το «χύσιμο» των βαφών όταν το υφαντό βρεθεί σε συνθήκες υγρασίας.

Φυσικοί παράγοντες φθοράς:

- Φθορές από τη χρήση των υφαντών
- Φθορές από πλύσιμο με ζεστό νερό και ακατάλληλα απορρυπαντικά
- Φθορές λόγω αποθήκευσής τους σε ακατάλληλο χώρο

Στη διατήρηση του υφαντού σημαντικό ρόλο παίζει και η σχετική υγρασία και η θερμοκρασία στον χώρο τον οποίο βρίσκεται. Για την αποφυγή προβλημάτων φθοράς πρέπει να τηρούνται τα επιτρεπτά όρια υγρασίας και θερμοκρασίας. Τα υψηλά επίπεδα σχετικής υγρασίας και θερμοκρασίας σε συνδυασμό με την ανύπαρκτη καθαριότητα δημιουργούν κατάλληλο περιβάλλον για ανάπτυξη μικροοργανισμών.

Η σχετική υγρασία και η θερμοκρασία σε συνδυασμό με την ακτινοβολία και το φως ως πηγή ενέργειας προκαλούν αλλοίωση των χρωμάτων των υφαντών λόγω οξείδωσης των βαφών.

Για τα υφαντά που βρίσκονται στις κατοικίες και δεν είναι αποθηκευμένα αλλά στρωμένα πρέπει να γίνεται χρήση σκούρων κουρτινών για να μειώνεται ο χρόνος έκθεσής τους στην ακτινοβολία. Αν πάλι είναι αποθηκευμένα καλό θα ήταν να είναι καλυμμένα με ειδικά υφάσματα για τη μείωση της ακτινοβολίας.

Μπορούμε να καλύψουμε τα υφαντά με: «polyester, nylon, tyvek, polypropylene, reemay, υφάσματα, τα οποία περιέχουν στην σύστασή τους διοξείδιο του τιτανίου, συνεισφέροντας στον φραγμό της ακτινοβολίας.⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ Kerr, N. Capjack, L and Fedosejeves, R. 2000, «Ability of Textile Covers to Protect Artifacts from Ultraviolet Radiation», *Journal of the American Institute for Conservation*. Jaic, Volume 39, Number 3, Article 3, σ. 349.

Η καθαριότητά των υφαντών είναι πολύ σημαντική για την διατήρησή τους και την προληπτική συντήρησή τους καθώς η ατμοσφαιρική ρύπανση, η σκόνη και ο εντοπισμός εντόμων μπορούν να αποδειχθούν καταστροφικά.

Στο παρελθόν οι νοικοκυρές χρησιμοποιούσαν σαν φυσικό τρόπο απεντόμωσης φύλλα δάφνης, φύλλα καπνού ή και φύλλα καρυδιάς για την προστασία των υφαντών από έντομα όπως ο σκόρος και το ψαράκι. Στα φύλλα καρυδιάς μάλιστα είχαν πρωτίστως γονατίσει πάνω τους την Κυριακή της Γονυκκλισίας κατά τη διάρκεια της λειτουργίας στον ιερό ναό της Αγίας Παρασκευής.

Σήμερα οι ειδικοί προτείνουν δυο μεθόδους απεντόμωσης, την ψύξη και την τοποθέτηση ναροπα και φυσικής λεβάντας στις ντουλάπες. Τα προϊόντα αυτά δεν πρέπει να έρχονται σε επαφή με τα υφαντά διότι δημιουργούν λεκέδες.

Τα υφαντά που έχουν προσβληθεί από έντομα επιβάλλεται να απομονώνονται και να απεντομώνονται για την αποφυγή εξάπλωσης της φθοράς.

Η αποθήκευση των υφαντών στις κατοικίες πρέπει να γίνεται σε σκοτεινούς χώρους χωρίς υγρασία και υψηλή θερμοκρασία. Μεταλλικά στοιχεία τα οποία εφάπτονται με τα υφαντά πρέπει να απομακρύνονται και κάθε κομμάτι αν υπάρχει η ευχέρεια δεν πρέπει να εφάπτεται με τα υπόλοιπα. Καλύτερος χώρος για την αποθήκευσή τους είναι οι μεταλλικές ντουλάπες. Ο χώρος πρέπει να αερίζεται και να ελέγχεται τακτικά για αποφυγή ανεπιθύμητων προβλημάτων.

Η μεταχείριση όλων των υφαντών, είτε αυτών που φυλάσσονται στις κατοικίες, είτε αυτών που εκτίθενται σε μουσειακές συλλογές, είτε αυτών που αποτελούν ιστορικά κειμήλια και φυλάσσονται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους πρέπει να εφαρμόζεται με την απαραίτητη και πρέπουσα προσοχή.

Οι χώροι οι οποίοι φιλοξενούν υφαντά που στις μέρες μας θεωρούνται ιστορικά κειμήλια οφείλουν να προστατεύονται από τους αρμόδιους φορείς διότι η αξία των αποθηκευμένων υφαντών είναι ανυπολόγιστη. Προκύπτει επομένως η ανάγκη δρομολόγησης συντονισμένων κινήσεων και δράσεων πρόληψης και ετοιμότητας σε περίπτωση πυρκαγιάς, πλημμύρας, σεισμού ή οποιουδήποτε άλλου ακραίου φαινομένου. Η λήψη ειδικών μέτρων, ο κατάλληλος εξοπλισμός και το ειδικό προσωπικό θα συμβάλει στην αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων. Έπειτα τα υφαντά οφείλουν να ελέγχονται από ειδικούς συντηρητές οι οποίοι πρέπει να

φροντίσουν για την απομάκρυνση του ηλιακού φωτός και της υγρασίας διατηρώντας μια σταθερή θερμοκρασία. Ο τακτικός έλεγχος και η καθαριότητά τους για την αποφυγή σκόνης και εντόμων είναι επιβεβλημένοι.

Τα υφαντά που πρόκειται να αποθηκευτούν εκεί μεταφέρονται με ιδιαίτερη προσοχή και μεταχείριση από ειδικούς συντηρητές οι οποίοι κατά τη διάρκεια της εργασίας τους φορούν διαρκώς γάντια.

Πριν αποθηκευτούν απομακρύνονται όλα τα μεταλλικά αντικείμενα από πάνω τους και ελέγχονται για τυχόν φθορές από έντομα ή μούχλα. Αν διαγνωστεί τέτοιου είδους φθορά περνούν τη διαδικασία της απεντόμωσης και στη συνέχεια τοποθετούνται στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους. Ο καλύτερος τρόπος αποθήκευσής τους είναι κάθε υφαντό να βρίσκεται τοποθετημένο σε μια επιφάνεια - κι όχι κρεμασμένο-, απομονωμένο από τα υπόλοιπα. Επειδή όμως αυτός ο τρόπος δεν είναι εφικτός διότι τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει ο διαθέσιμος χώρος προτείνεται τα υφαντά να διπλώνονται με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά και να τοποθετούνται τα πιο βαριά χαμηλότερα και τα πιο ελαφριά πιο ψηλά. Φυσικά τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν για την αποθήκευσή τους πρέπει να είναι αντιόξινα και να αντικαθίστανται ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Η συντήρηση υφαντών με ιστορική πλέον αξία είναι πολύ δύσκολη υπόθεση και χρειάζεται πολύ προσοχή. Τα στάδια συντήρησης διαφέρουν ανάλογα με την καταστροφή που έχει υποστεί το υφαντό και με τον βαθμό στον οποίο ο συντηρητής θέλει να επέμβει πάνω σε αυτό.

Ενδεικτικά τα πρακτικά στάδια, τα οποία μπορούν να ακολουθηθούν κατά τη διάρκεια μιας επέμβασης συντήρησης είναι:

- *Αφαίρεση επικαθίσεων: Η αφαίρεση επικαθίσεων δεν ενδείκνυται σε κάθε περίπτωση. Εάν δηλαδή η σκόνη ή άλλου είδους επικάθιση φθείρει ή αντιδρά με το ύφασμα ή το καθιστά αντιαισθητικό, τότε ενδείκνυται να απομακρυνθεί με κατάλληλα μέσα. Εάν όμως κατά την αφαίρεση υπάρχει κίνδυνος να αφαιρεθούν στοιχεία που να έχουν ενδεχομένως κάποιο ενδιαφέρον για τους αρχαιολόγους (αρχαιολογικά και εθνογραφικά υφάσματα), τότε οι επικαθίσεις θα πρέπει να παραμείνουν στην επιφάνεια μέχρις ότου οι μελετητές (αρχαιολόγοι-ιστορικοί) αποφασίσουν για την τύχη του αντικειμένου.*

- *Επαναφορά της καθετότητας των στημονιών και υφαδιών: η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται σε ένα ύφασμα όταν δεν πρόκειται να πλυθεί ή ύστερα το πλύσιμο για ορισμένες τοπικά επαναφορές των νημάτων.*
- *Αφαίρεση τσακίσεων: πραγματοποιείται μόνο εάν κριθεί ότι δημιουργούν περαιτέρω βιομηχανική φθορά.*
- *Ολικό ή τοπικό πλύσιμο: πραγματοποιείται για την αφαίρεση λεκέδων, και για τον καθαρισμό από κόλλες και ενσωματωμένες επικαθίσεις.*
- *Υγρός καθαρισμός: Χρήση νερού με απορρυπαντικό*
- *Στεγνός καθαρισμός: Χρήση οργανικών διαλυτών ή ενζύμων.*
- *Πλύσιμο και βαφή των νέων υφασμάτων υποστήριξης στην απαιτούμενη τονικότητα.*
- *Υποστήριξη φθαρμένων σημείων: τοπικές ή ολικές στερεώσεις-συμπληρώσεις.*
- *Στερέωση με συνθετικές ή φυσικές κλωστές*
- *Στερέωση με τη χρήση κατάλληλης κόλλας*
- *Προετοιμασία τελάρων: σ' αυτά τοποθετούνται τα δισδιάστατα επίπεδα υφάσματα.*
- *Προετοιμασία επένδυσης κούκλας ή κρεμαστών: Πάνω σ' αυτές τοποθετούνται τα τρισδιάστατα υφάσματα.⁴⁴⁶*

Σημασία για τους συντηρητές έχει η διατήρηση της στατικότητας του υφαντού. Πολλές φορές στο παρελθόν υφαντά έχουν υποστεί πλήρη αποκατάσταση για λόγους αισθητικούς. Παρόλο που η αποκατάσταση μπορεί να επιφέρει ένα πολύ ωραίο αισθητικό αποτέλεσμα καλύπτοντας τις φθορές που έχει υποστεί το υφαντό δεν ενδείκνυται στις ημέρες μας και δεν εφαρμόζεται.

Η συντήρηση υπακούει σε ειδικούς θεσμοθετημένους κανόνες και σε αρχές δεοντολογίας κάθε συντηρητή. Το υψηλό αισθητικό αποτέλεσμα δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι ο κύριος σκοπός ενός συντηρητή ο οποίος διακατέχεται από αίσθημα ευθύνης κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων του.

⁴⁴⁶ Χρήστος Καρύδης, *Εισαγωγή στην προληπτική συντήρηση των υφασμάτων έργων τέχνης*, ό.π., σ. 35-36.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ (ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)

Η ερευνητική εργασία μου παρουσίασε την υφαντική τέχνη στους Χουλιαράδες, μια τέχνη περίπλοκη, απαιτητική και δύσκολη. Συνδέθηκε κυρίως με τον γυναικείο πληθυσμό, ο οποίος δραστηριοποιήθηκε ωθούμενος από κίνητρα που είχαν ως σκοπό την ικανοποίηση βασικών καθημερινών αναγκών. Οι υφάντρες της ορεινής αυτής κοινότητας συνέβαλαν τα μέγιστα στην παραγωγική διαδικασία αυξάνοντας την παραγωγικότητα από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι και το 1970 περίπου.

Αρχικά παρουσιάστηκε η εξέλιξη της υφαντικής τέχνης προπολεμικά αλλά και μεταπολεμικά ενώ εξετάστηκε η χρήση των υφαντών ως χρηστικά αντικείμενα με τη σφραγίδα της αισθητικής αντίληψης των κατοίκων μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα, περίοδος κατά την οποία ριζικές αλλαγές έχουν επέλθει στην κοινότητα. Έγινε επιπλέον μια προσπάθεια παρουσίασης των υφαντών της κατοικίας στους Χουλιαράδες ως στοιχεία της πολιτισμικής έκφρασης, αλλά και άλλη μια προσπάθεια σύνδεσης αυτών των πολιτισμικών στοιχείων με το σύνολο των σχέσεων μέσα στις οποίες δημιουργούνται και εξελίσσονται. Έγινε δηλαδή μια προσέγγιση της κοινωνικής δόμησης η οποία μελετήθηκε χωροχρονικά και ο άνθρωπος παρατηρήθηκε στο σύνολό του.

Στη συνέχεια παρουσιάστηκε η ένδυση των Χουλιαριωτών από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα. Παρακολουθούμε πως στις αρχές του 20ού αιώνα οι άνθρωποι διατήρησαν αυστηρούς ενδυματολογικούς τύπους στηριζόμενοι κατεξοχήν στην εγχώρια παραγωγή και στις δυνατότητες παροχής της υφαντικής τέχνης. Το ένδυμα μελετήθηκε ως αναπόσπαστο κομμάτι του λαϊκού πολιτισμού και η ενδυματολογική έρευνα στο σύνολό της είναι σε θέση να δώσει πορίσματα για τη σημασία του στη ζωή των ανθρώπων της μικρής αυτής αγροτικής κοινότητας.

Εξετάστηκε η σημασία του ενδύματος και ο ρόλος του στην «επιβολή» ενός ατόμου μέσα από τη θέα και την εντύπωση που προκαλεί η αμφίεση. Χρησιμοποιήθηκε επιπλέον ως δείκτης της οικονομικής αλλά και την κοινωνικής κατάστασης του ανθρώπου που το φέρει. Με λίγα λόγια μέσω του ενδύματος αναδείχτηκε ο πολιτισμός αυτής της αγροτικής κοινότητας.

Η μελέτη της κοινότητας των Χουλιαράδων μέσα από την υφαντική τέχνη και τους ενδυματολογικούς τύπους των κατοίκων της έφερε στην επιφάνεια τον τρόπο

ζωής και σκέψης των ατόμων που την απαρτίζουν, τον τρόπο επικοινωνίας τους, τα ιδανικά, τις αξίες και τα ενδιαφέροντά τους.

Στην πορεία στα μέσα περίπου του 20ού αιώνα κι ενώ η περιοχή διανύει την μεταπολεμική περίοδο αναφέρονται οι λόγοι για τους οποίους οι Χουλιαριώτες στρέφουν τα βλέμματά τους προς τη Δύση και τα δυτικά πρότυπα. Εξετάζονται ενδελεχώς και προσδιορίζονται χρονικά οι εξελικτικού χαρακτήρα αναζητήσεις και οι πολλές επιρροές που δέχεται η κοινότητα. Μελετώνται οι διάφορες αλλαγές σε πολιτισμικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η κοινωνία αυτή την περίοδο χαρακτηρίζεται από ανομοιομορφία με τα νέα δεδομένα που προκύπτουν και κινητικότητα για την συμμετοχή και την εισαγωγή των μελών της σε μια δυτικού τύπου κουλτούρα και μια εκχρηματισμένου τύπου οικονομία. Οι οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές αλλάζουν τη σύσταση της κοινότητας.

Επιπλέον εξετάστηκε ο ρόλος και η λειτουργία της ενδυμασίας στη σύγχρονη πλέον κοινωνία στην οποία μιλάμε για μια παγκοσμιοποιημένου πλέον τύπου ένδυση.

Η υφαντική τέχνη υπήρξε τον 20^ο αιώνα στυλοβάτης της τοπικής οικονομίας και δείκτης της πολιτισμικής και κοινωνικής ταυτότητας των Χουλιαριωτών. Η γνώση της υφαντικής τέχνης που αναπτύχθηκε στους Χουλιαράδες σε συνδυασμό με τη γνώση άλλων προϊόντων της λαϊκής τέχνης της περιοχής μας βοηθάει να έχουμε μια συνολική εικόνα του χαρακτήρα των κατοίκων και της ψυχικής ιδιοσυγκρασίας τους που τους διαχωρίζει από τους κατοίκους άλλων γειτονικών περιοχών.

Στην περιοχή αυτή την τόσο λίγο ακόμα εξερευνημένη και ανοικτή στις μελλοντικές έρευνες εγγράφεται αναγκαία η μελέτη των ιδεολογιών. Το να ανασυνθέτεις τα ιδεολογικά συστήματα του παρελθόντος με βάση ανόμοια μεταξύ τους αποσπάσματα, να παρακολουθείς τα ίχνη των μεταβολών που υπέστησαν, δεν είναι στην πραγματικότητα παρά η προσέγγιση ενός στόχου πολύ πιο λεπτού που συνίσταται στο να προσδιορίζεις τις σχέσεις που διατηρούν οι ιδεολογίες, στην πορεία της ιστορίας τους, με τη βιωμένη πραγματικότητα της κοινωνικής οργάνωσης.⁴⁴⁷

Η αξία της υφαντικής τέχνης δεν περιορίζεται στην αισθητική έκφραση του λαού, αλλά διευρύνει τους πνευματικούς του ορίζοντες, ενισχύει τη φαντασία και την δεκτικότητα σε κάθε νέα επιρροή και ασκεί επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Στις μέρες μας η συμβολή της σπουδής της στην ανάπτυξη της σύγχρονης καλλιτεχνικής παιδείας και δημιουργίας είναι σημαντική και σπουδαία.

⁴⁴⁷ Ζακ Λε Γκοφ-Πιερ Νορά, *Το έργο της ιστορίας*, Αθήνα 1988, σ.213.

Η λαϊκή μας τέχνη, παραμένει και σήμερα, για τους σύγχρονους τεχνίτες, η μεγάλη και δροσερή πηγή, όπου μπορούν να ξεδιψάσουν από την πυρετική ανησυχία του αιώνα μας. Βρίσκουν στην παράδοση πολύτιμα στοιχεία για τη δουλειά τους, βρίσκουν προπάντων τη γνησιότητα, την ομορφιά, την ειλικρίνεια και την αλήθεια που είναι η πεμπτουσία της τέχνης, αλλά και της ίδιας της ζωής.⁴⁴⁸

Από τη λαϊκή τέχνη μπορεί να αντλήσει κανείς πολλά παραδείγματα, κυρίως από τις τεχνικές μορφές. Προπάντων πρέπει να νιώσει το πνεύμα του συνδέσμου της ύλης με τη μορφοποίηση και το πνεύμα της σχηματοποίησης, που θα βοηθήσουν πολύ για να δημιουργηθούν νέες φόρμες και να δοθεί καινούρια έκφραση σχηματοποίησης στην Τέχνη. Γι' αυτό δεν πρέπει να απασχολεί μόνο τους λίγους ερευνητές, αλλά πρέπει να ενδιαφέρει και τον λαό μας ολόκληρο, που είναι ώρα να αρχίσει να νιώθει και να εκτιμά τα σχήματα και τις μορφές, οι οποίες εκφράζουν τη συνολική ψυχή.⁴⁴⁹

Γενικά η λαϊκή μας τέχνη, με την αποκάλυψη της καλλιτεχνικής ευαισθησίας του λαού μας, θα ενισχύσει πολύπλευρα το αίσθημα της εθνικής αυτογνωσίας, θα μας συνδέσει δημιουργικά με την παράδοση και θα ανοίξει στις καρδιές μας το όραμα του λαϊκού τεχνίτη, που είναι και πεμπτουσία ζωής. Όλα αυτά θα μας φέρουν πολύ κοντά στην ομορφιά, την ειλικρίνεια και την αλήθεια, αρχές δημιουργικής πνοής στην τέχνη, αλλά και κανόνες δημιουργικού βίου.⁴⁵⁰

Η σύγχρονη ελληνική υφαντική παρουσιάζει ευχάριστη και ελπιδοφόρα εικόνα, με την προσπάθεια να συγχρονίσει τα μέσα παραγωγής της, χωρίς να χάσει το χειροτεχνικό της χαρακτήρα και να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του σύγχρονου κοινού, χωρίς να αποβάλει το εθνικοτοπικό της ύφος.⁴⁵¹

Η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τα έργα της χειροτεχνίας στο εξωτερικό ελπίζουμε να δώσει νέο κίνητρο στην ελληνική υφαντική για ολοκληρωμένη στρατηγική προώθηση των προϊόντων της, με την εφαρμογή προγράμματος αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. Άλλωστε η παρουσίαση σημαντικού μέρους αυτών των παραδοσιακών προϊόντων πέρα από τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμβαδίζει και με την τουριστική ανάπτυξη της χώρας μας.

Η υφαντική τέχνη ως ένα κομμάτι των συνολικών εκδηλώσεων της ψυχής του λαού μας αποτελεί ένα δείγμα της γενικότερης φύσης του λαού αυτού. Η μελέτη της

⁴⁴⁸ Δημήτριος Σταμέλος, *Νεοελληνική λαϊκή τέχνη*, ό.π., σ. 85.

⁴⁴⁹ Αγγελική Χατζημιχάλη, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*, ό.π., σ. 17.

⁴⁵⁰ Π.Α. Μιχέλης, *Αισθητικά Θεωρήματα, Επιλογή Αρχιτεκτονικά Θέματα*, Αθήνα 2006, σ. 242-243.

⁴⁵¹ Κίτσος Μακρής, «Υφαντική», ό.π., σ. 43.

μας βοηθά να κατανοήσουμε αλλά και να καλλιεργήσουμε τον εαυτό μας αλλά διαμορφώνει και τις κατάλληλες συνθήκες για παραγωγή υλικού πολιτισμού μέσω των ευκαιριών για παραγωγή έργου αλλά και άυλου πολιτισμού μέσω της διαμόρφωσης μορφών επικοινωνίας, συλλογικότητας και συμμετοχής. Ο πολιτισμός αυτός στηρίζεται στους εξής στυλοβάτες: την αυτογνωσία, τη γνώση της ιστορίας μας, την εκτίμηση της καταγωγής μας αλλά και την ενότητα που πρέπει να μας διακατέχει σαν λαό, πόσο μάλλον στους δύσκολους καιρούς τους οποίους διανύουμε.

Ο Ι. Δραγούμης (1913) αναφέρει, « Πήγαινε λοιπόν στα δημοτικά τραγούδια, στη δημοτική τέχνη και στη χωριάτικη και τη λαϊκή ζωή για να βρεις τη γλώσσα σου και την ψυχή σου· και μ' αυτά τα εφόδια, αν έχεις ορμή μέσα σου και φύσημα, θα πλάσεις ό,τι θέλεις, παράδοση και πολιτισμό και αλήθεια και φιλοσοφία». ⁴⁵²

Σήμερα (2017) η Ελλάδα διανύει μια κρίσιμη χρονική περίοδο η οποία έχει αλλάξει ριζικά την πορεία της σε όλους τους τομείς. Οι οικονομικές μεταβολές συντέλεσαν στην επερχόμενη οικονομική κρίση η οποία οδήγησε τη χώρα σε μια καθοδική τροχιά με συνέπεια αυτή τη στιγμή να βρίσκεται προ των πυλών μιας χρεοκοπίας.

Η πρωτοφανής οικονομική ύφεση μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στον οικονομικό αλλά και στον πολιτισμικό τομέα διότι όσο κι αν φαίνεται ως οικονομική κρίση στην ουσία είναι πολιτισμική.

Ο πολιτισμός της Ελλάδας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εφελθτήριο για την σταδιακή αναπτυξιακή πορεία της χώρας με την προϋπόθεση ύπαρξης κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης που αποτελούν βασικούς κανόνες ενιαίας κοινωνικής συνείδησης. Η επιτυχία της αναπτυξιακής τροχιάς είναι άρρηκτα δεμένη με μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα λάβουν χώρα με την συλλογική κοινωνική συναίνεση.

Στα ειδικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας εντάσσεται η διατήρηση του πολιτισμού η οποία στηρίζεται στη διαλεκτική σχέση ανθρώπου - κοινωνίας - φύσης και εκφράζει το επίπεδο της ιστορικής εξέλιξης των κατοίκων της.

Είναι δηλαδή μια έκφραση της ειδικά ανθρώπινης ενότητας με την φύση και την κοινωνία, έκφραση χαρακτηριστική της ανάπτυξης των δημιουργικών δυνάμεων και ικανοτήτων του ατόμου. Ο πολιτισμός περιλαμβάνει όχι μόνο τα εμπράγματα αποτελέσματα της δραστηριότητας των ανθρώπων αλλά και τις υποκειμενικές

⁴⁵² Ίων Δραγούμης, *Ελληνικός Πολιτισμός*, Αλεξάνδρεια 1914, σ. 60.

*ανθρώπινες δυνάμεις και ικανότητες που υλοποιούνται με τη δράση (γνώσεις και δεξιότητες, παραγωγικές και επαγγελματικές πρακτικές, επίπεδο πνευματικής αισθητικής ανάπτυξης και κοσμοθεωρία, τρόπο και μορφές αμοιβαίας επικοινωνίας των ανθρώπων μέσα στην ομάδα εργαζομένων και στην κοινωνία).*⁴⁵³

Πολλοί παράμετροι καταρρέουν με την έλευση της παγκοσμιοποίησης. Κάποιοι από αυτούς είναι η κοινωνική δομή, ο πολιτισμός και τα γράμματα κάθε τόπου. Οι Χουλιαριώτες μπορούν με την επαφή με τον χώρο της κοινότητας, το φυσικό περιβάλλον, τις μνήμες οι οποίες τους συνδέουν με τον τόπο αυτό καθώς επίσης και με την προβολή της υλικής, λαϊκής, πολιτισμικής κληρονομιάς τους να επιτύχουν τον επαναπροσδιορισμό της καταγωγής τους, να αξιοποιήσουν την τοπικότητά τους και να υπερασπιστούν την ταυτότητά τους ως μέλος του Εθνικού συνόλου.

Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να βοηθήσει η μόρφωσή τους η οποία είχε ήδη ταυτιστεί με την περιοχή των Χουλιαράδων καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα και υπήρξε καταλυτικός παράγοντας για την μετέπειτα πορεία των κατοίκων της κοινότητας. Οι γνώσεις υψηλού επιπέδου που μεγάλο τμήμα του κοινωνικού συνόλου απέκτησε τον προηγούμενο αιώνα δεν τους διασφάλισαν μόνο την επαγγελματική τους αποκατάσταση αλλά συνέβαλαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους η οποία στάθηκε αρωγός για τις επόμενες γενεές.

Στις μέρες μας η μόρφωση των Χουλιαριωτών συντελεί στην επίγνωση της ευθύνης που φέρουν οι ίδιοι για τη διατήρηση και διάσωση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς αλλά και των οφελών που οι ίδιοι αποκομίζουν από αυτή τους την προσπάθεια.

Τα Χουλιαριώτικα υφαντά σίγουρα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο για γενικότερους παιδευτικούς σκοπούς όπως σ' αυτούς που θα ασχοληθούν με την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου, σ' αυτούς που ενδιαφέρονται για την παραδοσιακή χειροτεχνία, σ' αυτούς που φροντίζουν για την αγωγή της ανθρώπινης ψυχής ή σ' αυτούς που ανιχνεύοντας το τοπίο των Χουλιαράδων και γνωρίζοντας τα προϊόντα που παρήγαγε ο τόπος αυτός προσπαθήσουν να καταλάβουν τη δομή της κοινωνίας έναν αιώνα πριν.

Η υφαντική τέχνη αποτελεί μια χειροτεχνία του παρελθόντος η οποία βρίσκεται μόνο στη μνήμη των υπερήλικων γυναικών των Χουλιαράδων και

⁴⁵³ <http://www.iskra.gr>, 25/5/2016.

δυστυχώς δεν εξασκείται για να μαθαίνεται και στις νεότερες γενεές. Αν δεν υπάρξει συλλογική δράση για την κινητοποίηση μιας οργανωμένης κίνησης από την πολιτεία είναι σίγουρο πως σε λίγα χρόνια θα σβήσει εντελώς και θα αποτελεί ένα κομμάτι της ιστορίας που θα έχει δυστυχώς λάβει τέλος.

Στους δύσκολους καιρούς που διανύουμε η διαφύλαξη της υλικής –αλλά και άυλης- πολιτιστικής κληρονομιάς μας είναι τόσο αναγκαία παρά ποτέ. Η καταγραφή και ανάδειξη στοιχείων της πολιτιστικής ταυτότητας και η διάσωση της παράδοσής μας ανέκαθεν αποτελούσαν και εξακολουθούν να αποτελούν πρώτη προτεραιότητα της ζωής μας. Τώρα όμως είναι αναγκαία η συμβολή και η βοήθεια της πολιτείας, του κράτους και της εκκλησίας για τη στήριξη αυτής της ιδέας.

Μια πρόταση είναι η δημιουργία ενός Φορέα υπό την επίβλεψη και εποπτεία της Ιεράς Μητρόπολης ή ακόμη και κάποιου αιρετού Διοικητικού Συμβουλίου. Μοναδικός και κυρίαρχος στόχος του Φορέα πρέπει να είναι η διαφύλαξη της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς των Χουλιαράδων και η διάχυσή της στην κοινωνία.

Σκοπός του Φορέα πρέπει να είναι:

1. Η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας για την υφαντική τέχνη. Η γνωριμία και η επαφή των κατοίκων των Ιωαννίνων και της ευρύτερης περιοχής με την Χουλιαριώτικη παράδοση και τον πολιτισμό που αυτή η κοινότητα ανέπτυξε.
2. Η μελέτη και προβολή της Ιστορίας και Λαογραφίας των Χουλιαράδων. Αυτή είναι μια πρόταση η οποία μπορεί να τελεσφορήσει με τη συνεργασία του Φορέα και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
3. Οι προκηρύξεις ερευνητικών προγραμμάτων και η ανάθεση μελετών συναφών με το αντικείμενο
4. Η έρευνα με θέμα την υφαντική τέχνη που αναπτύχθηκε στους Χουλιαράδες, η συλλογή υφαντών, η καταγραφή, η αρχειοθέτηση, η τεκμηρίωση και η ταξινόμησή τους σε χώρους που θα στεγάζεται ο Φορέας, η παρουσίαση των συλλογικών αναπαραστάσεων των υποκειμένων, αλλά και η προβολή και η χρήση διακριτών στοιχείων και σημείων πληροφοριών από την ιστορία της κοινότητας, την περιβαλλοντική, πολιτιστική, αισθητική, πνευματική, οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της περιοχής προπολεμικά αλλά και μεταπολεμικά.
5. Η παροχή τεχνογνωσίας μέσω ψηφιακού αρχείου των Χουλιαριώτικων υφαντών, το οποίο θα ενισχύσει την καταγραφή αλλά θα προσφέρει και

βοήθεια στην αποτύπωση των διακοσμητικών μοτίβων στις καινούριες προσπάθειες δημιουργίας υφαντών.

6. Η συνεργασία με κοινές δράσεις και ενέργειες με άλλους Φορείς και Σωματεία της πόλης.
7. Οι διεθνείς δραστηριότητες και συνεργασίες που θα προβάλουν την υφαντική τέχνη και τα Χουλιαριώτικα υφαντά παρουσιάζοντάς τα μέσα από το γενικότερο πρίσμα της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής δομής.
8. Η πραγματοποίηση εκδηλώσεων - με θέμα τους την υφαντική τέχνη και τα προϊόντα της, Χουλιαριώτικα υφαντά της κατοικίας και της ενδυμασίας - που θα έχουν πανηπειρωτική, πανελλήνια αλλά και παγκόσμια εμβέλεια
9. Η πραγματοποίηση σεμιναρίων, διαλέξεων, ημερίδων, συνεδρίων, εργαστηρίων, παιχνιδιών, καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και εκθέσεων τα οποία θα αποβλέπουν στη γνώση και διάδοση της υφαντικής τέχνης και γενικότερα στην καλλιέργεια της πολιτιστικής ιδέας.
10. Η Δημιουργία μιας Σχολής Εκμάθησης της υφαντικής τέχνης η οποία ανά τακτά διαστήματα θα προσκαλεί και παλιές υφάντρες των Χουλιαράδων οι οποίες θα αναπαριστούν την υφαντική τέχνη, θα αναδεικνύουν άγνωστες πτυχές της και θα επιμορφώνουν τις νέες αλλά και τους νέους.
11. Η παράδοση μαθημάτων σε ενδιαφερόμενους ακόμη και εξ αποστάσεως
12. Η συνεργασία με την Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων και κατ' επέκταση με όλες της ενορίες του νομού για την ανάληψη πρωτοβουλιών εκπαιδευτικού χαρακτήρα με σκοπό τη διάσωση και ανάδειξη του πολιτισμού των Χουλιαράδων πάντα σε άμεση σχέση με την ιστορία του τόπου.
13. Η ένταξη της υφαντικής τέχνης στα εκπαιδευτικά προγράμματα των σχολείων. Αυτή η σκέψη μπορεί να υλοποιηθεί αρχικά σαν μια πιλοτική προσπάθεια σε ορισμένα σχολεία των Ιωαννίνων με απώτερο στόχο την ένταξή της σε όλα τα σχολεία υπό την επίβλεψη του Παιδαγωγικού Τμήματος Ιωαννίνων. Σκοπός των προγραμμάτων θα είναι η πολιτισμική και ιστορική μελέτη της περιοχής των Χουλιαράδων με την ταυτόχρονη εκμάθηση της οικιακής χειροτεχνίας. Πιο αναλυτικά - αναφορικά με την οικιακή χειροτεχνία - τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα περιλαμβάνουν:
 - τη μελέτη της υφαντικής τέχνης από τα ομηρικά χρόνια μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα.

- τα εργαλεία της υφαντικής τέχνης
 - τις πρώτες ύλες και την επεξεργασία τους
 - την επεξεργασία του στημονιού
 - το στήσιμο, «αρμάτωμα» του αργαλειού
 - τις τεχνικές ύφανσης
 - τα διακοσμητικά μοτίβα
 - τις φυτικές βαφικές ύλες
14. Η έκδοση έντυπου εκπαιδευτικού υλικού (φυλλάδια, βιβλία, περιοδικά), η έκδοση οπτικοακουστικού υλικού (CD-ROM, DVD), η έκδοση ψηφιακού υλικού (ψηφιακός ιστότοπος), τα οποία θα συνεισφέρουν στην ανάδειξη της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της υφαντικής τέχνης και την σύνδεσή της με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου.
15. Η συνεργασία και παλιών υφαντριών που γνωρίζουν τα φυτά που χρησιμοποιούνται στην υφαντική τέχνη με βοτανολόγους οι οποίοι θα ασχοληθούν με την ταξινόμηση των φυτών, τη δομή και τη λειτουργία τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι νέοι θα μυηθούν στα μυστικά της βαφικής τέχνης. Η γνώση του φυσικού περιβάλλοντος και η βοτανολογία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση της υφαντικής.
16. Η ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση ανηλίκων και ενηλίκων οποιουδήποτε κοινωνικού στρώματος ή μορφωτικού επιπέδου κι αν ανήκουν για τη διάσωση, διάδοση και ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.
17. Ο σύγχρονος πολιτιστικός τουρισμός στους Χουλιαράδες αλλά και στην ευρύτερη περιοχή των Τζουμέρκων.
18. Η συνεργασία με άλλους φορείς, Πανεπιστήμια, ινστιτούτα, εταιρείες ή Ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών.
19. Η δημιουργία ιστοσελίδας το περιεχόμενο της οποίας θα είναι η υφαντική τέχνη στους Χουλιαράδες υπό την επίβλεψη της Διεύθυνσης του Φορέα.
20. Η δημιουργία Facebook και άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Όποιος έχει γνωρίσει και αγαπήσει την κοινότητα των Χουλιαράδων και τους κατοίκους της, όποιος διατηρεί άσβεστη την επιθυμία για συντήρηση της παράδοσης,

όποιος μυήθηκε στον μαγικό κόσμο της υφαντικής τέχνης ή έστω έχει την επιθυμία να τον γνωρίσει οφείλει να συμβάλει στη διάσωση της τέχνης αυτής μέσω της καταγραφής της αλλά να θέσει και τα θεμέλια για μια μελλοντική αξιοποίησή της.

Αν δεν θέλουμε να γίνουμε συμμετέτοχοι ενός παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού και επιθυμούμε να διατηρήσουμε στοιχεία της ταυτότητάς μας, οφείλουμε να σεβαστούμε την πολιτιστική μας κληρονομιά και να υποκινήσουμε ή να στηρίξουμε προσπάθειες διάσωσης και διάδοσης των λαϊκών μας τεχνών.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

Αριθμός συνέντευξης	80135
Όνομα πληροφορητή	Μαρία Ντέμου-Γαβριήλ
Έτος γέννησης	1935
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80136
Όνομα πληροφορητή	Ελευθερία Μπενέκου-Παπακόστα
Έτος γέννησης	1929
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80143
Όνομα πληροφορητή	Γιαννούλα Μπενέκου-Κύργιου
Έτος γέννησης	1929
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80144
Όνομα πληροφορητή	Ουρανία Ράπτη
Έτος γέννησης	1951
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80147
Όνομα πληροφορητή	Μαρία Κοντού-Μασαλά
Έτος γέννησης	1931
Τόπος Γέννησης	Χουλιάρδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80147
Όνομα πληροφορητή	Δημήτρης Μασαλάς
Έτος γέννησης	1929
Τόπος γέννησης	Χουλιάρδες
Επάγγελμα	Οικοδόμος

Αριθμός συνέντευξης	80145
Όνομα πληροφορητή	Μαγδαλινή Παπουτσή-Κωνσταντινίδη
Έτος γέννησης	1940
Τόπος γέννησης	Χουλιάρδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80146
Όνομα πληροφορητή	Αικατερίνη Παπαντωνίου-Καραμπέσιου
Έτος γέννησης	1943
Τόπος γέννησης	Χουλιάρδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80138
Όνομα πληροφορητή	Ιωάννης Δημητρούλας
Έτος γέννησης	1934
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Συνταξιούχος δάσκαλος

Αριθμός συνέντευξης	80139
Όνομα πληροφορητή	Αλεξάνδρα Τάτση-Δημητρούλα
Έτος γέννησης	1933
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80140
Όνομα πληροφορητή	Μαρία Ράπτη Μασαλά
Έτος γέννησης	1936
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80141
Όνομα πληροφορητή	Γιαννούλα Μπενέκου- Κοντού
Έτος γέννησης	1930
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80134
Όνομα πληροφορητή	Αικατερίνη Μαστοράκη – Ράπτη
Έτος γέννησης	1940
Τόπος γέννησης	Άρτα
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80127
Όνομα πληροφορητή	Βασιλική (Κούλα) Σιόντη-Γεωργούλη
Έτος γέννησης	1941
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80071
Όνομα πληροφορητή	Αλεξάνδρα Μπενέκου-Σιόντη
Έτος γέννησης	1933
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80095
Όνομα πληροφορητή	Ελευθερία Τάτση-Θεοδώρου
Έτος γέννησης	1933
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80097
Όνομα πληροφορητή	Λαμπρινή Τάτση-Κωνσταντινίδη
Έτος γέννησης	1927
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80098
Όνομα πληροφορητή	Χρυσάνθη Τάτση-Μπενέκου
Έτος γέννησης	1937
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά, παλιά υφάντρα

Αριθμός συνέντευξης	80101
Όνομα πληροφορητή	Βασίλειος Σιόντης
Έτος γέννησης	1936
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Κτηνοτρόφος

Αριθμός συνέντευξης	80072
Όνομα πληροφορητή	Βασίλειος Ράπτης
Έτος γέννησης	1930
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Μαραγκός

Αριθμός συνέντευξης	80159
Όνομα πληροφορητή	Βασιλική Γεωργούλη – Κοντού
Έτος γέννησης	1940
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Οικιακά

Αριθμός συνέντευξης	80133
Όνομα πληροφορητή	Χρήστος Ράπτης
Έτος γέννησης	1939
Τόπος γέννησης	Χουλιαράδες
Επάγγελμα	Συνταξιούχος ταξιτζής

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Boardman Joan, Kurtz C. Donna**, *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011.
- Buttita Antonino**, «Λαϊκή και αστική τέχνη» (μετ. Μ. Γ. Μερακλής), εκδ. Νέα Δομή, τεύχος 2, Αθήνα 1976.
- Eliade Mircea**, *Κόσμος και ιστορία, Ο μύθος της αιώνιας επιστροφής*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
- Geertz Clifford**, *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003.
- Kuhn Thomas S.**, *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, εκδ. Σύγχρονα θέματα, Αθήνα 2008.
- Morris Ian**, *Ταφικά τελετουργικά έθιμα και κοινωνική δομή στην κλασική αρχαιότητα*, μτφρ. Κ. Μαντέλη, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.
- Thompson Paul**, *Φωνές από το παρελθόν, Προφορική Ιστορία*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2002.
- Αγγελοπούλου-Βόλφ Ερατώ**, *Ο αργαλειός*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986.
- Αποστολάκη Άννη**, «Βαφική, Βαφικαί Ύλαι και Χρήσις Αυτών», *Λαογραφία*, 14, 1952, σ. 71 – 124.
- Αρφαράς Μιχάλης Εμμ.**, *Η κεντητική και υφαντική τέχνη της Νισύρου*, εκδ. Ήβος, Αθήνα 1984.
- Ασημάκη-Ρόκα Αρετή**, *Η υφαντική τέχνη στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία*, εκδ. Αίολος, Αθήνα 2011.
- Αυδίκος Ευάγγελος**, *Το λαϊκό παραμύθι. Θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994.
- Βάος Ζαφείρης**, *Η παραδοσιακή υφαντική της Μήλου*, εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1986.
- Βαρβούνης Γ. Μανόλης**, *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2000.
- Βαρβούνης Μανόλης Γ. – Σέργης Μανόλης (διεύθυνση)**, *Ελληνική Λαογραφία, Δεύτερος τόμος, Ιστορικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.
- Βαρβούνης Μανόλης Γ. και Μαχά Μπιζούμη Νάντια**, *Τα ενδύματα των νεκρών στα κρητικά μοιρολόγια (τέλη 19ου – αρχές 20ού αιώνα)*, εκδ. Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας, Ηράκλειο 2016.
- Βρέλλη – Ζάχου Μαρίνα**, «Νόμοι και κανονιστικές διατάξεις για την πολυτέλεια και τις ενδυματολογικές δαπάνες στη Δυτική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα και τους Νεότερους χρόνους», *Ανάτυπο από το συλλογικό τόμο Δωδώνη*, 20, τεύχος 1, 1991, σ. 227 – 262.
- Βρέλλη – Ζάχου Μαρίνα**, «Χορός και ένδυμα: Παράδοση και Αναπαράσταση», *Ανάτυπο από το συλλογικό τόμο Χορός και κοινωνία*, επιμ. Βασίλης Νιτσιάκος, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σ. 97 – 110.

- Βρέλλη-Ζάχου Μαρίνα**, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910). Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και της κοινωνιολογίας του ενδύματος*, Αθήνα 2003.
- Γαγγάδη Ντιάνα**, *Ελληνικές Φορεσιές*, εκδ. Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 1993.
- Γκέφου-Μαδιανού Δήμητρα**, *Πολιτισμός και Εθνογραφία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
- Γκιζέλης Γρηγόριος**, *Η ρητορική του ενδύματος*, Αθήνα 1974.
- Δαλιανούδη Ρενάτα**, *Διδακτικές σημειώσεις : Δημοτικό τραγούδι: Μουσικολογική προσέγγιση*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 2014.
- Δαμιανάκος Στάθης**, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2003.
- Δαμιανού Δέσποινα**, *Λαϊκές αφηγήσεις, Μύθοι και Παραμύθια των Κυθήρων, Φανταστική δημιουργία και πραγματικότητα*, εκδ. Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Αθήνα 2005.
- Δουλαβέρης Αριστείδης**, «Ένα ανέκδοτο προικοσύμφωνο του 1887 από τον Φενεό Κορινθίως», *Δελτίο του Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών* 42, Κόρινθος 2007.
- Δραγούμης Ίων**, *Ελληνικός Πολιτισμός*, εκδ. Περ. Γράμματα, Αλεξάνδρεια 1914.
- Δρούλια Λουκία**, «Οι ενδυματολογικές μεταλλαγές στα χρόνια της εθνικής διαμόρφωσης του νέου ελληνισμού, Ανάπτυξη από τον συλλογικό τόμο *Ο ρομαντισμός στην Ελλάδα*, εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1999, σ. 127 – 145.
- Ευσταθίου Ισμήνη**, *Υφαντά Νάζου*, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1982.
- Ζώρα Πόπη**, *Ελληνική τέχνη- Λαϊκή τέχνη*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994.
- Καπλάνογλου Μαριάνθη**, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: μια παλιά τέχνη και μια νέα εποχή: Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των Μικρασιατών Ελλήνων*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002.
- Καρύδης Χρήστος**, *Εισαγωγή στην προληπτική συντήρηση των υφασμάτων έργων τέχνης*, εκδ. Futura, Αθήνα 2008.
- Κουϊδής Ράλλης**, «Έσεται ήμαρ φίλε Σταμάτη», *Ζυγός*, 1973.
- Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη**, «Η οργάνωση του χώρου στον παραδοσιακό πολιτισμό», *Συνέχεια*, αριθμ. 2, Απρίλιος 1973, σ 18 – 30.
- Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη**, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1983.
- Λαγάκου Νέλλη**, *Η ενδυμασία δια μέσου των αιώνων*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα – Ιωάννινα 1998.
- Λε Γκοφ Ζακ - Νορά Πιέρ**, *Το έργο της ιστορίας*, εκδ. Ράππα, Αθήνα 1988.
- Λεοντάρης Δημήτριος Ι.**, *Δυτικά Τζουμέρκα, Χουλιαράδες, χαράδρα Αράχθου, παραράχθιες κοινότητες (οικισμοί)*, Ιωάννινα 2006.
- Λιένχαρντ Γκ.**, *Κοινωνική ανθρωπολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1985.
- Λουκάτος Δ.Σ.**, *Σύγχρονα Λαογραφικά*, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 2003.

- Λουκάτος Σ. Δημήτριος**, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, εκδ. ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα 1977.
- Λουκόπουλος Δημήτρης**, *Πως υφαίνονται και ντύνονται οι Αιτωλοί*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα 1985.
- Μακρής Κίτσος**, «Υφαντική», στον τόμο *Νεοελληνική Χειροτεχνία*. Εισαγωγή Παπαδόπουλος Στέλιος, εκδ. Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1969, σ. 124 – 159.
- Μάτσας Νέστορας**, *Στέγη από Ουρανό*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1961.
- Μερακλής Μ. Γ.**, *Λαογραφικά Ζητήματα*, εκδ. Χ. Μπούρα, Αθήνα 1989.
- Μερακλής Μ.Γ.**, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*, εκδ. ΩΡΑ (Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο), Αθήνα 1987.
- Μερακλής Μιχαήλ Γ.**, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011.
- Μιχέλης Π.Α.**, *Αισθητικά Θεωρήματα, Επιλογή Αρχιτεκτονικά Θέματα*, εκδ. Ίδρυμα Μιχέλη, Αθήνα 2006.
- Μπάδα – Τσομώκου Κωνσταντίνα**, *Ενδυματολογικοί κώδικες της παιδικής – νεανικής ηλικίας. Το κοινωνικό – ιστορικό τους ισοδύναμο*, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993.
- Μπάδα Κωνσταντίνα**, «Η γλώσσα του ρούχου και της ατομικής εμφάνισης στην παραδοσιακή κοινωνία», Ανάτυπο από *Δωδώνη* τόμος 21, τεύχος 1 (1992), Επιστημονική επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, (Ιωάννινα 1995).
- Μπάδα Κωνσταντίνα**, «Συλλογική μνήμη και πολιτισμικές ταυτότητες», Αντικείμενο Σεμιναρίου: Συλλογική μνήμη και πολιτισμικές ταυτότητες, Γιάννινα 2010.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος**, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2002.
- Μπενέκος Πέτρος Κ.**, *Χουλιάρδων άπαντα*, Ιωάννινα 1974.
- Νιτσιάκος Βασίλης**, *Λαογραφικά Ετερόκλητα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997.
- Νιτσιάκος Βασίλης**, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1993.
- Νιτσιάκος Βασίλης**, *Χτίζοντας το χώρο και τον χρόνο*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003.
- Παναγιωτόπουλος Ι.Μ.**, «Η Ελληνική Επανάσταση και η Λαϊκή Τέχνη», *Αρθρογραφία Παράδοση*, Αθήνα 2012, σ. 194 – 201.
- Παπαδόπουλος Στέλιος Αγ.**, «Νεοελληνική χειροτεχνία» στο βιβλίο του ίδιου, *Ανθρωπολογικά. Μουσειολογικά*, εκδ. Πολιτιστικό Ίδρυμα Πειραιώς, Αθήνα 2003, σ. 39 – 64.
- Παπαντωνίου Ιωάννα**, «Η εξέλιξη της φορεσιάς στο χώρο επικράτειας του ελληνικού πολιτισμού», *Εθνογραφικά*, 11, 2000, σ. 17 – 25.
- Παπαντωνίου Ιωάννα**, «Συμβολή στη μελέτη της γυναικείας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς», *Εθνογραφικά*, 1, 1978, σ. 26 – 35.
- Παπαχριστοφόρου Μαριλένα**, ««Μνημεία του λόγου», επιτόπια έρευνα και προφορικότητα: από την συγκριτική- ιστορική μέθοδο του Ν. Πολίτη σε μια ολιστική

προσέγγιση της (προφορικής) παράδοσης», Ανάτυπο από τον συλλογικό τόμο από τα Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου *100 χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας (1909-2009)* Πανεπιστήμιο Αθηνών, 11-13 Μαρτίου 2009, Αθήνα 2013», Σ. 761 – 777.

Πέτρου Σταμάτης, *Γράμματα από το Αμστερνταμ*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2011.

Πικιώνης Δημήτρης, «Η Λαϊκή μας Τέχνη κι εμείς», *Φιλική Εταιρία*, ετ. Α΄, 1925, σ. 145 – 158.

Πολίτης Ν.Γ., «Τα κατά την τελετήν», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τ. Γ., Ακαδημία Αθηνών.

Πολυγένης Κωνσταντίνος, *Πραγματεία περί προικός*, εκδ. Σταυριανός Γεώργιος, Αθήνα 1891.

Ρόκου Βασιλική, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18αι. 20αι.*, εκδ. Κέντρο Ερευνών Παράδοσης και Πολιτισμού (Ιωάννινα), Αθήνα 1994.

Συκινιώτου –Νάζου Δήμητρα– Χατζηδάκης Παναγιώτης Ι., *Το Μυκονιάτικο υφαντό τον 20^ο αιώνα*, εκδ. Πολιτιστικός Λαογραφικός Σύλλογος Γυναικών Μυκόνου, Μύκονος 2015.

Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, εκδ. Εκ του Τυπογραφείου Ανδρέου Κορομηλά, Αθήνασιν 1851 – 1869.

Σκουζέ – Πετρίδη Λίτσα, «Η μόδα φαινόμενο κοινωνικό», *Ζυγός*, τεύχ. 15-17, 1975, σ. 146 – 153.

Σπυριδάκη Γ.Κ., Μεγα Γ.Α., Πετροπούλου Δ.Α., «Ελληνικά δημοτικά τραγούδια» (Εκλογή) τ. Α΄, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα λαογραφικού αρχείου, αριθμ 7, Αθήνα 1962.

Σταθάκη – Κούμαρη Ροδούλα, *Τα υφαντά της Κρήτης, Διακόσμηση και σύμβολα*, εκδ. Δομός, Αθήνα 1987.

Σταμέλος Δημήτρης, *Νεοελληνική Λαϊκή τέχνη: πηγές, προσανατολισμοί και κατακτήσεις από τον ΙΣΤ΄αιώνα ως την εποχή μας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1993.

Ταίνις Φέρντιναντ, *Κοινότητα και κοινωνία*, εκδ. Γερ. Αναγνωστίδης, Αθήνα 1985.

Τζαχίλη Τρις, *Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο 2000-1000 π.Χ.*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.

Τόμσον Ε. Π., *Χρόνος, εργασιακή πειθαρχία και βιομηχανικός καπιταλισμός*, εκδ. Νήσιδες, Θεσσαλονίκη 1994.

Τριανταφυλλίδης Μανόλης, «Ελληνικές συνθηματικές γλώσσες», *Ελληνικά*, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 302 – 310.

Τσαούσης Δημήτρης, *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.

Τσαούσης Ιάκωβος, *Αγωγή και δημοτικό τραγούδι*, Θεσσαλονίκη 1977.

Φαλταίτς Κ., «Οι πλανόδιοι Ηπειρώται τεχνίται και η εθνική μας υπόθεση», Ανάτυπο από το συλλογικό τόμο *Συνθηματικά γλωσσάρια ηπειρωτών τεχνιτών*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2007.

Χατζημιχάλη Αγγελική, «Ραπτάδες, χρυσοραπτάδες και καποτάδες», Ανάτυπο από το Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Αθήνα 1960, σ. 445 – 474.

- Χατζημιχάλη Αγγελική**, *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη*, εκδ. Τύποις Π.Γ. Μακρής & Σία, Αθήνα 1925.
- Χατζημιχάλη Αγγελική**, *Η ελληνική λαϊκή φορεσιά*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1978.
- Χρηστέα-Δουμάνη Μαριέλλα**, *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1989.

2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bogatyrev Petr**, 1971. *The function of folk costume in Moravian Slovakia*, εκδ. Mouton, The Hague 1937.
- Capjack Kerr N., L** and Fedosejeves, R. 2000. «Ability of Textile Covers to Protect Artifacts from Ultraviolet Radiation», *Journal of the American Institute for Conservation*. Jaic, Volume 39, Number 3, Article 3, p. 345 – 353.
- Diaz May N. και Potter Jack M.**, «Introduction: The Social Life of Peasants in Peasant Society», *Peasant Society*, εκδ. Little Brown & Co, Boston 1967, p 154 – 168.
- Douglas Mary**, *Man in Society: Patterns of Human Organization*, εκδ. Garden City, New Baltimore, Michigan 1964.
- Eliot T.S.**, *Notes towards the defination of culture*, εκδ. Faber Faber, London 1965.
- Foster George M.**, «Introduction: What is a Peasant» επιμ. Jack M. Potter, May N. Diaz, George M. Foster, *Peasant Society: a reader*, εκδ. Little Brown & Co, Boston 1967, p. 2 -14.
- Goodenough Ward H.**, «Rethinking ‘Status’ and ‘Role’; Toward a General Model of the Cultural Organization of Social Relationships», επιμ. Michael Banton, *The Relevance of Models for Social Anthropology*, New York 1965, p. 1-25.
- Mott Paul E.**, *The Organization of Society*, εκδ. Prentice – Hall, Monroe, MI, USA 1965.
- Tokarev S.**, «Methods of Ethnographic Research into Material Culture», στο βιβλίο του Yu. Bromley, *Soviet Ethnology and Anthropology Today*, Paris 1974, p. 175 - 194.
- Tyler Stephen A.**, *Cognitive Anthropology*, εκδ. Tulane University, New York 1969.
- Wolf Eric R.**, «Aspects of Group Relations in a Complex Society: Mexico», *American Anthropologist*, New Series, Vol. 58, No 6, εκδ. Blackwel Publishing on behalf of an American Anthropological Association, 1956, p. 1065 – 1078.

Yoder Don, «Folk costume» στο βιβλίο του Richard M. Dorson *Folklore and Folklife*, An Introduction, εκδ. The University of Chicago Press, Chicago and London 1972.

3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.iskra.gr>, 25/5/2016

<https://el.wikipedia.org/wiki/φουστανέλα>, 22/2/16

<https://el.wikipedia.org/wiki/EOMMEX>, 23/4/16

Users.sch.gr/vaxtavani/eisagogi.html, 15/3/16

www.mixanitouxronou.gr/i-metafora-tis-prikas-se-baoula-gia-na-mi-mini-i-kopela-sto-rafi-to-anachronistiko-ethimo-pou-prokalese-kinoniki-katakravgi.14/11/16

www.tnth.edu.gr/aet/thematic_areas/p175.html

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- Αμύγδαλο:** Σχέδιο πλεξίματος για τις μπέρτες
- Αρί υφαντό:** είναι το υφαντό που δεν έχει πυκνή ύφανση
- Αρνοπόκι:** το μαλλί που προέρχεται από την κοιλιακή χώρα του προβάτου
- Ατάιστα υφαντά:** χειραμίσια, υφαντά των οποίων η ύφανση είναι αραιά με αποτέλεσμα να φαίνεται το υφάδι αλλά και το στημόνι στο ύφασμα.
- Ατλαζένιες ή τλάζενες σκούφιες:** οι σκούφιες που ράβονται από σατέν ύφασμα
- Βαντάκια:** διασίδια
- Βλάρι:** το νήμα όπως προκύπτει μετά τη διαδικασία του ιδιάσματος
- Βραχία:** ανδρικός εξωτερικός επενδύτης
- Γαλάζια υφαντά:** τα υφαντά που φέρουν σκούρο μπλε χρώμα και είναι βαμμένα αρχικά στο ριζάρι κι έπειτα στο λουλάκι
- Γαλατσιθρα:** αυτοφυές φυτό που χρησιμοποιείται στη βαφική τέχνη
- Γιομίδα:** πρόβειο μαλλί που χρησιμοποιείται για το γέμισμα των μαξιλαριών
- Γιούλια:** φυτικός διάκοσμος
- Γοβάκια:** δερμάτινα, μαύρα γυναικεία υποδήματα
- Γράνσιμο:** άνοιγμα του μαλλιού με τα χέρια και απομάκρυνση ξένων στοιχείων
- Διασίδια:** το κυκλικό μάζεμα του νήματος που γίνεται στην ανέμη ή από την κίνηση ποδιού και χεριών
- Δρούγα:** το νήμα που βγαίνει σε κουβάρι από το αδράχτι
- Ζουλέξ:** ένα κομμάτι ύφασμα ίδιο με του φουστανιού, κεντημένο με χάντρες που τοποθετείται μπροστά στο στήθος της γυναίκας και πάνω από το φουστάνι της τις επίσημες ημέρες για να καλύψει τυχόν φθορές του φουστανιού.
- Ίδιασμα:** Διάσιμο νημάτων, υφαντική εργασία κατά την οποία προκαθορίζονται οι διαστάσεις του υφάσματος
- Ιδιάστρα:** ξύλινη σανίδα με τρύπες μέσα από τις οποίες περνούν τα νήματα κατά τη διάρκεια του ιδιάσματος
- Καβαλίκι:** τεχνική πιστρώματος του μαντιλιού που πραγματοποιείται για την αποφυγή του ξεφτίσμάτος του
- Καλαμάτα:** γυναικείο εμπριμέ μαντίλι που χρησιμοποιείται ως κεφαλόδεσμος
- Καλία:** είδος παντόφλας
- Καρόφλα:** φύλλα καρυδιάς που χρησιμοποιούνται στη βαφική τέχνη
- Κατσάνκο μαντίλι:** το γνωστό πολιτικό μαντίλι που χρησιμοποιείται ως κεφαλόδεσμος
- Κεφάλια:** ο αριθμός σταυρώματος των νημάτων μεταξύ των δυο πρώτων πασσάλων κατά τη διάρκεια του ιδιάσματος.
- Κλειδί της πόλης:** σχέδιο τσουρεπιών
- Κονταρίτσα:** βέργα πλεξίματος η οποία χρησιμοποιείται για το πέρασμα των νημάτων από το χτένι.
- Κοντοσιάλβαρα:** είδος περισκελίδος
- Κουλοκούρισμα:** το κούρεμα των προβάτων στην κοιλιακή χώρα και τα πόδια
- Κουλουριάρης:** ο άνθρωπος που μεταφέρει την κουλούρα από το σπίτι του γαμπρού στο σπίτι της νύφης την Πέμπτη πριν από την Κυριακή του γάμου
- Κουροψάλιδο:** το ψάλιδο με το οποίο κουρεύουν τα πρόβατα
- Κρεμμυδότσουφλα:** φλούδες κρεμμυδιού που χρησιμοποιούνται στη βαφική τέχνη
- Κυλλότα:** είδος περισκελίδος
- Κωλόπανα:** κομμάτια παλιών υφασμάτων τα οποία χρησιμοποιούνται για το άλλαγμα των βρεφών και των νηπίων
- Λανάρισμα:** κατεργασία μαλλιού μετά το γράνσιμο και πριν το γνέσιμο

Λιναρένιο υφαντό: υφαντό που διαθέτει ως υφαντική πρώτη ύλη το λινάρι

Λουλάκι: Βαφική ύλη που χρησιμοποιείται για βάψιμο νημάτων

Μαντίλι της χήρας: γυναικείο μαύρο μαντίλι που χρησιμοποιείται ως κεφαλόδεσμος

Μασούρι: δρούγα

Μεντατ: συγκέντρωση πολλών ατόμων, αλληλοβοήθεια, για τη διεκπεραίωση μιας εργασίας

Μετσοβίτικο φουστάνι: το επίσημο φουστάνι ή το νυφικό φουστάνι των γυναικών στους Χουλιαράδες που φέρει διάκοσμο με χάντρες στο στήθος και τις μανσέτες των μανικιών. Αποτέλεσε μέρος της γυναικείας ενδυμασίας από το 1948 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '50 περίπου. Τότε αποσύρθηκε οριστικά και αντικαταστάθηκε από τα ευρωπαϊκά ρούχα

Μισόμπαστα υφαντά: υφαντά των οποίων η ύφανση δεν είναι ούτε πυκνή, ούτε αραιά.

Μπαστά ή μπαχτά υφαντά: Ταϊστά υφαντά

Μπλαρότσολα: είδος επαγγελματικών υφαντών που τοποθετούνται πάνω στα σαμάρια των μουλαριών ή κατευθείαν πάνω στα ζώα και χρησιμεύουν για την προστασία τους από τις άσχημες καιρικές συνθήκες.

Μπρέλιο: αυτοφυές φυτό που χρησιμοποιείται στη βαφική τέχνη

Νησιώτικα: σχέδιο τσουρεπιών

Ξόμπλια: Σχέδια που φέρουν τα τσουρέπια

Ξύλινο: υφαντική πρώτη ύλη

Πασσάλια: πάσσαλοι οι οποίοι τοποθετούνται στο έδαφος ή τον τοίχο για τη διεξαγωγή της φάσης του ιδιάσματος των νημάτων

Πγίτσα: σχέδιο τσουρεπιών

Πεδιλόγα: είναι το σταυρωτό μάζεμα του νήματος – όταν πρόκειται για στημόνι ή φλόκο - με τη χρήση του αντίχειρα και του μικρού δαχτύλου του αριστερού χεριού κατά τη διάρκεια του μαζέματος του νήματος στο αδράχτι. Το μάζεμα του νήματος πεδιλόγα από το μασούρι γίνεται ακόμη όταν η γυναίκα χρειάζεται μικρή ποσότητα νήματος για τη διεκπεραίωση μιας εργασίας.

Πεταλάκι: σίδερο που εφαρμόζει στο πέλμα του παπουτσιού για την αποφυγή της φθοράς του

Ποδιά σαμαριού: είδος επαγγελματικού υφαντού που τοποθετείται πίσω από το σαμάρι του μουλαριού και χρησιμοποιείται για την προστασία του ζώου από τις άσχημες καιρικές συνθήκες.

Πουκάρι: μαλλί ενός προβάτου

Πουτράκια: σχέδιο τσουρεπιών

Προπόδια: σοσόνια στα οποία τοποθετείται σαμπρέλα στο πέλμα τους και χρησιμοποιούνται ως αυτοσχέδια παπούτσια κατά τη διάρκεια της κατοχής

Ραφτάτ'κα: κρυφή γλώσσα πλανόδιων ραφτάδων

Ρουκόφλα: φύλλα αραβοσίτου

Σαϊσματα: τσόλια

Σαργιά: η βρομιά που βγαίνει από το πλύσιμο των μαλλιών

Σελιάχι: είδος πορτοφολιού που τοποθετείται πάνω στο ζωνάρι

Σιαλβάρια: είδος περισκελίδος

Σκρούμπος: η μάλλινη σκόνη που προκύπτει από το κάψιμο ενός μάλλινου υφάσματος και τοποθετείται πάνω στον ομφαλό του βρέφους τις πρώτες ημέρες της γέννησης του μέχρι αυτός να πέσει.

Συντρόφι: βρακί, ανδρικό εσώρουχο

Σχοινοτσούρεπο: το σχοινί το οποίο δένεται περιμετρικά του ποδιού πάνω από τα ανδρικά και γυναικεία τσουρέπια και ενισχύει τη στερέωση του τσουρεπιού στο πόδι

Σχτιά: υφαντά ενδύματα ή σκεπάσματα

Ταϊστά υφαντά: είναι τα υφαντά των οποίων η ύφανση είναι πυκνή

Ταλαγάνι: ανδρικός εξωτερικός επενδύτης

Τραχιλιά: στήθος

Τσόλια : βελέντζες χωρίς φλόκο

Ύφανση με ντάμες: είναι η ύφανση που φέρει ριγέ διάκοσμο

Τσουρέπια: πλεχτές ανδρικές, γυναικείες και παιδικές κάλτσες

Ύφανση με σαϊτιές: είναι η ύφανση που δεν φέρει διάκοσμο

Φασκιά: ο ιδιαίτερος τρόπος τυλίγματος των βρεφών με τα σπάργανα

Φλοκιάρα βελέντζα: Βελέντζα με φλόκο

Φστανίσιο: ονομάστηκε το 1948 το ύφασμα που χρησιμοποιήθηκε για το ράψιμο φουστανιών

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

1^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΜΑΡΙΑ ΝΤΕΜΟΥ-ΓΑΒΡΙΗΛ

Μ.Ρ. Θέλω να μου πεις καταρχήν πόσο χρονών είσαι.

Μ.Γ. Είμαι 80 (1936)

Μ.Ρ. Γεννήθηκες στο χωριό ή εδώ;

Μ.Γ. Στο χωριό αλλά έφυγα δεν έμεινα εκεί. Ναι, φεύγαμε κατάλαβες. Πήγαινε ο πατέρας μ' το καλοκαίρι για τρεις μήνες ήταν δάσκαλος. Κατάλαβες, στις διακοπές.

Μ.Ρ. Ήταν και οι δυο γονείς σου από Χουλιαράδες;

Μ.Γ. Και οι δυο.

Μ.Ρ. Η μαμά σου πως λεγόταν στο επίθετο;

Μ.Γ. Μαλάμου

Μ.Ρ. Κι ο μπαμπάς σου;

Μ.Γ. Ντέμος

Μ.Ρ. Εσύ από πόσο χρονών άρχισες να υφαίνεις;

Μ.Γ. Δεν θυμάμαι ακριβώς με τη μαμά μου

Μ.Ρ. Η μαμά σου σ' έμαθε;

Μ.Γ. Η μαμά μου, ναι

Μ.Ρ. Υφαίνες πάντα σε τέτοιο αργαλειό ή ύφανες και σε αργαλειό που ύφαιναν δίμιτα υφάσματα; Και τους άλλους με τέσσερις πατήθρες;

Μ.Γ. Κοίταξε σε κείνες τις τέσσερις πατήθρες έχω κάνει καραμελωτές. Ναι, με τη μαμά μου πάντα. Καραμελωτές κάναμαν εκεί με τέσσερις πατήθρες.

Μ.Ρ. Μετά συνέχισες σ' αυτόν τον αργαλειό;

Μ.Γ. Ε, μετά είχαμαν άλλον ένα

Μ.Ρ. Δίμιτα υφάσματα έκανες;

Μ.Γ. Όχι, όχι

Μ.Ρ. Η μαμά σου έκανε δίμιτα;

Μ.Γ. Όχι, όχι. Αυτά τα έκαναν οι βλάχοι συνήθως τα δίμιτα

Μ.Ρ. Τα δίμιτα υφάσματα που έκαναν τα σιγκούνια στο χωριό ποιοι τα ύφαιναν;

Μ.Γ. Δεν ξέρω. Δεν έκανα από αυτά. Εδώ στα Σερβιανά που ήταν ο πατέρας μου δάσκαλος, εδώ τα 'καναν αυτά τα πράματα. Και τα κάνανε κουστούμια, και τα κάναν παντελόνια, και τα κάναν σακάκια

Μ.Ρ. Εσύ τι χρησιμοποίησες για τον αργαλειό;

Μ.Γ. Μόνο μαλλί από πρόβατο.

Μ.Ρ. Έκανες καθόλου τράγια;

Μ.Γ. Όχι.

Μ.Ρ. Εσύ θέλω τώρα να μου πεις για την υφαντική τέχνη. Πως έπαιρναν το μαλλί, πως κούρευαν τα ζώα, πως τα πλένατε;

Μ.Γ. Τα κούρευαν τα ζώα, τα πλένανε τα μαλλιά, τα πλέναμε με ζεστό νερό.

Μ.Ρ. Τα ζώα τα κούρευαν μια φορά. Για μια χρήση το χρησιμοποιούσατε όλοι το μαλλί;

Μ.Γ. Ναι, το πιο μακρύ για στημόνια, αυτά για τις φλοκάτες για στημόνι και τα πιο πολλά για υφάδια., όπως είναι αυτό.

Μ.Ρ. Μετά τα πλένατε;

Μ.Γ. Τα πλέναμε τα μαλλιά με ζεστό νερό, τα ζεματάγαμε και μετά τα ξεπλέναμε. Μετά τα λιάζαμε στον ήλιο και μετά οι γερόντισσες τώρα τι να σου πω, τα γραίνανε. Τα ανοίγαμε. Μετά ήταν οι λαναριστικές μηχανές. Παλιά στο χωριό είχαν λανάρια τα

λέγανε. Ήταν αυτά δυο που είχαν σαν χτενάκι απού κάτω κι βάναν έτο' καθόταν κάτω κι τα βάναν στα πόδια και τα φτιάχναν μόνοι τους. Μετά βγήκαν οι μηχανές αυτές που φτιάχνανε. Τα πήγαιναν εκεί και μετά τα 'φερναν με μέτρο.

M.P. Δύσκολο το λανάρισμα;

M.G. Λίγο κουραστικό

M.P. Μετά από το λανάρισμα; Το γνέσιμο;

M.G. Το γνέσιμο

M.P. Το κάνατε με τη ρόκα ή είχατε και τσικρίκι;

M.G. Ίδώ μη τις ρόκες κάνν'. Ιγώ δεν έχω κάν'. Τα δίναμε σε γερόντισσες και τα έκαναν. Οι βλάχισες είχαν τα τσικρίκια. Εδώ όλα τα χωριά τα δικά μας, εδώ ήταν με τη ρόκα.

M.P. Μετά το γνέσιμο;

M.G. Τι σχέδιο ήθελες να κάνεις. Αν ήθελες να κάνεις φλοκοτό , τέτοιο

M.P. Το μαζεύατε στο αδράχτι;

M.G. Το μαζεύαμε στο αδράχτι. Αυτή η δρούγα. Αυτά που υφαίναμε μετά να κάνουμε κεντητά τα μαζεύαμε διασίδια. Είχαμαν ανέμη. Τα μαζεύαμε διασίδια για να βαφτούν

M.P. Πως τα βάφατε; Με φυτικές βαφές ή με χημικές;

M.G. Αυτό είναι το ριζάρι που λένε. Κατάλαβες η ρίζα. Η μάνα σου πρέπει να τα ξέρει.

M.P. Τα ξέρει η μάνα μου, έκανε.

M.G. Τα άλλα είναι με βαφές

M.P. Χρησιμοποιούσατε και φυτικά και χημικά;

M.G. Και χημικά, ναι. Το περισσότερο χημικά

M.P. Οι χημικές βαφές ξέβαφαν περισσότερο;

M.G. Ε, αυτά κει όπως είναι το ριζάρι δεν ξηβάφτ'. Οι χημικές λίγο αν δεν ήξεραν να τα βάψουν κι καλά, να τα βράσουν να ξέρουν καλά τα ξέβαφταν. Ξηβάφτουν λίγο. Όχι πάρα πολύ αλλά...

M.P. Είχες πρόβλημα όμως στο να πετύχεις το ίδιο χρώμα στις φυτικές άμα έμμενες από νήμα.

M.G. Πάντα το πετύχαινα, μα τη μάνα μου βέβαια. Ε, ακριβώς, παίρναμαν τα φυτά αλλά πάντα λίγο διαφορά πρέπ' να έχει.

M.P. Μετά μαζεύατε το στημόνι σε κουβάρι;

M.G. Όπως είμαι κει όταν έβανα να υφάνω όπως είναι διασίδ', το 'βαζα στην ανέμη πάλι και το μάζεμα ή κλωστές έκοβα. Το κίτρινο δεν ήθελε κουβάρι. Ή κουβάριαζα και τα έριχνα ακριβώς εδώ και τράβαγα από μια κλωστή

M.P. Μετά ίδιασμα;

M.G. Α, αυτό τώρα είναι μάζεμα. Πρώτα το ίδιαζαν. Αυτό το ίδιαζαν. Η μάνα μ' το έκανε και στον τοίχο και κάτω.

M.P. Εσύ πως ίδιαζες; Κάτω ή στον τοίχο;

M.G. Η μάνα μου τα έκανε αυτά πάντα στον τοίχο. Η μάνα μου και μετά εδώ ήθελαν να ξέρουν αυτές που μάζευαν για να τα κάνουν καλά. Αλλού τα πήγαιναν και τα μαζεύανε.

M.P. Χρειαζόταν δυο γυναίκες για να τα μαζέψουνε;

M.G. Και μια. Μια θα' ταν πως ήταν μπροστά και μια εδώ που ήφερνε αυτό το αντί. Κατάλαβες ήταν σαν τον αργαλειό. Αυτές ήταν όχι ειδικές αλλά είχαν πείρα σ' αυτό. Εγώ δεν μάζεμα.

M.P. Μίτωμα;

M.G. Το μίτωμα εδώ

M.P. Χρειαζόταν δυο γυναίκες

M.G. Δυο

M.P. Με το χέρι παίρνατε η μια από την άλλη ή με την κονταρίτσα;

M.G. Η κονταρίτσα χρειαζόταν για το χτένι και με το χτένι μέσα στο αντί. Κουντά είχαμε τα μιτάρια. Τα πηράμαν στου μντάν αυτό. Ιδώ το βλέψ πως είναι. Τακ το γυρνάμαν έτσι και μια κλωστή. Τα περνάμε ιδώ. Είναι τα δυο τα μτάρια. Ένα πηγαίνει κάτω ένα πάνω. Όταν πατάμε τις πατήθρες κάτω. Ανεβοκατεβαίνουν, να. Κι μητά του πηράμαν μη την κονταρίτσα στο χτέν'. Μητά του δέναμαν στου αντί κι αρχίζαμαν κι υφαίναμαν.

M.P. Δύσκολος ο αργαλειός;

M.G. Δεν νομίζω

M.P. Σου άρεσε;

M.G. Ναι

M.P. Σαμαροσκούτι έχεις κάνει;

M.G. Όχι

M.P. Χειραμίσια, ατάιστα;

M.G. Ατάιστα δεν έκανα 'γω ατάιστα. Πάντα τα τάζα. Να γίνει κιλίμι, κεντητό, περισσότερο κεντητό. Για δικά μου έκανα. Η μάνα μου είχε αρχίσει από το χωριό ακόμα κι είχε τόσο αυτό. Μου 'φερε τον αργαλειό ιδώ όταν ήρθαμαν ημείς κι μητά πήραμαν αυτό κι συνέχιζαν ιδώ για προίκα των κοριτσιών που έφτιαχναν.

M.P. Μου είπες ότι έκανες και τις καραμελωτές στον άλλο τον αργαλειό;

M.G. Στον ίδιο αργαλειό ιδώ με τέσσερις πατήθρες

M.P. Έμπαιναν οι τέσσερις σ' αυτόν;

M.G. Μπαίν' αλλά θέλει τέσσερις πατήθρες με τα μτάρια για να πηγαίνουν...

M.P. Βάζατε σ' αυτές τις καραμελωτές και βαμβάκι;

M.G. Ναι μια σαΐτα βαμπάκι, μια μάλλινο.

M.P. Μιτάρια έχεις κάνει εσύ μόνη σου;

M.G. Ιγώ όχι. Η πεθερά μου τα έκανε τα μτάρια αυτά. Ήξερε και τα έκανε.

M.P. Έκανες καθόλου μάλλινα του νερού, κουρέλια;

M.G. Κουρέλια, του νερού κουβέρτα έχω κάνει αλλά και κουρέλια έχω κάνει με ωραία...

M.P. Εσύ δεν έκανες καθόλου για την ενδυμασία υφαντά, μόνο για το σπίτι;

M.G. Τάπητα, τα πάντα

M.P. Από μάλλινα του νερού έκανες φλοκάτες, τσόλια, κουβέρτες του νερού;

M.G. Κουβέρτες του νερού όχι πολλές γιατί δεν μ' άρεγαν κι τόσο κι έκανα μόνο ταπέτα κεντητά, στρώσεις, διάδρομο

M.P. Πάντες για τον τοίχο;

M.G. Απ' όταν παντρεύτικα δεν έκανα. Η μάνα μου έκανε και πάντες για τον τοίχο

M.P. Έκανε και τη μεγάλη πάντα για κρεβατοκάμαρα ή έκανε μόνο τις μικρές που ήταν γύρω, γύρω από το τζάκι;

M.G. Κοίταξε η μάνα μου παλιά είχε μπάντα την Γκόλφω με τον Τάσο. Δηλαδή την είχε υφάνει φαρδιά.

M.P. Πολύχρωμες μαντανίες, μαυροκόκκινες;

M.G. Μαυροκόκκινα ιγώ δεν έκανα μαυροκόκκινα άλλα χρώματα. Σου λέω μαντανίες δεν πολυέκανα. Κανα δυο καραμελωτές. Περισσότερο τάπητα έκανα ιγώ και τέτοια.

M.P. Μπουχαροποδιές, μαξιλάρια έκανες;

M.G. Στουν αργαλειό έχω κάνει μπουχαροποδιά.

M.P. Έκαναν παλιά στο χωριό μπουχαροποδιές αργαλείσιες, όχι κεντητές;

M.G. Αργαλείσιες έχω. Έχω στα Σερβιανά μπουχαροποδιά και την έχω φτιαγμένη μόνη μου. Την είχα πάρει από την οικοκυρική σχολή του Καλεντζίου. Κι είχε ένα μπουκέ μπροστά κι από ένα παγώνι από εδώ κι από εκεί. Αλλά την έχω στα Σερβιανά στο τζάκι.

M.P. Μαλλινοςέντονα έκανες καθόλου;

M.G. Μαλλινοςέντονα έχω κάνει

M.P. Τα απλά ή με σχεδιάκι;

M.G. Με σχεδιάκι με τις τέσσερις πατήθρες. Με βαμπάκι και μαλλάκι. Μαλλάκι όχι τέτοιο. Μαλλάκι έτοιμο

M.P. Λιναρένια; Ξύλινα;

M.G. Τίποτα απ' αυτά.

M.P. Αυτά τα υφαντά τα χρησιμοποιούσαν και για την προίκα της κοπέλας. Πόσα περίπου έπαιρνε μια κοπέλα;

M.G. Αναλόγως ο γονείς τι είχε. Πάντα από δυο στρώσεις τάπητα θα είχε κάθε κοπέλα, για κρεβατοκάμαρες. Έφτιαχναν δυο μικρότερα κι ένα μηγάλο. Μπορεί να είχαν κι από μια στρωσιά φλουκουτά όπως έφτιαχναν τότε μη τις βελέντζες. Έκαναν κι απ' αυτές τις βελέντζες φλουκουτές.

M.P. Στην εποχή σου γινόταν προικοσύμφωνα για το τι υφαντά θα πάρουν;

M.G. Στην εποχή μου όχι. Γρηγορότερα ναι. Ναι, και τι ρούχα. Έχω ακούσει δηλαδή παλιά. Στην εποχή μου, όχι.

M.P. Αν κάποια κοπέλα ήταν υφάντρα είχε υψηλότερη θέση, είχε περισσότερες πιθανότητες να την προτιμήσει κάποιος;

M.G. Όχι, δεν νομίζω. Κοίταγαν οικογένειες. Από τι οικογένεια ήταν η κάθε μια και τι προίκα είχαν

M.P. Ναι, έπαιζε ρόλο και η προίκα. Σήμερα οι γυναίκες ξέρουν πώς να συντηρούν αυτά τα υφαντά;

M.G. Τώρα τι να σου πω ξέρουν; Ούτε πώς να τα πλύνουν δεν θα ξέρουν. Εγώ φοβάμαι δεν θα ξέρουν.

M.P. Από τι καταστρέφονται;

M.G. Από ζεστά νερά κι από τα απορρυπαντικά αυτά.

M.P. Από τη σκόνη, τα έντομα;

M.G. Από τα έντομα είναι αυτή η μουσίτσα. Είδες που είχα χώσει μέσα ναυθαλίνη, κάμφορα.

M.P. Υγρασία;

M.G. Η υγρασία, οι ατμοί να κλειστούν μες την ντουλάπα

M.P. Οι παλιές υφάντρες είναι σε θέση να διδάζουν αυτή την τέχνη να τη μάθουν οι νεότεροι;

M.G. Αρκεί να το θέλουν.

M.P. Με ποιον άλλο τρόπο μπορεί να διασωθεί; Υπάρχει ενδιαφέρον από τον κόσμο;

M.G. Δεν νομίζω. Καθόλου δεν υπάρχει ενδιαφέρον γιατί δεν θέλουν τα μάλλινα. Μέχρι τα καλά τα κεντητά τα έχουν βγάλει στα σκουπίδια. Κατάλαβες; Γιατί θέλουν πλύμα. Θέλουν συντήρηση καλή. Δεν θέλουν σι ζηστά νηρά. Στη νηρουτρουβιά μη κρύου νηρού.

M.P. Στο χωριό έκαναν στο επίπεδο της οικογένειας. Δεν έγινε κάποια οργανωμένη κίνηση να γίνει κάποια βιοτεχνία.

M.G. Πρέπ' να του θυμάται κι ου πατέρας σ' γιατί σου λέω δεν έζησα στο χωριό ιγώ. Πήγαινα μόνο όταν πήγαινε διακοπές ο πατέρας μ' για δυο μήνες. Στις Χουλιαράδες πρέπ' να 'ταν υφαντουργείο, ταπητουργείο.

M.P. Ταπητουργική σχολή για χαλιά

M.G. Για όρθια χαλιά, ναι. Μάλλινα που πήγηναν τα κουρίτσια κι έπηναν ένα μηρουκάματο.

M.P. Αυτή η σχολή υπήρχε αλλά δεν υπήρχε κάτι οργανωμένο να βγάζει π.χ. στρώσεις.

Μ.Γ. Για τέτοια πράγματα

Μ.Ρ. Ζητούσαν σε σας που υφαίναται να σας πληρώσουν και να πάρουν υφαντά;

Μ.Γ. Κοίταξε γώ δεν ύφαινα ξένα για να μου ζητήσουν αλλά πολλές που ξέρω που ήθελαν να φτιάξουν εδώ στα Γιάννενα απ' όταν ήρθα κι ιδώ η διπλανή που σου λέω τα έδινε σε υφάντρες να υφάνουν τα ταπέτα αυτά τα κεντητά που ήθελαν.

Μ.Ρ. Ωραία κυρία Μαρία δεν έχω κάτι άλλο να σε ρωτήσω. Σ' ευχαριστώ πολύ

Μ.Γ. Τι ευχαριστείς. Να 'σαι καλά.

2^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΜΠΕΝΕΚΟΥ-ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

M.P. Πόσο χρονών είσαι κυρία Ελευθερία;

Ε.Π. Ιγώ είμαι μικρή μάνα μ', 87 (1929)

M.P. Γεννήθηκες στο χωριό;

Ε.Π. Στο χωριό

M.P. Παπακώστα λέγεσαι στον άντρα σου;

Ε.Π. Ναι

M.P. Στο δικό σου επίθετο το πατρικό;

Ε.Π. Μπενέκου λέγουμει στου πατρικό. Γιάννης Μπενέκος

M.P. Ύφανες από μικρή;

Ε.Π. Όχι και τόσο από μικρή ύφανα. Ιδώ που 'ρθαμαν, ιδώ ύφανα. Κι στου χουριό λίγο αρχίσαμεν κι εκεί. Κάναμαν κι εκεί. Όταν φύγαμαν απ' του χουριό ιδώ τον αργαλειό τον έφτιασα.

M.P. Πότε ήρθες στα Γιάννενα;

Ε.Π. Τα είχα και τα τρία τα πιδάκια μ'.

M.P. Τι χρησιμοποιούσατε για να υφάνετε; Μαλλί από τα πρόβατα;

Ε.Π. Από τα πρόβατα

M.P. Ύφανες και με γίδινο μαλλί;

Ε.Π. Και με γίδινο. Έκανα κι τράιο.

M.P. Ύφανες και καραμελωτές, μαλλινοσέντονα με τέσσερεις πατήθρες;

Ε.Π. Όχι

M.P. Θέλω να μου πεις από την αρχή πως κούρευαν τα ζώα, πως έπαιρναν το μαλλί και τι έκαναν μετά

Ε.Π. Τα κουρεύαμαν. Τα κουρεύαμαν. Τα κουλουκρίζαμαν πρώτα. Το Μάρτη. Παίραμαν πρώτα απού κάτ' τς κοιλιές κι αφήναμαν τς κάπες απ' πάν' κι αυτό του λέμαν κουλουκούρσμα. Παίραμαν αυτά τα κουντά τα μαλλιά, τα πλέμαν, τα βάναμαν ξέχουρα. Παίραμαν του πουκάδ' λέμαν' απού πάν' κι του βάναμαν κι κείνου ξέχουρα. Όταν θέλαμαν να φτιάσουμε φλόκο, φλοκάρα βελέντζα βάζαμαν αυτό το μαλλί που είχε από πάν' κι του διαλέμαν κι αυτό το μακρύτερο, το κουντότηρο. Ήταν κουντά κείνα κι βάναμαν κι απού τα' αρνάκια. Κείνου απού τα' αρνάκια να δείχν' πιο καλά του ύφαμα, το υφάδ'. Το σμόν' κι ου φλόκους ήταν τα καλύτερα κι ας γέννταν καλές οι βιλέντζες.

M.P. Μετά παίρνατε το μαλλί. Τι κάνατε; Τα πλένατε;

Ε.Π. Τα πλέναμαν. Τα γραίναμαν μητά. Τα βάναμαν χώρια του κουντό, χώρια του μακρύ. Τα λαναρίζαμαν, στα λανάρια κι αρχίζαμαν κι γνέθαμαν.

M.P. Δύσκολο το λανάρισμα;

Ε.Π. Α, ήταν και δεν ήταν. Ημείς το 'χαμαν μαθμαίνο. Μας άρει κι λέμαν πότι να λαναρίσουμε κι να κάνουμε κι δλειές όξω. Είχαμαν κι ζλάπ' δεν γέννταν όλα.

M.P. Το γνέσιμο που το κάνατε; Στο τσικρίκι ή στη ρόκα;

Ε.Π. Στ' λάκα, όξω. Όξω πηγαίναμαν για τα ζώα. Είχαμαν κι τ' ρόκα ιδώ κι γνέθαμαν κι σμαζεύαμαν μητά ζώα. Του σμόν' που γνέσαμαν κάτ' κι του σφοντύλι το 'χα κεί. Φέρτου να του ιδεί η κουπέλα. Έγνησα ηγώ ιδώ που 'ρθα μάνα μ', έγνησα ιδώ. Ιδώ τουν έφτιασα τουν αργαλειό κι ιδώ τουν έχω τουν αργαλειό.

M.P. Πως το μαζεύατε στο αδράχτι;

Ε.Π. Το σμόν' κι τουν φλόκου του γνέθαμαν κάτου. Το υφάδ' ήταν πέρα.

M.P. Το τράγιο πως το επεξεργάζεστε; Τι το κάνατε;

Ε.Π. Κι αυτό το διαλέμαν κι λέμαν κι αυτά τα κουντά τα μαλλιά θα τα βάλουμει μη λίγου τράιο μέσα για να κρατθεί κεί κι κρατιούνταν κι γίγκαν βιλέντζεις. Τς φτιάναμαν υφαντά χειράμια κι μη τράιο μέσα

M.P. Πως το ανακατεύατε το τράιο; Πως το κάνατε τουλούπα;

Ε.Π. Γυρίζαμαν στ' λανάρα, στου λανάρ' του βράδ' μαζί μη σόδα του γυρίζαμαν πουλλές φορές στου λανάρ'. Κι γέννταν καλό κι του βάναμαν ημείς. Φτιάχναμαν κι τριχιές. Χρειαζομέσταν να φορτουθούμει .

M.P. Βάψιμο;

Ε.Π. Βάψιμο στου καζάν'.

M.P. Με χημικές βαφές ή είχατε και φυτικές;

Ε.Π. Ήταν και οι φυτικές. Ήταν ένας που πααίναμαν κι βγάζαμει τη φλούδα. Πααίναμαν για φρόξο. Για να βάλουμει στα σιγκούνια. Βγάζαμαν φλούδα. Πααίναμαν θμάμει μη τ' μακαρίτσα τ' μάνα μ' π' πήγαινα στου μύλο τ' Κοροβέσ' που 'νει κάτ' ικεί κι χωνομέσταν κάτ' στου λόγκο κι ώθε ήταν φράξος κοντός τον κόβαμε κι του δίναμαν κάτ' του μάσαμαν κι του σμπάμαν μητά για να ξηφλουδστεί.να πάρουμει ημείς τ' φλούδα. Κι ικείν'η φλούδα έβγαζει μπουγιά.

M.P. Κρατιόταν καλύτερα οι φυτικές βαφές από τις χημικές; Δεν ξέβαφαν;

Ε.Π. Δεν ξέβαφαν. Ικείνες βόηθαγαν πηρισσότερο.

M.P. Μετά θέλω να μου πεις πως μαζεύατε το στημόνι σε κουβάρι για να το ιδιάσετε.

Ε.Π. Σι κουβάρ' γιατί μ' αυτό που του περάμαν το ράμμα, τα ράμματα.... πόσα κηφάλια λέμαν θα του βάλουμει; Τα σιγκούνια θέλουν τόσο κηφάλια. Του κάθι ένα είχει τα μέτρα του κι του βάζαμαν κι του ιδιάζαμαν κι του μαζεύαμαν μητά

M.P. Ύφαινες και δίμιτα;

Ε.Π. Όχι δεν φτιάναμαν. Τα σιγκούνια θμάμει ύφαιναν οι γυναίκες και μας το 'φτιαχναν άλλες έτσ', άλλεις. Ιγώ δεν ύφανα τέτοιο δίμιτο. Έχω σιγκούνια

M.P. Στην ηλικία σου γυναίκες υπήρχαν που ύφαιναν δίμιτα; Μέχρι το '30, το '40;

Ε.Π. Να σ' πω.

M.P. Ο ράφτης που ήταν στο χωριό τα έφτιαχνε αργότερα τα δίμιτα τα υφάσματα που ήταν για τα σιγκούνια ή υπήρχαν στο εμπόριο δίμιτα και τα αγόραζαν;

Ε.Π. Όχι, τα φτιάνει ου ράφτς. Ήταν ειδικοί γερόντοι. Τα φτιάνει ου ράφτς τα σιγκούνια. Τουν παίραμαν στου σπίτ' του ράφτ'. Τα' φτιάναμαν του φαϊ. Τουν κρατούμαν ικεί όλη μέρα κι του βράδ' πάηνει σπίτι τ' ου ράφτς κι μας έραβει σιγκούνια κι να παίρν' του μέτρο τς κάθε μιας. Τουν είχαμαν σπίτ' κι αν θέλαμαν κι άλλου κάτ' πράμα να φτιάξουμει. Κάπα παράδειγμα. Παίραμαν ράφτ'.

M.P. Μετά τυλίγατε το στημόνι στο πίσω αντί και μετά μιτώνατε;

Ε.Π. Ναι, κι είχαμε τα μιτάρια κι του πηράμαν στου ένα μτάρ' κι στου άλλου κι πατάμαν την πατήθρα για να σταυρώνει. Του χτυπάμε με το χτένι

M.P. Μιτάρια έχεις κάνει μόνη σου;

Ε.Π. Όχι. Το 'δινα του νήμα κι μου το 'φτιαναν άλλοι

M.P. Μετά ήταν έτοιμος ο αργαλειός ξεκινούσατε να υφαίνεται; Μαλλινοσέντονα ύφανες;

Ε.Π. Όχι

M.P. Σ' αυτά έβαζαν και βαμπάκι μέσα εκτός από το μάλλινο;

Ε.Π. Έβαζαν. Αυτά, ναι

M.P. Εσύ ύφανες και για ρούχα απ' αυτά που φορούσατε;

Ε.Π. Όχι

M.P. Μάλλινα του νερού έκανες; Φλοκάτες, τσόλια, κουβέρτες;

Ε.Π. Ναι, απόστασα

M.P. Ταϊστιά, στρώσεις, διαδρόμους, πάντες για τον τοίχο;

Ε.Π. Ναι

M.P. Μαντανίες μαυροκόκκινες, πολύχρωμες;

E.Π. Ναι αγαθωτά τέτοια πράματα

M.P. Μπουχαροποδιές κάνατε αργαλήσιες ή ήταν κεντητές;

E. Π. Όχι. Μπορεί κιόλει να το ήταν κι αυτό το πράμα μέσα

M.P. Μαξιλάρια έκανες;

E.Π. Ναι

M.P. Και ταϊστά και ατάιστα; Τα μαυροκόκκινα που έχουν στο χωριό;

E.Π. Ναι

M.P. Βελέντζες έκανες τράγιες;

E.Π. Έκανα

M.P. Κάπες;

E.Π. Ναι

M.P. Έκαναν και μπλαρότσολα και ποδιές για τα σαμάρια;

E.Π. Εμάς δεν μας χρειάζνταν. Δεν είχαμε μουλάρια.

M.P. Τρουβάδες κάνατε;

E.Π. Τρουβάδες, ναι.

M.P. Τι τρουβάδες είχαν στο χωριό;

E.Π. Ήταν τα κοτάκια. Πως τα λένε;

M.P. Καρό;

E.Π. Καρό κι ήταν πολλά σχέδια. Κοντά η κάθε μια το 'φτιανει του νήμα, τα γνέματα.

M.P. Τελειώσαμε με τα υφαντά. Μπορείς να μου πεις για τα ρούχα που φορούσαν οι άντρες; Απ' όταν ήσουν παιδί πως θυμάσαι να ντύνονται οι μεγαλύτεροι και πως οι νεότεροι; Θυμάσαι τους μεγαλύτερους να φοράνε τις σιαλβάρες;

E.Π. Φόραγαν οι παπούδες. Ιγώ τουν μπάρμπα μ' τουν ιδεκέι που μας έραβει σιγκούνια που φόραγει τέτοιου πράμα. Ζηστό, να 'χνει οι άντρεςις ζηστά τα.... Ιγώ στις δικούς μου τς γηρόντς δεν ήταν τέτοια.

M.P. Τον θυμάσαι όμως αυτόν να φοράει τέτοιο μάλλινο;

E.Π. Ναι

M.P. Από πάνω τι είχε; Πουκάμισο με τα φαρδιά μανίκια φόραγε;

E.Π. Όχι.

M.P. Αυτό το παπαδίστικο χωρίς γιακά;

E.Π. Είχαν έτσ'.

M.P. Γιλέκο από πάνω;

E.Π. Γιλέκο έβαναν οι άντρες. Αυτοί οι παπούδες είχαν

M.P. Μάλλινο;

E.Π. Που να το 'βρισκαν; Όλοι ου κόσμος έβαναν του μάλλινου κι ιδού μπρουστά κι πίσου. Δεν έβαναν μάλλινου του μπρουστά που 'χαν τα τσιπάκια αυτά. Πίσου ου καθένας όπως. Αν του χρειαζόταν τα 'βανει κι πίσου. Τα ήταν κι πίσου

M.P. Αυτά τα είχαν οι πιο παπούδες. Οι πιο νέοι είχαν κουστούμι δίμιτο; Είχαν από ρετσίνες; Από τι θυμάσαι;

E.Π. Ήταν κι μη δίμιτο, ήταν κι μη ριτσίνεις. Μη τα ριτσίνια κι μ' αυτά τ' άλλα τα πάνινα. Είχαν, απ' όλα είχαν

M.P. Τι χρώμα είχαν τα πουκάμισα; Τι χρώμα τα σακάκια; Το κουστούμι; Σκούρα;

E.Π. Σκούρα

M.P. Και τα πουκάμισα ήταν σκούρα ή είχαν άσπρα πουκάμισα;

E.Π. Έβαναν κι κανά άσπρο τς καλές μέρες. Τς άλλες μέρες ήταν...

M.P. Από μέσα είχαν μάλλινες φανέλες;

E.Π. Μάλλινες αλλά άσπρες

M.P. Βρακί φόραγαν;

Ε.Π. Φόραγαν

Μ.Ρ. Μακρύ;

Ε.Π. Μακρύ

Μ.Ρ. Πάνινο ή υφαντό;

Ε.Π. Ήταν ένα ύφασμα, ένα πράμα που ήταν σαν μάλλινο πράμα για το χειμώνα. Του καλοκαίρ'...

Μ.Ρ. Αυτό το αγόραζαν ή το έπλεκαν οι γυναίκες;

Ε.Π. Κάποιοι ανθρώπ' ήταν απ' του ύφαμα, άλλοι τα' αγόραζαν

Μ.Ρ. Κυλλότες φόραγαν;

Ε.Π. Α, ναι. Αυτό το 'χει ου πατέρας μ'. Τέτοια φοράει.

Μ.Ρ. Υφαντό ή από ύφασμα;

Ε.Π. Από ύφασμα μ' φαίνεται. Έβαναν οι άντρες τέτοιο

Μ.Ρ. Για πες μου πως ήταν αυτά τα παντελόνια;

Ε.Π. Ιδώ στηνό κάτ' ιδώ, κουμπωτό. Είχει κουμπιά ιτούτο, στηνό. Ιδώ ήταν λίγου μπούφαφου πέρα

Μ.Ρ. Από πάνω είχε ταλαγάνια; Μέχρι πότε τα είχαν;

Ε.Π. Ταλαγάνια είχε ένα ου πατέρας μου κι το 'χει ασταρουμένου αφού μέσα μη ύφασμα. Ήταν σαν να ήταν πανωφόρι φτιαγμένο κι γύρα τα' ιδώ να τ' φύγει του δέλου του είχε μη γαϊτάν'. Τότι ήταν κι ένα γαϊτάν'.

Μ.Ρ. Κόκκινα γαϊτάνια;

Ε.Π. Τι ήθελε ο ... Το κόκκινο το είχαν. Του είχαν του κόκκινο

Μ.Ρ. Είχε και κουκούλα πίσω το ταλαγάνι;

Ε.Π. Ναι κι κούμπωνε μπροστά

Μ.Ρ. Γιακάδες είχε;

Ε.Π. Είχει ξέχουρους κι αυτό. Τότι κει κι που κούμπαγαν πίσου είχαν κι να το 'νει ξέχουρο.

Μ.Ρ. Στο λουλάκι βαμμένα;

Ε.Π. Όχι, στο λουλάκι ήταν τα μπλε πράματα. Ικειός που 'χει σκούρα ήταν σ' αυτά μη ένα πράμα σαν να ήτανε μ' ένα πράμα τι να σ' πω πως το 'ληγαν αυτό; Μαύρο βαμμένο αλλά του βάφαμαν μέρες πολλές. Του ζεστενάμαν μέρες πολλές. Μ' αυτά που πέραμαν πααίναμει κι βγάζαμει τη φλούδα απ' το φράξο αλλά βάναμαν κι μια σκουριά. Αυτή ν' αγουράζαμαν αφού ιδώ μέσα απ' τα Γιάννινα. Πέραμαν σκουριά στα γύφτκα ικει π' βάραγαν, π' χτύπαγαν κι έκαναν άλλεις δουλειές κι έπηφταν σγκουριές κι τα βάναμει κι ικεινά μέσα τα πράματα

Μ.Ρ. Τη σκουριά γιατί τη βάζατε;

Ε.Π. Για να βάψ' καλύτηρα μη σκουριά

Μ.Ρ. Κάπες φόραγαν στο χωριό;

Ε.Π. Οι άντρες φόραγαν. Όχι όλοι. Φόραγαν. Τα έπηρναν να βγούνει κι οι κηρατζήδες ιδίως που 'χαν μλάρια το ηθελαν του ταλαγάν' στου κουρμί. Κι τράβαγαν του μλάρ' να φτάσ' στα Γιάννινα

Μ.Ρ. Οι κάπες είχαν μανίκια ή χωρίς μανίκια;

Ε.Π. Όπως τα ήθελε ο καθένας. Είχαν κι μη μανίκι. Άλλος το ήθελε έτσ' αλλά επί το πλείστον το μανίκι

Μ.Ρ. Κοντοκάπια έκαναν;

Ε.Π. Έκαναν κι τέτοια

Μ.Ρ. Με μανίκι κι αυτά;

Ε.Π. Όπως ήθελε ο καθένας.

Μ.Ρ. Σκούφιες φόραγαν;

Ε.Π. Φόραγαν να σ' πω αλλά αυτά τα πήραν έτμα. Ιδώ απ' τα Γιάννινα

Μ.Ρ. Τα άλλαξαν μετά; Έβαλαν καπέλο;

Ε.Π. Άργησαν να τα βάλν' τα καπέλα. Κουντά βγήκει του καπέλο. Σταμάτσαν οι σκούφιες.

Μ.Ρ. Τσουρέπια τι χρώμα είχαν;

Ε.Π. Τσουρέπια οι άντρες είχαν τα μάλλινα από τα πρόβατα αλλά τα βάφταμει μπλέ, τα βάφαμαν μαύρα. Άλλος το 'θελε να 'χει και σχέδιο απάν'. Άλλος το ηθελε έτσι

Μ.Ρ. Τσαρούχια;

Ε.Π. Τσαρούχια δεν έβαναν οι άντρες οι θκοί μας

Μ.Ρ. Δεν θυμάσαι να φοράει κανένας από τους παπούδες;

Ε.Π. Ο Αναστάης φόραει τσαρούχια. Φόραγαν

Μ.Ρ. Στον πόλεμο με τους Γερμανούς είχαν τσαρούχια;

Ε.Π. Ήταν ακόμα. Ό,τ' είχε ου κάθι ένας γιατί ήταν πουλλοί που ειχαν ζώα

Μ.Ρ. Υπήρχε τσαγκάρης στο χωριό που έκανε τσαρούχια;

Ε.Π. Υπήρχε τσαγκάρς π' μάλουνει τσαρούχια, μάλουνει παπούτσια

Μ.Ρ. Ωραία τελειώσαμε με τους άντρες. Να πούμε λίγο τις γυναίκες; Οι γυναίκες τι φόραγαν; Ξεκίνα από μέσα. Είχαν φανέλα;

Ε.Π. Άλλεις είχαν. Στν αρχή είχαν φανέλεις. Κουντά εξελίχτηκε η δλειά. Δεν έβαναν φανέλα χουντρή. Ε, διάληγαν του μαλλί κι μη ψλό μαλλί έπληκαν μοναχές τς.

Μ.Ρ. Βρακί φόραγαν;

Ε.Π. Φόραγαν

Μ.Ρ. Και παλιότερα ή αργότερα το έβαλαν;

Ε.Π. Όχι αργότερα φουρέθκαν κανονικά. Τς ήταν έτσ' οι γυναίκες.

Μ.Ρ. Πάνω από τη φανέλα τι βάζατε;

Ε.Π. Από πάν' το πουκάμισο. Άμα δεν είχαν πουκάμισο πάλιωνε ένα φόρημα που 'χαμαν απ' όξω του φτιάναμαν πκάμισου κουντά.

Μ.Ρ. Το πανί για το πουκάμισο το παίρνατε από εδώ από Γιάννενα;

Ε.Π. Από ιδώ. Κάπου μητά απού χρόνια ήφεραν κάτι τέτοια πράματα αλλά ιδώ έρνταν ου κόσμους κι τα πηραν κάτ'.

Μ.Ρ. Από πάνω φούστα;

Ε.Π. Φούστα

Μ.Ρ. Αργαλείσια;

Ε.Π. Η φούστα τα πλέμαν μη του βηλουνάκικι φτιάναμαν μη μύτεις τα φτιάναμαν. Έτσ' ήταν του πλέξμου

Μ.Ρ. Κάνατε και σχέδιο παραπάνω;

Ε.Π. Ναι, και σχέδιο

Μ.Ρ. Τι χρώμα τις κάνατε τις φούστες;

Ε.Π. Μη κόκκινου τν ήθηλει η άλλη, όπως τν ήθηλει κι να βάλει μαύρα τα χρώματα

Μ.Ρ. Χωρίς μανίκι οι φούστες;

Ε.Π. Χωρίς. Φτιάναμει ως ιδώ κι μητά του κουρμί απάν' του πλέμαν ξέχουρου. Αλλά αν είχαμαν λίγου ύφασμα απού άλλου πράμα που φκιάναμει, φκιάναμαν ικείνου κουρμάκι κι κουλάμαν τα' φούστα

Μ.Ρ. Υφαντές φόρεσες;

Ε.Π. Κι υφαντές.

Μ.Ρ. Από πάνω φουστάνι;

Ε.Π. Φουστάν' χουριάτκου φουράμαν. Αυτά τα 'ραβαν. Τα καλά τα φουρέματα τα ράβαμαν οι καλές μωδίστρες. Δεν είχαμαν στου χωριό έτσ' μωδίστρα να φτιάν' ικειά τα νυφικά τα φουρέματα. Πααίναμαν σ' άλλου χωριό

Μ.Ρ. Που πηγαίνατε; Σε ποιο χωριό;

Ε.Π. Στου Ελληνικό. Στου Λουζέτσ'. Ιγώ πήγα στου Λουζάτσ' κι τα 'φτιακα τα ρούχα μ'.

Μ.Ρ. Είχατε πιέτες δεξιά κι αριστερά στο στήθος;

Ε.Π. Το ένα το 'κανε στο ίδιο κι είχε αυτά τα τετράγωνα έτσ'. Ιδώ κεί ανάμησα ήταν του σχέδιο κεντημένου.

Μ.Ρ. Το κεντούσαν με χάντρες ή με κλωστές;

Ε.Π. Μη κλωστές. Τς μαύρεις κλωστές έβαναν κι αυτό ήταν ένα ως ιδώ κι έκανε απάν' αυτό του ένα κι τα' άλλα απ' ιδώ κι χώρζαν αυτά ανάμησα ήταν τα σχέδια τα μαύρα. Έβαναν ...κι λέουνταν Μαρία Παπακώστα αυτή κι σ' αυτή τη γυναίκα τα'ραβα 'γω.

Μ.Ρ. Στις νύφες το κεντούσαν στο στήθος;

Ε.Π. Το κένταει αυτή η ίδια η γυναίκα. Μας τα κένταει.

Μ.Ρ. Έβαζαν ζουλέ εδώ μπροστά στο στήθος παλιότερα;

Ε.Π. Παλιότερα έβαζαν. Φόρημα με ζουλέ έλεγαν. Αυτό το ήταν ξέχουρο αυτό κι το είχε το φόρεμα. Ιγώ αυτό δεν του φόρησα.

Μ.Ρ. Η μάνα σου το έβαλε;

Ε.Π. Ιγώ δεν τα' θμάμει τα' μάνα μ' να του είχε.

Μ.Ρ. Άλλες γυναίκες στην ηλικία της μάνας σου τις θυμάσαι;

Ε.Π. Ε, μπουρεί

Μ.Ρ. Η μάνα σου πότε ήταν γεννημένη;

Ε.Π. Ακούς δεν θμάμει

Μ.Ρ. Θυμάσαι αν ως το '40 ήταν ο ζουλέ;

Ε.Π. Τα ήταν. Ως το '50 όλα τα σχέδια.

Μ.Ρ. Τα φορέματα σε τι χρώματα τα έκαναν;

Ε.Π. Άλλη το 'χει μπλε. Άλλη το 'χει κόκκινο. Φκιάναμαν.

Μ.Ρ. Σκούρα όλα;

Ε.Π. Ναι. Κι είχα φουρέματα. Κι μπλε κι κόκκινο. Κι λινό κι μάλλινο. Είχαμαν του λινό λέμαν πιο αλαφρύ ύφασμα.

Μ.Ρ. Ζορζέτα ήταν;

Ε.Π. Όχι. Αλλιώς ήταν. Καλά ήταν υφάσματα. Δεν ξέβαφταν μπητ' για να γέννει. Καλά υφάσματα ήταν.

Μ.Ρ. Από πάνω βάζατε ποδιά;

Ε.Π. Ποδιές. Μη φρούτο κάτω κι μη σχέδιο για να ν' ήθηλει η άλλη νύφ'.

Μ.Ρ. Την κένταγαν κιόλας;

Ε.Π. Ναι κένταγαν

Μ.Ρ. Κένταγαν με χρωματιστές κλωστές;

Ε.Π. Όχι μαύρη η κλωστή έμπαινε

Μ.Ρ. Που το έκαναν το κέντημα;

Ε.Π. Το κάτ' ήταν το φρούτο. Τελειώνει του φρούτου κι απου πάν' γέννταν του σχέδιο

Μ.Ρ. Ζώνη φορούσατε;

Ε.Π. Ιγώ όχι η μάνα μ' είχε

Μ.Ρ. Ζώνη ασημένια; Συρματερή;

Ε.Π. Όχι με ύφασμα σαν να ήτανε βηλούδο. Το βηλούδο. Είχε η μάνα μ'.

Μ.Ρ. Ίδιο χρώμα με το φουστάνι;

Ε.Π. Όχι αυτό το ήταν μαύρο ύφασμα βηλούδο, μπλε ανάλογα αλλά του μαύρο είχαν περισσότηρο

Μ.Ρ. Σιγκούνια από πάνω;

Ε.Π. Σιγκούνια είχαν. Σιγκούνια είχαν όλεις. Κι ιγώ που ημουν παρακάτ'.

Μ.Ρ. Με γαιτάνια;

Ε.Π. Με γαιτάνια κι φέραμαν άνθρουπο στου σπít' κι μ' τα φτιασει τα σιγκούνια.

Μ.Ρ. Κοντοσέγκουνα;

Ε.Π. Κοντοσέγκουνα δεν πουλιουφουρέσαμεν ημείς του '40. Τότι ήταν του '50. Δεν είχαμεν κοντοσέγκνα. Βαρύτηρα απού μας είχαν. Έραβει κι η μάνα μ'

Μ.Ρ. Σιγκούνες μακριές με μανίκια έβαζαν οι μεγαλύτερες;

Ε.Π. Ναι.

Μ.Ρ. Οι πιο ηλικιωμένες τις φόραγαν;

Ε.Π. Ναι είχαν. Κι η μάνα μ' είχε.

Μ.Ρ. Κούμπωναν μπροστά αυτές ή ήταν σαν το σιγκούνι ανοιχτές;

Ε.Π. Κούμπωναν. Το 'χαν σμαζημένου αυτό. Όπως το ήθελε η κάθε μια. Αλλά το ήφερναν πιο σμά ιδώ κι ζώνα ιδώ κι απού πάν έζουσαν κι τν πουδιά τς.

Μ.Ρ. Από πάνω από την σιγκούνα η παδιά για να σταθεί κουμπωμένη;

Ε.Π. Για να σταθεί. Είχαν, είχαν .

Μ.Ρ. Ζώνη έφτιαχναν από το ίδιο το ύφασμα;

Ε.Π. Απού του ίδιο το ύφασμα έφτιαναν ζώνα

Μ.Ρ. Από το ύφασμα του σιγκουνιού ή από το ύφασμα από το φόρεμα;

Ε.Π. Απού του σιγκουνιού μ' φαίνεται ημένα

Μ.Ρ. Γαϊτάνια είχαν σ' αυτή την σιγκούνα;

Ε.Π. Είχαν. Αλαφρύ πράμα

Μ.Ρ. Τσουρέπια οι γυναίκες;

Ε.Π. Οι γυναίκες έβαναν τα' άσπρα κι έβαναν κι άρχισαν μητά. Πρώτα τα άσπρα

Μ.Ρ. Κεντημένα;

Ε.Π. Ναι, κεντημένα είχαν το κάτω. Μπροστά κι πίσου στ' φτέρνα.

Μ.Ρ. Εδώ στη γάμπα πάνω τα είχαν κεντημένα;

Ε.Π. Ιδώ κάναμαν καφασωτά του λέμαν. Φτιάναμει καφάσια. Ιδώ κι βάναμαν απάνου όχι, άσπρα κι μάλλινου βαμπακηρό. Άλλα ξόμπλια φτιάναμαν

Μ.Ρ. Πότε τα βγάλατε; Όταν ήρθαν οι νάυλον οι κάλτσες;

Ε.Π. Πιρίπου αρχίνσαν αυτά, έκλεισαν κείνα. Κάπ' έχω γώ. Τσουρέπια μη βαμπάκι κι του ξόμπλιο. Κάπ' έχω.

Μ.Ρ. Τσαρούχια φόραγαν; Θυμάσαι;

Ε.Π. Φουρέσαμεν κι τσαρούχια

Μ.Ρ. Προκιασμένα;

Ε.Π. Όταν πάλιουναν τα σουλιάζαμαν κι βάναμαν πρόκεις

Μ.Ρ. Κόκκινα τσαρούχια φόραγαν οι γυναίκες;

Ε.Π. Κόκκινα

Μ.Ρ. Τώρα θα μου πεις και δυο λόγια για τα παιδιά. Φόραγαν φανέλες στα παιδάκια;

Ε.Π. Στα πιδάκια;

Μ.Ρ. Όταν γεννιόνταν τα μωρά πως τα έντυναν;

Ε.Π. Όχι τέτοια μάλλινα πράματα στου τουμάρ' τουν πιδιών. Τα πιδάκια τα μοιράζαμαν απού γληγουρότητα τι θα ντύσν' τα πιδιά όταν γέννει. Διάφορα κινούρια κι διάφορα παλιά. Από τη μάνα. Ό,τ' έχει απού ρούχο. Αν έμεισκει απού πίσου απού του φόρημα παράδειγμα το ξλώναμαν κι του ητημάζαμαν, του πλέναμαν να το 'χουμει κι κείνου.

Μ.Ρ. Έτσι ύφασμα το άφηναν ή το έκαναν σαν φορεματάκι;

Ε.Π. Των πιδιών όχι τέτοια υφάσματα Χοντρά όχι. Όχι δεν του βάναμαν δεν ταίριαζει στου πιδί.

Μ.Ρ. Απλά τα τυλίγατε τα παιδιά;

Ε.Π. Τα πιδιά τα φτιάναμαν μουνναχοί μας ταπουκαμισάκια.

Μ.Ρ. Αυτά με τι ύφασμα τα κάνατε;

Ε.Π. Μη ύφασμα. Αγουράζαμαν αυτό το ύφασμα να ετοιμάσουμει τ' γέννα τ' πιδιού.

Μ.Ρ. Σαμαροσκούτι, τι είχατε; Το σαμαροσκούτι για έξω, για φασκιά

Ε.Π. Για όξω. Το φτιάναμαν σπάργανο αυτό

Μ.Ρ. Ύφανες σαμαροσκοῦτι;

Ε.Π. Όχι. Μητά ύφαινα για να φτιάσου του σκέπασμα στ' σαρμανίτσα παράδειγμα. Ικειό τα είχα υφαντά. Ήταν του απάν' κάτ' μη σχέδιο ξέχουρο το ένα απ' τα' άλλου. Όταν γέγκαν τα πρώτα ήταν στο χρόνο τα πιδάκια. Κι ήταν η Χρυσούλα μη του Γιάνν'. Τς είχα δυο σαρμανίτσες

Μ.Ρ. Είτε αγόρι, είτε κορίτσι φουστανάκι τους έβαζες;

Ε.Π. Φουστανάκι τα 'κανα. Ναι κι του αγόρ'.

Μ.Ρ. Με μανίκια;

Ε.Π. Ναι

Μ.Ρ. Τα αγόρια ντύνονταν με φουστανάκια μέχρι μεγάλη;

Ε.Π. Α κι χα

Μ.Ρ. Μέχρι πέντε χρονών;

Ε.Π. Παρακάτ' μάνα μ' αλλά τς βάναμαν βρακάκια να μη μας πουντιάσν' π' σκώθηκαν να πιρπατήσν.

Μ.Ρ. Τσουρέπια;

Ε.Π. Ναι, τς φτιάναμαν κι λίγα. Προυπόδια τα λέμαν πώς να σ' πω. Ναι κι μάλλινα μη τς κουνταρίτσες π' πλέμαν

Μ.Ρ. Τι χρώμα τα κάνατε τα τσουρέπια;

Ε.Π. Ασπρα μη σχέδια ριγούτά. Όλα τα μαζέματα. Ό,τ' ήμεσκε απού τα υφάσματα που υφαίναμαν

Μ.Ρ. Τσαρούχια θυμάσαι να τα φοράνε;

Ε.Π. Τα φόρησα ιγώ τα τσαρούχια

Μ.Ρ. Εσύ πότε τα έβγαλες τα τσαρούχια;

Ε.Π. Πότι τα 'βγαλα; Όταν χάλασαν αυτά δεν ξανάφτιαξα. Δεν πήρα τσαρούχια.

Μ.Ρ. Παντρεύτηκες με τσαρούχια;

Ε.Π. Μη τσαρούχια

Μ.Ρ. Πότε παντρεύτηκες;

Ε.Π. Το '50. Τα είχα τα τσαρούχια αλλά δεν τα φόρεσα. Κιο μου ήφερε παπούτσια ο γαμπρός. Τα 'στλει.

Μ.Ρ. Τα φόραγες όμως μέχρι το '50 τα τσαρούχια;

Ε.Π. Τα πόδηνα τα τσαρούχια. Τα ειχα

Μ.Ρ. Τα ρούχα πότε τα άλλαξες;

Ε.Π. Μ' άρηγαν τα τσαρούχια.

Μ.Ρ. Τα χωριάτικα τα ρούχα πότε τα έβγαλες;

Ε.Π. Ιδώ περίπου που ήρθα στα Γιάννινα.

Μ.Ρ. Πότε ήρθες;

Ε.Π. Τριάντα χρονών

Μ.Ρ. Το μαντήλι όμως δεν το έβγαλες;

Ε.Π. Όχι

Μ.Ρ. Γιατί δεν το έβγαλες;

Ε.Π. Που ξέρω; Μ' αρέει ημένα έτσ'.

Μ.Ρ. Άμα το έβγαζε μια γυναίκα τη σχολίαζαν οι άλλες που το έβγαλε;

Ε.Π. Ναι κάτ' έλεγαν

Μ.Ρ. Ή άμα έκοβε τα μαλλιά;

Ε.Π. Ναι

Μ.Ρ. Θέλω να μου πεις όλα αυτά τα υφαντά που είχε η γυναίκα, τα ρούχα που είχε είχαν σημασία για την προίκα της; Για να παντρευτεί; Και τα ρούχα και τα στρωσίδια

Ε.Π. Ναι, τότε να ετοιμάσν' το προικιό

M.P. Το προικοσύμφωνο υπήρχε;

E. Π. Είχαν

M.P. Σ' εσένα έκαναν;

E.Π. Ναι

M.P. Το έχεις;

E.Π. Δεν του θμάμει να το ξανάπιασα αυτό.

M.P. Η γυναίκα που ύφαινε ήταν καλύτερη για νύφη; Την προτιμούσαν;

E.Π. Όχι. Δεν την έπιανει κι τόσο όσο έπιανει να 'χει προίκα πουλύ να τάξν' να 'χει λύρες. Ήταν η λύρα τότε

M.P. Στο χωριό ακολουθούσαν όλες την ίδια ενδυμασία; Αν άλλαζε κάποια κάτι την έκριναν;

E.Π. Ξικίνσαν λίγου να ξυφεύγουν κι οι άλλεις. Ξικήναι πρώτα κάποιος κι μητά τα κακουκρέναμαν. Αλλά τα' αρχίσαμαν όλες κουντά κάπους αλλιώς να ντυνουμέσται.

M.P. Όταν ήθατε στα Γιάννενα έγινε αυτό σιγά σιγά;

E.Π. Πιρίπου του κακό γίγκει κουντά ιδώ (Γιάννενα). Ιγώ ήρθα μη τα χουριάτκα ιδώ.

M.P. Όλα αυτά τα υφαντά και τα ρούχα που είχατε σου έρεσαν; Σου άρεσε εκείνη η εποχή;

E.Π. Τότι μας άρηγαν. Να πλέξουμει μια φούστα μη μύτεις λέμαν. Να φτιάσουμει μια φούστα στον αργαλειό. Μας άρηγαν αλλά ηδώ που 'ρθαμαν;

M.P. Οι νέοι τα κράτησαν όλα αυτά τα υφαντά ή δεν τους έδωσαν σημασία και πετάχτηκαν κιόλας πολλά;

E.Π. Όχι, τα ' φτιακαν ου κόσμους. Ιγώ τα χου μες στις κασέλεις. Τα 'νει

M.P. Πως τα συντηρείς; Από τι κινδυνεύουν;

E.Π. Απού μόλτσες. Βάναμαν μέσα κάποιο γιατρικό. Καπνό έβαζαν παλιά ή φύλλα από καρυδιά

M.P. Ωραία δεν θέλω κάτι άλλο να σε ρωτήσω. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

3^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ ΜΠΕΝΕΚΟΥ-ΚΥΡΓΙΟΥ

M.P. Κυρία Γιαννούλα θα μου πεις πρώτα που γεννήθηκες;

Γ.Κ. Στς Χουλιαράδεις.

M.P. Πότε γεννήθηκες;

Γ.Κ. Του εικουσινιά (1929)

M.P. Στα Γιάννενα πότε ήρθες;

Γ.Κ. Ήρθα του 55

M.P. Εδώ παντρεύτηκες;

Γ.Κ. Ιδώ παντρεύτκα

M.P. Το '55;

Γ.Κ. Του '55 ε

M.P. Στο πατρικό σου το όνομα πως λέγεσαι;

Γ.Κ. Μπενέκου

M.P. Ξεκίνησες να υφαίνεις εδώ ή στο χωριό;

Γ.Κ. Στου χωριό. Ξικήνσα απού μικρή. Δικάζ' χρουनों, αυτού ήμαν. Κι ξέρς που ήμαν; Είχα έρθ' ιδώ στα Γιάννινα ήταν μια θειά μ' κι μητά αργήσαμεν κι κοιμήθκα στου Κουτσουλιό. Σι μια χουριανή μ' ικεί. Κι αυτή ύφηνει. Μουρή υφαίνς τς λέου για να ιδώ πως υφαίνς; Για τήρα μ' λέει να ιδείς πως υφαίνου. Τήραξα κι ιγώ έκανε τα πουδάρια η κουπέλα έτσ', πάου στου χωριό τς λέου τς μάνας μ' θα πάρουμει αργαλειό να υφάνου κι ιγώ. Που να υφάνς ισύ μ' λέει τι ξέρς; Μουρ ιδα ικεί πέρα τς λέου κι μου είπει κι ιδώια κουντά στου Μπούτσουρα π' ανηβαίναμαν απάν, δεν ξέρου αν ...που ήταν τα μαγαζιά τότε, τώρα εν είνει τίπουτα ιδιαζει μια κι ιγώ το μυαλό μ' ικεί να ιδώ λέου πως ιδιάζ; Είχει κατσαρόλια τέτοια κι είχει τα κουβάρια μέσα κι είχει ένα αυτό τρυπουτό κι του πάεινε πέρα δώθει, πέρα δώθει. Κι τς λέου κι ιγώ αυτό κι αυτό, κι μ' λέει άμα ξέρς; Κι ηντάζ' φτιάκαμαν κι ημείς αργαλειό.

M.P. Η μάνα σου δεν ήξερε να υφαίνει;

Γ.Κ. Όχι. Δεν ήξερε η μάνα μου να υφαίνει τίπουτες.

M.P. Υφαινες και δίμιτα;

Γ.Κ. Τέτοιου κινημένα ύφηνα ηγώ πουλύ. Κιλίμια, μαξιλάρια

M.P. Για ρούχα δεν ύφαινες δίμιτα;

Γ.Κ. Όχι.

M.P. Πες μου τι υφαντά ύφαινες εσύ; Υφαινες μάλλινα του νερού;

Γ.Κ. Υφαινα

M.P. Ταϊστά με δυο πατήθρες; Στρώσεις, τάπητα, μαντανίες, τάπητα, μπουχαροποδιές;

Γ.Κ. Όχι μπουχαροποδιές. Δεν έφτιαχναν τότε ημάς. Ικειά τα χρόνια. Χειράμια, βιλέντζεις, στρουσιδία, τέτοια. Κεντημένα, τα κένταγα. Τα κένταγα τα μαξιλάρια κι αυτά.

M.P. Καραμελωτές, μαλλινοσέντονα, έκανες;

Γ.Κ. Έκανα.

M.P. Αυτά ήθελαν άλλον αργαλειό;

Γ.Κ. Όχι ικείνουν τουν αργαλειό. Ήταν τα χτένια που ήταν πιο πυκνά γι' αυτά τα πράματα κι ανχτότηρα για τα χουντρότηρα τα πράματα.

M.P. Δεν ήθελαν όρθιο αργαλειό αυτά. Γινόταν και στον καθιστό;

Γ.Κ. Ου αργαλειός ου ίδιους ήταν αλλά άλλαζαν τα μτάρια τα κρέμαγαν ικεί κι τα χτένια.

M.P. Χειράμια για τα μπάσια μαυροκόκκινα είχατε;

Γ.Κ. Ναι, τέτοια είχαμε

M.P. Τράγια ύφαινες καθόλου;

Γ.Κ. Όχι, δεν ύφαινα τέτοια. Ύφαιναν παραπέρα. Ιγώ δεν ύφαινα τέτοια πράματα.

M.P. Ξύλινα ύφαινες;

Γ.Κ. Όχι, όχι.

M.P. Κουρέλια;

Γ.Κ. Κουρέλια ναι έφτιαχνα.

M.P. Φτιάχνατε τσαντίλες, σακιά, τριχιές;

Γ.Κ. Όχι.

M.P. Θέλω να μου πεις λίγο πως ξεκίναγε όλη η διαδικασία για να υφάνουν;

Γ.Κ. Τα κουρεύαμαν τα πρόβατα, παίρναμαν του μαλλί, του γραίναμαν, του βάζαμαν στα λανάρια.

M.P. Τα ξεχωρίζατε τα μαλλιά;

Γ.Κ. Ναι, τα μαύρα αλλού κι τα άσπρα αλλού.

M.P. Τα κοντά με τα μακριά;

Γ.Κ. Ανάλουγα τι ήθηλει ου καθένας. Τα βάναμαν ξηγουρστά του μαύρου, ξηγουρστά του... κι είχαμαν κι λανάρια μητά έτσ'. Τα φτιάναμαν τλούπεις έτσ', είχαμαν κι τ' ρόκα τ' βάζαμαν ιδώ κι τ' γνέθαμαν. Θέλαμαν χουντρό τραβάμαν λίγου πιο χουντρό, θέλαμαν φτινό, του τραβάμαν πιο φτινό. Είχα κι ιδώ αργαλειό ιγώ πιδί μου. Όταν ήρθα κι ιγώ αλλά μηγάλουσαν τα πιδιά μ' τα πέταξαν όλα.

M.P. Τσικρίκι είχες;

Γ.Κ. Όχι, όχι τη ρόκα είχαμαν κεί.

M.P. Μετά τα γνέθατε; Τι κάνατε;

Γ.Κ. Τα γνέθαμαν, τα μαζόναμαν έτσ' κι τα βάφταμαν άμα τα θέλαμαν να τα βάψουμει

M.P. Με τι τα βάφατε;

Γ.Κ. Μη βαφές απ' του εμπόριο. Κι καρύδια καμιά βολά, τα τσόφλια απού τα καρύδια άμα θέλαμαν να μη φτο αλλά τα πουλλά βαφές.

M.P. Με λουλάκι βάφατε;

Γ.Κ. Ναι έβαφταν μη το λουλάκι. Τα βάφταμαν κι τα μαζόναμαν κι τα υφαίναμαν κοντά. Μπαίναμαν στουν αργαλειό χραπ-χραπ μη τ' σαΐτα. Τα μαζεύαμαν κεί γιατί η σαΐτα έχει κι τέτοιου μέσα, π' βάζαμαν μέσα κράπα κρούπα.

M.P. Φτιάχνατε μιτάρια; Μιτώνατε; Πως αρχίζατε;

Γ.Κ. Τα μτάρια τα παίραμαν έτμα.

M.P. Πες μου πρώτα πως κάνατε το ίδιασμα;

Γ.Κ. Το ίδιασμα αυτό που σου είπα

M.P. Το κάνατε στον τοίχο ή στο χώμα;

Γ.Κ. Στουν τοίχο κι στου χώμα. Όθει θέλει ου καθένας. Όθει τ' αρέσ' του κάν'. Ιγώ κεί που είδα καταϊ τα ίδιαζαν. Πήγα κι ιγώ καταϊ τα ίδιαζα.

M.P. Πως ιδιάζατε; Είχατε ιδιάστρα;

Γ.Κ. Τα περάμαν μέσα. Είχει σανίδα. Είχει τρυπούλεις. Του περάμαν μέσα του νήμα αυτό κι του πααίναμαν πέρα δώθει, πέρα δώθει. Του πααίναμαν κεία, του γυρίζαμαν, του πααίναμαν ιδώια, του γυρίζαμαν, του πααίναμαν ώσπου το φτιάναμαν ας πούμει πόσο θέλαμαν κι του βάναμαν κεί.

M.P. Μιτάρια έχεις φτιάξει;

Γ.Κ. Όχι

M.P. Μίτωμα έκανες όμως.

Γ.Κ. Έκανα μίτουμα.

M.P. Χρειάζονταν δυο γυναίκες για να γίνει το μίτωμα;

Γ.Κ. Όποια δεν μπόργει έπηρνει κι άλλη. Όποιους μπόργει του ιδιάζει μοναχός τ'. Ιγώ μοναχή μ' τα 'κανα. Ιγώ σου είπα πήγα του βράδ' κι είδα κεί τη γυναίκα κι του προύι πήγα κι

M.P. Σ' ένα βράδυ έμαθες.

Γ.Κ. Ε. Είδα ντ' κουπέλα πους έκανε, πήγα κι ιγώ, του μυαλό ήταν άλλο τότε. Ήταν μικρό. Τώρα;

M.P. Θα μου πεις για την προίκα; Τι έπαιρναν τα κορίτσια τότε;

Γ.Κ. Ε, καλά προίκα, βελέντζεις, χειράμια, σηντόνια, καραμηλουτές, όλα κι στον πάτο έπηναν κι τς λύρεις. Χωρίς προίκα δεν παντρεύνταν τότες. Κι χουρίς προξενιό. Τν οικουνομική που 'χει ου καθένας.

M.P. Στο χωριό υπήρχε και μια ταπητουργική σχολή που έφτιαχναν χειροποίητα χαλιά.

Γ.Κ. Όχι

M.P. Δεν την πέτυχες εσύ;

Γ.Κ. Όχι

M.P. Με κέντημα ασχολούνταν στο χωριό;

Γ.Κ. Ναι ασχολούνταν με κέντημα. Κι εγώ κένταγα τότε που είχα μάτια. Έκαναν, δηλαδή το 'βλειπα ιδώια ιά κι του μυαλό δούλευει.

M.P. Κάνατε και κεντητά, κάνατε και με το βελονάκι;

Γ.Κ. Μη του βελονάκι, έχου πλέξ' ιγώ μη του βελονάκι...Κουβέρτες ουλόκληρες μη του βιλουνάκι.

M.P. Κάνατε από τότε στο χωριό. Όχι μόνο όταν ήρθατε στα Γιάννενα;

Γ.Κ. Απού τότε.

M.P. Τι άλλα κάνατε εκτός από κουβέρτες;

Γ.Κ. Κεντητά μαξιλάρια, κιλίμια τέτοια που τα στρώναμαν καταϊ. Έχου κι ιδώ μέσα. Τα 'χου στα μπαούλα μέσα, κνητημένα, τα κνητάμαν, του βάζαμαν κι στον αργαλειό αυτό ας πούμε, πέρα πέρα κι μητά αρχέναμαν κι λέμαν. Θέλει δέκα κλουνιά...Γιατί αυτό είχε πουλλά κλουνιά πέρα-πέρα. Απού ιδώ ως κεί του χτέν' είχε πουλλά κλουνιά. Κι τράμαν κι φέραμαν ό,τ' κλουνιά είχε. Ήθηλει πέντη κλουνιά...πηράμαν του φτο κι του βάζαμαν. Τ' άλλου παρέκεια του ίδιου, τ' άλλου παρέκεια του ίδιου.

M.P. Για κέντημα με βελονάκι στο χέρι τι κάνατε;

Γ.Κ. Μη βηλουνάκι στου χέρ' ό, τ' θέλαμαν κάναμαν. Κι κουβέρτες στου χέρ' κάναμαν μη του βηλουνάκι, κι τραπηζουμάντηλα κάναμαν, κι προυπόδια τότε π' δεν είχαν παπούτσια ου κόσμους.

M.P. Θέλω να μου πεις τώρα εσύ γεννηθηκες το '29. Τι φόραγαν τότε οι άντρες;

Γ.Κ. Α, δεν φόραγαν μάλλινα τότε, σιαλβάρεις κι τέτοια. Μη υφάσματα παντηλόνια.

M.P. Κι αν θυμάσαι και παππούδες ηλικιωμένους πως ήταν ντυμένοι. Οι παππούδες φορούσαν σαλβάρεις;

Γ.Κ. Όχι, όχι, συ τούτο του χουριό όχι. Απάν' κατ' τς Καλαρρύτες απάν' αυτού τ' άλλα τα χουριά τα βλαχοχώρια φόραγαν. Ιδώ ημάς όχι. Καθόλου ημάς σαλβάρια. Ημάς μάθηναν γράμματα, γέννταν γιατροί, γίγκαν καθηγηταί, γίγκαν δασκάλοι στου χουριό...Έβγαλει τόσα στου χουριό.

M.P. Φόραγαν φανέλα μάλλινη από μέσα;

Γ.Κ. Φανέλα μάλλινη φόραγαν.

M.P. Βρακί; Είχαν τα μακριά ή κοντά;

Γ.Κ. Κουντά βρακιά.

M.P. Τα έφτιαχναν αυτά; Τα έραβαν σε ράφτη;

Γ.Κ. Ση ράφτ' βέβαια, ση μουδίστρες. Κι έτμα έπηναν, αγόραζαν, δεν ξέρου τι έκαναν.

M.P. Υπήρχε ράφτης στο χωριό που έραβε τα ρούχα των αντρών;

Γ.Κ. Όχι, δεν θμάμει να ηταν ράφτς.

M.P. Πουκάμισα τι πουκάμισα έβαζαν; Με παπαδίστικο γιακά;

Γ.Κ. Όχι, μωρε, πουκάμσα κανουνικά. Παντηλόν' γιλέκου, έβαναν κι γιλέκου, κι του σακάκι.

M.P. Φορούσαν ταλαγάνι από πάνω;

Γ.Κ. Δεν είχαν. Αν έχει ένας δυο ταλαγάν'. Δεν είχαν ου κόσμος, δεν έβαζαν.

M.P. Κάπες είχαν; Τράγιες;

Γ.Κ. Όχι, όχι.

M.P. Εκείνοι που είχαν πρόβατα;

Γ.Κ. Εκείνοι που είχαν πρόβατα δεν τς θμάμει καλά. Τώρα οι μηγάλοι είχαν πηθάν', οι μικρότηρ' τα παράτσαν κι τα πρόβατα.

M.P. Σκούφια φορούσαν στο κεφάλι;

Γ.Κ. Σκούφια, όχι, καπέλο

M.P. Ζωνάρι θυμάσε φόραγαν;

Γ.Κ. Φόραγαν ζουνάρ' κκειούς π' τα πόναγει η μέσ'.

M.P. Τι χρώμα;

Γ.Κ. Συνήθως άσπρο από μαλλί από γνέμα. Άσπρο, όχι χρουματστά τέτοια.

M.P. Τσουρέπια;

Γ.Κ. Τσουρέπια έβαζαν. Τα 'πλεγαν. Μη πέντε βελόνες κι τα πλέμαν τα τσουρέπια.

M.P. Τι χρώμα ήταν τα τσουρέπια;

Γ.Κ. Μαύρο. Του πρισσότηρου μαύρου κι μπλέ, όχι άσπρου κι τέτοια. Άσπρα βάναμαν ημείς οι κουπέλεις.

M.P. Τσαρούχια πρόλαβες καθόλου; Φόραγαν στο χωριό;

Γ.Κ. Ναι, ναι

M.P. Οι άντρες;

Γ.Κ. Όχι οι άντρες, οι γυναίκες.

M.P. Οι άντρες;

Γ.Κ. Οι άντρες παπούτσια. Τα περναν έτμα ιδώ στις τσαγκάρδες.

M.P. Στο χωριό δεν υπήρχε τσαγκάρης;

Γ.Κ. Ήταν τσαγκάρης και στο χωριό αλλά δεν έφτιαχναν κκει, εδώ, στα Γιάννενα.

M.P. Το γαμπριάτικο κουστούμι που έφτιαχναν;

Γ.Κ. Πιο καλό με ύφασμα.

M.P. Οι γέροι φόραγαν πιο σκούρα χρώματα;

Γ.Κ. Ε, μωρέ, τι θα φόραγαν.

M.P. Είχαν κοσμήματα; Ρολόι, σταυρούς;

Γ.Κ. Σταυρούδια έβαζαν. Τα πέραμαν στις κουπέλεις οι πηθηρές.

M.P. Φόραγαν οι άντρες;

Γ.Κ. Οι άντρες δεν θυμάμαι.

M.P. Πρόλαβες κανέναν άντρα με κυλλότα;

Γ.Κ. Όχι. Δεν θυμάμει μη κυλλότα.

M.P. Θα μου πεις λίγο για τις γυναίκες τώρα. Και τη μάνα σου, και τη γιαγιά σου αν θυμάσαι πως ήταν ντυμένες.

Γ.Κ. Οι γυναίκες οι πιο νέες που είχαν κι τς άντρες κι τς οικογένειές τς φόραγαν κι ηπει κκεινείς π' δεν είχαν τς άντρες φόραγαν όλο μαύρα. Όχι, σαν τώρα που τα βγάζουν τα μαύρα. Όλο μαύρα φόραγαν.

M.P. Εσένα η μάνα σου τι φόραγε; Θέλω να μου πεις όλα της τα ρούχα.

Γ.Κ. Μαύρα, μαύρα γιατί έχει πεθάν' ου άντρας στις.

M.P. Από μέσα φόραγαν φανέλες;

Γ.Κ. Φόραγαν φανέλεις, κι πουκάμσα μη ύφασμα.

M.P. Βρακιά φορούσαν τότε;

Γ.Κ. Όχι, το 'χαν όξω

M.P. Πότε φόρεσαν βρακί οι γυναίκες;

Γ.Κ. Που ξέρω; Αργότερα τα βρακιά
M.P. Φορούσαν φούστες υφαντές;
Γ.Κ. Ναι, υφαντές.
M.P. Τη μάνα σου την θυμάσαι με υφαντή φούστα;
Γ.Κ. Φούστα, ε. Πλέμαν κι μη τ' βελόνα φούστες.
M.P. Οι υφαντές οι φούστες τι χρώμα είχαν;
Γ.Κ. Οι υφαντές οι φούστες σκούρο χρώμα είχαν.
M.P. Στο λουλάκι;
Γ.Κ. Στο λουλάκι
M.P. Είχαν και κανένα σχέδιο;
Γ.Κ. Όχι, σκέτο μαύρο
M.P. Στις άλλες τις πλεκτές κάνατε και με χρώμα;
Γ.Κ. Ναι, και με χρώμα
M.P. Η μάνα σου φόραγε κι από τις κεντητές τις φούστες;
Γ.Κ. Η μάνα μου χήρεψε νέα και δεν έβαλε ποτέ ρούχα ανοιχτά.
M.P. Οι άλλες οι γυναίκες στην ηλικία της μάνας σου;
Γ.Κ. Έβαναν
M.P. Το φουστάνι πότε το έβαλαν;
Γ.Κ. Η γιαγιά μου δεν είχε αργαλείσια φούστα, είχε φουστάνι ραμμένο.
M.P. Πότε αγόρασαν το ύφασμα κι έραβαν φουστάνια;
Γ.Κ. Αργότερα, βέβαια αργότερα.
M.P. Δηλαδή το '40 περίπου;
Γ.Κ. Κι παραπάν' να ειπείς
M.P. Γυναίκες με σιγκούνια θυμάσαι;
Γ.Κ. Σιγκούνια, ναι. Έχω κι ιγώ το σιγκούνι τς μάνας μ'. Το σιγκούνι το 'χω στο χωριό. Μ' το 'χω για ηνθύμιο. Το 'χαν το σιγκούν'. Τότις π' γένταν νύφες, γένταν κι μη σιγκούνια.ε, οι νύφεις κατάλαβες, κι το 'χω το σιγκούν'.

M.P. Οι νύφες φόραγαν φούστα αργαλείσια, πλεκτή, τι φόραγαν;
Γ.Κ. Φούστα αργαλείσια.
M.P. Μέσα τη φανέλα, πουκάμισο, αργαλείσια φούστα και το σιγκούνι από πάνω;
Γ.Κ. Ναι, ναι
M.P. Το σιγκούνι είχε γαϊτάνια, σιρίτια;
Γ.Κ. Είχει σιρίτια γύρω γύρω κι είχει κι φόδρα απού μέσα.
M.P. Ήταν ασταρωμένο;
Γ.Κ. Ασταρωμένο
M.P. Τα σιρίτια τι χρώμα είχαν;
Γ.Κ. Στο σκούρο το χρώμα, όχι ανχτό.
M.P. Θυμάσαι καθόλου τις γυναίκες να φοράνε ζουλέ; Ένα κομμάτι από το φουστάνι που έπιανε μόνο το μπροστινό μέρος στο στήθος;
Γ.Κ. Όχι, δεν έκαναν τέτοια στο χωριό τότε.
M.P. Κοντοσέγκουνα είχαν;
Γ.Κ. Ε, είχαν, είχαν.
M.P. Με μανίκια αυτά;
Γ.Κ. Ναι, είχαν μανίκια τα κοντοσέγκουνα.
M.P. Ήταν ανοιχτό μπροστά ή κούμπωνε;
Γ.Κ. Ανοιχτό ε, σαν το σιγκούν'.

M.P. Σιγκούνα μακριά με μανίκια είχαν;
Γ.Κ. Όχι.
M.P. Τσουρέπια

Γ.Κ. Τσουρέπια έφτιαναν

Μ.Ρ. Πες μου πως ήταν;

Γ.Κ. Έπλεγαν τα τσουρέπια μη πέντε βηλώνεις. Τ' αρχίναγαν κι τα πλεγαν μη μαλλί. Κουντά κειός που είχει έπηρνει κι βαμπάκι. Ημείς για τα καλά πέραμαν βαμπάκι κι τα φτιάναμαν. Κι τα παπούτσια μη λουρίδα αχ πάν'. Τα γουβάκια τα λέμαν. Μη λουρίδα. Μη του βαμπάκι τα πλέμαν

Μ.Ρ. Τους κάνατε σχέδια;

Γ.Κ. Όχι. Σκέτα άσπρα. Αυτά τα βαμπακηρνά. Τα μάλλινα έκαναν.

Μ.Ρ. Εσύ φόρεσες καθόλου τσαρούχια;

Γ.Κ. Φόρεσα κι εγώ τσαρούχια.

Μ.Ρ. Μέχρι τι ηλικία;

Γ.Κ. Δηκαουχτό, είκουσι χρουνών

Μ.Ρ. Τι χρώμα είχαν τα γυναικεία;

Γ.Κ. Έτσι κόκκινα

Μ.Ρ. Στις νύφες άλλαζε τίποτα στα ρούχα που φορούσαν;

Γ.Κ. Σαν τις άλλες ήταν και οι νύφες, δεν άλλαζαν

Μ.Ρ. Κανένα κόσμημα τους έβαζαν;

Γ.Κ. Τς έβαζαν βέβαια όποιους είχει. Τς κρέμαγει τς νύφ'

Μ.Ρ. Τι της κρέμαγε;

Γ.Κ. Σταυρό, σταυρό του πισσότηρο.

Μ.Ρ. Το πατατίφ;

Γ.Κ. Του πατατίφ, καλά π' του είπεις κι αυτό.

Μ.Ρ. Πως ήταν αυτό το πατατίφ;

Γ.Κ. Είχει κάτ' στουν πάτου, κι δυο ένα απού δω κι ένα απού κι έτσ' γύρα πώς να σ' πω έτσια ιά, στρόγγυλα. Τρία στρόγγυλα. Ένα το μηγαλύτηρο κάτω κι ένα απού δω κι ένα απού κει.

Μ.Ρ. Μαντίλι στο κεφάλι;

Γ.Κ. Μαντίλια έβαζαν

Μ.Ρ. Σε τι ηλικία το φόραγαν οι γυναίκες το μαντίλι;

Γ.Κ. Ου απ' όταν γίγκαν οι κουπέλεις μαντίλι φόραγαν. Απού δέκα, δηκαπέντι χρουνών κι απάν'. Σαν καληώρα ιγώ π' το 'χω στο κηφάλι τώρα.

Μ.Ρ. Πότε το έβγαζαν το μαντίλι; Το έβγαζαν καθόλου;

Γ.Κ. Όχι. Ιγώ είχα κόσεις μαλλιά μέχρι ιδώ. Γιατί ο άνταρς μου δεν ήταν απού του χουριό. Ήταν απού ιδώ, έξου απού την Κρύα, απού τούτο του χουριό κι είχα μέχρι ιδού κάτ' κι μόλις κάναμει τς αρραβώνεις με 'φερει κι πάει κι μ' τα κοψει τα μαλλιά κι μ' τα φτιασει πιρμανάντ κι πέκεια κι δώθει του πέταξα κι του μαντίλι κι τ' λέου όλο ένα τι μό' κανεις τ' λέου είχα τς κοσούλεις μ' μέχρι κάτ' .

Μ.Ρ. Όταν παντρεύτηκες;

Γ.Κ. Ε, όταν παντρεύτκα. Ως τα εικοσπέντι χρόνια το είχα το μαντίλι κι αυτά. Κι πέραμαν μαντίλια μαύρα αλλά μη λουλούδια γύρω γύρω το μαντίλι.

Μ.Ρ. Και πως τα δένατε;

Γ.Κ. Του δέναμαν για έτσια όπως τα δένουμει

Μ.Ρ. Επάνω στο κεφάλι στο πλάι;

Γ.Κ. Για έτσια του δέναμαν

Μ.Ρ. Όποια έβγαζε το μαντίλι από τις άλλες άκουγε κουβέντες;

Γ.Κ. Ω, καλά, κουτσομπολιό γέννταν. Ικειίνες που ήταν κι φτουχοί κόσμους, που ήταν κι αρχόντ' κόσμους που πιάννταν πιο καλύτηρα.

Μ.Ρ. Γύρω στο '50 όμως άρχισαν να το βγάζουν αρκετές έτσι;

Γ.Κ. Ναι, ναι. Ξηβγήκαμαν τότες

Μ.Ρ. Ποδιές οι γυναίκες τι είχαν;

Γ.Κ. Έβαζαν πουδιές

M.P. Κεντητές ή σκέτες

Γ.Κ. Σκέτες έτσια. Τς πουδιές τς φτιάναμαν μη φασόλια του λέμαν γύρω γύρω.

M.P. Τι χρώμα οι ποδιές;

Γ.Κ. Κι κόκκινες φτιάναμαν για έξω , το πανγύρ του βάναμαν σι γάμου, όχι κάθι μέρα, κάθι μέρα δεν βάναμαν τς καλές τς πουδιές. Βάναμαν πρόχειρες. Βάναμαν αυτές τς καλές τς πουδιές τς χρουματιστές. Ένα χρώμα δηλαδή. Ή μπλε ή σαξ ή ροζ, τέτοια χρώματα.

M.P. Τα φουστάνια τι χρώμα είχαν;

Γ.Κ. Είχαν κι μπλε, κόκκινα του πρσσότηρο.

M.P. Εσύ πότε έβγαλες το φουστάνι που φοράγατε στο χωριό;

Γ.Κ. Ιγώ όταν ήρθα ιδώ μέσα. Τότι απού τα εικοσπάντι χρόνια

M.P. Μετά τι άρχισες να φοράς;

Γ.Κ. Τα ιβροπαϊκά απού ιδώ. Κι ρόμπεις αχ παν'. Για κάθι μέρα τ' ρόμπα ε.

M.P. Τα σιγκούνια μέχρι πότε τα έβαλαν στο χωριό;

Γ.Κ. Ου, όταν έφκα μη σιγκούνια τς άφκα. Του '55 πο' φκα ιγώ φόραγαν σιγκούνια Κουντά ιγώ δεν πάηνα στου χουριό απού το '55 που παντρεύτκα. Τν ίδια χρουνιά κουντά γίγκαν κι τα πιδιά γιατί παντρεύτκα του Γηνάρ' κι τουν τηλευταίο μήνα τς χρουνιάς γίγκαν τα πιδιά. Κι δεν μ' ματαγίγκει να πάου. Αμα έχεις κι μικρά πιδιά. Δεν είναι εύκοιλο. Κουντά ου Νικόλας μ' είνει λίγου πιο μικρός γίγκει του '64 απού δω ήθηλει να πάμει στου χουριό. Πααίναμαν κι μόλις πήγαμει στου Χαροκόπ' πααίναμαν μη τα πουδάρια. Κι μόλις αράξαμει κεί στου σπít', άι τς λέου ήθηλει ου Νίκους να 'ρθουμει ιδώ. Ήθηλει ου Νίκους, α σ' δώσου ιγώ λίγου τόπου κι ισένα κι φτιάσει κι ισύ. Τι του θέλαμαν του σπít' ιγώ ιδώ πάλι; Το 'θελει ου άντρας μ'γιατί ήταν κόσμους στου χουριό ιδώ. Τότι ήταν τέσσηρα πέντι μαγαζιά γιουμάτα αλλά κουντά έφγαν ου κόσμους λίγοι λίγοι, ένας ένας. Οι μηγαλύτερ' πέθαναν, οι μικρότηρ' δεν τς άρηγει του χουριό.

M.P. Ζώνη στη μέση έβαζαν οι γυναίκες;

Γ.Κ. Όχι. Δεν έβαζαν ζώνες

M.P. Τώρα θέλω να μου πεις λίγο στα παιδιά τι φόραγαν όταν γεννιόταν.

Γ.Κ. Ό,τι είχαν ου κόσμος. Παλιά ρουχαλάκια. Δεν πάαιναν αμέσως ν' αγοράσν', να φτιάκν'. Τα 'ραβαν μοναχές τς κεί. Κι ύστερα έδνει ου ένας στουν άλλουν κεί πο' χαμαν μικρά πιδιά παράδειγμα.

M.P. Αγόρια, κορίτσια τα είχαν με φουστανάκι;

Γ.Κ. Με φουστανάκι ε.

M.P. Πως το έλεγαν αυτό το φουστανάκι;

Γ.Κ. Φουστανάκι

M.P. Μέχρι τι ηλικία το φόραγαν τα αγόρια;

Γ.Κ. Ε, μέχρι πέντε χρονών, τόσο.

M.P. Τι φόραγαν στα παιδιά; Τους φόραγαν φανέλες, τσουρέπια;

Γ.Κ. Ό,τ' να ηταν. Δεν τήραγαν ξηχουρστό. Κι τσουρέπια τα φόραγαν γιατί κρύουναν στα πουδαράκια.

M.P. Με τι τα φάσκιωναν;

Γ.Κ. Μη σπαργάνια τα λέμαν.

M.P. Τα έφτιαχγαν στον αργαλειό

Γ.Κ. Στουν αργαλειό, ε.

M.P. Σαμαροσκούτι;

Γ.Κ. Ε, ε τέτοια.

M.P. Σκούφιες φόραγαν τα παιδιά ή όχι;

Γ.Κ. Όχι

Μ.Ρ. Τα κορίτσια το φουστάνι πότε το φόραγαν;

Γ.Κ. Τα κορίτσια του φόραγαν δυο, τρίου χρουनों κι του φόραγαν κουντά. Άιντι σιγά σιγά κι μηγαλώνωντας κι τς έβαναν φουστανάκι.

Μ.Ρ. Με σιγκούνια τα κοριτσάκια;

Γ.Κ. Όχι, όχι μη ζακέτες, ε

Μ.Ρ. Τα αγόρια τι φόραγαν από πάνω; Ζακέτα και τα αγόρια;

Γ.Κ. Ζακέτα, ζακέτα.

Μ.Ρ. Μετά στα αγοράκια τους έβαζαν κοντό παντελόني;

Γ.Κ. Κουντό.

Μ.Ρ. Μέχρι τι ηλικία το φόραγαν το κοντό;

Γ.Κ. Του φόραγαν δικαπέντε χρουनों, δικάξ' χρουनों, κουντά έβαζαν μακρύ.

Μ.Ρ. Είχε και τιράντες;

Γ.Κ. Βέβεια κι τιράντες.

Μ.Ρ. Κι από πάνω;

Γ.Κ. Μπλούζα ή πουκάμισο.

Μ.Ρ. Ωραία, τελειώσαμε. Σε ευχαριστώ πάρα πολύ

4^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΟΥΡΑΝΙΑ ΡΑΠΤΗ

M.P. Ουρανία Ράπτη, Ράπτη και στο πατρικό σου

O.P. Ράπτη και στο πατρικό μου

M.P. Πότε γεννήθηκες θεία;

O.P. Το '51, το 1951

M.P. Στο χωριό γεννήθηκες;

O.P. Ναι, στις Χουλιαράδες. Εκεί μεγάλουσα, εκεί γηινήθκα, εκεί παντρεύκα

M.P. Πότε παντρεύτηκες;

O.P. Του '70, 2 Σεπτεμβρίου

M.P. Σε τι ηλικία ξεκίνησες να υφαίνεις;

O.P. Μόλις τηλείουσα το δημοτικό.

M.P. Ποιος σου έμαθε;

O.P. Στον αργαλειό βοηθούσα τη μάνα μου. Κάναμε υφαντά στο σπίτι'.

M.P. Τι υφαντά έκανες;

O.P. Κάναμει φλουκάτα, κιλίμια, κιλιμουτά τέτοια, τέτοια

M.P. Κουβέρτες του νερού, τσόλια;

O.P. Τέτοια ναι, τέτοια.

M.P. Διαδρόμους, πάντες για τον τοίχο;

O.P. Όλα, ναι. Όλα τα υφαντά

M.P. Καραμελωτές και μαλλινοσέντονα έκανες;

O.P. Όχι, αυτά ήταν ειδικός αργαλειός, ναι για να τα κάνει

M.P. Έκανες μόνο μπαστά ή έκανες και χειραμίσια;

O.P. Απ' όλα, ναι και χειραμίσια

M.P. Τράγια έκανες;

O.P. Όχι, δεν κάναμει τέτοια.

M.P. Η μάνα σου έκανε;

O.P. Ούτε η μάνα μ'. Δεν τα προτιμούσαμε αυτά. Που ήταν τα κάλα όμως;

M.P. Φτιάχνατε για επαγγέλματα, τσαντίλες, τρουβάδες, σακιά, τριχές;

O.P. Όχι. Μοναχά καμιά τριχιά. Τίπουτα άλλο.

M.P. Η μάνα σου ύφαινε και δίμιτα υφάσματα;

O.P. Όχι δεν τη θυμάμαι εγώ να ύφανε. Μόνο έγνεθε η μάνα μου. Το μαλλί το έγνεθε μόνη της.

M.P. Το μαλλί από πού το παίρνατε;

O.P. Από τα ζώα τα δικά μας

M.P. Σας έφτανε ή αγοράζατε κιόλας;

O.P. Ε, μας έφτανε εντάξ'. Οι βαφές, κάναμε και μόνοι μας βαφές στο σπίτι. Πέραμαν τα χόρτα, από καργυά, από ριζάρι, βελανίδι. Τα κάναμε μόνοι μας αυτές τις βαφές. Τς βάφταμαν κι βάφταμαν τα γνέματα έτοιμα. Αφού το γνέθαμαν τα βάφταμαν κι μητά τα κάναμαν μόνοι μας. Ήταν καλά τα χρώματα αυτά.

M.P. Χρησιμοποιούσατε και χημικές βαφές;

O.P. Πέραμαν κι καμιά ιδώ, πέραμαν, όταν χρειαζόμασταν να φτιάξουμε καμιά φλουκάτη, κανένα αυτό. Κι τα κόκκινα τα χειράμια τς πέραμαν τς βαφές.

M.P. Ξέβαφαν τα φυτικά και τα χημικά;

O.P. Ε, αυτά που αγοράζαμαν ξέβαφταν. Ενώ τα άλλα ήταν πιο στέρεα.

M.P. Εσύ πόσο χρόνια ύφαινες μαζί με τη μάνα σου;

O.P. Απ' όταν τελείωσα το δημοτικό, δώδεκα μέχρι δεκαοτώ αυτή τη δουλειά έκανα. Μετά σου λέω πήγα στο υφαντήριο. Έφτιαχνα και στο υφαντήριο.

M.P. Σε τι ηλικία πήγες στο υφαντήριο;

O.P. Δώδηκα χρουτών

M.P. Εκεί τι φτιάχνατε;

O.P. Χαλιά, χαλιά φτιάχναμε εκεί. Μας τα ‘φηναν έτμα όλα. Τα μαλλιά έτοιμα.

M.P. Ερχόταν από Γιάννενα;

O.P. Ήταν η δασκάλα που τα κανόνιζε και τα ιδιάζαμαν τα βλάρια εκεί, όλα τα πράγματα τα ιτοιμάζαμαν κι τα υφαινάμαν εκεί μη κόμπους ήταν αυτά τα χαλιά, μη κόμπους. Έχεις ιδεί τέτοιουν αργαλειό;

M.P. Όχι δεν έχω δει. Ήταν καθιστός αργαλειός ή όρθιος;

O.P. Όρθιος, είνει όρθιοι αυτοί οι αργαλειοί, που κάθεσαι κι έρχεται όρθιο το βλάρι, το χτυπάς με το κοπανάκι. Δεν είναι

M.P. Η προετοιμασία που κάνατε μέχρι να φτάσει στον αργαλειό ήταν η ίδια με τα υφαντά που κάνατε στο σπίτι;

O.P. Ναι ήταν το ίδιοσμα

M.P. Μίτωμα, ήταν το ίδιο;

O.P. Όχι, έρχονταν αλλιώς ετούτα τα

M.P. Ένα χαλί σε πόσο καιρό το κάνατε;

O.P. Τίπουτα, πουλύ αργάμαν

M.P. Ένα μήνα;

O.P. Μπα, κι παραπάν’. Αναλόγως κι το φάρδος.

M.P. Πόσες δουλεύατε;

O.P. Σι κάθε αργαλειό δυο – δυο.

M.P. Πόσους αργαλειούς είχε;

O.P. Αργαλειούς είχαμαν καμία δεκαριά.

M.P. Ήταν δηλαδή είκοσι κοπέλες που ερχόταν;

O.P. Ήταν, ήταν.

M.P. Εσύ μου μιλάς τώρα, πήγες δώδεκα χρονών, για το εξήντα τρία;

O.P. Ε, τότε, το εξήντα τρία.

M.P. Και πόσα χρόνια κάθισες;

O.P. Κάθισα μέχρι το ’70.

M.P. Πού ήταν στεγασμένη αυτή η σχολή;

O.P. Πρώτα ήταν στο..που είναι του γιατρού του Δημήτρη εδώ στην πλατεία; Δίπλα στην αστυνομία. Εκεί κατ’ ήρθαν οι αργαλειοί πρώτα. Εκεί πήγαμαν. Μητά, μητά τς πήγαμαν στου γιατρού του Μαλάμου κάτου. Μας έδουσε το χώρο ο Μαλάμους ο γιατρός, κι μητά ξανά ήρθαν πάλι στην πλατεία κι απού εκεί κι έφυγαν μητά.

M.P. Στην πλατεία είχε πάει στο σχολείο;

O.P. Όχι, πάλι στον Χρήστο τον Γεωργούλη.

M.P. Αυτή η σχολή είχε λειτουργήσει και παλιότερα, το ’28. Ξέρεις κάτι για τότε;

O.P. Είχε λειτουργήσει τέτοια σχολή; Όχι ακούσ’ κι ιγώ δεν το έχω ακούσ’.

M.P. Εσύ σταμάτησες το ‘70

O.P. Ε, το ’70 που ήρθα.

M.P. Είχε σταματήσει η σχολή τότε;

O.P. Όχι, συνέχισε.

M.P. Το βάνιμο στα νήματα το κάνατε στο χωριό;

O.P. Όχι μας έρχονταν έτοιμα τα χρώματα. Μόνο τα μαζεύαμαν κουβάρια, να το ‘χουμε να το τραβάμε για να υφαινούμε. Δέναμαν ένα σκοινί κι τα κουβάρια έρχονταν απ’ αχ’ πάν’. Όπως έρνταν του βλάρ’. Πως τα δένς παραπέρα; Τραβάμαν του κάθι χρώμα κι του πηράμαν για να φτιάξουμε τα σχέδια. Κι είχαμαν κι του χαρτί μη το σχέδιό μας κι του βλάπαμαν κι έτσ’. Έτσ δουλεύαμαν. Πιο ευκολότερο απού τα άλλα. Πιο εύκολο απού τουν άλλου τουν αργαλειό. Πιο εύκολα ερχόταν γιατί εκεί

έβανες τουν κόμπο, διαφορετικά τα χρώματα κι σου 'ρχονταν το σχέδιο. Του κανόνζες του σχέδιο. Ικείνου μ' φαίνονταν πιο δύσκολο, το άλλο στο σπίτ'.

M.P. Ποιος σας έκανε μάθημα;

O.P. Οι δασκάλεις, ερχόταν από τον Οργανισμό.

M.P. Ερχόταν από εδώ , από Γιάννενα;

O.P. Ήταν μόνιμες οι δασκάλεις. Ήταν από άλλα. Ήταν από τη Βήσσανη, ήταν από πολλές μεριές. Τρεις δασκάλεις είχαμαν.

M.P. Τις θυμάσαι πως τις έλεγαν;

O.P. Μια την έλεγαν Κούλα Νάκου, απού το Βασιλικό. Μαζί μη τν αδηρφή τς ήταν μη τη Φιλιά. Οι άλλες πως τς έλεγαν; Αυτή τη θυμάμαι την Κούλα. Πρέπ' να τς είνει. Κι νοίκιαζαν σπίτια. Κάθουνταν ικεί στου χωριού οι δασκάλεις. Τς είχαμαν ικεί τα δασκάλεις.

M.P. Τα χαλιά αυτά ποιος τα αγόραζε;

O.P. Ήταν ο Οργανισμός. Τα λάβαιναν άλλοι. Οργανισμός λεγόταν. Φτιάσαμεν κι ένα τ' Μαλάμου χαλί εμείς.

M.P. Μόνο ο Μαλάμος έφτιαξε από το χωριό;

O.P. Ναι

M.P. Κανένας άλλος;

O.P. Δεν είχε δικαίωμα. Δεν μπορούσα κι εγώ να φτιάξω. Δεν μας άφηναν να φτιάξουμε χαλί. Τώρα του Μαλάμου για ποιο λόγο το έφτιαξαν; Δεν ξέρω. Ο Οργανισμός επειδή παραχώρησε το χώρος.

M.P. Θέλω να μου πεις τώρα λίγο για τα υφαντά στο σπίτι. Τι κάνατε με την ύφανση από την αρχή μέχρι να μπει στον αργαλειό.

O.P. Πέραμαν τα μαλλιά.

M.P. Τα κουρεύατε τα πρόβατα οι ίδιοι;

O.P. Τα κουρεύαμαν μοναχοί μας

M.P. Μια φορά;

O.P. Τα κουρεύαμαν την άνοιξη κι κουντά όταν έρχονταν η ζέστα τα κουρεύαμαν εντελώς.

M.P. Τα μαλλιά τα ξεχωρίζατε;

O.P. Ναι, χώρια αυτά τα από κάτω, κι τα απού πάν' τα πουκάρια πάλι χώρια. Αναλόγως τι ήθελεςνα φτιάξεις.

M.P. Πως τα χρησιμοποιούσατε;

O.P. Τα χρησιμοποιούσαμε, τα πλέναμαν

M.P. Τα από κάτω γιατί τα βάζατε; Τα από πάνω γιατί τα βάζατε;

O.P. Τα μακριά τα βάζαμε για φλόκο, για στημόνι, για τέτοια. Τα κουντά τα βάναμαν για πρόχειρα άλλα πράματα, για υφάδια τέτοια.

M.P. Μετά τα πέρνατε, τι τα κάνατε;

O.P. Τα πλέναμαν, τα γραίναμαν

M.P. Που τα πλένατε;

O.P. Στο χωριό ικεί στις βρύσες.

M.P. Εσύ σε ποια βρύση πήγαινες;

O.P. Ιγώ πήγαινα στ' Ράγγα απάν'. Στ' Ράγγα πηγαίναμαν. Ημείς είχαμαν κι στέρνα στου σπίτι, τα πλέναμαν κι απού βγάζαμαν άμα δεν είχαμαν νηρό.

M.P. Τα ζεματάγατε;

O.P. Δεν θέλει ζεμάτσμα. Δεν γραίνονται μη το ζημάτσμα. Πλύμα κι καλό ξεπλύμα. Ούτε φάρμακα μέσα γιατί πήζουν τα μαλλιά.

M.P. Μετά που τα απλώνατε;

Ο.Ρ. Τα απλώναμαν. Αυτά τα μηγάλα τα ρίναμαν στα σύρματα. Τα μικρά τα απλώναμαν πιο χαμηλά. Αφού στέγωναν τα γραίναμαν, μητά υπήρχε μηχανή προς το.... Πηγαίναμαν στ' μηχανή κι τα φτιαχνει η μάνα μ'. Στ' λαναριστική μηχανή.

Μ.Ρ. Δεν είχατε λανάρια στο χωριό;

Ο.Ρ.Είχαμε αλλά για πρόχειρα. Όχι για τέτοια πολλά πράγματα. Ξέρς που πήγαιναν; Προς το Μχαλίτσ' απάνω. Στον Πριάβολο. Πριάβολος λέγονταν.

Μ.Ρ. Πριάβολος λεγόταν ο κύριος που είχε τη μηχανή;

Ο.Ρ. Όχι λεγόταν το μέρος εκεί. Στο Παλιοχώρι

Μ.Ρ. Στο Παλιοχώρι Συρράκου;

Ο.Ρ. Παλιοχώρι Συρράκου. Εκεί υπήρχε μηχανή για τέτοια πράγματα.

Μ.Ρ. Εκεί πήγαιναν από όλα τα χωριά;

Ο.Ρ. Από όλα τα χωριά εκτός κι ερχόταν στ' Χαροκόπ'. Υπήρχε κι στ' Χαροκόπ' τέτοια μηχανή. Αλλά τς βόλευε κεί. Πάηναν κι μη τα πόδια. Στ' Χαροκόπ' τς φαίνονταν πιο μακριά. Πήγαιναν κεί κι τα 'φτιαχναν. Σηκώνονταν νύχτα οι γιαγιές κεί να πάρουν σειρά να τα ητημάσουν κι να 'ρθούν στο χωριό να τα γνέσουν με τα χέρια τους.

Μ.Ρ. Έγνεθαν σε ρόκα;

Ο.Ρ. Σε ρόκα

Μ.Ρ. Είχαν και τσικρίκι;

Ο.Ρ. Ιγώ δεν θυμάμαι. Εμένα ρόκα είχε η μάνα μ' έγνεθε.

Μ.Ρ. Εσύ έγνεσες καθόλου;

Ο.Ρ. Ιγώ όλα τα 'κανα, το γνέσιμο λίγο δύσκολο. Δεν το κατάφερνα. Όχι, όχι

Μ.Ρ. Ωραία, μετά τα έγνεθεν και τι τα έκαναν;

Ο.Ρ. Τα μαζεύαμε με το πόδι αυτά να τα 'χουμε έτμα να τα βάψουμε.

Μ.Ρ. Τα κάνατε βαντάκια;

Ο.Ρ. Ναι. Τα βάφταμαν, τα στεγνώναμε, τα μαζεύαμε

Μ.Ρ. Σε τι τα βάφατε;

Ο.Ρ. Σε καζάνια και μετά τα μαζεύαμαν κουβάρια και μετά τα είχαμαν έτμα.

Μ.Ρ. Πιο ήταν το πιο δύσκολο βάψιμο; Με λουλάκι βάφατε;

Ο.Ρ. Ε, αυτά ήταν λίγο. Το λουκάκι και το ριζάρ'. Ήθελε να βγάλεις ρίζα, να το ετοιμάσεις, να το βάψεις. Να κάνς την προεργασία, το ριζάρι.

Μ.Ρ. Τι το έκανες το ριζάρι;

Ο.Ρ. Το χτύπαγες, ήθελε να το βάψεις, να το στραγγίξεις, να βάλεις μέσα το φτο, ήταν λίγο η διαδικασία. Οι άλλες οι βαφές ήταν λίγο πιο...οι αυτές του εμπορίου.

Μ.Ρ. Στο ριζάρι έβραζες τη ρίζα;

Ο.Ρ. Μαζί τη ρίζα και τν πρασνάδα απάν' αλλά ήθελες να....

Μ.Ρ. Τι το έκανες το στούμπαγες;

Ο.Ρ. Το στούμπαγες, το έβαζες μέσα στο νερό, έβγαζε, το χόχλαζες, το ξαναέβγαζες, το στράγγιζες κι έβαζες μέσα μετά τα νήματα. Ρίναμαν και ξινό μέσα το λέμαν για να μη βγάζουν. Από εδώ τα πέραμαν τα ξινά Από τα Γιάννενα. Ξινό λέγονταν. Έπρεπε να ρίξουμε μέσα για να πάρουν κι αυτά και να μη βγάζουν. Έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε ξινό. Μετά τα μαζεύαμαν σε κουβάρι. Μετά ετοιμάζομσταν για ύφαμα.

Μ.Ρ. Ίδιασμα δεν κάνατε;

Ο.Ρ. Α, ίδιασμα. Πέραμαν αυτά που ήθελαν το δικό τους το γνέμα. Το στημόνι ήταν πιο διαφορετικό στο γνέσιμο. Τα ετοιμάζαμαν τα φλουκουτά. Τα άλλα ήθελαν νήμα, τα κιλιμοτά. Τα φτα πέραμαν νήμα.

Μ.Ρ. Θέλω να μου πεις το ίδιασμα που το κάνατε κάτω ή στον τοίχο;

Ο.Ρ. Κι κάτω. Πρέπ' να είναι του μέρους ίσιο. Τέλειο, ίσιο για να το ιδιάσεις, να το μάσεις, να έρθ' στου αντί έτμο να....αφού το ιδιάσεις μητά...

M.P. Το μίτωνες;

O.P. Δυο γυναίκες. Πρέπ' να του μαζέψεις πρώτα στου αντί, έρχεται στουν αργαλειό κι μητά του βάνς το χτένι. Κι μητά του ξικηνάς για ύφαμα.

M.P. Ωραία, και ξεκινάγατε. Θυμάσαι στο χωριό οι άνθρωποι φορούσαν υφαντά ρούχα;

O.P. Φορούσαν.

M.P. Οι άντρες τι θυμάσαι να φοράνε; Από από τον πατέρα σου, από τον παππού; Αυτοί τι φορούσαν;

O.P. Α, αυτοί φορούσαν. Έκαναν στουν αργαλειό έκαναν υφαντά. Δίμιτα ρούχα.

M.P. Ποιος τα έκανε;

O.P. Οι ίδιοι, έκαναν οι γιαγιές μ'. Οι γιαγιές μ' έκαναν εκείνα τα χρόνια π' δεν ήταν τα άλλα τα...

M.P. Ο πατέρας σου μέχρι τι ηλικία φόρεσε δίμιτα ρούχα;

O.P. Ιγώ κοίταξε. Δεν τον θυμάμαι με δίμιτα ρούχα τον πατέρα μου. Όταν ήταν για πιο γληγορότητα. Ιγώ δεν τον θυμάμαι.

M.P. Εσύ πως τον θυμάσαι τον πατέρα σου ή τον παππού που ήταν μεγαλύτερος;

O.P. Παππού δεν γνώρισα κανένα.

M.P. Τους παππούδες στο χωριό πως τους έβλεπες ντυμένους;

O.P. Έβαναν, του χειμώνα έβαναν δίμιτα.

M.P. Είχαν σακάκι, παντελόνι;

O.P. Ναι, τέτοια

M.P. Τι χρώμα είχαν αυτά τα δίμιτα;

O.P. Μπλε, σκούρα

M.P. Γιλέκο δίμιτο;

O.P. Φόραγαν κι γιλέκο, όλα τα φόραγαν, ναι. Φόραγαν κι κουκούλα στου κηφάλι με τέτοιο, ταλαγάν', ναι φόραγαν.

M.P. Πως ήταν το ταλαγάνι; Κούμπωνε μπροστά;

O.P. Ναι, ναι. Μακρύ ήταν. Έπεφτε μέχρι κάτω.

M.P. Φόραγαν κάπες από πάνω;

O.P. Κάπες δίχως μανίκι, ναι

M.P. Πουκάμισο;

O.P. Φόραγαν παπαδίστικο παλιά, φόραγαν.

M.P. Χρώματα τα πουκάμισα;

O.P. Σκούρα. Δεν φόραγαν.....

M.P. Τσουρέπια;

O.P. Έκαναν μόνες τους τσουρέπια. Τα 'πλεγαν. Δεν θμάμαι ιγώ μες στο χειμώνα

M.P. Εσύ έχεις πλέξει τσουρέπια;

O.P. Ναι, έχω πλέξει. Έπλεγα. Τώρα να μ' πεις δεν ξέρω.

M.P. Τα αντρικά πως τα έκαναν; Τι χρώμα;

O.P. Όλα μπλε, όλα μαύρα κι άμα ήθελαν έκαναν κι κανένα σχέδιο. Ένα ήταν το σχέδιο πιο πολύ αλλά έκαναν κιέκαναν, έκαναν συρίτια, έκαναν.

M.P. Θυμάσαι κανέναν να φοράει σαλβάρια;

O.P. Σαλβάρια ου Αναστάης. Ναι, ναι φοράει ου Αναστάης.

M.P. Πόσο χρονών ήταν ο Αναστάης απ' όταν τον θυμήθηκες εσύ; 80;

O.P. Ε, λίγο μικρότερος. Έζσει όμως πολλά χρόνια κι φόραγε.

M.P. Σαλβάρια μαύρη ή άσπρη;

O.P. Άσπρη φοράει

M.P. Άσπρη με πουκάμισο με φαρδύ μανίκια;

O.P. Ναι, ναι.

M.P. Και τσαρούχια;

Ο.Ρ. Και τσαρούχια, και όλα.

Μ.Ρ. Ο πατέρας σου φορούσε τσαρούχια ή παπούτσια;

Ο.Ρ. Ιγώ δεν τον θυμήθηκα. Τσαρούχια είχε από χρόνια. Αλλά για να του φορές' όχι. Δεν τον θμάμει ιγώ.

Μ.Ρ. Ζωνάρι είχαν;

Ο.Ρ. Όχι, δεν θμάμει.

Μ.Ρ. Κυλλότες θυμάσαι καθόλου τους άντρες να φοράνε;

Ο.Ρ. Ιγώ δεν θμάμει

Μ.Ρ. Φανέλες μάλλινες φορούσαν από μέσα;

Ο.Ρ. Ναι, σίγουρα. Τα έκαναν, μόνοι μας ε τα κάναμε αυτά.

Μ.Ρ. Βρακί;

Ο.Ρ. Όχι βρακιά. Ιγώ δεν θμάμει, ου πατέρας δεν έβανει. Έβαζε αγορασμένα, όχι... Έβαζει μακριά αγορασμένα. Ναι του χειμώνα έβαζαν.

Μ.Ρ. Αυτά όλα τα υφαντά τα έφτιαχναν μόνοι τους στο σπίτι. Μετά ποιος τα έραβε;

Ο.Ρ. Υπήρχαν μοδίστρες. Τα έδναν κι τα έραβαν. Ήταν ο Αντώνς ου Κουσαντινίδς. Η Δημητρούλα, ιδώ η Κούλα ναι αυτή έραβει κι χουριάτκα, καλά κι χουριάτκα φουρέματα, τα πάντα έραβει αυτή. Κι αντρικά. Αντρικά έραβει ο Αντώνς ου Κουσαντινίδς έραβει αντρικά. Έραβει ου μπάρμπα Κώστας. Ου Κώστας ου Παπαγεωργίου έραβει κι αυτός.

Μ.Ρ. Υπήρχαν και κάποιοι που τα έραβαν μόνοι τους στο σπίτι ή τα πήγαιναν όλοι στο ράφτη;

Ο.Ρ. Η Καλύβου η Γιαννούλα έραβει στου χουριό. Κοίταξει Μαρία, πιο πολύ ήθελαν μηχανή. Τα χρησιμοποιούσαν αυτά τα χουντρά να πηράσν στ' μηχανή. Ναι βέβαια δεν γινόταν.

Μ.Ρ. Φορούσαν οι άντρες κοσμήματα; Ρολοί είχαν;

Ο.Ρ. Ρολοί είχαν. Το 'χαν ιδώ. Το 'χαν ιδώ δίπλα. Το 'χαν μη τν αλυσίδα. Πιο πολύ ιδώ το 'χαν του ρολοί στο γιλέκο.

Μ.Ρ. Σταυρούς είχαν;

Ο.Ρ. Ιγώ δεν θμάμει σταυρούς.

Μ.Ρ. Πες μου τώρα για τις γυναίκες. Πως θυμάσαι τη μάνα σου τη γιαγιά σου;

Ο.Ρ. Μια ζωή τις θυμάμαι είχαν μαντίλια. Το μαντίλι δεν έβγηνε απού το κηφάλι στις γυναίκες.

Μ.Ρ. Πως το έδεναν το μαντίλι;

Ο.Ρ. Και κάτω, και πίσω. Πιο πολύ κάτω.

Μ.Ρ. Είχαν μαντίλι πολίτικο ή σκέτο μαύρο;

Ο.Ρ. Και πολίτικο αν πήγαιναν σε κάποιον για καλό. Το σκέτο δεν έλειπε κάθε μέρα το μαντίλι. Ή νέα ήσουν ή γριά το μαντίλι ήταν, έτσ' ήταν.

Μ.Ρ. Η γιαγιά σου φορούσε δίμιτες φούστες; Υφαντές;

Ο.Ρ. Ναι, φορούσε η γιαγιά μου, φορούσε.

Μ.Ρ. Τι χρώμα ήταν αυτές οι φούστες;

Ο.Ρ. Ε, σκούρεις τς έκανει. Αυτές ήταν δίμιτες. Τς έκαναν ένα χρώμα. Τς έκαναν μπλε, τς έκαναν έτσ' αλλά αυτές που έπλεκαν με το χέρι τους τις έκαναν άλλα χρώματα. Όπως τς ήθελαν. Τα έκαναν κι πουρτουκαλί, τς έκαναν κι ροζ, τς έκαναν ουραία χρώματα, κι καφέ.

Μ.Ρ. Θα μου πεις πρώτα για τις υφαντές. Είχαν μανίκι οι υφαντές οι φούστες;

Ο.Ρ. Όχι, όχι. Τιράντα είχαν.

Μ.Ρ. Ήταν ξεχωριστό το κορμί και ξεχωριστό το κάτω και τις έραβαν στη μέση;

Ο.Ρ. Ναι, τς έκαναν κι μια τσέπ' ιδώ.

Μ.Ρ. Σχέδιο κάτω έκαναν στις δίμιτες;

Ο.Ρ. Σιρίτ' πέρασαν στις δίμιτες. Στις πλεχτές έκαναν ωραία σχέδια. Έχω μια πλεχτή της Μαρίας, ωραία με σχέδιο.

Μ.Ρ. Στις πλεχτές τι σχέδια έκαναν;

Ο.Ρ. Ό,τ' σχέδιο της. Ουραία σχέδια. Τρυπουτά

Μ.Ρ. Διαφορετικό πλέξιμο η κάθε φούστα;

Ο.Ρ. Κάθε φούστα διαφορετικά.

Μ.Ρ. Είχε κάτω κι άλλο χρώμα σαν σιρίτια έκαναν;

Ο.Ρ. Έκαναν, έκαναν.

Μ.Ρ. Η γιαγιά που φορούσε την υφαντή την φούστα, από πάνω φορούσε ποδιά;

Ο.Ρ. Φορούσε το φόρεμα από πάνω. Φόραγε τη φούστα μέσα κι από πάνω φόραγε το φόρεμά της κι από πάνω την ποδιά της.

Μ.Ρ. Αργότερα ήρθαν τα φορέματα. Παλιότερα φορούσαν μόνο τις φούστες.

Ο.Ρ. Εγώ δεν θυμάμαι να 'χει μόνο φούστα. Είχαν φόρεμα από πάνω. Δεν θυμάμαι μόνο φούστα. Την φούστα την είχαν άμα ερχόσουν στο σπίτι θα την έβγαζες έτσι αμάνικο ζεσταίνονταν. Πως σκάς στο σπίτι. Για όξω να κυκλοφορήσουν είχαν το φόρεμα κι τ' φούστα τς από κάτω.

Μ.Ρ. Το φόρεμα σε τι χρώματα το είχαν;

Ο.Ρ. Ε, όλα τα χρώματα αναλόγως την ηλικία που ήταν. Φόραγαν και μαύρο, φόραγαν και με πιγκούλες, με όλα τα σχέδια.

Μ.Ρ. Είχαν και χρωματιστά, πράσινα, μπλέ

Ο.Ρ. Φόραγαν και τέτοια. Οι νέες φόραγαν. Απ' όλα τα χρώματα.

Μ.Ρ. Από πάνω ποδιές τι είχαν; Θυμάσαι να φοράνε δίμιτες ποδιές;

Ο.Ρ. Φόραγαν και δίμιτες. Φόραγαν χουντρές ποδιές.

Μ.Ρ. Είχαν σχέδιο αυτές ή σκέτες;

Ο.Ρ. Απ' όλα είχαν και σχέδιο είχαν, δίμιτες.

Μ.Ρ. Τι σχέδιο είχαν;

Ο.Ρ. Γραμμές, κάτω.

Μ.Ρ. Τι χρώματα είχαν αυτές οι φούστες;

Ο.Ρ. Σκούρες πιο πολύ τις θυμάμαι εγώ, σκούρες και με λίγο λάλι ιδώ να την αλλάξω.

Μ.Ρ. Πάνω από το φουστάνι τη φόραγαν;

Ο.Ρ. Ναι, πάνω από το φουστάνι, την ποδιά.

Μ.Ρ. Φορούσε και η μάνα σου τέτοια ποδιά ή η γιαγιά;

Ο.Ρ. Η μάνα μ' όχι. Δεν φόρεσε τέτοια ποδιά. Άλλες ποδιές. Χουριάτκα φουρέματα φόραγε η μάνα μ' μια ζωή.

Μ.Ρ. Η μάνα σου έκανε τις ποδιές τις χρωματιστές που έφτιαχναν μετά. Με το φασολάκι;

Ο.Ρ. Ναι. Όχι, απλές ποδιές είχε η μάνα μ'. Τν ίδια μη του φόρεμα φόραγε, όπως τα ήθελε.

Μ.Ρ. Τσουρέπια τι χρώματα είχαν;

Ο.Ρ. Σκούρα τα φόραγαν τα τσουρέπια.

Μ.Ρ. Σκούρα οι γριές. Παλιότερα φόραγαν άσπρα οι νέες;

Ο.Ρ. Φόραγαν άσπρα. Άμα ήθελαν να πάνε σι καλή μέρα, φόραγαν

Μ.Ρ. Σκέτα άσπρα;

Ο.Ρ. Έκαναν κι ξόμπλια. Ναι έκαναν.

Μ.Ρ. Τι σχέδια έκαναν αυτά τα ξόμπλια;

Ο.Ρ. Απ' όλα τα χρώματα. Έκανε ό,τ' ήθληκε ου καθέννας. Τι του άρηγε.

Μ.Ρ. Φορούσαν οι γυναίκες τσαρούχια; Τις θυμάσαι;

Ο.Ρ. Παλιά φορούσαν. Πιο παλιά. Σαν η γυναίκα του πατέρα μου η πρώτη φόραγε τσαρούχια

Μ.Ρ. Η γιαγιά σου φόραγε;

Ο.Ρ. Κι η γιαγιά, πρέπ' να φόραγαν αυτές. Αλλά ιγώ δεν θμάμει στου σπίτι μ' τ' μάνα μ' κάποιον από τον κύκλο αυτό. Δεν θμάμει. Παπούτσια φόραγαν. Δεν θμάμει ιγώ ποτέ η μάνα μ' να φόρησει ποτέ τσαρούχια.

Μ.Ρ. Που τα έφτιαχναν τα παπούτσια;

Ο.Ρ. Τα έπαιρναν ιδώ ή θα πάηγαν στουν τσαγκάρη ή θα έπηρναν

Μ.Ρ. Είχαν και προπόδια που έφτιαχναν για κάθε μέρα;

Ο.Ρ. Ναι, έφτιαχναν κι προπόδια.

Μ.Ρ. Πως τα έφτιαχναν;

Ο.Ρ. Μη του βηλουνάκι.

Μ.Ρ. Είχε η μάνα σου κι αυτά που έκαναν με σαμπρέλα από κάτω;

Ο.Ρ. Είχει, ναι. Προπόδια, αυτά τα θμάμει τς μάνας μ'. Για πιο ελαφριά το καλοκαίρι για να πάν' για φτο τα πλεγαν κι από κάτω κόλλαγαν μια σόλα πώς να σ' πω, λαστιχένια.

Μ.Ρ. Ποιος τα έφτιαχνε; Οι ίδιοι τα έκαναν ή τα έδιναν στον τσαγκάρη;

Ο.Ρ. Αυτά τα έφτιαχναν οι ίδιοι. Τα 'ραβαν οι ίδιοι. Τα 'ραβαν παν' στου πλεχτό. Ναι μόνοι τς τα έκαναν αυτά.

Μ.Ρ. Από πάνω τι θυμάσαι να φοράνε οι γυναίκες;

Ο.Ρ. Ζακέτα ή σιγκούνι

Μ.Ρ. Και η μάνα σου φόρεσε σιγκούνι;

Ο.Ρ. Φόρεσε σιγκούν'.

Μ.Ρ. Μέχρι πότε;

Ο.Ρ. Μια ζωή το σιγκούνι δεν έλειπε. Φόραγει σιγκούν' η μάνα μ'. Όπ' θα πάηγε τα έπιανει τν πλάτ'. Σιγκούνια, είχαν και σιρίτια. Τα καλά τα σιγκούνια είχαν και σιρίτια. Ικείν' π' φόραγαν καλά σιγκούνια. Είχαν κι τα απλά τα σιγκούνια δίχως σιρίτια.

Μ.Ρ. Ασταρωμένα τα καλά;

Ο.Ρ. Ασταρωμένα κι

Μ.Ρ. Θυμάσαι καθόλου κοντοσέγκουνα να φοράνε;

Ο.Ρ. Φόραγαν και κοντοσέγκουνα πολλές στου χωριό. Τα φόραγαν. Οι πιο παλιές.

Μ.Ρ. Πως ήταν ραμμένα τα κοντοσέγκουνα;

Ο.Ρ. Αμάνικα. Πως είναι το σιγκούνι αλλά σε κοντό , φοδραρισμένο

Μ.Ρ. Κούμπωνε μπροστά;

Ο.Ρ. Ναι, το'χαν έτσια

Μ.Ρ. Ήταν ίσιο μπροστά ή πήγαινε στρόγγυλο;

Ο.Ρ. Δεν ξέρω. Να 'χει μια στρογγυλάδα. Δεν.

Μ.Ρ. Μανίκια είχε;

Ο.Ρ. Όχι. Δεν θμάμει να' χαν μανίκια. Είχαν κι μη μανίκια. Ση γέλασα είχαν.

Μ.Ρ. Φανέλες φορούσαν;

Ο.Ρ. Φορούσαν, ναι

Μ.Ρ. Βρακί οι γυναίκες;

Ο.Ρ. Όχι. Τς ήταν κι έτσ' καμιά φορά.

Μ.Ρ. Πότε φόρεσαν βρακί;

Ο.Ρ. Όταν τς χρειάζντζν ση μια δυσκουλία.

Μ.Ρ. Ζώνη στη μέση φορούσαν;

Ο.Ρ. Η μάνα μου δεν φόραγει τέτοια.

Μ.Ρ. Από κοσμήματα θυμάσαι καθόλου να φοράνε;

Ο.Ρ. Τίποτα μωρέ.

Μ.Ρ. Μια νύφη που θα γίνονταν. Φόραγε κάτι;

Ο.Ρ. Αυτή τη στόλιζαν. Είχει κουσμήματα. Έβαζαν. Εν είχαν τίπουτε τότες μάνα μ'.

Μ.Ρ. Και οι ηλικιωμένες πιο σκούρα ρούχα;

Ο.Ρ. Σκούρα. Τα σκούρα απ' όταν γηνηθήκαν σκούρα είχαν κι του μαντίλι

Μ.Ρ. Τι έπαιρναν για προικιό οι κοπέλες;

Ο.Ρ. Έπαιρναν τα πάντα. Όταν θα γέννταν ήθελαν να τα'χν όλα. Από τσουρέπ' μέχρι τα ρούχα τς όλα.

Μ.Ρ. Από πόσες αλλαξιές έπαιρναν;

Ο.Ρ. Είχαν και ψιλές κάλτσες είχαν για το καλοκαίρι, και τα χειμωνιάτκα τς. Είχαν τς φούστες τς. Έφτιαχναν φούστες, έπλεκαν. Τς μπέρντες, τα αυτά, τα...απαραίτητα που ήθελαν, εκτός από τα υφαντά που ήθελαν βελέντζα, χειράμια, προσκέφαλα, αυτά. Ικτός που ήθελαν να δώσν' κι στου σόι όλο πλεχτά τσουρέπια. Όλο το σόι θα έπληρνε τσουρέπια από τη νύφη. Όλοι οι συγγενείς θα έπαιρναν πλεχτά τσουρέπια. Από ένα ζευγάρ'. Δεν είχαν κάλτσες. Δεν έπληρναν κάλτσες. Έπρεπε να δώσν' αυτό. Κάθνταν ου κόσμος το βράδ' να πλέξουν. Να βγάλουν να πλέξν όσο σόι είχε να ετοιμάσν' τσουρέπια. Να δωσ' στου σόι. Δεν γινόταν διαφορετικά. Σαν δώρο από τη νύφ'. Κι αυτή η νύφ' μετά –καλά πέφτουμε αλλού τώρα, όταν θα πάηνε στο σπίτι θα τς έβαζαν ένα κουτάλι κι ένα πιρούνι ιδώ στο ζουνάρι π' θα πήγαιναν. Αυτό ήταν το δώρο π' τς έδιναν. Το κουτάλι για κορίτσ' κι για το αγόρι ήταν το πιρούν' το έθιμα. Τα έβαναν από ένα ιδώ στο ζωνάρ' για να κάνουν απ' τα δυο.-

Μ.Ρ. Από τα υφαντά που μου είπες τι έπαιρνε για προίκα;

Ο.Ρ. Βιλέντζες, χειράμια, προυσκέφαλα, κουρέλια, καραμηλωτές, μαλλινουσέντουνα, όλα.

Μ.Ρ. Θυμάσαι εσύ υπήρχαν και προικοσύμφωνα;

Ο.Ρ. Έκαναν κι προικοσύμφωνα, παλιά, πιο παλιά από 'μένα. Έβαναν κι τα χαλκόματα, πόσα δίνς χαλκόματα, μητά έκαναν κι χουράφια τι είχαν, τα πάντα. Ό,τ' έπρεπε να τα 'γραφαν τα προικοσύμφωνα.

Μ.Ρ. Η μάνα σου είχε προικοσύμφωνο; Είχαν κάνει;

Ο.Ρ. Η μάνα μου δεν είχε κάνει. Δεν θυμάμαι να είχε πει τίπουτα.

Μ.Ρ. Θέλω να μου πεις τώρα τα παιδάκια πως τα έντυναν;

Ο.Ρ. Τα πιδάκια πως τα έντυναν, μη ρουτάς πως τα έντυναν.

Μ.Ρ. Μόλις γεννιόταν τι τους έβαζαν;

Ο.Ρ. Πρώτα δεν είχαν τίπουτα Μαρία μ'. Έκουβαν από κανένα πανάκι κι καμιά σακούλα άσπρη

Μ.Ρ. Σακούλα τι εννοείς;

Ο.Ρ. Αυτές τις σακούλες τις πάνινες

Μ.Ρ. Από τι ήταν αυτές;

Ο.Ρ. Από αλεύρ' ότ' είχαν. Κι κανά τραγότσολο απ' έξω. Τι έφτιαχναν άλλο; Σπάργανα. Τα σπάργανα τα ύφαιναν. Ήταν λεπτούλικά. Τα σπάργανα ήταν ληπτά. Πως είναι από μαλλί. Τα σπάργανα τα έκαναν από μαλλί. Τα ύφαιναν άσπρα σπάργανα.

Μ.Ρ. Με τη σακούλα έφτιαχναν ρουχαλάκι;

Ο.Ρ. Εν τω ντεναν του παιδάκι. Το πιδάκι όπως γεννιούνταν μέσα ικει στις σακούλες άλλαζαν. Το δεναν κι μια ζώνη. Προσπαθούσαν τα πόδια του να τα 'ναι ίσια. Φασκιά. Έτσ', το 'καναν. Το 'δεναν. Αυτό ήταν. Εν υπήρχε ούτε πετσετάκι, ούτε τίπουτε. Δεν υπήρχαν τέτοια πράγματα. Μ' αυτά

Μ.Ρ. Και καθόλου ντυμένο το μωρό;

Ο.Ρ. Έπρεπε να μηγαλώσν'.

Μ.Ρ. Πότε τα έντυναν τα παιδάκια; Πόσο έπρεπε να πάνε;

Ο.Ρ. Όταν θα μηγάλωναν για να ηηρπατήσνει. Τότε αν τς έφτιαχναν κανένα ρέντζελο. Δεν γάζουναν. Κανα ρέντζιλο κι το 'φτιαχναν Μαρία μ'. Από παλιά. Φουστανάκια. Να κατράν' εύκουλα.

Μ.Ρ. Τους έπλεκαν και τσουρέπια;

Ο.Ρ. Τς έπλεκαν κι κανένα τσουρέπ'. Τότι τα 'ντυναν τα πιδάκια. Όπως να 'νει. Δεν...τς έπλεκαν κι καμια ζακητούλα.

Μ.Ρ. Αγόρια και κορίτσια είχαν φουστάνι;

Ο.Ρ. Αγόρια κι κουρίτσια.

Μ.Ρ. Τα αγόρια μέχρι ποια ηλικία είχαν φουστάνι;

Ο.Ρ. Ε, όσο να πάνει πέντε χρόνια, να πάνει στου σχολειό.

Μ.Ρ. Μετά τι φόραγαν;

Ο.Ρ. Κουντά τς γάζουναν κανένα παντηλουνάκι. Τα ζικίηναγαν για το σχολειό. Ό,τ' να 'νει παντηλουνάκια τς τα 'ραβαν κι παηναν στου σχολειό.

Μ.Ρ. Με μπλουζα, πουκάμισο από πάνω;

Ο.Ρ. Ναι.

Μ.Ρ. Τσουρέπια κάτω;

Ο.Ρ. Τσουρέπια πλεχτά. Βέβαια τσουρέπια. Κι κανένα λαστιχένιο παπούτσ' κι πέρα η δλειά. Μπότεις χειμουνιάτκεις

Μ.Ρ. Καπέλο φόραγαν;

Ο.Ρ. Καπέλα δεν θμάμει, καπέλα όχι.

Μ.Ρ. Ξέχασα να σε ρωτήσω οι άντρες καπέλο είχαν;

Ο.Ρ. Είχαν, ναι.

Μ.Ρ. Τι καπέλο έβαζαν;

Ο.Ρ. Ό,τ' ήθελε ου καθένας. Σκούρα

Μ.Ρ. Αυτά με το γίσο μπροστά;

Ο.Ρ. Ναι.

Μ.Ρ. Φόραγαν σκούφεις;

Ο.Ρ. Το χειμώνα έβαναν κι πλεχτές έβαναν του χειμώνα.

Μ.Ρ. Τι χρώματα;

Ο.Ρ. Σκούρα, γκρί, απ' όλα. Μάλλινα έβαναν

Μ.Ρ. Και υφαντές;

Ο.Ρ. Υφαντές όχι.

Μ.Ρ. Πλεχτές και το καπέλο με το γίσο. Το καπέλο το έπαιρναν από εδώ από τα Γιάννενα;

Ο.Ρ. Ναι, ναι

Μ.Ρ. Στα παιδάκια λαστιχένια παπούτσια;

Ο.Ρ. Λαστιχένια. Που θα τα 'βρισκαν;

Μ.Ρ. Από σαμπρέλες;

Ο.Ρ. Αγορασμένα. Που θα τα 'βρισκαν. Έβαλα ιγώ λαστιχένια, όχι...

Μ.Ρ. Εσένα πως σε έντυσαν από μικρή; Με παραδοσιακό φουστάνι ή φόρεσες κατευθείαν φούστα μπλουζα;

Ο.Ρ. Φόρεσα φουστανάκια. Φουστάνι μου φόραγει η μάνα μ'. Φουστάν' μη ζακέτα πλεχτή.

Μ.Ρ. Αυτό το χωριάτικο το φουστάνι το φόρεσες που έχουμε στο χωριό;

Ο.Ρ. Όχι. Απλό, κλασικό φόρεμα. Πλεχτές φούστες δε φόραγα ιγώ, ζακητούλεις. Αλλά τα λαστιχένια τα φόρεσα τα παπούτσια. Να πάμει το χειμώνα. Μπότεις το χειμώνα ιγώ. Λαστιχένιες.

Μ.Ρ. Μέχρι τι τάξη πήγες σχολειό;

Ο.Ρ. Μέχρι που τελείωσα

Μ.Ρ. Το δημοτικό;

Ο.Ρ. Ναι.

Μ.Ρ. Στα παιδάκια θυμάσαι μπουραζάνια ή μόνο ζακετούλες;

Ο.Ρ. Όχι δεν θυμάμαι στα δικά μου τα χρόνια. Τώρα γληγορότητα....

Μ.Ρ. Τώρα θέλω να μου πεις για κεντήματα. Κένταγαν στο χωριό;

Ο.Ρ. Κένταγαν ναι, ναι. Έπλεγαν ωραίες κουβέρτες. Έπλεγαν κι τς κεντούσαν από πάνω αραχνωτές ωραίες. Όλα τα έκαναν.

Μ.Ρ. Έκαναν τραπεζομάντηλα, καρτέ;

Ο.Ρ. Έφτιαχναν απ' όλα έφτιαχναν. Κηντάμαν. Μαξιλάρια, πλεχτά και κεντητά, κρεβατόγυρο, μπουχαροποδιές.

Μ.Ρ. Οι μπουχαροποδιές κεντητές ή υφαντές;

Ο.Ρ. Κι από τα δυο κι πλεχτές κι υφαντές είχαν. Υφαντές του χειμώνα κι του καλοκαίρ' έβαναν τς κεντητές. Κι κουρτίνες κι απ' όλα έφτιαχναν.

Μ.Ρ. Η μάνα σου κένταγε ή από τη γεννιά τη δική σου και μετά ξεκίνησε το κέντημα;

Ο.Ρ. Η μάνα μου δεν κένταγει. Ιγώ ήμαν στου κέντημα, στου πλέξιμο, στου κέντημα.

Μ.Ρ. Στην ηλικία της μάνας σου υπήρχαν άλλες να κεντάνε;

Ο.Ρ. Ναι, κένταγαν. Η μάνα μου μόνο ύφαινε, αργαλειό, πλέξιμο, απ' όλα έκανε, γνέσιμο. Ιγώ έκανα άλλα κεντήματα.

Μ.Ρ. Τι κεντήματα κάνατε;

Ο.Ρ. Σταυροβελονιά, τέτοια κάναμε, πλακέ κάναμαν, απ' όλα.

Μ.Ρ. Τα νήματα από πού τα παίρνατε;

Ο.Ρ. Τα αγοράζαμε. Έρχομσταν, άμα θέλαμε κάναμε κι από τα πρόβατα. Αλλά αγοράζαμε μαλάκια άμα θέλαμε να κάνουμε τέτοια πιο φιγουράτα.

Μ.Ρ. Είχε στο χωριό ή εδώ ερχόσασταν;

Ο.Ρ. Ιδώ, ιδώ. Όποιος έρνταν του 'λεγες πάρε μου για να πλέξω, να φτιάξω ό,τι χρειάζεται.

Μ.Ρ. Σ' ευχαριστώ θεία, σ' ευχαριστώ πάρα πολύ.

5^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΜΑΡΙΑ ΚΟΝΤΟΥ ΜΑΣΑΛΑ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΣΑΛΑΣ

M.P. Μαρία Μασαλά. Στο πατρικό σου Κοντού;

M.M. Κοντού. Βασιλείου Κοντού.

M.P. Πότε γεννήθηκαν κυρά Μαρία;

M.M. Το '31

M.P. Στο χωριό;

M.M. Στο χωριό. Μτη τότε στα χουριά ήμασταν.

M.P. Μέχρι πότε έμεινες στο χωριό;

M.M. Στο χωριό έχουμε τώρα, πόσα χρόνια έχουμε τώρα Μήτσο ιδώ;

Δ.Μ. Ιδώ έχουμε απ' το '61. Το '61 που 'ραθαμει η οικογένεια όλη

M.M. Του '31 γεννηθής, του '61 ήρθαμει ιδώ. Στου χουριό παντρευτήκαμαν, κει γηνήσαμε τα πιδιά μας, κουντά φτιάσαμε του σπίτ'.

M.P. Πότε παντρεύτηκες;

M.M. Του '51, του Γηνάρ'. Κληφήκαμαν κιόλα.

M.P. Για πες μου κυρά Μαρία εσύ πότε άρχισες να υφαίνεις;

M.M. Ιγώ άρχισα να υφαίνω ηλικιωμένη, όταν είχα γηνήσ' κι τα πιδιά κι γίγκαν μηγάλα

M.P. Εδώ ξεκίνησες στα Γιάννενα ή στο χωριό;

M.M. Ιδώ ξεκίνησα

M.P. Στο χωριό ύφαινε η μάνα σου;

M.M. Εν ύφαιναν τότε οι γριές. Εν ήμασταν τότε τίπουτα να φουρέσουμι, ούτι βιλέντζεις. Δεν θμάμει που είχει τότε π' κρυφήκαμαν ημείς μια απού τα γίδια, όχι από τα πρόβατα. Τράγια. Τν ήφηρε ου αδερφός μ' ο μακαρήτς ου Μήτσους, μ' ν' ήφηρει του βράδ' στου θάμπουμα. Ικειό ήταν το προικιό μ'. Το 'φερει ιδώια να σκηπαστούμει. Ικειν' κει. Ούτι προικιό, ούτι τίπουτι. Δεν ύφαιναν τότε ου κόσμους. Ιγώ ξεκίνησα ιδώ. 'Ημουν μηγάλ'. Του '61. 'Εφτιαξα προικιά τουν κουπιλιών.

M.P. Ποιος σου έμαθε να υφαίνεις;

M.M. Έμαθα έτσι που είδα ιδώ άλλη καμία που ύφαινε κι έμαθα κι εγώ. Μη βόηθαγαν κι μάζενα τα βλάρια αυτά.

M.P. Τι κάνατε για να υφάνεται;

M.M. Παίρναμε τα μαλλιά

M.P. Από πού τα παίρνατε;

M.M. Στν αγουρά κάτ'. Πήγαينا αυτου κι έβανα ένα βαρέλι ιδώια όζω, ζέστηνα του νηρό, τα 'πληνα, τ' άπλουνα κουντά κι λιάζνταν κι καθουμέσταν κι μο' ληγει η κουπέλα μ' η μεσαία, πάηναν στου γυμνάσιο τότε κι ιγώ τα 'πηρνα του καλουκαίρ' π' τηλείουναν τα κουρίτσια να μη βουηθήσνει. Τρία κουρίτσια έχου. Πάνει κι οι τρεις έμαθαν γράμματα. Γιατί μωρ' μάνα τα παίρς τώρα τα μαλλιά. Θέλουμε να κάτσουμει κι ημείς να βγούμει μια ώρα όζου. Τς έβανα να γραίννει. Ιδώια ήμασταν όλοι απ' όζω γραίναμαν.

M.P. Τα ξεχώριζες τα μαλλιά;

M.M. Ναι, τα κουντά, τα μακριά, τα άσπρα, τα σκούρα. Γιατί ήθελα να βάλου άλλα χρώματα του ένα άλλου χρώμα τ' άλλου κι μητά έπηρνα κι βαφή κι βαρέλι μηγάλου γιατί έφτιαχνα πουλλά προικιά κι τέτοια, είχα αργαλειό θκό μ' ιδώ απ' έξω. Τέτοιο βαρέλι κι έβανα τσιμεντόλιθο να φτάνω να τ' ανακατεύω να τα βάψω.

M.P. Με τι τα έβαφες;

M.M. Βαφές. Έπηρνα βαφές. Κόκκινες, για τέτοια. Πο 'χω φτιασμένα ητούτα. Έτμες βαφές. Τα έρνα μέσα στο βαρέλι μη το νηρό κι έρνα κι τα γνέματα π' τα ηταν ιδώ τα

φτά κι τα ύφαινα. Για όλα μοναχή μ' αυτού. Έχω φτιαγμένα τρία προικιά κι χώρια τα θκάμ'. Τα γιόμσα. Είχα αργαλειό ιδώια συνέχεια ύφαινα.

M.P. Για λανάρισμα που τα πηγαίνατε;

M.M. Τα πηγαίναμε ιδώ. Ήταν μηχανές. Πέρα πέρα κάτ'. Ιδώ π' πάμει για τ' λαϊκή. Πααίναμε κεί κι μας τα 'φτιανει.

M.P. Τι κάνατε μετά το βάψιμο;

M.M. Τα γνέθαμαν κι μητά τα βάφταμαν στα καζάνια.

M.P. Έγνεθες με ρόκα;

M.M. Ναι, έγνεθα με ρόκα κι μο' 'γνεθαν κι άλλεις. Είχα μια θειά του αντρός μου αυτού, ήταν πέρα στα καμποχώρια κι έρχονταν ιδώ, δεν είχε πιδιά κι ου άντρας τς είχε πηθάν' η καημένη κι γενομέσταν πουλύ κι έρνταν κι κάθουνταν ιδώ κι μο 'γνεθαν, η μάνα μ' η πηθηρά μ', όλοι έγνεθαν ιδώ κι έφτιασα τα προικιά τουν κοπηλιών.

M.P. Μετά αφού τα βάφατε τι κάνατε;

M.M. τα γνέθαμαν κι κουντά έβανα του βαρέλι τα 'βαφτα κι κουντά είχα τουν αργαλειό κι ύφαινα.

M.P. Τα ιδιάζατε;

M.M. Ναι, ναι. Έπηνρα αυτό του σμόν' π' του λένει ιδώ του βάναμαν κεί κι του μαζόναμαν στου αντί π' του λέμαν αυτού.

M.P. Το ιδίασμα που το έκανες στον τοίχο ή

M.M. Κάτου, κάτου στου χώμα.

M.P. Πως ιδιάζατε; Τι κάνατε;

M.M. Του τηντόναμαν πέρα κι του μαζόναμαν ιδώ κουντά κι του φτιάναμαν κι γένταν ένα φτο σι ένα μηγάλο αυτό κι του βάναμαν στου αργαλειό κεί κι πηράμαν στου φτο κεί κι αρχέναμαν κι υφαίναμαν.

M.P. Τι έφτιαξες εσύ;

M.M. Έφτιαξα; Απ' όλα έφτιαξα. Για ητούτα τα φλουκιστά. Κιλίμια π' τα λέμει. Είχαμε τέτοια, ποιος ξέρει πόσα τέτοια. Οι στρώσεις καταϊ. Μη του τούβλο, μη αυτά.

M.P. Και χειραμίσια και μπαστά έκανες;

M.M. Απ' όλα, απ' όλα. Για τα μπάσια πέρα στου χουριό, ιδώ.

M.P. Μαξιλάρια έκανες;

M.M. Όχι. Μαξιλάρια δεν έκανα κι τόσο.

M.P. Τράγια έκανες;

M.M. Όχι. Όλο από μαλλί πρόβειο.

M.P. Έκανες και τρουβάδες και τριχιές;

M.M. Όχι, όχι. Κιλίμια, φλουκιστά

M.P. Τα βάζουν τώρα τα παιδιά σου, τα φοράνε αυτά;

M.M. Όχι, όχι. Μου τα 'δωσαν εμένα όλοι. Έχνει μουκέτες καταϊ. Για τα μαξιλάρια ιτούτα ιδώ των κουριτσιών τα είχα.

M.P. Για προικιό τι έπαιρνες από αυτά;

M.M. Έπηνραν κείν' πο 'ειχαν. Ιγώ δεν είχα τίπουτα. Μια βιλέντζα τράια π' σου ειπα μ' ν' έφηρει ου αδηρφός μ' ου μακαρίτς κι αυτό ήταν του προικιό μ' το 'φηρει ιδώια.

M.P. Λίμιτα δεν ύφαινες εσύ υφάσματα για ρούχα;

M.M. Όχι, όχι.

M.P. Θέλω να μου πεις εσύ πως θυμάσαι τους άντρες τους ηλικιωμένους στο χωριό τι φόραγαν;

M.M. Φόραγαν κι κυλλότεις κι ιδώ πως τα λένει έτσ' αυτά...

M.P. Πες μου εσύ για τις γυναίκες και θα μου πει για τους άντρες ο κυρ Μήτσος εδώ.

M.M. Φόραγαν υφαντά κι παλιά πώς να σ' πω.
M.P. Φόραγε φανέλα από μέσα;
M.M. Μάλλινες φανέλες
M.P. Από μέσα δεν φόραγε φούστα;
M.M. Φόραγε
M.P. Πλεχτή ή υφαντή;
M.M. Πλεχτή. Εν είχαν τότε αργαλιούς κι τέτοια που 'χαμαν αργότηρα.
M.P. Από πάνω το φουστάνι;
M.M. Πώς να σ' πω με ρίγες κάτι τέτοια. Δεν ήταν τότε όπως είναι τώρα χρουματστά
M.P. Πως τα έραβαν τα φουστάνια;
M.M. Που ξέρω κι εγώ;
M.P. Ποδιά είχε;
M.M. Είχαν κι πουδιές. Πουδιές απού ύφασμα χαντακομένες
M.P. Πώς τις έραβαν; Έκαναν κανένα σχέδιο;
M.M. Όχι, μην έκαναν σχέδιο. Λίγο ύφασμα το 'ραβαν μοναχές τα κει.
M.P. Από πάνω σιγκούνι φόραγαν;
M.M. Φόραγαν σιγκούνια κι κοντοσέγκουνα. Φόραγαν τέτοια. Ό,τ' μπόργαν κι έφτιαχγαν μοναχές τς. Ε, τσουρέπια μάλλινα, ε, από τα πρόβατα, τέτοια.
M.P. Κι μαντίλια στου κηφάλι όλες είχαν. Δεν ήταν καμία δίχως μαντίλ'.
M.M. Του φόραγαν από μικρές από δέκα, από δηκαπέντε μέχρι, μέχρι που πέθαιναν.
M.P. Εσύ φόρεσες καθόλου αυτά τα χωριάτικα τα ρούχα;
M.M. Φόρησα κι ιγώ. Τότε που ήμαν μικρότηρ' όλο τέτοια έβαναν.
M.P. Πότε τα έβγαλες;
M.M. Τότε π' παντρεύτκα τέτοια έβαναν χουριάτκα.
M.P. Με χωριάτικο φόρεμα παντρεύτηκες;
M.M. Αργότηρα, αργότηρα που έκανα τα πιδιά κουντά αρχίσαμεν κι...Δούληναι κι ου άντρας μ' κι είχαμαν πέντι φράγκα κι πέραμαν κι λίγα....
M.P. Παπούτσια φορούσατε;
M.M. Φορούσαμει κι προπόδια κι κάλτσες απού τα πρόβατα φτιασμένα. Ικεία να τσουρέπια τα 'λέμαν.
M.P. Τα προπόδια πως τα έφτιαχγαν;
M.M. Μη τ' βιλόνα.
M.P. Τους έβαζαν και σαμπρέλα από κάτω;
M.M. Ναι, ναι κι σαμπρέλα απού κάτ' ραμμέν' κι μ'αυτές περπατάμαν. Πιο πολύ περπατάμαν μ' αυτά. Δεν είχαμαν παπούτσια.
M.P. Για να πάτε στο πανηγύρι είχατε παπούτσια;
M.M. Ε, καλά ένα ζευγαράκι παπούτσια για τέτοια δλειά αλλά τα καθημερινά ήταν τα προπόδια. Η σαμπρέλα ραμμέν' απού γύρα.
M.P. Στις νύφες τις έβαζαν κάτι παραπάνω για να γίνουν νύφες
M.M. Ε, στες νύφες τς έβαζαν αλλά όχι άσπρα νυφικά π' βάννει τώρα
M.P. Νυφικό άσπρο πότε έβαλαν;
M.M. Αργά πουλύ. Μα θμάμει τώρα πότε έβαλαν. Τότε δεν βάναμαν άσπρα. Όπως ήσουν μη τα ρούχα. Μη τα ρούχα κει 'χαν που 'χεις
M.P. Τα παιδάκια πως τα ντύνατε;
M.M. Κουντά που παντρευτήκαμαν είχαμαν λίγο καλύτηρα.
M.P. Παλιότερα τι τους έβαζαν;
M.M. Τότε έπληγγαν κι μοναχές τς οι γυναίκες απού τα πρόβατα φουστούλεις, ζακέτες, τέτοια. Τέτοια έβαναν τότε.
M.P. Και τα φάσκιωναν;
M.M. Εν είχαν ν' αγουράσν ου κόσμους τότε τίπουτα.

Δ.Μ. Ήταν φτώχεια
Μ.Μ. Κι ιδώ που δούλευει ου πατέρας μου ου μακαρίτης δούλευει μη καλαμπόκι. Δεν δούλευει μη ληφτά.
Δ.Μ. Ήταν η κατοχή
Μ.Μ. Ήταν η κατοχή κι δούλευει μη καλαμπόκι.
Μ.Ρ. Από προίκα οι γυναίκες για ρούχα τι έπαιρναν;
Μ.Μ. Ε, κανα ρούχο παλιό. Δεν είχαν να φτιάσνει τότε προικιά όπως φτιάχνει τώρα.
Μ.Ρ. Έφτιαχναν και προικοσύμφωνα;
Δ.Μ. Έφτιαχναν, έφτιαχναν εκείν' εκεί που είχαν έφτιαχναν. Εκείν' π' δεν είχαν τι να έφτιαχναν;
Μ.Ρ. Από κεντήματα έκανες τίπουτα;
Μ.Μ. Όχι, μόνο στον αργαλειό. Κλητήματα φτιάχναν οι κουπέλεις ημένα κουντά π' μηγάλουνταν.
Μ.Ρ. Θα μους πεις εσύ κυρ Μήτσο τι φόραγαν οι άντρες οι ηλικιωμένοι αλλά και οι νεότεροι. Πότε είσαι γεννημένος εσύ;
Δ.Μ. Ιγώ είμει το '29. Ε, τι να φόραγαν παντηλόνια τέτοια, ριτσίνα.
Μ.Ρ. Σαλβάρεις φόραγαν;
Δ.Μ. Όχι σαλβάρεις. Σαλβάρεις ου Γιάνν' Τάτσος έβαζει. Κουστούμια μη κτηνοτροφία να πούμει. Εν έβαζαν ημάς.
Μ.Ρ. Κυλλότες είχαν;
Δ.Μ. Κυλλότες λίγοι είχαν. Ου Αναστάης Μπίρντας, ου Γιώργου Μπίρντας είχαν
Μ.Ρ. Φορούσαν δίμιτα ρούχα;
Δ.Μ. Όχι, όχι. Λίγοι φόραγαν. Αυτοί που ήταν εκεί στου χουριό. Που ασχολούνταν μη κτηνοτροφία κι έφτιαναν αργαλείσια δηλαδή. Οι υπόλοιποι δεν έβαναν τέτοια. Αγόραζαν υφάσματα κι πήγηναν στου ράφτ'.
Μ.Ρ. Ποιος τα έραβε;
Δ.Μ. Ράφτς ποιος ήταν στου χουριό; Ου Αντνών' Χρήστου Κώστας ήταν, ράφτς κι άλλους ήταν. Ου Κώστα Παπαγάκης. Δεν θμάμει άλλουν. Ήταν, ήταν κι άλλους.
Μ.Ρ. Οι άντρες φορούσαν τσαρούχια;
Δ.Μ. Τσαρούχια, δεν τα θμάμει να φόραγαν. Οι παλιότερ' φόραγαν.
Μ.Ρ. Οι γυναίκες φόραγαν τσαρούχια;
Δ.Μ. Φόραγαν μη φούντα.
Μ.Ρ. Οι άντρες τα είχαν βγάλει νωρίτερα;
Δ.Μ. Ναι, τα είχαν βγάλει. Δεν θμάμει ιγώ να φόραγαν.
Μ.Ρ. Πουκάμισα;
Δ.Μ. Πουκάμισα, έπηναν ύφασμα κι του πήγαιναν στ' μουδίστρα.
Μ.Ρ. Σκούρα ή άσπρα φόραγαν;
Δ.Μ. Σκούρα, άσπρα, ό,τ' άρηγει στουν καθένα.
Μ.Ρ. Φορούσαν και γιλέκο;
Δ.Μ. Και γιλέκο βέβαια.
Μ.Ρ. Ρολόι είχαν;
Δ.Μ. Ρολόι, που να το 'βρισκαν; Ρολόι είχαν στο γιλέκο εκείν' που 'χαν κι του κρέμαγαν ιδώ.
Μ.Ρ. Τσουρέπια φόραγαν;
Δ.Μ. Φόραγαν, μάλλινα, δκά τα. Όχι του εργοστασίου.
Μ.Ρ. Έπαιρναν και δώρα από τη νύφη τσουρέπια το σόι του γαμπρού;
Μ.Μ. Έπηναν, έπηναν, πλέμαν τότε μη τς βέργες π' λέμαν. Δεν αγουράζαμαν. Μη τι α τ' αγουράζαμαν;
Μ.Ρ. Από πάνω τι φορούσαν; Ταλαγάνια, κάπες, τι είχαν;
Δ.Μ. Είχαν, είχαν, ταλαγάνια, κάπες, είχαν τέτοια.

M.P. Αυτά τα δίμιτα τα αργαλείσια ποιος τα ύφαινε;

Δ.Μ. Οι γυναίκες τα ύφαιναν. Τα ύφαιναν καλά κι μητά τα πήγαιναν στου ράφτ'.

M.P. Όλα τα ρούχα τα έραβε ο ράφτης;

Δ.Μ. Ναι, βέβαια.

M.P. Σκούφιες στο κεφάλι φόραγαν; Καπέλο; Τι φόραγαν;

Δ.Μ. Καπέλο. Σκούφιες λίγοι έβαζαν, σκούφιες ημάς ικεί πέρα στν πηριφέρεια.

Αλλού φόραγαν σκούφιες.

M.P. Αυτοί που είχαν σκούφιες, είχαν υφαντές ή πλεχτές;

Δ.Μ. Πληχτές κι άλλεις που δεν ξέρου κι ιγώ πως γίνονταν.

M.P. Τα ταλαγάνια πως ήταν κυρ Μήτσο;

Δ.Μ. Τα ταλαγάνια είχαν τρίχα απάνω.

M.P. Ήταν γίδινο;

Δ.Μ. Ναι

M.M. Κι μη κατσούλα στου κηφάλι απάνω

Δ.Μ. Πάντους ικεί στη μας δεν φόραγαν. Οι πιο παλιοί φόραγαν. Αυτοί που ήταν αγουγιάτεις, κηρατζήδεις. Αυτοί φόραγαν κάπεις

M.P. Οι άλλοι φόραγαν σακάκι;

Δ.Μ. Σακάκι, βέβαια.

M.P. Τις κάπεις πότε σταμάτησαν να τις φοράνε;

Δ.Μ. Κάπεις, είνει χρόνια. Σταμάτσαν κουντά, δεν...

M.P. Εσύ σαν παιδάκι πως ήσουν ντυμένος; Σου έβαζαν κοντό παντελόني;

Δ.Μ. Κουντό παντηλόν' βέβαια, πηγαίναμαν στου σχολειό μη κουντά παντηλόνια.

Κουντά πηγαίναμαν για δουλειά, μακριά παντηλόνια γιατί τα κουντα....

M.P. Μέχρι τι ηλικία το φόρεσες το κοντό;

Δ.Μ. Κουντό, όταν πήγηνα στου σχολειό. Όταν τηλείουσα του σχολειό 12 βέβαια.

M.P. Πιο μικρά τα αγόρια φορούσαν φουστανάκια;

Δ.Μ. Ναι φουστανάκια. Μέχρι τι ηλικία ούτι κι ιγώ δεν ξέρου. Φόραγαν μέχρι πέντι ητών.

M.P. Από τι τα έφτιαχναν αυτά; Πλεχτά;

Δ.Μ. Πληχτά, όχι. Μη υφάσματα. Ριτσίνα, το 'ληγαν. Του αγόραζαν ιδώ από του εμπόριο

M.P. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ

6^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΜΑΓΔΑΛΙΝΗ ΠΑΠΟΥΤΣΗ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Μ.Κ. Μαγδαλινή Κωνσταντινίδη. Το γένος Παπουτσή άμα θες.

Μ.Ρ. Πότε γεννήθηκες;

Μ.Κ. Πρώτου έκτου του σαραντα (1/6/40).

Μ.Ρ. Γεννήθηκες στο χωριό;

Μ.Κ. Στου χωριό.

Μ.Ρ. Παντρεύτηκες στο χωριό;

Μ.Κ. Παντρεύτηκα στου χωριό το '60 του Μάι. Τέσσερις Μάι. Ου άντρας μ' απ' του χωριό.

Μ.Ρ. Στα Γιάννενα πότε ήρθες;

Μ.Κ. Στα Γιάννενα ήρθα... Όχι ήμαν στα Γιάννινα. Μόνο τουν γάμου κάνημαν... Πήγα Αθήνα πρώτα σα πιδί, στα δικαπέντι μου πήγα Αθήνα πέντι χρόνια μητά γυρίσαμεν στα Γιάννινα. Τώρα που κάναμαν του γάμου στου χωριό. Δεν έζσα μητά που γύρσα απού τν Αθήνα στου χωριό.

Μ.Ρ. Μέχρι δεκαπέντε χρονών έζησες στο χωριό;

Μ.Κ. Ναι, μέχρι δεκαπέντι χρουνών. Ναι μέχρι του '55

Μ.Ρ. Και μετά εγκαταστάθηκες στα Γιάννενα

Μ.Κ. Ναι, στα Γιάννινα.

Μ.Ρ. Σε τι ηλικία ύφανες;

Μ.Κ. Ιδώ ύφανα. Παντρεμένη έμαθα Μαρία.

Μ.Ρ. Πες μου τι κάνατε;

Μ.Κ. Παίρναμαν πρώτα τα μαλλιά, τα πλέναμε...

Μ.Ρ. Τα μαλλιά από πού τα έπαιρνες;

Μ.Κ. Απού του Λαγό. Απού ιδώ από τα Γιάννινα, τ' αγοράζα. Παίραμαν τα μαλλιά, τα πλέναμε, μετά τα γραίναμε και μετά τα πηγαίναμε στη μηχανή και τα κάναμε τουλούπα

Μ.Ρ. Που είχε μηχανές;

Μ.Κ. Μηχανές είχε ου Φίτσας ιδώια στα Πλατανάκια πιο πέρα. Μας τα 'φτιανε τλούπα, μητά τα φέρναμαν τα γνέθαμε, τα βάφαμει, μητά πέρναμει του νήμα

Μ.Ρ. Πως τα βάφατε;

Μ.Κ. Τα βάφαμαν. Πέραμαν ρυζάρ', πέραμαν κρεμμυδόφυλλα έχω βάψει εγώ και διάφορες άλλες βαφές. Κι βελανιδ'. Διάφορα χρώματα τα κάναμαν

Μ.Ρ. Αγοράζες και χημικές;

Μ.Κ. Ναι, αγοράζα. Βάζαμαν κι τα κρεμμύδια που 'χαμαν απού του σπít'.

Μ.Ρ. Ήταν δύσκολη η διαδικασία στο βάψιμο;

Μ.Κ. Ε, ήταν λίγο δύσκολο. Να πετύχεις το χρώμα πρωπάντων. Αυτό, μητά παίρναμαν του νήμα. Του μαζεύαμαν στα χέρια ή είχαμαν μια ανέμη του είχαμαν κουβέρια κι ρίχναμει να του μιτώσουμει που λέγαμαν.

Μ.Ρ. Δεν το ιδιάζατε πρώτα;

Μ.Κ. Ναι, του ιδιάζαμαν

Μ.Ρ. Που το ιδιάζατε;

Μ.Κ. Καταϊ, βάζαμαν κάτι παλούκια κι του πηγαίναμαν πέρα δώθι, πέρα δώθι. Μητά του πέρναμαν του βάναμαν στου αργαλειό κι ένας απού πίσου έδουνει κλουνιά, ου άλλους μη τ' βηλόνα απού ιδώ. Αρχινάμαν κουντά κι υφαίναμει.

Μ.Ρ. Τι έχεις υφάνει εσύ;

Μ.Κ. Ιγώ βηλέντζες, στρώσεις, κιλίμια για τα ντιβάνια, κουβέρτες του νερού φτιάχναμαν, διάφορα, τάπητα για κρηβατοκάμαρες

Μ.Ρ. Έκανες και καραμελωτές και μαλλινοσέντονα;

Μ.Κ. Όχι, δεν κάναμε τέτοια γιατί αυτό ήθελε ειδικό αργαλειό κι ειδικό μίτωμα, ύφανς. Έβγηνε, πέρναγεις του φτο κι έβγηνε του σχέδιο μόνο του. Ενώ εμείς αυτά τα φτιάχνουμε στου χέρ'. Μαζεύαμαν πεδιλόγα, τα υφαντά τα ρίχναμαν μη τ' σαΐτα, το άλλο το κεντητό το κάναμαν πιδιλόγα κι του πηράμαν μη του χέρ'.

Μ.Ρ. Κάνατε και μαστά και χειραμίσια;

Μ.Κ. Κι μαστά κι χειραμίσια κι σκέτα, κουβέρτες του νερού

Μ.Ρ. Μπουχαροποδιές κάνατε;

Μ.Κ. Όχι, όχι δεν κάναμε. Ορισμένες έκαναν μαξιλάρια υφαντά. Ιγώ δεν είχα καν'.

Μ.Ρ. Στο χωριό έκαναν τα μαξιλάρια τα μαυροκόκκινα μόνο ή έκαναν κι άλλα;

Μ.Κ. Έκαναν του κόκκινο μη του μαύρο επί του πλείστον. Και τα χειράμια τα ύφηναν, πέρναγαν ένα κόκκινο ένα μαύρο, ένα κόκκινο ένα μαύρο και μετά που το ύφηναν έβγαινει καρώ

Μ.Ρ. Τράγια ύφαινες καθόλου;

Μ.Κ. Όχι τράια όχι.

Μ.Ρ. Ξύλινα που έφτιαχναν μετά, με ξύλο αντί για μαλλί, το άλλο το υλικό;

Μ.Κ. Όχι, όχι όχι.

Μ.Ρ. Απ' αυτά τι έπαιρναν οι γυναίκες για προίκα;

Μ.Κ. Τα πάντα, τα πάντα. Εκείνη την εποχή έκαναν και προικοσύμφωνο και τα 'γραφαν. Τι λύρεις έπηνε, πέντε βηλέντζες, δυο χειράμια. Τα πάντα. Αυτό ήταν προικοσύμφωνο. Κι τα 'γραφαν. Τα ζηταγει ου πηθηρός τότε. Δεν ζήταγαν οι γαμπροί.

Μ.Ρ. Όταν παντρεύτηκες εσύ γινόταν προικοσύμφωνα;

Μ.Κ. Όχι. Πιο νωρίς, ναι το μετρητό ζήτσαν τότε.

Μ.Ρ. Τσαντίλες, τρουβάδες, τριχιές έκανες;

Μ.Κ. Τριχιές κάναμε.

Μ.Ρ. Σαμαροσκούτια;

Μ.Κ. Όχι, τίπουτα απ' αυτά.

Μ.Ρ. Θέλω να μου πεις για τους άντρες τώρα. Απ' τον πατέρα σου, από τον παππού σου πως ήταν ντυμένοι.

Μ.Κ. Δεν γνώρσα ούτι πατέρα, ούτι παππού τίπουτα.

Μ.Ρ. Οι άντρες της ηλικίας εκείνης.

Μ.Κ. Οι άντρες οι ηλικιωμένοι φορούσαν σαμαροσκοút' το 'λεγαν. Σαν βράκα υφαντό. Σιαλβάρα. Κι απάν' έφτιαχναν κι ένα γιλέκο páλι έτσ' κι έφτιαχναν κι κάπες.

Μ.Ρ. Θα μου τα πεις ένα- ένα. Σιαλβάρα κάτω μαύρη ή άσπρη;

Μ.Κ. Μαύρη επί το πλείστον, τσουρέπια πλεχτά

Μ.Ρ. Τα τσουρέπια τι χρώμα είχαν;

Μ.Κ. Σκέτα, σκούρα, μαύρα επί το πλείστον. Πάνω από τη σιαλβάρα φορούσαν πουκάμισο άσπρο με φαρδύ μανίκι, μανσέτα ιδώ. Κι από πάνω το γιλέκο υφαντό κι έφτιαχναν κι κάπεις. Τράγια και υφασματένια φορούσαν, ταλαγάκι. Φορούσαν και τραγιάσκα. Ου πεθερός μου θυμάμαι που φορούσε και πλεχτό ζωνάρι.

Μ.Ρ. Τι χρώμα;

Μ.Κ. Άμα ήταν από μέσα άσπρο το φορούσαν κι φανέλες πλεχτές μη τς βελόνες.

Μ.Ρ. Βρακί φόραγαν;

Μ.Κ. Φόραγαν βρακιά, μακριά.

Μ.Ρ. Που τα έραβαν αυτά;

Μ.Κ. Στου χουριό ήταν ου πηθηρός μ' ράφτς.

Μ.Ρ. Πώς τον έλεγαν;

Μ.Κ. Κωνσταντινίδης Αντώνης

Μ.Ρ. Στο κεφάλι φορούσαν σκούφια;

Μ.Κ. Σκούφια φορούσαν, φορούσαν. Ου πεθερός μ' φόραγει κι καπέλο απλώς.

M.P. Αυτούς που θυμάσαι εσύ με τη σαλβάρια τους θυμάσαι εσύ σαν παιδάκι;

M.K. Σαν πιδάκι.

M.P. Ξέχασα να σε ρωτήσω αυτοί οι παλιοί φορούσαν τσαρούχια;

M.K. Όχι, όχι τσαρούχια δεν θυμήκα για αλλά τσαρούχια φορούσε ένας στου χουριό ου Αναστάης αλλά όταν πάηνε σ' έναν χουρό είχε κι φουστάνελα κι φόραγει φουστάνελα κι χόρευε. Αυτός μόνο του θυμήκα για μη τσαρούχια.

M.P. Αργότερα οι άντρες της ηλικίας σου πως ντύνονταν;

M.K. Κανονικά

M.P. Είχαν δίμιτα ρούχα;

M.K. Έραβαν τότε, έραβαν. Έπηναν ύφασμα κι τα 'ραβει ου ράφης.

M.P. Θα μου πεις για τις γυναίκες τώρα. Πως θυμάσαι εσύ από τις γιαγιάδες. Φόραγαν υφαντές φούστες;

M.K. Φόραγαν υφαντές φούστες από μέσα κι απού πάν' φορούσαν φουστάν'.

M.P. Θυμάσαι την εποχή πριν μπει το φουστάνι που φορούσαν μόνο την φούστα την υφαντή;

M.K. Φόραγαν φούστες κεντημένες, και υφαντές αλλά επί το πλείστον πλεχτές μη του βηλουνάκι κι έκαναν κι σχεδιάκι στουν πάτου.

M.P. Θέλω να μου πεις λίγο πως ήταν οι υφαντές και πως ήταν οι πλεχτές;

M.K. Οι υφαντές ήταν, το 'φτιαχναν του φτό, του πήγαιναν στη νηρουτροβιά κι έπηζει αυτό.

M.P. Σκούρες;

M.K. Σκούρα φορούσαν επί το πλείστον.

M.P. Είχε κανένα σχέδιο κάτω η υφαντή;

M.K. Όχι το υφαντό δεν είχε. Μόνο το πλεχτό θυμάμαι εγώ.

M.P. Θυμάσαι τις γιαγιάδες να φοράνε μόνο την υφαντή φούστα;

M.K. Ναι, χωρίς φουστάνι. Αυτό μέχρι του '55 πο 'φγα φορούσαν τη φούστα.

M.P. Το φουστάνι από πάνω πότε το φόρεσαν;

M.K. Το φόρεσαν επί το πλείστον άμα πήγαιναν εκκλησία, άμα έβηγναν κάπου το φορούσαν μη πένσεις ιδώ

M.P. Τις πλεχτές φούστες με τι χρώματα τις έκαναν;

M.K. Μπορεί να τς έκανε μπλε και να 'κανε μια ανχτότηρ' σχεδιάκι. Διάφορα χρώματα αλλά επί το πλείστον σκούρα

M.P. Και οι πλεχτές με το βελονάκι;

M.K. Και οι πλεχτές. Αμάνικες. Αυτό το έφτιαχναν μέχρι εδώ κι απάνω πρόσθεταν ένα καζάκα που λένε. Η φούστα ήταν ξεχουρστή. Δεν πήγαινε μονοκόμματη. Έτσι τη θυμάμε εγώ.

M.P. Οι γιαγιάδες που φόραγαν την υφαντή φούστα είχε και κορμί από πάνω η υφαντή

M.K. Ναι βέβαια

M.P. Από πάνω τι έβαζαν;

M.K. Έβαζαν ζακέτες πλεχτές στο χέρ'. Σκούρα επί το πλείστον. Τώρα οι μικρότηρες δεν πολιοφορούσαν αυτή τη φούστα. Αν φορούσαν αυτές τις πλεχτές. Όχι αυτές τις δίμιτες.

M.P. Δίμιτη ήταν η ύφανση σ' αυτές τις φούστες;

M.K. Δίμιτο ήταν. Όχι πολύ χουντρό. Το 'φτιαχναν μη ληπτό, του πήγηναν όμως στου νηρό κι φουσκουνει. Δεν το ήταν αραιοπληγμένο πώς να σ' πω.

M.P. Το φουστάνι από πάνω τι χρώματα είχε και πως ήταν ραμμένο;

M.K. Ήταν μπλε και μπορεί να έκανε κι αυτό το πράμα, πένσεις πίσω μπρος (στήθος-πλάτη). Ιδώια ήταν μανσέτα στο μανίκι, εδώ άνοιγε ιδώ κι είχε ένα κούμπομα ιδώ κι του κούμπωναν. Ήταν λίγο ανοιχτό ιδώια (αριστερά στην κοιλιακή χώρα).

M.P. Μέχρι που ήταν μακρύ;

M.K. Μέχρι εκεί. (μέση γάμπας). Κι όταν ήταν να πάνε σε έναν χουρό έκαναν κάτι καλύτερο, κεντημένο με χάντρες

M.P. Παλιότερα φόραγαν τον ζουλέ και κένταγαν τον ζουλέ. Το θυμάσαι;

M.K. Δεν το θυμάμαι.

M.P. Πεζμου τώρα για ποδιά τι είχαν;

M.K. Όταν ήταν καθημερινή θα ήταν σκέτ' αλλά όταν ήταν αυτό ήταν με φρούτο κάτ'. Το φασολάκι. Κι κάτω το φασολάκι κι πάνω.

M.P. Χρώματα οι ποδιές; Αυτές οι γιαγιάδες που είχαν τις υφαντές τις φούστες είχαν και υφαντές ποδιές;

M.K. Κι υφαντές ποδιές αλλά όχι κεντημένες όμως.

M.P. Δεν είχαν εμάς στο χωριό

M.K. Μπορεί να ήταν και κανένα ραφτό αν μπορούσε καμία να ράψει καμία ζακέτα.

M.P. Σιγκούνια, κοντοσέγκουνα;

M.K. Σιγκούνια φόραγαν, σιγκούνια σκέτα όμως. Όχι με γαρνιτούρες. Πάλι το ύφασμα το έφτιαχναν κι του πήγαιναν στου νηρό να πήξει.

M.P. Κοντοσέγκουνα έβαζαν;

M.K. Ε, κι κοντοσέγκουνα έβαζαν

M.P. Πως ήταν ραμμένα τα κοντοσέγκουνα;

M.K. Όπως ήταν το σιγκούν', κατ' αυτό τον τρόπο αλλά έρχονταν λίγο εδώ ενώ το σιγκούνι ερχόταν πιο πίσου ιδώ. Ήταν πιο συμαζεμένο.

M.P. Κούμπωνε μπροστά;

M.K. Κούμπωνε.

M.P. Πάνω πως ήταν ραμμένο;

M.K. Δεν θυμάμαι.

M.P. Τσουρέπια;

M.K. Τσουρέπια έπληκαν. Επί του πλείστον πληχτά. Καθημερινή στου κρύου φορούσαν κάλτσες πληχτές. Στς βέργεις όμως.

M.P. Τσαρούχια θυμάσαι τις γυναίκες να φοράνε;

M.K. Όχι, δεν θυμάμαι γώ τσαρούχια.

M.P. Τα σιγκούνια πότε περίπου τα έβγαλαν;

M.K. Τα φορούσαν οι γριές ως αργά.

M.P. Μέχρι του '60;

M.K. Του φορούσαν στο χωριό, το φουρούσαν

M.P. Στο κεφάλι είχαν μαντήλι;

M.K. Μαντήλι μαύρο. Φορούσαν και μη λουλούδ'. Δεν πήγαιναν δίχως μαντήλι πουθενά οι γυναίκες τότε κι οι νέες.

M.P. Σε τι ηλικία το φόραγαν;

M.K. Νέες. Η αδερφή μ' θυμάμαι γώ που ήταν λίγο μεγαλύτερ' απού 'μένα πηγαίναμαν στουν Αϊ – Λιά, πηγαίναμαν στου πανγύρ' φορούσει μαντήλι, όχι δεμένο απού κάτ' μη λουλούδ' πίσου το 'δεναν ιδώ κι το 'δεναν κεί.

M.P. Σε τι ηλικία το έβαζαν;

M.K. Ήταν 25 χρονών η αδερφή μ' κι το 'βαζει θυμάμαι γώ. Είχαμαν ιφτά χρόνια διαφορά. Θυμάμαι γώ μαντήλι. Θυμάμαι είχε κάνει κι του φουστάνι όπως είνει τώρα τα φουστάνια που ράβν' στου χουρευτικό.

M.P. Στις νύφες τι ξεχωριστό έβαζαν για να πάει μια για νύφη;

M.K. Αυτά τα φουστάνια έβαζαν τότε. Ιγώ το '60 φόρησα νυφικό στου χωριό. Η μουναδικιά που φόρησα νυφικό του '60.

M.P. Τότε που το φόρεσες πρώτη φορά σε κατέκριναν για το νυφικό;

M.K. Τους φάνηκε τότε για το χωριό κάτι ασυνήθιστο.

M.P. Οι ηλικιωμένες και οι χήρες μαύρα ρούχα;

M.K. Μαύρα

M.P. Δεν τα έβγαζαν καθόλου;

M.K. Μπα καθόλου

M.P. Προπόδια στα πόδια θυμάσαι να φοράνε;

M.K. Φόρεσα γιγώ προπόδια. Πλεχτά και θυμάμαι μια φορά πήγα κάτου στο πουτάμ', του ξέρς που είναι να κοιμηθώ σι μια φιλινάδα μ' κι να βγω του πρωί απάν' κι έρξει χιόν'. Έρξει χιόν'. Ξικηνάου να βγώ απάν', κάτ' δεν είχει χιόν', απάν' είχει χιόν'. γιγώ φορούσα κάτ' προυπόδια τέτοια μη σαμπρέλα απού κάτου απ' τ' αυτουκίνητα. Στο δρόμου τα 'χασα τα προυπόδα. Βγήκα στου χουριό ήμαν ξυπόλυτ'. Τα 'χασα μες στο χιόν'. Φορούσαμεν προυπόδια. Που να τα βρίσκεις τα παπούτσια; Αυτά σου λέου το '50

M.P. Για να βγείτε στο πανηγύρι ή σε ένα γάμο είχαν όλοι παπούτσια;

M.K. Δεν είχαν όλοι. Αφού οι άντρες που παντρεύουνταν δανεικό κουστούμ' κι παπούτσια έπηρναν να παντρευτούν.

M.P. Πως κυκλοφορούσαν με προπόδια ή τελείως ξυπόλυτοι;

M.K. Ήταν κάτι πλαστικά παπούτσια, που είνει κι τώρα παντόφλεις που φουράμει κι τ' αγόραζαν. Αφού ορισμένοι έπηρναν δανεικά παπούτσια να παντρευτούν.

M.P. Ήταν όλοι που δεν είχαν ή κάποιες οικογένειες;

M.K. Όχι κάποιες οικογένειες. Κάποιοι ήταν πιο καλά.

M.P. Και που έφτιαχναν;

M.K. Ήταν ου πατέρας τς Νίνας. Έφτιαχναν στου χουριό. Ήταν δυο αδέρφια κι έφτιαχναν κι οι δυο. Κι ου μπαρμπα Αλέξης κι ου πατέρας της Νίνας. Αυτοίν οι δυο έκαναν.

M.P. Στις νύφες έβαζαν κανένα κόσμημα;

M.K. Έβαζαν, έβαζαν μενταγιόνια τότε. Τα κρέμαγει ου πηθηρός τότε.

M.P. Είχαν και πατατίφ;

M.K. Ναι, Παρτατίφ, μενταγιόν, αναλόγους.

M.P. Ζώνη φορούσαν καθόλου οι γυναίκες;

M.K. Όχι ζώνη.

M.P. Βρακί δεν μου είπες αν φόραγαν όμως

M.K. Δυστυχώς οι πιο πολλές δεν φόραγαν. Ημείς ήταν η αδερφή μ' πουλύ μεγαλύτερ' κι ήταν πουλύ νοικοκυρεμέν' κι πέρναμαν αλευρ' τότε απού τα χουριά κι μας έκοβει κι μας έκανε βρακιά. Κι κουμπινεζόνια απού μέσα μη τς σακούλεις απού το αλεύρ'. Κι ήμασταν βρακουμένεις. Αλλά οι μηγάλεις δεν φόραγαν.

M.P. Μετά το '45 αρχισαν οι γυναίκες να φοράνε;

M.K. Ναι, ναι

M.P. Ωραία πάνε οι γυναίκες. Θέλω να μου πεις τώρα όταν γεννιόταν τα παιδιά τι τους φόραγαν;

M.K. Τι τους έβαζαν. Τότε στου χουριό θα σι γηλάσω. Ημείς τότε ιδώ π' γηνήσαμει, ούτε τότε δεν υπήρχε τίπουτι. Πέραμαν πιτσέτα, την κόβαμαν, πέραμαν κι κάτι άλλα τρίγωνα, βάζαμαν ντ πιτσέτα μέσα κι του τρίγουνου κι του δέναμαν. Μητά μη σπάργανο απ' έξω απού σαμαροσκούτι.

M.P. Το σαμαροσκούτι το φτιάχνατε μόνοι σας ή το αγοράζατε;

M.K. Τ' αγοουράζαμαν. Ήταν κι ένα πράγμα φαρδύ, μια ζώνα π' τα' φέραμαν γύρα κι του δέναμαν του πιδί. Τα χέρια μέσα.

M.P. Ντυμένο δεν το είχατε με ρούχα;

M.K. Κάτι ρουχαλάκι θα τα' βάζαμαν αλλά συγκεκριμένα αυτό κι αυτό. Αυτά τα βγάζαμαν κι τα πλέναμαν κι τα βάζαμαν.

M.P. Τα αγόρια φορούσαν φουστανάκια μέχρι μεγάλη;

Μ.Κ. Ε, του φουστανάκι που έχει απού του κουρίτσ' ου άλλους του φόραγει κι στου αγόρ'.

Μ.Ρ. Μέχρι πέντε χρονών φόραγαν φουστανάκια;

Μ.Κ. Ναι, ναι

Μ.Ρ. Τα κοριτσάκια χωρίς μαντήλι μικρά;

Μ.Κ. Α, χωρίς μαντήλ'. Τα φτιάχναν κανα κατσουλάκι κι έτσ', κανά κασκόλ, κανά τέτοιο.

Μ.Ρ. Εσύ πως πήγες σχολείο με λαστιχένια παπουτσάκια;

Μ.Κ. Ιγώ δεν πήγα καθόλου σχολείο. Δεν πήγα γιατί αρρώστσει η μάνα στα έξι μου. Πααίναμει στα εφτά τότε. Στα ουχτώ μ' πέθανει η μάνα μ'. Πέθανει στα έξ' ου πατέρας μ' μ' πέθανει κι η μάνα μ'. Κι μήναμαν τρία κουρίτσια κι δυο αγόρια. Κι δεν θυμάμει να πήγα καθόλου σχολείο. Κι όταν μητά από χρόνια τηλείωσε ου ανταρτοπόλημος μας ήμασαν έτσ' μηγάλα. Πήγα κανά χρόνου, δεν θα πήγα.

Μ.Ρ. Στο χωριό υπήρχε μια ταπητουργική σχολή. Εσύ την πρόλαβες καθόλου;

Μ.Κ. Όχι δεν πήγα ιγώ.

Μ.Ρ. Με κέντημα ασχολούνταν στο χωριό;

Μ.Κ. Ναι, ναι έφτιαχναν, Όχι πολλές.

Μ.Ρ. Οι γυναίκες στην ηλικία σου ή και οι μεγαλύτερες;

Μ.Κ. Η ηλικία μ'. Οι άλλεις όλο μη αργαλειό ασχολιόταν οι μεγαλύτερες. Αλλά μη του βηλουνάκι έπλεγαν μπέρντες, είπαμαν μια καζάκα, μια ζακέτα, βηλόνης κι βηλουνάκι.

Μ.Ρ. Έφτιαχναν και για το σπίτι διάφορα;

Μ.Κ. Μαξιλαράκια, κουντά άρχισαν κι έπλεκαν μη του βηλουνάκι πράγματα που φτιάχνουμει τώρα καρέ, σεμέν

Μ.Ρ. Κουβέρτες έφτιαχναν;

Μ.Κ. Κι κουβέρτες. Διάφορα χρώματα. Τς έκαναν έτσ' ιδώ μη λουριδάκια, διάφορα πράματα.

Μ.Ρ. Από πού μαθαίνατε;

Μ.Κ. Άλλη ήξερε απού μικρότερ' άλλη απού λίγου μεγαλύτερ'. Έτσ' μάθαμαν.

Μ.Ρ. Από τα ρούχα οι γυναίκες τι έπαιρναν για προικιό;

Μ.Κ. Πουλλά πράματα δεν έπηναν. Αν είχαν μια φουρησιά, δυο. Σηντόνια κι τέτοια δεν θυμάμαι.

Μ.Ρ. Από τα υφαντά που υπήρχαν στο χωριό χάθηκαν πολλά;

Μ.Κ. Οι πιο πολλές τα πέταξαν.

Μ.Ρ. Αυτοί που τα έχουν ξέρουν να τα συντηρούν;

Μ.Κ. Ημείς π' τα φτιάξαμει, ημείς τα 'χουμει. Ημένα η νύφ' μ' τα 'χει όλα στρουμένα φλουκουτά καταϊ. Κι οι κόρεις μ' τότε σην αρχή τα 'στρουσαν. Πουλλά πράματα.

Μ.Ρ. Ωραία, αυτά ήθελα κυρία Μυγδαλιά

Μ.Κ. Καλή επιτυχία.

Μ.Ρ. Σ' ευχαριστώ πολύ

7^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ- ΚΑΡΑΜΠΕΣΙΟΥ

M.P. Πότε γεννήθηκες κυρία Νίνα;

A.K. Ιγώ το '43

M.P. Στο χωριό μέχρι τότε έμεινες;

A.K. Ιγώ έμνα... Είμει τώρα 73, έφγα 16 χρουνών. Πότι έφγα; Δεν ξέρου χρουνολογία.

M.P. Το '59 ήρθες στα Γιάννενα. Εδώ παντρεύτηκες;

A.K. Ιδώ παντρεύτκα του '65 κι όλα τα υπόλοιπα χρόνια ιδώ

M.P. Έμεινες δεκαέξι χρόνια στο χωριό. Έμαθες εκεί να υφαίνεις;

A.K.Ναι, εκεί

M.P. Από ποιον έμαθες;

A.. Από τη γιαγιά, από τη μάνα μου. Δεν ήξερα όμως να ιδιάσου ιγώ. Αυτό το ιδιασμα που λέει η Μυγδαλιά δεν το ηξερα να του κάνου μοναχή μ' δηλαδή. Ικει βόηθαγα τα κουβάρια κι αυτά αλλά μοναχή μ' όχι. Αλλά να υφάνουμει, υφάναμαν κι βιλέντζεις, κι κουριλούδεις

M.P. Είχατε πρόβατα;

A.K. Είχαμαν. Πουλλά όχι. Δέκα, δώδηκα, δηκαπέντι, αυτού η μάνα μ'.

M.P. Σας έφτανε το μαλλί για αυτά που φτιάχνατε;

A.K.Όχι, αγουράζαμαν κιόλας. Από το Λαγό.

M.P. Από εδώ από τα Γιάννενα;

A.K. Απ' ιδώ από τα Γιάννινα

M.P. Στους υπόλοιπους στο χωριό τους έφτανε το μαλλί που έπαιρναν από τα πρόβατα;

A.K. Σαν η γιαγιά μ' π' είχει σαράντα πρόβατα έφτιασει τς προίκες τουν κουπηλιών απού τα προυβατά τς. Ου Γκαλτζόρας τα 'χει μέχρι τώρα τηλευταία τα πρόβατα π' αρρώστσαν.

M.P. Είχαν πρόβατα πολλά. Αλλά υπήρχαν και μερικοί που αγόραζαν μαλλί.

A.K. Ικειν' που είχαμ πάν' απού τα είκουσ' πρόβατα βουλεύονταν αλλά οι άλλοι δεν βουλεύονταν.

M.P. Στο χωριό μπορούσες να αγοράσεις από αυτούς που είχα;

A.K. Δεν πούλαγαν τότε ν' αγουράσουν απού 'κει κι έρνταν ιδώ στο Λαγό.

M.P. Σε τι ηλικία ξεκίνησες να υφαίνεις;

A.K. Απού δώδηκα χρουνών.

M.P. Πες μου τι κάνατε;

A.K. Πέρναμαν τα μαλλιά, τα πλέναμαν μη καζάν', φουτιά έζου κι αυτά, τα βάναμαν τα πλέναμαν, τα ξηβγάζαμει, τα γραίναμει μητά κι μαζουνουμέσταν οι γειτόνσεις όλεις στου γράνσμο να τα γράνουμει γρηγουρότηρα και μετά τα φερναν ιδώ στα Γιάννινα, ιδώ στο Φίτσα ιδώ πέρα που είχει μηχανές κι τα 'κανε τλούπεις. Τα 'γνηθαν οι γιαγιές, ιγώ δεν έχω γνέσ' ρόκα. Απ' όλα τα άλλα τα'κανα, δεν έγνεσα ρόκα. Τα 'φτιανει η μάνα μ' δηλαδή και μας έβαζαν στουν αργαλειό κι ημάς.

M.P. Τα μαλλιά που πέρνατε τα ξεχωρίζατε;

A.K. Ναι, χώρια τα μαύρα, χώρια τα άσπρα, μακριά – κοντά. Τα κουντά ιδώ από τς κοιλιές τα φτιάναμει για μαξιλάρια που ήταν μαλακά, απού τα αρνιά το αρνοπόκι του κάναμει μαξιλάρια που τώρα δεν βρίσκουντει αυτά. Τότι τέτοια βάζαμαν μες στα μαξιλάρια για ύπνου κι στα μάλλινα βάζαμαν ρουκόφλα. Στα μάλλινα που δεν κοιμόμασταν κι τα 'χαμαν για ακούμπησμο στα μπάσια γύρα - γύρα.

M.P. Τα πιο μακριά μαλλιά για τι τα βάζατε;

A.K. Για φλουκάτες. Να βγουν τα φλόκια μηγάλα.

M.P. Μετά το γνέσιμο τι κάνατε;

A.K. Μετά τα έγνεθαν οι γιαγιές, τα βάφαμει. Κόκκινα. Πιο πολύ κόκκινα κι μαύρα. Έφτιαναν βηλέντζεις τότι μη ρίγεις γύρα-γύρα κι μητά αρχίζαμαν κι κάναμει κι κιλίμια κι νηροκουβέρτες τς πηγαίναμαν στου νηρού κουντά στου Καλπάκι κι τς έφτιαναν

M.P. Τα κιλίμια μόνο μαύρο, κόκκινο; Δεν υπήρχαν άλλα χρώματα;

A.K. Ήταν ήταν πάτου κι κουρφή κάναμαν κι σχέδια, κηνήματα. Κάτ' μαργαρίτες, τέτοιους μηγάλεις κηνήταμαν και ριγούτα τα κιλίμια.

M.P. Όλο μαύρο κόκκινο όμως τα χρώματα;

A.K. Κοίταξει να ιδείς. Του κιλίμ' πιο πολύ θα είχε ένα κιτρινωπό χρώμα παράδειγμα μη του κρεμμύδ' π' τα 'βαζαν θα ήταν τέτοια. Σαν πουρτοκαλί ανοιχτό απού το κρεμμύδ'. Άλλου τα ριζάρια. Η μάνα μ' τα ριζάρια δεν τα ήθηλει. Ήθηλει πουλύ κόκκινο κι μητά μαύρο ητούτο ιδώ παράδειγμα. Κι πάηνει μια ρίγα κόκκινη, μια μαύρ' κι ητούτου ιδώ κι γίννταν σχέδιο. Αλλά στην μαργαρίτα ήταν άσπρ' η μαργαρίτα κι ένα μππουμπουκάκι έτσ' παραπάνου ήθηλει άλλα χρώματα. Το μπουμπουάκι πράσινο, η μαργαρίτα άσπρο κι του κίτρινο αυτό. Πουλύ ουραία ήταν. Τα ζήλεψαν οι κουπέλεις τς αδηρής μ' κι τα 'δουκα κι ιγώ τα θκά μ' για τς κουπέλεις. Η μια τα στρών' ιδώ. Έχει μπάσια γύρω γύρω σε ένα δωμάτιο στο καθιστικό και τα στρών' ιδώ. Η Δήμητρα δεν ξέρου που τα στρών'. Κι απ' αυτά ύφανα ιγώ. Τα μαλλινοσέντονα όπως είπε κι η Μυγδαλιά τα έφτιανει η Λάμπρου τ' Μήτσ' Αντών'. Ικείν' είχε χτέν' ειδικό που γίννταν τα μαλλινοσέντονα. Αλλά απού τα μαλλιά απού τα πρόβατα ήταν πουλύ άγρια. Δεν τα χρησιμοποιήσαμε για σκέπασμα, για τέτοια.

M.P. Τι είχατε για σκέπασμα;

A.K. Για σκέπασμα κουριλούδεις τα καλοκαίρια κι βηλέντζεις του χειμώνα. Τότι δεν υπήρχαν κουβέρτες, ούτι νηροκουβέρτες. Αργότηρα πιάσταν οι νηροκουβέρτες. Κι μη νηροκουβέρτα πάλι δεν σκηπάζουσαν αλλά μη βηλέντζα.

M.P. Μετά το βάψιμο τι κάνατε;

A.K. Μητά του βάψιμου του υφαίναμει. Του ίδιαζαν οι γιαγιαδέεις. Ημένα η γιαγια απού τ' μάνα μ' ήξηρει πουλλά πράγματα απού αργαλειό. Μας τα 'κανει έτμα κι ημείς υφαίναμει.

M.P. Το μιτώνατε;

A.K. Το μιτώναμει μη μια βηλόνα στου χτέν' είδεις π' τραβάς του νήμα. Αυτό το 'χω κάνει κι μητά ύφαμα. Κι τς κουβέρτες αυτές κουντά τα πάηναν στου νηρό κι κουντά τς έφτιαχαν κι τς έχουμει πέρα για πέταμα.

M.P. Από μάλλινα του νερού τι έκανες;

A.K. Βηλέντζεις πιο πουλύ, σκέτεεις και μη φλόκο κι νηροκουβέρτες κι τσόλια του νηρού.

M.P. Ταϊστά τι έκανες;

A.K. Ταϊστά, αυτά τα κηνημένα, πάρα πολλά. Μέχρι ιδώια στου Μπαλάφα πααίναμαν, δεν μας έφταναν τα μαλλιά κι μαζόναμαν απού του εργοστάσιο που έχει αυτός τς πηδιλόγεις τς μικρές. Τα μασούρια κι τα κάναμαν υφαντά.

M.P. Έκανες και χειράμια;

A.K. Ναι και χειράμια για τα μπάσια.

M.P. Μαξιλάρια ύφανες;

A.K. Μαξιλάρια δεν ύφανα γιατί είχαν πουλύ κόπο κι τα ύφανε η Γληγόραυνα κι τότι π' παντρευτήκαμαν μας αγόρασει η μάνα απού ουχτώ. Ουχτώ ημένα, ουχτώ τς Τασία απού τ' Γληγόραυνα. Ούτι η μάνα μ' ύφανε μαξιλάρια γιατί είχαν πουλιά, είχαν γύρα γύρα μπορντούρα, είχαν δουλειά πουλύ κι σαν έφτιανει η Γληγόραυνα τα αγόρασει η μάνα μ'.

M.P. Καραμελωτές μαλλινοσέντονα δεν έκανες;

A.K. Μας έκανε η μάνα απού τα πρόβατα αλλά δεν τις χρησιμοποιήσαμε. Ιγώ τα έχου απάν' στα ντιβάνια απού κάτ' κι τς γυρίζω έτσια μέσα στα ντιβάνια. Ήταν άγριο. Δεν σκηπάζησηει μη τέτοια. Κι κάναμαν έτμεις στου Μπαλάφα μητά καραμηλουτές κι αυτά άχρηστα είνει. Δεν στρώνοντει πθηνά.

M.P. Τράγια έκανεσ καθόλου;

A.K. Όχι. Δεν είχαμει γίδια ημείς. Μια γίδα δυο, δεν μάζευεις τραγόμαλλο για τέτοια δλειά.

M.P. Κάπεσ, τριχιές, τρουβάδες;

A.K. Μπέρντα έχω φτιάσει μπέρντα αλλά κάπεις όχι. Αυτά γίννταν στουν αργαλειό μη τράγιο κι τα πάιναν στν νηροτρουβιά κι τς έκαναν. Είχει ου παππούς μου ου Κωστα Νίκους πουλλές κάπεις. Δυο- τρεις. Μητά ύφαιναν βράκεισ έβαζει ου παππούς μ'.

M.P. Θα μου τα πεις τώρα τα ρούχα. Εσύ δεν ύφανες καθόλου δίμιτα;

A.K. Όχι

M.P. Πες μου τώρα οι άντρες τι φόραγαν, οι παππούδες;

A.K. Ο παππούς μου απού τη μάνα μου είχει δυο βόδια κι έκανει χουράφ'. Αυτή ήταν η δουλειά τ'. Κι αυτός φόραει βράκεισ τα 'λειγαν αυτά τα παντηλόνια. Ως ιδώια κανουνικά. Μητά ιδώ είχαν κάτι πιετούλεις να μαζευτεί το πλατύ στο γόνατο κι ιδώ κάτ' έρχουνταν μη λάστιχο. Κυλλότα. Τέτοια φορούσε ο παππούς μ' μέχρι που πέθανει. Παντηλόν' δεν έβαλει.

M.P. Υφαντό αυτό;

A.K. Υφαντό, ναι

M.P. Τι χρώμα;

A.K. Μπλε, μαύρο, κι άσπρο το είχαν για καλό, για επίσημο για τ' Λαμπρή και απάν' σακάκι τι έβαζε; Ταλαγάνι, σακάκι. Αυτά έτοιμα τα έπαιρναν μετσοβίτικα τα βλάρια τα έφηρνε ου Παπτσής στου χουριό και έπαιρναν πόσα μέτρα δηλαδή ήθελαν κι τα 'ραβει ου Κώστα Παπαγάκης, τα 'ραβει αυτά τουν γηρόντων. Σακάκια, τέτοια, μη φόδρα απού μέσα, μη όλα. Ντένταν κι τότε καλά αλλά μη μάλλνινα. Μη ζώνα.

M.P. Ο παππούς τι πουκάμισο φόραγε;

A.K. Κανονικό μανίκι αλλά ιδώ χωρίς γιακά πουκάμισο. Έτσ' κλεισμένο πως τα βάζν οι παπάδες. Ναι, έτσ' τουν θμάμει τουν πάππ' μ'.

M.P. Τι χρώματα αυτά τα πουκάμισα;

A.K. Καρώ, αναλόγως τι ύφασμα είχε ο παππούς μ'.

M.P. Σκούρα ή ήταν κι άσπρα;

A.K. Σκούρα. Άσπρα είχει του παντηλόνι κι τη ζώνα, του ζουνάρ'. Άσπρο για έξου, για καλά. Είχει κι άλλα χρώματα, μπλε κι τέτοια. Γιατί κι τα ζουνάρια στουν αργαλειό τα ύφαιναν.

M.P. Στον αργαλειό και τα ζωνάρια; Όχι πλεχτά;

A.K. Όχι. Στουν αργαλειό τα ύφαινε η βάβου μ' τα ζουνάρια.

M.P. Τσαρούχια φόραγε;

A.K. Τσαρούχια όχι. Δεν φόρεσε ο παππούς μ' τσαρούχια. Τσαρούχια έβαζαν αυτοί που φόραγαν τις φορεσιές τς τσουλιάδες. Αν θυθήκεισ τουν Αναστάσ' τα' Βασίλ' Κώστα; Τώρα τελευταία πέθανει αυτός. Τν είχει τ' στουλή τ' απ' όταν ήταν είκουσι χρουνών π' τν έφτιαζει μέχρι που πέθανει. Τη φορούσε το πανηγύρ' κι του Πάσχα.

M.P. Φορούσαν κι άλλοι στο χωριό;

A.K. Όχι δεν φόραγαν. Μόνο αυτός φόραγει φουστανέλα. Του πανηγύρ' για του καγκηλάρ' που κάνουμει έρνταν κι ένας απού του Ηλληνικό. Μη φουστανέλεις κι τς έχουμει φουτουγραφία.

M.P. Τσουρέπια φορούσαν;

A.K. Τσουρέπια μάλλινα μη βηλώνες. Πέντι βηλώνεις. Αυτά τα ‘πλεικαν οι γυναίκες. Σκούρα κι έφτιαναν κι ένα κηντίδ’ ιδώ στ’ φτέρα κι ιδώ απάνω. Κι μη κουρδόνια τα ‘δηναν

M.P. Ρίγες;

A.K. Ρίγα εδώ, κέντημα. Αυτά τα ‘πληκαν οι γυναίκες

M.P. Θυμάσαι στους άντρες να φοράνε δίμιτα κουστούμια;

A.K. Ναι, το σακάκι που φορούσε ο παππούς απάνω ήταν υφαντό.

M.P. Σκούφια;

A.K. Και σκουφάκια στο πλέξιμο οι γυναίκες. Αναλόγως μαύρα, ό,τ’ χρώματα είχαν

M.P. Μόνο πλεχτά, όχι υφαντά;

A.K. Μπορεί και υφαντά και τα ‘ραβει ου Κώστας κι έβαζει γύρα γύρα απού φόδρα. Τα ‘κανε ου Κώστα Παπαγάκης αυτά.

M.P. Είχαν και γιλέκο;

A.K.Κι γιλέκο. Απαραιτήτως το γιλέκο. Υφαντό, ναι. Όπως είνει η καζάκα μ’ έτσ’ τα ‘χει ου παππούς μου κι ιδώ γύρω γύρω φόδρα.

M.P. Τσαρούχια;

A.K.Ου παππούς μ’ δην φόρησει τσαρούχια αλλά άλλοι σου είπα αυτός μη τ’ φσανέλα τ’ μη τα τσαρούχια τ’ πέθανει. Ενώ ου άλλους ου παππούς μ’ ου δάσκαλος, ου Παπαντώνς δηλαδή αυτός φόραει παντηλόνια, κουστούμια. Έρνταν στα Γιάννινα, έκανε ιδώ πέρα τα καμπουχώρια δάσκαλους. Ντυνόταν δάσκαλος δηλαδή. Μη παντηλόνια, μη κουστούμια, μη τέτοια.

M.P. Οι περισσότεροι πως ντύνονταν στο χωριό;

A.K. Οι περισσότεροι μη υφαντά.

M.P. Με υφαντά, δηλαδή με κυλλότες;

A.K. Ναι, ναι

M.P. Είχαν και σαλβάρες;

A.K.Οι πολλοί φορούσαν, ναι

M.P. Σαλβάρα έβαζαν μαύρη, άσπρη;

A.K. Απ’ όλα τα χρώματα

M.P. Θυμάσαι παλιότερα να φοράνε και κοντοσάλβαρα; Που ήταν μέχρι το γόνατο;

A.K. Αυτά τα φορούσαν το καλοκαίρ’. Μάλλινα πάλι κι αυτά μη φόδρα απού μέσα κι αυτά κι τα φορούσαν το καλοκαίρ’ κι ικείν’ που δούλευαν.

M.P. Από κάτω τι έβαζαν;

A.K. Από κάτω κάλτσες. Μακριές μέχρι ιδώ. Αυτές μη του κέντημα ιδώ.

M.P. Τα τσουρέπια;

A.K. Το τσουρέπ’

M.P. Πάνω από τα τσουρέπια έβαζαν κάτι άλλο;

A.K. Όχι, όχι. Δένουνταν αυτό κορδελίτσα ιδώ πληγμένο κι τίπουτι άλλο. Το ‘χαν έφτιαχναν κι έδιναν κι προικιά στους γάμους. Πουλλά ζηηγάρια έφτιαναν οι γυναίκες. Πάντρησαν μια κουπέλα πόσο ήταν του σόι έπρηπει να δώκν’ κι τέτοια τσουρέπια. Αν θες να τα δεις η Μαρία ιδώ κάτ’ είχει πουλλά. Τα ‘πλεξει η Αθηνά τ’ Καλογιάνν’ να τα ‘χει για ηνθύμιο. Τα ‘χει κρημασμένα η Μαρία στν τραπηζαρία στν πόρτα απ’ απάν’. Μη κηνήματα. Τα άρεγαν κι τς Μαρία αυτά τα παλιά παλιά. Αλλά δεν ήξηρει να τα πλέξ’ κι τα ‘πληξει η Αθηνά τα’ Καλογιάνν’.

M.P. Όταν γινόταν κάποιος γαμπρός έβαζε κάτι διαφορετικό;

A.K. Αν έβαζει ένα πουκάμσο διαφορετικό. Τίπουτι άλλο.

M.P. Ρολοί είχαν οι άντρες;

A.K. Είχαν ρολοί, τς τζέπς όμως μη αλυσίδα.

M.P. Τις σαλβάρες, τα κοντοσάλβαρα και τις κυλλότες μέχρι τότε τα θυμάσαι εσύ στο χωριό;

A.K. Καλά ο παππούς μ' μέχρι πο 'φκα ιγώ, μέχρι π' πέθανει δηλαδή τέτοια φορούσει.

M.P. Πότε πέθανε;

A.K. Ήμεσταν ιδώ όταν πέθανει ου παππούς μ'. Περίπου το '60. '60,'65 αυτού

M.P. Τώρα θα μου πεις για τις γυναίκες. Πως θυμάσαι τις γιαγιάδες να είναι ντυμένες;

A.K. Από μέσα φορούσαν πουκάμισα.

M.P. Από πού έπαιρναν το ύφασμα;

A.K. Είχει ο Παπτός εκεί τόπια, τόπια κι τα 'πηναν. Πιο πολύ άσπρα αλλά καμιά γιαγιά είχει κι κανα σκούρου π' δεν μπόργαν να τα πλύνν'. Κι τα 'ραβαν αυτά. Η μουδίστρα τα 'ραβει. Η Γιώργο Δημητρούλαινα τα 'ραβει. Μη μανίκι ιδώ, ως ιδώ μέχρι τον αγκόνα το πουκάμισο, κι ιδώ απάν' μη τρία κουμπάκια ιδώ, ν' ανοίγει. Κι κυλλότες έραβει η Γιώργο Δημητούλαινα μητά. Η μάνα τ' Γιάνν' ιδώ. Γιατί αυτή ήταν μουδίστρα εκεί κι χουριάτκα φουρέματα.

M.P. Φανέλα φορούσαν;

A.K. Φανέλα, ναι, μάλλιν'. Κι η μάνα μ' μέχρι τώρα τηλευταία τν έβαζει τ' μάλλιν'. Όλοι οι παππούδεις μάλλινες.

M.P. Βρακί φορούσαν;

A.K. Κι βρακί. Απ' όταν βγήκαν τα βρακιά κι άρχισε η Γιώργο Δημητρούλαινα

M.P. Πότε άρχισε;

A.K. Ε, τότε του '60. Καλά βρακιά κι λίγο γληγορότηρα μπορεί να 'φτιανει η Γιώργου Δημητρούλαινα. Τς έμεισκει λίγου ύφασμα απού του πουκάμισου, του γάζουνει βρακί, το 'δουνει τς γυναικό. Έτσ' πιάσταν τα βρακιά δηλαδή κι βγήκαν βρακιά. Πως ξεχείμαζαν χωρίς βρακιά δεν ξέρω. Τα ήταν μη τς φούστες όμως. Έβαζαν κι φούστες οι γυναίκες. Πληχτές μη τ' βηλόνα.

M.P. Είχαν και τις υφαντές;

A.K. Είχαν κι υφαντές αλλά πιο πουλύ πλεχτές. Ήταν πιο χοντρές.

M.P. Τι χρώματα φορούσαν;

A.K. Όλα τα χρώματα τα φόραγαν. Άλλη κίτριν', άλλη κόκκιν' γιατί άμα πάιναν για ξύλα μάζευαν το φόρεμα απάνω ιδώ στν μπουδιά κι είχαν τ' φούστα κάτω. Να μη λερώσουν και το φόρεμα και να 'ναι η φούστα κάτω. Απ' όλα τα χρώματα.

M.P. Είχαν και σχέδιο στις φούστες;

A.K. Κάτ' στουν πάτου είχαν. Κι μητά πληχτές έτσ' μη μυτούλεις τς είχαν.

M.P. Στις υφαντές έφτιαχναν

A.K. Κι υφαντές έφτιαχναν. Σκέτεις. Φορούσαν τέτοιεις οι γυναίκες όλες.

M.P. Θυμάσαι τις γυναίκεςνα φοράνε την υφαντή τη φούστα χωρίς φουστάνι από πάνω;

A.K. Όχι, γιατί δεν θυμάμαι καμιά έτσ' μόνου μη τ' φούστα να βγαίν' έξου πως βγαίνν' οι ζαγουρίσεις παράδειγμα. Μη φουστάνια. Φουστάνια. Τα 'ραβει η Γιώργο Δημητρούλαινα μ' αυτές τς πιέτεις ιδώ.

M.P. Τι χρώματα;

A.K. Από πλείστον σκούρα τα 'βαζαν τότε οι γυναίκες. Μπλε, σπάνια κανένα κόκκινο καμιά νέα. Όλο σκούρεις. Κανά καφέ

M.P. Ποδιές;

A.K. Πουδιές, έπηναν ύφασμα απού φτο απού πιο ανχτόχρουμεις κι τέτοια κι τα έφτιαχναν ιδώ μη φασουλάκι. Τα έραβαν στ' μουδίστρα κι μητά τα κένταγαν σαν φασουλάκι.

M.P. Κέντημα κανένα λουλούδι έφτιαχναν;

Α.Κ. Λουλούδ' όχι. Αυτό του πράγμα είχαν ημάς τα φρούτα ιδώ. Κι αυτό συνηθίζεται κι ακόμα. Γι' αυτό ράψαμαν κι ημείς τέτοιεις πουδιές μη του φασουλάκι ιδώ. Κι τα σιγκούνια κουντά. Ικείνεις που είχαν χρήμα κι αυτά τα 'διναν κι τα κένταγαν. Τα ύφαιναν πρώτα, τα έραβει ου ράφτς. Ήταν ένας ράφτς απού του Μιχαλίτς' πο' 'ρνταν κι τα 'ραβει τα σιγκούνια.

Μ.Ρ. Πώς τον έλεγαν;

Α.Κ. Δεν θμάμει τώρα. Κι το 'βαζει ιδώ γύρα γύρα ασταράκι κι τέτοια κι ικείνεις που είχαν τα κένταγαν κιόλας απού ιδώ μέχρι κάτ'. Τα γαιϊάνια που βάζουμει τώρα ημείς απού πάν'.

Μ.Ρ. Κοντοσέγκουνα φορούσαν;

Α.Κ. Φόραγαν, ναι. Το φόραγαν για κρύο τα κοντοσέγκουνα. Για ζακέτα δηλαδή.

Μ.Ρ. Είχε και μανίκι το κοντοσέγκουνο;

Α.Κ. Κι μανίκι.

Μ.Ρ. Συγκούνα μακριά με μανίκι θυμάσαι να φοράνε οι γυναίκες;

Α.Κ. Όχι. Κι τς φούστεις τς έφτιαναν αμάνικες. Τιραντέ ιδώ κι έβαζαν φανέλα απο μέσα μη μανίκι, του πκάμισου κι του φουστάνι, μάλλινες κάλτσεις, τέτοια. Προυπόδια μητά ου πατέρας μου. Τσουρέπια μάλλινα.

Μ.Ρ. Τσουρέπια τι χρώμα οι γυναίκες;

Α.Κ. Αναλόγους ό,τ' είχαν. Είχαν μαύρα, μαύρα. Κι πουλλά. Τα τσουρέπια ήθηλαν πουλλά. Βρέχουνταν στα πρόβατα ήθηλαν ν' αλλάξν'.

Μ.Ρ. Για καλά έβαζαν άσπρα;

Α.Κ. Ναι αυτά τα κνητημένα. Αυτά που έχει η Μαρία ιδώ. Φτέρα κι ιδώ απάν'. Τα κνητημένα, ναι έβγηναν στου πανηγύρ'.

Μ.Ρ. Πώς τα έλεγαν τα σχέδια που έκαναν;

Α.Κ. Δεν θμάμει. Ξόμπλια. Α φτιάσουμει τσουρέπια μη ξόμπλια. Τι είν' τα ξόμπλια; Λίγο ιδώια ια κέντημα στ' μύτ' κι φτέρα κι ιδώ. Αυτά τα 'καναν σου 'πα, τα 'καναν κι προίκα, δουρεά, να τα δουρήσ' η νύφ' στα κουνιάδια, ση τέτοιου σόι. Α, κι του κλειδί τς πόλη του κένταγαν ιδώ. Ναι, ιδώ απάνω, ναι, ναι. Κι μητά παπούτσια τουν πρισσότηρου κηρό προυπόδια. Έπληγαν ιδώ μαλλί όπους πλέκουμει ιδώια προυπόδια, τα 'χου κι ιγώ ικεία. Κι ου πατέρας μου έρνταν ιδώ στα Γιάννινα που 'ταν τσαγκάρδεις μη τουν μάρμπα Αλέξ' κι όπους τα 'πληγα ητούτο ιδώ ιδώια ιδώια έραβει σαμπρέλα ου παππούς ιδώ απού αυτουκίνητα παλιά αλλά τα 'ραβει καλά. Μ' αυτά περπατούσαν οι γυναίκες όλου τουν δρόμου. Κατ' τα χειμαδιά μ' αυτά. Σακατεύνταν

Μ.Ρ. Οι νύφες τι φόραγαν;

Α.Κ. Οι νύφες παραπάν' φουρέματα χρουματιστά τουλάχιστον. Βυσσινί, πράσινο...

Μ.Ρ. Κοσμήματα τους έβαζαν;

Α.Κ. Κουσμήματα, ότ' τς έβαζει ου πηθηρός ιδώ. Μενταγιόν κι παρτατίφ. Αλλά ητούτα ιδώ τα 'χει ου πατέρας μ'. Αυτό του μηρουκάματου έκανε ου πατέρας μ'. Τα 'ραβει ιδώ κι μ' αυτά πάαιναν οι γυναίκες στα πρόβατα, για ζύλα...

Μ.Ρ. Δεν είπαμε για το μαντίλι

Α.Κ. Μαντίλια μαύρα οι πιο πολλές δηλαδή. Οι πιο νέες έπηρναν κι κανένα λίγου κεντητό όπους έχουμει κι ημείς απού του χουρευτικό δηλαδή. Και τα σκέτα πιο πουλύ. Της χήρας το μαντίλι.

Μ.Ρ. Πες μου τώρα τα παιδάκια όταν γεννιόταν πως τα έντυναν

Α.Κ. Στου χουριό; Να ειπώ απού 'μένα απού μόνη μου;

Μ.Ρ. Ναι.

Α.Κ. Όταν γηνήθηκα ιγώ ένα τσουβάλι βρήκαν έξου η Μήτρου Κουλιουγιάννηνα κι μ' έβαλαν μέσα σ' ένα τσουβάλι μέχρι να πάνει στουν Παπτσή να πάρνει μια πήχη πανί να μας τυλίζουν κι μάλλινα ρούχα. Φανιλίτσεις κι τέτοια. Παλιά, ό,τ' είχαν

παλιά. Σου ειπα ιγώ γηνηθήκα μη τς Γηρμανούς. Βάλει τι είχαν. Δεν είχαν τίπουτι. Ούτι φτό. Τσουβάλι ζάκα όπους βάζουμει τς πατάεις τώρα σι τέτοιο τσουβάλι μη τύλιξαν. Πάει πέρασα ιγώ. Άιντι κι τ' άλλα τα πιδιά πάει έπηρνει η μάνα μ' κάτ' ικεία που ηταν ου Παπτσής.

Μ.Ρ. Μετά όταν μεγάλωναν λίγο τα παιδάκια πως τα έντυναν;

Α.Κ. Πάλι μη κάλτσεις τέτοιεις μάλλινες, μη προυπουδάκια. Μη προυπουδάκια πααίναμαν στου σχολειό στου δημοτικό. Ιγώ πήγηνα στυ ικκλησία πιο πουλύ πίσου του δημοτικό. Είχει του γυναίκειο απ' απάν' αν έχειτει ανεβεί απάνω κι ικεί μας έκαναν σχολειό. Απάνου ήταν οι μηγάλεις οι τάξεις κι κάτου ήταν οι μικρές. Κι πουλλά πιδιά βέβαια. Πάρα πουλλά πιδιά στου σχολειό τότε. Είχαν όλεις οι οικογένειες απού πέντι κι αυτό. Ιγώ είμει ίσα μη τυ Αυγένω τη θκή σας. Μη τιτράδια τίπουτα. Ό,τ' βρίσκαμαν ικεί απού τουν Παπτσή. Ούτι του κράτους έδουνει τίπουτα τότε, ούτι αυτό. Όταν βγήκαν οι πλάκεις είχαν πάρ' όλα τα πιδάκια πλάκεις για να σβήννει, να γράφνει, να κάνν'. Ημάς δεν είχει η μάνα μ' να μας πάρ'.

Μ.Ρ. Στα αγόρια φορούσαν φορεματάκια;

Α.Κ. Φορέματα ιγώ στα αδέρφια μ' δεν θυμήθκα αλλά απάν' ρούχα μας έβαζει η μάνα, όποιο ήταν καθαρό κι όποιο το 'κανει.

Μ.Ρ. Προικιό τι έπαιρναν τα κορίτσια;

Α.Κ. Προικιό μητρημένα. Τρεις βιλέντζεις, δυο σιγκούνια, μαξλάρια, κουβέρτεις κι όλα αυτά τα δώρα τι σόι θα είχαν ικεί τα 'χαν γραμμένα προικοσύμφουνου τι θα δώκν.

Μ.Ρ. Εσύ έκανες προικοσύμφουνο;

Α.Κ.Ιγώ όχι. Ιγώ ουγδόντα χιλιάδεις έταξει ου πατέρας μ' ιδώ στουν άντρα μ' κι τα 'δουκει ουγδόντα χιλιάδεις.

Μ.Ρ. Ταπητουργική σχολή ήταν στο χωριό. Πήγες εσύ καθόλου;

Α.Κ. Ιγώ δεν πήγα. Πήγαν οι άλλεις οι κουπέλεις. Είχαν ουραίους αργαλειούς κι ύφαιναν αυτά, τις στρώσεις που είνει σαν χαλιά. Χουντρές, χαλιά. Αλλά ιγώ δεν πήγα είχαμαν φύγει για τα Γιάννινα.

Μ.Ρ. Κεντήματα έκανες;

Α.Κ. Κηνήματα στου χωριό όχι αλλά ιδώ πάρα πουλά κι κάνου ακόμα κι μηρουκάματο. Τώρα δεν δίνει κανένας όμους.

Μ.Ρ. Στο χωριό έκαναν κεντήματα;

Α.Κ. Στου χωριό τότε όχι, τέτοια ληπτουμέρειες δεν ήξηραν απού τέτοια. Ύφαιναν μάλλινα. Τς φούστεις, τς καζάκεις, μάλλινα τέτοια. Αυτά που α τα 'στρουναν στου χωριό; Ούτι τραπέζ' ήταν, ούτι τίπουτα. Μια ταύλα είχαν ικεία στου τζάκι κι τρώμαν όλοι γύρα γύρα.

Μ.Ρ. Ωραία τελειώσαμε. Δεν θέλω κάτι άλλο. Σε ευχαριστώ πολύ.

8^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΑΣ

-Μ.Ρ Πότε έχεις γεννηθεί κύριε Γιάννη;

-Ι.Δ 18-05-1934. Για τον αργαλειό ξέρω πολλά γιατί η μάνα μου ήταν η καλύτερη υφάντρα του χωριού. Ύφαινε από τους κοντινούς ανθρώπους, από την Δαφνούλα, από τα Μουζακαία και από το Πετροβούνι, φέρναν τα γνέματα, τα έριχνε πρώτα η βάβω στα παλούκια γύρω γύρω, τα έβανε στην τυλίχτρα και τα μάζευε στο σφοντήλι και μετά έβαζε εμένα από τη μια μεριά και από την άλλη αυτή και τα μιτώναμε στα χτένια του αργαλειού, τα ύφαινε και μετά τα παίρναμε μαζί εγώ παιδί 10-15 χρόνων μετά δεν είχα χρόνο και τα πηγαίναμε στα χωριά, τα δίναμε στον ιδιοκτήτη και δεν παίρναμε χρήματα μας έδινε καλαμπόκι σιτάρι πατάτες.

-Μ.Ρ Αυτά το '40;

-Ι.Δ Από το '40 μέχρι το '55

-Μ.Ρ Πώς την έλεγαν την γιαγιά;

-Ι.Δ Μάρθα Μαστοράκη, γυναίκα δασκάλου.

-Μ.Ρ Ύφαινε και δίμιτα;

-Ι.Δ Ναι και φλοκιστά.

-Μ.Ρ Μέχρι πότε;

-Ι.Δ Ύφαινε μέχρι το '60.

-Μ.Ρ Τα δίμιτα μέχρι πότε τα ύφαινε;

-Ι.Δ Ανάλογα στα Μουζακαία που είχαν δίμιτα παντελόνια και για τους άντρες, μέχρι το '60.

-Μ.Ρ Εμάς πότε σταμάτησαν να φοράν δίμιτα;

-Ι.Δ Νωρίς, φορούσαν δίμιτα εκεί γύρω στο '40, που ήμουν παιδάκι εγώ 3-4 γεράκηδες, ο παππούς σου ο Γιώργο-Δήμος, ο Δήμο Σούλης, ο Κοντός που έφτιαχνε σαμάρια και ο Γιώργο Βαγγέλης. Ήταν και ο παπα –Γάκης ή παπα-Σιόντης ο οποίος ύφαινε σακιά. Είχε ειδικό αργαλειό που έκανε σακιά χοντρά τα οποία σακιά ήταν με μαλλί πρόβειο και με γίδινο μαλλί για να μη κρατούν υγρασία καθώς και κάπες.

-Μ.Ρ Οι γυναίκες φορούσαν σιγκούνια δίμιτα και μετά το '40, ποιος ύφαινε αυτά τα υφάσματα, υπήρχαν στο εμπόριο;

-Ι.Δ Σιγκούνια ύφαινε η Βάβω η Μαστοράκω. Σιγκούνια μετά το '45 σπάνια φορούσαν στο δικό μας το χωριό.

-Α.Δ Η Λάμπρω του Κωσταντινίδ' είχε αργαλειό που ύφαινε μαλλινοσέντονα.

-Ι.Δ Και η Μήτσο –Δημητρούλενα ύφαινε, η Αθήνα του Καλογιάννη. Ύφαιναν σχεδόν όλες οι κοπέλες που ήταν στο χωριό τα δικά τους. Αν είχε αργαλειό η Αλεξάνδρα ερχόταν και η Μαρία, η Κωστάντω κλπ. Μόλις τελείωνε η μία θα πήγαινε η άλλη, θα έπαιρνε τον αργαλειό να τον πάει στο δικό της σπίτι και αν δεν είχαν χώρο κυρίως το καλοκαίρι τον έστηναν έξω.

-Μ.Ρ Θα μου πεις για την ενδυμασία στους άντρες, Πως τους θυμάσαι; Θυμάσαι να φοράνε σαλβάρια;

-Ι.Δ Σαλβάρια στην ηλικία που έχω δεν θυμάμαι στο χωριό το δικό μας. Σαλβάρια θυμάμαι 2 Σοντέους που ερχόταν από το Ελληνικό στο πανηγύρι στο χωριό με σαλβάρια άσπρη και στα Μουζακαία θυμάμαι σαλβάρια.

-Μ.Ρ Πες μου πως ήταν ντυμένοι οι άντρες;

-Ι.Δ Όπως είναι και σήμερα με τη διαφορά τα παντελόνια είχαν μεγάλο φάρδος κάτω. Ο ράφτης για να ράψει το παντελόνι μέτραγε να πάει από την φτέρνα μέχρι την μύτη του παπουτσιού, τόσο άνοιγμα είχε. Κατά τα άλλα φορούσαν και γιλέκο πάντοτε.

-Μ.Ρ Αυτά τι υφάσματα ήταν που έραβαν τα παντελόνια;

-Ι.Δ Αγορασμένα υφάσματα και τα δίμιτα που έραβαν οι άντρες ήταν φαρδιά κάτω.

-Μ.Ρ Θυμάσαι στο χωριό οι ηλικιωμένοι να φοράνε δίμιτα;

-Ι.Δ Θυμάμαι παντελόνια, οι γερακήδες φόραγαν.

-Μ.Ρ Μέχρι πότε;

-Ι.Δ Μέχρι το '60. Ο μπάμπια – Κότσος θυμάμαι εγώ προτού πεθάνει φορούσε δίμιτο.

-Μ.Ρ Αυτό το έκαναν κοστούμι το δίμιτο;

-Ι.Δ Παντελόνι σακάκι και γιλέκο.

-Μ.Ρ Γιλέκο μπροστά σταρωμένο και πίσω ύφασμα;

-Ι.Δ Ναι και είχαν και ρολόι .Βάζαν σε ένα κουμπί την αλυσίδα και φαινόταν η αλυσίδα κρεμασμένη εδώ και είχε τσέπη εδώ το γιλέκο.

-Ι.Δ Όχι υφαντό από άλλο ύφασμα το γιλέκο.

-Μ.Ρ Είχε και άλλο χρώμα σε σχέση με το κοστούμι;

-Ι.Δ Το γιλέκο κατά κανόνα μπορεί να είχε και λίγο διαφορετικό χρώμα όταν ήταν αγοραστό. Όταν ήτα δίμιτο ήταν όλα βαμμένα με λουλάκι. Εγώ τα θυμάμαι αυτά πήγαιναν στη νεροτροβιά αφού τελείωνε η υφάντρα τα έπαιρνε ο νοικοκύρης και τα πήγαινε στη νεροτροβιά ή στα μαντάνια, τα δίμιτα πήγαιναν όλα στα μαντάνια. Νεροτριβιά τα έριχναν μέσα στο νερό και τα έφερνε γύρα η πίεση του νερού που ερχόταν από την κάνουλα του μύλου ενώ τα δίμιτα τα χτυπούσαν είχαν μεγάλους κόπανους οι οποίοι δούλευαν με το νερό και πήγαιναν και ερχόταν και γίνονταν πολύ σκληρά αυτά και γερά υφάσματα το ίδιο και οι κουβέρτες τις πήγαιναν στη νεροτριβιά και τις βελέντζες. Οι υφάντρες ύφαιναν και φλοκιαστές.

-Μ.Ρ Θέλω να μου πεις για τα πουκάμισα που φορούσαν οι άντρες , Είχαν γιακά ή τα άλλα τα παπαδίστικα;

-Ι.Δ Είχαν και παπαδίστικα, και το ένα και το άλλο φορούσαν. Τις γιορτές είχαν ένα με γιάκα αλλά δεν κούμπωναν το πάνω κουμπί πάντοτε όλοι οι άντρες. Πολλοί άντρες ιδίως οι μαστόροι είχαν και δεύτερο κουμπί ξεκούμπωτο και φαινόταν η τραχιλιά αρκετά και η φανέλα. Φορούσαν μάλλινη φανέλα οι άντρες.

-Μ.Ρ Η τραχιλιά που μου είπες ;

-Ι.Δ Η τραχιλιά. Ήταν ανοιχτό το πουκάμισο και φαινόταν η φανέλα.

-Μ.Ρ Η φανέλα είπα μήπως είχαν τίποτα άλλο από μέσα.

-Ι.Δ Όχι.

-Μ.Ρ Θυμάσαι να φοράνε σκούφια;

-Ι.Δ Ανάλογα είχαν τραγιάσκα κυρίως και είχαν και την σκούφια αυτή την στρογγυλή την μαύρη αλλά σε εμάς δεν θυμάμαι τέτοιους πολλούς σπάνια, τραγιάσκα φορούσαν όλοι.

-Μ.Ρ Φορούσαν παπούτσια ή τσαρούχια;

-Ι.Δ Παπούτσια, τσαρούχια στους άντρες δεν θυμάμαι εγώ ,οι γυναίκες φορούσαν τσαρούχια και στο '40 και νύφες.

-Μ.Ρ Άντρες με κιλότες θυμάσαι καθόλου;

-Ι.Δ Τον πεθερό μου.

-Μ.Ρ Υφαντές κιλότες η του εμπορίου;

-Ι.Δ Για υφαντές δεν θυμάμαι ο πεθερός μου το αγόραζε το ύφασμα και πήγαινε σε ράφτη στα Γιάννενα και τις έραβε, ράφτης δικός μας δεν έραβε τέτοια κιλότα.

-Μ.Ρ Από πάνω ταλαγάνια είχαν;

-Ι.Δ Ταλαγάνια είχαν οι αγωγιάτες και όσοι είχαν κοπάδια που έβγαιναν έξω.

-Μ.Ρ Ήταν εργατικό ρούχο;

-Ι.Δ Ήταν εργατικό.

-Μ.Ρ Οι άλλοι τι φορούσαν από πάνω ;

-Ι.Δ Φορούσαν παλτό ,πανωφόρι,

-Μ.Ρ Το έραβαν ;

-Ι.Δ Το έραβαν. Οι ράφτες στο χωριό ήταν ο Αντωνής ο Κωσταντινίδης, ο άντρας της θείας σου της Κατερίνης ο Κώστας, άλλον ράφτη να ράβει τέτοια στο χωριό δεν θυμάμαι.

-Α.Δ Τον Μήτηρο Κωσταντή.

-Ι.Δ Δεν τον θυμήθηκα εγώ, ήταν παλιά. Έραβε τα σιρίτια στα σιγκούνια, ήταν ράφτης καλός.

Ήταν και γυναίκες που έραβαν τα γαϊτάνια γύρω γύρω στα σιγκούνια.

-Μ.Ρ Τα ταλαγάνια είχαν μέσα και τράγιο;

-Ι.Δ Υποχρεωτικά.

-Μ.Ρ Ήταν όλο τράγιο;

-Ι.Δ Είχαν λιγότερο πρόβειο μαλλί περισσότερο τράγιο. Το πρόβειο να δέσει ,το τράγιο ήταν αυτό που δεν κρατούσε το νερό.

-Μ.Ρ Τα ταλαγάνια είχαν μανίκια, κουκούλες;

-Ι.Δ Και μανίκια και κατσούλα.

-Μ.Ρ Κούμπωναν μπροστά;

-Ι.Δ Όχι σταύρωναν μπροστά .Δε θυμάμαι να κουμπώνουν τα δικά μας.

-Α.Δ Το μανίκι ως εδώ δεν ήταν σφιχτό, ήταν ανοιχτό.

-Μ.Ρ Κοντοκάπια, κάπες;

-Ι.Δ Ίδια με το ταλαγάνι με τη διαφορά το κοντοκάπι έφτανε μέχρι την μέση ενώ το ταλαγάνι έφτανε μέχρι τις άντζες, μέχρι το γόνατο και παρακάτω ανάλογα.

-Μ.Ρ Αυτά ήταν εργατικά ρούχα, τα είχαν οι αγωγιάτες;

-Ι.Δ Τα α είχαν κυρίως αυτοί που δούλευαν έξω. Οι μαστόροι, οι καφετζήδες, οι ράφτηδες, οι τσαγκάρηδες φορούσαν παλιά.

-Μ.Ρ Ζωνάρια στη μέση θυμάσαι;

-Ι.Δ Κυρίως οι αγωγιάτες είχαν ζωνάρι μεγάλο και μια άκρη του έπεφτε κάτω.

-Μ.Ρ Τι χρώματα είχαν;

-Ι.Δ Σκούρο χρώμα είχαν, άσπρο δεν θυμάμαι εγώ.

-Μ.Ρ Τα ζωνάρια τα φορούσαν με τις κιλότες;

-Ι.Δ Τα φορούσαν στις γιορτές αυτά.

-Μ.Ρ Μόνο με την κιλότα ή και με το άλλο το παντελόνι το φορούσαν;

-Ι.Δ Με το παντελόνι δεν θυμάμαι, με την κιλότα με την μπουραζάνα και με το δίμιτο το παντελόνι φορούσαν. Αυτά να σκεφτείς μετά το '50 ξέφτισαν όλα αυτά.Άρχισαν και τα εγκατέλειπαν .

-Μ.Ρ Τσαρούχια δεν θυμήθηκες καθόλου;

-Ι.Δ Τσαρούχια στους άντρες όχι δεν θυμήθηκα.

-Μ.Ρ Ο ι γαμπροί σε τι διέφεραν από τους άλλους;

-Ι.Δ Το κοστούμι των γαμπρών ήταν με ύφασμα αγοραστό. Ανάλογα με το έχος του γαμπρού ήταν και το ύφασμα. Το έραβαν οι ραφτάδες σαν τα σημερινά με διαφορά ότι είχε πάντα γιλέκο. Τουλάχιστον μέχρι το '60 – '65 το κοστούμι θα ήταν και με γιλέκο. Μετά σιγά σιγά

-Μ.Ρ Με διαφορετικό ύφασμα το γιλέκο;

-Ι.Δ Το ίδιο με το σακάκι. Στους άντρες και τους γαμπρούς ήταν ίδιο .Στα εργατικά χάλαιγε το σακάκι έμενε το γιλέκο δε το πέταγε έφτιαχνε άλλο σακάκι μπορεί να ήταν διαφορετικό χρώμα.

-Μ.Ρ Οι ηλικιωμένοι ξεχώριζαν;

-Ι.Δ Οι γέροι ,οι ηλικιωμένοι κατά κανόνα φορούσαν τα παλιά των παιδιών. Ο γέρος δεν είχε σύνταξη τότε, άλλαζε ένα σακάκι ο γιός του το έπαιρνε ο γέρος την κάπα την μία την έπαιρνε ο γέρος και την είχε και για τον ύπνο. Πολλές φορές κοιμόταν και με την κάπα γιατί τα σπίτια ήταν μικρά ,δεν είχαν χώρους με κρεβάτια και τέτοια και τη χρησιμοποιούσε και για τον ύπνο του.

-Μ.Ρ Τα πουκάμισα στους νέους ήταν ανοιχτόχρωμα και στους γέρους σκουρόχρωμα ή όχι;

-Ι.Δ Ανάλογα σκουρόχρωμα έβαφαν φορούσαν πάντοτε όταν είχαν κάποιο θάνατο στο σπίτι και οι άντρες μόλις πέθαινε κάποιος τους έβαφαν και τα πουκάμισα μαύρα παρότι ήταν άσπρο το πουκάμισο το έβαφαν οι γυναίκες.

-Μ.Ρ Οι νέοι φορούσαν άσπρο συνήθως;

-Ι.Δ Άσπρο και ριγέ μπορούσαν να φορέσουν. Σιγά σιγά τα πουκάμισα εξελίχτηκαν ανάλογα με το εμπόριο, τι ύφασμα πουλούσε το εμπόριο και όσο ανοίγονταν προς τις πόλεις και έβλεπαν κάτι άλλο το μετέφεραν και στο χωριό.

-Μ.Ρ Αυτοί που είχαν πένθος φορούσαν και αυτό που λέμε πένθος στο χέρι;

-Ι.Δ Το πένθος δε το φορούσαν παλιότερα, αργότερα σιγά σιγά δεν έβαφαν τα πουκάμισα αλλά φορούσαν το πένθος για 40 ημέρες,

-Μ.Ρ Αυτό πότε άλλαξε περίπου;

-Ι.Δ Από το '60 και ύστερα άρχισε η μεγάλη ανατροπή, μέχρι το '60 ήταν τα παραδοσιακά.

-Μ.Ρ Δεν είπαμε από εσώρουχα στους άντρες, φορούσαν φανέλα;

-Ι.Δ Φανέλα μάλλινη πάντοτε. Τα εσώρουχα όπως και τα σημερινά.

-Μ.Ρ Είχαν μακρύ από μέσα;

-Ι.Δ Οι περισσότεροι είχαν μακριά σώβρακα.

-Μ.Ρ Μακρά πλεχτά ύφασμα;

-Ι.Δ Κατά κανόνα ήταν ύφασμα και το ράβαν οι ραφτάδες ή οι μοδίστρες. Υπήρχαν όμως και υφαντά αλλά πολύ λεπτό υφαντό πολύ παλιότερα. Κυρίως οι ασχολούμενοι έξω από το σπίτι με δουλειές το χειμώνα, αυτοί φορούσαν μακριά υφαντά τα οποία το '60 και ύστερα σιγά σιγά εξέλειπαν και αυτά. Μάλιστα μάλλινη φανέλα φορούσα και εγώ και παντρεμένος δάσκαλος. Οι μάλλινες οι φανέλες ήταν πλεχτές, τις έπλεκαν οι γυναίκες και ήταν πολύ γερές και μάλιστα έλεγαν η μάλλινη η φανέλα είναι ή καλύτερη από όποια άλλη γιατί τραβάει τον ιδρώτα.

-Μ.Ρ Για τα τσουρέπια δεν είπαμε.

-Ι.Δ Τσουρέπια μέχρι εδώ.

-Μ.Ρ Τι χρώμα;

-Ι.Δ Χρώμα ή καφέ ή μαύρο.

-Μ.Ρ Στο λουλάκι;

-Ι.Δ Έπαιρναν, ήταν από νήμα αν ήταν από γνέμα γνησμένο στο χωριό τότε και με λουλάκι μπορεί να τα έβαφαν και να ήταν μπλε γιατί τα υφαντά από το λουλάκι ήταν συνήθως μπλε.

-Α.Δ Όταν παντρεύτηκα εγώ το '58 όλων των αντρών τους έδωσα μάλλινες κάλτσες.

-Ι.Δ Οι νύφες όταν αρραβωνιαζόταν και προτού αρραβωνιαστούν μαζεύονταν οι κοπέλες σε σπίτια και έπλεκαν κάλτσες γιατί το δώρο που έδιναν οι νύφες στη συγγένεια του άντρα ήταν ένα ζευγάρι κάλτσες.

-Μ.Ρ Τσουρέπια αυτά τα

-Ι.Δ Τσουρέπια έτσι μπράβο αργότερα αγόραζαν κιάλας.

-Μ.Ρ Μαύρα για τους άντρες;

-Ι.Δ Και καφέ και μετά σταμάτησε το δώρο αυτό.

-Μ.Ρ Για τις γυναίκες άσπρα;

-Ι.Δ Οι γυναίκες άσπρα με ξόμπλια δηλαδή κεντητά εδώ στο πλέξιμο το κέντησμα και έφτιαχναν κυρίως εδώ το κλειδί της πόλης

-Μ.Ρ Στη γάμπα.

-Ι.Δ Στη κάλτσα και οι κάλτσες και των γυναικών ήταν μέχρι εδώ. Ήταν και τα σοσόνια.

-Μ.Ρ Τα σοσόνια ήταν χαμηλά, οι κάλτσες έφταναν κάτω από το γόνατο.

-Ι.Δ Ναι ναι. Τα σοσόνια ήταν μέχρι το κότσι.

-Μ.Ρ Τα σοσόνια τα φορούσαν για να βγαίνουν έξω ή τα είχαν για μέσα στο σπίτι;

-Ι.Δ Οι κοπέλες και έξω στις δουλειές γιατί δεν έφταναν πάνω στο γόνα ήταν κάτω. Το καλοκαίρι κυρίως ,τον χειμώνα δεν φορούσαν σοσόνια θα φορούσαν κάλτσες ψηλές και αν θες πότε άρχισαν να φοράνε μανίκι κοντό οι γυναίκες στο δικό μας το χωριό ήταν το '57 με '58.

-Μ.Ρ Τι μανίκι κοντό;

-Ι.Δ Στο πουκάμισο, το καλοκαίρι φορούσαν κοντομάνικο.

-Μ.Ρ Ήταν η εποχή που άλλαξαν σιγά σιγά τα χωριάτικα τα φορέματα;

-Ι.Δ Ακριβώς όχι εξώπλατα και τέτοια ,μέχρι τον αγκόνα. Πιθανότατα η πρώτη που έκοψε μαλλιά ήταν η Αλεξάνδρα, όταν αρραβωνιάσαμε το '57 τέλος του '56.

-Α.Δ Είχαν κόψει και άλλες.

-Ι.Δ Η Λάμπρω του Δημουλίκα και του Μασσαλά η Καλλιόπη.

-Μ.Ρ Πως το αντιμετώπιζαν οι υπόλοιποι αυτό στο χωριό;

-Ι.Δ Στην αρχή ντρεπόταν οι κοπέλες οι ίδιες να τα φορέσουν που τα έραψαν, σιγά σιγά έγινε συνήθεια είπες εσύ είπα εγώ σταμάτησε αυτή η δουλειά και εξελίχτηκε μετά.

-Μ.Ρ Οι γυναίκες φορούσαν φανέλα από μέσα;

-Ι.Δ Φορούσαν φανέλα από μέσα και από έξω από την φανέλα φορούσαν πουκάμισο.

-Μ.Ρ Βρακί φορούσαν;

-Ι.Δ Οπωσδήποτε και πουκάμισο πάνινο και από πάνω φορούσαν φούστες ή στον αργαλειό ή πλεκτό.

-Μ.Ρ Αργαλιείσες μέχρι πότε θυμάσαι ;

-Ι.Δ Και εσύ είχες αργαλιείσα φούστα.

-Α.Δ Είχαμε φτιάξει και εμείς μέχρι το '70 ήταν αργαλειοί ακόμα.

-Ι.Δ Οι γυναίκες που μέναν μόνιμα στο χωριό που δεν ξέφυγαν και πέρα από το '70 είχαν αργαλιείσες φούστες.

-Μ.Ρ Αυτές δίμιτες είχαν σχέδιο χρώμα;

-Ι.Δ Ναι είχαν και σχέδιο στον πάτο πέρα πέρα , λίγο να τραβιόταν το φόρεμα είχε στον αργαλειό ένα κεντήδι , τώρα τι κεντήδι.

-Α.Δ Ένα μικρό ένα μεγαλύτερο ανάλογα.

-Ι.Δ Τις φούστες αυτές τις χοντρές και τις πλεχτές και τις μάλλινες τις φορούσαν κυρίως από το φθινόπωρο από τον Σεπτέμβριο και ύστερα μέχρι τον Μάιο .Το καλοκαίρι είχαν κυρίως πολύ λεπτές φούστες που τις έφτιαχνα με τα χέρια τους οι ίδιες οι κοπέλες.

-Μ.Ρ Και σε αυτές τις πλεχτές είχαν κέντημα;

-Α.Δ Στον πάτο γύρω γύρω.

-Ι.Δ Είχαν κέντησμα και από την μέση και επάνω κυρίως έφτιαχναν ένα γιλέκο θα λέγαμε από πανί και το έραβαν στη φούστα, η φούστα η μάλλινη ήταν από την μέση και κάτω.

-Μ.Ρ Η μάλλινη ή η πλεχτή;

-Ι.Δ Και η μάλλινη και η πλεχτή.

-Μ.Ρ Πάνω είχε πανί.

-Ι.Δ Η Υφαντιά.

-Μ.Ρ Αυτό το έκαναν για οικονομία στο νήμα;

-Ι.Δ Όχι γιατί ήταν βαριά δε σταματούσε όπως έπρεπε δε τις άντεχαν. Μετά δεν είχε την εμφάνιση η γυναίκα που έπρεπε να έχει με την χοντρή την φούστα.

-Α.Δ Και φτιάχναμε και ζακέτα από πάνω με μάλλινο.

-Μ.Ρ Από πάνω φουστάνι;

-Ι.Δ Φουστάνι το οποίο το κυριότερο φουστάνι των γυναικών τουλάχιστον από όταν θυμάμαι εγώ και ύστερα το κατσάνικο το οποίο είχε εδώ στην τραχηλιά είχε ένα βε αλλά όχι πολύ ανοιχτό και κάτω το κεντούσαν είχε εδώ πόστες.

-Μ.Ρ Δεξιά και αριστερά στο στήθος.

-Ι.Δ Δεξιά και αριστερά και μια πιέτα στη μέση και το κεντούσαν με ειδικές χάντρες, Εγώ κέντησα τέτοια φορέματα γιατί η μάνα μου έραβε τα φορέματα και την Λαμπρή και το πανηγύρι που δεν προλάβαινε , τα βράδια κεντούσα εγώ.

-Μ.Ρ Τι κεντήματα κάνατε λουλούδια;

-Ι.Δ Όχι λουλούδια ήταν χάντρες και τις βάζαμε στη σειρά ή από την μια πλευρά ακριβώς στο στήθος ήταν ένα σαν μαργαρίτα και το έφτιαχνες με τις χάντρες γύρω γύρω σαν μαργαρίτα.

-Α.Δ Αυτά τα φόραγαν σαν καλά φορέματα.

-Μ.Ρ Τα φουστάνια σε τι χρώματα;

-Ι.Δ Όλα τα χρώματα τα φορούσαν όχι πολύ ανοιχτά χρώματα. Οι γυναίκες δεν φορούσαν ανοίχτα χρώματα αργότερα όταν άρχισαν να φορούν τα καλοκαιρινά τα σημερινά είχαν διάφορα χρώματα.

-Μ.Ρ Όχι λέμε για αυτά τα πιο παλιά.

-Ι.Δ Παλιότερα ένα φουστάνι που έραβαν οι γυναίκες κυρίως οι μεγάλες έλεγαν ρετσίνα, ήταν και παντελόνια από ρετσίνα ήταν ένα ύφασμα τέτοιο αρκετά χοντρό και αυτό ήταν για ρούχα της δουλειάς.

-Μ.Ρ Τα άλλα τι ύφασμα είχαν;

-Ι.Δ Ήταν διάφορα υφάσματα, να θυμηθώ τα ονόματα δε θυμάμαι.

-Α.Δ Ήταν σε μάλλινο.

-Μ.Ρ Σε ζορζέτα.

-Ι.Δ Σε πάνινο, το μεταξωτό σε αλαντζά, τα πουκάμισα παίρναμε ύφασμα αλαντζά όπως το λέγανε ,τα πουκάμισα των γυναικών ,τα πουκάμισα των αντρών ήταν τα υφάσματα περίπου που είναι και σήμερα.

-Μ.Ρ Στις γιαγιάδες θυμάστε τα φουστάνια να είναι πιο μακριά από ό,τι αργότερα;

-Ι.Δ Τα ίδια ήταν γιατί όλα τα φουστάνια ήταν μέχρι εκεί κάτω,

-Μ.Ρ Μέχρι την μέση της γάμπας περίπου όχι τελείως κάτω;

-Ι.Δ Όχι όχι.

-Α.Δ Φαίνονταν η κάλτσα.

-Ι.Δ Φαίνονταν η μπούκα.

-Μ.Ρ Θυμάσαι καθόλου τις γυναίκες να φοράνε ζουλέ, αυτό το πανί που ήταν πάνω από το φουστάνι στο μπροστινό μέρος εδώ του στήθους;

-Ι.Δ Δεν θυμάμαι.

-Μ.Ρ Από το ίδιο ύφασμα από το φουστάνι μόνο το μπροστινό μέρος και ήταν και κεντημένο, αν είχε φθαρεί το φόρεμα το φορούσαν μετά για να πάνε κάπου επίσημα.

-Ι.Δ Στο χωριό εγώ δεν θυμάμαι.

-Μ.Ρ Δεν το πρόλαβες.

-Ι.Δ Εκείνο που ξέρω δε φορούσαν στηθόδεσμο οι γυναίκες στο χωριό .Μετά φορούσαν οι γυναίκες από το '70 και ύστερα φορούσαν το φορό από την μέση και κάτω ήταν σαν πουκάμισο πέρα από το κομπινεζόν το οποίο ήταν ανοιχτό κάτω ήταν ραμμένο έτσι ήταν το ύφασμα τέτοιο που άνοιγε το φόρεμα και ήταν σαν φουστανέλα.

-Μ.Ρ Αυτό το χωριάτικο το φόρεμα;

-Ι.Δ Όχι το χωριάτικο ,στα ευρωπαϊκά φορέματα. Το φορό ήταν από το 70 και ύστερα και νωρίτερα είχε βγει το τραγούδι και από μέσα το φορό όταν πήγαμε στα όχι.

-Μ.Ρ Ποδιά από πάνω;

-Ι.Δ Πάντοτε.

-Μ.Ρ Τι ποδιές θυμάσαι;

-Ι.Δ Ήταν από την μέση και κάτω διάφορα χρώματα και κεντημένες οι ποδιές και απλές ποδιές για τις δουλειές του σπιτιού.

-Μ.Ρ Αυτές οι κεντημένες πως ήταν;

-Ι.Δ Από ύφασμα ήταν, η κάθε κοπέλα διάλεγε και ήταν διαφορετικές από το φόρεμα.

-Μ.Ρ Όχι ,άλλο χρώμα .

-Ι.Δ Άλλο χρώμα πάντοτε η ποδιά.

-Α.Δ Αν ήταν πράσινο το φόρεμα μπορεί να ήταν μπλε η ποδιά, αν ήταν κόκκινο μπορεί να ήταν ροζ.

-Μ.Ρ Το κέντημα ήταν με χρωματιστές κλωστές;

-Α.Δ Ναι.

-Μ.Ρ Έπιανε όλη την ποδιά;

-Α.Δ Όχι ,πέρα πέρα στον πάτο.

-Ι.Δ Μια λωρίδα από πάνω από τα φρούτα, ακριβώς πάνω από τα φρούτα είχε το κέντησμα.

-Α.Δ Αυτές που φοράνε και σήμερα.

-Μ.Ρ Στο χορευτικό.

-Ι.Δ Η Κώτσο-Μαστοράκενα έφερνε ,ζούσε στην Άρτα, ήταν ονομαστές οι ποδιές της Άρτας αυτές ήταν όμως για δουλειά.

-Α.Δ Αυτές ήταν στον αργαλειό.

-Ι.Δ Αυτές ήταν στον αργαλειό αλλά πολύ λεπτό ύφασμα.

-Μ.Ρ Θυμάσαι οι γυναίκες να φορούσαν αργαλειές ποδιές;

-Ι.Δ Αργαλειές ποδιές πολύ παλιότερα εγώ αν θυμάμαι κάνα δυο γριές την παπαδιά,

-Α.Δ Αλλά και αυτές στον αργαλειό με ψιλό νήμα.

-Ι.Δ Ήταν ψιλές όχι χοντρές όπως το δίμιτο .

-Μ.Ρ Αυτές τις θυμάσαι χρωματιστές;

-Ι.Δ Χρωματιστές ριγέ 2 χρώματα.

-Α.Δ Ένα μαύρο ένα γκρι.

-Ι.Δ Όπως είναι αυτό, όχι άσπρο. Θα ήταν κόκκινο και μπλε. Θα ήταν πράσινο και κίτρινο.

-Μ.Ρ Ριγέ οριζόντια όχι κάθετα;

-Ι.Δ Ήταν συγκεκριμένο το ύφασμα δε το κόβαν αυτό. Έφτιαχνε η υφάντρα ίσα ίσα πόσο φάρδος πρέπει να έχει και έφτανε στο μήκος έλεγε το μήκος πρέπει να είναι εβδομήντα πόντους το μέτραγε σταματούσε το πίστρωνε μετά αυτή.

-Α.Δ Αυτό το ύφασμα το έφτιαχνε στενό ο αργαλειός που ήταν για τις ποδιές,

-Μ.Ρ Ήταν άλλος αργαλειός;

-Ι.Δ Όχι ο ίδιος ο αργαλειός αλλά έβανε στο χτένι δε το έπιανε όλο.

-Μ.Ρ Θέλω να μου πεις για το σιγκούνι .

-Ι.Δ Το σιγκούνι ήταν πάντοτε ,θα έλεγα, ούτε παλτό για κρύο ,ούτε σακάκι ήταν για ομορφιά και από τα σιγκούνια φορούσε και η νύφη αν παντρεύονταν χειμώνα φορούσε το καλό σιγκούνι το οποίο ήταν κεντημένο εδώ γύρω γύρω με κατιφέ. Ο κατιφές ήταν σαν κορδόνι και ήταν το χρώμα του προς το χρυσό και το βάζαν ξεχωριστό δεν το κένταγαν στον αργαλειό το έραβε ο ράφτης και μετά το έβαζαν αυτό και στο σιγκούνι και γύρω γύρω.

-Α.Δ Το χρυσό το 'λέγαν ρικοκό ,χρυσό στη μέση και λίγο από εδώ και από εκεί και λίγο ύφασμα.

-Ι.Δ Το σιγκούνι δεν κούμπωνε μπροστά ,έφτανε εδώ και γύρω γύρω οι άκρες από όλες τις πλευρές ήταν κεντημένο με τον κατιφέ ,με γαιτάνι θα λέγαμε.

-Μ.Ρ Ζώνη θυμάσαι να φοράν οι γυναίκες;

-Ι.Δ Εγώ στο χωριό μου δε θυμάμαι.

-Μ.Ρ Κοντοσέγκουνα είχαν;

-Ι.Δ Είχαν, η κοντοσέγκουνα ήταν ίδια με το σιγκούνι αλλά έφτανε μέχρι την μέση , ενώ το σιγκούνι έφτανε μέχρι κάτω.

-Μ.Ρ Είχε μανίκια;

-Ι.Δ Μανίκια με σιγκούνι τουλάχιστον εμείς δεν είχαμε.

-Μ.Ρ Όχι το σιγκούνι η κοντοσέγκουνα.

-Ι.Δ Η κοντοσέγκουνα είχε.

-Μ.Ρ Το ράψιμό της μπροστά;

-Ι.Δ Το ίδιο με το σιγκούνι

-Μ.Ρ Κούμπωνε;

-Ι.Δ Κούμπωναν.

-Α.Δ Κούμπωναν χαμηλά στην κοιλιά πως φοράμε σήμερα τα μπουφάν.

-Ι.Δ Το βιβλίο του Πέτρου Μπενέκου πρέπει να έχει φωτογραφία με σιγκούνι.

-Μ.Ρ Έχει. Θέλω να σε ρωτήσω σιγκούνα θυμάσαι καθόλου που είναι σαν το σιγκούνι μακρύ με μανίκια.

-Ι.Δ Κυρίως αυτά φορούσαν οι βλάχοι οι νομάδες λόγω της μετακίνησης και τα φορούσαν αυτά γιατί μετακινούνταν φθινόπωρο και άνοιξη που ήταν και κρύο. Εμείς στο χωριό μας δε θυμάμαι τέτοιο πράγμα,το σιγκούνι ήταν το καλό σιγκούνι .

-Μ.Ρ Το αστάρωναν μέσα;

-Ι.Δ Το αστάρωναν

-Α.Δ Χωρίς σιγκούνι δε πήγαινε κανείς εκκλησία.

Ι.Δ Μετά το σιγκούνι ήταν για τη δουλειά ήταν να φορτωθεί το σιγκούνι το έπιανε πίσω το πίστρωνε και δε το άφηνε κάτω το πίστρωνε και έφτανε στη μέση και είχε ένα κόθρο

που ακούμπαγαν το αλεύρι, το ζαλίκωμα ,τα ξύλα ,το καλαμπόκι και τι άλλο φόρτωνε.

-Μ.Ρ Τσουρέπια ;

-Ι.Δ Φόραγαν με τα ξόμπλια η για τις δουλειές μπορεί να φορούσαν μαύρα η καφέ μονόχρωμα να μην είναι κεντηστά στις δουλειές αλλά όταν θα έβγαιναν θα πήγαιναν στην εκκλησία σε γιορτή, σε γάμο θα ήταν κεντημένα άσπρα.

-Μ.Ρ Άσπρα, είχαν και κόκκινες μύτες φτέρνες;

-Ι.Δ Ναι.

-Μ.Ρ Κέντημα είχαν και κάτω και πάνω στην γάμπα;

-Ι.Δ Και στον αστράγαλο και στην κορυφή , η μάνα είχε τσουρέπια κεντημένα και πάνω που τα έφερε από τα Κατσανοχώρια.

-Μ.Ρ Τσαρούχια θυμάσαι να φόραγαν ;

-Ι.Δ Φόραγαν οι γυναίκες και οι νύφες έφτιαχναν κόκκινα τσαρούχια και από κάτω τα τσαρούχια είχαν όλα πρόκες και εγώ έχω ένα διήγημα τα προκιστά παπούτσια .Όταν αρραβώνιαζε η νύφη της έκανε η πεθερά τσαρούχια.

-Μ.Ρ Από τι δέρμα τα έκαναν ;

-Ι.Δ Βακέτες τις έλεγαν ήταν και ευρωπαϊκή βακέτα και κοινή.Τσαρουχάδες είχε και στα Γιάννενα και στο χωριό. Στο χωριό ήταν ο Γιώργος Τάσος ο Ντέμος ο πατέρας του Κώστα Ντέμου ήταν ο καλύτερος τσαρουχάς στο χωριό ,είχε μαγαζί αυτό του

Παπουτσή και είχε μέσα τέσσερις καρφάδες. Επί κατοχής που δε μπορούσαν να φτιάξουν παπούτσια έφτιαχναν προπόδια.

-Μ.Ρ Αυτά τα προπόδια πότε τα φόραγαν οι γυναίκες;

-Ι.Δ Από το '40 μέχρι το '43-'44.

-Μ.Ρ Από κάτω ήταν λαστιχένια.

-Ι.Δ Η σαμπρέλα που είχαν τα φορτηγά τότε δεν υπήρχαν αυτοκίνητα .Αγόραζαν τη σαμπρέλα αυτή οι τσαγκάρηδες, ερχόταν ο Αλέξης Παπαντώνης στο χωριό και την έκοβαν και την έραβαν γύρω γύρω για να μη φθείρεται.

-Μ.Ρ Το έπλεκαν και από πάνω οι γυναίκες;

-Ι.Δ Όχι όπως είναι η κάλτσα αυτή εδώ.

-Μ.Ρ Κάποιοι μου είπαν ότι το έπλεκαν από πάνω με νήμα.

-Ι.Δ Πρώτα έπλεκαν το προπόδι πάρε μια κάλτσα και κόψ' τη εδώ .

-Μ.Ρ Από ό,τι νήμα;

-Α.Δ Ό,τι έμεινε από αργαλειούς. Μετά τα γνέματα τα αγοράζαμε κάναμε μπλούζες των αντρών πουλόβερ ζακέτες των γυναικών με αγοραστό ,πρώτα είχαμε μάλλινο με μαλλί που γνέθαμε.

-Ι.Δ Αυτό που γνέθανε ήταν πιο χοντρό από το αγοραστό, το αγοραστό γίνονταν σε εργοστάσιο και ήταν πιο λεπτό, πιο εμφανίσιμο ,καλύτερα επεξεργασμένο.

-Μ.Ρ Οι νύφες σε τι διέφεραν από τις άλλες γυναίκες ;

-Ι.Δ Δε φορούσαν άσπρο μέχρι το '60 οι δικές μας οι νύφες στο δικό μας χωριό. Έφτιαχναν ένα φόρεμα που το 'λέγαν το καλό. Αυτό το φόρεμα το έραβαν και το είχαν και μετά το γάμο και πήγαιναν στην εκκλησία, σε διάφορες γιορτές. Μετά το γάμο στο χωριό μας επί 40 μέρες μπορεί και λιγότερο οι συγγενείς του γαμπρού και οι συγγενείς της νύφης καλούσαν το ζευγάρι σε τραπέζι και η νύφη φόραγε αυτό το φόρεμα που φορούσε στα στέφανα και πηγαίνανε στα σπίτια και στη νύφη βάζανε ένα πιρούνι και ένα κουτάλι εδώ στη μέση και της ρίχνανε και στο ζευγάρι λίγο ζάχαρη και 'λέγαν να ασπρίσετε να γεράσετε και αυτά τα βάζανε αφενός μεν να φτιάξει νοικοκυριό η νύφη αλλά αφετέρου να κάνει και αγόρια και κορίτσια.

-Μ.Ρ Για το μαντήλι δεν είπαμε καθόλου.

-Ι.Δ Φορούσαν οι γυναίκες ακόμα και σήμερα και κυρίως αυτές που έμειναν χήρες νέες δε το έβγαλαν το μαντήλι.

-Α.Δ Τότε το μαντήλι ήταν με λουλούδι.

-Ι.Δ Το καλό μαντήλι.

-Μ.Ρ Πως το έλεγαν αυτό το μαντήλι;

-Ι.Δ Ψιλό .

-Μ.Ρ Αυτό με τα λουλούδια πως το έλεγαν, κατσάνικο πολιτικό;

-Ι.Δ Ήταν το καλό, θα πάρεις ένα καλό μαντήλι . Ήταν και ένα μαντήλι που το έλεγαν τσίπα, το μαύρο ,το καθημερινό .Αυτό με το λουλούδι ήταν μεταξωτό κατά κάποιο τρόπο, το φόραγαν οι γυναίκες στις γιορτές στα πανηγύρια .

-Μ.Ρ Είχαν και τα μαγαζιά εκεί;

-Ι.Δ Στο χωριό μας έβρισκες ό,τι ήθελες και για τις γυναίκες και για τους άντρες στον Παπουτσή, ήταν το εμπορικό και παντοπωλείο μαζί και ο Μητρογιώργος εκεί κάτω στη γειτονιά σας είχε υφάσματα .

-Μ.Ρ Κοσμήματα φορούσαν καθόλου οι γυναίκες ;

-Ι.Δ Λίγα πράγματα .

-Μ.Ρ Οι νύφες;

-Ι.Δ Οι νύφες, η πεθερά έβαζε το μενταγιόν στη νύφη μετά το γάμο. Η πεθερά τότε δε πήγαινε στην εκκλησία και ο πεθερός στα στέφανα περίμενε την νύφη στο σπίτι και αφού πήγαινε ο γαμπρός και η νύφη στο σπίτι περίμενε την νύφη η πεθερά και ο πεθερός και της βάζανε, η πεθερά ένα σταυρό.

- Α.Δ Μπροστά πρέπει να είχαν πιο πολλά χρυσαφικά
- Ι.Δ Μπροστά από τον πόλεμο επι τουρκοκρατίας
- Α.Δ Φόραγαν και ζώνη κουμπωτή ύστερα εγώ δε θυμάμαι .
- Μ.Ρ Πριν το πόλεμο ήταν καλύτερα τα πράγματα;**
- Α.Δ Και πριν το πόλεμο η δική μας η περιοχή ήταν φτωχιά και επι τουρκοκρατίας δεν είχαν επαφή οι γυναίκες με την πόλη. Ειδικά τα χρυσαφικά στους αρραβώνες μέχρι το '60- '65 ήταν η βέρα, μπορεί εγώ να είχα κάτι παραπάνω οικονομικό και να της έπαιρνα και ένα δαχτυλίδι ,άλλοι μπορεί να μην έπαιρναν ποτέ δαχτυλίδι.
- Μ.Ρ Βέρα είχαν όλοι;**
- Ι.Δ Γινόταν και δανεικό έπαιρναν δανεικές βέρες τουλάχιστον μέχρι το '47 '48 'που ήταν ανώμαλη η κατάσταση και έκαναν τους αρραβώνες και δανεικό φόρεμα ,το φόρεμα το δικό σου το έπαιρνε και η Αλεξάνδρα και η Γεωργία να το βάλεις εκείνη την ημέρα και το έδιναν πάλι.
- Μ.Ρ Τα τσαρούχια πότε σταμάτησαν και έβαλαν παπούτσια;**
- Ι.Δ Τσαρούχια εγώ στις γυναίκες δεν θυμήθηκα στη ζωή μου.
- Μ.Ρ Λίγες κάποιες ηλικιωμένες;**
- Ι.Δ Ούτε ηλικιωμένες γιατί από το '34 και ύστερα που έγινα εγώ που κατάλαβα στα 4 χρόνια έζησα και στα Γιάννενα γεννήθηκα εκεί.
- Α.Δ Η θειάκω μου η Μυγδάλω φόραγε μέχρι αργά, η Γιώργο Βαγγέλενα.
- Μ.Ρ Οι χήρες και οι ηλικιωμένες πως ξεχώριζαν μέσα από τα ρούχα;**
- Ι.Δ Οι χήρες ξεχώριζαν γιατί από την στιγμή που πέθαινε ο άντρας τους δε φορούσαν ανοιχτό φόρεμα καθόλου και το πουκάμισο που βάζαν τότε μέσα, το πουκάμισο αντικαταστάθηκε με το κομπινεζόν να ξέρεις, ήταν μαύρο και εκείνο.
- Μ.Ρ Το πουκάμισο πότε αντικαταστάθηκε;**
- Ι.Δ Μετά το '55 να σκεφτείς και σιγά σιγά.
- Μ.Ρ Το κομπινεζόν ήταν έτοιμο δε το έραβαν**
- Ι.Δ Όχι οι νέες γυναίκες άρχιζαν να παίρνουν κομπινεζόν οι παλιές δε το σταμάτησαν ποτέ.
- Μ.Ρ Θα μου πεις λίγο και για τα παιδάκια ,όταν γεννιόντουσαν.**
- Ι.Δ Τα παιδάκια όταν γεννιόντουσαν. Όταν παντρεύονταν ένα ζευγάρι η πεθερά και η μέλλουσα μητέρα άρχιζε να φτιάχνει τα σπάργανα .Το σπάργανο ήταν υφαντό και με τράγιο μέσα και το βάζαν από κάτω.
- Μ.Ρ Σαμαροσκούτι;**
- Ι.Δ Αγόραζαν και σαμαροσκούτι το οποίο κρατούσε τα υγρά του μωρού δεν υπήρχαν πάνες τότε ούτε πλαστικό να βάλουν από κάτω να μη πάει το νερό και αντι για τις πάνες τότε είχαν τα κωλόπανα, παλιά ρούχα τα κόβανε κομμάτια.
- Α.Δ Κομμάτια από φανέλες που φόραγαν οι άντρες.
- Μ.Ρ Τα μωρά με τι τα έντυναν;**
- Ι.Δ Μετά το '50 αγόραζαν έτοιμα ρούχα και για το μωρό, έφτιαχναν οι μοδίστρες του χωριού ένα φορεματάκι. Αγόρια και κορίτσια φορούσαν ποδιές και τα αγόρια μέχρι τα 12 χρόνια. Κάπου έχω και μια φωτογραφία τον Κώστα Γεωργούλη με ποδιά 8-9 χρονών.
- Μ.Ρ Φορούσαν φουστανάκι που το έφτιαχναν στον αργαλειό. ή το έπλεκαν**
- Ι.Δ Για τις κοπέλες ήταν ίδια η φορεσιά που είχε και η μάνα.
- Μ.Ρ Από πόσο χρονών φορούσε την ίδια φορεσιά με την μάνα;**
- Ι.Δ Η κοπελίτσα από την ώρα που γεννιόταν και πουκάμισο και φανέλα της φορούσαν γιατί τότε δεν υπήρχαν και φάρμακα και σπίτια ζεστά και ήταν και θέμα θερμοκρασίας ζακετούλα από πάνω.
- Μ.Ρ Στα αγόρια;**
- Ι.Δ Τα αγόρια τουλάχιστον μετά τα 10 χρόνια πέταγαν το φουστάνι.

-Μ.Ρ Πλεχτό η υφαντό;

-Ι.Δ Και το ένα και το άλλο, φορούσαν τα ρούχα που φοράν και σήμερα τα αγόρια.

-Μ.Ρ Τι χρώματα;

-Ι.Δ Όλα όχι φανταχτερά. Σκούρα στο μπλε στο μαύρο .

-Μ.Ρ Με μακρύ μανίκι τα φουστάνια;

-Ι.Δ Ναι

-Μ.Ρ Είχαν και από μέσα και πουκάμισα μπλούζες;

-Ι.Δ Φανέλα που φορούσε η μάνα πουκάμισο που φορούσε η μάνα φορούσε και η κοπελίτσα των 2,3 χρονών.

-Μ.Ρ Το αγόρι;

-Ι.Δ Το αγόρι φορούσε φανέλα και αυτό υποχρεωτικά και πουλόβερ από πάνω.

-Μ.Ρ Πάνω από το φουστάνι ;

-Ι.Δ Μέσα από το φουστάνι, μπορεί να είχε πουλόβερ αυτό με το βε χωρίς μανίκια μπορεί να είχε με μανίκια όπως είναι η φανέλα που φοράω και να το φοράει πάνω από το φουστάνι .

-Μ.Ρ Το φουστάνι είχε μακριά μανίκια;

-Ι.Δ Μακριά, αυτά μέχρι το '55 για τα παιδιά τα μικρά από εκεί και ύστερα άρχισε η εξέλιξη.

-Μ.Ρ Ταλαγάνια φορούσαν από πάνω, πανωφόρια;

-Ι.Δ Όσα ασχολούνταν με κτηνοτροφία και μετακινούμενη κτηνοτροφία φορούσαν τα ίδια που φορούσε και ο πατέρας .

-Μ.Ρ Τα άλλα τα παιδάκια ζακετούλες φορούσαν;

-Ι.Δ Ζακετούλες, κάπες μικρές ίσα ίσα για τα παιδιά περπατούσαν από το Συρράκο για να κατέβουν στην Πρέβεζα.

-Μ.Ρ Σκούφιας τα παιδιά φορούσαν;

-Ι.Δ Δεν θυμάμαι σο χωριό εμείς να έχουμε σκούφια, οι μαθητές όταν πηγαίναμε στο σχολείο αγοράζαμε καπέλο .

-Μ.Ρ Ήταν ειδικό καπέλο;

-Ι.Δ Ναι για το σχολείο.

-Μ.Ρ Πως ήταν στρόγγυλο;

-Ι.Δ Θα σου βγάλω φωτογραφίες.

-Μ.Ρ Τσουρέπια;

-Ι.Δ Φορούσαν τουλάχιστον επι κατοχής.

-Μ.Ρ Τι χρώματα;

-Ι.Δ Άσπρα τα κορίτσια σκούρα τα αγόρια. Συγκεκριμένα τα αγόρια το καλοκαίρι Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο από το '40 μέχρι το '50 περπατούσαν ξυπόλυτα.

-Μ.Ρ Μετά στα παιδάκια θυμάσαι παπουτσάκια όχι τσαρούχια;

-Ι.Δ Από το '40 και ύστερα που θυμάμαι καλά εγώ τη ζωή είχαμε τα αγόρια όλα και τα κορίτσια λαστιχένια τα οποία λέγαν ελβιέλα όπως είναι οι λαστιχένιες μπότες τώρα.

-Μ.Ρ Αυτά υπήρχαν στο εμπόριο;

-Ι.Δ Στο εμπόριο ,επί κατοχής και οι κοπέλες και τα αγόρια φόρεσαν τέτοια προπόδια δεν έβρισκαν παπούτσια και δεν είχαν και να αγοράσουν .

-Μ.Ρ Πρώτα τα προπόδια αργότερα τα ελβιέλα; Για ποιο λόγο πιστεύεις οι γυναίκες καθυστέρησαν τόσο πολύ να αλλάξουν την ενδυμασία τους και να επηρεαστούν από την δύση;

-Ι.Δ Βασικός λόγος ήταν η απομόνωση στα χωριά ,το χωριό το δικό μας αν είχε 100 γυναίκες ζήτημα οι 10 γυναίκες να είχαν επισκεφτεί την πόλη. Με τον ανταρτοπόλεμο άρχισε η ανάμειξη χωριατών και πολιτσάνων.

-Μ.Ρ Οι άντρες είχαν νωρίτερα;

-Ι.Δ Νωρίτερα οι άντρες. Ιδίως οι οικοδόμοι μετακινούνταν πέρα από την πόλη την δική μας τα Γιάννενα, στη Θεσσαλία. Μετά τον πόλεμο άρχισε η ανοικοδόμηση ,με τους σεισμούς οι άνδρες ήρθαν σε επαφή μεγάλη.

-Μ.Ρ Υπήρχαν άγραφοι κανόνες θεσμοί όσον αφορά την ενδυμασία, μπορούσε κάποιος να παρεκκλίνει από την συγκεκριμένη ενδυμασία που είχε ο τόπος;

-Ι.Δ Υπήρχαν όχι δεν μπορούσε.

-Μ.Ρ Είχε κυρώσεις;

-Ι.Δ Δεν είχε αλλά προκειμένου να τον δείχνουν με το δάχτυλο δεν άλλαζε φορεσιά.

-Μ.Ρ Μέσα από την ενδυμασία ξεχώριζαν οι κοινωνικά ανώτεροι από τους κατώτερους;

-Ι.Δ Ξεχώριζαν γιατί το φόρεμα που θα είχες εσύ που ο πατέρας σου θα ήταν ηγούμενος έτσι το έλεγαν τότε δε θα γυάλιζε της Αλεξάνδρας όπως το δικό σου.

-Μ.Ρ Η προσωπικότητα του καθενός φαινόταν από το ρούχο εκείνη την εποχή;

-Ι.Δ Και από το ρούχο φαινόταν και από την ομιλία φαινόταν γιατί οι πατεράδες κυρίως που επικοινωνούσαν με άλλο κόσμο και έφερναν καινούρια έθιμα κατά κάποιο τρόπο είχαν διαφορετική ομιλία ,οι κοπέλες, δεν πήγαιναν όλες οι κοπέλες στο σχολείο ,οι κοπέλες που πήγαιναν στο σχολείο διέφεραν από αυτές που δεν πήγαιναν.

-Μ.Ρ Αυτό φαινόταν και από τα ρούχα τους;

-Ι.Δ Και από τα ρούχα τους φαίνονταν και από την περπατησιά τους και από τον τρόπο που μιλούσαν.

-Α.Δ Τα κορίτσια δεν πήγαιναν γυμνάσιο.

-Ι.Δ Άρχισαν να πηγαίνουν από το '60 και μετά.

-Μ.Ρ Για ποιο λόγο απαρνήθηκαν την φορεσιά και στράφηκαν προς τα δυτικά πρότυπα;

-Ι.Δ Ακολούθησαν τον συρμό .

-Μ.Ρ Την μόδα της εποχής;

-Ι.Δ Ναι. Ερχόταν στα Γιάννενα η Α κοπέλα, με τον εμφύλιο πόλεμο σχεδόν όλα τα χωριά της υπαίθρου και ιδίως της παραμεθορίου ήρθαν στα Γιάννενα και οι κοπέλες αυτές είδαν πως ντυνότουσαν οι κοπέλες στα Γιάννενα γιατί ντύνεται αυτή έτσι θα ντυθώ και εγώ ,ο ανταρτοπόλεμος μας έφερε να ξεφύγουμε από τα χωριά.

-Α.Δ Παντελόνι οι μεγάλες γυναίκες άρχισαν να φοράν από το '80 και ύστερα οι κοπέλες οι μικρές και εμείς φορέσαμε στα παιδιά μας από το '60. Ήταν ντροπή το παντελόνι σιγά σιγά άρχισαν να το φοράνε οι γυναίκες.

-Μ.Ρ Σήμερα οι άντρες πιστεύεις πως έχουν πιο αυστηρό ντύσιμο από τις γυναίκες γενικώς στην εποχή μας ή μέχρι το τέλος του εικοστού αιώνα;

-Ι.Δ Είναι νορμάλ το ίδιο εκτός από την παραλία.

-Μ.Ρ Έδωσε προσοχή σε άλλους τομείς ο άντρας στην μόρφωση στην δουλειά και παραμέλησε λίγο την ένδυση;

-Ι.Δ Στις γιορτές ντύνεται ό άντρας ,έχει εγκαταλείψει το σιδέρωμα με τα κοτλέ και τα τζιν τα παντελόνια.

9^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΤΑΤΣΗ-ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΑ

-Μ.Ρ Πως λέγεσαι στο επίθετο;

-Α.Δ Τάτση

-Μ.Ρ Τάτση λεγόσουν στο μπαμπά σου και πότε έχεις γεννηθεί;

-Α.Δ Το '33.

-Μ.Ρ Εσύ ύφαινες

-Α.Δ Ναι αλλά με το νήμα όχι με το πρόβειο νήμα κόκκινο και φτιάχναμε χειράμια και κουβέρτες.

-Μ.Ρ Το νήμα ήταν έτοιμο το αγοράζατε;

-Α.Δ Ναι

-Μ.Ρ Δεν έκανες καθόλου πρόβειο;

-Α.Δ Όχι αυτό ήταν έτοιμο το νήμα ή κόκκινο ή άσπρο αν θέλαμε άσπρο φτιάχναμε άσπρα σεντόνια ή τα μάλλινα .

-Μ.Ρ Πότε ξεκίνησες να υφαίνεις;ε

-Α.Δ Από το '50 ύφαινα, από το '40 ξεκίνησαν οι παλιές οι γυναίκες και βγήκε αυτό το νήμα το κόκκινο, κίτρινο και φτιάχναμε χιράμια να βάλουμε στα μπάσια και τα μαξιλάρια γύρω ήταν τα μάλλινα με το μάλλινο το μαλλί το παίρναμε το πλέναμε, το βάφαμε κόκκινο.

-Μ.Ρ Το πλένατε .το γρένατε το λαναρίζατε

-Α.Δ Το λαναρίζαμε τλούπα

-Μ.Ρ Το λανάρισμα που το κάνατε;

-Α.Δ Είχαμε λανάρια στο χωριό'

-Μ.Ρ Γνέσιμο μετά;

-Α.Δ Εμείς οι ίδιες

-Μ.Ρ Είχατε τσικρίκι ή στη ρόκα;

-Α.Δ Στη ρόκα εγώ τσικρίκι δε θυμάμαι και τα κάναμε διασίδα το λέγαμε στο πόδι να το βάψουμε.

-Μ.Ρ Δεν είχατε ανέμες;

-Α.Δ Κοντά βγήκαν και οι ανέμες αλλά δεν είχαν όλες αν είχε η γιαγιά σου η Μαρία θα το παίρναμε να τα μαζέψουμε κουβάρια για να υφάνουμε.

-Μ.Ρ Για να τα βάψετε με τι τα βάφατε;

-Α.Δ Μ ε βαφή αγοραστή.

-Μ.Ρ Χρησιμοποιούσατε και φυτικές βαφές;

-Α.Δ Χρησιμοποιούσαμε κάναμε πράσινο μαζεύαμε φύλλα από δέντρα, ένα το έλεγαν οξιά το άλλο θράξο και το βάναμε 3- 4 μέρες και μούσκει και το βράζαμε άντε το βράζαμε σήμερα το μαλλί μαζί με τα φυτά και μετά άλλες 2 φορές και ύστερα αυτό γινόταν το χρώμα που θέλαμε αν το θέλαμε σαν το πουλόβερ σου ή πιο σκούρο.

-Μ.Ρ Το ριζάρι;

-Α.Δ Το ριζάρι ήταν στο κόκκινο.

-Μ.Ρ Ο φράξος;

-Α.Δ Στο πράσινο.

-Μ.Ρ Και οξιά;

-Α.Δ Ήταν λίγο στο κίτρινο ,κιτρινωπό που βάζαμε στα μαλλινοσέντονα.

-Μ.Ρ Με φύλλα από κρεμμύδια;

-Α.Δ Τα φύλλα από κρεμμύδια τα βάναμε και αυτά και γινόταν λίγο στο κίτρινο δεν έβγαινε αυτό με τίποτα για να βάψει όταν το έπλενες το σεντόνι το μαλλινοσέντονο.

-Μ.Ρ Οι χημικές οι βαφές ξέβαφαν;

-Α.Δ Ε λίγο ανάλογα πόσο τις έβραζες ήθελαν βράσιμο και βγήκαν κοντά από τα χειράμια και τα κιλίμια που ήταν μπαστά.

-M.P Μαζεύατε το στημόνι σε κουβάρι για να το ιδιάσετε μετά;

-A.Δ Ναι

-M.P Πως το μαζεύατε σε κουβάρι;

-A.Δ Το ρίχναμε σε αντί και το βάναμε στον αργαλειό.

-M.P Θέλω να μου πεις πως ιδιάζατε ;

-A.Δ Ήταν σαν μια σήτα τη λέγαμε πάενες και ερχόσουνα πάενες και ερχόσουνα κάτω η στον τοίχο ανάλογα τι χώρο είχες και πόσα μέτρα ήθελες να το υφάνεις και κοντά θα το βάναμε όπως ήταν ,ήταν το αντί στον αργαλειό και ένας έμπαινε και το χτένι στη μέση και ένας μπροστά και σιγά σιγά μάζευες το νήμα.

-M.P Το μίτωμα πότε γινόταν ;

-A.Δ Το μίτωμα γινόταν καθόσουν ένας από εδώ και ένας από εκεί και αρχίνιζες κλωνί κλωνί. Πόσο ήθελες αν ήθελες τόσο θα το έκανες φαρδύ αλλά θα ήταν το χτένι ακριβώς που θα έμπαινε ή ψιλό για ψιλό ή φαρδύ να μη γίνουν ραφές πολλές πρώτα τα έκαναν στενά, τα χειράμια τα είχαν με τρία φύλλα κοντά τα κάναμε με 2 φύλλα να είναι φαρδιά και το ράβαμε μια φορά να τα βάλουμε στα μπάσα και αυτό που βάλαμε στα κρεβάτια που λέγαμε τις μπαχτές ήταν μία ήταν πάρα πολύ φαρδύ και το κάναμε ένα.

-M.P Τι χρησιμοποιούσαν στο χωριό ; Χρησιμοποιούσαν το μάλλινο ,το γίδινο να κάνουν τα τράγια .

-A.Δ Είχαν και βελέντζες τράγιες σκεπάζονταν ο κόσμος.

-M.P Βαμβάκι χρησιμοποιούσαν;

-A.Δ Κοντά σιγά σιγά βγήκε ύστερα το βαμβακερό το έτοιμο.

-M.P Το χρησιμοποιούσαν αυτό στα υφαντά;

-A.Δ Όχι όχι.

-M.P Σε μαλλινοσέντονα και καραμελωτές ;

-A.Δ Ναι.

-M.P Εσύ ύφαινες μαλλινοσέντονα καραμελωτές;

-A.Δ Καραμελωτές και αυτά όχι μόνο η Λάμπρω του Μητσαντώνη είχε ειδικό το έπαιρνε αυτή το νήμα εσύ της πήγαινες το μαλλί και πόσο θα ήταν ο κόπος της θα την πλήρωνες .Καραμελωτές και μαλλινοσέντονα τα λέγαμε αυτά.

-M.P Αυτά τα έκαναν σε ειδικούς αργαλειούς ;

-A.Δ Όχι ειδικούς αργαλειούς ένας ήταν ο αργαλειός αν ήταν το χτένι πιο ψιλό και το νήμα πιο ψιλότερο και το μαλλί που θα γινόταν ήταν μάλλινο και το ύφαινε.

-M.P Θέλω να μου πεις τι έφτιαχνες από μάλλινα του νερού έκανες φλοκάτες , τσόλια κουβέρτες του νερού;

-A.Δ Ναι πάλι τις κουβέρτες του νερού ήταν μάλλινο το στημόνι το λέγαμε, το στημόνι το γνέθαμε προς τα κάτω ήταν το σφοντύλι που βάζαμε στο αδράχτι και ρόκα και ήταν το στημόνι και πάλι το στημόνι θα το βάφταμε και θα γίνονταν τα μαξιλάρια τα μάλλινα οι κουβέρτες που γινόταν μάλλινες το βάφταμε το μαλλί λίγο κόκκινο και λίγο άσπρο και τα υφαίναμε και κοντά τα πηγαίναμε στη νεροτριβιά. Φλουκωτές αρχίσαμε μετα το '60 να φτιάχνουμε , πρώτα ήταν σκέτες οι βελέντζες ή πρόβιες η μαζί με τράγια, αυτά ύφαιναν.

-M.P Τα έλεγαν και τσόλια;

-A.Δ Βελέντζες .Τσόλια ήταν η ονομασία για όλα τα μάλλινα λέγαμε τα τσόλια πάω να τα πλύνω στην αρχή με το τράγιο και με το πρόβειο.

-I.Δ Συμπεριελάμβαναν στην λέξη τσόλια και την ενδυμασία και τα ρούχα.

-M.P Τα ρούχα τα έλεγαν και σκτιά;

-A.Δ Ναι η πεθερά μου έλεγε τα σκτιά μου, τα ρούχα βγήκαν αργότερα.

-M.P Ταϊστά έκανες ,στρώσεις διαδρόμους;

-Α.Δ Ναι διαδρόμους για κρεβάτια αυτά τα ταϊστά που τα χτυπάμαν και ήταν αρί το χτένι για να παίρνει πολύ μαλλί να γίνονταν πιο χοντρά., δε τα πηγαίναμε στην νεροτροβιά ήταν μόνα τους χοντρά και τα λέγαμε κιλιμωτά τα κιλίμια.

-Μ.Ρ Πάντες για τον τοίχο έκανες;

-Α.Δ Εγώ δεν έκανα τέτοιες υφαντές άλλες γυναίκες που είχαν αργαλειούς μπορεί να έκαναν και το κένταγαν και λίγο μια ζωγραφιά έναν άνθρωπο ένα ελάφι και το βαναν στο τοίχο. Η Πανάγιω τς Μητσο Κωσταινας ύφαινε τέτοια. Ήτανε μικρά τα σπιτάκια με τέτοια υφαντά τα 'στρωνε κάτω ο κόσμος, δεν είχε.

-Μ.Ρ Μαντανίες έκανες μαυροκόκκινες, χρωματιστές;

-Α.Δ Μαντανίες λέγαμε τα κιλιμωτά .

-Μ.Ρ Τάπητα για την κρεβατοκάμαρα;

-Α.Δ Ναι πάλι μάλλινα .

-Μ.Ρ Μπουχαροποδιά έκανες;

-Α.Δ Όχι.

-Μ.Ρ Έκαναν αργαλείσιες μπουχαροποδιές;

-Α.Δ Δεν θυμάμαι εγώ μόνο παίρναμε ύφασμα λίγο στο μπεζ μπουχαροποδιές και τις κεντάμαν μικρό κεντηματάκι γύρω γύρω και στο τέλος φτιάχναμε το πιστρώναμε εδώ όπως είναι αυτά με το ίδιο το κουβάρι παίρναμε χοντρή κλωστή και βάζαμε στην μπουχαροπόδια και ένα πανάκι γύρω γύρω στο από πάνω.

-Μ.Ρ Κάνατε δαντέλα στο τέλος;

-Α.Δ Ναι.

-Μ.Ρ Μαξιλάρια έκανες;

-Α.Δ Μαξιλάρια σου λέω τα μάλλινα και κάναμε με το βελόνι με κλωστές χοντρές σε μαύρο πανί ή σε κόκκινο αλλά το αγοράζαμε αυτό το ύφασμα.

-Μ.Ρ Αυτά τα μάλλινα που κάνατε μαυροκόκκινα;

-Α.Δ Ναι.

-Μ.Ρ Δεν είχαν μαξιλάρια σε άλλα χρώματα στο χωριό μόνο μαυροκόκκινα;

-Α.Δ Μαυροκόκκινα δεν θυμάμαι εγώ άλλα χρώματα.

-Μ.Ρ Σήμερα υπάρχει κάποια που να κάνει τέτοια;

-Α.Δ Δεν υπάρχει τώρα μόνο αυτή η Λευτερία του Γιάννη Καλόγιάννη. Στην πόλη έκαναν και άσπρο με κέντησμα σαν μάλλινο ήταν αυτό.

-Μ.Ρ Καραμελωτές και μαλλινοσέντονα ποιες μου είπες έκαναν;

-Α.Δ Η Λάμπρω του Μητσαντώνη ζει αυτή.

-Μ.Ρ Του Καραβασίλη έκαναν;

-Α.Δ Οι κοπέλες ναι την είχε και ανιψιά η γιαγιά σου η Μαρία , αυτή έκανε καραμελωτές και έκανε και κιλίμια που λέγαμε αυτά τα μπαστά τα έκανε η Βασίλω μου είχε κάνει εμένα 2 τότε ένα στο πορτοκαλί και ένα στο πράσινο πολύ σκούρο και έκανε και μια μαργαρίτα όπως είναι αυτό εδώ , έκανε τέσσερα αυτά, στη μέση ,στον πάτο και στην κορυφή.

-Μ.Ρ Εσύ έκανες περισσότερο αυτά τα μπαστά ή ταϊστά , χειραμίσια τέτοια;

-Α.Δ Και χειραμίσια για μπάσια ειδικά και λίγο πιο μεγάλο σαν και αυτό το κάναμε μάλλινο για στρώσεις κάτω άλλα όχι με κεντήδια μόνο μαυροκόκκινο

-Μ.Ρ Χειραμίσια ήταν τα ίδια και στα μπάσια και κάτω ;

-Α.Δ Ναι .

-Μ.Ρ Τράγια;

-Α.Δ Εγώ δεν έφτιαξα καθόλου γρηγορότερα η πεθερά μου είχε τράγιες και βελέντζες και είχε τράγια και μεγάλη στρώση θυμάμαι την είχαμε στα όρθια που ήταν τσιμέντο τελείως κάτω, από κάτω βάναμε αυτή και από πάνω βάναμε το χειράμι αυτό ήταν πολύ ελαφρύ το έπαιρνες σβάρνα δεν ήταν μπαστό και αυτά τα ύφαινε ο Παπαγάκης πως είπε ο Γιάννης με τα σακιά γιατί τότε το καλαμπόκι το 'βαναν στα

σακιά να πάνε να το αλέσουνε και ήταν αρί και σιγά σιγά βγήκε και το τσουβάλι εκεί τα έβαναν ο κόσμος τα φασόλια ό,τι είχαν από τα χωράφια στα σακιά .

-Μ.Ρ Βαμβακερά λιναρένια ξύλινα τέτοια που βγήκαν μετά έκανες;

-Α.Δ Όχι μόνο μάλλινα.

--Μ.Ρ Κουρέλια;

-Α.Δ Κουρέλια πάρα πολλά ,είχαμε παλιά ρούχα τα κόβαμε με το ψαλίδι και αν ήταν και μικρά είχαμε το βελόνι με μια κλωστή νήμα κόκκινη τα ράβαμε και τα υφαίναμε με τη σαΐτα και αυτά πέρα δώθε κουρέλια πολλά.

-Μ.Ρ Για τα επαγγέλματα έκαναν τριχιές κάπες σαμαροσκούτια, σαμαροσκούτι έχεις υφάνει;

-Α.Δ Όχι τριχιές από τα γνέματα που έμεναν από τους αργαλειούς κάναμε τριχιές να φορτωθούμε εγώ είχα και 4-5 τις παίρναμε και προίκα γιατί φορτωνόμασταν μόνο στο χέρι και στη βαρέλα στη βρύση φορτωνόμασταν φέραμε τα καλαμπόκια.

-Μ.Ρ Στην εποχή σου είχαν και προικοσύμφωνα;

-Α.Δ Όχι . Αλλά είχαν αρχίσει είχαν βγει οι λίρες και θα πήγαινε ο πεθερός, οι δύο οι πεθεροί και ο γαμπρός στην εκκλησία στα στέφανα προτού γίνουν τα στέφανα θα παρέδιδε ο συμπέθερος στον άλλο τον συμπέθερο τα λεφτά για να στεφανωθούν τα παιδιά .

-Μ.Ρ Τι προίκα έπαιρνε η κοπέλα;

-Α.Δ Γρηγορότερα δεν ήταν. Κοντά βγήκαν οι λίρες μετά σιγα σιγά κόπηκαν και αυτές.

-Μ.Ρ Από τα υφαντά τι έπαιρνε προίκα;

-Α.Δ Όλα από βελέντζες ,τα μάλλινα που στρώναμε ,μαξιλάρια ,τα σεντόνια τότε άρχισαν 2-3 σεντόνια αν είχε η κοπέλα ένα το νυφικό να το στρώσει 2-3 μονά σεντονάκια.

-Μ.Ρ Αυτά αργότερα, πότε βγήκαν τα σεντόνια;

-Α.Δ Ναι όταν παντρεύτηκα εγώ είχα τέσσερα σεντόνια γρηγορότερα δεν ξέρω αν είχαν.

-Μ.Ρ Πότε παντρεύτηκες;

-Α.Δ Εγώ το '58 και είχα 2 διπλά και 2 μονά σεντόνια έτοιμα δηλαδή αλλά τα μάλλινα είχαμε κουβέρτες αυτές του νερού είχαμε τα χειράμια, είχαμε τα μπαστά ,τις φλουκωτές τα μαξιλάρια και μαξιλάρια έτοιμα , είχαν βγει και τα έτοιμα τότε που παντρεύτηκα εγώ , είχαμε μια καλή κουβέρτα λινή την λέγαμε να στρώσουμε το κρεβάτι και κρεβατόγυρο γύρω γύρω.

-Μ.Ρ Έκανες κρεβατόγυρο;

-Α.Δ Έκανα πήρα ύφασμα πανί άσπρο και το έκανα γύρω γύρω.

-Μ.Ρ Πως τον έκαναν τον κρεβατόγυρο τι χρώματα;

-Α.Δ Άσπρο πανί χασέ πανί ήταν στενό αυτό και το μέτραγες πόσο θες και έβανες γύρω γύρω από πάνω.

-Μ.Ρ Και το κεντούσες;

-Α.Δ Απλό το είχα με ένα πλακέ άλλη το έκανε ,βγήκαν και μηχανές που το έκαναν κοφτό. Μία του Βασίλη Κίτσου του Λεωνίδα του Μπενέκου είχε αυτό και έκανε και μαξιλάρια κοφτά και σεντόνια και τραπεζομάντηλα με κοφτό.

-Μ.Ρ Τι κρεβάτια είχαν τότε τα σιδερένια;

-Α.Δ Τα σιδερένια ένα διπλό και τώρα δεν κάνουν πουθενά ό,τι είχα εγώ δεν κάνουν στα σημερινά γιατί είναι υπέρδιπλα τώρα, δεν φτάνουν ούτε οι καραμελωτές.

-Μ.Ρ Να αρχίσουμε λίγο τα ρούχα από όταν θυμάσαι εσύ τι φορούσαν οι άντρες;

-Α.Δ Μόνο θυμάμαι 2-3 άντρες που φόραγαν το μάλλινο το παντελόνι και το σακάκι.

-Μ.Ρ Το δίμιτο.

-Α.Δ Ναι τον Γιώργοβαγγέλη θυμάμαι και ο πατέρας ου φόραγε μόνο κιλότα κάτω .

- M.P Κιλότα υφασμάτινη ή αργαλειείσια;**
 -A.Δ Από ύφασμα.
- M.P Πως ήταν η κιλότες;**
 -A.Δ Η κιλότα ήταν λίγο φαρδύ εδώ.
- M.P Ήταν φαρδύ πάνω από το γόνατο και στενό κάτω από το γόνατο;**
 -A.Δ Ναι και φόραγε γιλέκο και σακάκι.
- M.P Γιλέκο ασταρωμένο πίσω με ύφασμα μπροστά;**
 -A.Δ Ναι
- M.P Σακάκι το οποίο έπαιρνε ύφασμα και το έραβε στο ράφτη;**
 -A.Δ Αν έραβε θα έραβε κοστούμι όχι μόνο σακάκι .Υστερα μπορεί να έραβε από το ίδιο το μάλλινο σαν ημίπαλτο το είχε που πήγαινε και εκκλησία όχι να το πάει στα χωράφια θυμάμαι σαν ημίπαλτο από το ίδιο το ύφασμα το μάλλινο το έπαιρνε από τον ράφτη και το έραβε.
- M.P Τις κιλότες τις φορούσαν για δουλειά μόνο;**
 -A.Δ Όχι πολύ για δουλειά και σαν καλό πήγαινε στο μαγαζί κοντά σιγά σιγά βγήκε το παντελόνι την κιλότα την άφησε.
- M.P Πότε σταμάτησε η κιλότα;**
 -A.Δ Από το '57 '58 μέχρι το '70 θυμάμαι εγώ ο πατέρας μου φόραγε κιλότα ύστερα δεν. Που τις έπαιρνε έραβε ήταν έτοιμες οι κιλότες δεν ξέρω.
- M.P Ταλαγάνια θυμάσαι να φοράνε;**
 -A.Δ Ναι η κάπα αυτή με το τράγιο θα τη φόραγαν πάντα θα πήγαιναν στα ζώα ,έξω που κοιμούνταν.
- M.P Σε τι διέφερε το ταλαγάνι με την κάπα ;**
 -A.Δ Το ίδιο ήταν.
- M.P Ήταν πιο μακριά η κάπα;**
 -A.Δ Ανάλογα αν ήθελες πιο μακριά ήταν οι μετσοβίτικες που ήταν πιο μακριές , εμείς δεν θυμάμαι πολύ μακριά μέχρι εδώ από κάτω από το γόνατο.
- M.P Το ταλαγάνι ήταν πιο κοντό από ην κάπα;**
 -A.Δ Πιο κοντό.
- M.P Υπήρχαν και τα κοντοκάπια .**
 -A.Δ Ναι αυτά τα φόραγαν όπως φοράς εσύ αυτό τώρα το φόραγαν σαν πιο ελαφρύ.
- M.P Μπορεί και να μην είχε και μανίκια;**
 -A.Δ Μπορεί να μη είχε να ήταν σαν ριχτό πως είναι η μπλούζα σου.
- M.P Ζωνάρια φορούσαν;**
 -A.Δ Ναι εγώ θυμάμαι πάντα και ο πατέρας μου και ο Γιώργοβαγγελης ήταν άσπρο ή μαύρο το φόραγαν και φαίνονταν εδώ ένα κομμάτι.
- M.P Αυτά τα φορούσαν και με το παντελόνι το κανονικό;**
 -A.Δ Άμα πήγαιναν στην δουλειά ναι στα χωράφια.
- M.P Όταν ήταν για την εκκλησία δεν φορούσαν ζωνάρι;**
 -A.Δ Όχι από έξω δεν φαινόταν.
- M.P Με τις κυλλότες έβαζαν ζωνάρι;**
 -A.P Και με την κυλλότα φόραγε ένα μαύρο ζωνάρι φόραγε την φανέλα το πουκάμισο αλλά δεν φαινόταν από έξω.
- M.P Από εσώρουχα τι φορούσαν ;**
 -A.Δ Φανέλα μάλλινη σάβρακο λίγο μακρύ όχι κοντό το κοντό ήταν τότε που θυμάμαι εγώ το '50 πάνινο το άλλο ήταν πιο χοντρό ήταν ένα ύφασμα πιο χοντρό το μακρύ.
- M.P Το έραβαν στο ράφτη;**

-Α.Δ Όχι έτοιμα δεν θυμάμαι στο ράφτη και οι γυναίκες επίσης οι μεγάλες φόραγαν πιο μακρύ όχι το κοντό το εσώρουχο, ήταν μέχρι το γόνατο ήταν πορτοκαλί ήταν άσπρο ήταν μπλε.

-Μ.Ρ Έτοιμα;

-Α.Δ Έτοιμα, γρηγορότερα ύφασμα και τα έραβαν οι μοδίστρες θυμάμαι την πεθερά μου έραβε τέτοια εσώρουχα και κοντά για κοπέλες τέτοιες νέες και πιο μακριά για ηλικιωμένες από ύφασμα άσπρο.

-Μ.Ρ Τσουρέπια οι άντρες;

-Α.Δ Τα ίδια μάλλινα, χρώμα μαύρο τότε από μαλλί κοντά όταν παντρεύτηκα θυμάμαι βγήκε το νήμα και πλέκαμε μέχρι εδώ όχι πάνω, κάτω από το γόνατο οι κάλτσες οι μάλλινες πάνω μέχρι το γόνατο τις ξεκινάμαν από εδώ και τις βγάσαμε στην φτέρνα από πάνω κάτω τις πλέκαμε.

-Μ.Ρ Τσαρούχια θυμάσαι φορούσαν;

-Α.Δ Εγώ θυμάμαι την θειάκω μου την Μυγδάλω την Κοτσοδημοτάτσena φόραγε τσαρούχια μέχρι και το '60 '70 είχε τσαρούχια τα φόραγε όχι πολύ γιατί ήταν τα λαστιχένια στην δουλειά τα είχε πήγαινε μια επίσκεψη , στην εκκλησία με τα τσαρούχια αλλά όχι πολλές μετά σιγά σιγά άανε τα τσαρούχια ήρθαν τα παπούτσια ήρθαν οι τσαγκάρηδες ο Αλέξης Παπαντώνης ήταν ο πρώτος στις Χουλιαράδες που έφτιαχνε παπούτσια, νυφικά αυτός μου έφτιαξε γόβα μαύρη και ένα στο μπορντό το είχα δεύτερο πόλυ ωραία παπούτσια τα είχα χρόνια και είχε ένα παιδί από την Γκούρα βοηθό, άλλος τσαγκάρης δεν ήταν τότε αν ήταν γρηγορότερα που έφτιαχναν τσαρούχια.

-Μ.Ρ Είχαν το κοστούμι τους δηλαδή γιλέκο σακάκι ,πουκάμισο;

-Α.Δ Πουκάμισο πολύ θυμάμαι εγώ χωρίς γιακά κοντά βγήκε ο γιακάς.

-Μ.Ρ Πότε περίπου;

-Α.Δ Μετά το '60 '65 ,φόραγαν οι πιο ηλικιωμένοι κοντά τα παιδιά φόραγαν τον γιακά.

-Μ.Ρ Τι χρώματα είχαν τα πουκάμισα;

-Α.Δ Ανάλογα είχαν και ριγέ είχαν και μαύρο με ριγέ και μαύρο σκέτο αν είχε κάποιος πένθος ο άντρας θα φόραγε για 3 χρόνια μαύρο πουκάμισο μαύρο με μια ρίγα.

-Μ.Ρ Οι νέοι φόραγαν ανοιχτόχρωμα συνήθως;

-Α.Δ Ναι ναι.

-Μ.Ρ Οι πιο ηλικιωμένοι τα σκούραιναν;

-Α.Δ Ναι αν είχε ένα πουκάμισο άσπρο για εκκλησία για μια φορά για γάμο,σκούρα ρούχα.

-Μ.Ρ Θυμάσαι κανέναν με σαλβάρες;

-Α.Δ Στο χωριό μας σαλβάρια άσπρη δεν θυμάμαι έρχονταν από το Ελληνικό μόνο ο Αναστάσης, ο Μπίρντας που φόραγε μαύρη σκούφια και φουστανέλα την φόραγε κάθε πανηγύρι στις κύκλες αυτός ήταν με φουστανέλλα και έρχονταν κάνα 2 από το Ελληνικό με σαλβάρες άσπρες.

-Μ.Ρ Αυτός ο Αναστάσης ο Μπίρντας την φουστανέλα την φόραγε μόνο για το πανηγύρι;

-Α.Δ Ναι όχι κάθε μέρα

-Μ.Ρ Κάθε μέρα τι φόραγε;

-Α.Δ Κιλότα και πάνω σακάκι χοντρό από ύφασμα χοντρό όχι αυτά τα έτοιμα τα ψιλά και πουκάμισο κουμπωτό όχι με γιακά.

-Μ.Ρ Για τους γαμπρούς έκαναν κάτι το ιδιαίτερο;

-Α.Δ Οι γαμπροί γρηγορότερα τι φόραγαν δεν ξέρω και εγώ αλλά εγώ ό,τι θυμάμαι με κοστούμι.

-M.P Οι γέροι και οι χήροι πιο σκούρα ρούχα;

-A.Δ Πιο σκούρα ρούχα περισσότερο το μαύρο.

-M.P Καπέλο πότε έβαλαν;

-A.Δ Αν είχαν σκούφιας γρηγορότερα, καπέλα όλοι φορούσαν οι άντρες οι ηλικιωμένοι στο μαγαζί που έβγαιναν τα είχαν όλοι δεν ξέρω στην δουλειά στο χωράφι που πήγαιναν μπορεί να το έβγαζαν αλλά πάντα καπέλο.

-M.P Θα μου πεις για τις γυναίκες τώρα, τι φορούσαν οι γυναίκες από μέσα;

-A.Δ Φορούσαν πουκάμισο πάνινο.

-M.P Από μέσα είχαν φανέλα;

-A.Δ Και φανέλα φορούσαν οι πιο παλιές ,εμείς κοντά φανέλα δεν φορέσαμε αλλά πουκάμισο φόρεσα και εγώ παίρναμε πανί και μας τα έραβαν οι μοδίστρες αλλά φανέλα μάλλινη όχι κοντά βγήκαν οι έτοιμες και φόρεσαν οι γυναίκες τέτοια φανέλα και φούστα κάτω ή τις πλέκαμε και είχαμε πάνω το πουκάμισο από μέσα και ένα γλεκάκι το πλέκαμε και ζακέτα από πάνω πάλι πλεχτή όχι μάλλινη.

-M.P Αυτή η φούστα το κορμί πάνω ήταν από πανί και κάτω ήταν πλεχτή;

-A.Δ Ήταν όλο πλεχτό αλλά αρί το πάνω και κάτω ήταν χοντρό γιατί θα φορούσαν μπλούζα άλλη από έξω πάλι πλεχτή.

-M.P Φούστες αργαλιέσες πρόλαβες καθόλου;

-A.Δ Ναι ύφαινε η Μήτσο Δημητρούλενα του Γιάννη Δημητρούλα η μάνα με νήμα κόκκινο έφτιαχνε και κεντίδια.

-M.P Μέχρι πότε τις φόρεσαν τις αργαλιέσες;

-A.Δ Αυτές φορούσε και η Αθηνά του Μητροκαλογιάννη η μάνα του Χρήστου και ύφαινε και χειράμια και μπαστά αλλά τις φούστες αυτές από το '40 σταμάτησαν δε φόραγε καμιά φούστες γρηγορότερα φόραγαν η Αγαθή που ζει στο χωριό φόραγε φούστα τέτοια κοπέλα και παντρεμένη μάζευε το φουστάνι γύρω γύρω για να μη το λερώσει να πάει στο χωράφι και φαινόταν η φούστα η κόκκινη από κάτω.

-M.P Φουστάνια από πάνω;

-A.Δ Φουστάνια τα ράβαμε από ύφασμα.

-M.P Που τα ράβατε ;

-A.Δ Ήταν μοδίστρες στο χωριό η Γιαννούλα του Μήτρο Κωστάντη ,η μάνα του Γιάννη Καλύβα, η πεθερά μου έραβε τέτοια φουστάνια με πόστες δεξιά άριστερά και μια πιέτα στην μέση και μακρύ μανίκι και αυτό ήταν το καθημερινό φουστάνι αλλά πιο ανοιχτά τα κορίτσια ύφασμα πιο σκούρα οι γιαγιές έτοιμο κοντά ρετσίνες βγήκανε ωραία φορέματα καφέ , πράσινο ,μπλε και κοντά σιγά σιγά βγήκαν τα καλά που έραβαν για να τα έχουν να πάνε σε γάμο και αυτό το σχέδιο ήρθε από το Ελληνικό, από το Μέτσοβο οι Μετσοβίτισες τα κένταγαν και πήγαιναν για καλή φορεσιά .

-M.P Από πάνω τον ζουλέ τον θυμάσαι να τον φοράνε στο στήθος μπροστά,ένα κομμάτι κεντητό ύφασμα;

-A.Δ Όχι.

-M.P Τα φουστάνια τα κεντούσαν μπροστά στο στήθος;

-A.Δ Μόνο το καλό το μετσοβίτικο.

-M.P Οι νέες περισσότερο;

-A.Δ Ναι εμείς φτιάξαμε σχεδόν όλες το μετσοβίτικο και στο χορευτικό αυτά έφτιαζαν.

-M.P Αυτά για το χορευτικό ποιος τους τα έραψε;

-A.Δ Είναι μια γυναίκα στο Αϊ Γιάννη στη γειτονιά σου πρέπει να έχει η Ευγενία. Αυτά είχαμε ράψει και στην ηλικία την δικιά σου πάρα πολλές κοπέλες και αυτά τα φορέσαμε όπως λέμε το άσπρο ή αυτό για νυφικό .Κοντά βγήκαν και φόρεσε η

Κατερίνη από το '62 αυτή πρωτοφόρεσε άσπρο φόρεμα και μαζί με την Χρυσάνθη μια μέρα παντρεύτηκαν δεν ξέρω αν είχε άσπρο η Χρυσάνθη.

-Μ.Ρ Πως το είδαν αυτό οι άλλες οι γυναίκες

-Α.Δ Κοντά το είχαν δει και σε άλλα χωριά.

-Μ.Ρ Δε το έκριναν άσχημα ;

-Α.Δ Όχι

-Μ.Ρ Το θεώρησαν φυσιολογικό;

-Α.Δ Ναι

-Μ.Ρ Από πάνω τι φορούσαν;

-Α.Δ Ποδιά αν ήταν κόκκινο το φόρεμα ανάλογα το χρώμα που θα ταίριαζε ή πράσινο ή μπλε , ροζ, άλλα ήταν στο μεταξωτό η ποδιά και είχε και φρούτο.

-Μ.Ρ Κέντημα;

-Α.Δ Είχε λίγο η ποδιά.

-Μ.Ρ Με χρωματιστές ή μαύρες κλωστές;

-Α.Δ Ανάλογα ήταν και σκέτες.

-Μ.Ρ Είχε τελείως στην ευθεία πάνω από το φρούτο η είχε κάποια καμπύλη;

-Α.Δ Σκέτη η ποδιά με ζώνη πίσω

-Μ.Ρ Το κέντημα πως πήγαινε;

-Α.Δ Ανάλογα η σέκα η ποδιά ήταν άλλο ύφασμα πιο ελαφρύ στο μεταξωτό, όπως ήταν και το μαντήλι με το λουλούδι πίσω.

-Μ.Ρ Πως το έδεναν το μαντήλι;

-Α.Δ Το μαντήλι το έδεναν πίσω και έβαναν και είχαν όλες κοτσίδες τότε και τώρα πήραν έτοιμες κοτσίδες στο χορευτικό για να στέκεται το μαντήλι ωραία.

-Μ.Ρ Πίσω το έδεναν ή στο πλάι;

-Α.Δ Πίσω περισσότερο ,καμία το έδενε και έτσι αλλά πίσω;

-Μ.Ρ Πότε το έβγαλαν το μαντήλι ;

-Α.Δ Το μαντήλι 2-3 να σου πω το είχαν ως το '80 και αργότερα ,οι πιο νέες. Η πεθερά μου δε το έβγαλε ποτέ, μόνο που είχε βγει ένα πιο καλό της χήρας το λέγαν, πιο ψιλό το είχε για να πάει στην εκκλησία και το άλλο το χοντρό το είχε για κάθε μέρα αλλά μαύρο.

-Μ.Ρ Αυτές που έκοβαν τα μαλλιά και έβγαζαν και το μαντήλι πως τις σχολίαζαν;

-Α.Δ Δεν έβαζαν μαντήλι όταν έκοψαν τα μαλλιά , είχαμε και 3- 4 δε τα έκοψαν ποτέ η Λευτερία του Καλογιάννη η Τζούντω.

-Μ.Ρ Πάνω φορούσαν κοντοσέγκουνα ,σιγκούνια;

-Α.Δ Οι παλιές ναι φτιάχναν και κοντοσέγκουνα και τα σιγκούνια άλλα είχαν και σιγκούνια το καλό αλλά είχαν και άλλα που πήγαιναν στις δουλειές φορτώνονταν μαύρα σιγκούνια απλά με ένα σιρίτι λίγο εδώ που να στέκεται να μη χαλάει αυτό και ζακέτες πλεχτές και μετα βγήκαν οι έτοιμες οι ζακέτες οι μαύρες που φόραγαν οι γιαγιάς πιο ηλικιωμένες να πάνε στην εκκλησία και στο σπίτι πλεχτά μάλλινα.

-Μ.Ρ Το σιγκούνι μέχρι πότε το φόρεσαν;

-Α.Δ Για κάθε μέρα να το φοράνε να πάνε στην δουλειά δεν θυμήθηκα να φοράει γυναίκα.

-Μ.Ρ Εσύ φόρεσες χωριάτικα ρούχα;

-Α.Δ Εγώ φόρεσα.

-Μ.Ρ Πότε τα έβγαλες;

-Α.Δ Εγώ τα έβγαλα όταν παντρεύτηκα το '57.

-Μ.Ρ Φόραγες και σιγκούνι;

-Α.Δ Όχι σιγκούνι δε φοράγαμε εμείς φόρεμα και ζακέτα ή πλεχτή ή έτοιμη . Ήταν ο Αντώνης Χρηστοκόστας ο πατέρας του Θωμά που παίρναμε ύφασμα χοντρό και

έραβε ζακέτες η κόκκινο πολύ σκούρο ή καφέ η έτσι καννελί και έραβε ζακέτες και τις είχαμε και τι φοράμαν αλλά στα ζώα στο χωράφι φοράγαμε τις μάλλινες, τα μάλλινα που πλέκαμε μόνες μας ζακέτες.

-M.P Σιγκούνες φορούσαν στο χωριό τα μακριά σιγκούνια με μανίκια ;

-A.Δ Όχι δεν θυμάμαι μόνο σιγκούνι.

-M.P Τα τσουρέπια θέλω να μου πεις.

-A.Δ Τα τσουρέπια πάλι μάλλινα .

-M.P Άσπρα.

-A.Δ Άσπρα πολύ λίγες γυναίκες φορούσαν θυμήθηκα έγω που κάναμε τα ξόμπλια στη μύτη και στη φτέρνα άσπρο.

-M.P Όταν λες στην φτέρνα εδώ γύρω γύρω έπιανε από πάνω.

-A.Δ Εδώ πρώτα έκανες το κόκκινο σκέτο μέχρι τα δάκτυλα και τη φτέρνα και λίγο το ξόμπλιο.

-M.P Πίσω εδώ έκανες ξόμπλιο;

-A.Δ Ναι και ήταν βαμβακερό το νήμα αυτό αλλά πολύ λίγο 2-3 γυναίκες, κοντά βγήκε το μάλλινο και κοντά το βαμβακερό και η κάλτσα αυτή βγήκε το '60 θυμάμαι είχε πάρει η Λαμπρινή του Αντώνη Δεμπλίκα ήταν δασκάλα στο χωριό μας και η Μάχη του Γιώργου Δεμπλίκα δεν ήταν δασκάλα και αυτές πρωτοφόρεσαν τέτοιες κάλτσες και σιγά σιγά φόρεσαν όλες οι γυναίκες καφέ αλλά πλέκαμε όλες οι γυναίκες και το νήμα και το μάλλινο.

-M.P Πότε περίπου είπες άλλαξαν;

-A.Δ '80 μέχρι τότε πλέκαμε και τότε όσες κοπέλες παντρεύονταν έδιναν έτοιμες κάλτσες εγώ όταν παντρεύτηκα έδωσα 70 ζευγάρια η βάβω είχε οχτώ παιδιά και εγγόνια και δίναμε σε όλους κάλτσες τότε και από ένα χειρομάντηλο , αυτά ήταν τα δώρα που έδινε ή νύφη και της νύφης της έκαναν ελάχιστα δώρα.

-M.P Τα τσαρούχια τα θυμήθηκες να τα φοράνε οι γυναίκες;

-A.Δ Πολύ λίγες σου λέω τα φόραγαν τα τσαρούχια, η Μήτρο Καλογιάννενα ,η θειάκω μου η Μυγδάλω, η Σταύρο Καλογιάννενα και κοντά δεν έφτιαχνε κανείς πήραν παπούτσια αλλά περισσότερο για τις δουλειές πήραν το λάστιχο για πολλά χρόνια.

-M.P Τα προπόδια

-A.Δ Τα προπόδια τα φορέσαμε για 2-3 χρόνια το '40 μέχρι το '43.

-M.P Το λάστιχο ποιο είναι που λες;

-A.Δ Αυτά ήταν σαμπρέλα που το κοβαν και το βαναν από κάτω και εμείς πλέκαμε αυτά για να πάμε στο χωράφι, στη δουλειά.

-M.P Αυτό ήταν το λάστιχο που λες ,τα προπόδια ήταν από μέσα το μαλλί και από έξω το λάστιχο;

-A.Δ Ναι

-M.P Στην αρχή φορούσαν μόνο λάστιχο και έβαζαν από μέσα το προπόδι;

-A.Δ Όχι ύστερα ήρθε το παπούτσι το λαστιχένιο, αυτό ήταν παπούτσι.

-M.P Το ελβιέλα;

-A.Δ Ναι αυτό ήρθε έτοιμο από τα Γιάννενα άλλα πρώτα ίσιωναν σαμπρέλες όλοκληρες και τις έραβαν από κάτω στα προπόδια να πάμε στα χωράφια, τα φορούσαμε 2-3 χρόνια.

-M.P Πριν ήταν τα τσαρούχια μετά φορέσατε τα προπόδια και μετά ήρθαν τα λαστιχένια;

-A.Δ Ναι και κοντά ήρθε το κανονικό παπούτσι.

-M.P Το κανονικό πότε ήρθε;

-A.Δ Ήταν ο Αλέξης Παπαντώνης που έφτιαχνε παπούτσια στο χωριό δερμάτινα δέρμα πολύ ωραία ,ήρθε το '70.

-M.P Οι νύφες πως ξεχώριζαν;

-A.Δ Τίποτα δεν ξεχώριζαν πρώτα ή νύφη φόραγε ένα φορεματάκι μια αν δεν είχε έφτιαχνε ένα φόρεμα να το βάλει την άλλη μέρα και έπαιρνε από την άλλη φόρεμα να γίνει νύφη και της το έδινε πάλι δεν ξεχώριζε σε τίποτα. Κοντά βγήκε το άσπρο το κεντητό αυτό ξεχώριζε ή νύφη γιατί τα κορίτσια που ήταν στην ηλικία της νύφης δεν είχαν .

-M.P Οι χήρες φορούσαν μαύρα;

-A.Δ Οι χήρες μαύρα πάντα ώσπου που πέθαιναν.

-M.P Και οι ηλικιωμένες μαύρα;

-A.Δ Και οι ηλικιωμένες.

-M.P Οι ηλικιωμένες από τι ηλικία θεωρούνταν ότι ήταν μεγάλες;

-A.Δ Από τα πενήντα.

-M.P Τώρα θα μου πεις τα παιδάκια πως τα έντυναν,

-A.Δ Τα παιδάκια πρώτα γρηγορότερα φουστανάκια έφτιαχναν και για τα αγόρια δεν έβαζαν παντελόνια σιγά σιγά έβαλαν εγώ δεν φόρεσα φουστανάκια στα παιδιά.

-M.P Φουστανάκια αργαλειείσια έβαζαν;

-A.Δ Όχι από ύφασμα, εγώ στα κορίτσια όταν γεννήθηκαν τους έπλεξα ζακετούλες μόνη μου αλλά είχε βγει μαλλί έτοιμο από τα Γιάννενα όχι μάλλινο. Τους έκανα ζακετούλες γιλεκάκια και του Γιώργου του φόρεσα παντελονάκι όταν έγινε 2 χρονών πρώτα μικρός εσώρουχα δεν είχαν βγει τα μπεμπιλίνα, τα είχαμε τα παιδιά με μαλλινάκια και κανά μικρό νάιλον βάναμε από έξω για να κρατεί τα ούρα και ύστερα φορεματάκια ζακετούλες

-M.P Παλιότερα σε τι ηλικία έβγαζαν τα αγοράκια τα φορεματάκια;

-A.Δ Πάνω από πέντε φαντάζομαι.

-M.P Και τι φορούσαν

-A.Δ Παντελονάκια κοντά ύστερα βγήκε το μακρύ , με κοντό παντελόνι τα παιδιά πήγαιναν και στο γυμνάσιο .

-M.P Και το χειμώνα;

-A.Δ Και το χειμώνα και κάλτσες μέχρι εδώ, το γόνατο και καπέλο που πήγαιναν στο γυμνάσιο που είχε μια κουκουβάγια εδώ ,αυτά τα γυμνασιόπαιδα τα άλλα τα παιδάκια αν φόραγαν κάνα καπέλο στη δουλειά ,στον ήλιο που ήταν στις οικοδομές από 13 χρονών πήγαιναν στην οικοδομή.

-M.P Εσύ τα παιδάκια τι τα θυμάσαι να φοράνε, παπουτσάκια;

-A.Δ Παπουτσάκια λαστιχένια ό,τι είχε ο καθένας. Εκείνος ου είχε μπορεί να αγόραζε από τα Γιάννενα

-M.P Εσύ θυμάσαι τα λαστιχένια και τα προπόδια στα χρόνια σου;

-A.Δ Ναι και αργότερα το κανονικό.

-M.P Θέλω να μου πεις παλιά πόσο σημαντικά ήταν τα υφαντά για την προίκα της κοπέλας;

-A.Δ Ήταν μάλλινη η προίκα πόσα θα είχε η καθεμία κομμάτια ,μέτραγε.

-M.P Έπαιρνε πολλά υφαντά και για το σπίτι και για τα ρούχα , για την ενδυμασία της;

-A.Δ Ναι

-M.P Όλα αυτά γράφονταν σε προικοσύμφωνα παλιότερα;

-A.Δ Ναι γρηγορότερα από εμάς εμείς όχι.

-M.P Στην εποχή σου μια γυναίκα που ύφαινε είχε καλύτερη θέση στην κοινωνία δηλαδή θα την προτιμούσε περισσότερο κάποιος για να την πάρει;

-A.Δ Δεν είχε ,ήταν τα λεφτά ποιος είχε τα περισσότερα λεφτά θα γινόταν προξενιό. Τότε τις ζήτηγαν τις κοπέλες δεν πήγαιναν θα ερχόταν ή ο πεθερός ή ο κουνιάδος να γίνει σαν προξενιό δεν πήγαινε ο πατέρας να ζητήσει το γαμπρό, κοντά σιγά σιγά

ερχόταν θέλω τόσα λεφτά ,δεν έκαναν ούτε προικοσύμφωνο γρηγορότερα έκαναν πόσα χαλκώματα θα έχεις πόση προίκα μέχρι και τα εσώρουχα.

-M.P Η νονά όταν βάφτιζε ένα παιδί τι του έφερνε;

-A.Δ Ναι η νονά τότε μόλις θα το βαφτίζει του έφερνε ένα δωράκι κάτι και του έφερνε ένα χάλκωμα νταβά που λέγαμε ,αυτό ήταν το βαφτιστικό.

-M.P Και τα ρουχαλάκια που θα το βάφτιζε;

-A.Δ Ένα εσώρουχο και ένα φανελάκι και του έκανε και ένα χρυσαφικό.

-M.P Σήμερα αυτά τα υφαντά που έχουν απομείνει από τις παλιές τις υφάντρες ξέρουν οι νέοι να τα συντηρήσουν;

-A.Δ Εγώ πιστεύω πολύ λίγες θα έχουν στο χωριό μας και τα συντηρούν ,ποιος τα θέλει όμως.

-M.P Αυτή η τέχνη η υφαντική είναι μια τέχνη που θα σβήσει τώρα, φεύγοντας οι παλιές υφάντρες ή μπορεί να συντηρηθεί με κάποιο τρόπο;

-A.Δ Εδώ σβήστηκε εδώ και 20 χρόνια και 30 δεν ύφαινε καμία στο χωριό μας τέτοια.

-M.P Δεν πιστεύεις ότι μπορεί να διασωθεί κάπως;

-A.Δ Δεν πιστεύω και αυτά που έχουν άλλη τα πέταξε,άλλη τα βαλε στα μπαούλα στα χωριά ,δεν πιστεύω γιατί βγήκαν τα έτοιμα τα παπλώματα δε τα χρησιμοποιεί κανένας.

-M.P Ξέρεις στα χωριά κάποια οργανωμένη κίνηση πολλές γυναίκες μαζί να υφαίνουν ξένα και να τα πουλάνε;

-A.Δ Να πουλάνε όχι και αυτή η Βασίλω που έφτιαχνε καραμελώτες και μαστά αν έφτιαχνε κανά δικό της

10^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΜΑΡΙΑ ΡΑΠΤΗ-ΜΑΣΑΛΑ

-Μ.Ρ Πότε γεννήθηκες κυρία Μαρία;

-Μ.Μ Βάλε και το δικό μου όνομα Ράπτη, γεννήθηκα το '36 ,παντρεύτηκα το '60.

-Μ.Ρ Στο χωριό γεννήθηκες;

-Μ.Μ Ναι κάτω στα χειμαδιά, Αμπροβίτσα

-Μ.Ρ Πότε ήρθες στα Γιάννενα;

-Μ.Μ Μόλις παντρεύτηκα ήρθα το '60 κατευθείαν.

-Μ.Ρ Εσύ ύφαινες στο χωριό;

-Μ.Μ Ύφαινα .

-Μ.Ρ Από πόσο χρονών ξεκίνησες να υφαίνεις;

-Μ.Μ Ξεκίνησα όχι από κοπέλα όταν ήρθα εδώ στα Γιάννενα έκανα στη Λένη και ξεκίνησα για να φτιάχνω προίκα.

-Μ.Ρ Για δικά σου;

-Μ.Μ Για δικά μου δεν είχα υφάνει, είχαμε τα γίδια ,τα γελάδια είχαμε να πάμε να σπείρουμε, να θερίσουμε.

-Μ.Ρ Δικά σου προικιά τα έδωσες και τα έφτιαξαν.

-Μ.Μ Δεν είχαμε τότε ούτε η μάνα ήθελε. Τότε ήταν τα παζάρια εδώ πήρε 2 βελόντζες .Όταν παντρεύτηκα και ήρθα εδώ άρχισα να φτιάχνω ,έγινε η κοπέλα .Δε με άφηνε ο άντρας μου να κάνω μου έλεγε μη παιδεύεσαι θα σε πάρω να πάμε που είχε βελόντζες, να πάρουμε αυτά , εγώ τι έκανα , έπαιρνα το μολύβι και πήγαινα στο παζάρι , ήθελα να τις κεντήσω τις βελόντζες εγώ και έβανα από εδώ κοιτάγα έβανα από εκεί, με είδε ένας μου λέει τι να πω και σε άλλες του λέω για να έρθουμε να ψωνίσουμε και έβγαλα τα χρώματα εδώ ήταν ένα πως είναι που σφάζουμε το αρνί και πόδια κάτω και εδώ ανάμεσα κεντητό με διάφορα και ήταν κατά αυτό τρόπο δηλαδή, από την άλλη πλευρά το ίδιο, στις γωνιές κάτω και πάνω το ίδιο σου είπα πολλή δουλειά και την άλλη την έχω κατά αυτό τον τρόπο έτσι έτσι.

-Μ.Ρ Ρόμβος

-Μ.Μ Ναι αυτό είχα τρία χρώματα ένα άσπρο , ένα καφέ σκούρο και ένα ανοιχτό καφέ και άσπρο εδώ εκεί.

-Μ.Ρ Θέλω να μου πεις από την αρχή πως κούρευαν τα ζώα;

-Μ.Μ Κουρεύαμε τα ζώα, μαζεύαμε της χρονιάς ήταν λίγα τα πλέναμε ,τα βάζαμε στην άκρη ,ξανά την άλλη την χρονιά και μετά τα πλέναμε τα βάζαμε και εκείνα σε ζεστό νερό για να μπορούμε να τα γράνουμε.

-Μ.Ρ Πως τα γραίνατε;

-Μ.Μ Όπως τα ρίχναμε στον ήλιο, στο σύρμα άλλα έπεφταν κάτω κομμάτια είχα 100 κιλά μαλλιά τα έπλυνα σε βαρέλι σε καυτό νερό και μου είπε ένας να τα βάλω σε καθαρά τσουβάλια αυτά θα ανοίξουν περισσότερο αν τα κάμεις έτσι και τα έπλυνα τα βάλω σε τσουβάλια και στέγνωσαν όλο το βράδυ και την άλλη μέρα τα πήγα στη λανάρα για να τα φτιάξω.

-Μ.Ρ Σε μηχανή έξω;

-Μ.Μ Ναι έχει εδώ που είναι στο ΑΒ απέναντι.

-Μ.Ρ Παλιά τα λαναρίζατε με λανάρια ;

-Μ.Μ Ναι τότε που ήμουν κοπέλα ,αλλά λίγα πράγματα κάνα χειράμι.

-Μ.Ρ Μετά το λανάρισμα τι κάνατε;

-Μ.Μ Τα γνέθαμε.

-Μ.Ρ Πως τα γνέθατε;

-Μ.Μ Αναλόγως αν ήθελες να τα κάνεις με στημόνι γιατί έχω εγώ στο χωριό χειράμια με στημόνι σε καρό μαύρο και κόκκινο και τα έχω στο στημόνι όχι σε νήμα και αυτά θέλουν προς τα κάτω, ο φλόκος θέλει προς τα κάτω ,το στημόνι για

την βελέντζα και για τα χειράμια προς τα κάτω το άλλο το υφάδι και για τα χειράμια προς τα πάνω δεξιά στροφή, στο ίσο δηλαδή όχι κάτω, το κάτω τον φλόκο τον έκανες καμιά φορά έτσι να στρίψει για να γίνει στο νερό.

-M.P Στο τσικρίκι γνέθατε;

-M.M Όχι μόνο στην ρόκα.

-M.P Μετά το μαζεύατε στο αδράχτι.

-M.M Το μαζεύαμε στο αδράχτι το μαζεύαμε κουβάρια. Όταν θέλαμε να το βάψουμε το μαζεύαμε έτσι στο πόδι και στο χέρι.

-M.P Δεν είχατε ανέμη;

-M.M Είχαμε ανέμη αλλά μας ερχόταν πιο εύκολο όταν θέλαμε να το μαζέψουμε κουβάρι τότε βάζαμε την ανέμη.

-M.P Πριν το βάνιμο το κάνατε έτσι στο πόδι;

-M.M Ναι.

-M.P Πως τα βάφατε;

-M.M Βάζαμε το νερό στην φωτιά στο καζάνι ρίχναμε τι μας έδινε αυτός με την βαφή για να μη βγάζουν και τα ρίχναμε μέσα και έπαιρνε και ζεσταινόταν καλά βρεγμένα τα γνέματα και τα βάζαμε μέσα μετά.

-M.P Βάζατε μόνο χημικές βαφές ή χρησιμοποιούσατε και φυτικές;

-M.M Δεν υπήρχαν τότε φυτικές, ήταν όλες μια.

-M.P Δεν χρησιμοποιούσατε φλούδες από κρεμμύδι ,ριζάρι από φράξο;

-M.M Ριζάρι έχω και εγώ ,έφτιαξα τέτοια. Ήταν τέτοια που έβαφαν με φλούδα από κρεμμύδι αλλά εγώ δεν έτυχε να φτιάξω κάτι με αυτά,έπαιρνα όλο τις χημικές.

-M.P Μετά το μαζεύατε σε κουβάρι;

-M.M Το μαζεύαμε σε κουβάρι και αρχίζαμε και φτιάχναμε κοντά για, όταν μπαίναμε στον αργαλειό το φτιάχναμε μικρό και το περνάγαμε μέσα σε ένα σύρμα .

-M.P Πριν φτάσετε εκεί δε το ιδιάζατε;

-M.M Αφού το είχαμε ιδιασμένο. Το είχαμε βάνει το είχαμε μαζέψει κουβάρι επομένως ήθελε κοντά για να το υφάνουμε, έπρεπε να το φτιάξουμε μικρά αν είχαν κέντησμα το στήναμε έτσι το στρίβαμε και το περνούσαμε μέσα για να το υφάνουμε και μετά χτυπούσαμε το πόδι στον αργαλειό. Εγώ είχα και αργαλειό αλλά τον έδωσα.

-M.P Ξέρεις υπάρχει καμιά που να υφαίνει τώρα στο χωριό;

-M.M Όχι καμιά ,σταμάτησαν όλες.

-M.P Παρακάτω τι κάνατε για μίτωμα, για ιδιασμα πως τα κάνατε;

-M.M Εγώ δεν ήξερα να ιδιάζω, ήταν μια σανίδα όπως ήταν αυτό ,είχε και το χερούλι πίσω, η ιδιάστρα πέρναγες τα κλωνιά μέσα και τα κουβάρια τα βάζαμε σε ένα τενεκέ να μη τυλίγονται και τραβούσαμε με αυτό έτσι και εγώ δεν έχω ιδιάσει .

-M.P Το ιδιασμα από ό,τι έβλεπες το έκαναν στον τοίχο ή κάτω στο χώμα;

-M.M Αναλόγως το χώρο που είχε , εδώ στα Γιάννενα ήταν σοβατισμένα τα σπίτια δεν είχε γίνονταν κάτω η Παρθενία η συννυφάδα μου ήξερε να ιδιάσει και καμιά θεία μου και το πηγαίναμε εκεί να μας το ιδιάσει. Κοντά το βάζαμε στο αντί και έβγαινε από εδώ και το περνάγαμε στο χτένι και το μιτώναμε.

-M.P Μίτωμα έκανες;

-M.M Ναι έκανα.

-M.P Πόσες χρειαζόταν για το μίτωμα ;

-M.M Αναλόγως το φάρδος που ήθελες να φτιάξεις 2-3 σειρές έβανες διπλά για να μη κόβεται και από εδώ και από εκεί κοντά τα άλλα έμπαιναν μονά δεν έμπαιναν .

-M.P Γινόταν με 2 γυναίκες το μίτωμα;

-M.M Όχι ούτε στο μίτωμα ούτε στο ιδιασμα .

-M.P Μετά το μιτώνατε, μετά;

- M.M Μετά βάζαμε κατά αυτό τον τρόπο σκέτο και μετά βάζαμε το σχέδιο που θέλαμε ,πέρναγα το πράσινο το κίτρινο τα κεντήδια στον αργαλειό.
- M.P Έχεις υφάνει μάλλινα από πρόβατο ,τράγια έχεις υφάνει καθόλου;**
- M.M Όχι.
- M.P Λιναρένια ,ξύλινα;**
- M.M Όχι.
- M.P Μαλλινοσέντονα και καραμελωτές;**
- M.M Έκανα.
- M.P Αυτά ήθελαν άλλη μάρκα αργαλειό για να γίνουν;**
- M.M Όχι το χτένι αλλάζαμε.
- M.P Δεν ήθελαν και 4 πατήθρες;**
- M.M Ναι 4 πατήθρες, βάναμε και 2 πατήθρες και αλλάζαμε και το χτένι.
- M.P Σε αυτά βάζατε και βαμβάκι μέσα ,στα μαλλινοσέντονα;**
- M.M Όχι, διαλέγαμε το μαλακό μαλλί
- M.P Από μάλλινα έκανες φλοκάτες .**
- M.M Ναι σκέτες και με φλόκια.
- M.P Έκανες κουβέρτες του νερού;**
- M.M Βέβαια.
- M.P Ταϊστά που έκανες με 2 πατήθρες τι έκανες;**
- M.M Διαδρόμους, στρώσεις μπάντες και τάπητα.
- M.P Μπουχαροποδιές έκανες ;**
- M.M Όχι.
- M.P Υπήρχαν στο χωριό αργαλειόσεις μπουχαροποδιές;**
- M.M Όχι δεν βάναμε.
- M.P Πάνινες έβαζαν;**
- M.M Σχεδόν δεν έβαζαν τίποτα οι πιο πολλοί.
- M.P Μαντανίες έκανες καθόλου;**
- M.M Όχι.
- M.P Χειραμίσια μαυροκόκκινα μαξιλάρια;**
- M.M Εγώ έχω και κιλίμια χειραμίσια για τα μπάσια, διαδρόμους για τον οντά, έχω σε στρώση το τούβλο όπως είναι το τούβλο.
- M.P Τράγια μου είπες δεν έκανες.**
- M.M Όχι.
- M.P Κουρέλια έκανες;**
- M.M Είχα κάνει χάλασαν παλιά
- M.P Τριχιές κάνατε;**
- M.M Ναι έχω και τώρα.
- M.P Σακιά;**
- M.M Όχι.
- M.P Σαμαροσκούτι ;**
- M.M Όχι ήταν παλιότερα αυτά.
- M.P Τρουβάδες;**
- M.M Κάναμε.
- M.P Τι τρουβάδες έκανες;**
- M.M Με κέντησμα από τη μία μεριά και από την άλλη ή σκέτο ή με ρίγες.
- M.P Τι κέντημα είχαν οι τροβάδες που είχαν στο χωριό;**
- M.M Αναλόγως με λουλούδια, με σχεδιάκια.
- M.P Καρό είχαν;**
- M.M Όχι, καρό οι βλάχοι έκαναν.

-M.P Τώρα θέλω να μου πεις για την ενδυμασία που είχαν οι κάτοικοι ας ξεκινήσουμε από τους άντρες. Εσύ από όταν ήσουν μικρή πως θυμάσαι πως ντύνονταν οι μεγαλύτεροι και πως αργότερα οι άντρες της ηλικίας σου. Τους παππούδες πως τους θυμάσαι;

-M.M Τους παππούδες τους θυμάμαι είχαν άσπρα ρούχα που τα είχαν υφάνει,σαλβάρες ,το λουρί από έξω ζωνάρι εδώ το γιλέκο.

-M.P Το ζωνάρι τι χρώμα ήταν;

-M.M Όχι ήταν λουρί για παντελόνι αλλά ήταν φαρδύ.

-M.P Σαλβάρες είχαν και μαύρες ή μόνο άσπρες;

-M.M Είχαν και μαύρες.

-M.P Τις άσπρες τις είχαν για καλές;

-M.M Τις είχαν για καλές, αλλά φορούσαν μπαλωμένα ρούχα.

-M.P Πουκάμισο;

-M.M Είχαν πουκάμισα μαύρα, ριγέ ,μπλε ,άσπρο.

-M.P Οι παππούδες;

-M.M Ναι

-M.P Το πουκάμισο είχε γιακά ή ήταν τα παπαδίστικα.

-M.M Άλλος είχε με γιακά άλλος είχε τα στρόγγυλα.

-M.P Από πάνω γιλέκο υφαντό;

-M.M Άλλος είχε υφαντό και άλλος είχε με ύφασμα, άρχισαν κοντά και έφτιαχναν παντελόνια.

-M.P Ήταν η εποχή τότε που άλλαζε;

-M.M Ναι. Έβανε ο παππούς μου το τσουρέπι το μάλλινο πάνω από το παντελόνι.

-M.P Θυμάσαι φόραγαν και κοντοσάλβαρας;

-M.M Όχι.

-M.P Έτσι που τα φόραγε ο παππούς σου τα τσουρέπια πάνω από το παντελόνι τα φόραγαν και οι άλλοι;

-M.M Άλλος τα έβανε, άλλος δεν έβανε. Ο παππούς του Τάτση τα έβανε όπως τα έβανε ο παππούς ο δικός μου.

-M.P Τσουρέπια είχαν σκούρα;

-M.M Αναλόγως άλλος μαύρα άλλος άσπρα.

-M.P Κάτω φορούσαν τσαρούχια ή παπούτσια;

-M.M Οι ηλικιωμένοι είχαν τσαρούχια.

-M.P Τι χρώμα;

-M.M Άλλος το έφτιαχνε μαύρο, άλλος είχε και ρίγα κόκκινη ο πιο νέος.

-M.P Φανέλα φόραγαν από μέσα;

-M.M Ναι μάλλινη και γυναικές και άντρες γιατί δεν υπήρχε ζέστη το χειμώνα.

-M.P Βρακί;

-M.M Δεν είχαν.

-M.P Θυμάσαι καθόλου να φοράνε τα μακριά τα βρακιά;

-M.M Ναι, οι παππούδες.

-M.P Υφαντά αυτά;

-M.M Όχι με ύφασμα.

-M.P Ταλαγάνια θυμάσαι φορούσαν;

-M.M Ταλαγάνια δεν είχαν όλοι, λίγοι αν ήταν 4 ,5.

-M.P Τα ταλαγάνια πως ήταν ;

-M.M Είχαν κουκούλα, φαρδύ κάτω.

-M.P Μέχρι που έφτανε;

-M.M Μέχρι την μέση της γάμπας κάτω από το γόνατο και το έπαιρναν να πάνε για καφέ σε εσένα και για να πάει στο μισοχώρι το έκαναν για σακάκι τον χειμώνα.

- M.P Είχε και τράγιο μέσα αυτό;**
 -M.M Είχε και τράγιο μέσα γιατί δεν βάσταγε το νερό έπεφτε.
- M.P Κούμπωνε μπροστά;**
 -M.M Δεν κούμπωνε μόνο εδώ που ερχόταν η κουκούλα μπροστά στο λαιμό κούμπωνε.
- M.P Άντρες με κιλότες θυμάσαι καθόλου;**
 -M.M Όχι.
- M.P Με αυτά τα παντελόνια που ήταν φουσκωτά επάνω και κάτω στενά;**
 -M.M Δεν είχαν.
- M.P Κάπες;**
 -M.M Όχι όλοι όσοι πήγαιναν σε χωριά να δουλέψουν, πήγαιναν στο Λοζέτσι τους έβαναν σε ένα καλύβι να κοιμηθούν χωρίς φωτιά χωρίς τίποτα είχαν αυτό ούτε τσόλια τους έδιναν να κοιμηθούν γιατί δεν είχαν.
- M.P Κοντοκάπια;**
 -M.M Όχι.
- M.P Μόνο κάπες μακριές.**
 -M.M Ναι.
- M.P Ζωνάρι θυμάσαι να φοράνε οι παπούδες;**
 -M.M Είχε κανένας αλλά όχι όλοι.
- M.P Τι χρώματα ήταν τα ζωνάρια;**
 -M.M Αναλόγως το ρούχο που φόραγε αν ήταν μαύρο έβανε μαύρο ,αν ήταν καφέ σπάνια καφέ έβανε κανένας.
- M.P Ήταν και σε άσπρο ζωνάρι;**
 -M.M Ήταν και σε άσπρο.
- M.P Κοστούμια μετά;**
 -M.M Μετά άρχισαν τα κοστούμια.
- M.P Θυμάσαι τα δίμιτα;**
 -M.M Ναι.
- M.P Ποιος τα ύφαινε αυτά;**
 -M.M Αυτά δεν τα ύφαινε κανένας στο χωριό ήταν μαγαζιά που τα αγόραζαν εδώ στα Γιάννενα.
- M.P Τα έραβε;**
 -M.M Τα είχε ραμμένα.
- M.P Οι ράφτες στο χωριό δεν έραβαν;**
 -M.M Όχι τέτοια.
- M.P Τα κοστούμια τι είχαν, παντελόνι, σακάκι;**
 -M.M Παντελόνι σακάκι και είχαν και το γιλέκο, έβαναν και το ρολόι εδώ στο γιλέκο στην τσεπούλα.
- M.P Και παπούτσια κάτω;**
 -M.M Ναι
- M.P Τα τσαρούχια πότε σταμάτησαν και βγήκαν τα παπούτσια;**
 -M.M Δεν ξέρω ημερομηνία
- M.P Μετά το '45 εκεί στο πόλεμο είχαν τσαρούχια;**
 -M.M Και ναι και όχι άλλοι είχαν άλλοι δεν είχαν.
- M.P Μετά τα τσαρούχια βγήκαν κατευθείαν τα παπούτσια;**
 -M.M Βγήκαν τα παπούτσια κοντά βγήκαν τα αρβύλια.
- M.P Παπούτσια ποιος έφτιαχνε;**
 -M.M Ο Αλέξης ο Παπαντώνης, δε θυμάμαι στο χωριό άλλος να έφτιαχνε.
- M.P Αυτά τα αρβύλια που μου είπες τι ήταν;**
 -M.M Αυτά ήταν μέχρι εδώ πως έχεις εσύ

- M.P Μποτάκι χαμηλό.**
-M.M Το είχε όχι με φερμουάρ, με λουράκι.
- M.P Τα έφτιαχνε ο Αλέξης Παπαντώνης αυτά;**
-M.M Ναι γιατί άρχισαν να πηγαίνουν για δουλειά μακριά.
- M.P Τα δίμιτα τα κοστούμια μέχρι τότε φορέθηκαν, τότε σταμάτησε το δίμιτο;**
-M.M Σταμάτησε πρέπει να ήμουν εγώ 15 17 χρονών.
- M.P Μετά το '50 και λίγο;**
-M.M Ναι.
- M.P Μετά τι υφάσματα υπήρχαν;**
-M.M Τα υφάσματα που είναι και τώρα ήταν χοντρό το ύφασμα είχε ρίγα ή καφέ ή κίτρινη είχαν τα παντελόνια και τα σακάκια βέβαια.
- M.P Δεν είπαμε για τους παλιούς που φορούσαν τις σαλβάρες το πουκάμισο ήταν με φαρδιά μανίκια;**
-M.M Όχι κανονικά μανίκια.
- M.P Σκούφια φορούσαν στο κεφάλι.**
-M.M Φόραγαν.
- M.P Αυτές τις σκούφιες τις έφτιαχναν στο χωριό ή τις αγόραζαν έτοιμες;**
-M.M Νομίζω τις αγόραζαν,
- M.P Και μετά τότε σταμάτησαν να φοράνε τις σκούφιες;**
-M.M Έφυγε η γενιά εκείνη μέχρι το '40 περίπου.
- M.P Και μετά φόρεσαν καπέλο;**
-M.M Με καπέλο αλλά όχι όλοι άλλος του άρεσε να το βάλει κάποιου του έπεσαν τα μαλλιά να μην τον βαράει ο ήλιος, κάποιιοι είχαν, κάποιιοι δεν είχαν.
- M.P Ζώνη από πού έπαιρναν;**
-M.M Από εδώ από τα Γιάννενα.
- M.P Ο γαμπρός τι φόραγε;**
-M.M Αναλόγως το ντύσιμο που είχε η γενιά όλη ,αν ήταν γρηγορότερα φόραγε και αυτός το τσαρούχι του ,το παντελόνι του ,το γιλέκο του το άσπρο το μανίκι.
- M.P Τα δίμιτα τα κοστούμια δεν φορέθηκαν με τσαρούχι;**
-M.M Όχι.Οι σαλβάρες μόνο με τσαρούχι.
- M.P Οι γέροι φορούσαν πιο σκούρα χρώματα;**
-M.M Ναι.
- M.P Και αυτοί που είχαν πένθος;**
-M.M Με το πένθος ήταν μαύρα.
- M.P Και οι άντρες φορούσαν μαύρα;**
-M.M Και οι άντρες.
- M.P Αυτό το πένθος που έχουν στο χέρι τώρα ,το έβαζαν;**
-M.M Δε το θυμάμαι.
- M.P Πάμε στις γυναίκες, φορούσαν φανέλα από μέσα;**
-M.M Φόραγαν
- M.P Πλεχτή;**
-M.M Μάλλινη πλεχτή και την φτιάχναμε και μακριά ως εδώ, κομπινεζόν δεν ήταν, ήταν πουκάμισα από ύφασμα πως φτιάχνουν τα σεντόνια.
- M.P Τα πουκάμισα μέχρι που τα ράβατε;**
-M.M Μέχρι το φόρεμα, λίγο παραπάνω να μη φαίνεται.
- M.P Είχαν μανίκι;**
-M.M Άλλος έφτιαχνε μέχρι παραπάνω από τον αγκώνα άλλος όχι. Οι γιαγιές έφτιαχναν μέχρι εδώ κάτω στο τέλος του χεριού για να ζεσταίνονται. Οι νέες άλλες μέχρι εκεί άλλες παραπάνω
- M.P Οι γυναίκες φορούσαν βρακί;**

- M.M Μέχρι το '40 δεν είχαν και το '50 δεν είχαν πολλές.
- M.P Μετά τα βρακιά που έφτιαζαν τι ήταν ,πάνινα;**
- M.M Εκείνα που φτιάχναμε στο χωριό αν πηγαίναμε σε μοδίστρα ήταν πάνινα από παλιό ρούχο ήταν και μακό τι ήθελες έπαιρνες.
- M.P Από πάνω βάζατε φούστα;**
- M.M Βάζαμε, φόρεσα και εγώ φούστα με κέντησμα στον πάτο μάλλινη.
- M.P Αργαλιείσες φούστες θυμάσαι καθόλου;**
- M.M Θυμάμαι.
- M.P Φόρεσε η μάνα σου;**
- M.M Όχι οι γιαγιάδες.
- M.P Πως ήταν αυτές οι αργαλιείσες;**
- M.M Αναλόγως ήταν ριγέ στο δίπλα ριγέ και μέσα έβαζαν ένα λουλουδάκι τις κένταγαν λίγο στον πάτο.
- M.P Ήταν όλη ριγέ ή μονο κάτω;**
- M.M Ήταν μέχρι εδώ που βάναμε την ποδιά όχι με μανίκι.
- M.P Αυτές οι υφαντές ήταν ολόκληρη υφαντή;**
- M.M Ναι αλλά αμάνικη.
- M.P Και μπροστά ήταν;**
- M.M Και μπροστά έβαζες η μπλούζα η κάτι πουκάμισο και είχες τα χέρια μέσα.
- M.P Εσείς κάνατε τις πλεχτές και η μάνα σου πλεχτή φορούσε;**
- M.M Η μάνα μου δε φορούσε δε τις άρεσαν.
- M.P Τι χρώματα τις κάνατε τις πλεχτές;**
- M.M Κόκκινες με μαύρο κόκκινες με τις ρίγες, σκούρες μπλε, πράσινες τα κεντήσματα κάτω από όλα τα χρώματα έφτιαχναν.
- M.P Πάνω από τη φούστα φορούσατε φουστάνι;**
- M.M Όχι αυτό ήταν το ντύσιμο που βγαίναμε έξω για αυτό κεντάμαν.
- M.P Πόσα χρόνια αυτό μέχρι πότε;**
- M.M Λίγα χρόνια και μετά άλλαξαν.
- M.P Πριν από αυτό είχαν τις αργαλιείσες.**
- M.M Ναι.
- M.P Η αργαλιείσια δεν είχε και αυτή φουστάνι από πάνω;**
- M.M Όχι.
- M.P Μετά είχατε τις πλεχτές και μετά ήρθε το φουστάνι;**
- M.M Ναι .
- M.P Πότε ήρθε το φουστάνι;**
- M.M Δεν είχα παντρευτεί, κάπου το '48 νομίζω ήρθε το φουστάνι.
- M.P Εσύ σαν παιδάκι τι φορούσες πλεχτά τέτοια φουστανάκια;**
- M.M Ναι.
- M.P Μέχρι μεγάλη κοπέλα πριν παντρευτείς;**
- M.M Φόραγα και φόρεμα και έβγαινα στο πανηγύρι για καλό.
- M.P Κάθε μέρα ;**
- M.M Κάθε μέρα ήταν η φούστα πλεχτή.
- M.P Και οι γιαγιάδες τέτοια φούστα είχαν αργαλιείσια, οι μαμάδες ;**
- M.M Άλλες είχαν αργαλιείσια άλλες πλεχτή. Μετά ήρθε το χωριάτικο το φουστάνι.
- M.P Ήρθε το χωριάτικο το φουστάνι αλλά βάζατε από μέσα την φούστα και το φουστάνι από πάνω;**
- M.M Ναι έτσι και από πάνω ποδιά μαντήλι.
- M.P Αυτά τα υφάσματα τα παίρνατε από εδώ, είχε και ο Παπουτσή στο χωριό;**
- M.M Από εδώ , είχε ο Παπουτσή.
- M.P Θυμάσαι καθόλου στο φουστάνι φορούσαν από πάνω ζουλέ;**

-Μ.Μ Δεν θυμάμαι να φορούσαν.

-Μ.Ρ Το φουστάνι πως είναι ραμμένο;

-Μ.Μ Τότε κούμπωνε έφτιαχναν τρεις πιέτες εδώ και έστρωναν εκεί ,όρθιες στο στήθος δεξιά και αριστερά και κουμπάκια εδώ.

-Μ.Ρ Μια πιέτα στο κέντρο;

-Μ.Μ Ναι στο κέντρο και κάλυπτε με κόπτσες και όπως είναι αυτό το 'βανες εδώ ,έβανες ντ ποδιά μπροστά.

-Μ.Ρ Οι ποδιές που είχαν ήταν ίδιες με το φουστάνι ήταν άλλο ύφασμα;

-Μ.Μ Άλλο ύφασμα ήταν πιο ψηλό και άλλο χρώμα μπορεί να την κένταγες κιάλας άμα ήσουν μερακλού.

-Μ.Ρ Τι έκαναν λουλούδια;

-Μ.Μ Λουλούδια πέρα ευθεία έτσι στην ποδιά. Μετά εξελίχτηκε ,εγώ ένα έραψα στην Λαμπρινή που είναι παντρεμένη στο Πετροβούνι.

-Μ.Ρ Σιγκούνια θυμάσαι φορούσαν από πάνω;

-Μ.Μ Φορούσαν μερικές αλλά όχι όλες, εγώ έχω δύο ,ένα το είχε αγοράσει ή μάνα μου από το Λοζέτσι και ένα ήταν το δικό της δε το φορούσε το φύλαγε για να πάει στην εκκλησιά για καλό.

-Μ.Ρ Αυτά τα κεντούσαν με γαϊτάνι τα σιγκούνια;

-Μ.Μ Είχαν γαϊτάνι γύρω γύρω και τα καλά είχαν και ύφασμα στο μισό από μέσα ασταρωμένο.

-Μ.Ρ Τα μπροστινά τα φύλλα για να φαίνεται;

-Μ.Μ Όχι το πάνω το κάτω.

-Μ.Ρ Κοντοσέγκουνα θυμάσαι;

-Μ.Μ Δεν θυμάμαι να έχει φορέσει κανένας.

-Μ.Ρ Εσύ το φόρεσες το σιγκούνι;

-Μ.Μ Το φόραγα όταν πηγαίναμε το πανηγύρι το Πάσχα ,καλές μέρες.

-Μ.Ρ Μέχρι πότε το φόρεσες, μέχρι που παντρεύτηκες ή νωρίτερα;

-Μ.Μ Γρηγορότερα.

-Μ.Ρ Παντρεύτηκες το '60,το '50 το έβγαλες;

-Μ.Μ Γρηγορότερα το έβγαλα γύρω το '45 μέχρι '50 εκεί.

-Μ.Ρ Τσουρέπια είχατε;

-Μ.Μ Είχαμε μάλλινα.

-Μ.Ρ Τα πλέκατε μόνες σας;

-Μ.Μ Ναι μόνες μας

-Μ.Ρ Τι χρώμα;

-Μ.Μ Άλλος το έφτιαχνε άσπρο και το κένταγε πίσω στην φτέρνα και λίγο μπροστά

-Μ.Ρ Στην φτέρνα πως το κένταγαν εδώ από πίσω μόνο ή γύρω γύρω στο πόδι;

-Μ.Μ Εδώ έπιανε την φτέρνα όλη η φτέρνα γιατί όταν πλέκουμε το τσουρέπι ερχόμαστε μέχρι εκεί βάζουμε ένα ράμμα από εκεί ως εκεί και πιάνουμε τις θηλιές τις πίσω και πλέκουμε γύρω γύρω κοντά αλλάζει το πλέξιμο από εκεί και πάνω γιατί από εδώ θα δεις συνεχόμενες αλλά από εδώ μόλις ερχόσουν εκεί έφτιαχνες και το κέντησμα εκεί.

-Μ.Ρ Αυτά τα τσουρέπια μέχρι πότε τα φορέσατε;

-Μ.Μ Δε τα φορέσαμε και καιρό βγήκαν και οι κάλτσες μετά.

-Μ.Ρ Μέχρι που παντρεύτηκες φόραγες τσουρέπια;

-Μ.Μ Όχι συνέχεια νωρίτερα τα ξάλλαξα , τον χειμώνα έβαζα τα μάλλινα το καλοκαίρι οι κάλτσες γιατί δεν είχαμε και προκοπή παπούτσι να είσαι ξεκάλτσωτη μη σκοτωθείς.

-Μ.Ρ Τσαρούχια φόρεσες καθόλου;

-Μ.Μ Όχι.

- M.P Μόνο παπούτσια φόρεσες;**
 -M.M Μόνο παπούτσια φόρεσα από τον Αλέξη Παπαντώνη πάντα.
- M.P Φόρεσες καθόλου προπόδια;**
 -M.M Ναι. Μού έστειλε ο μπαρμπά Βαγγέλης έβανε το λάστιχο και τα έραβε και ήταν πολύ ωραίο και το κεντάμαν εκεί ψηλά λίγο.
- M.P Στο πάνω μέρος εσείς πλέκατε;**
 -M.M Το πλέκαμε όλο όμως είναι η κάλτσα μέχρι εκεί και μετά συνεχίζαμε έτσι και έραβε το λάστιχο γύρω γύρω ο μπαρμπά Βαγγέλης και μετά εμείς κεντάμαν λίγο εδώ.
- M.P Το προπόδι έβγαίνει από το λάστιχο ή ήταν και αυτό πάνω στο λάστιχο ραμμένο.**
 -M.M Αυτό ήταν ραμμένο πάνω στο λάστιχο.
- M.P Αυτά πότε τα έβαλες;**
 -M.M Αυτά τα έβαλα από τότε που θυμήθηκα τον εαυτό μου μέχρι το '40 και τα είχαμε πηγαίναμε για ξύλα είχαμε δύο ζευγάρια πηγαίναμε να ψωνίζουμε.
- M.P Για καθημερινά τα είχατε αυτά;**
 -M.M Ναι .
- M.P Για καλά είχες παπουτσάκια μικρή;**
 -M.M Είχα.
- M.P Υπήρχαν και άλλα σαν γαλότσες;**
 -M.M Άργησαν να βγουν οι γαλότσες.
- M.P Πως τις έλεγαν;**
 -M.M Γαλότσες,
- M.P Δεν είχαν κάποιο όνομα.**
 -M.M. Όχι
- M.P Μαντήλι στο κεφάλι φορούσατε;**
 -M.M Φορούσαμε.
- M.P Τι μαντήλι;**
 -M.M Μαύρο ,φόρεμα κλος και το μαντήλι με αυτόν τον τρόπο.
- M.P Που το δένετε;**
 -M.M Στο πλάι.
- M.P Αυτό είχε και το λουλούδι πως το έλεγαν αυτό κατσάνικο πολιτικό;**
 -M.M Είχε, κατσάνικο το είχαμε βγάλει γιατί οι κατσάνοι το έβαλαν πρώτα.
- M.P Εσύ πότε το έβγαλες το μαντήλι;**
 -M.M Φοράω και τώρα μαύρο μαντήλι.
- M.P Τα μαλλιά δεν τα έκοψες;**
 -M.M Τα έκοψα.
- M.P Πότε;**
 -M.M Παντρεμένη είχα και τα παιδιά το '65.
- M.P Εκείνη την εποχή όποια γυναίκα έκοβε τα μαλλιά άκουγε σχόλια από πίσω;**
 -M.M Ναι.
- M.P Αμα έβγαζε το μαντήλι άκουγε σχόλια και για αυτό.**
 -M.M Όχι γιατί ήθελες και εσύ να το βγάλεις.
- M.P Υπήρχε μια τάση ήθελαν όλες να το βγάλουν;**
 -M.M Ναι.
- M.P Το έβγαζαν αυτές που ερχόταν στα Γιάννενα η και αυτές που έμεναν στο χωριό.**
 -M.M Και αυτές που έμεναν στο χωριό, μονάχα οι μεγάλες δε τα έβγαλαν καθόλου .
- M.P Αυτές που είχαν γεννηθεί πριν από το '20 δε τα έβγαλαν;**
 -M.M Δε τα έβγαλαν αυτές.
- M.P Οι υπόλοιπες από το '30 και μετά το έβγαλαν.**

- Μ.Μ Ναι.
- Μ.Ρ. Στα χωριάτικα τα φουστάνια ζώνη έβαζαν;**
- Μ.Μ Όχι μόνο οι βλάχισες έβαζαν ζώνη.
- Μ.Ρ Νυφικό άσπρο πότε φόρεσαν οι γυναίκες**
- Μ.Μ Εγώ που παντρεύτηκα το '60 είχα άσπρο φόρεμα μόνο είπαμε θα το ράψουμε να το έχουμε και για μετά ήταν φόρεμα έκοψα και το μανίκι μετά.
- Μ.Ρ Είχαν ξεκινήσει πολλά χρόνια νωρίτερα από εσένα να βάζουν άσπρο νυφικό.**
- Μ.Μ Είχαν.
- Μ.Ρ Τους άρεσε το άσπρο νυφικό δεν υπήρχε αντίρρηση;**
- Μ.Μ Τους άρεσε.
- Μ.Ρ Τις νύφες παλιά με τα χωριάτικα τις στόλιζαν, έκαναν τίποτα το ιδιαίτερο;**
- Μ.Μ Όχι το μαντήλι όπως το βάναμε εδώ.
- Μ.Ρ Κοσμήματα είχαν;**
- Μ.Μ Όχι αν ήταν κανένας καμιά φορά και υπήρχε.
- Μ.Ρ Θέλω να μου πεις για τα παιδάκια τι τους φορούσαν όταν γεννιόντουσαν ;**
- Μ.Μ Το φουστάνι το δικό σου που χάλαγε το έφτιαχνες φούστα στην κοπέλα, του παιδιού του έβαζαν και αυτού φούστες δε κοιτούσαν να έχει παντελόνι δεν είχαν,φορεματάκια πλεχτά.
- Μ.Ρ Είχαν και υφαντά;**
- Μ.Μ Όχι υφαντά πλεχτά.
- Μ.Ρ Με μανίκι τα φορέματα;**
- Μ.Μ Με μανίκι γιατί κρύωναν τα παιδιά τον χειμώνα.
- Μ.Ρ Είχαν φανέλες και βρακιά από μέσα;**
- Μ.Μ Βέβαια αλλά από τα παλιά υφάσματα ,το φόρεμα της μάνας που χαλούσε το έφτιαχνε φανελάκι ,βρακάκι.
- Μ.Ρ Τσουρέπια τους έβαζαν στα παιδιά;**
- Μ.Μ Μικρά σοσόνια τα λέγαμε κοντά κάτω.
- Μ.Ρ Και το χειμώνα με τέτοια κοντά τα είχαν;**
- Μ.Μ Όχι ήταν μέχρι πάνω.
- Μ.Ρ Τι χρώματα είχαν;**
- Μ.Μ Άσπρα, από την μπλούζα έμενε πλεχτό ας ήταν και κίτρινο και μωβ ότι χρώμα να ήταν και στα αγόρια και στα κορίτσια.
- Μ.Ρ Τα αγόρια φορούσαν φορεματάκια μέχρι τι ηλικία;**
- Μ.Μ Μέχρι 3 χρονών.
- Μ.Ρ Μετά τι έβαζαν;**
- Μ.Μ Κοντά έβαζαν σαν φόρμες κοντά παντελονάκια τον χειμώνα τα έφτιαχναν μακριά.
- Μ.Ρ Μέχρι πότε φορούσαν τα αγοράκια φορεματάκια;**
- Μ.Μ Νωρίτερα από το '50.
- Μ.Ρ Από έξω πως τα φάσκιωναν;**
- Μ.Μ Με σαμαροσκούτι.
- Μ.Ρ Το αγόραζαν;**
- Μ.Μ Άλλος το ύφαινε και το πήγαινε στο νερό με ψιλό νήμα και τύλιγε το μώρο και του έβανε μια τριχούλα μικρή να το κρατάει.
- Μ.Ρ Στα παιδάκια παλιά έντυναν όπως οι μεγάλοι και καπούλες και ταλαγάνια και τέτοια;**
- Μ.Μ Όχι.
- Μ.Ρ Τον χειμώνα τι τους έβαζαν από πάνω;**
- Μ.Μ Μπλουζίτσες, ζακετούλες πλεχτές που έφτιαχναν οι γυναίκες.

-Μ.Ρ Εσύ παιδάκια με τσαρούγια δεν θυμάσαι;

-Μ.Μ Όχι, με παπουτσάκια.

-Μ.Ρ Σχολείο πηγαίνατε με παπουτσάκια ή προπόδια;

-Μ.Μ Αναλόγως τον καιρό άμα ήταν καλοκαίρι είχαμε τα προπόδια μας, άμα ήταν χειμώνας είχαμε τα παπούτσια τα φυλάγαμε κιόλας δε μας έπαιρναν άλλα.

-Μ.Ρ Φορούσαν καθόλου καπέλο τα αγόρια στο σχολείο;

-Μ.Μ Όχι φορούσαν μοναχά πλεχτό σκουφάκι για να μην κρυώνουν.

-Μ.Ρ Μαντήλι πότε έβαλες;

-Μ.Μ Πάνω από δέκα χρονών θα ήμουν.

-Μ.Ρ Τότε έβαζαν όλα τα κορίτσια;

-Μ.Μ Έβαζαν άλλο αργότερα άλλο γρηγορότερα ανάλογα με τους γονείς.

-Μ.Ρ Και μετά πότε το έβγαλες;

-Μ.Μ Όταν παντρεύτηκα

11^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ ΜΠΕΝΕΚΟΥ - ΚΟΝΤΟΥ

M.P. Θα μου πεις πρώτα πότε είσαι γεννημένη κυρία Γιαννούλα;

Γ.Κ. Του '30. Στις τέσσερις Σεπτεμβρίου.

M.P. Στο χωριό;

Γ.Κ. Στου χωριό γινηθήκα κι πάν' στου χρόνου έφτασα στ' Ρουμανία. Πήγαμαν στ' Ρουμανία, ήταν ου παππούς κι ηπιστρέψαμαν του '37. Ήμουν ηφτά χρονών κι ήταν έγκυος η μάνα μ' στουν Αχιλλέα του μακαρίτ'. Χάθηκε ου δάσκαλους. Κι είχει κι τς άλλεις τς δυο. Ημείς οι τέσσερις κι ου αδηφός π' χάθηκε τώρα ου μηγάλος.

M.P. Ύφανες εσύ από μικρή σε αργαλειό;

Γ.Κ. Τα δικά μας, θκά μ' κεί. Τώρα τα πήγα πέρα στου χωριό όλα κι ητούτα ιδώ είνει απ' ιδώ φτιασμένα.

M.P. Θα μου πεις λίγο πως υφαίνατε;

Γ.Κ. Μη μαλλί. Του γνέθαμαν, του λανάρζαν, ήταν λανάρια πρώτα.

M.P. Θα μου πεις από την αρχή; Κουρεύατε τα ζώα. Είχατε δικά σας ζώα;

Γ.Κ. Τότι που ήμεσταν στου χωριό είχαμαν κάτ' ζώα.

M.P. Πως το παίρνατε το μαλλί, το πλένατε;

Γ.Κ. Απού τα μπγάδια βγάζαμαν κεί, του πλέναμαν, τα γρέναμαν κι είχαμαν κάτ' σα λανάρια κι το 'φτιαναν. Εν ήταν μηχανή. Μητά γίγκαν μηχανές ιδώ κι τα φέρναμαν στα Γιάννινα κι τα 'φτιαναν.

M.P. Τα λανάρια ποιος τα έφτιαχνε στο χωριό;

Γ.Κ. Αυτά κεί τα βρούμαν. Οι παλιοί οι άλλοι. Ήταν δυο έτσια σα σανίδες κι αυτά είχαν όλο τζίνια ιδώ, τα κάναμαν έτσι κι έτσι' κι φτιάναμαν τλούπεις.

M.P. Μετά παίρνατε την τλούπα και τι κάνατε;

Γ.Κ. Ντ' γνέθαμαν. Μη του 'δράχτ' κι τ' ρόκα. Ένα ξύλο, του λέμαν ρόκα.

M.P. Τσικρίκι είχατε για γνέσιμο;

Γ.Κ. Όχι. Αυτό να μάσουμει κουβάρια, την ανέμη μουναχά.

M.P. Μετά το γνέσιμο το μαζεύατε στο αδράχτι;

Γ.Κ. Στ' αδράχτ', ναι.

M.P. Πως το μαζεύατε; Πάνω ή κάτω;

Γ.Κ. Όταν θέλαμαν να 'νει στμόν' για νήμα, του φτο, το 'καναν έτσ' κάτ' (δεξιόστροφα). Κι τ' άλλου του γνέθαμαν έτσ' που είνει για υφάδ' (αριστερόστροφα, γυρισμένο προς τα πάνω το αδράχτι).

M.P. Μετά το μαζεύατε στην ανέμη;

Γ.Κ. Στν ανέμ'.

M.P. Βάψιμο; Τα βάφατε;

Γ.Κ. Τα βάφαμαν μουναχοί μας. Βαφές παίραμαν κι τα βάφαμαν. Ήταν ένα λουλάκι κι το 'βαφταν μη του πλύμα απού τα μαλλιά. Έφτιαξα μια καραμελωτή αλλά είχα δέκα μέρες να τς αλλάζου του νηρό. Έχει τώρα πηνήντα χρόνια, δεν αλλάξει χρώμα καθόλ'. Τόσο έβαψει μη τ' σαριά κι του άλλαζμα.

M.P. Βάζατε τίποτα άλλο μέσα;

Γ.Κ. Σ' αυτό δεν βάζαμει. Σ' αυτό δεν βάζαμει. Για άλλα έβαζαν.

M.P. Έτοιμες βαφές χρησιμοποιούσατε;

Γ.Κ. Έτμεις βαφές. Α, ιγώ μια καραμελωτή τν έφτιασα, έπλυνα απ'τα μαλλιά κι τ' ζέστηνα για δέκα, δηκαπέντι μέρες. Κι τ' άφνα μέσα. Κι έβαψα κι μια καραμελωτή μου επει η μάνα μ' απού φύλλα απού μλιά. Κι έφηρνα σα φύλλα απού μλιά κι τν έβαψα αλλά αυτήν άσπρισει. Ξασπρίζ' μη του πλύμα. Αλλά κείν' είνει σαν να τν έφτιασεις τώρα. Απού του λουλάκι γέννταν κείν' η βαφή.

M.P. Μετά το βάψιμο τι τα κάνατε;

Γ.Κ. Όποια ήξηρει κι ύφαινε, υφαίναμαν στουν αργαλειό.

M.P. Κάνετε τι ιδιασμα;

Γ.Κ. Ε, ικειό το ιδιασμα ημεις δεν το ηγαμαν μάθ'. Τώρα, τώρα τηλευταία κι ημεις. Έβαναν, αλλά ήταν οι μάνες αυτές που ήξεραν.

M.P. Κάτω το κάνετε ή στον τοίχο;

Γ.Κ. Κάτου. Έκαναν και στον τοίχου αλλά πιο πουλύ κάτ'. Στο ιδιασμα απού ικειά μέχρι ιδώ του φτιάναμαν. Πααίναμαν πέρα, δώθι, πααίναμαν πέρα, δώθι του μάζευαν σα κόσα αυτό κι το 'βαναν.

M.P. Μετά πως το πέρναγαν στο αντί;

Γ.Κ. Του ήξεραν οι παλιές αυτό. Αυτή η Κατερίν' η Ντζούτω ήξηρει. Κι το 'βαναν στ' αντί κι φτιάναμαν απού τουν πάτου του χτέν', φτιάναμαν κόμπου κι του χτπάμαν έτσ'. Ιγώ σαν φτιάξαμει του σπít' ιδώ ό,τ' είχα τα πήγα πέρα στου χουριό. Τι στρώσεις, τι...τα πήγα πέρα.

M.P. Μετά το μιτώνατε;

Γ.Κ. Ναι, του μιτώναμαν. Βάναμαν τ' βηλόνα κι έβαναν του κλουναρ' ικει κι περάσαμαν απού του χτέν' κι κάναμαν κόμπου ιδώ κι αρχέναμαν κουντά να... πάταες του καρέλι κάτ' κι πάαινε ένα πάν', ένα κάτ' για να πηράσ' η σαίτα κι τα ύφαιναν τότε ου κόσμους.

M.P. Μετά;

Γ.Κ. Του υφαίναμαν.

M.P. Κάνετε μόνο μάλλινα ή κάνετε κι άλλα από λινάρι από ξύλινο;

Γ.Κ. Όχι, μόνο μάλλινα. Είχει η Λάμπρω τ' Μήτσ' Αντών' μια κουπέλα τ' Μήτσ' Αντών' που μκει κι ανύπαντρ' πήρει αργαλειό κι ύφανε μαλλινουσέντουνα ουραία, μη φτινό γνέμα κι τα ύφαινε αυτήν.

M.P. Εσύ έχεις υφάνει σαμαροσκούτι;

Γ.Κ. Σαμαροσκούτ' όχι.

M.P. Δίμιτα;

Γ.Κ. Δίμιτα, όχι, όχι.

M.P. Η μάνα σου ύφαινε δίμιτα;

Γ.Κ. Η μάνα μ' ύφηνει τότε ξένα. Ήξηρει η μάνα μ', ύφηνει η μάνα μ'.

M.P. Τα δίμιτα γινόταν στον ίδιο αργαλειό;

Γ.Κ. Σ' αυτόν αυτόν αλλά αλλιώς τα μτάριαζαν, τα 'βαναν στου χτέν' ικει.

M.P. Χειραμίσια, ατάιστα έκανες;

Γ.Κ. Τα 'κανα τα χειράμια μουναχή μ' κι κιλίμ'.

M.P. Τράγια έκανες καθόλου;

Γ.Κ. Όχι

M.P. Μάλλινα του νερού;

Γ.Κ. Του νερού έφτιασα τς βηλέντζες κι τς πήγα στ' νηρουτρουβιά αλλά κουντά πήγα κι αγόρασα κι μια απού μια βλάχα κι ούτι του χρώμα τς έφχει, στου χουριό ντ πήγα κι αυτή.

M.P. Κουρέλια έκανες;

Γ.Κ. Κουρέλια έκανα αλλά δεν είχαμαν πουλλά παλιά να φτιάσουμε. Τώρα ήθηλει να φτιάν' κουρέλια που είναι ρούχα. Έφτιανα φλουκάτες κι τς πααίναμαν στη νηρουτρουβιά, κουβέρτες του νηρού κι τς πααίναμαν ικει κι ουραίες γέννταν. Είχει πάν' μια κουπέλα τ' Βασίλη Μπίρντα στν Αθήνα, αυτήν που έχει του Μήτσου Μαστουράκη κι τότε π' παντρεύτηκε πήρει ντ μπροίκα απάν'. Ήταν σ' απάν' όροφο. Τα 'βγαλει όξω στον ήλιο όλα αυτά τα πρόβεια, τα μάλλινα τα ειδη ένας απέναντι γιατρός. Πάει ικει κι τς είπει. Τα πλάς αυτά; Δεν τα πλάου του 'πει αυτήν. Τα 'χου προίκα. Αυτά είναι να σκηπάζονται ου κόσμους, όχι αυτά τα άλλα που είναι απού γάτους κι απού σκύλους.

M.P. Τι έκανες από ταϊστά;

Γ.Κ. Έκανα μια στρώσ'. Τν έχου πέρα κι ήταν καλύτερ' απού ητούτ' ιδώια τα χρώματα. Διαδόμους έφτιασα έναν απού ιδώια ως κεί.

Μ.Ρ. Πάντες για τον τοίχο έκανες;

Γ.Κ. Όχι.

Μ.Ρ. Μαυροκόκκινες μαντανίες;

Γ.Κ. Όχι, δεν έφτιασα τέτοια. Α, τάπητα έφτιασα κι τα 'χου μια στρουσιά πέρα. Κόκκινο, κατακόκκινο, όχι βυσσινί.

Μ.Ρ. Μπουχαροποδιά έκανες;

Γ.Κ. Μπουχαροποδιά είχα φτιάσ' μια προικιό κι είχα φτιάσ' κι μια στ' μάνα μ'.

Μ.Ρ. Στον αργαλειό ή κεντημένη;

Γ.Κ. Κεντημένη μη λουλουδάκια κι είχα φέρ' κι στν πηθηρά μ'.

Μ.Ρ. Έκαναν στο χωριό μπουχαροποδιές στον αργαλειό;

Γ.Κ. Μπουχαροποδιές δεν θμάμει να 'χει κάν' καμία.

Μ.Ρ. Μαξιλάρια έφτιαζες;

Γ.Κ. Μαξιλάρια έφτιασαμαν το 'χαμαν μας' του γνέμα κι του βάναμαν κι τα 'χει φτιάσ' η άλλη η αδερφή μ' που 'χει του δάσκαλο το Δημπλίκα. Αυτή μας έφτιαζε απού έξ'.

Μ.Ρ. Ταϊστά έκανες με τέσσερις πατήθρες; Καραμελωτές και μαλλινοσέντονα;

Γ.Κ. Η Ντέμου έφτιανε. Η μάνα τς Μαρίας έφτιανε.

Μ.Ρ. Ήθελαν άλλο αργαλειό αυτά;

Γ.Κ. Άλλον ήθελαν. Τν ήταν στα Σερβιανά κι έφτιανε.

Μ.Ρ. Χειραμίσια έκανες;

Γ.Κ. Χειραμίσια έκανα κι κιλίμια.

Μ.Ρ. Όλα μαυροκόκκινα αυτά;

Γ.Κ. Εγώ να σ' πω τ' στρώσ' δυο χρώματα τν είχα. Κόκκινο κι λίγου στου μπεζ.

Μ.Ρ. Από τράγια δεν έκανες καθόλου;

Γ.Κ. Τράγια, όχι. Έφτιαναν κι τράγια. Εγώ όταν παντρεύκα κι πήγα στν πηθηρά μ' είχα δυο στρωσιές για τα μπάσια κι στ' μια μου 'βαλει λίγου τράιου η μάνα. Τότε λέμαν θα πάμε στα χειμαδιά του χειμώνα κι α ντ πάνου κάτ' αυτή τ' στρώσ'. Κι μια τν είχα σκέτ', λίγο τραγόμαλλο.

Μ.Ρ. Στα χειμαδιά μέχρι πότε κατεβαίνατε;

Γ.Κ. Κατέβαιναν μέχρι του Μάρτ'. Τουν έβγαζαν του Μάρτ' κεί κι έρνταν'.

Μ.Ρ. Μέχρι ποια χρονιά κατέβηκες κάτω στα χειμαδιά;

Γ.Κ. Δεν κατηβήκαμει. Ημείς είχαμαν σπít' κιόλι δυόροφο, δεν πααίναμαν κάτ' κι τα πρόβατα τα 'χαμαν μαθμένα στου χουριό κι κάτ' μας τα 'ρνει ου τόπους.

Μ.Ρ. Έμεναν πολλοί επάνω το χειμώνα;

Γ.Κ. Το χειμώνα έμησκαν, έμησκαν πουλλοί. Ου απάν' ου μαχαλάς έμησκει αλλά πάαιναν κι στν Αμπρουβίτσα, οι Σιονταίοι πάαιναν.

Μ.Ρ. Μέχρι πότε κατέβαινε ο κόσμος στα χειμαδιά;

Γ.Κ. Κατέβαιναν σμά τα Χστούγγηνα κι...

Μ.Ρ. Πότε σταμάτησαν να κατεβαίνουν; Το '60 περίπου;

Γ.Κ. Ναι, απού τότε, απού τότε. Απού του '60 ε ματαπάει καέννας κάτ'.

Μ.Ρ. Βαμβακερά έκανες καθόλου;

Γ.Κ. Όχι, το στμόν'.

Μ.Ρ. Από αυτά που έκαναν για τα επαγγέλματα; Τσαντίλες, δισάκια, τρουβάδες;

Γ.Κ. Τς τσαντίλες τς αγουράζαμαν. Τρουβά δεν έφτιασα ιγώ. Δεν έφτιασα.

Μ.Ρ. Σακιά;

Γ.Κ. Σακιά αγόραζαν. Αγουρασμένα ήθελαν.

Μ.Ρ. Στο χωριό έφτιαχνε κάποιος;

Γ.Κ. Δεν θυμάμαι κι ιγώ πούθει τα ηχαμαν. Βάναμαν τς ρόκεις κι τς φέρναμαν απού τουν κάμπο.

M.P. Τριχιές έφτιαχνες;

Γ.Κ. Τριχιές είχαμαν κι τν είχα πέρα στο χωριό. Η Σταυρούλα η αδερφή μ' τς έπλεκει.

M.P. Από όλα αυτά που υφαίνατε τι έπαιρνε προίκα μια κοπέλα;

Γ.Κ. Όσα τς είχαν. Όσα είχαν. Έπηναν απού τρεις βηλέντζεις, δυο στρωσιές χειράμια, καραμελωτές, τέτοια έπαιρναν.

M.P. Έπαιρνε και ρούχα προίκα;

Γ.Κ. Ρούχα, φορέματα; Έπηναν. Ιδώ μη μαλών' η Βασίλω πήρεις ισύ ένα σωρό. Έρθει ου αδερφός μ' κι ου άλλους ου αδηρφός μ' μη τ' αρουπλάνου κι πήγαμει στν πλατεία να πάμει να μ' ψουνήσνει. Πήγα ιγώ πήρα ρόμπεις, πήρα φστάνια δυο, ζουρζέτα μπλε, πήρα κι ντ πράσιν' τ' ζουρζέτα να γέννου νύφ'. Αλλά πουλλά είχα. Δώδηκα φουρέματα είχα. Πάαινα κι έπηνρα αρνιά κι πούλαγα αλλά δεν είχαμει πόθει να τα τλύξουμει τα πιδιά κι τα κόψαμαν κι τα φτιάσαμαν για τα πιδιά, μπιμπιλίνα.

M.P. Στο χωριό κεντήματα έφτιαχναν;

Γ.Κ. Τώρα είχαν αρχίς'. Κηνήματα, κένταγαν.

M.P. Πριν, όταν ήταν στο χωριό;

Γ.Κ. Μη του βηλουνάκι. Κένταγαν. Κι ιγώ έφτιασα δυο

M.P. Αυτά όταν ήρθες στα Γιάννενα. Στο χωριό κεντούσαν οι γυναίκες;

Γ.Κ. Αρχίνσαν κι έφτιαναν για τς αγγουινές όποια έχει. Έφτιασει η Μαρία η κουνιάδα μ' δεν ξέρου πόσα αλλά δεν τα βάζανε. Έφτιασει για τς αγγουινές. Έπληξει πουλύ αυτήν.

M.P. Στο χωριό είχε ανοίξει και ταπητουργική σχολή;

Γ.Κ. Ναι, έχει αρχίς' κι ύφηναν κεί. Κουντά έφκει.

M.P. Τι έφτιαχναν εκεί;

Γ.Κ. Κι ιγώ δεν ξέρου. Είχα φύγει προς τα 'δω. Σα χαλιά, τέτοια. Για δλειά πήγαμαν, έβγαζαν μηρουκάματο.

M.P. Έμεινε πολλά χρόνια η σχολή εκεί;

Γ.Κ. Έμνει. Κι ιγώ δεν ξέρου. Όταν έφκα τν άφσα κεί.

M.P. Πότε ήρθες εσύ στα Γιάννενα;

Γ.Κ. Ιγώ ήρθα το '65.

M.P. Ήταν πολλές κοπέλες που πήγαμαν;

Γ.Κ. Ήταν. Οι κοπέλεις τ' Λοπ' είχαν πάν'. Πάει η μια η μεγαλύτερ', κουντά αρραβουνιάσκει η μια πάει η άλλη στ' νύφ' μ' που 'χει μκρά κι μια Παπτσή, η Χρύσου τς Κώστα Γιάνν' Παπαίσια. Ήταν πόης. Κι η Βασιλική τ' Παπτσή αυτού ύφηνει. Πόσο μηργιάτκου έπηναν ούτι κι ιγώ δεν ξέρου. Εκλεισε κουντά έφγαν ου κόσμους.

M.P. Θέλω να ξεκινήσουμε τώρα να πάρουμε με τη σειρά τα ρούχα που φόραγαν παλιά πως θυμάσαι εσύ, να ξεκινήσουμε από τους άντρες, πως θυμάσαι τους παππούδες; Πως ήταν ντυμένοι και πως άλλαξε η φορεσιά μέχρι αργότερα;

Γ.Κ. Ιδώ οι θκοί μ' οι άντρες πατέρας κι παπούς μ' τς ήταν στ' Ρουμανία. Τς ήταν μη κουστούμια, μη γραβάτεις, μη τέτοια. Τς ήταν χρόνια κεί.

M.P. Εσύ όταν γύρισες στο χωριό ήσουν εφτά χρονών άρα από το '37 και μετά τους θυμάσαι.

Γ.Κ. Όταν πήγαμει κεί έχει ου παπούς μη τ' γιαγιά μαγαζί τηράστιο, φούρνο, ζαχαροπλαστείο, απ' όλα. Μητά αρχίνσει η Ρουμανία φασαρία κι μας είπει ου πατέρας να φύγουμει, μην ήμησκει κεί στ' φασαρία.

M.P. Τι φόραγαν οι άντρες, πως τους θυμάσαι όταν ήρθες εδώ;

Γ.Κ. Σκέτα παντηλόνια

M.P. Φόραγαν από μέσα βρακί μακρύ;

Γ.Κ. Ναι, βαμπακηρνά είχαν.

M.P. Φανέλα μάλλινη;

Γ.Κ. Μάλλιν'.

M.P. Πουκάμισο;

Γ.Κ. Έπληναν κανένα πουκάμισο. Έπληναν κι άσπρα αλλά έπληναν κι σκούρα.

M.P. Φορούσαν και σαλβάρες;

Γ.Κ. Όχι. Κανα δυο άτομα ήταν που 'χαν σαλβάρια. Οι άλλοι είχαν παντηλόν' κανονικό.

M.P. Δίμιτα παντελόνια τότε;

Γ.Κ. Όχι, από ύφασμα. Το '60 π' παντρεύκα ιγώ, του '58 μη ρούχα κανονικά.

M.P. Νωρίτερα που πήγες στο χωριό δεν είχαν δίμιτα;

Γ.Κ. Έπληναν κανένα κουστούμ' να το 'χνει για καλό κι του καθημερινό ριτσίνεις, τέτοια, σαν αντίσκοινα.

M.P. Αυτοί που είχαν σαλβάρες είχαν και πουκάμισο με φαρδύ μανίκι;

Γ.Κ. Ου ένας λέουνταν Αναστάης είχε κι φσιτανέλα, τέτοιου άσπρ' κι έμπηγε στου χουρό

M.P. Τα κοντοσάλβαρα τα θυμάσαι;

Γ.Κ. Δεν τα θυμάμει, όχι, όχι.

M.P. Κυλλότες;

Γ.Κ. Είχαν κάτ' κυλλότες καμπόσ'. Αυτοί που 'χαν πράματα αυτού.

M.P. Υφαντές ή από ύφασμα;

Γ.Κ. Κι υφαντές κι τς είχαν έτσ' ως ιδώια κάτ' ως ντ γκάλτσα.

M.P. Σε τι χρώματα ήταν αυτές;

Γ.Κ. Σι μαύρα, σκούρα.

M.P. Ταλαγάνια φόραγαν από πάνω;

Γ.Κ. Φόραγαν και ταλαγάνια. Ικείνα ήταν, βάσταγαν κρύου.

M.P. Τα είχαν για καλά τα ταλαγάνια ή έτσι για καθημερινά;

Γ.Κ. Τα είχαν για κάθε μέρα. Είχαν και ζωντανά.

M.P. Πώς ήταν τα ταλαγάνια;

Γ.Κ. Κουκούλα ιώ κι είχαν κι τράιου μέσα, έφτανε, όχι κάτου απ' του γόνατο.

M.P. Κάπες φορούσαν;

Γ.Κ. Κάπες φόραγαν καμπόσ'. Στα Σιρβιανά ήταν ου αδερφός τς πηθηράς μ' ήταν δίδυμα μη του Ντέμου, ου δάσκαλους κι έφτιαναν ικεί οι Σιργιανήτεις όλοι κάπεις κι έφτιασει κι αυτός.

M.P. Έφτιαχναν κι κοντοκάπια;

Γ.Κ. Σα γιλέκια; Έφτιαναν κι σα γιλέκια

M.P. Σκούφεις φορούσαν;

Γ.Κ. Φόραγαν σκούφεις, τέτοιες μαύρες.

M.P. Φορούσαν πλεχτές, υφαντές;

Γ.Κ. Κι πλεχτές, κι από ύφασμα κι έβαναν κι καπέλα.

M.P. Έφτιαχναν και αργαλείσεις;

Γ.Κ. Μπα, όχι, όχι ιδώ στο χωριό μας, όχι.

M.P. Ζωνάρια;

Γ.Κ. Ζουνάρια αυτοί οι ηλικιωμένοι είχαν.

M.P. Τι χρώματα ζωνάρια;

Γ.Κ. Άσπρα είχαν κι τα 'χαν ζουμένα ιδώ γύρα τα' μέσ'.

M.P. Τσουρέπια;

Γ.Κ. Ναι έπλεγαν οι γυναίκες κι στου λουλάκι, κι μαύρα, έκαναν.

M.P. Τσαρούχια τους θυμάσαι να φοράνε;

Γ.Κ. Θμήθα τσαρούχια φόραγαν κι οι κουπέλις αλλά ημείς δεν φουρέσαμεν.
M.P. Τους άντρες τους θυμάσαι με τσαρούχια;
Γ.Κ. Τς άντρες τς θυμάμει κι τς Τατσούσιους, τ' Γιώργου Βαγγέλη οι κουπέλις, ημείς κλείσταν ου πατέρας στ' Ρουμανία. Εν είχαμει μη τι α τα πάρουμει.
M.P. Μέχρι πότε φόρεσαν τσαρούχια;
Γ.Κ. Κόπκαν γλήρουρα κουντά. Μητά τουν πόλεμο.
M.P. Τι τσαρούχια είχαν;
Γ.Κ. Κόκκινα είχαν κι ιδώ μαύρ' η φούντα.
M.P. Είχαν και κουστούμι για καλό;
Γ.Κ. Είχαν. Οι νεότερ' είχαν.
M.P. Οι γαμπροί με κουστούμι;
Γ.Κ. Μη κουστούμ', μη κουστούμ', ναι.
M.P. Κι αυτό το ύφασμα για το κουστούμι;
Γ.Κ. Στα Γιάννινα, το αγόραζαν.
M.P. Στο χωριό υπήρχαν και ράφτες που έραβαν τα ρούχα;
Γ.Κ. Ήταν κι ένας που έραφτει.
M.P. Πως τον έλεγαν;
Γ.Κ. Ο Αντών' Χρήστου Κώστας έραφτει. Ήταν κι ένας στου Πητρουβούν' κι έδναν κι κεί για τα κουστούμια.
M.P. Τον θυμάσαι πως τον έλεγαν;
Γ.Κ. Δεν θυμάμει πως τον έλεγαν. Αν ξέρς που ήταν μια κουπέλα μούτα. Ου πατέρας τς αυτηής. Τώρα ήρθει ιδώ στα Γιάννινα κι κάθητει.
M.P. Τσαγκάρης υπήρχε στο χωριό;
Γ.Κ. Παπούτσια έφτινει ου Αλέξ' Παπαντώνς. Ναι, ήταν τσαγκάρς κι όποιους είχε έφτιανει. Όποιους δεν είχε, μη τα προυπόδια.
M.P. Οι γέροι τι φορούσαν; Πως διέφεραν οι νέοι από τους γέρους;
Γ.Κ. Οι άντρες σκούρα ρούχα. Όχι ανχτά, καλουκιρνά κι τέτοια.
M.P. Όταν χήρευε κάποιος άντρας έβαζε πένθος στο χέρι;
Γ.Κ. Τότι κείνα τα χρόνια έβαζαν, ναι. Τώρα σταμάτσαν. Όλα σκούρα τα είχαν αυτοίν αλλά έβαζαν οι άντρες άμα χάννταν η γυναίκα, είτε.. Το είχαν αυτό. Τώρα το σταμάτσαν.
M.P. Τώρα θα μου πεις λίγο για τις γυναίκες.
Γ.Κ. Βάζαμαν φανέλεις. Κρυώναμαν απ' τη φτην. Τ' φτιάναμαν μη τ' βηλόνα. Ημείς φτιάναμαν γιατί έκανε κρούου.
M.P. Με μανίκι ή χωρίς;
Γ.Κ. Όχι έτσ' ως ιδώ.
M.P. Βρακί φορούσαν;
Γ.Κ. Ημείς απού 'κει που 'ρθαμαν ήρθαμαν καλουντυμέν'. Κουντά π' αρχίνσκει η φασαρία μας έστειλναν απού τν Αμερική στάρια μη σακούλις κι τς σακούλις που ηταν του στάρ' έφτιασαν βρακιά όλις. Έλεγαν οι κουπέλις «ιδώ συ γράφτου» κι τα μάζουναν τα βρακιά απάν' κι ιδώ σι γράφτου έλεγαν. Γύρου του '40 θα ξικήνσαν κι έβαλαν. Ημείς έτσ' ήρθαμαν απ' τ' Ρουμανία. Είχαμαν τέτοια, είχαμαν βαλμένα.
M.P. Από πάνω τι είχαν, φούστες;
Γ.Κ. Έπαιρναν κι φουρέματα.
M.P. Τις φούστες τις έκαναν αργαλείσιες;
Γ.Κ. Αργαλείσιες, έφτιαναν κι μη τ' βηλόνα.
M.P. Οι πιο ηλικιωμένες τι φορούσαν;
Γ.Κ. Αργαλείσιες.
M.P. Τι χρώματα;

Γ.Κ. Σχεδόν σκούρα έφτιαναν οι γριές. Ημείς ιδώ οι νιώτρηεις τα βάρταμαν. Κόκκινες, ροζ.

Μ.Ρ. Εσεις οι νέες φτιάχνατε και υφαντά ή μόνο πλεχτά;

Γ.Κ. Όλο πλεχτά. Όχι.. Φτιάχναμαν κι ιδώ στον πάτω άλλο χρώμα και με μύτες.

Μ.Ρ. Ήταν ανοιχτή μπροστά η φούστα;

Γ.Κ. Ναι, τν είχαμαν ανχτή ιδώια. Τν είχαμαν ανχτή. Ιδώ είχει μηχανή η μάνα κι μας τ' γάζουνει κι τν έφτιανει μη το.

Μ.Ρ. Μετά πότε άρχισαν να αγοράζουν τα υφάσματα να κάνουν τα φουστάνια με ύφασμα;

Γ.Κ. Μητά που τς έφχαν οι αντάρτεις ιδώ κι συμουρφώθηκαν ου κόσμους. Οι Γερμανοί που έκαιγαν τα σπίτια. Τότι έστιλνε κι η Αμερική κατ' ρούχα θμάμει κι μας μέραζαν.

Μ.Ρ. Αυτά τα φουστάνια που έφτιαχναν μετά εδώ από τα Γιάννενα έπαιρναν ύφασμα;

Γ.Κ. Είχει ου Παπτοής. Είχει φέρ' υφάσματα πουλλά. Ιγώ του στηφανουσκεπάσμα απού ικει μ' του πήρει η μάνα μ'. Ήταν ένα γκρι μη λουλούδια.

Μ.Ρ. Τι υφάσματα ήταν αυτά;

Γ.Κ. Υφάσματα καλά ήταν ιδώ όπως τα 'πηρναν απού τα μαγαζιά. Ζουρζέτα, ήταν έτσ' σα μαλλιαρά, μάλλινα.

Μ.Ρ. Σε τι χρώματα τα παίρνατε;

Γ.Κ. Ιγώ άλλου δεν πήρα γιατί είχα πάρει. Είχα καμιά δηκαπενταριά όταν παντρεύκα.

Μ.Ρ. Πότε παντρεύτηκες;

Γ.Κ. Ιγώ παντρεύτκα τα Φώτα του '58.

Μ.Ρ. Κι είχες δεκαπέντε φουστάνια προίκα.

Γ.Κ. Μ' τα πήραν τ' αδέρφια μ'. Δούλευαν. Γκβάλαγαν λιθάρια, έφτιαχναν σπίτια, ου κόσμους τσάκισαν του κουρμί να πάρου φστάνια. Αλλά ποιος να 'χει πανιά να τλύξεις τα πιδιά. Που να το 'βρησκει η πηθηρά μου; Είχει φαμπλιά κι τς πέθανει ου άντρας τς νέους. Ιγώ είχα φστάνια.

Μ.Ρ. Τι χρώμα είχαν τα φουστάνια αυτά;

Γ.Κ. Πήρα δυο ζουρζέτες. Τη μια τν πήρα μπλε κι τ' μια ντ πήρα πράσιν'. Ουραίο πράσινο κι μπλέ πανοφόρ'. Έραφτει η αδηρφή μ' κουντά κι μου 'ραφει του πανοφόρ' κι τα φουρέματα.

Μ.Ρ. Αυτά που είχες για προίκα τι χρώματα τα είχες;

Γ.Κ. Κάθι ένα του χρώμα τ'. Ρόμπα έτσ' μη λουλούδια. Τότι που πήγα κι πήρα τα νυφικά ρούχα, πανουφόρ' κι φστάν' πήρα κι μια ρόμπα κι πήγα στ' Μπισνιέλα κουντά κι τ' φόρτουσα ζύλα.

Μ.Ρ. Έπαιρναν κι ανοιχτόχρωμα ρούχα ή ήταν όλα προς το σκούρο;

Γ.Κ. Ιδώ οι νέες έπηρναν λίγου ανχτό. Όχι προς το σκούρο, π' παντεύνναν. Ναι, έπηρναν.

Μ.Ρ. Από πάνω φόρεσες καθόλου σιγκούνι εσύ;

Γ.Κ. Ιγώ μο 'φτιασει ένα η μάνα μ' να πάου για ζύλα.

Μ.Ρ. Το ύφανε μόνη της;

Γ.Κ. Μόνη τς ύφαινε η μάνα μ' κι τς Λόπ' το 'χα αφήκει όταν ήρθα στα Γιάννενα. Είχει πράματα ικει η Λόπ' τότε.

Μ.Ρ. Τα 'χαν ασταρωμένα από μέσα αυτά;

Γ.Κ. Όχι αυτά, τα καλά τα σιγκούνια, αυτό να το γυρίσιν' έτσ' να μη τς σακατεύν'....

Μ.Ρ. Τα καλά τα αστάρωναν;

Γ.Κ. Τώρα που είδα ιγώ δεν θμήθκα ν' ασταρώσιν'.

Μ.Ρ. Γαϊτάνια τους έβαζαν;

Γ.Κ. Τς έφτιαναν καμπός'. Ημένα πανί τς έβαζει η μάνα μ'.

M.P. Έφτιαχναν και κοντοσέγκουνα;

Γ.Κ. Α, κοντοσέγκουνα, τα 'φτιαχναν. Ως ιδώια ια κι κούμπωναν ιδώια.

M.P. Στρόγγυλα στο λαιμό;

Γ.Κ. Στρόγγυλα, ναι, κι μη σούστες κάτ'.

M.P. Σιγκούνες είχαν μακριές μέχρι κάτω με μακρύ μανίκι;

Γ.Κ. Με μακρύ μανίκι, όχι τόσο να 'χουν. Δεν θμάμει

M.P. Τσουρέπια;

Γ.Κ. Έπλεγαν μη τς βέργεις. Έπλεγαν κι μαύρα για τς γιαγιάδες κι άσπρα τα 'βαφαν αλλά βάναμαν κι άσπρα ημείς οι κουπέλεις όταν βγαίναμαν στου χουρό.

M.P. Τους κάνατε και σχέδιο;

Γ.Κ. Όχι, δεν κάναμαν σχέδιο, όχι.

M.P. Τσαρούχια φόρεσαν οι γυναίκες;

Γ.Κ. Μπα, δεν είχαμαν. Τότι ικειά τα χρόνια που ήρθει η πείνα, τότι.

M.P. Στον πόλεμο δεν φορούσαν;

Γ.Κ. Τότι φόραγαν. Κουντά, δε...

M.P. Τι χρώματα τσαρούχια φόραγαν;

Γ.Κ. Κόκκινο κι φούντα μαύρ'.

M.P. Μαντίλι στο κεφάλι;

Γ.Κ. Μαντίλια έβαναν.

M.P. Σε τι ηλικία το έβαζαν;

Γ.Κ. Απού όταν γέννταν το 'βαζαν. Ημείς ήρθαμει απού τ' Ρουμανία πιάσκει ου πόλημους κι τα κρύα κι μητά μας πήρει η μάνα μ' να μη κρυώσουμε κι έμναν.

M.P. Τώρα ιδώ που είχα έρθ' του 'χα βγάλει του μαντίλι. Τώρα έχασα το σύντροφο δεν μ' αρέει να... Το ξανάβαλα.

M.P. Τα έβγαλαν πολλές γυναίκες τα μαντίλια. Όταν τα έβγαζαν κατακρίνονταν από τις άλλες;

Γ.Κ. Ωρε λέν' καμπόσ' αλλά όπως θέλν να κάνν'. Ιγώ δεν μπορώ κι τα 'βαλα.

M.P. Οι χήρες φορούσαν συνέχεια μαύρο μαντίλι;

Γ.Κ. Μαύρο μαντίλι κι μαύρα ρούχα. Κι οι ηλικιωμένες μαύρα

M.P. Τα ρούχα πότε τα άλλαξαν; Όταν ήρθαν στα Γιάννενα και έβαλαν τα ευρωπαϊκά;

Γ.Κ. Είχαν αρχίς' απ' του χωριό κι έραφτει μια κουπέλα τ' Δημπλίκα κι είχαμαν αρχίς' κι ικειί. Περίπου το '50, ναι. Κουντά ιγώ είχει πάν' η αδηρφή μ' ιδώ για μουδίστρα κι μας έραφτει κι ημάς. Έραφτει κι ξένα.

M.P. Ξεκίνησαν από το χωριό να αλλάζουν τα ρούχα. Εσύ πότε τα άλλαξες;

Γ.Κ. Όταν παντρεύκα έκανα τα καλά μ'. Είχα κόκκινα, βυσσινί...

M.P. Από τα ευρωπαϊκά ή τα παραδοσιακά του χωριού;

Γ.Κ. Α, όχι. Δεν είχα χουριάτκα κουντά. Παντρεύτκα κι τ' άλλαξα. Κι λίγου γρηγουρότητα. Μ' τα 'φτιανει η αδηρφή μ'.

M.P. Αυτά που πήρες προίκα δεν ήταν χωριάτικα;

Γ.Κ. Όχι δεν ήταν εγώ όλα ευρωπαϊκά τα 'φτιασα.

M.P. Μέχρι πότε φόρεσες χωριάτικα; Μέχρι το '55;

Γ.Κ. Μέχρι το '55 είχα ένα πράσινο μάλλινο που έφτιασα. Στείλαμει κι στου Ηλληνικό κι μας τα 'φτιασει Μητσουβίτκα. Ικεινού ήταν χουριάτκου. Ιδώ ήταν πράσινου κι ιδώ όπως τώρα που τς βλέπουμε στου χουρό.

M.P. Μετσοβίτικα τα λέγατε αυτά;

Γ.Κ. Μητσουβίτκα τα 'λέμαν αυτά.

M.P. Ε, τότε '55 με '58 τότε που παντρεύτηκες τα άλλαξες.

Γ.Κ. Ναι, τα άλλαξα, ναι.

M.P. Προπόδια φορούσαν στο χωριό;

Γ.Κ. Φτιάναμαν κι φορούσαμεν άμα ήταν τα παπούτσια τρύπια. Τα ‘χαμαν για δλειές.

M.P. Πως τα έφτιαχναν αυτά τα προπόδια;

Γ.Κ. Μη τ’ βηλόνα πλέμαν. Στου χουριό έφτιασα έχου δυο ζηυγάρια άμα πααίνου.

M.P. Έβαζαν και σαμπρέλα από κάτω για να πάνε για δουλειές;

Γ.Κ. Αχ, τι πάθαμαν τότε, όταν ήρθαν οι Γηρμανοί, δεν είχαμαν ημείς σαμπρέλα, οι άντρες δεν τς ήταν ιδώ έκουβει βηλέντζεις η μάνα μ’ κι μας έφτιανει ιδώ. Πάαιναμαν λίγου όσου να κρυφτούμει κάτ’ τρύπαει. Μητά π’ ξανάρθαν πάλι οι Γηρμανοί ου παππούς μ’ απ’ τουν πατέρα μ’ ιδώ στα Γιάννινα πήρε σαμπρέλα απ’ αυτουκίντου κι μας το ‘στλει κι τα’ φτιάσαμεν προυπόδια κι μας το ‘ραπει ου Βαγγέλη Καλουγιάννης μη τουν Αντών’ Παπαντών’ μη μύτεις ιδώ. Βγαίναμαν κι στου χουρό μη τούτα.

M.P. Προπόδια τα λέγατε κι αυτά με τις σαμπρέλες;

Γ.Κ. Προπόδια, προυπόδια. Που τα ηταν;

M.P. Οι γυναίκες φορούσαν ζώνη με τα χωριάτικα τα φουστάνια;

Γ.Κ. Μη τα χουριάτκα έζουναν πουδιά.

M.P. Θυμάσαι παλιά να φοράνε και αργαλείσια ποδιά;

Γ.Κ. Αργαλείσια ακούς δεν θυμάμει. Όταν ήρθαμει απ’ τ’ Ρουμανία ημείς μας έστλαν γράμμα στ’ Ρουμανία ξεκινάμαν να φέρουμει πουδιές απ’ τ’ Ρουμανία. Μας χάλασαν πολλές. Τ’ Μήτσ’ Αντών’ οι κουπέλις κι ήφηρει η μάνα μ’ κι γλέπου ιδώ π’ γίνεται οι χοροί γνωρίζω ποιες είνει απ’ τ’ Ρουμανία.

M.P. Αυτές οι γιαγιάδες που είχαν αργαλείσια φούστα φορούσαν με ύφασμα ποδιά; Δεν είχαν αργαλείσια;

Γ.Κ. Μπορεί να ειχει καμία αλλά από ύφασμα.

M.P. Την κεντούσαν;

Γ.Κ. Άμα ήταν μεσίδες εδώια λίγο.

M.P. Θυμάσαι να φοράνε ζουλέ;

Γ.Κ. Δεν του θυμάμει αυτό. Θα ηταν πιο παλιά.

M.P. Θα μου πεις και για τα παιδάκια, όταν γεννιόταν τι τα έκαναν;

Γ.Κ. Μη βάρησει ασραπή μηγάλ’. Είχαν αρχίς’ κι έρνταν στα Γιάννινα κι ιγώ έκατσα κεία θα του κάμου ιδώ είπα κι του πιδί ήταν μηγάλου πουλύ κι οι γυναίκες, η πηθηρά μ’ κεί του τράβσει, πουμπώθει κι μ’ πέθανει του πιδί. Ήταν πουλύ ψλό κι πουλύ παχύ. Κι κουντά άκανα του Χρήστο. Του Βασίλη ήρθα ιδώ στα Γιάννινα κι το ‘κανα. Δεν έβαλα γνώμ’ κουντά. Είδα που έκανα στ’ κουσή του Βασίλη, του Χρήστου τουν έκανα πάλι στου χουριό. Το ‘χα χαμένο. Έπηξα μη τα’ ζουή. Δεν είχαμει κιόλι.

M.P. Τι τους φορούσατε όταν γεννιόταν;

Γ.Κ. Είχα πάρ’ σπάργανα ιγώ και κανά δυο τρεις πάνεις κι τα είχα κηνητήσ’ αυτού.

M.P. Σπάργανα ήταν υφαντά; Σαμαροσκούτι;

Γ.Κ. Σαμαροσκούτ’ ε.

M.P. Αυτά τα αγόρασες;

Γ.Κ. Αυτά τα αγόρασα, ναι αλλά ήθελαν πανιά, κατριούνταν τα πιδιά, μας μούσκευαν ιδώια κι χάλασα φουστάνια.

M.P. Ρούχα τι βάζατε στα παιδιά;

Γ.Κ. Είχα φτιάσ’ κάτ’ πκαμσάκια ιγώ, φστανάκια. Έρνταν με ληχουνκό οι γυναίκες κι έφηρναν απού ένα φστανάκι. Δηλαδή ύφασμα κι τα ‘ραβει η Γιαννούλα κάτ’ τ’ Καλύβα. Μητά τα πιδιά π’ μηγάλουσαν λίγου πήγα κι τα σκάλισα τς Γιαννούλα κι μο’ ‘ραπει παντηλόνια τουν πιδιών. Τ’ Βασίλη κι τ’ Χρήστ’.

M.P. Πόσο χρονών ήταν που έβαλαν τα παντελόνια;

Γ.Κ. Ήταν πέντι χρουनों

M.P. Πότε γεννήθηκαν τα παιδιά σου;

Γ.Κ. Ο Βασίλης γεννήθηκε τς 5 Μάι του '60 και ο Χρήστος γίγκει ντ παραμουνή τ' Αϊ-Λιός του '62.

Μ.Ρ. Θυμάσαι παλιότερα τα παιδιά στην ηλικία σου πως ήταν ντυμένα τα αγόρια και πως τα κορίτσια;

Γ.Κ. Τα αγόρια κανά παντηλόν' σκέτου αυτού, καμιά μπλούζα, καζάκα τς έφτιανει η μάνα τς, όχι ποιος ξέρει τι;

Μ.Ρ. Ντυνόταν όπως οι άντρες; Είχαν ζωνάρια στη μέση;

Γ.Κ. Όχι ζουνάρια, λουρί. Λουρί έβαναν οι νιώτερ'.

Μ.Ρ. Είχαν κοντά παντελονάκια στην αρχή;

Γ.Κ. Ναι μο 'ραφει η Γιαννούλα στυν αρχή κουντά κι κουντά σιγά σιγά μου 'ραφει μακριά.

Μ.Ρ. Πόσο χρονών τα φόραγαν τα μακριά;

Γ.Κ. Κι δέκα χρονών. Κουντά μο' 'ραφει η μάνα αλλά πιάσκει η πείνα κι ντ μπουύλσει τ' μηχανή κι έκληγει όσο π' πέθανει. Κι ιδώ στου Κουτσλιώ ντ μπουύλσει κι πέραγει πέρα, έβληπει του σπít' κι έκληγει. Ναι, είχαν έρθ' στου χουριό Singer κειά τα χρόνια κι πήραν η μάνα μ', η Ασπασία τ' Μασαλά, η Κωσταντέσια τ' Μασαλά απάν', η Γληγόρενα κι η Κώστα Γιωργούλενα. Κι απ' όλεις η μάνα μ' έμαθει να ράφτ' κι η Κωσταντέσια. Οι άλλεις δεν μπόρησαν να μάθνει. Κουντά έφτιανει τα χίλια παντηλόνια. Έκουβει εφημερίδεις κειά που ειχει κι τα κρέμαγει έτσια στου τοίχου κι κουντά έπηρνει πατρόν μοναχή τς.

Μ.Ρ. Τους φτιάχνατε και τσουρέπια στα παιδάκια;

Γ.Κ. Φτιάναμαν.

Μ.Ρ. Τι χρώματα στα αγόρια;

Γ.Κ. Στ' αγόρια ό,τ' χρώμα να ηταν. Τα βάφταμαν κιόλι. Ήταν στου γυμνάσιου ου Αχιλλέας κι κίνσει να 'ρθ' κι μέσα τα χιόνια παγουμένος.

Μ.Ρ. Τα κοριτσάκια φόραγαν τα χωριάτικα τα φουστάνια από μικρές;

Γ.Κ. Φόραγαν, ναι, φόραγαν. Κι μαντίλια φόραγαν για κρύου.

Μ.Ρ. Απ' όταν ήταν δυο τρια χρονών τους φόραγαν το χωριάτικο το φουστάνι;

Γ.Κ. Αυτό κι έφτιαναν λίγου έτσ' μη πιέτεις. Άμα έφτιανει η μάνα μ' καμιανής τς έφτιανει μη πιέτεις.

Μ.Ρ. Ωραία, αυτά κυρά Γιαννούλα μου. σε ευχαριστώ πάρα πολύ.

Γ.Κ. Αυτά είν' τα νέα μας.

12^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ - ΡΑΠΤΗ

M.P. Να μου πεις πρώτα πότε είσαι γεννημένη

A.P. Γιώ είμαι του '40.

M.P. Γεννήθηκες στο χωριό θεία;

A.P. Γιώ γεννήθηκα στν Άρτα κι μ' ήφηρει ηφτά χρουनों στου χουριό η μάνα μ'. Αλλά ικει κουντά ήμαν στου χουριό.

M.P. Μέχρι πότε έμεινες στο χωριό;

A.P. Μέχρι τώραία. Στου χουριό έμησκα πάντα στου χωριό. Κουντά αρραβουνιάσγκα, παντρεύκα, κι παντρημέν' πάαινα στου χουριό συνέχεια.

M.P. Πότε παντρεύτηκες;

A.P. Παντρεύκα του '62. Κάτσαμαν ηφτά χρόνια στου χουριό μέχρι να πάν' ου Δημήτρς στου σχουλείο, έκατσα μη τ' γιαγιά μ' ικει, μη τα πρόβατα, μη τα κήπια μας ικει κι μητά όταν αρχίνσκι κι πήγει στου σχουλείο τότε ήρθα ιδώ.

M.P. Εσύ ύφαινες από μικρή. Πόσο χροनों ξεκίνησες να υφάινεις;

A.P. Απού τα 12 γιατί ήταν η βάβου μ' υφάντρα. Μίνια ήταν η βάβου μ' στου χουριό. Ίδιαζει ουλνών τα βλάρια, τς βόηθαει, τς τα μίτουνει, τς τα 'φτιανει κι απού κει ξικήνσα. Η Μαστοράκου. Κι έτσια λέου τώρα. Μου βρεις ηπάγγηγμα γιγιά να μη ξηγουφιάης τς έλγηα ιδώ π' κάθουμαν κουντά. Ιδώ κουντά ύφανα πάρα πουλλά Μαρία μ'. Να ξικιήσου απού τα πρόβατα πως τα κουρεύαμαν;

M.P. Ναι, ξεκίνα, πες μου πως παίρνατε το μαλλί.

A.P. Τον Ιούνιο πο' 'ρνταν η ζέστα αρχέναμαν κι κουρεύαμαν τα πρόβατα. Πρώτα τα κουλουκρίζαμαν. Πέραμαν τα' απού κάτ' τα ληπτά, κουντά τα κουρεύαμαν γυμνά.

M.P. Για τι τα χρησιμοποιούσατε τα από κάτω και για τι τα από πάνω;

A.P. Τα κουντά τα κάναμαν τσουρέπια που ήταν κουντότηρα. Τα μηγάλα τα κάναμαν φλουκουτές, μαξιλάρια. Μητά βάναμαν του καζάν', τα πλέναμαν, τα γραίναμαν κι είχαμαν λανάρια, αν έχεις υπάνην σου; Δεν είχαμαν μηχανές. Είχαμαν τα λανάρια. Τα λαναρίζαμαν τα φτιάναμαν τλούπεις, τα γνέθαμαν, τα βάφαμαν κι φτιάναμαν τουν αργαλειό κουντά. Πρώτα τα γνέθαμαν, μητά τα μαζεύαμαν στα πουδάρια. Στου πόδ'. Που θα τ' βρίσκαμαν τν ανέμ'. Δεν είχαμαν. Τώρα είχαμαν ανέμ' ιδώ παντρημέν'. Στα πουδάρια. Τα βάφταμαν κι ξικηνάμαν του φτό.

M.P. Στο βάψιμο χρησιμοποιούσατε φυτικές βαφές;

A.P. Είχαμε φυτικές, το ρυζάρι κι την καργιά.

M.P. Το ριζάρι τι χρώμα έβγαζε;

A.P. Ένα ροζέ, ένα απαλό.

M.P. Κι η καρυδιά το καφέ;

A.P. Η καργιά ένα πιο σκούρο πώς να σ' πω, πως είνει του βελανίδ'. Κουντά που 'ρθαμαν στα Γιάννινα παίραμαν βηλανίδ', κι μη τσόφλια απού κρυμμύδια. Τα φυσικά ήταν αυτά τα τρία. Κουντά που 'ρθαμαν στα Γιάννινα π' θέλαμαν του βηλανίδ' γιατί ήταν αθάνατου αυτό, δεν έβγαζει, του βηλανίδ' κι άλλεις βαφές, κόκκιν', ροζ, ό,τ' θέλαμαν.

M.P. Εσύ ύφανες σε αργαλειό με δυο πατήθρες;

A.P. Μη δυο

M.P. Δεν έχεις υφάνει καθόλου δίμιτα υφάσματα;

A.P. Όχι, όχι. Μη πατήθρες κανουνικά, μη τα φτα π' σου ειπα, μη τα μτάρια, τη τς σαΐτεις, μη τέτοια. Του παλιού κηρού ημείς. Δεν είχαμαν ούτι...Ιγώ δίμιτα δυο σπάργανα φτιάσαμαν τ' πιδιού τ' αδηρφού μ', τ' Χαριλάκη του πρώτου π' γίγκει κι μια βάβου ικει έβαλει κι τράιου μέσα.

M.P. Η γιαγιά σου ύφαινε δίμιτα;

A.M. Η γιαγιά μου ύφαινε δίμιτα, ύφαινε τέτοιους σάκους, μηγάλους, σακιά να στου ειτώ έτς'. Ύφηνει σακιά η βάβου μ'. Ύφαιναν αυτοί, ναι. Κουντά ημείς ηξηλιχτήκαμαν, κουντά. Τράμαν του καλύτηρου.

M.P. Τράγια έφτιαχνες;

A.P. Όχι. Η μάνα μ' είχει φτιαγμένα. Ιγώ όχι δεν ύφανα τράϊα γιατί κουντά σ' λέου δεν τα θέλαμαν τα τράϊα. Αφού ήταν λίγου καλύτηρ' η ζουή αρχίσαμεν του καλύτηρου, ναι. Τα βάφαμαν, μητά, μητά αρχέναμαν.

M.P. Το ίδιασμα που το κάνατε; Κάτω στο χόμα ή στον τοίχο;

A.P. Στουν τοίχο. Ιδώια είχει η βάβου μ' απού κεία κανουνσμένου δυο παλούκια παραπάν', δυο παρακάτ' κι είχει αυτή τ' σανίδα π' σ' λέου, την ιδιάστρα. Μ' αυτή κουντά ιδιάζαμαν. Μ' άρειει πάρα πουλύ. Ας ζαλίζουμαν. Φάπα, φούπα ίδιαζα συνεχεία. Μητά του ίδιαζμα του μαζώναμαν πως μαζώνουμει θλιές να μη μας τλυχτεί, του πααίναμαν κουντά να του μαζέψουμει μη τα αντιά. Περάμαν τ' μια τη ...όπως το 'χαμαν διπλό ιδώια απ' τ' αντι μέσα, του βάναμαν σι δυο φούρκεις, ένα σκαμνί απού κι κάθονταν η μια η γυναίκα κι η άλλη απού δω. Αν ήταν άλλη γυναίκα να του κρατήσ' καλά, αλλιώς είχαμαν μια πιρουστιά κι μια πέτρα αχπάν κι να πααίν' σιγά-σιγά σιγά να του μαζεύουμει στ' αντι. Κι μητά του κρημάμαν στουν αργαλειό απού πάν' έτσια κι αρχέναμαν κι του μτόναμαν.

M.P. Στο μίτωμα έπρεπε να είναι δυο;

A.P. Δυο, ναι. Η μια να δίν' η άλλη να παίρν'.

M.P. Είχατε την κονταρίτσα; Με τι το τραβάγατε;

A.P. Όχι, μη του χέρ, μη του χέρ'. Ημείς δεν είχαμαν. Μητά του βλάρ' του βάναμαν κατευθείαν στ' αντι του μπρουστά, του δέναμαν κόμπους πέρα - πέρα κι αρχίναει του ύφαμα κουντά μη τς σαΐτεις.

M.P. Τι πρώτη ύλη είχατε; Είχατε το μαλλί το πρόβειο. Με βαμπάκι κάνατε μαλλινοσέντονα;

A.P. Όχι όταν ήρθαμαν ιδώ φτιάσαμεν μαλλινοσέντουνα. Κι τα πρώτα τα κάναμαν μη τα μαλλιά τα δκά μας.

M.P. Αυτά τα κάνατε σε μηχανές έξω;

A.P. Σι ηργουστάσια. Δεν κάναμαν μαλλινοσέντουνα.

M.P. Λινάρι, ξύλινο;

A.P. Α, όχι. Είχει μια κουπέλα αργαλειό μουνόν στου χουριό κι μας έκανε τα μαλλινοσέντουνα τα σκέτα.

M.P. Η Βασίλω του Καραβασίλη τα έκανε;

A.P. Αυτές κι κάτ' άλλεις τ' Μήτσ' Αντών'. Αυτές είχαν αργαλειό πρώτα κι έκαναν τα μαλλινοσέντονα, τα σκέτα. Τα άλλα κουντά μη τα σχεδιάκια ιδώ τα κάναμαν στα Γιάννινα.

M.P. Σαμαροσκούτι έκανες;

A.P. Πρωτού έκαναν οι βάβεις γληγουρότητα. Το ειχα κι του πέταζα υπέρσ'.

M.P. Εσύ έκανες χειραμίσια ατάιστα;

A.P. Χειράμια ατάιστα και κιλιμωτά.

M.P. Μάλλινα του νερού έκανες;

A.P. Ναι, κουβέρτες του νερού, κουρέλια, φλουκάτεις, μαξιλάρια μάλλινα κνητημένα. Απ' όλα κάναμαν απ' αυτά. Κι σκέτεις φλουκάτεις, στρώσεις, διαδρόμους, μπάντεις, χειράμια πρώτα απ' όλα που κάναμαν σκέτα κι κουντά τα μπαχτά. Τα σκήτα τα 'χαμαν για καθημηρνά, τα μπαχτά τα 'χαμαν για καλύτηρα.

M.P. Μπαχτά ποια λες;

A.P. Τα κιλιμωτα να καταλάβς. Πάηνει διπλό του γνέμα.

M.P. Μπουχαροποδιές κάνατε;

A.P. Ιγώ έκανα. Όχι μάλλινες όμως, κένταγα. Δηλαδή ήμαν στν Άρτα Μαρί και κει έκαναν πάρα πουλλά αυτές κι υφαντά καιΑπού κει ξικήνσα κι απού τ' βάβου αλλά αυτές κάναμαν μπουχαροπόδιες, έκανα κρηβατόγυρο.

M.P. Χειραμίσια για τα μπάσια μαυροκόκκινα έκανες

A.P. Ναι, χειραμίσια λέμαν τα μουνά κι τ' άλλα πάλι για τα μπάσια διπλά, μη διπλό, ναι, στρώσεις, διαδρόμους, τα πάντα, ναι.

M.P. Για τα επαγγέλματα κάνατε τσαντίλες, δισάκια, τρουβάδες, σακιά;

A.P. Τρουβάδες κάναμαν κι πουλύ ουραίους. Τς πέταξα.

M.P. Τι χρώμα τους κάνατε τους τρουβάδες;

A.P. Έτσ' πουλύχρουμεις. Οι θκοί σας πέρα, η μάνα σ' τς έκαναν καρώ.

M.P. Τσαντίλες κάνατε;

A.P. Όχι. Η τσαντίλα ήθηλει να 'νει φακιόλι π' λέμαν ημείς. Άσπρο πανί γιατί του μάλλινο βγάζ' τρίχα.

M.P. Κάπες έκανες θεία;

A.P. Όχι, δεν έκανα. Η βάβου μ' έκανει.

M.P. Τώρα θέλω να μου πεις λίγο για τα ρούχα που φορούσαν. Εσύ δεν ύφανες δίμιτα υφάσματα.

A.P. Όχι. Μέχρι η μάνα μου έβαλε, φούστες δίμιτες αυτές που λες εσύ. Έβαλει τότε, μέχρι το '58 χάθει η μάνα μ' . Μέχρι τότε έβαναν. Κουντά ημείς, δεν...

M.P. Να αρχίσουμε από τους άντρες;

A.P. Οι άντρες είχαν φανέλα μάλλινη. Από τα πρόβατα. Κι η πηθηρά μ' μέχρι τώρα π' πέθανει. Μάλλινες τς είχα τς βάβου. Δεν ήθηλει τς άλλεις.

M.P. Οι ανδρικές φανέλες ήταν με μανίκι ή αμάνικες;

A.P. Μη μανίκι γιατί οι άντρες Μαρία μ' δούλευαν όξου κι κρύουναν. Πάντα έπηναν πνημονία οι άντρες κει π' δούλησαν. Κι έβαναν φανέλες μάλλινεις.

M.P. Βρακί φορούσαν;

A.P. Βρακιά φόραγαν, αλλά μάλλινα δεν του πιστεύου να φόραγαν. Φόραγαν , πως τα λένει, σαν κυλλότεις τα 'ληγαν τότε. Μακριά. Κιο κι τώρα ου πηθηρός μ' τέτοια φόραγει.

M.P. Τα έραβαν σε ράφτη αυτά ή τα έκαναν μόνοι τους;

A.P. Ιγώ τα' πεθερού μ' έτμα τα έπηννα τώρα τελευταία. Αυτοί αν τα 'ραβαν δεν ξέρου. Ήταν ραφτάδες στο χωριό, τώρα δεν ξέρου Μαρία μ'.

M.P. Τώρα θα ήθελα να μου πεις πως ήταν ντυμένοι οι άντρες οι μεγαλύτεροι και πως αυτοί της ηλικίας σου;

A.P. Φορούσαν τη φανέλα τη μάλλινη. Φορούσαν το πουκάμισο

M.P. Πουκάμισο φορούσαν με γιακά;

A.P. Με γιακά πουκάμισο. Όχι, και τέτοιο παπαδίστικο π' λέμει. Παπαδίστικο κι έβαναν κι γιλέκο.

M.P. Το πουκάμισο τι χρώμα είχε;

A.P. Το πουκάμισο, παλιακά. Όχι άσπρα κι τέτοια. Σκουρόχρωμα. Κι έβαναν κι γιλέκο.

M.P. Υφαντό γιλέκο ή από ύφασμα;

A.P. Τώρα για κάθε μέρα, καζάκα π' λέμαν ημείς, έβαναν πληχτό. Για καλό έβαναν ύφασμα. Μη αστάρ', μη τ' θλιά ιδώ πίσω. Ίδιο μη το κουστούμ' αλλά για κάθε μέρα είχαν αυτά π' τς πλέμαν.

M.P. Άλλο τι φόραγαν;

A.P. Ιγώ απ' όταν θμήθκα, ου Αναστάης ιδώ στο χουριό φόραει φστανέλα κι αυτό σα κυλλότα π' σ' λέου κάτ'. Τς γιουρτές, σαν του πανγύρ', του Ευαγγελισμού τον έντυναν τουν παππού κι τουν έπηνναν απάν'. Αυτό θμάμει μη τέτοιου φτο.

M.P. Από παντελόνια τι φόραγαν οι άντρες;

A.P. Ίσια παντηλόνια κι στον πάτου μη ριβέρ. Να καταβάβς ιδώια στον πάτου δεν το ‘ταν σκέτου. Το ηταν έτσια, πόστα. Κι ακόμα θα ‘νει κι τώρα.

M.P. Φορούσαν κυλλότες;

A.P. Παλιότερα φορούσαν Μαρία. Θμήθκα κάτ’ γηρόντς ιγώ πουλύ παλιά.

M.P. Υφαντές κυλλότες φορούσαν ή με ύφασμα;

A.P. Αυτοί πρέπ’ να φορούσαν υφαντές. Όχι, τράιες όμως. Από μαλλί. Σαν καφέ πιο πολύ. Αυτά θμάμει ιγώ Μαρία μ’.

M.P. Οι άντρες πάνω από τα παντελόνια φορούσαν σακάκι;

A.P. Σακάκια φορούσαν, ναι. Σακάκια κανουνικά. Πανοφόρια, τέτοια φορούσαν, ναι. Δεν θμάμει για υφαντά, για τέτοια.

M.P. Τα αγόραζαν στο εμπόριο; Τα έραβαν στο ράφτη;

A.P. Ράφτ’ στου χουριό είχαμαν τουν μάρμπα Κώστα, τουν πατέρα τς Ευγηνίας κι είχαμαν κι άλλουν ένα παλιότηρα τς Καλύβου ήταν απάν’ απού τς Δησπαιούς. Κι ικείνους ήταν ράφτς πο’ ραβει. Νομίζου έραβει κι ου πατέρας τς Καλύβου. Παλιά πρέπ’ να ραβει κι αυτός γι’ αυτό έραβει κι η Γιαννούλα μητά. Κι η βάβου μ’ είχει κι μηχανή, είχει κι αργαλειό κι γι’ αυτό κουντά ντ πήρει η θειάκου μ’ η Κούλα η μάνα τ’ Γιάνν’ τ’ μηχανή κι έραβει αυτή κουντά. Κουντά μ’ τα ‘δουκαν ημένα προικιά. Κι μηχανή κι αργαλειό, να υφαίνς μο’ ληγαν.

M.P. Θυμάσαι να φοράνε σαλβάρες;

A.P. Όχι. Δεν θμήθκα γιατί ιγώ αφού ήρθα ηφτά χρουνών είχει πηράσ’ αυτήν η πηριούδους.

M.P. Φορούσαν παπούτσια;

A.P. Παπούτσια απού τουν τσαγκέρ’ μη πρόκεις απού κάτ’. Κράπ’ κρούπ’.

M.P. Είχαν και σίδερο μπροστά – πίσω;

A.P. Ναι. Κι τσαρούχια. Θμάμει κι μη τσαρούχια τς πιο παλιούς. Τα θμάμει, ναι.

M.P. Τι χρώμα είχαν;

A.P. Μαύρα τσαρούχια. Κι τα παπούτσια ήταν ου πατέρας τς Δημητρούλας, ου Αλέξ’ Παπαντώνς τσαγκάρς κι έφτιανει πουλύ καλά παπούτσια.

M.P. Τσουρέπια οι άντρες;

A.P. Μαύρα, τα πλέμαν. Μαύρα κι λουλακί μη το λουλάκι. Μέχρι τώρα θμήθκα. Μέχρι τώρα π’ πέθαναν.

M.P. Είχαν και ρολόι;

A.P. Α, βέβαια. Ου παππούς το ‘δουκει τ’ Δημητράκη. Όταν πέθανει, πρωτού πηθάν’ πάηνει φαντάρους, το ‘δουκει

M.P. Τώρα θέλω να μου πεις για τις γυναίκες

A.P. Απού μέσα μάλλινες κι αυτές, φανέλες μάλλινες, το πουκάμισο. Πανί άσπρο, μπλε, αναλόγως τν ηλικία πο’ ειχαν. Κι απ’ όζω έβαναν φούστα, η πηθηράμ’ μέχρι τώρα σ’ λέου δίμτ’. Τέτοια, υφαντή. Κι φουρέματα χουριάτκα.

M.P. Εκτός από δίμιτες έκαναν και πλεχτές;

A.P. Κάναμαν κι πλεχτές. Ναι, ναι. Έβαναν μέχρι τώρα.

M.P. Σε τι χρώματα τις κάνατε;

A.P. Κόκκινες, μπλε, ροζ. Αναλόγως τν ηλικία, κάναμαν κι τ’ φούστα. Οι βάβεις έβαναν πιο πουλύ γαλάζιες. Στο λουλάκι αυτές.

M.P. Πλεχτές και οι βάβες;

A.P. Ναι και οι βάβες πλεχτές.

M.P. Είχαν κανένα σχέδιο ή σκέτες;

A.P. Σκέτες.

M.P. Η φούστα αμάνικη;

A.P. Οι πιο ηλικιωμένες είχαν κι μανίκι. Όχι μάλλινο, πάνινο. Γιατί η φούστα η δίμτ’ παράδειγμα είχει του κουρμάκι ιδώ. Το μανίκι τώρα δεν ξέρου τς σακάτεησαν κι

έβαναν πάνινου. Παλιότρηρα δεν ξέρου αν είχαν τέτοιου μανίκι. Κι απού πάν' του φόρημα του χουριάτκου κι απού πάν' έβαναν μια κουντουσέγκνα π' τ' λέμαν.

M.P. Θα μου πεις για το φουστάνι; Τι χρώματα είχαν;

A.P. Πιο πολύ Μαρία μ' σκούρα. Οι βάβεις μαύρου, οι άλλεις μπλε, οι άλλεις πράσινο κυπαρρισί, άλλη έβανει καφέ, αυτό, άλλη έβανει ικάι. Αναλόγως τα χρώματα, την ηλικία η κάθε μια γυναίκα.

M.P. Πως το έραβαν;

A.P. Το χωριάτκου, αυτά π' βάννει στου χορευτικό. Οι νιότηρες τα 'λεγαν Μητσοβίτκα. Αυτά που 'νει μη ντ γκαρδούλα ιδώ κι οι γριές κουμπουμένα.

M.P. Το κεντούσαν μπροστά στο στήθος το φουστάνι;

A.P. Το φουστάν' το κηντούσαν στις νύφεις. Ναι, όταν θα γέννοσαν νύφ' θα σο' 'φτιαναν κι του φόρεμα κι κουντά θα το 'βανεις είτε στο χουρό. Δεν το χάλαγεις. Θα το 'χεις.

M.P. Θυμάσαι να φοράνε το ζουλέ; Ένα κομμάτι εδώ μπροστά που ήταν από το ίδιο το φουστάνι.

A.P. Όχι ιγώ δεν του θυμάμει αυτό. Ιγώ θυμάμει τς πουδιές μωναχά κι έφτιασα κι ιγώ. Πουδιές μη φασούλι που έφτιανει ιδώ η θειάκου μ' η μάνα τ' Γιάνν' μ' έμαθει. Παράδειγμα αν είχεις μπλε ρουά φόρημα θα σο' βανει ροζ πουδιά. Αν είχεις κυπαρισσί θα σο' 'βανει σχιέλ απαλό, αεροπορί πουδιά. Τα σχεδιάζαν μη τα χρώματα η θειά μ' ιδώ. Έκανει ουραίου φασούλι ιδώ κι στουν πάτου.

M.P. Το ύφασμα για τα φουστάνια τι ύφασμα ήταν;

A.P. Ζουρζέτα. Ζουρζέτα λέουνταν του ένα κι τ' άλλου μάλλινο. Μαλλινακι φιλό, όχι του χουντρό. Δυο υφάσματα αλλά πιο πουλύ η ζουρζέτα πήγηνει. Ήταν έτσ' πιο ιπίσημο.

M.P. Τις ποδιές τις κεντούσαν;

A.P. Στο χωριό μας όχι. Ιδώ νομίζω στα Κτσανοχώρια τς κηντούσαν. Σκέτεις τς έκαναν, αυτού του φασουλάκι κάτου ιδώ μη του φρούτου κι απάν' ιδώ.

M.P. Ζώνη φορούσαν στη μέση;

A.P. Ζών' δεν θυμάμει ιδώ. Μ' φαίνητει πως έβαναν τότε οι νύφεις ένα ιδώ π' κούμπουνει, έτσ' πο' πιανει μη μια θλιά ιδώ μπρουστά. Κι έβαναν κι άσπρα τσουρέπια. Πληχτά μη τς βέργεις κι κηντίδια. Απάν' ιδώ κι κάτ' στις φτέρεις. Φαίννταν οι φτέρεις κάτ' κηνητημένα. Κηνητημένες. Κόκκινο, πράσινο, κι απάν' ιδώ στη γάμπα κηνητμένου γύρου γύρου κι τ' αλλόασπρο.

M.P. Από πάνω φορούσαν το σιγκούνι. Το σιγκούνι το θυμάσαι;

A.P. Κιο έραψα νιόνφ'.

M.P. Δίμιτο ήταν αυτό το ύφασμα. Το αγόραζαν αυτό το ύφασμα;

A.P. Το ύφαιναν.

M.P. Ποιος το ύφαινε; Εσύ δεν θυμάσαι να υφάινουν.

A.P. Ήταν αυτός ο παππούς πάν' ιδώ. Ήταν δυο που 'χαν αργαλειοί δυο παππούδεις. Ου πάπς ου Παπαγάκης τς θεία Αυγένω. Ύφηνει κι τέτοια, σακιά μηγάλα. Αυτοί οι παππούδες ύφαιναν.

M.P. Αυτοί οι παππούδες ύφαιναν τα δίμιτα και προμήθευαν τα υφάσματα για τα σιγκούνια για όλο το χωριό. Ο Παπαγάκης και ποιος άλλος;

A.P. Δεν τουν ξέρς. Ήταν πιο παλιός αυτός. Απού τς Δεσπαίους ήταν. Πως τον έλεγαν; Γιάνν' τουν έλεγαν; Δεν θυμάμει καλά. Ήταν δυο τρεις παππούδεις που ύφηναν κι έραβαν. Έραβαν αυτά τα παλιακά.

M.P. Έραβαν και τα σιγκούνια;

A.P. Έραβαν τα σιγκούνια αυτοί, ναι. Κουντά τώρα στου τέλος πέθαναν οι παππούδεις κι ιγώ πήγα το σιγκούν' κι το 'φτιασα στου Μχαλίτσ'. Μια θειά μ' πήγα πίσου κι μ' το 'ραψει.

M.P. Το σιγκούνι μέχρι πότε το φόρεσαν; Εσύ πήρες σαν νύφη σιγκούνι.

A.P. Ιγώ πήρα προίκα αλλά δεν του φόρησα να πάνου στο χορό. Το ‘χα να πάνου για ξύλα κάτ’ στ’ Ντριάνεβα.

M.P. Πότε παντεύτηκες μου είπες;

A.P. Το ‘62

M.P. Οι γιαγιάδες φορούσαν και το ‘62;

A.P. Ναι, φορούσαν

M.P. Οι νεότερες τα έβγαλαν. Πότε τα έβγαλαν;

A.P. Γύρα του ‘50 πρέπ’ να τα ‘βγαλαν τότε. Οι άλλεις γληγουρότητα τα φορούσαν.

M.P. Το σιγκούνι είχε και γαϊτάνια;

A.P. Ναι είχε ουραίου κηντισμένου μπρουστά κάτ’ κάτ’.

M.P. Τι χρώματα;

A.P. Όπου τα ‘χνει οι κουπέλεις ιδώ στου χουρευτικό. Του σιγκούν’ μαύρου κι γαϊτάνια βυσσινί, τα κηντούσαν αυτά.

M.P. Είχαν και κοντοσέγκουνα;

A.P. Ε, αυτό από μέσα. Αυτό λέμε κοντοσέγκουνα. Το ‘βαναν κι είχε κι αυτό κηντήδια ιδώ. Αλλά ήταν έτσ’, όπ.

M.P. Ερχόταν στρογγυλεμένο κάτω;

A.P. Ε, πως ντέντει ησείς κάτ’ μπλουζίτσεις στρογγυλές ακριβώς έτσ’.

M.P. Κούμπωνε το κοντοσέγκουνο μπροστά;

A.P. Κούμπωνε, ναι.

M.P. Και το κόψιμο στο λαιμό πως ήταν;

A.P. Ήταν σα λουξό.

M.P. Τσαρούχια;

A.P. Τσαρούχια οι νύφεις έβαναν κόκκινα. Οι μεγαλύτηρες έβαναν μαύρα. Ναι, αυτά θμήθκα ιγώ.

M.P. Σε τι ηλικία τα άλλαζαν οι γυναίκες τα ρούχα και φόραγαν μαύρα;

A.P. Φόραγαν Μαρία μ’ μαύρα γιατί ήταν πένθημες οι πιο πουλές κι φόραγαν μαύρα. Η μάνα μ’ χάθκει 52 χρουνών κι έληγαν ήταν γριά γιατί είχε πηθάν’ ου αδηρφός τς. Κατάλαβεις. Γι’ αυτό φουρούσαν μαύρα οι γυναίκες. Ινώ τώρα αργότητα τα ‘βγαλαν. Τότι τρία χρόνια πέθηνε ένας αδηρφός τς τα ‘βαναν. Πέντι χρόνια. Αι κουντά πέθηνει άλλους δεν προλάβηναν να τα βγάλν’. Γι’ αυτό είχαν μαύρα συνήθως. Είχανει απού πεντ’ – έξ’ πιδιά ου καθένας. Ήταν πουλλοίς ου κόσμους.

M.P. Φορούσαν και παπούτσια λαστιχένια οι γυναίκες;

A.P. Προυπόδια, ναι, ναι.

M.P. Πότε τα έφτιαχναν αυτά; Πότε τα θυμάσαι;

A.P. Αυτά μέχρι τώρα δώθει τα βάναμαν τα προυπόδια. Έβαλα κι ιγώ τέτοια.

M.P. Αυτά τα έβαζαν για δουλειές;

A.P. Για δουλειές, να ‘νει ηλαφριά. Ναι, έφτιαναν, τα ‘πληγαν μη τα’ βηλόνα κι τα κόλλαγαν μη τη φτη. Τα ‘ραβαν, όχι τα κόλλαγαν.

M.P. Από κάτω είχαν σαμπρέλα κι από πάνω;

A.P. Είχαν του πάνινο αυτό. Του πλεχτό. Πληχτό, όχι υφαντό.

M.P. Κανένα κόσμημα φορούσαν οι νύφες;

A.P. Οι νύφες είχαν του πατατίφ’. Είχα ιγώ του πατατίφ’ τώρα π’ θα γέννουμαν νύφ’, το ‘φηρνει ου γαμπρός. Τ’ χρόν’ π’ παντρεύουσαν ισύ, το ‘πηρνει η άλλη η νύφ’. Εν είχαν να πάρνει. Τ’ βέρα τ’ ν’ έπηρνει η άλλη. Λίγεις ήταν που ‘χανει κι θμάμει τ’ μακαρίτσα τ’ μάνα μη μηνταγιόν το ‘ληγαν μη τρία αυτά κάτ’ κρέμταν. Το ‘χει σι μια φουτουγραφία. Δεν είχαν ου κόσμους Μαρία.

M.P. Εσύ όταν παντρεύτηκες έβαλες πατατίφ’;

A.P. Όχι, ιγώ σταυρό.

M.P. Κάποιες γιαγιάδες τα φοράνε ακόμα τα χωριάτικα φουστάνια. Κάποιες τα έβγαλαν. Πότε τα έβγαλαν;

A.P. Όταν ήρθαν ιδώ στα Γιάννινα.απού το '60 κι δώθει αρχίνσκει κι τα 'βγαλει μια μια κουντά σιγά σιγά. Απού έρνταν στα Γιάννινα; Κι έληγει ισύ τι του θέλεις του χουριάτκου του φόρημα; Βγάλτου. Το 'βγαζει. Άιντι, έραβει ένα απλό φόρημα.

M.P. Το μαντήλι; Τι μαντήλι φορούσαν;

A.P. Οι χήρες έβαναν τς χήρας το μαντίλι μαύρου. Οι άλλεις φορούσαν μη λουλούδ'. Κατσάνκου του λέμαν. Κατσάνκου, ναι, που 'χει λουλούδ' ιδώ πίσου.

M.P. Πώς το έδεσαν;

A.P. Κι στου πλάι, κι πίσου. Έτσ' φιόγκου ιδώ πίσου. Όπους τς πάηνει τς κάθε μιανής. Ουραίοις φαίννταν κι μη τα μαντήλια.

M.P. Πολλές τα φοράνε ακόμα τα μαντήλια. Δεν τα έβγαλαν, ενώ έβγαλαν τα χωριάτικα τα μαντήλια τα κράτησαν. Αν έβγαζε κάποια το μαντήλι εκείνη την εποχή την έκριναν;

A.P. Ναι, ντ παρεξηγούσαν. Κι ειδικά άμα ήταν κι χήρα να η χήρα έβγαλει του μαντήλ'. Άσει οι άλλεις οι βάβεις δεν τα 'βγαζαν κι δεν τα 'βγαζαν.

M.P. Και τις νέες τις παρεξηγούσαν;

A.P. Ναι, τς παρεξηγούσαν τότε πουλύ. Ή αμα έκουβαν τα μαλλιά τς παρεξηγούσαν. Τώρα δε σιουρίζ' καένας τώρα.

M.P. Εσύ φορούσες μαντήλι;

A.P. Ιγώ μαντήλι Μαρία μ' φόρησα όταν χάθκει η μάνα μ'. φόρησα τότε μαντήλι μαύρου όταν χάθκει η μάνα μ' κι ήμαν κι νέα. Κι φόρησα όταν χάθκει ου πηθηρός μ'. ου Χρήστους ιδώ μάλουνει. Βγάλτου του μαντήλι. Δεν το ηθηλει. Δεν ξαναφόρησα. Δεν έβανα μαντήλι.

M.P. Τα ρούχα τα χωριάτικα τα φόρεσες;

A.P. Όχι. Δεν τα φόρεσα.

M.P. Θέλω να μου πείς για τα παιδάκια τώρα. Πως τα έντυναν; Όταν γεννιούνταν τι τους έβαζαν;

A.P. Ιγώ όταν έκανα τον Δημητράκη. Θα σ' πω απ' τα θκά μ' πρώτα. Μ' λέει η θειάκου η Ληνίτσα πάμει Κατηρίν' κάτ' στουν φτον π' πούλαι γλυκά ιδώ στν Αβέρουφ, στουν Τριανταφύλλου, αυτός φτιάν' γλυκά κι έχει σακούλεις πανένιεις μου λέει. Πάμει ικεί κάτ' μ' λεί να πάρς σακούλεις. Πήγα τς πήρα τς ξήλουσα τς έπληξα γύρα – γύρα τς έβαλα στν αλυσίβα κι στου βραστό του νηρό, βγήκαν τα γράμματα κι γίγκαν χασιές. Κι τύλιξα του Δημητράκη. Δήθεν μουντέρνα κι ιγώ. Η θειάκου η Ληνίτσα Θειός σχωρέστ' αυτήν μου 'χει πει. Τα πιδάκια Μαρία μ' ό,τ' είχαμαν. Τώρα αυτά τα καλά πο' 'χν' τώρα τα πιδάκια δεν τα ειχαμαν. Ότ' είχαμαν ου καθένας τα ντέναμαν. Δεν τράμαν να πάρουμει. Δεν υπήρχαν τότε ούτι φουρμούλεις κι τέτοια. Δεν υπήρχαν τότε. Ούτι rumpers υπήρχαν. Πανάκια είχαμαν.

M.P. Για ρουχαλάκια;

A.P. Για ρουχαλάκι παίραμαν απού δυο φανιλίτσεις

M.P. Στο χωριό όταν είσασταν μικρά τι σας έβαζαν; Στα παιδάκια που γεννιόταν τι τους έβαζαν;

A.P. Ιδώια η νύφ' μ' σ' λέου μέχρι τράιου του έβαλει κι του φάσκιουσει.

M.P. Χωρίς ρούχα;

A.P. Όχι του 'βαλει τα ρουχαλάκια, ναι. Ό,τ' έχει ου καθένας. Άλλους έχει καλύτηρα, άλλους αυτό. Κουντά στ' Μαρία λίγου καλύτηρα, στου Γιώργου λίγου καλύτηρα. Ηξηλιχτήκαμαν κουντά.

M.P. Στο χωριό πρόλαβες εσύ τα παιδάκια, τα αγόρια που φόραγαν τα φουστάνια;

A.P. Όχι, δεν τα πρόλαβα. Κι συγκεκριμένα ήταν κι ψόρα τότε Μαρία κι φόρησαν σι πουλλά φουρηματάκια. Γιατί τα ζημάταγαν να μην κρουν στου δέρμα κι ξιούντει κι τς έβαναν φουρεματάκια τουν πιδιών. Τς είχαν βρακάκια απού κάτ' ή δεν τς είχαν καθόλου; Δεν ξέρου.

M.P. Οι γυναίκες φορούσαν βρακί; Δεν σε ρώτησα

A.P. Που να το 'βρισκαν. Μέχρι τώρα δώθι δεν έβαναν βρακί. Ιγώ έφτιανα μοναχή μ'.

M.P. Η μάνα σου φορούσε;

A.P. Που να το 'βρισκει;

M.P. Τα παιδάκια εσύ πως τα θυμάσαι να ντόνονται;

A.P. Παντηλουνάκια κουντά κι τς μπλουζούλεις τς. Ό,τ' είχει ου καθένας.

M.P. Τα κορίτσια;

A.P. Φουστανάκια. Όχι τα χουριάτκα. Πανένια αλλά ό,τ' είχει.

M.P. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ θεία. Τελειώσαμε. Αυτά ήθελα.

13^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ (ΚΟΥΛΑ) ΣΙΟΝΤΗ - ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ

M.P. Θα ξεκινήσουμε πρώτα από τα στοιχεία σου κυρία Κούλα. Πότε γεννήθηκες;

B.G. Το '41.

M.P. Στο πατρικό σου το επίθετο;

B.G. Σιόντη.

M.P. Και τώρα λέγεσαι;

B.G. Τώρα Γεωργούλη.

M.P. Παντρεύτηκες στο χωριό. Πότε ήρθες στα Γιάννενα;

B.G. Στου χωριό παντρεύτηκε. Μόλις παντρεύτηκε μια ήρθα στα Γιάννενα.

M.P. Πόσο χρονών ήσουν όταν ήρθες;

B.G. 24 χρονών.

M.P. Θα ξεκινήσουμε να μου πεις πρώτα για τα ρούχα που φορούσαν οι άντρες. Πως θυμάσαι εσύ τους παππούδες και πως θυμάσαι σταδιακά να αλλάζει η ενδυμασία.

B.G. Ιγώ δεν θυμάμαι τίποτα Μαρία μ' ν' αλλάζει.

M.P. Θυμάσαι παππούδες με σαλβάρια;

B.G. Ένας ήταν στο χωριό. Γάκη Σιόντ' τουν έλεγαν. Αυτός φορούσε ρούχα. Αυτός φόραγε σαλβάρια. Άλλουν δεν θυμάμαι στο χωριό να... όπως φοράνε τώρα τα ρούχα. Ας πούμε πιο χουντρά.

M.P. Φορούσαν δίμιτα υφαντά ρούχα;

B.G. Ε, φορούσαν κι τέτοια.

M.P. Ποιος τα έφτιαχνε αυτά;

B.G. Ύφαιναν. Ιγώ θμάμει ύφαιναν. Ύφαινε κι ου μπάριμπα σ' ου Κώστα Παπαγάκης

M.P. Ναι υπήρχαν κάποιοι που το έκαναν επαγγελματικά. Και μετά τα έραβαν

B.G. Αυτοί τα έραβαν. Αυτός ράφτς ήταν. Δεν ξέρου αν ύφαινε. Ου παππάς τα ύφαινε. Τέλους πάντουν. Δεν θμάμει καλά. Ιγώ δεν θμάμει. Ήταν πιο παλιά. Τους θμήθκα τουν κόσμου ας πούμε τον πατέρα μ', μηγάλους ήταν. Ε, όπους ντύνουνται.

M.P. Φορούσαν από μέσα φανέλα;

B.G. Ναι, φορούσαν φανέλα.

M.P. Την έφτιαχνε η μάνα σου;

B.G. Οι γυναίκες.

M.P. Με μανίκι φανέλα;

B.G. Μη μανίκι φανέλα γιατί πιο πουλύ ήταν οικοδόμοι ου κόσμους κι κρύουναν. Τσουρέπια πλέμαν μάλλινα.

M.P. Οι άντρες τι χρώμα τσουρέπια φορούσαν;

B.G. Οι άντρες μαύρα. Αυτοί που φόραγαν σιαλβάρια, αυτός π' σου ειπα, αυτός άσπρα. Τσαρούχια, ήταν στουλή αυτή. Αυτός είχε καπηλάκι, φούντα ιδώια κόκκιν'.

M.P. Τι καπέλο;

B.G. Άσπρο υφαντό κι κρημόταν φούντα κόκκιν' αυτόν θμάμει ιγώ τον Γάκη Σιόντ'.

M.P. Είχε πουκάμισο;

B.G. Αυτό ήταν άσπρο αλλά έτσ' πιο χουντρό φαίνονταν. Όχι υφαντό, πανί ήταν αλλά πιο χουντρό. Μη φαρδιά μανίκια

M.P. Από πάνω φορούσε γιλέκο;

B.G. Γιλέκο από πάνω. Γιλέκα φόραγαν ως τώρα οι άντρες. Ιδώ είχε κόκκινο γύρα γύρα κι απού κάτ' φόραγαν κι φουστάνελα, κι απού κάτ' κι άλλους φόραει φουστάνελα κι σαλβάρια απού κάτ'. Έρνταν ένας απού του Λουζέτσ' έτσ' ντυμένους κι τουν μπάριμπα τουν Γάκη Σιόντ' θυμάμαι. Δεν θμάμει άλλουν καένα.

M.P. Η σιαλβάρα τι χρώμα είχε;

B.Γ. Άσπρ’

M.P. Φορούσαν και λουλακί σιαλβάρα;

B.Γ. Όχι άσπρα, άσπρα.

M.P. Και τσουρέπια άσπρα από κάτω;

B.Γ. Άσπρα και το τσαρούχι μη φούντα είδεις.

M.P. Είχαν και καλτσοδέτες;

B.Γ. Κι καλτσοδέτες. Κιο καλτσοδέτεις φουράμαν ημείς θμάμει. Τα αγόραζαν κι τς έβαναν. Κι ζουνάρ’.

M.P. Τι χρώμα ήταν το ζωνάρι;

B.Γ. Το ζωνάρι κι άσπρο, κι μπεζ κι ζουνάρια φόραγαν οι άντρες τότε γιατί δεν ξέρου από τη δουλειά να μη γκρυώνν’. Να τς κρατάει τ’ μέσ’. Μάλλινα.

M.P. Είχαν και κόκκινα;

B.Γ. Ναι. Φόραγαν ζουνάρια.

M.P. Από μέσα εσώρουχα φορούσαν; Βρακί είχαν οι άντρες;

B.Γ. Εμ, τι δεν είχαν;

M.P. Τι μακρύ, κοντό, τι βρακί;

B.Γ. Ιγώ ου πατέρας μ’ π’ θμάμει πιο παλιά είχε κουντά. Κουντά έβαναν μακριά. Όταν μηγάλουναν κρύουναν. Γι’ αυτό που λες όταν δούλευαν κρύουναν. Τα ‘βαναν. Όπου οι γυναίκες, αργαλίσεις φούστεις, τέτοια, κρύου.

M.P. Τσαρούχια φορούσαν;

B.Γ. Οι άντρες, ναι. Μη τη στουλή φόραγαν τσαρούχια.

M.P. Τι χρώμα;

B.Γ. Κι κόκκινα φόραγαν. Τώρα αυτόν τουν πάππ’ π’ θμάμει τουν Γάκη Σιόντ’ κόκκινα είχε μ’ φαίνεται ημένα.

M.P. Αυτά τα πρόκιαζαν;

B.Γ. Δεν θυμάμαι Μαρία μ’ να σ’ πω. Αλλά πρέπ’ να τα πρόκιαζαν.

M.P. Θυμάσαι κάποιον να φοράει και την κοντοσάλβαρα;

B.Γ. Ναι, φορούσαν. Το θυμάμαι κι αυτό.

M.P. Φορούσαν τσουρέπια με την κοντοσάλβαρα;

B.Γ. Ε, τα τσουρέπια κι η κουντή η σιαλβάρα. Δεν τς πείραζει.

M.P. Η σαλβάρα κι αυτή τι χρώμα άσπρη;

B.Γ. Ιγώ πιο πουλύ άσπρα τα θυμάμαι Μαρία μ’ κι έτσ’ κόκκινα ας πούμε τ’ άλλα. Ρίγεις απ’ ιδώ.

M.P. Είχαν αυτές τις κάλτσες, τις γκέτες;

B.Γ. Απού πάν’ απού τα τσουρέπια τι είχαν απού πάν’; Κάτ’ είχαν γύρου – γύρου

M.P. Αυτές τις κάλτσες τις άσπρες που τις έδεναν;

B.Γ. Αυτό που λες. Αυτόν τουν πάππ’ θμάμει. Αυτόν τουν Γάκη Σιόντ’ μ’ αυτά τα πράματα. Κι ένας απού του Λουζέτσ’ ερχόταν κι ήταν έτσ’ ντυμένους.

M.P. Και τσαρούχι κάτω. Πότε τα έβγαλαν τα τσαρούχια;

B.Γ. Είνει χρόνια. Αυτός ηρχόταν ως αργά. Καλά ου άλλους πέθανει αλλά αυτός ερχόταν ως αργά ου πάππς. Ας είνει κι είκοσ’ χρόνια. Δεν είνει πιο πουλλά. Αφού ήμαν κουπηλάρα ιγώ γυναίκα, πως του λέν’.

M.P. Ήσουν εσύ είκοσι χρονών και τους θυμάσαι που τα είχαν. Θυμάσαι καθόλου την κυλλότα που φόραγαν;

B.Γ. Ναι, υφαντή.

M.P. Τι χρώμα την έκαναν;

B.Γ. Σα μπεζ.

M.P. Ποια χρόνια τη φόραγαν;

B.Γ. Αυτή τη φόραγαν από πουλύ παλιά

M.P. Θυμάσαι τους παππούδες να τη φοράνε, θυμάσαι και τον πατέρα σου να τη φοράει;

B.G. Τον πατέρα μου άλλα κάτι βρακιά τώρα φοράει.

M.P. Την κυλλότα, όχι το βρακί, παντελόνι.

B.G. Όχι, απ' έξου π' λες, όχι. Δεν θυμάμαι.

M.P. Αυτές σταδιακά άλλαξαν και από υφαντές τις έφτιαχναν από ύφασμα;

B.G. Ε, τα έτοιμα βέβαια. Άλλαξαν τα υφαντά όλα κουντά. Άλλαξαν όλες οι φορεσιές άλλαξαν.

M.P. Όταν φορούσαν αυτή την κυλλότα από πάνω τι φορούσαν;

B.G. Ζουνάρια. Απού πάν' το είχαν του ζουνάρ'.

M.P. Στην εποχή του πατέρα σου την φορούσαν την κυλλότα;

B.G. Του ζουνάρ' το 'χαν όλοι κι οι απλοί άντρες.

M.P. Ο πατέρας σου πότε γεννήθηκε;

B.G. Δεν θυμάμαι. Είκοσ' χρόνια έχει που πέθανει. Πέθανει 82 χρονών. Ου αδηρφός μ' είναι 80 χρονών που 'νει ου πρώτους. Για τόσου ήταν.

M.P. Από πάνω τι φόραγαν οι άντρες; Ταλαγάνια;

B.G. Α, ταλαγάνια φόραγαν. Αυτά υφαντά ήταν. Μαύρα μη κουκούλα απού πάν'. Απάνου στηνό κι κάτ' άνοιγε. Τα ταλαγάνια θυμάμαι φόραγαν όλοι.

M.P. Το κεντούσαν και με γαϊτάνια ή σκέτο ήταν;

B.G. Μπουρεί κανένα καμιά φουρά γύρου – γύρου αλλά πιο πουλύ σκέτα. Κι πιο πουλύ το 'βαναν αυτό Μαρία οι τζομπάνιδες, για ζέστα. Οι τζομπάνηδες, αυτοί ενώ οι δικοί μας οι ανθρώπ', οι μαστόρ', οι γονείς μας δεν φόρησαν τέτοια.

M.P. Τι φόραγαν;

B.G. Φόρησαν αυτό του, σα ζακέτα τα φόραγαν. Σαν ημίπαλτα. Όχι σι κόψμου ταλαγάν'. Έτσ' σαν ημίπαλτα κάτ'.

M.P. Το ταλαγάνι μέχρι που έφτανε; Τι μήκος είχε;

B.G. Είχει κάτ' του ταλαγάν'.

M.P. Κάπες θυμάσαι να φοράνε; Κοντοκάπια;

B.G. Κάπες αυτοί φόραγαν. Άλλοι δεν θυμάμαι να φοράνε. Αυτοί μη τα ζώα πιο χουντρά ήταν.

M.P. Οι κάπες πως ήταν;

B.G. Πιρίπου έτσ' ήταν κι οι κάπεις.

M.P. Οι κάπες γινόταν από τι μαλλί;

B.G. Πρόβειο μαλλί. Έβαναν κι τράιου μέσα γιατί έλεγαν κρατάει κρύου. Αυτά ανακατεμένα πρέπ' να τα 'βαναν και μάλλινο και... Γιατί όπως βάναμαν σι βηλέντζεις θυμάμαι κι τράιου κι μάλλινου. Γιατί του τράϊου λέν' βαστάει κρύου. Κι τζίναει αυτό.

M.P. Οι κάπες είχαν μανίκια;

B.G. Όχι

M.P. Το μήκος από την κάπα μέχρι που έφτανε;

B.G. Έφτανει ως κάτ' του μήκους. Θα 'φτανει για κρύου.

M.P. Κοντοκάπια έφτιαχναν;

B.G. Σα γιλέκα κάτι θυμάμε, έτσ'. Όπουσ είναι του γιλέκου, όχι πουλύ. Ε, σαν καζάκα που λέμε. Τέτοιου. Πιο μακριά δεν θυμάμαι.

M.P. Ακόμη και τις φούντες από τα τσαρούχια τις έφτιαχναν από μαλλί.

B.G. Ε, βέβαια, τα 'φτιαχναν.

M.P. Τσαρούχι ποιος έφτιαχε εδώ;

B.G. Στου χουριό δεν έφτιαχνει κανένας. Ιδώ τα 'φτιαναν. Α, βέβαια. Ήταν ειδικοί.

M.P. Τον πατέρα σου τον θυμάσαι με τσαρούχια;

B.G. Όχι. Μη παπούτσια.

M.P. Και φορούσε ρούχα υφαντά, κανονικό κουστούμι.
 Β.Γ. Κανονικό κουστούμ', ε.

M.P. Πουκάμισο αγοραστό;
 Β.Γ. Αγοραστό, ε.

M.P. Ή το έραβε στο χωριό;
 Β.Γ. Δεν έραβαν στου χωριό, όχι.

M.P. Γιλέκο τι είχε;
 Β.Γ. Γιλέκο, όπως ήταν του παντηλόν' ήταν κι του γιλέκου.

M.P. Κούμπωνε το γιλέκο;
 Β.Γ. Κούμπουνει το γιλέκου, ε.

M.P. Πίσω αστάρι;
 Β.Γ. Θλιές πίσου είδεις όπους έχν' τα γιλέκα.

M.P. Το ύφασμα ήταν από αστάρι;
 Β.Γ. Ναι μη αστάρ', βέβια.

M.P. Σκούφιες φορούσαν τότε την εποχή του πατέρα σου;
 Β.Γ. Α, βέβια. Μαύρεις, κόκκινες.

M.P. Υφαντές ή πλεχτές;
 Β.Γ. Όχι πληχτές. Τώρα αν ήταν κανέννας νέους, κανα παιδαρέλι μπορεί έτσ' για πλάκα. Οι άνθρωποι αυτοί οι ηλικιωμένοι που φόραγαν, μαύρου, κόκκινου

M.P. Πότε σταμάτησαν οι σκούφιες να φοριούνται;
 Β.Γ. Σταμάτσαν έχουν χρόνια.

M.P. Τον παππού σου τον θυμάσαι καθόλου;
 Β.Γ. Όχι. Ου ένας δεν τουν ηθμάμει. Ήταν πουλύ μηγάλους.

M.P. Ο πατέρας σου φορούσε σακάκι, παντελόνι, πουκάμισο, γιλέκο και τσουρέπια;
 Β.Γ. Και τσουρέπια, ναι μάλλινα. Τα τσουρέπια τα 'πληκαν μη τς βηλόνεις. Κουντά αργόττερα κι ιγώ ήξηρα κι έπληκα καλτσομηχανή. Έπληγα μάλλινα, έπληγα κι νηματένια μ' ένα ψιλό ουραίο.

M.P. Και μπλούζες;
 Β.Γ. Όχι μπλούζεις. Μόνο κάλτσεις έπληκα. Τα ξικήναγα ανοιχτά θμάμαι κι τα άφηνα ανοιχτά όπους είνει τώρα οι κάλτσεις. Κι τα 'ραβα θλιά θλιά.

M.P. Τα ανδρικά τα τσουρέπια είχαν κανένα σχέδιο ή σκέτα μάλλινα;
 Β.Γ. Είχαν. Παλιά όταν έφτιαναν στα χέρια είχαν ξόμπλια π' τα 'ληγαν. Ιδώια γύρου γύρου κι κάτ' αλλά πιο πουλύ ιδώ.

M.P. Τι σχέδιο είχαν αυτά τα ξόμπλια;
 Β.Γ. Κάτι σαν κουτάκια, γύρω – γύρω.

M.P. Και είχαν και κάτω στα δάχτυλα;
 Β.Γ. Ναι.

M.P. Τι χρώμα ήταν τα ξόμπλια;
 Β.Γ. Τα ξόμπλια κόκκινα. Κι η φτέρνα ιδώ πίσου

M.P. Αυτά για τις γυναίκες μου λες τώρα.
 Β.Γ. Φόραγαν κι οι άντρες. Φόραγαν οι πιο νέοι. Κι ιδώ πίσου τέτοια.

M.P. Κόκκινη φτέρνα και μύτη
 Β.Γ. Ε,ε. κι στα πιδάκια θμάμει ξόμπλια τα λέμαν.

M.P. Οι άντρες από κοσμήματα είχαν ρολόι;
 Β.Γ. Α, πως δεν είχαν ρουλόι

M.P. Αυτό που έμπαινε στο γιλέκο;
 Β.Γ. Ναι

M.P. Αυτό θυμάσαι να έχει κι ο πατέρας σου;
 Β.Γ. Ναι, αυτό είχε κι τ' άφκει στ' αγγόν'.

M.P. Βέρα φορούσαν;

B.G. Φορούσαν, φορούσαν. Όποιους είχε βέρα πάντα φοριούνταν.

M.P. Τα ρολόια από εδώ από τα Γιάννενα τα έπαιρναν;

B.G. Ιδώ στα Γιάννινα

M.P. Πάνε οι άντρες. Θα μου πεις τώρα για τις γυναίκες. Ό,τ' θυμάσαι από τις πιο παλιές.

B.G. Κοίτα Μαρία μου το ντύσιμο δεν ήταν κάτι ποιος ξέρει τι. Ήταν σ' λένου οι γυναίκες έβαναν από μέσα αργαλείσια φούστα, τα ρούχα τς αυτά τα χουριάτκα όπου έβανει η γιαγιά σ', πουδιά

M.P. Να τα πάρουμε με τη σειρά. Μέσα, κατάσαρκα τι φορούσαν;

B.G. Είχαν μάλλινες φανέλες. Είχα κι γω τέτοιου θμάμει. Είχα προικιό.

M.P. Η φανέλα με μανίκι ή χωρίς;

B.G. Κοίτα οι γυναίκες πιο πουλύ όποια κρύουνει, όποια ξέρου γω άλλη μη μανίκι άλλη όπου ήθηλει.

M.P. Τις έπλεκαν οι ίδιες;

B.G. Οι ίδιες. Έπηναν του μαλλί από τα πρόβατα κι του πλέναμαν κι το..

M.P. Από πάνω πουκάμισο. Το πουκάμισο τι χρώμα;

B.G. Ή κίτρινο, πουρτουκαλί, άσπρου. Σι διάφουρα χρώματα.

M.P. Το ύφασμα από πού το έπαιρναν;

B.G. Από τουν Καμπά ας πούμε. Από δω

M.P. Είχαν και στο χωριό ο Παπουτσή;

B.G. Είχαν κι αυτοί. Όχι πουλλά είχαν. Κι κάτι σακούλες π' τα 'νει Ούντρα. Είχει φτώχια ου κόσμους. Έπηναν ικειές τς σακούλα κι... Ιγώ θμάμει η μάνα μ' έραβει μόνη τς. Έραβει σουτιένια τς αδηρφής μ' θμάμει. Κι βρακιά μουναχή τς. Ήταν υπηρέτρια στα Κατσανουχώρια κι οι γυναίκες αυτή ήταν πουλύ έξυπνεις. Πως τα 'ραβει μουναχή τς; Θέλου να σ' πω ήταν φτώχεια κι.. Κουντά κείν' πο' 'χαν έπηναν βλάρ' κι έραβαν

M.P. Αυτό το πουκάμισο πως ήταν ραμμένο;

B.G. Το ηταν ραμμένο. Ιδώια ια ήταν στρόγγυλο γύρω γύρω.

M.P. Δεν ήταν ψηλά στο λαιμό;

B.G. Ιδώ λίγου ανοιχτό. Τώρα αν καμία κρύουνει έβανει κι σούστα. Ε, ήταν σκιστό για να μπουρεί να του φουράει κι φύλλα κάτ' πάηνει.

M.P. Μέχρι που έφτανε;

B.G. Ε, μέχρι του γόνατου για να μη φαίνεται κάτ' από του φουστάν'. Γιατί κι τα φουστάνια δεν τα 'βαναν πουλύ μακριά. Μέτρια τα 'βαναν.

M.P. Μέχρι τη γάμπα;

B.G. Ε, κι λίγου πιου κάτ'. Δεν ήθηλαν να φαίννται αυτά τότι.

M.P. Είχε μανίκι το πουκάμισο;

B.G. Είχαν κουντό μανίκι. Ε, ας πούμε καμία να μην είχε αλλά πιο πουλύ μανίκια είχαν.

M.P. Από πάνω από το πουκάμισο;

B.G. Από πάνου φόραγαν φούστες. Άλλη τν έπληγει μη του βηλουνάκι. Τ' φούστα, του κουρμάκι, αμάνικη, είχε πλατούλα ιδώ, πίσου έτσ' τησσηράγκουν' να μη φαίννται τα...

M.P. Έκαναν και σχέδια στις πλεχτές;

B.G. Πιο πουλύ κάτ' έκαναν. Στο τέλος. Κι από δω πάηνει του κουρμάκι έτσια λίγου καρέ για να μη φαίννται απάν' τα.

M.P. Μπροστά τετράγωνο ερχόταν εδώ στο στήθος ή στρόγγυλο;

B.G. Άλλη σι στρουγγυλάδα. Όπους ήθηλει.

M.P. Είχε και κουμπιά και η φούστα;

Β.Γ. Ναι, όπους ήθηλει. Άμα ήταν κι πουλλές κι έκαναν μηγάλου του καρέ ιδώ, δεν έβαναν κουντά. Αλλά οι πιο πουλλοί να μην το ‘νει ανοιχτό πουλύ έβαναν μπρουστά. Κι μητά ιδώ κάτ’ τη φούστα π’ την έκαναν μη μύτεις έκαναν έτσια. Κέντημα, αυτό, ναι. Πλέκουντας. Μια ξεκινάς να πούμει, μια θλιά τ’ ανοίς αυτό.

Μ.Ρ. Τι χρώματα τις έκαναν τις φούστες;

Β.Γ. Όλα τα χρώματα. Κόκκιν’, πουρτοκαλί, άσπρη κι έπηρναν κι μια τλούπα οι πιο πουλλές πουλύ καλό μαλλί. Ακριβό. Ας πούμει για προίκα. Κι τς έπληκαν ουραίες. Ιγώ δεν φόρησα φούστα.

Μ.Ρ. Πιο πριν από τις πλεχτές δεν είχαν υφαντές φούστες;

Β.Γ. Είχαν κι αργαλείσιες.

Μ.Ρ. Πες μου αυτές πως ήταν;

Β.Γ. Αυτές του ίδιου αλλά αυτές έρνταν χουντρές, σκληρές. Κι αυτές φούσκουναν. Όπους του φουρό πο ‘ληγαν μια φουρά, πο ‘βαναν. Γιατί ιγώ θυμάμει κι ημείς φοράμαν τέτοιο φουρό στα χρόνια μας, κουριτσάκια, κι είχαμαν κάτ’ ουραία καλουκιρνά φουρεματάκια που τα ‘ταν φουσκουμένα. Έτσ’ ήταν κι αυτές οι φούστεις. Θυμάμει ιγώ τ’ Γιάνν’ Μπηνέκηνα που είχει

Μ.Ρ. Τι χρώμα είχαν αυτές οι φούστες;

Β.Γ. Ό,τ’ ήθηλεις. Κι πουρτουκαλί, κι κόκκινο

Μ.Ρ. Μονόχρωμες ήταν, καρώ;

Β.Γ. Όχι δεν ήταν καρώ. Μονόχρωμες.

Μ.Ρ. Είχαν σχέδιο στο τέλος;

Β.Γ. Ε, όποιους ήθηλει είχει κι απού ένα σχεδιάκι. Κουτάκια, ξέρου ιγώ γύρου – γύρου. Αυτές στέκνταν πέρα οι φούστες. Αυτές δεν ήταν καλές. Δεν μ’ άρηγαν να σ’ πω ενώ μητά μη του βηλουνάκι ήταν πιο ουραία.

Μ.Ρ. Θυμάσαι εποχή που να φοράνε μόνο φούστα οι γυναίκες χωρίς το φουστάνι από πάνω;

Β.Γ. Όχι δεν θυμάμαι Μαρία μ’ τέτοια.

Μ.Ρ. Μετά πάνω από τη φούστα τι έβαζαν;

Β.Γ. Το φόρημα, το φουστάνι.

Μ.Ρ. Τι χρώμα ήταν το φουστάνι;

Β.Γ. Πάντα σκούρα φόραγαν. Μπλε, καφέ. Οι πουδιές που φόραγαν ήταν ανοιχτές. Βυσσινί, σκούρα φόραγαν. Όχι ανοιχτά χρώματα. Κι από πάνω την ποδιά με φρούτα, καλές πουδιές.

Μ.Ρ. Οι ποδιές ήταν έτσι ανοιχτόχρωμες όπως τις έχουν τώρα στο χορευτικό;

Β.Γ. Όταν ήταν για καλές ας πούμει, ναι αλλά όταν στο σπίτι πουδιά απλή. Πράσινο ουραίου φόρημα όταν γίγκει νύφ’ αλλά δεν το ηταν κνητημένου, πουλύ ουραία κι ροζ πουδιά μη φασόλια, τέτοια.

Μ.Ρ. Πες μου το φόρεμα πως το έραβαν;

Β.Γ. Τίπουτα, απλό.

Μ.Ρ. Έπαιρναν το ύφασμα από εδώ από τα Γιάννενα;

Β.Γ. Ε, απού ιδώ απού τα Γιάννινα κι πάηνεις στη μουδίστρα.

Μ.Ρ. Είχε στο χωριό;

Β.Γ. Είχει στου χωριό. Τη Λαμπρινή κι τν Ευηνούλα. Του πάηνεις στου χωριό, σο’ ‘τηρνει τα μέτρα καλά καλοραμμένου π’ λέμει. Τώρα να ράψεις ένα ρούχο σια πάν’ το ‘νει στο σώμα σ’. Θα ‘κανεις πρόβεις. Μη τς πιέτεις, μη τς κόπτεις κι ιδώ έτσ’ κούμπουνει όπους κουμπών’ τώρα. Κι ιδώια έτσ’ ανοιχτό. Άλλους έφτιαχνει τζέπ’ απού μέσα, ε. Κι τώρα του μάκρους όπους ήθηλει η κάθε μια. Ιγώ θυμάμει η γιγιά σ’ τα φόραει κουντά πάντα τα ... Δεν τα φόραει πουλύ μακριά. Αλλά καλουραμμένα που λέμε, τα ‘ραβαν.

Μ.Ρ. Από πάνω σιγκούνι;

Β.Γ. Από πάν' σιγκούν'.

Μ.Ρ. Είχε γαιῖτάνι γύρω – γύρω;

Β.Γ. Γαιῖτάνι. Τ' αστάρουναν πάντα το σιγκούν'.

Μ.Ρ. Αστάρι από εδώ έπαιρναν ύφασμα;

Β.Γ. Καλά σιγκούνια Μαρία ένας στου Λοζέτς' έραβει. Ήταν ειδικοί αυτοί που τα έραβαν.

Μ.Ρ. Το ύφασμα όμως το έφτιαχνε ο κάθένας σπίτι του και το πήγαινε στο ράφτη; Τη μάνα σου τη θυμάσαι με σιγκούνι;

Β.Γ. Σιγκούν' είχα κι ιγώ προικιό. Ένα νουμίζου το 'δουκα στου χουρευτικό κι τ' άλλου το 'νει. Τα 'χει αγουράς' ου πατέρας απού τουν Γηραλέξ' πέρα απού το Ηλληνικό. Καλά σιγκούνια έβαναν ως τώρα σιγκούνια.

Μ.Ρ. Πότε σταμάτησαν να τα φοράνε τα σιγκούνια;

Β.Γ. Για του σιργιάν' σταμάτσαν νουρίς αλλά κουντά τα φόραγαν στη δουλειά. Στα ξύλα.

Μ.Ρ. Εσύ όταν παντρεύτηκες φορούσαν ακόμη σιγκούνια;

Β.Γ. Φόραγαν. Οι πιο ηλικιωμένεις ας πούμει που κρύουνει μια μπουρεί να του φόραει αλλά πιο πούλυ στη δουλειά τα φόραγαν μητά τα σιγκούνια.

Μ.Ρ. Περίπου το '50 με '60 σταμάτησαν;

Β.Γ. Σταμάτησαν κουντά, σταμάτησαν, ε.

Μ.Ρ. Εκτός από το σιγκούνι είχαν και κοντοσέγκουνο;

Β.Γ. Α, είχαν απού μέσα πιο παλιά.

Μ.Ρ. Το κοντοσέγκουνο πως ήταν;

Β.Γ. Αυτό ήταν ιδώ. Σαν του γιλέκι. Τέτοιο είχει κι η βάβου μ'. Θα βάνου Κούλα μο' 'ληγει. Γιατί αυτή έζσει πούλλά χρόνια. Να βάλου το κοντοσέγκουνο μ' μο' 'ληγει.

Μ.Ρ. Υπήρχε και σιγκούνια μακρύ σαν το σιγκούνι με μανίκια;

Β.Γ. Ιγώ δεν θυμήθκα τέτοιου Μαρία.

Μ.Ρ. Τσουρέπια τι έβαζαν οι γυναίκες;

Β.Γ. Έβαζαν ληπτά, ληπτά όμους κι άλλου ένα που ήταν σα νήμα κι ητούτα ιδώ που έπληγα ιγώ τώρα ας πούμει ήταν ένα νήμα ψιλό κι τα 'πηναν για καλά κι τα 'φτιαχνα κηνητημένα.

Μ.Ρ. Τα ξόμπλια τι χρώμα;

Κ.Γ. Ό,τ' ήθηλει τα χρώματα. Η αδηρφή μ' που 'πεις, αυτά σταμάτσαν νουρίς Μαρία, είναι ου Γιάννς ιδώ πίσου 52 χρουनों. Έχει 54 χρόνια παντρημέν' κάλτσεις φόρησει η νύφ'. Ήταν πιο παλιά.

Μ.Ρ. Κάτω κόκκινα τσαρούχια φορούσαν οι γυναίκες;

Κ.Γ. Τσαρούχια φόραγαν παλιά, κουντά φόραγαν παπούτσια. Σαν αυτά π' βάζνει στου χουρευτικό τώρα μη τη λουριδούλα.

Μ.Ρ. Πότε σταμάτησε το τσαρούχι;

Κ.Γ. Έχει χρόνια

Μ.Ρ. Η μάνα σου φορούσε τσαρούχια;

Κ.Γ. Δεν τ' θυμάμει τ' μάνα μ'. δεν ξέρου. Αυτή η γυναίκα δεν έβγηνει πουτέ όξου.

Μ.Ρ. Μέσα στο σπίτι τι φόραγε;

Κ.Γ. Μέσα στου σπít' παντόφλια, τέτοια. Αυτό του παπούτς' σ' λέου θυμάμει μη τη λουρίδα που του φόραγει αλλά τσαρούχι δεν θυμάμει.

Μ.Ρ. Από τη γιαγιά σου, άλλη γειτόνισσα εκεί δεν θυμάσαι να φοράνε;

Κ.Γ. Όχι. Πιο παλιά ήταν αυτά Μαρία. Πούλυ παλιά.

Μ.Ρ. Μαντήλι στο κεφάλι; Τι έβαζαν;

Β.Γ. Μαντήλια πάντα έβαζαν. Έβαζαν μαύρα μαντήλια, μητά μη λουλούδ' καένα το 'χαν για καλό. Από ιδώ τα 'πηναν τα μαντήλια συνέχεια.

Μ.Ρ. Πως τα έδεσαν τα μαντήλια;

Β.Γ. Πιο πουλύ ιδώια στο λαιμό τα ‘δεναν. Όταν έβγησαν έξω τσιμπέρ’. Αλλά όταν ήταν σπίτ’ έτς’ τα ‘χαν δεμένα.

Μ.Ρ. Από μπροστά κάτω από το λαιμό και πίσω μετά.

Β.Γ. Αλλά αυτό το μαντήλι ήταν αηδία.

Μ.Ρ. Το μαντήλι το κράτησαν όμως κι αργότερα ενώ βγήκαν τα ρούχα.

Β.Γ. Το ‘χει η αδηρφή μ’ το μαντήλι.

Μ.Ρ. Πώς και συνέχιζαν και το φορούσαν το μαντήλι;

Β.Γ. Που ξέρου γιατί του φόραγαν; Όλεις τα ‘βγαλαν τα ρούχα αλλά δεν ξέρου το μαντήλι. Ιγώ νουμίζου τς άρει.

Μ.Ρ. Τα ρούχα πότε άλλαξαν και πέρασαν από το φουστάνι το χωριάτικο στα ρούχα τα ευρωπαϊκά;

Β.Γ. Κοίτα εκείνοι που τα φόραγαν Μαρία τα ρούχα τα Ευρωπαϊκά τα είχαν. Δεν είνει πουλλά χρόνια που άλλαξαν.

Μ.Ρ. Με το που ήρθε ο κόσμος εδώ στα Γιάννενα ή φορούσε και στο χωριό;

Β.Γ. Φορούσαν και στου χουριό

Μ.Ρ. Δηλαδή το ’50 με ’60 έγινε αυτή η αλλαγή;

Β.Γ. Αλλά τς άρηγει του χουριάτκου. Κι ήταν ουραίου.

Μ.Ρ. Όταν μια γυναίκα έβγαζε τα χωριάτικα τα ρούχα ή έβγαζε το μαντήλι την έκριναν οι άλλες;

Β.Γ. Α μπα, ε η αδερφή μου όταν ήρθε στα Γιάννενα. Του φόραγει του χουριάτκου. Κουντά, δεν είνει πουλλά χρόνια που αυτές που τα φόραγαν κι τ’ άλλαξαν τα χουριάτκα. Γιατί όχι απού τίπουτι άλλου. Τς άρηγει. Τς άρηγαν τα ρούχα κι τα φόραγαν.

Μ.Ρ. Από κοσμήματα τι φορούσαν οι γυναίκες;

Β.Γ. Κοίταξει να δεις. Δεν είχαν τι να φορούσαν. Όταν παντρεύταν έβγηνει απού του υποχρεωτικό ας πούμε. Θα τς έβαζει η πηθηρά. Ή σταυρό ή πατατίφ πιο πουλύ το ‘ληγαν.

Μ.Ρ. Το πατατίφ πως ήταν;

Β.Γ. Κοίταξει να ειδείς. Θέλω να σ’ πω στρογγυλάδα κι είχει τρεις πετρούλεις κι κρέμνταν κάτ’ έτσι... Πουλύ ουραίου του πατατίφ.

Μ.Ρ. Αυτό το έβαζαν και τότε που παντρεύτηκες εσύ ή πιο νωρίς;

Β.Γ. Ναι κι τότε το ‘βαζαν αλλά ιγώ η πηθηρά μ’ θμάμει ένα σταυρό μο’ ‘βαλει. Το ‘βαλαν όποιοι είχαν. Αυτό θα ‘ταν κι ακριβό. Δεν θμάμει κι ιγώ. Αλλά ήταν ουραίου όμως.

Μ.Ρ. Από δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, κάτι άλλο φορούσαν;

Β.Γ. Σκουλαρίκια φορούσαν

Μ.Ρ. Αυτό με τις τετριμίδες;

Β.Γ. Θέλουν τρίψιμο τα δικά μου τώρα. Τα ‘νει...

Μ.Ρ. Αυτό το φορούσε και η μάνα σου; Υπήρχε από παλιότερα ή στην ηλικία τη δική σου βγήκαν;

Β.Γ. Όχι αυτά τα φορούσαν πάντα αυτά τα σκουλαρίκια. Αυτά θυμάμαι ιγώ. Άλλα δεν θυμάμαι. Καλά ένας που ‘χει κι του δαχτυλίδι τ’ φόραει, άμα είχει. Εν ήταν κακό. Φόραγαν κι δαχτυλίδ’. Αλλά που... Δεν ήταν χρήματα.

Μ.Ρ. Και τις βέρες. Δεν είχαν κάτι άλλο από κοσμήματα;

Β.Γ. Όχι

Μ.Ρ. Πες μου και δυο λόγια για τα παιδάκια πως τα έντυναν;

Β.Γ. Τα ‘ντυναν τα πιδάκια. Θμάμει ιδώια του Σουκράτ’ θμάμει. Τουν ξέρς τουν Σουκράτ’ τ’ Μήτσου Κώστα;

Μ.Ρ. Αυτό ήταν ένα όμορφο πουλύ κι ήταν μικρό θμάμει κι του ‘χαν φουρεματάκι ντμένου.

Β.Γ. Κοίτα Μαρία μ' δεν κοίταγαν. Δεν είχε τότε ου κόσμους. Ό,τ' είχαν. Κι μοναχοί τς έραβαν ένα παλιό. Καλά το καλό, τα ηταν κι τότε.

Μ.Ρ. Τότε αγόρια και κορίτσια είχαν φορεματάκι..

Β.Γ. Ήταν πιο απλό κι έπη πως δεν υπήρχαν. Εκείν' που 'χαν...τα πάντα είχαν κι τότε αλλά δεν είχε ου κόσμους τότε. Πιο πουλύ τότε πλεχτά. Ας πούμει μητά ημείς όλου πλέκαμαν.

Μ.Ρ. Υφαντά δεν θυμάσαι εσύ να φοράνε σε παιδάκια;

Β.Γ. Όχι

Μ.Ρ. Ούτε τσαρούχια θυμήθηκες σε παιδάκια;

Β.Γ. Όχι.

Μ.Ρ. Στα νεογέννητα τι τους έβαζαν; Είχαν σαμαροσκούτι;

Β.Γ. Έφτιαναν δυο σαμαροσκούτια. Αυτά για τα κατούρια κι τα δέναμαν.

Μ.Ρ. Εκτός από το σαμαροσκούτι κι αυτά τα πανάκια που έβαζαν να τα αλλάζουν τους είχαν άλλο ρουχαλάκι φορεμένο;

Β.Γ. Πως δεν τς είχαν. Φαηλάκια. Ό,τ' ήταν. Αλλά πόσο χαζοί είμησται θυμάμει. Ιγώ στα θκά μ' τα πιδιά. Του 'βανα του σπαργανάκι, βάναμαν του πανάκι απού πάνου κνητημένη πάνα μητά, του τλύγαμαν κι τι του δέναμαν μη τ' ζών' κουντά; Θμάμει η Ντίνα η μικρή γίγκει στουν Τσουκανέλη, γέννσα κι η μάνα μ' το 'δινει. Να σι πιάσου κι ιγώ να σι δέσου ισένα τς έληγει. Τότι έληγαν ότι του πιδάκι για να γένν' δυνατό τέντουσαν τα χηράκια, τα πουδαράκια. Που ξέρου; Κι μια σαρμανίτσα μέρα νύχτα κούνμα. Αλλά ήταν πάντα Μαρία. Όποιους είχε, κι τότε έβαζαν στα πιδάκια. Όποιους δεν είχε τς έρνει ένα παλιό ου άλλος, ένα ό,τι. Ή φουστανάκι ή ό,τι να ηταν.

Μ.Ρ. Ωραία, εντάξει τα είπαμε όλα κυρία Κούλα. Δεν νομίζω να ξεχάσαμε κάτι. Σε ευχαριστώ πάρα πολύ.

14^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΠΕΝΕΚΟΥ – ΣΙΟΝΤΗ

M.P. Κυρά Αλεξάνδρα πότε είσαι γεννημένη;

A.Σ. Είμαι το '33

M.P. Θέλω να μου πεις δυο λόγια για την ενδυμασία των Χουλιαριωτών . Ξεκίνα από τις γυναίκες. Οι γυναίκες φορούσαν βρακί;

-A.Σ Το βρακί.Τα γνώρισα στη μάνα μ', όχι εγώ

-M.P Η μάνα σου φορούσε βρακί. Η γιαγιά σου φορούσε;

-A.Σ Δεν ξέρω για τη γιαγιά . Αυτό ήταν σκισμένο στο πλευρό από εδώ εώς εδώ τόσο, εδώ είχε ένα ρελάκι, το λέγαμε εμείς ένα πανί από το ίδιο το ύφασμα που είχε αυτο το ίδιο το πανί εδώ και από την άλλη μεριά εδώ είχε το ίδιο το ρελάκι πανί . Όπως έχει η ποδιά εδώ. Το λυγάν από εδώ και με το συμπάθειο το κατέβαζαν κάτω. Εδώ είχε πόστες

-M.P Πόστες για να έρχεται στο σώμα

-A.Σ Όπως είναι η ποδιά

-M.P Ποιος τα έραβε; Οι ίδιες οι γυναίκες τα έραβαν;

-A.Σ Όχι ήταν και οι μοδίστρες και τότε, 1-2-3 στο κάθε χωρίο έραβαν και τότε

-M.P Πότε μπήκε το λάστιχο;

-A.Σ Το λάστιχο μπήκε στη ηλικία την δική μ. Είμαι 82 χρονών. Εγώ δε θυμήθηκα. Το σκoinί αυτό το 'δα στη μάνα μ. Στη μέρα μ' εγώ σκoinί δεν έβαλα

-M.P Σκoinί δεν έβαλες;

-A.Σ Τα 75 εγώ θυμάμαι λάστιχο που γίνηκα 5 χρονών.

-M.P Όταν οι γυναίκες είχαν περίοδο τι έβαζαν;

-A.Σ Τίποτα, άμα δεν είχαν από κάτω τίποτα. Έπαιρναν μου 'ρχεται ντροπή να σου πω βάναμε φούστες τότε. Την έπαιρνα εδώ ,παραμάνες δεν είχαμε τότε .Σκάλωναν την φούστα από μέσα στο άλλο το αυτό στην φούστα έτσι εδώ με το βελόνι. Να μη γιομίζει ο τόπος ,οι περισσότερες δεν πιανόταν . Γιόμιζαν οι στράτες, κάτω τα ποδάρια.

-M.P Από πάνω φορούσαν φανέλα;

-A.Σ Μάλλινη φορούσαν και οι άντρες και οι γυναίκες

-M.P Η φανέλα ήταν με μανίκι;

-A.Σ Πολλές έφτιαχναν με μακρύ μανίκι ,οι περισσότερες με κοντό .

-M.P Εσύ δεν έβαλες με μανίκι;

-A.Σ Δεν έβαλα καθόλου. Δεν βάζω ούτε τώρα άλλες έβαζαν Και η γιαγιά μου φορούσε.

-M.P. Αυτές που έπλεκαν πότε σταμάτησαν να τις πλέκουν;

-A.Σ Τώρα αγοράζουν αυτές, δεν ξέρω αν έχεις δει σαν στρατιωτικές

-M.P Κατάλαβα οι λεπτές που έχει στο παζάρι.

-A.Σ Αυτές παίρνουν τώρα και οι περισσότερες με κοντό μανίκι.

-M.P Πότε βγήκαν οι φανέλες που αγοράζουν;

-A.Σ Αυτές πολύ αργά ,τώρα. Αυτές είναι πολύ λεπτές που βάνουν τώρα οι γυναίκες, δεν φτουράν.

-M.P Από επάνω έβαζαν το πουκάμισο;

-A.Σ Εκείνη την εποχή έβαναν το πουκάμισο και από κάτω την φούστα

-M.P Τα πουκάμισα τα έφτιαχναν κάποιες ανοιχτά και κάποιες με χαμόγελο;

-A.Σ Πιο πολλές τα ράβαν ανοιχτά , το χαμόγελο βγήκε αργότερα.

-M.P Οι γιαγιάδες που φορούσαν το φουστάνι ,φορούσαν το πουκάμισο μέχρι τώρα;

-A.Σ Όλες.

-M.P Παλιά ποιος τα έραβε τα πουκάμισα;

- Α.Σ Η μοδίστρα, αν κάποια της έπιανε το χέρι το ραβε με το χέρι πισωβελονιά.
- Μ.Ρ Ποια ήταν μοδίστρα τότε στο χωριό θυμάσαι;**
- Α.Σ Θυμάμαι 2-3. Η μία ήταν η Γιαννούλα του Καλύβα και μία η Γιωργοδημητρούλενα η κούλα την λέγανε και η Λάμπρω Μασσαλά.
- Μ.Ρ Την εποχή της μάνας σου θυμάσαι ποια ήταν μοδίστρα;**
- Α.Σ Η Γιωργοδημητρούλενα και έραβε τόσο καλά που έραβε και τα νυφικά τα φορέματα και τις ποδιές, και άλλες ήταν αλλά αυτή έραβε καλύτερα. Και άλλες ήταν αλλά εγώ δε τις θυμάμαι.
- Μ.Ρ Από πάνω φορούσαν την φούστα;**
- Α.Σ Πρώτα φόραγαν την φανέλα από πάνω το πουκάμισο και από μετά την φούστα. Φούστα στον αργαλειό
- Μ.Ρ Δίμιτη η φούστα;**
- Α.Σ Δε ξέρω για δίμιτη. Έραβαν την φούστα με τα κυπαρίσσια το ανιματένιο
- Μ.Ρ Δεν ήταν δίμιτη αυτή;**
- Α.Σ Δεν ήταν το ύφασμα δίμιτο
- Μ.Ρ Τι χρώμα τις έκαναν τις φούστες;**
- Α.Σ Πάντα κόκκινες
- Μ.Ρ Κόκκινες καρό με μαύρο η σκέτες;**
- Α.Σ Δεν φτιάχναμε καρό ,καρό έφτιαχναν οι Πραμαντιώτισες. Εμείς κόκκινες και το κέντημα στο πάτο
- Μ.Ρ Το κέντημα τι χρώμα γινόταν;**
- Α.Σ Ό,τι χρώμα το θέλαμε και πράσινο και κόκκινο και κίτρινο
- Μ.Ρ Στο στήθος είχε κουμπιά;**
- Α.Σ Η φούστα ναι. Ένα κουμπί για να μη φεύγει πέρα δώθε .Πλεχτό και το κουμπί.
- Μ.Ρ Πότε τις έβγαλαν αυτές τις φούστες οι γυναίκες; Γιατί αργότερα φορούσαν τα φουστάνια χωρίς τις φούστες από μέσα.**
- Α.Σ Εμείς παέναμε στον Άι-Λια με αυτές τις φούστες, την ενδυμασιά που σου λέω, εγώ όχι η ηλικία μου. Έχω ντύσει και εγώ κοπέλα. Παντρεμένη όχι. Παντρεμένη έφτιακα ευρωπαϊκά, όχι τα στενά που φοράν τώρα.
- Μ.Ρ Μετά μήκαν οι πλεκτές οι φούστες, αυτές είχαν σχέδιο; Τις πλέκατε εσείς από μόνες σας;**
- Α. Σ. Ναι
- Μ.Ρ Το φουστάνι για να κάνουν τις δουλειές το ανέβαζαν;**
- Α.Σ Το κάναμε έτσι για να κάνουμε τις δουλειές και να μη λερωνόμαστε. Βαρούμαν και το γάλα , πετάζονταν, το βούτυρο.
- Μ.Ρ Φαινόταν η φούστα από μέσα;**
- Α.Σ Έτσι. Κοντά, πέρα στο δρόμο, όταν ήμασταν κοπέλες, εγώ κι όλες μαζώναμε αυτό απάν για να φαίνεται η φούστα καλή.
- Μ.Ρ Στο δρόμο;**
- Α.Σ Στο δρόμο. στη βρύση ,ολούθε. Να μας βλέπουν τα παιδιά. Ήτανε μόδα αλλά εγώ νύφη έφτιαξα φόρεμα ευρωπαϊκό. Έφτιακα 2 ρόμπες ,μια σταυρωτή και μια την έφτιακα με κουμπιά κατ κατ , ραμμένες. Έφτιακα ρόμπα σταυρωτή πως δένει το σκοινί ,έβανα το σκοινί εδώ και το δενα πίσω .Δε ματαέβαλα χωριάτικα.
- Μ.Ρ Οι φούστες δηλαδή γίνονταν σταυρωτές και αυτές που γίνονταν στον αργαλειό και οι πλεχτές;**
- Α.Σ Όχι όλες
- Μ.Ρ Κάποιες σταυρωτές και κάποιες ίσιες;**
- Α.Σ Σταυρωτές καμιά πλεχτή κάναμε να μη μας φαίνεται εδώ βυζάναμαν τα παιδιά ,έπρεπε να γίνει κοφτή μπροστά.
- Μ.Ρ Οι φούστες γίνονταν σταυρωτές. στον αργαλειό;**

-Α.Σ Στον αργαλειό σκέτες εδώ μπροστά. Να σου πω για την κοντοσέγκνα .Την κοντοσέντνα δε την φτιάναμαν με γιακάδια .Είναι εδώ στα μουσειά να πας να δεις. Αυτές τις κοντοσέντνες τις φτιάναμαν ως τη μέση και εδώ φτιάναμαν τρία κουμπιά ένα εκεί ένα εδώ και ένα εδώ και τούτο τ' άλλο το 'ταν έτσι στο ριβέρ, χωρίς γιακά η κοντοσέγκνα το μανίκι εδώ δε το κάναμαν αυτό που κόβουν με τη κόψη την καλή, το βάναμαν σκέτο, έτσι όπως το 'ταν το μανίκι έτσι το βάναμαν, έτσι το ραβαν εδώ .ίσιο ριχτό όπως φτιάνουν και τώρα τα πλεχτά.

-Μ.Ρ Ίσιο το μανίκι, όχι να ανοίγει;

-Α.Σ Ίσιο αλλά όχι κολλημένο γιατί ήταν χοντρό έπρεπε να 'ναι πλεχτό.

-Μ.Ρ Τι χρώμα την έβαφαν;

-Α.Σ Δε γινόταν άλλο. Το βαφαν μπλε στο λουλάκι η μαύρο.

-Μ.Ρ. Τα μαύρα με τι τα έβαφαν;

-Α.Σ Με σκέτη βαφή τα μαύρα και όσο κράταγαν .

-Μ.Ρ Η κοντοσέγκνα γινόταν από μαλλί από πρόβατο;

-Α.Σ Αυτό απο πρόβατο και αυτό από σαμαροσκουτί. Περίπου τέτοιο ύφασμα

-Μ.Ρ Είχαν κάποιο κέντημα αυτές;

- Α.Σ Όχι σκέτες.

-Μ.Ρ Ποιος τα έραβε αυτά. οι μοδίστρες;

-Α. Σ Όχι οι μοδίστρες αυτά τα έραβε ο Γιώργος Ψείρας ,τα σιγκούνια ,τις φούστες.

-Μ.Ρ Στην εποχή της μάνας σου θυμάσαι ποιος τα έραβε;

-Α.Σ Όχι

-Μ.Ρ Τα φορέματα είχαν διάφορα χρώματα;

-Α.Σ Πιο πολύ πράσινο σκούρο ,κόκκινο σκούρο .μπλε σκούρο και καφέ σκούρο. Τα καλά τα φορέματα , ολόχρωμα.

-Μ.Ρ Μαύρο φόρεμα είχαν;

-Α.Σ Και μαύρο. Πιο πολύ οι λυπημένες, όχι οι κοπέλες .Όταν ήταν λυπημένες φόραγαν και οι κοπέλες.

-Μ.Ρ.Οι ηλικιωμένες φορούσαν μαύρα;

-Α.Σ Οι γριές όλες .όταν πέρναγαν λίγο τα χρόνια. τύχαινε να πέθαινε ο πατέρας τους .η μάνα τους.

-Μ.Ρ Τα υφάσματα για τα φορέματα τα αγοράζατε;

-Α.Σ Ναι

-Μ.Ρ Στα Γιάννενα;

-Α.Σ Ναι. Ήταν και ο μπακάλης στο χωριό. ο παπουτσή είχε και τέτοια υφάσματα. Ρετσίνα με ορθές ρίγες.

-Μ.Ρ Ρετσίνα λεγόταν τα υφάσματα για τα φουστάνια;

-Α.Σ Για τα καλά ερχόμασταν στα Γιάννενα.

-Μ.Ρ Ρετσίνα παίρνατε για τα καθημερινά;

-Α.Σ Για τα καθημερινά, Έπαιρναν κα έφτιαχνα των παιδιών τα παντελονάκια. Αργότερα έφτιαχναν και οι άντρες κανα παντελόνι.

-Μ.Ρ Πόσα φορέματα είχαν οι γυναίκες την εποχή την δικιά σου;

-Α.Σ Δυο φορέματα. Λερώναμε το ένα βάναμε το άλλο .Για καλά ρούχα μαζεύαμε πολλά, για προικιό. Άλλη είχε οχτώ, άλλη είχε εννιά, άλλη είχε πέντε και άλλη επτά φορέματα. Τα 'χαν εκεί κρεμασμένα για να τα δει ο κόσμος στα προικιά. Ποδιές άλλες τόσες ,φορέματα σιγκούνια τέσσερα πέντε αναλόγως τι είχε η κάθε μία. Κοντά είχαμε ζακέτες,εγώ είχα τέσσερις ζακέτες όταν παντρεύτηκα. Μία είχα με καμηλό ύφασμα ,το χνουδοτούτσικο , μαλακό, καλό ύφασμα.

-Μ.Ρ Τις πλέκατε αυτές τις ζακέτες;

-Α.Σ Την φτιάναμαν με ύφασμα, την πηγαίναμε στη μοδίστρα. Ο ράφτης τα 'ραβε.

-Μ.Ρ Το αγόραζες το ύφασμα;

- Α.Σ Δεν ήταν τότε έτοιμα.
- Μ.Ρ Παλιότερα τα φουστάνια ήταν μακριά μέχρι τον αστράγαλο;**
- Α.Σ Αναλόγως, όσο μακρύτερο τόσο καλύτερα σου 'λεγε ο άλλος είναι και από κάτω από την γάμπα .Κοντά βγήκε μια μόδα στην ηλικία μ' και τα φτιαχναν ψηλά στο γόνα και ας ήταν τέτοια χωριάτικα. Κοπέλα, παντρεμένη δεν έβαλα τέτοια ρούχα.
- Μ.Ρ Παλιότερα ,την μάνα σου την θυμάσαι το 'χε το φουστάνι μέχρι τον αστράγαλο;**
- Α.Σ Μακριά, μια πιθαμή πάνω από τον αστράγαλο.
- Μ.Ρ Από επάνω μου είπες φόραγαν τον ζουλέ, ο ζουλές έπιανε όπως το φόρεμα όλο το μπροστινό μέρος**
- Α. Σ Όπως το φόρεμα
- Μ.Ρ Εσύ τον φόρεσες τον ζουλέ;**
- Α.Σ Όχι δεν τον φόρεσα.
- Μ.Ρ Η μάνα σου τον φόρεσε;**
- Α.Σ Ναι, βέβαια. Η μάνα μ το 'χε στο καλό το φόρεμα ,πάανε στα πανηγύρια.
- Μ.Ρ Γιατί το έβγαλαν αυτό μετά;**
- Α.Σ Όπως ξέφευγε η μόδα, έφυγε η μόδα. Δε το φτιασε η μια ,δε το φτιασε η άλλη.
- Μ.Ρ Το κάλυπτε όλο το φουστάνι μπροστά ,δεν έμενε καθόλου;**
- Α.Σ Θα το δεις, Κατ' δεν κατέβαινε πολύ ,έτσι εδώ.
- Μ.Ρ Και το' πιανε όλο μπροστά και μέσα από την ποδιά;**
- Α.Σ Δεν πήγαινε κάτω στη ποδιά, στη ζώνα. Έφτιανες δυο κόπτσες τις είχες εδώ.
- Μ.Ρ Μία πάνω μία κάτω;**
- Α.Σ Κάτω δεν είχε καμία .
- Μ.Ρ Δεξιά αριστερά;**
- Α.Σ Ναι. Σ 'αυτό έφτιαχνε και το κέντημα.
- Μ.Ρ Ποιος το κεντούσε εδώ μπροστά**
- Α.Σ Οι ίδιες οι μοδίστρες. Παίρναμε δυο κλωστές φλός . Το 'ναι στην αγορά και ρικοκό.
- Μ.Ρ Δύο –τρία χρώματα;**
- Α.Σ Ό,τι χρώμα ήθελε.
- Μ.Ρ Τώρα πάμε στην ποδιά και οι καλές και οι καθημερινές ποδιές είχαν φρούτα;**
- Α.Σ Τότε ήταν φρούτα κοντά κόπηκαν τα φρούτα.
- Μ.Ρ Πότε κόπηκαν τα φρούτα;**
- Α.Σ Πολύ αργά ,δε θυμάμαι. Αρχίσαμε και φτιάναμε ποδιές σκέτες όπως είναι τούτη .φτιάχναμε στρόγγυλες εμείς εκείνη την εποχή οι κοπέλες
- Μ.Ρ. Στρόγγυλη, τι εννοείς ;**
- Α.Σ Να έτσι εδώ .
- Μ.Ρ Να μην έχει γωνία εδώ στη άκρη. οβάλ;**
- Α.Σ Ναι
- Μ.Ρ Σαν κοπέλα έβαλες οβάλ;**
- Α.Σ Έβαλα κοπέλα και κοντά παντρεμένη νύφη
- Μ.Ρ Δεν είχαν με φρούτα τότε;**
- Α.Σ Όχι.
- Μ.Ρ Η μάνα σου είχε με φρούτα;**
- Α.Σ Είχε με φρούτα. Κόπηκαν κοντά λίγο. Έφτιαξαν αυτές με τις πόστες. Τις βάνω και τώρα εγώ .
- Μ.Ρ Τις πόστες παντρεμένη;**
- Α.Σ Εγώ δεν έβαλα πόστες. Τώρα τις βάνω . Οι γριές έβαλαν.

- M.P Η ποδιά ήταν το ίδιο χρώμα με το φουστάνι αλλά πιο ανοιχτό;**
 -Α.Σ Όχι η βάβω η Αντώνενα που μεγάλωσε στην πόλη. Μοντέρνα κοπέλα ήρθε με φτερό στο κεφάλι
- M.P Κέντημα είχαν οι ποδιές;**
 -Α.Σ Εγώ δε θυμήθηκα κέντημα. Μόνο αυτό το φασολάκι που φτιάχνουν στην κορφή. Με το βελόνι το ράβεις έτσι , έτσι , έτσι .
- M.P Τις ποδιές τις έραβε η μοδίστρα;**
 -Α.Σ Η μοδίστρα ναι.
- M.P Ύφασμα εδώ από τα Γιάννενα για τις καλές τις ποδιές;**
 -Α.Σ Από εδώ ναι.
- M.P Για τα σιγκούνια ,το κέντημα το έκανε ο ράφτης;**
 -Α.Σ Ο ράφτης .Αυτός που το έραβε έβαζε και το κέντημα
- M.P Στην άκρη δεν είχαν κόκκινο ύφασμα από έξω μόνο από μέσα το καρτό, είχαν μόνο το κέντημα;**
 -Α.Σ Το κάλο το σιγκούνι είχε και μέσα φόδρα ως εδώ από πίσω όσο φαίνεται το μανίκι εδώ ,ως τη ραφή.
- M.P Εδώ έκαναν το κέντημα;**
 -Α.Σ Σιρίτια τα 'λεγαν.
- M.P Το σιρίτι στο καλό το σιγκούνι τι ήταν;**
 -Α.Σ Μαλλί ευρωπαϊκό το λέγαμε τότε. Το πλέκαμε, το γνέθαμε όπως την τριχιά αλλά λεπτό.
- M.P Τα σιγκούνια που έχουν στο χορευτικό ,τα έχεις δει; Είναι σαν αυτά που είχατε η καμία σχέση;**
 -Α.Σ Δεν είναι , δεν έχουν τις ραφές εκεί που τις είχαμε εμείς. Λείπεται ένα ύφασμα, αυτός που το ράβει , βάνει δίπλα ένα κομμάτι. Τότε δεν έβαναν δίπλα τα 'ταν ορθά ίσα.
- M.P Δεν τα έχουν πετύχει;**
 -Α.Σ Όχι δεν τα έχουν πετυχημένα .Βάνουν ένα λοξό το ίδιο το ύφασμα. Τότε δεν βάναμε τέτοιο ,τότε το φτιαχνες το σιγκούνι να 'ναι σιγκούνι καλό. Έφτιαχνες πουλάρι ύφασμα από τα πρόβατα
- M.P Κέντημα έχουν πάνω αυτά από το χορευτικό;**
 -Α.Σ Δεν ξέρω αν έχουν αλλά εμείς όχι στο χωριό μας .Αυτά που βλέπω κάτι κόκκινα εμείς μαύρα και με το σιρίτι από το μαλλάκι.
- M.P Για τα τσουρέπια, σε τι χρώματα γίνονταν τα κεντήματα;**
 -Α.Σ Από ό,τι είχαμαν από τον αργαλειό, δεν βάφταμαν ξεχωριστά γιατί δεν παένει πολύ γνέμα σε αυτό.
- M.P Στο πόδι έκαναν μπροστά και πίσω στην φτέρνα, εδώ μπροστά μέχρι που έφτανε μέχρι εδώ επάνω;**
 -Α.Σ Όχι εδώ
- M.P Μόνο τα δάχτυλα και λίγο παραπάνω**
 -Α.Σ Έφτιαχνες εδώ κόκκινο ,την πγίτσα εδώ έφτιαχνες το κέντημα εδώ το φτιαχνες άσπρο ως εδώ. Εδώ το χώριζες κοντά, έφτιαχνες τη φτέρα κοντά και το απάν σκέτο.
- M.P Πως σταματούσαν εδώ πάνω στο πόδι;**
 -Α.Σ Με σκοινί .Στο τέλος από το τσουρέπι φτιάναμαν και τόσο σκοινί. Το κλώθαμαν το στρίβαμαν για να στέκεται
- M.P Ίδιο ήταν δηλαδή το πλέξιμο ως πάνω, δεν ήταν πιο στενό πάνω για να στέκεται;**
 -Α.Σ Αλλάζει η πλέξη ,το φτιάναμαν λάστιχο το πάνω, τρία δάκτυλα λάστιχο.
- M.P Πότε βγήκαν οι χούλα χουπ κάλτσες και τα βγάλατε αυτά τα τσουρέπια ;**

-Α.Σ Οι χούλα χουπ βγήκαν όταν ήμουν κοπέλα. Άρχισαν σιγά σιγά οι κοπέλες και τα βγάλαν τα άσπρα τα τσουρέπια. Νύφη εγώ φόρεσα κάλτσες χούλα χουπ,όχι ψηλές, δεν είχαν βγει.

-Μ.Ρ Τα τσαρούχια που τα έφτιαχναν;

-Α.Σ Στον τσαγκάρη.

-Μ.Ρ Που ήταν ο τσαγκάρης;

-Α.Σ Ο πατέρας της Δημητρούλας εδώ απάν και ένας ήταν ο πατέρας της Κατίνας. Μήτσο Καλόγερο τον 'λέγαν.

-Μ.Ρ Το δέρμα από αυτά τα τσαρούχια καφέ ήταν;

-Α.Σ Ήταν ένα χρώμα που έκαναν οι νύφες πιο ανοιχτούτσικο, σαν κόκκινο βυσσινί σαν πορτοκαλί αλλά βαθύ για ομορφιά και είχε και σιρίτια ξανθά.

-Μ.Ρ Οι άλλες οι γυναίκες;

-Α.Σ Μαύρα τσαρούχια , μαύρο το δέρμα ,μαύρη η φούντα .Από τα δέκα μέχρι δεκαπέντε οι γυναίκες βάναμαν και παρδαλή φούντα.

-Μ.Ρ Μέσα στο σπίτι τα τσαρούχια φορούσατε;

-Α.Σ Τα τσαρούχια δε τα φορούσαμε για να μη τα χαλάσουμε, δε θυμάμαι τι βάναμαν μέσα. Πιο πολύ έφτιαχναν τότε καλίσια σαν τσόκαρα ,ξυλένια και μας τα έφτιανε πρακτικός. Έβανε λουρί απάν και μας τα κάρφωνε. Μας τα έφτιαχνε ο παπά Αντώνης έπαιρνε το ξύλο ,πλάτανο πιο πολύ το πελέκαε, έφτιαχνε σχήμα του ποδαριού και έβανε και ένα λουρί απάν και τον πληρώναμε ,του δίναμε δυο φράγκα.

-Μ.Ρ Πότε φορέσατε παπούτσια, έφυγαν τα τσαρούχια;

-Α.Σ Μετά φορέσαμε προπόδια με λαστιχένια από ρόδα.

-Μ.Ρ Πότε τα φορέσατε αυτά;

-Α.Σ Κοπέλες. Είχα και ένα ζευγάρι παντρεμένη. Να σου δείξω πως τα κόβαμε βάναμε κάτω το λάστιχο σαμπρέλα. πάταγες το πόδι πάνω και έκοβες το σχήμα. Έβανες το μολύβι γύρα γύρα και το 'κοβες.

-Μ.Ρ Πότε σταμάτησαν τα τσαρούχια και βάλατε τα προπόδια;

-Α.Σ Ήμουν κοπέλα ακόμα εγώ και αυτά μας τα 'ραβε ο Παπαντώνης. Για να φαίνεται ωραίο το κάναμε μύτες ,γύρα γύρα.

-Μ.Ρ Αυτά πότε σταμάτησαν και βγήκαν τα παπούτσια;

-Α.Σ Έβαλα και λίγο παντρεμένη , κάμποσα χρόνια όχι ολοένα ,τότε που πηγαίναμε για ξύλα, δε τα βάναμε στο χορό. Στα ξύλα ,στα πρόβατα ,στα λιθάρια. Κοντά βγήκαν τα πατίκια ,τα λαστιχένια τα παπούτσια που φοράν τώρα οι γριές . Τα πανένια τα παπούτσια αλλά τα λαστιχένια τα θέλαμε για τις δουλειές.

-Μ.Ρ Για καλά τι βάζατε εκείνη την περίοδο;

-Α.Σ Βάναμε παπούτσια από δέρμα. Πρώτα μας έφτιαχνε ο Αλέξης ο Παπαντώνης

-Μ.Ρ Καλά παπούτσια από δέρμα;

-Α.Σ Γόβες μας έφτιαχνε ο μπάρμπα Αλέξης. Κοντά βγήκαν τα έτοιμα πάνε οι τσαρουχάδες.

-Μ.Ρ Τώρα για το μαντήλι .Τι χρώμα είχαν τα καθημερινά μαντήλια, είχαν λουλούδια;

-Α.Σ Είχαν λουλούδια, είχαν ένα πουλάκι από πίσω στις γωνίες τις τέσσερις, κάμποσα είχαν έναν γύρο μονό γύρω γύρω. Ήταν σαν τσίπα χοντρό

-Μ.Ρ Ήταν μαύρα;

-Α.Σ Ήταν μαύρα και το λουλούδι παρδαλό, χρωματιστό.

-Μ.Ρ Μου 'δειξες πως το έδεναν για καλό και μου είπες λίγο αργότερα το έδεναν στο πλάι;

-Α.Σ Το δέναμε διπλό μαντήλι για να είναι μεγάλο πλούσιο, το πέρναγες πίσω έπαιρνες το λουλούδι το δεξί και το πέρναγες απάν από το κεφάλι για να φαίνεται πίσω το λουλούδι. Παίρναμε τούτο, εδώ το δέναμε ένα μικρό και βάναμε την

καρφίτσα να σταθεί και τούτο το κλωνάρι ήταν μεγαλύτερο απλώνουμε προς τα πίσω στο κεφάλι ,το στερεώνουμε με καρφίτσουλες μαύρες και αυτό και ήταν όλο ο κεφάλι λουλούδι ,δεν φαινόταν μαντήλι μαύρο.

-M.P Τσεμπέρι πότε το φορούσαν;

-A.Σ Αυτό το έκαναν μια καλή μέρα, στον γάμο ,στο πανηγύρι. Αυτό που σου ‘δειξα τώρα. Το καθημερινό δεν βάναμε καρφίτσες.

-M.P Εδώ πάνω το δένετε;

-A.Σ Λίγες. Δε το δένουμε πάνω. Τότε το ‘δεναν στο πλευρό πίσω και κάθε μέρα στο πλευρό το δένουμε.

-M.P Στο πλευρό το έδενε και η μάνα σου;

-A.Σ Και η μάνα μου.

-M.P Δηλαδή ή το έφτιαχναν ίσιο ή το έδεναν λίγο;

-A.Σ Ναι. Να σου πω για την τριχιά. Μία την φτιάχναμε ,ρίχναμε δυο ωριές και μισή για την βαρέλα το πλέκαμε έμενε δυο ωριές. Για τα ξύλα τεσσερισήμισι ωριές και μετά το πλέξιμο έμενε τέσσερις ωριές.

-M.P Πότε άρχισαν να το βγάζουν οι γυναίκες το μαντήλι;

-A.Σ Το έβγαλα μεγάλη. Όταν ήρθα στα Γιάννενα ήμουν είκοσι έξι ,το βγαλα ίσα. Εγώ και όλες οι γυναίκες .

-M.P Αυτές πού έβγαζαν το μαντήλι εκείνη την εποχή τις κακολογούσαν οι υπόλοιπες;

-A.Σ Τις κακολογούσαν, αυτές που δε το είχαν βγάλει ,έλεγαν.

-M.P Υπήρχαν γυναίκες που φορούσαν τα ευρωπαϊκά ρούχα και το μαντήλι;

-A.Σ Βέβαια, εγώ με ευρωπαϊκό έγινα νύφη και φόραγα και μαντήλι. Μου το έραψε η Λάμπρω Δημουλικά Μπούτσουρα.

-M.P Πως τις έκαναν οι κόσες οι νύφες ,οι κοπέλες οι λυπημένες;

-A.Σ Έτσι τα πλέκαμε και εδώ τα αφήναμε ξέπλεγα τις καλές μέρες, ήταν κατσαρά. Οι γριες τις αφήναν ενωμένες .Οι λυπημένες τις ένωσαν και συνέχιζαν την κόσα και τα βάζαν στο κεφάλι γύρω γύρω.

-M.P Κοσμήματα φορούσατε;

-A.Σ Εγώ στη μέρα μου ,έβαζα σταυρό, γρηγορότερα η μάνα μου είχε πατατίφ. Ήταν ένα πράγμα σαν να ήταν τρία σκουλαρίκια κρεμαστά. Το μεσαίο ήταν τρανό ,τα άλλα ήταν μικρότερα. Το έβαζαν στο λαιμό, όλο χρυσό. Το φόραγαν νύφες και τις καλές μέρες.

-M.P Σκουλαρίκια βάζατε;

-A.Σ Βάζαμε πιο πολύ με τιτριμίδες.

-M.P Δαχτυλίδι φορούσατε ;

-A.Σ Ναι, άμα είχαμε.

-M.P Βέρες βάζατε ;

-A.Σ Απαραιτήτως ,για να μη κολλάει τα παιδιά η κατάρα. Η μάνα μου είχε και μια ζώνη. Ασημένια φαρδιά ,την έβαζαν για καλή. Είχε ένα στρόγγυλο μεγάλο και από εδώ και από εκεί μικρότερα. Έχει γαντζάκια από εδώ και απ εκεί και το τσίταγες στο ύφασμα.

-M.P Οι νύφες τι ξεχωριστό έβαζαν εκείνη την εποχή;

-A.Σ Έβαζαν το πατατίφ, δύο τρία και τέσσερα χρόνια έως να γεννήσει μια καλή μέρα, κοντά δεν την αφήνε η φαμιλιά.

-M.P Μόνο από το πατατίφ ξεχώριζε η νύφη;

-A.Σ Εγώ έβαλα και λουλούδι στεφανάκι πάνω από το μαντήλι στην εκκλησία.

-M.P Τα ευρωπαϊκά τα φόρεσες όταν ήρθες;

-A.Σ Όταν ήρθα εδώ στα 26 χρόνια και στο χωριό ακόμα ,από τα 20 χρόνια και πάνω ευρωπαϊκά βάναμε. Είχαμε και από κανένα χωριάτικο αλλά δε το βάναμε.

-M.P Προικοσύμφωνο είχες κάνει εσύ;

-Α.Σ Εγώ δεν είχα κάνει. Πάαινε ο συμπέθερος να γένει ο γάμος την Κυριακή ,δέκα μέρες πιο πριν να συνεννοηθούν οι συμπέθεροι –τι της έχεις άλλο της κοπέλας – δέκα φουστάνια –πόσες φούστες, ποδιές, κοντοσέγκνες. Έγραφε έχω δυο φλουκωτές, δυο χειράμια.

-M.P Εσύ όταν παντρεύτηκες φορούσες κάλτσες χούλα χουπ και παπούτσι δερμάτινο γόβα;

-Α.Σ Χούλα χουπ και δερμάτινη γόβα και είχα τα προπόδια για κάθε μέρα και για γύρα την βρύση είχα πανένια παπούτσια.

-M.P Τα πανένια ποιος τα έφτιαχνε;

-Α.Σ Έτοιμα απ' τα Γιάννενα, από έξω.

-M.P Η γυναίκα που θα παντρεύονταν έδινε δώρο στο πεθερό ,κουμπάρο , κουνιάδο;

-Α.Σ Εγώ όταν αρραβώνιασα έδωσα στους σπιτιακούς όλων τσουρέπια,είχα τρία κούναδια τους έκανα τσουρέπια καφένατα νε νήμα,στη πεθερά και στο πεθερό τους έκανα τσουρέπια μάλλινα μαύρα και στη κουνιάδα κάλτσες χούλα χουπ και του αντρός της του έκανα τσουρέπια με νήμα καφέ και στο Γιάννη επειδή τον είχα σύντροφο του έκανα άσπρα με νήμα τσουρέπια. Στο γάμο τους έκανα όλων πάλι τσουρέπια,των αντρών πλεκτά,των γερόντων μαύρα με σκοινί και των νέων με καφέ νήμα. Το φόρεμα που είχα στους αρραβώνες ήταν τσιριβόλι, ύφασμα καλοκαιρινό.

-M.P Στο κουμπάρο τι δώρο έκανες;

-Α.Σ Στο κουμπάρο ,τους έφτιακα όλων ένα ζευγάρι τσουρέπια και στο κουμπάρο πήρα ένα πουκάμισο,το αγόρασα.

-M.P Στο νονό πήρες τίποτα;

-Α.Σ Εγώ δε πήρα αλλά τότε έπαιρνε της νονάς ένα ζευγάρι παπούτσια ο γαμπρός, της νονάς της δικής μου. Τσουρέπια δεν έδωσα μόνο στους σπιτιακούς αλλά στους μαρμαπάδες όλους ,τα αδέρφια του πεθερού μου ,της πεθεράς μου. Πενήντα ζευγάρια τσουρέπια μαύρα.Της κουνιάδας κάλτσες χούλα χουπ και της συννυφάδας και των παιδιών καλτσάκια.

-M.P Οι άντρες μου είπες φόραγαν απο μέσα το βρακί το σαμαροσκούτι ,άσπρο ήταν;

-Α.Σ Άσπρο μάλλινο στον πάτο κατ' όχι από σαμαροσκούτι ,εκείνη την εποχή από τα πρόβατα ή το φτιαναν στον αργαλειό.

-M.P Μου είπες το βρακί λεγόταν αλλιώς και σαμαροσκούτι;

-Α.Σ Σαμαροσκούτι όχι αγορασμένο ,από τα πρόβατα ,το φτιαναν στον αργαλειό , μονό βλάρι. Το φτιάναμαν μονό βλάρι ,πααίναμε στο ράφτη και το 'φτιανε βρακιά.Στον μπάρμπα- Αντώνη και ο Κώστας Παπαγάκης έραβε .

-M.P Ο πατέρας του Κώστα Παπαγάκη ύφαινε σακιά σε όρθιο αργαλειό.

-Α.Σ Σε όρθιο αργαλειό και ήταν τόσο γερά τόσο σκληρά .Υφαινε και τέντα, σκληρό σαν βλάρι μεγάλο ,δε ξέρω που το βάναν αυτό.

-M.P Για την φανέλα, τι είναι το μονό βλάρι;

-Α.Σ Ήταν μαλλί, στημόνι και υφάδι.

-M.P Οι άντρες μέχρι τότε τις φόραγαν τις φανέλες;

-Α.Σ Οι μεγάλοι με αυτά πέθαναν. Για την φουστανέλα την έκοβαν έτσι κα την έραβαν εδώ έφτιαχναν δεκατέσσερα τέτοια κομμάτια γινόταν ένα στρόγγυλο, λάστιχο 'βάναν μέσα .

-M.P Ξέρεις άλλους που έβαζαν φουστανέλα;

-Α.Σ Έβαζαν ο μπάρμπα- Αναστάσης , ο πεθερός μ' φαίνεται και ο Γιώργος Μπίρντας ,δε θυμάμαι καλά.

-M.P Η κυλλότα είχε κουμπιά εδώ μπροστά ;

- Α.Σ Είχε γύρω στα πέντε, τα έκαναν λίγο σιμά να μην ανοίγει το παντελόνι ήταν και σκληρό.
- Μ.Ρ Τι χρώμα είχε η κυλλότα ;**
- Α.Σ Μαύρη, ένας βάνει άσπρη κυλλότα είναι στο Λοζέτσι .Ως εδώ το φτιαναν ανοιχτό και έβαναν κουμπιά, το 'ταν ίσα με το ποδάρι .ως εκεί είχε κουμπιά.
- Μ.Ρ Πόσα κουμπιά είχε εκεί κάτω;**
- Α.Σ Γύρω στα τέσσερα ,δε θυμάμαι καλά.
- Μ.Ρ Από πάνω φορούσαν το πουκάμισο ,αυτό το ίσιο;**
- Α.Σ Ίσιο χωρίς γιακά.
- Μ.Ρ Το μανίκι τι είχε;**
- Α.Σ Το μανίκι είχε μανσέτα και σούρα εδώ και εδώ ήταν ανοιχτό.
- Μ.Ρ Στενό όχι ανοιχτό;**
- Α.Σ Όχι αυτά ήταν εκιά με την φουστανέλα .Εδώ είχε κουμπιά του πεθερού μου, πουκάμισο σκούρο.
- Μ.Ρ Τα πουκάμισα ήταν άσπρα;**
- Α.Σ Ο πεθερός μου είχε μαύρα ,οι άλλοι είχαν ριγωτά
- Μ.Ρ Ριγωτά τι χρώμα;**
- Α.Σ Σαν γκρι και μαύρη ριγούλα.
- Μ.Ρ Το ύφασμα;**
- Α.Σ Ύφασμα αλαντζά ένα γκρι , πολύ φτηνό.
- Μ.Ρ Αυτό έβαζαν και για καλό;**
- Α.Σ Αυτός που είχε έβαζε ένα καλύτερο ύφασμα για καλό. Το αλαντζά το έβαζαν για τις δουλειές.
- Μ.Ρ Αυτό το έβαζε ο πατέρας σου;**
- Α.Σ Όλοι το φόραγαν, τότε οι πιο πολλοί τα 'φτιαχναν χωρίς γιακά.
- Μ.Ρ Ήταν και σταυρωτό εδώ μπροστά το πουκάμισο;**
- Α.Σ Όχι ίσιο, κουμπιά κατ' κατ' και τσέπη εδώ ,έβαζαν τα τσιγάρα οι άντρες μέσα.
- Μ.Ρ Τα σακάκια είχα δίμιτο ύφασμα;**
- Α.Σ Δίμιτο όποιος είχε ,άλλος έφτιαχνε και μονό σαν σαμαροσκουτί αλλά το καλό το σακάκι ήταν για δίμιτο και από πάνω έβαζαν την κάπα, δε θυμάμαι εγώ παλτό , κοντά έβαζαν και μια βραχία. Έφυγε η μόδα από την κάπα και έφτιαχναν βραχίες με εκιά τα μεγάλα τα γιακάδια.
- Μ.Ρ Αυτά τα έραβε ο Ψήνας ;**
- Α.Σ Αυτά τα μάλλινα τα έραβε ο Ψήνας .
- Μ.Ρ Ποια εποχή ήταν ο Ψήνας;**
- Α.Σ Εγώ τον θυμάμαι και στην ημέρα μου ,ως τότε έζηγε δεν ξέρω.
- Μ.Ρ Και πηγαίνατε στο Λοζέτσι;**
- Α.Σ Όχι ,τον έφερναν στα σπίτια τον ράφτη, του έφτιαχνες και το φαΐ ,τον κράταγες μια μέρα δυο ,τα ραβε και έφευγε.
- Μ.Ρ Η βραχία ήταν δίμιτη;**
- Α.Σ Δίμτ'.
- Μ.Ρ Τι χρώμα;**
- Α.Σ Μαύρα τα έφτιαχνα εκείνη την εποχή.
- Μ.Ρ Είχε κουμπιά μπροστά;**
- Α.Σ Είχε, δεν ξέρω αν την έραβαν και σταυρωτά ,ξέρω έραβαν βραχία σαν σταυρωτή φαινόταν.
- Μ.Ρ Οι κάπες που έβαζαν από επάνω μόνο μαύρες ήταν;**
- Α.Σ Οι κάπες περισσότερες άβαφτες από τα γίδια, αλλά μαύρο τραγόμαλλο έβαναν, όχι μπιτ μαύρο και γκρι και άμα ήταν από άσπρα γίδια ,τα ανακάτευαν με το σκοινί και γινόταν γκρι.

- M.P Τα τσουρέπια τι χρώμα είχαν;**
-A.Σ Τα τσουρέπια των ανδρών μαύρα.
- M.P Δεν είχαν κέντημα;**
-A.Σ Όχι.
- M.P Άλλαζε και αυτών η πλέξη εδώ πάνω;**
-A.Σ Τρία δάχτυλα ,δεν στεκόταν ίσιο, κριτσίλωνε .
- M.P Είχε και σκοινί;**
-A.Σ Σκοινιά, τα 'δενες και τα κρέμαγες έξω να λιαστούν.
- M.P Τα τσαρούχια μαύρα με μαύρη φούντα;**
-A.Σ Ναι και πιο παλιά εγώ δεν γνώρισα έφτιαχναν και γουρουνοτσάρουχα.
- M.P Ο πατέρας σου φόρεσε;**
-A.Σ Όχι αλλά έχω δει ξένο ,έπαιρναν το τομάρι από το γουρούνι πως το έφτιαχναν δεν ξέρω το φτιάχναν σούρα εδώ γερό νήμα.
- M.P Ο πατέρας σου τι φόραγε;**
-A.Σ Τσαρούχια και κοντά παπούτσια παραγγελιά.
- M.P Πότε φόρεσε παπούτσια;**
-A.Σ Ο πατέρας γεννήθηκε το 1903, εγώ δε τον θυμήθηκα με τσαρούχια την μάνα μου που γεννήθηκε το 1907 έβαλε τσαρούχια.
- M.P Η μάνα σου πότε τα έβγαλε;**
-A.Σ Ως 25 -30 χρονών κοντά έβανε παπούτσια.
- M.P Η σκούφια ήταν δίμιτη είπες, τι χρώμα είχε;**
-A.Σ Μαύρη στρογγυλή.
- M.P Αργότερα φόραγαν αυτό το καπέλο, πότε το έβαλαν αυτό;**
-A.Σ Ο πατέρας μου το καπέλο το βανε νέος, εγώ δε τον θυμάμαι με σκούφια.
- M.P Φορούσαν και τα παιδάκια σκούφια;**
-A.Σ Δεν θυμάμαι ,δεν πιστεύω.
- M.P Τα κοριτσάκια φορούσαν ζακετούλες μου είπες;**
-A.Σ Ναι στο χέρι ,από τα πρόβατα. Το '40 που δεν είχαμε φτιάχναμε και φούστες αντί για φόρεμα.
- M.P Φούστες στον αργαλειό;**
-A.Σ Όχι, στο χέρι ,φούστα πλεχτή με τις βέργες .
- M.P Ολόσωμη;**
-A.Σ Ναι
- M.P Από πάνω από τη φούστα φόρεμα;**
-A.Σ Δεν είχαμε φόρεμα, ζακετούλα. Το είχαμε για φόρεμα αυτό, φτιάχναμε με τα χέρια δέκα ίσες 10 ανάπωτες, στο χέρι για να γίνει μαλακό να μην είναι σκληρό .Είχα της Νίνας με μαλλάκι.
- M.P Παλιότερα με τι τα έφτιαχναν;**
-A.Σ Με μαλλί από τα πρόβατα.
- M.P Ολόσωμο και είχε και μανίκια αυτό;**
-A.Σ Και μανίκια φορεματάκι, έβγαινε έξω να παίξει τότε το '40.
- M.P Σαν κοριτσάκι φόραγες μαντήλι;**
-A.Σ Από δέκα χρονών.
- M.P Μαντήλι. Φορεματάκι πλεχτό και τσουρέπια κάτω άσπρα;**
-A.Σ Άσπρα .κοντά όταν ήμουν μεγάλη βγήκαν οι χούλα χουπ οι κάλτσες, δεκαεφτά χρονών, έβανα ως εδώ κάλτσες και ως εδώ μάλλινα.
- M.P Σαν παιδάκι τι έβαζες από κάτω για παπούτσια;**
-A.Σ Προπόδια.
- M.P Από πάνω φορούσατε ζακετούλα πλεχτή;**
-A.Σ Ζακετούλα τι άλλο δεν είχαμε πιο χοντρό ήρθε η κατοχή.

- M.P Τα αγόρια φορούσαν το παντελόνι.**
 -Α.Σ Ρετσίνα παντελόνι
- M.P Ρετσίνα είναι ύφασμα που το αγόραζαν;**
 -Α.Σ Ύφασμα σκληρό, ριγωτό μαύρο με ριγούλες άσπρες και εδώ απάνω το έφτιαχναν κορμάκι χωρίς μανίκι .Εδώ απάνω το έφτιαχνες κορμάκι χωρίς μανίκια.
- M.P Είχε και κουμπιά εδώ;**
 -Α.Σ Όχι το 'ντυνε ,ήταν ραμμένο ολόσωμο.
- M.P Πως το έντυνες, όπως σήμερα είχε τιράντες;**
 -Α.Σ Το 'ντυνες από κάτω πρώτα, έβανες το κεφάλι μέσα, το ήταν λυτό, δεν είχε κουμπιά από πίσω, είχε κουμπιά στο πλευρό.
- M.P Από μέσα τι έβαζαν;**
 -Α.Σ Φανέλες, πουκάμισα δεν είχαν ,δεν θυμάμαι και εγώ καλά.
- M.P Από κάτω τσουρέπια ,τι χρώμα φορούσαν τα αγόρια;**
 -Α.Σ Μαύρα.
- M.P Κάτω προπόδια και τα αγόρια;**
 -Α.Σ Όποιος είχε έφτιαχνε παπούτσια άλλοι ξυπόλητοι.
- M.P Από πάνω για πανωφόρι τι φορούσαν;**
 -Α.Σ Δεν ήταν πανωφόρια τότε. Δεν θυμάμαι.
- M.P Για το κρύο τι φορούσαν;**
 -Α.Σ Ζακέτες, δεν θυμάμαι.
- M.P Στα χειραμίσια ,τα μαυροκόκκινα, το μαύρο και το κόκκινο απ τι το έβαφαν;**
 -Α.Σ Εγώ δεν έκανα καρό, το κόκκινο και το μαύρο το έβαφαν με βαφή καλή, κοντά βγήκαν οι γερμανικές οι βαφές οι καλές. Τότε έριχναν κάτι μέσα για να μη κόβει η βαφή άλλα δεν θυμάμαι.
- M.P Γιλέκο φορούσαν οι άντρες;**
 -Α.Σ Ναι, όλοι οι άντρες.
- M.P Δίμτο;**
 -Α.Σ Έφτιαχναν και δίμτο, και πανένιο, το καλό το γιλέκο το έφτιαχναν από την πίσω μεριά σατέν και από μέσα άσπρο αστάρι ριγωτό και εδώ πίσω είχε μια εγκράφα, μια ζωνίτσα για σχέδιο και από έξω ό,τι χρώμα ήθελε.
- M.P Το σχέδιο εδώ σταυρωτό;**
 -Α.Σ Όχι σταυρωτό εδώ σκέτο με κουμπιά κάτω κάτω όπως γίνονται οι καζάκες.
- M.P Έβαζαν και το ρολόι στις τσέπες;**
 -Α.Σ Το πέρναγαν από την κουμπότρυπα και το βάζαν μέσα στην τσέπη μη το χάσουν.
- M.P Τα δίμτα πότε σταμάτησαν να τα υφαίνουν;**
 -Α.Σ Εγώ στην ημέρα μου δεν είχα.
- M.P Η μάνα σου ύφαινε;**
 -Α.Σ Μπορεί να 'χε, εγώ δε θυμάμαι να 'χε, παλαιότερες ακόμα.
- M.P Τα σιγκούνια ήταν δίμτα, ποιός τα έφτιαχνε;**
 -Α.Σ Εγώ δεν έφτιαζα, δεν ξέρω, ήταν από νωρίτερα.
- M.P Τα πουκάμισα των ανδρών ήταν άσπρα;**
 -Α.Σ Άσπρα και ριγωτά και γκρι.
- M.P Ο γαμπρός με τι χρώμα γινόταν ;**
 -Α.Σ Ο γαμπρός πάντα με μαύρο κοστούμι και άσπρο πουκάμισο, γραβάτα δεν έβαναν τότε. Μετά άρχισαν με μπλε σκούρο με καφέ σκούρο αλλά πιο πολύ μαύρο.
- M.P Κάτω παντρεύονταν με κυλλότα παντελόνι;**
 -Α.Σ Εκείνα τα χρόνια με κυλλότα ,εμείς όχι.
- M.P Κυλλότα ο πατέρας σου;**

- Α.Σ Δεν ξέρω μπορεί, οι άλλοι κοντά είχε φύγει η μόδα.
- Μ.Ρ Και μετά τι φόραγαν τι παντελόνι;**
- Α.Σ Ίσιο παντελόνι , είχε έρθει και μια παρτίδα καμπάνα παντελόνι αλλά αργότερα.
- Μ.Ρ Τώρα στο χορευτικό έχουν μπουραζάνας, τότε είχαν;**
- Α.Σ Ο πατέρας ναι ,εγώ δεν θυμάμαι να φόρεσα.
- Μ.Ρ Τι χρώμα ήταν η μπουραζάνα;**
- Α.Σ Μαύρη .Άσπρη την έφτιαχναν για χορό, στο πανηγύρι ,όχι στην ημέρα μου πιο γρηγορότερα.
- Μ.Ρ Οι ηλικιωμένοι τι φόραγαν;**
- Α.Σ Σκούρα μαύρα, και το πουκάμισο σκούρο.
- Μ.Ρ Βαφές βρίσκατε στον Παπουτσή η ερχόσασταν στα Γιάννενα;**
- Α.Σ Βρίσκαμε στην ημέρα μου ,γρηγορότερα δεν ξέρω.
- Μ.Ρ Τα πουκάμισα που έχουν στο χορευτικό είναι με μανίκια στενά;**
- Α.Σ Φαρδύ και έχει και γιλέκο πίσω και έχει και ζώνη, δε ξέρω πόσα μέτρα ζωνάρι.
- Μ.Ρ Τα φόραγαν τότε στο χωρό;**
- Α.Σ Το ζωνάρι το φόραγαν και τώρα αργότερα.
- Μ.Ρ Τι χρώμα το ζωνάρι;**
- Α.Σ Άσπρο από τα πρόβατα μου φαίνεται.
- Μ.Ρ Τα μανίκια έτσι φαρδιά;**
- Α.Σ Μόνο όταν έβαζες φουστανέλες και μπουραζάνα, εγώ δε τη θυμήθηκα, Αυτοί οι δυο που είχαν φουστανέλες φορούσαν και φαρδιά μανίκια.
- Μ.Ρ Η κυλλότα ήταν την ίδια εποχή που ήταν και η μπουραζάνα;**
- Α.Σ Αυτό δε το ξέρω, εγώ τη μπουραζάνα δε τη θυμήθηκα πλην κανα γέρος στο πανηγύρι. Κυλλότα την γνώρισα και ο πατέρας μου είχε και όλοι.
- Μ.Ρ Η ρετσίνα βγήκε αργότερα;**
- Α.Σ Αργότερα, μπορεί και πίσω από το '40 ,δεν θυμάμαι ήμουν μικρή.

15^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΑΤΣΗ – ΘΕΟΔΩΡΟΥ

-Μ.Ρ Θεοδώρου είναι του άντρα σας ,το δικό σας;

-Ε.Θ Τάτση.

-Μ.Ρ Εσύ γεννήθηκες στο χωριό;

-Ε.Θ Ναι.

-Μ.Ρ Πότε;

-Ε.Θ Το '33.

-Μ.Ρ Όταν ήσουν κοπέλα, πως ήταν ντυμένες οι γυναίκες;

-Ε.Θ Αυτή τη στολή είχαμε, όταν πηγαίναμε στα πανηγύρια.

-Μ.Ρ Και η μάμα σου και η γιαγιά σου;

-Ε.Θ Ναι δε θυμάμαι άλλη εγώ και είχαμε και τσουρέπια άσπρα,τα πλέκαμε.

-Μ.Ρ Θα μου πεις ένα ένα τα ρούχα που φοράγατε, από μέσα προς τα έξω; Μέσα μέσα τι φορούσατε;

-Ε.Θ Φανέλα πλεχτή τον χειμώνα.

-Μ.Ρ Με μανίκι ήταν

-Ε.Θ Όχι ,με κοντό.

-Μ.Ρ Χρώμα;

-Ε.Θ Ό,τι έχει, το άσπρο.

-Μ.Ρ Φτιάχνατε και σχέδια;

-Ε.Θ Όχι στις φανέλες.

-Μ.Ρ Μάλλινη;

-Ε.Θ Μάλλινη από τα πρόβατα.

-Μ.Ρ Από πάνω;

-Ε.Θ Μπλούζα και φούστα, αν δεν βάζαμε το φόρεμα.

-Μ.Ρ Πουκάμισο βάζατε;

-Ε.Θ Κομπινεζόν.

-Μ.Ρ Για το κομπινεζόν από πού παίρνατε ύφασμα;

-Ε.Θ Τα φτιάχναμε μόνες μας, παίρναμε ύφασμα άσπρο και τα ράβαμε μόνες μας στη μηχανή.

-Μ.Ρ Το ύφασμα από εδώ το παίρνατε;

-Ε.Θ Από εδώ ,από τα Γιάννενα.

-Μ.Ρ Τι ράψιμο είχε;

-Ε.Θ Ακριβώς όπως η μπλούζα, με πλάτη χωρίς μανίκι.

-Μ.Ρ Εδώ μπροστά πως ήταν;

-Ε.Θ Στρόγγυλο όπως είναι οι μπλούζες και φαρδύ κατ.

-Μ.Ρ Σε τι χρώμα, όλα άσπρα ή τα βάφατε κιόλας.

-Ε.Θ Τα αφήναμε άσπρα;

-Μ.Ρ Μανίκι είχαν;

-Ε.Θ Όχι μόνο πλάτη

-Μ.Ρ Από πάνω τι βάζατε;

-Ε.Θ Μπλούζα αν βάναμε φούστα αλλιώς το φόρεμα.

-Μ.Ρ Αν βάζατε φούστα τι βάζατε ;

-Ε.Θ Φούστα και μπλούζα.

-Μ.Ρ Η φούστα ήταν αυτή που μου έδειξες ,αυτή την φούστα και από πάνω μπλούζα.

-Ε.Θ Όχι με αυτή την φούστα, βάναμε και τα φουστάνια από πάνω, φτιάχναμε φαρδιά φορέματα και τα βάναμε με το σχέδιο αυτό.

-Μ.Ρ Αυτή η φούστα ήταν πάντα πλεχτή ή την κάνατε και στο αργαλειό;

-Ε.Θ Βάναμε και στον αργαλειό, εγώ δεν είχα έφτιαχναν πολλές άλλες και στην ηλικία μου. Φτιάχναμε μαργαρίτες στον πάτο κέντημα στον αργαλειό όπως φτιάχνουμε στα κιλίμια και απάν σκέτο κόκκινο.

-Μ.Ρ Όλες κόκκινες ήταν οι φούστες.

-Ε.Θ Κόκκινο.

- Μ.Ρ Κόκκινο λες αυτό που είναι λίγο πορτοκαλί σαν αυτή που έχεις;

-Ε.Θ Αυτή είναι πορτοκαλί, στον αργαλειό φτιάχναμε πιο κόκκινα.

- Μ.Ρ Πλεχτές ήταν σε ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία;

-Ε.Θ Ό,τι χρώμα ήθελε.

-Μ.Ρ Στον αργαλειό δηλαδή χωρίς μανίκι και εδώ μπροστά στρόγγυλες;

-Ε.Θ Στρόγγυλες με κόπτσες κάτω κάτω και λίγο άνοιγμα στην κοιλιά να περνάει και σούρες

εδώ γύρα γύρα φαρδιές .Όπως έχω την πλεχτή έτσι γίνονταν και οι αργαλείσες.

-Μ.Ρ Όλο κόκκινο ,όχι καρό;

-Ε.Θ Όχι καρό ,οι μετσοβίτες φτιάχνουν καρό

-Μ.Ρ Από πάνω βάζατε το φόρεμα,το ύφασμα από πού το αγοράζατε;

-Ε.Θ Από τα Γιάννενα και το έφτιαχνε η μοδίστρα.

-Μ.Ρ Ποια μοδίστρα το έφτιαχνε;

-Ε.Θ Σε πολλές έρασα φορέματα, στη Φιλομίλα στη Μαντζίλα και στη Λαμπρινή την Μπλιμπλίκα. Είχα ράψει και το νυφικό μου .το ίδιο σχέδιο το ράβαμε ,χωριάτικα με τι πόστες και μπροστά τα κεντήματα.

-Μ.Ρ Πιο παλιά θυμάσαι είχαν ζουλέ εδώ μπροστά;

-Ε.Θ Ζουλέ εγώ δεν τον θυμάμαι ,εγώ δεν έβαλα, είχαν κάποιες.

-Μ.Ρ Τα φορέματα σε τι χρώματα τα έφτιαχναν;

-Ε.Θ Εγώ είχα κεραμιδί σαν την φούστα μου είχα το καλό το δεύτερο το νυφικό ραμμένο στην Μπλιμπλίκα και είχε και μια μαργαριτα από το ίδιο ύφασμα και το είχα καρφίτσωμένο εδώ..

-Μ.Ρ Τα κεντήματα με τι τα έφτιαχναν ,με χάντρες.

-Ε.Θ Τιτριμίδες τις λέγαμε εμείς .όλο τούτο .

-Μ.Ρ Κένταγαν και με την ίδια την κλωστή;

-Ε.Θ Και με την ίδια την κλωστή.

-Μ.Ρ Και τι σχέδια έκαναν;

-Ε.Θ Λουλουδάκια, σταυρουδάκια.

-Μ.Ρ Από πάνω βάζατε το σιγκούνι;

-Ε.Θ Ζακέτα ,στο νυφικό μου το κεραμιδί είχα μια μωβ ζακέτα .

-Μ.Ρ Πλεχτή στο χέρι;

-Ε.Θ Ναι.

-Μ.Ρ Πως τι έκαναν τις ζακέτες ,είχαν με σχέδια διάφορα;

-Ε.Θ Όχι με σχέδια ,σκέτες τις φτιάχναμε.

-Μ.Ρ Εσύ φόρεσες σιγκούνι;

-Ε.Θ Για καλό δε φόρεσα, μου είχε ο πατέρας μου δύο σιγκούνια,το ένα το είχε αγορασμένο από το ελληνικό το έχει η κοπέλα μου τώρα ήταν βαρύ.

-Μ.Ρ Αυτά τα σιγκούνια χωρίς μανίκια;

-Ε.Θ Χωρίς μανίκια τα βάζαμε εμείς στην δουλειά.

-Μ.Ρ Σιρίτια κόκκινα τους έβαζαν;

-Ε.Θ Σιρίτια κόκκινα γύρα γύρα και κάτω κάτω.

-Μ.Ρ Είχαν και δύο ανοίγματα;

-Ε.Θ Ναι ένα στα πλάγια και ένα πίσω Ένα στα πλάγια για να φαρδαίνει και να περπατάς.

-Μ.Ρ Φορούσατε και μαντήλι πάνω, πως το δένετε;

-Ε.Θ Το περνούσαμε πίσω στο λαιμό σταυρωτά και το δέναμε στο πλάι βάναμε και καμιά καρφίτσουλα αυτές που είναι ειδικές για τα μαντήλια με μαύρα κεφάλια για να το στερεώσουμε .Εδώ φαινόταν λίγο το μαλλί και πίσω δύο κόσες.

-Μ.Ρ Στα πόδια είχατε τσουρέπια.

-Ε.Θ Είχαμε τσουρέπια αυτά τα πλεχτά τα φτιάχναμε με βαμβάκι, βαμβακερό μαλλί και φτιάχναμε κόκκινη την μύτη και συνεχίζαμε φτιάχναμε και την φτέρα και την μύτη με ξόμβλιο με κεντήματα, ό,τι ήθελε η καθεμία και χρώμα και σχέδιο πάντα κόκκινη φτιάχναμε την μύτη και την φτέρα και απάνω το φτιάχναμε άσπρο .

-Μ.Ρ Εδώ πάνω είχε σχέδιο;

-Ε.Θ Δεν είχε σχέδιο μαύρη κάλτσα πλεχτή και είχε και το σκοινί να το στερεώνει.

-Μ.Ρ Το μαλλί από πού το παίρνατε;

-Ε.Θ Από τα Γιάννενα και βαμβακερό μαλλί και μάλλινο.

-Μ.Ρ Εσύ φόρεσες τσαρούχια;

-Ε.Θ Όχι.

-Μ.Ρ Θυμάσαι την μάνα σου να φοράει;

-Ε.Θ Ναι φόραγε με μαύρη φούντα και όλο το τσαρούχι κόκκινο .

-Μ.Ρ Τα πρόκιαζαν κιόλας τα τσαρούχια ;

-Ε.Θ Όχι δεν είχαν τα τσαρούχια πρόκίες και τώρα έτσι τα φτιάχνουν στα χορευτικά.

-Μ.Ρ Τα μαντήλια από πού τα παίρνατε;

-Ε.Θ. Από εδώ, αυτά τα πολιτικά με το λουλούδι.

-Μ.Ρ Αυτά θυμάσαι τα είχε και η γιαγιά σου

-Ε.Θ Εγώ δε γνώρισα γιαγιά, οι άλλες οι γιαγιάδες όταν περνούσαν τα χρόνια δε τα φόραγαν τα λουλούδια αυτά ,εμείς οι νεότερες .

-Μ.Ρ Οι γιαγιάδες τι φόραγαν;

-Ε.Θ Μαύρα σκέτα, έτοιμα τα αγόραζαν από εδώ.

-Μ.Ρ Τα ρούχα μαύρα;

-Ε.Θ Μαύρα φορούσαν άμα ήταν στην ηλικία που είμαι εγώ ογδόντα χρονών.

-Μ.Ρ Από τι ηλικία θεωρούταν ηλικιωμένες τότε;

-Ε.θ Από νωρίτερα τότε ,από τα εβδομήντα έβαζαν μαύρα.

-Μ.Ρ Τα ίδια ρούχα όμως βάζαν και οι γιαγιάδες;

-Ε.Θ Ναι εμείς δεν αλλάζαμε όπως οι Σαρακατσανέοι , οι Μετσοβίτες .Εμείς στο χωριό μου ένα σχέδιο είχαμε.

-Μ.Ρ Την ποδιά δεν είπαμε.

-Ε.Θ Τις ποδιές παίρναμε ύφασμα και τις φτιάχναμε.

-Μ.Ρ Από πού παίρνατε υφάσματα;

-Ε.Θ Από εδώ από τα Γιάννενα και από εκεί είχε μαγαζιά από τον Παπουτσή είχε ωραία υφάσματα και για φορέματα.

-Μ.Ρ Τι χρώμα τις κάνατε τις ποδιές;

-Ε.Θ Τις καλές ροζ.

-Μ.Ρ Σε άλλα χρώματα τις κάνατε όπως κάνουν τώρα στο χορευτικό πράσινο ανοιχτό γαλάζιες.

-Ε.Θ Είχαν σε πολλά χρώματα ,καθεμία ό,τι ήθελε το ταίριαζε με το φόρεμα.

-Μ.Ρ Και το κέντημα στην ποδιά;

-Ε.Θ Πάντα φτιάχναμε το φασούλι πάνω στη μέση και φασούλι στον πάτο στο φρούτο.

-Μ.Ρ Τις ποδιές τις ράβατε μόνοι σας η στη μοδίστρα;

-Ε.Θ Μόνοι μας, στη μοδίστρα τα φορέματα τα πιο καλά, τα καθημερινά μοναχοί μας.

-Μ.Ρ Από τις πιο παλιές θυμάσαι φορούσαν και κοντοσέντινα εκτός από τα σιγκούνια;

- Ε.Θ Εγώ δε θυμάμαι να φοράν.
- Μ.Ρ Κ άτι άλλο που άλλαξε από τις παλιές .που να είχατε ξεχωριστό οι πιο νέες;**
- Ε.Θ Δε θυμάμαι τα ίδια.
- Μ.Ρ Εσύ όταν έβγαλες το σιγκούνι τι φόρεσες από επάνω από το φόρεμα;**
- Ε.Θ Τίποτα. Το χειμώνα παίρναμε αγοραστή ζακέτα καλή και την φοράγαμε με το φόρεμα το καλό.
- Μ.Ρ Την μπλούζα που μου είπες νωρίτερα πότε την βάζατε;**
- Ε.Θ Την φούστα και την μπλούζα που βάζουμε και τώρα.
- Μ.Ρ Τα ευρωπαϊκά, πότε τα φόρεσαν στο χωριό;**
- Ε.Θ Όταν παντρεύτηκα , είχαν αρχίσει και τα φόραγαν, το '58.
- Μ.Ρ Θα μου πεις τι θυμάσαι από τα αντρικά;**
- Ε.Θ Οι άντρες πάντα έβαζαν άσπρο πουκάμισο.
- Μ.Ρ Είχαν φανέλα από μέσα.**
- Ε.Θ Ναι φανελίτσα το καλοκαίρι. φανέλα μάλλινη το χειμώνα.
- Μ.Ρ Φανέλα μάλλινη που την φτιάχατε οι ίδιες;**
- Ε.Θ Ναι.
- Μ.Ρ Το καλοκαίρι με ύφασμα παίρνατε ή ήταν έτοιμες;**
- Ε.Θ Έτοιμες
- Μ.Ρ Από πάνω το πουκάμισο.**
- Ε.Θ Από πάνω το πουκάμισο άσπρο και τα κοστούμια μπλε μαύρα.
- Μ.Ρ Από πάνω;**
- Ε.Θ Ο άντρας μου είχε καπαρτίνα . Έγινε γαμπρός με καπαρτίνα καφέ.
- Μ.Ρ Πότε είχε γεννηθεί ο άντρας σου;**
- Ε.Θ Το '30.
- Μ.Ρ Παλιότερα θυμάσαι τι φορούσαν οι άντρες;**
- Ε.Θ Ο πατέρας μου έβαζε και φουστανέλες, ήταν βλάχος .
- Μ.Ρ Σαρακατσάνος με τα πρόβατα. Τα φόραγε επειδή τα φορούσαν οι βλάχοι, φόραγαν και άλλοι στο χωριό τότε.**
- Ε.Θ Ο παππούς μου φόραγε άσπρη σαλβάρα από ύφασμα, το έφτιαχνε στο ράφτη. Άσπρο μάλλινο μακριό μέχρι κάτω. Από επάνω ένα γιλέκι μπλε.
- Μ.Ρ Υφαντό στον αργαλειό, δίμτο το ύφασμα;**
- Ε.Θ Αγορασμένο αυτό το δίμτο το ύφασμα και το έφτιαχνε ο ράφτης.
- Μ.Ρ Πουκάμισο είχε άσπρο με φαρδιά μανίκια;**
- Ε.Θ Ναι.
- Μ.Ρ Το γιλέκο είχε και κεντίδια πάνω;**
- Ε.Θ Είχε λίγα κεντίδια κόκκινα σαν σιρίτια.
- Μ.Ρ Με τη σαλβάρα έβαζε και κάτω τσαρούχια;**
- Ε.Θ Ναι, μαύρα τσαρούχια με μαύρη φούντα.
- Μ.Ρ Και πάνω είχε σκούφια;**
- Ε.Θ Σκουφάκι μαύρο έβαζαν.
- Μ.Ρ Δίμτο ήταν αυτό;**
- Ε.Θ Δεν πιστεύω, έτοιμο πρέπει να ήταν.
- Μ.Ρ Αυτά τα φόραγε ο πατέρας σου έβαζε και φουστανέλα μου είπες.**
- Ε.Θ Ναι.
- Μ.Ρ Την φουστανέλα την φορούσε γιατί ήταν βλάχος ,οι άλλοι φόραγαν στο χωριό;**
- Ε.Θ Κάποιοι φορούσαν ,επειδή ήταν βλάχος και το συνήθιζαν έτσι να βάζουν φουστανέλα γαμπροί, γαμπριάτικη φουστανέλα και ένα μαντό από πάνω σαν γιλέκο.
- Μ.Ρ Άσπρα πουκάμισα με φαρδιά μανίκια και άσπρο το καλτσόν το μάλλινο.**
- Ε.Θ Ναι .Δε θυμάμαι και καλά ήμουν μικρή.

- M.P Για γαμπροί γινόταν ή με την φουστανέλλα ή με σαλβάρια;**
-E.Θ Οι βλάχοι έβαζαν σαλβάρια ,δίμτο στον αργαλειό, το έφτιαχνε ο παππούς μου.
- M.P Κοντοσάλβαρες φορούσαν στο χωριό;**
-E.Θ Όχι δε θυμάμαι
- M.P Τις κοντές τις σαλβάριας με τις άσπρες τις κάλτσες που ήταν ως το γόνατο;**
-E.Θ Δε θυμάμαι.
- M.P Οι γυναίκες οι νύφες, τα ίδια ρούχα που φορούσαν καθημερινά φορούσαν και για καλά άλλαζε τίποτα;**
-E.Θ Δεν άλλαζε τίποτα.
- M.P Κοσμήματα φορούσατε;**
-E.Θ Σταύρο, σκουλαρίκια με τιτριμίδες τα έχω ακόμα.
- M.P Δαχτυλίδια;**
-E.Θ Τις βέρες και δαχτυλίδι όποιος είχε.
- M.P Όταν παντρευόσασταν δίνετε ρούχα στα πεθερικά. στα κουνιάδια;**
-E.Θ Δίναμε κάλτσες τσουρέπια μάλλινα. Πενήντα ζευγάρια τσουρέπια και δίναμε σε όλο το σοι του γαμπρού και στις γυναίκες και στους άντρες ,στους άντρες μαύρα και στις γυναίκες και άσπρα με μύτες με γέμισμα στη μύτη και στη φτέρη.
- M.P Ο πατέρας σου με την σαλβάρια την άσπρη μαύρα τσουρέπια φόραγε;**
-E.Θ Μαύρα.
- M.P Τι άλλο δίνετε σαν δώρο οι νύφες;**
-E.Θ Σαν δώρο στην πεθερά δίναμε ένα φόρεμα το δίναμε ύφασμα και το έραβε μόνη της.
- M.P Στον γαμπρό τι δίνετε;**
-E.Θ Τσουρέπια και σε αυτόν.
- M.P Όταν παντρεύτηκες εσύ με κοστούμι ο άντρας σου ,είχαν τελειώσει οι σαλβάριας.**
-E.Θ Με κοστούμι και καπαρτίνα.
- M.P Ο πατέρας σου μέχρι που πέθανε φορούσε σαλβάρια;**
-E.Θ Το είχε κόψει, ήμουν μικρή όταν σταμάτησε, όσο ήταν νέος έβαζε την σαλβάρια.
- M.P Εσύ πότε τα έβγαλες τα χωριάτικα τα ρούχα και έβαλες τα ευρωπαϊκά;**
-E.Θ Τα ευρωπαϊκά όταν ήρθα στα Γιάννενα, το '65 και.

16^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΤΑΤΣΗ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

-Μ.Ρ Πότε έχεις γεννηθεί;

-Λ.Κ Το '27.

-Μ.Ρ Στο χωριό γεννήθηκες και πότε ήρθες στα Γιάννενα.

-Λ.Κ Το '55 με '60.

-Μ.Ρ Τι φορούσαν οι γυναίκες ,η μάνα σου η γιαγιά σου τότε από μέσα προς τα έξω.

-Λ.Κ Από μέσα έβαζαν ένα πουκάμισο.

-Μ.Ρ Φανέλα έβαζαν.

-Λ.Κ Δεν έβαζαν, έβαζαν πουκάμισο από πανί, άσπρο πανί βαμβακερό και το ράβαμε. Τότε είχαμε τις μοδίστρες στο χωριό και πηγαίναμε εκεί.

-Μ.Ρ Βρακί φορούσαν εκείνη την εποχή;

-Λ.Κ Εμείς φορέσαμε οι παλιότερες όχι.

-Μ.Ρ Τα ράβατε μόνες σας;

-Λ.Κ Τα παίρναμε έτοιμα.

-Μ.Ρ Φούστα βάζατε από μέσα.

-Λ.Κ Ναι υφαντή στον αργαλειό, ύφασμα σαν χιραμίσιο να φαίνεται και στιμόνι και υφάδι και φτιάχναμε και κέντημα στον πάτο.

-Μ.Ρ Αυτό το μονό βλάρι είναι το χιραμίσιο;

-Λ.Κ Το χειραμίσιο είναι ίδιο.

-Μ.Ρ Η μάνα σου η φούστα που φορούσε ήταν δίμιτη.

-Λ.Κ Υφαντή και στο χέρι ,φτιάχναμε φούστες πλεχτές και στο χέρι με το βελονάκι. Κόκκινες και ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία. Φτιάχναμε και κέντημα στο πάτο ,μαργαρίτα το κλειδί της πόλης.

-Μ.Ρ Τα τσουρέπια.

-Λ.Κ Τα τσουρέπια τα πλέκαμε στο χέρι με βελόνες άσπρα φορούσαμε τότε και οι άντρες μαύρα τα πλέκαμε όλα στο χέρι κόκκινα στα δάχτυλα και στη φτέρνα και κάναμε και κέντημα.

-Μ.Ρ Εσείς παπούτσια φορέσατε ή και τσαρούχια;

-Λ.Κ Μέχρι να παντρευτώ φόρεσα τσαρούχια μετά τα άφησα, Παντρεύτηκα 24 χρονών. Τα τσαρούχια τα έφτιαχναν οι ραφτάδες με φούντα από πρόβειο μαλλί βαμμένο στο λουλάκι, κόκκινα τα γυναικεία.

-Μ.Ρ Φορέματα.

-Λ.Κ Ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία κόκκινα ,πράσινα και μπλε σκούρα χρώματα.

-Μ.Ρ Το φόρεμα κεντημένο;

-Λ.Κ Το καλό όταν γινόμασταν νύφες φτιάχναμε ένα καλό φόρεμα κόκκινο χρώμα η βυσσινί ,πράσινο και μπλε ή όπως το ήθελε η καθεμία, κεντημένο εδώ μπροστά και κεντημένα και τα μανίκια .Έπαιρναν έτοιμες κλωστές από την αγορά και τα κένταγαν σε διάφορα χρώματα. Το φόρεμα είχε πιέτες πολλές δεξιά και αριστερά στο στήθος και κέντημα από εδώ και από εκεί σε τρεις μεριές.

-Μ.Ρ Φορούσαν και ζουλέ στο χωριό;

-Λ.Κ Όχι στο χωριό μας .Ζακέτες από πάνω στη μηχανή η πλέκαμε και στα χέρια.

-Μ.Ρ Εσύ μικρή φόρεσες και σιγκούνι;

-Λ.Κ Είχα και τρία σιγκούνια προικιό αλλά δε τα φόρεσα ,τα φοράμαν στα ξύλα εμείς φορτωνόμαστε εκεί .

-Μ.Ρ Σαν μικρή τα φόρεσες;

-Λ.Κ Όχι ζακέτες, Τα σιγκούνια τα είχαμε για ξύλα για ζαλίκι. Πήγαιναμε για ζαλίκια φορτωνόμασταν όλες οι γυναίκες μαζί και βγάζαμε το ζαλίκι στο σπίτι και

την άλλη την ημέρα πάλι το ίδιο. Κόβαμε ξύλα στους γκρεμούς στο κατσάνικο και στην τιγάνεβα. Μέναμε το χειμώνα στην τιγάνεβα, στα χειμαδιά.

-Μ.Ρ Η μάνα σου φορούσε το σιγκούνι και το καλό;

-Λ.Κ Ναι. Ήταν δίμτο ,τα έφτιαχναν στο νερό Τα φτιάχναμε σε ένα ράφτη ειδικό ξένος έβαζε σιρίτια κόκκινα . Τα σιγκούνια βαμμένα στο λουλάκι .

-Μ.Ρ Κοντοσέντινα θυμάσαι να φορούσαν στο χωριό;

-Λ.Κ Όχι

-Μ.Ρ Για καλό έβαζε το σιγκούνι η μάνα σου;

-Λ.Κ Είχαν και δεύτερα, εγώ δε το φόρεσα εγώ φόρεσα ζακέτα έγινα νύφη με ζακέτα με ύφασμα μας το έραβε ο ράφτης .

-Μ.Ρ Το μαντήλι από πάνω.

-Λ.Κ Το μαντήλι δε το βγάλαμε. Για καλό βάζαμε το πολίτικο με την κλάρα και για κάθε μέρα το σκέτο, Βάζαμε και φακιόλια άσπρα για δουλειά για να μη μας καίει ο ήλιος. Τα μαντήλια τα παίρναμε έτοιμα από εδώ ,το περνούσαμε από πίσω και το δέναμε στο πλάι.

-Μ.Ρ Σε τι ηλικία το βάζατε το μαντήλι;

-Λ.Κ Από μικρές ,από δώδεκα χρονών όταν τελειώναμε το σχολείο.

-Μ.Ρ Σαν παιδάκια τι ντύσιμο είχατε, τα μωρά;

-Λ.Κ Τα μωρά τα φάσκωναν και τα έδεναν με σαμαροσκούτι και το δέναμε με τριχιά από πανί και το φέρναμε γύρες γύρες. Το σαμαροσκούτι το παίρναμε έτοιμο και από μέσα κανα πανάκι και πάνες από πανί .Είχαν και ρουχαλάκια ,πισιλάκια από πανί και τα ράβαμε.Τα παιδιά φορούσαν φουστανάκια όπως τα κοριτσάκια μέχρι έξι χρονών κοντά στο σχολείο τους βάζαν παντελονάκια κοντά μέχρι το γόνατο . Μέχρι τότε από μέσα φανελάκι μάλλινο, έπλεκαν στο χέρι οι γυναίκες τότε ,και φορεματάκι από πάνω με μανίκι και από πάνω ζακέτα σε ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία.

-Μ.Ρ Θυμάστε τα παιδιά με σιγκούνια;

-Λ.Κ Όχι, ζακετούλες είχαν.

-Μ.Ρ Από κάτω τα τσουρέπια τι χρώμα;

-Λ.Κ Μαύρα και τα κορίτσια και τα αγόρια.Τα κορίτσια όταν μεγάλωναν έβαζαν άσπρα.

-Μ.Ρ Τσαρούχια τα παιδιά;

-Λ.Κ Παπουτσάκια, δε θυμάμαι τσαρούχια.

-Μ.Ρ Για τους άντρες τι θυμάσαι τι φόραγαν;

-Λ.Κ Οι παππούδες είχαν μάλλινα παντελόνια και σακάκια .Δίμτο.

-Μ.Ρ Είχαν και γιλέκο;

-Λ.Κ Ναι δίμτο και πίσω πανί και κουμπωτά στην ευθεία .

-Μ.Ρ Τι χρώμα τα έφτιαχναν ι τα γιλέκα και τα σακάκια;

-Λ.Κ Μαύρα.

-Μ.Ρ Το πουκάμισο άσπρο;

-Λ.Κ Ναι ,έπαιρναν και καρό σκούρα για καθημερινά.

-Μ.Ρ Τσουρέπια .

-Λ.Κ Είχαν τσουρέπια μάλλινα.

-Μ.Ρ Οι άντρες είχαν φορέσει νωρίτερα παπούτσια;

-Λ.Κ Είχαν παπούτσια.

-Μ.Ρ Τον πατέρα σου πως τον θυμάσαι, φορούσαν καπέλο;

-Λ.Κ Φορούσαν καμπόσοι καπέλα αυτά με τις σκεπές μπροστά ,όχι τρίτσες και αυτά.

-Μ.Ρ Τον πατέρα σου πως τον θυμάσαι πως ήταν ντυμένος ;

-Λ.Κ Ο πατέρας φόρεσε και παντελόνια.

-Μ.Ρ Ο παππούς ;

-Λ.Κ Ο παππούς είχε μάλλινα , σαλβάρα άσπρη και μαύρη και κάπα η τράγια με μανίκια και κατσούλα όταν έβγαιναν έξω.

-Μ.Ρ Είχαν φανέλα;

-Λ.Κ Φανέλα μάλλινη και από πάνω πουκάμισο το καθημερινό δεν είχε φαρδύ μανίκι. Τα φαρδιά τα είχαν για καλά και τα στενά για καθημερινά

-Μ.Ρ Η σαλβάρα ήταν άσπρη για καλή και μαύρη, ζωνάρια είχαν στη μέση;

-Λ.Κ Είχαν άσπρο και είχε στην άκρη και φούντα και κρόσια.

-Μ.Ρ Αυτοί με την σαλβάρα το έβαζαν το γιλέκο δίμτο;

-Λ.Κ Ναι πρέπει να ήταν όλο δίμτο και αυτά βαμμένα όλα στο λουλάκι.

-Μ.Ρ Για μία μέρα καλή τι είχαν οι παππούδες;

-Λ.Κ Σακάκι μάλλινο δίμτο. Τα τσουρέπια μαύρα στους άντρες και οι γυναίκες φορούσαν και άσπρα.

-Μ.Ρ Κυλλότες φόραγαν;

-Λ.Κ Ο παππούς είχε μάλλινα , σαλβάρα άσπρη και μαύρη και κάπα η τράγια με μανίκια και κατσούλα όταν έβγαιναν έξω.

-Μ.Ρ Τι χρώμα;

-Λ.Κ Άσπρες και μαύρες . Είχαν κουμπιά κάτω και πάνω ήταν ίσια, στο πλάι φαρδύ και το στερέωναν με λουρί δερμάτινο και ζώνες κάποιοι.

-Μ.Ρ Οι παππούδες τι έβαζαν στο κεφάλι;

-Σκουφάκι σα μάλλινο σκέτο, στρόγγυλο.

17^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΤΑΤΣΗ - ΜΠΕΝΕΚΟΥ

-Μ.Ρ Εσύ γεννήθηκες στο χωριό;

-Χ.Μ Στις Χουλιαράδες;

-Μ.Ρ Πως είναι το πατρικό σου;

-Χ.Μ Δημητρίου Τάτση.

-Μ.Ρ Πότε γεννήθηκες ;

-Χ.Μ Το '37.

-Μ.Ρ Πότε ήρθες εδώ στα Γιάννενα;

-Χ.Μ Το '63.

-Μ.Ρ Οι γυναίκες τι φορούσαν;

-Χ.Μ Οι γυναίκες φορούσαν ρούχα στον αργαλειό. Ξεκινάμε από τα πρόβατα που έβγαναν τα πρόβατα, τα πλέναμε ,τα γρέναμε , τα γνέθαμε και τα υφαίναμε και φτιάχναμε φούστες ,σιγκούνια και οι άντρες παντελόνια μάλλινα, σαλβάρες. Οι γυναίκες φορούσαν φανέλα μάλλινη με μαλλί από πρόβατα και την πλέκαμε με βελόνες ,και με μανίκι και χωρίς όπως ήθελαν. Μετά την φανέλα φορούσαν πουκάμισο από υφάσματα. Τα αγοράζαμε από τα Γιάννενα, από οβραίικα μαγαζιά για να είναι μαλακότερο απ το μάλλινο.

-Μ.Ρ Το πουκάμισο πως το φτιάχνατε ;

-Χ.Μ Με μανίκι με βε στο λαιμό και τρία κουμπιά κάτω και κάτω άνοιγε από την μέση και κάτω. Σκέτο άσπρο χωρίς κεντήματα με πιέτες στη μέση. Από πάνω από το πουκάμισο φορούσαμε φούστα μάλλινη από τα πρόβατα φτιαγμένη στον αργαλειό και με κέντημα: το κλειδί της πόλης και σαν κυπαρισσάκια .

-Μ.Ρ Τι χρώμα την έκανες την φούστα;

-Χ.Μ Ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία στο κόκκινο, πράσινο στο μπλε.

-Μ.Ρ Βαφές από πού παίρνατε;

-Χ.Μ Από εδώ από τους οβραίους.

-Μ.Ρ Χρησιμοποιούσατε και φυτά;

-Χ.Μ Βάφαμε στο ριζάρι ,στα καρόφλα. Βάφαμε σε χλωροκρέμμυδα, τα μαζεύαμε και τα βράζαμε.

-Μ.Ρ Την φούστα πως την κάνατε;

-Χ.Μ Χωρίς μανίκι ,με κουμπιά μπροστά, με βε στο λαιμό, πιέτες φαρδιά κάτω και κέντησμα.

-Μ.Ρ Το κέντησμα πως το κάνατε ,με τα ίδια τα υφάσματα στον αργαλειό ή με κέντημα από πάνω;

-Χ.Μ Όχι, με τα ίδια τα γνέματα αλλά αλλάζαμε τα χρώματα.

-Μ.Ρ Κάνατε και πλεχτές φούστες με το βελονάκι,;

-Χ.Μ Ναι οι πλεχτές βγήκαν στην δική μου την γενιά Εγώ φόρεσα φούστα πλεγμένη, Φτιάχναμε και με κλωνί φτιάναμε και με μύτες στο τέλος. Τις κεντάγαμε όπως πήγαιναν οι μύτες .

-Μ.Ρ Τι χρώμα τις κάνατε;

-Χ.Μ Ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία. τις κουμπώναμε τις φούστες εδώ μπροστά.

-Μ.Ρ Τα γνέματα για τις φούστες εδώ τα αγοράζατε;

-Χ.Μ Τα φτιάχναμε από τα πρόβατα. Μέτα το φόρεμα ,το καλό που έβγαιναν έξω οι γυναίκες Έραβαν φόρεμα φαρδύ με πιέτες στο στήθος κουμπωμένο με κόπτσες πάνω και κέντημα εδώ το καλό το φόρεμα. Για τα φορέματα έπαιρναν ύφασμα από τα Γιάννενα κόκκινο και το κέντημα μαύρο, πράσινο ύφασμα και το κέντησμα μαύρο Έκαναν και με χάντρες ,το νυφικό. Σκούρα χρώματα τα φορέματα : βυσσινί, μπλε και πράσινο.Μαύρα οι ηλικιωμένες και οι λυπημένες.

-M.P Μέχρι που ήταν το φόρεμα;

-X.M Μέχρι κάτω, δεν φαινόταν τίποτα στην γυναίκα .Μέχρι πάνω στη βάση του λαιμού το έραβε η Γιωργοδημητρούλενα. Από πάνω από το φουστάνι φορούσαν ποδιά πράσιν' και ροζ και ερχόταν ίσα ίσα με το φουστάνι και κάτω είχε φρούτο και φασούλι. Είχε και πέντε πόντους φρούτο. Μακριά η ποδιά φαινόταν λίγο το φόρεμα.

-M.P Ζώνη φόραγαν στη μέση;

-X.M Στην εποχή της μάνας μου ,είχε γεννηθεί το '08 φόραγαν κεντητή, εγώ δεν έβαλα. Έπαιρναν και ασημένιες.

-M.P Από πάνω από το φόρεμα είχαν ζουλέ;

-X.M Φόραγαν σα γιλεκάκι αλλά δεν είχε πλάτη ,κενηστό χωρίς πιέτες. Το φόραγαν τις καλές μέρες στα πανηγύρια και το έφτιαχναν και για τις νύφες . Από πάνω φορούσαν το σιγκούνι δίμτο και το σχέδιο μαύρο σε λουλάκι και έρχονταν ράφτης στο χωριό από τα Τζουμέρκα και έραβαν τα σιγκούνια ,τα έπαιρναν προίκα 10-12 οι κοπέλες. Τα έγραφαν και στο προικοσύμφωνο. Κάθονταν οι συμπέθεροι και τα δυο τα νιόγαμπρα ,ο πατέρας του γαμπρού διάβαζε και ο πατέρας της νύφης έγραφε.

-M.P Στα σιγκούνια έφτιαχναν και σιρίτια;

-X.M Στο καλό έφτιαχναν. Μαύρα έφτιαχναν αυτά για τα ξύλα . Το καλό το κένταγαν. Είχε ανοίγματα ,δεν έκλεινε κάτω από το στήθος. Στις πλαινές τα μεριές είχε άνοιγμα ένα από εδώ και ένα από εκεί και είχε και πίσω σα μια σούρα.

-M.P Κοντσέντινα έβαζαν στο χωριό;

-X.M Έβαζαν στα γεράματα στο χωριό. Με τα ίδια γνέματα χωρίς σιρίτια όπως βάζομε εμείς τις καζάκες. Τη φόραγαν μέσα από το σιγκούνι για να ζεσταίνονται.

-M.P Μαντήλι φόραγαν;

-X.M Όλες μαύρο καθημερινό, το αγόραζαν από εδώ από τους οβραίους. Για καλό με λουλούδι, κατσάνικο το λέγαμε εμείς.

-M.P Πως το έδεναν;

-X.M Το πέρναγαν πίσω από το λαιμό, πάνω από το κεφάλι και το έδεναν στο πλάι .Όταν πήγαιναν στο χορό οι νέες οι γυναίκες στο πάτο τις ξέπλεκαν τις κόσες 10-15 πόντους, στέκονταν το μαντήλι .Στα κατσάνικα ανοίγαμε τις άκρες από το μαντήλι για να φαίνεται το κέντημα .Το κέντημα έοιανε όλο το κεφάλι. Οι γριές το έφτιαχναν τσεμπέρι πάνω στο κεφάλι .Οι νύφες το έδεναν στο πλάι και οι λυπημένες στα τρία χρόνια τα έβγαζε τα μαύρα.

-M.P Πότε τα έβγαλες τα χωριάτικα και έβαλες ευρωπαϊκά ;

-X.M Εγώ έγινα το '37.αρραβωνιάστηκα το '60 τότε έραψα ευρωπαϊκά.

-M.P Το μαντήλι ο κράτησες.

-X.M Δε το έβγαλα ποτές.

-M.P Γιατί;

-X.M Δε μου άρεσε χωρίς ποδιά και μαντήλι.

-M.P Οι περισσότερες όσες ήρθαν στα Γιάννενα φόρεσαν τα ευρωπαϊκά;

-X.M Ναι.

-M.P Για τα τσουρέπια δεν είπαμε.

-X.M Τσουρέπια μάλλινα, άσπρα και με κέντημα ή το κλειδί της πόλης ή το κυπαρίσσι .Άσπρα τσουρέπια με κλωστή μαύρη και κόκκινη και μύτες και φτέρνες κόκκινες και πάνω δεν είχε κέντημα ,μόνο το σκoinί να τα κρατάει. Μόλις τελείωνε το τσουρέπι τραβάμαν το σκoinί με πέντε βελόνες σε τέσσερα κλωνιά και το κλώθαμε ,δεν υπήρχαν καλτσοδέτες .

-M.P Στην ηλικία σου φόρεσες παπούτσι η και τσαρούχι.

-X.M Δεν φόρεσα παπούτσι γιατί δεν είχαμε πρώτη φορά μου έφερε ο πεθερός μου στα 23.

-M.P Η μάνα σου φορούσε τσαρούχια, στην ηλικία σου άλλοι φορούσαν τσαρούχια;

-X.M Όχι.

-M.P Τα τσαρούχια κόκκινα με μαύρη φούντα,

-X.M Φορούσαν οι γυναίκες. Ο παππούς του άντρα μου ήταν ο καλύτερος τσαρουχάς στις Χουλιαράδες ,Γεώργιος Βασιλείου.

-M.P Κοσμήματα;

-X.M Όποια είχε, της έπαιρνε ο πατέρας της χρυσά σκουλαρίκια με τιτριμίδες. Όταν αρραβωνιάζονταν έφτιαχναν την βέρα και όταν ετοιμάζονταν να στεφανωθούν και ο πατέρας του γαμπρού έπαιρνε από τα Γιάννενα πατατίφ. Εγώ σταυρό φόρεσα.

-M.P Αυτές που χήρευαν οι γυναίκες τα έβαφαν μαύρα στο λουλάκι τα τσουρέπια;

-X.M Όλα τα ρούχα μαύρα, τα πάντα και αν είχαν να φτιάξουν και τσαρούχια μαύρα.

-M.P Η νύφη είχε κάτι το διαφορετικό στο ντυσιμό τους;

-X.M Την νύφη την ξεχώριζε το κέντημα στο φόρεμα και μπορεί να έβαζαν και μια χάντρα μέσα.

-M.P Έφτιαχνε δώρα η νύφη για να δώσει στο σόι του γαμπρού.

-X.M Εκατό ζευγάρια, Εγώ έφτιαξα εκατοεβδομήντα. Ένα τσουβάλι και την Παρασκευή ο κουλουριάρης ,ένας πρώτος ξάδερφος του γαμπρού με ένα μούλαρι τα πήγαινε με ένα σημείωμα από την νύφη.

-M.P Στα παιδάκια όταν γεννιόντουσαν τι τους φορούσαν;

-X.M Μπορεί και το σακί από το φουσκί.

-M.P Από γιαγιάδες θυμάσαι να είχαν φουστάνια και ποδιές αργαλείσια;

-X.M Όχι.

-M.P Για τα παιδιά.

-X.M Όποιος είχε τον τρόπο του έφτιαχνε σπάργανα .σαμαροσκουτί. Το έφτιαχναν στον αργαλειό .Έφτιαχναν από παλιά ρούχα κάτι πρόχειρο ,τσουρέπια παλιά. Όταν γινόταν 2-3 χρονών του έπλεκαν από γνέμα φουστούλες με την βελόνα και τα έβαφαν στο καρύδι και όλα είχαν φουστούλες καφενάτες αγόρια και κορίτσια. Φανέλες του έβαζαν από τα πρόβατα

-M.P Τσουρέπια είχαν άλλο χρώμα τα κορίτσια και άλλο τα αγόρια;

-X.M Στο καρύδι όλα.

-M.P Από πάνω τι τους έφτιαχναν;

-X.M Ζακέτα από γνέμα.

-M.P Πότε φόραγαν τα αγόρια παντελόνια;

-X.M 5-6 χρονών

-M.P Και πουκάμισα από πάνω;

-X.M Άμα είχαν αλλιώς τους έπλεκαν μπλούζες από γνέμα.

-M.P Σε τι ηλικία έβαζαν τα κορίτσια το μαντήλι;

-X.M Από την αγκαλιά της μάνας τους ,και στο σχολείο.

-M.P Τώρα θα μου πεις για τους άντρες.

-X.M Δίμτα κοστούμια

-M.P Μου μιλάς για την εποχή του πατέρα σου;

-X.M Να στη φωτογραφία.

-M.P Δίμτο κοστούμι ,άσπρο πουκάμισο και μαύρα παπούτσια κάτω. Παλαιότερα ,ο παππούς σου τι φόραγε και πότε ήταν γεννημένος;

-X.M Τέλος 1800. Φόραγε άσπρες δίμτες σαλβάρες ,παπούτσια χοντρά άσπρα τσουρέπια και στη μέση ένα ζωνάρι πλεχτό άσπρο μεγάλο και το έζωναν 2 γύρες και είχε κλώσια,. Πουκάμισο άσπρο δίμτο και με τρία κουμπιά εδώ και φαρδιά μανίκια.

-M.P Από πάνω και γιλέκο φορούσε;

- X.M Ναι δίμτο ,
-M.P Όλο, δεν είχε ύφασμα.
-X.M Όχι αργότερα βγήκαν αυτά, όταν βγήκαν τα κοστούμια στην εποχή του πατέρα μου με το ύφασμα πίσω.
-M.P Οι παππούδες είχαν όλο δίμτο.
-X.M Όλο δίμτο και μαύρο σε λουλάκι
-M.P Από πάνω φορούσαν κάτι άλλο;
-X.M Είχαν κάπες ,τράγιες.
-M.P Για μια καλή μέρα έβαζαν κάτι άλλο από πάνω;
-X.M Με την κάπα ολούθε και κλίτσες και κομπολόι θηρίο.
-M.P Ρολόι;
-X.M Ρολόι με την αλυσίδα στο γιλέκο.
-M.P Σκούφια στο κεφάλι;
-X.M Και σκούφια μαύρη δίμτη.
-M.P Αυτά τα δίμτα όλα τα έφτιαχνε ράφτης;
-X.M Ύφαιναν οι γυναίκες και ερχόταν ο ράφτης στο σπίτι 15 μέρες.
-M.P Και ο τσαρουχάς ερχόταν σπίτι;
-X.M Πήγαινες
-M.P Τα δίμτα πότε τα έβγαλαν και άρχισαν τα άλλα τα κοστούμια;
-X.M Από τότε που αρραβωνιάστηκα 23 χρονών δεν θυμάμαι.
-M.P Εσύ θυμάσαι να υφαίνουν δίμτα;
-X.M Όλες οι γυναίκες υφαίνουν δίμτα και ερχόταν ο ράφτης.
-M.P Φουστανέλα φορούσαν οι άντρες;
-X.M Ο Αναστάσης.
-M.P Παλαιότερα φορούσαν και άλλοι;
-X.M Δε θυμάμαι άλλον γέροντα, μόνο τον Αναστάση.

18^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΙΟΝΤΗΣ

-Μ.Ρ Πότε γεννήθηκες;

-Β.Σ Το 1936.

-Μ.Ρ Εδώ στο χωριό γεννήθηκες;

-Β.Σ Ναι.

-Μ.Ρ Μένεις όλο το χρόνο εδώ;

-Β.Σ Όλα τα χρόνια εδώ.

-Μ.Ρ Τι φορούσαν οι άντρες στην εποχή σου και αν υπήρχε διαφορά με τον πατέρα σου ,τον παππού σου; Φορούσαν φανέλα;

-Β.Σ Μάλλινη και εσώρουχο μάλλινο το έπλεκαν με τις βέργες. Ήταν μακρύ μέχρι τον αστράγαλο .Φορούσαν το εσώρουχο όσοι είχαν .Από πάνω είχαν δίμτα αργαλείσια, τα οποία τα βαφταν .

-Μ.Ρ Το πουκάμισο;

-Β.Σ Το πουκάμισο πανένιο ,πανί και το έκαναν πουκάμισο άσπρο, ραβδωτό, Το έραφτε στη μηχανή η μοδίστρα .Τα πουκάμισα χωρίς γιακά, ίσια και με στενά μανίκια.

-Μ.Ρ Τώρα μου λες για την εποχή την δική σου;

-Β.Σ Την δική μου. Θυμήθηκα είχαν κάποιοι κυλλότες.

-Μ.Ρ Δίμτη ήταν και τι χρώμα;

-Β.Σ Δίμτη και ήταν μαύρη στο λουλάκι .Η βαφή που έβαφαν ήταν από δέντρο, από φράξο. Φλούδα από φράξο μάζευαν και τα έβαφταν .

-Μ.Ρ Η κυλλότα είχε κουμπιά εδώ κάτω, άνοιγε στο γόνατο και πάνω είχε κουμπιά που κούμπωνε;

-Β.Σ Όχι είχε σχοινί δεν είχε λουρί.

-Μ.Ρ Από πάνω είχε ζωνάρι;

-Β.Σ Ζωνάρι πλεχτό .Ήταν άσπρο από τα πρόβατα και ήταν και στο μαύρο.

-Μ.Ρ Από πάνω από το πουκάμισο τι φορούσαν;

-Β.Σ Δίμτο γιλέκο.

-Μ.Ρ Όλο το γιλέκο δίμτο ή πίσω είχε το αστάρι;

-Β.Σ Όλο δίμτο ,αλλά δεν είχε μανίκια. Το σακάκι ήταν πάλι δίμτο βάμμενο στο μαύρο.

-Μ.Ρ Το γιλέκο είχε τσέπη που έβαζαν το ρολόι, κούμπωνε μπροστά στην ευθεία όπως είναι τα γιλέκα σήμερα και όλο δίμτο;

-Β.Σ Ναι ,υπήρχε και σταυρωτό.

-Μ.Ρ. Κουμπιά με τι έφτιαχναν;

-Β.Σ. Είχε κόπτσες.

-Μ.Ρ Από πάνω φορούσαν ταλαγάνι;

-Β.Σ Είχαν ταλαγάνι, δίμτο για το χορό και τράγιο για τα πρόβατα.

-Μ.Ρ Μέχρι το γόνατο έφτανε αυτό;

-Β.Σ Και παρακάτω .Είχε και κοντόκαπο πρόβειο όπως ήταν τα σιγκούνια. Ερχόταν ως τη μέση.

-Μ.Ρ Είχε και κουμπιά το κοντόκαπο;

-Β.Σ Κόπτσα .

-Μ.Ρ Στο λουλάκι βαμμένο;

-Β.Σ Ναι βέβαια.

-Μ.Ρ Από πάνω ήταν η κάπα;

-Β.Σ Η κάπα ήτα τράγια με κόκκινο και μαύρο γαιτάνι. Σκούφο κάναν πλέχτο με βελόνα.

- Μ.Ρ Σε λουλάκι δεν έκαναν άσπρο σκούφο;**
 -Β.Σ Όχι .
- Μ.Ρ Ήταν και πλεχτό και δίμιτο;**
 -Β.Σ Ναι.
- Μ.Ρ Τα δίμιτα τα έραβε ο ράφτης στο χωριό;**
 -Β.Σ Ναι υπήρχε ράφτης ,για τα ταλαγάνια ήταν Μιχαλιτσιώτης , Κακοέραφτε και ο Μπενέκος ο Γιώργος.
- Μ.Ρ Κάτω είχαν παπούτσια;**
 -Β.Σ Τσαρούχια μαύρα με μαύρη φούντα .Είχαν και κάποιοι με κόκκινη φούντα.
- Μ.Ρ Τα τσαρούχια ποιος τα έφτιαχνε;**
 -Β.Σ Ο τσαγκάρης.
- Μ.Ρ Ήταν εδώ στο χωριό.**
 -Β.Σ Ήταν ο μπάρμπα –Κώστας . Ένα φεγγάρι έκανε και ο Γρηγόρης. Ο Αλέξης ο Παπααντώνης.
- Μ.Ρ Τα τσαρούχια μέχρι πότε τα φόρεσαν;**
 -Β.Σ Μέχρι το '44.Απο εκεί και πέρα αραιά.
- Μ.Ρ Ποιοι τα κράτησαν περισσότερο, οι γυναίκες ή οι άντρες;**
 -Β.Σ Οι άντρες.
- Μ.Ρ Ήταν προκιασμένα;**
 -Β.Σ Ναι.
- Μ.Ρ Οι άντρες εκτός από την κυλλότα είχαν και ένα καλό κοστούμι.**
 -Β.Σ Αυτός που έφτιαζε ένα κοστούμι. Παντρεύονταν και δέκα παιδιά με το ίδιο το κοστούμι.
- Μ.Ρ Δίμιτο το κοστούμι;**
 -Β.Σ Ναι αλλά ξεκίνησε το '50 και πέρα έφτιαναν μάλλινο αλλά το πίσω δίμιτο.
- Μ.Ρ Το γιλέκο πότε μπήκε πίσω το ύφασμα;**
 -Β.Σ Μέτα το έβαλαν το πανί. Από το '45-'50 και παν.
- Μ.Ρ Το κοστούμι είχε σακάκι, παντελόνι και γιλέκο δίμιτο και πουκάμισο ό,τι χρώμα ήθελε ο καθένας. Από κάτω είχαν παπούτσια;**
 -Β.Σ Από το '45 και μετά με παπούτσια.
- Μ.Ρ Πριν υπήρχε κοστούμι;**
 -Β.Σ Αν είχε κανένας γιατρός, βουλευτής.
- Μ.Ρ Την σαλβάρα την φόραγαν εκείνη την εποχή η παλιότερα;**
 -Β.Σ Και εκείνη, περισσότερο την φόραγαν οι γερόντοι . Οι γερόντοι φόραγαν την σαλβάρα με ζωνάρι .Άσπρη και μαύρη, την άσπρη την είχαν για καλή.
- Μ.Ρ Από πάνω από την σαλβάρα είχαν πουκάμισο με φαρδιά μανίκια;**
 -Β.Σ Ήταν και με φαρδιά ήταν και με κουμπιά εδώ.
- Μ.Ρ Πάνω από το γιλέκο τι φορούσαν ;**
 -Β.Σ Σακάκι μάλλινο.
- Μ.Ρ Κοντοσάλβαρες με τις γκέτες φορούσαν;**
 -Β.Σ Δεν τα θυμάμαι.
- Μ.Ρ Όταν μεγάλωνε ο άνθρωπος έβαζε σκούρα ρούχα ή τα ίδια;**
 -Β.Σ Τα ίδια Ένα είχε το έπλενε το φόραγε.
- Μ.Ρ Για γαμπρός δεν ξεχώριζε το ίδιο το καλό;**
 -Β.Σ Το ίδιο.
- Μ.Ρ Για τα τσουρέπια δεν είπαμε.**
 -Β.Σ Μάλλινα σε λουλάκι, σκoinί απάνω για δέσιμο.
- Μ.Ρ Για τις γυναίκες. Φορούσαν φανέλα;**
 -Β.Σ Ναι μάλλινη.
- Μ.Ρ Εσώρουχο είχαν;**

- B.Σ Όχι.
- M.P Η ρετσίνα πότε βγήκε;**
- B.Σ Μετά το πόλεμο.
- M.P Ήταν και σακάκι;**
- B.Σ Ναι
- M.P Το φόραγαν και για καλό;**
- B.Σ Και για καλό.
- M.P Για τις γυναίκες φόραγαν φούστα πάνω από την φανέλα;**
- B.Σ Ναι μάλλονη κόκκινη .Ήταν και στον αργαλειό ,ήταν και πλεχτή. Είχαν και πλεχτή ολόκληρη χωρίς μανίκια, είχαν και μόνο φούστα από τη μέση και κάτω με το βελονάκι. Είχαν και κεντίδια.
- M.P Τι κεντούσαν;**
- B.Σ Το κλειδί της πόλης.
- M.P Τι χρώμα;**
- B.Σ Κόκκινο ,κίτρινο.
- M.P Πάνω από την φούστα έβαζαν το φουστάνι;**
- B.Σ Όποιος είχε.
- M.P Υπήρχε και κόσμος που φορούσε μόνο φούστα;**
- B.Σ Ναι έφτιαχναν γιλέκο από πάνω.
- M.P Φορούσαν και μπλούζα πλεχτή, σε τι χρώματα;**
- B.Σ Ό,τι ήθελε ο καθένας. Κόκκινο ,καφέ ,μαύρο.
- M.P Για το φουστάνι το ύφασμα το αγόραζαν από τα Γιάννενα;**
- B.Σ Ναι.
- M.P Τι χρώμα το έβγαζε το φουστάνι**
- B.Σ Ό,τι ήθελε ο καθένας, κόκκινο, μπλε.
- M.P Το φουστάνι είχε πιέτες εδώ μπροστά και ήταν και κεντημένο;**
- B.Σ Ναι.
- M.P Τα κεντίδια τα έφτιαχνα με κλωστή ή με αυτές τις χάντρες;**
- B.Σ Με κλωστή και τα σιγκούνια με κλωστή.
- M.P Ποια τα έραβε τα φουστάνια;**
- B.Σ Η Γιωργοδημητρούλενα. Πήγαιναν και στο Ελληνικό και έφτιαχναν μετσοβίτικα.
- M.P Φόραγαν ζουλέ πάνω από το φουστάνι ένα κομμάτι ύφασμα από το ίδιο το φουστάνι;**
- B.Σ Δεν θυμάμαι.
- M.P Από πάνω είχαν το σιγκούνι;**
- B.Σ Ναι δίμτο κεντημένο με γαϊτάνια γύρω γύρω.
- M.P Το φόδραραν;**
- B.Σ Με αστάρι γκρι ,ριγέ ,καρό.
- M.P Είχε ανοίγματα το σιγκούνι;**
- B.Σ Είχε στο πλάι από εδώ και από εκεί. Η σιγκούνα δεν είχε.
- M.P Η σιγκούνα τι ήταν;**
- B.Σ Ήταν σαν πανωφόρι είχε μανίκια και σταύρωνε μπροστά .Ήταν δίμητη στο λουλάκι. Μερικές είχαν και γαιτάνια.
- M.P Τη σιγκούνα την έβαζαν για καλή;**
- B.Σ Για καθημερινή.
- M.P Το σιγκούνι είχε άλλο για καλό ,άλλο για τα ξύλα;**
- B.Σ Ναι. Όταν δεν έβαζες το σιγκούνι, έβαζες το κοντοσέγκουνο ολόμαλλο δίμτο χωρίς μανίκια και κούμπωνε μπροστά στην κοιλιά με καρφίτσα .
- M.P Για ποδιά δεν είπαμε.**

- B.Σ Ποδιές οι περισσότερες τριανταφυλλένιες. Πάνω είχε σούρα, κάτω είχε κέντημα το φασούλι και φρούτο και κεντημένες πουλιά ,σε διάφορα χρώματα.
- M.P Ό,τι χρώμα ήταν το φουστάνι έφτιαχναν και την ποδιά.**
- B.Σ Πιο πολύ ροζ έκαναν την ποδιά αλλά έβαζαν και άλλα χρώματα μπλε, πράσινη.
- M.P Έβαζαν και ζώνη οι γυναίκες;**
- B.Σ Έβαζαν και ασημένα και πλεχτή με καρφίτσα.
- M.P Την πλεχτή την έφτιαχναν με βελονάκι και τι χρώμα;**
- B.Σ Και στον αργαλειό, ό,τι χρώμα ήθελε η καθεμία.
- M.P Είχε κέντημα πάνω η ζώνη ή μονόχρωμη;**
- B.Σ Είχε γύρες γύρες κεντίδι.
- M.P Σε αυτή την πλεχτή έβαζαν καρφίτσες;**
- B.Σ Όποιος είχε, άλλος έβαζε κόπτσες.
- M.P Καρφίτσα από τα Γιάννενα;**
- B.Σ Ναι.
- M.P Τα τσουρέπια στις γυναίκες πως ήταν;**
- B.Σ Άσπρα ,μάλλινα με ένα χρωματάκι στην γάμπα το 'λεγαν ξόμπλιο.
- M.P Είχαν και κόκκινες φτέρνες και μύτες.**
- B.Σ Ναι.
- M.P Είχαν και κέντημα στα δάχτυλα;**
- B.Σ Όχι.
- M.P Και το σκοινί επάνω;**
- B.Σ Βέβαια.
- M.P Κάτω τσαρούχια;**
- B.Σ Μέχρι το '40 -'45.Μετά βγήκαν τα παπούτσια
- M.P Οι γυναίκες φορούσαν κόκκινα τσαρούχια;**
- B.Σ Ναι με μαύρη φούντα.
- M.P Προκιασμένα αυτά;**
- B.Σ Ναι.
- M.P Τα παπούτσια με λουράκι τα κάνετε;**
- B.Σ Όπως το ήθελες με λουράκι, με κορδονάκι, ήταν και παπαδίτικα ,ήταν και ξυπόλητες που δεν είχαν.
- M.P Μαντήλι έπαιρναν από τα Γιάννενα;**
- B.Σ Ναι.
- M.P Φορούσαν το πολίτικο με τα λουλούδια, θα μου πεις πως το έδεναν;**
- B.Σ Το έδεναν πίσω από το κεφάλι και το έφερναν πάνω ή πλάι για α φαίνεται και το λουλούδι και έκαναν φιόγκο.Όποια ήταν καλή το έδενε πίσω από το κεφάλι.
- M.P Για τα παιδάκια .Όταν γεννιόταν τι τους είχαν;**
- B.Σ Φασκιά την έπλεκε, του είχε σαμαροσκούτι.
- M.P Μέσα από το σαμαροσκούτι του είχε ρουχαλάκια;**
- B.Σ Αν είχε μαλλί μαλακό ρούτα το έλεγαν ,ευρωπαϊκό μαλλί το έπαιρναν από τα Γιάννενα ή από την κοιλιά του προβάτου έφτιαχναν σαν τραπεζομάντηλο ένα τετράγωνο .Έπαιρνε και μια ζώνη και το τύλιγε από πάνω μέχρι την κορφή για να είναι ίσιο, το έκανε κοπανέλι.
- M.P Μέσα από τα φάσκιομα του είχαν ρουχαλάκια;**
- B.Σ Του έφτιαχναν φουστούλα πλεχτή.
- M.P Τσουρέπια του έφτιαχναν;**
- B.Σ Όταν μεγάλωναν.
- M.P Όταν μεγάλωναν πως τα έντυναν ,το ίδιο τα αγόρια με τα κορίτσια;**
- B.Σ Το ίδιο φανέλα από μέσα, φουστάνι.
- M.P Πότε φόραγαν τα αγόρια το παντελόνι;**

- B.Σ Όταν άρχιζαν να πάνε σχολειό, 5-6 χρονών.
- M.P Τσουρέπια, τσαρούχια τους έφτιαχναν;**
- B.Σ Ναι
- M.P Τι χρώμα τα έφτιαχναν στα αγόρια ,τι στα κορίτσια;**
- B.Σ Άσπρα ,από το γνέμα από τα πρόβατα.
- M.P Από πάνω τι τους είχαν;**
- B.Σ Ζακέτες.
- M.P Τι χρώμα;**
- B.Σ Κόκκινο, ό,τι ήθελε ο καθένας, αν είχαν πένθος μαύρα.
- M.P Τσαρούχια φόραγαν τα παιδάκια;**
- B.Σ Όποιος είχε, η φτωχολογιά είχε προπόδια, από λάστιχο από σαμπρέλα και πάνω με κλωστή από τα πρόβατα. Τα φορούσαν οι γυναίκες να πάνε για ξύλα. Φορούσαμε και καλία. με το σκεπάρνι μια σανίδα από πλάτανο και από πάνω μια λωρίδα δερμάτινη.
- M.P Μέχρι πότε φορέθηκαν τα προπόδια;**
- B.Σ Από το '40 μέχρι το '60.
- M.P Τα κορίτσια πότε φόραγαν μαντήλι;**
- B.Σ Πάντα.
- M.P Τα μικρά τα κορίτσια φόραγα το άσπρο το μαντήλι;**
- B.Σ Ναι το φακιώλι.
- M.P Το μαύρο το πολίτικο πότε το φόραγαν;**
- B.Σ Μετά την παντρεία.

19^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΑΠΤΗΣ

-Μ.Ρ Πότε γεννήθηκες;

-Β.Ρ Το 1930.

-Μ.Ρ Πότε παντρεύτηκες;

-Β.Ρ Το 1951.

-Μ.Ρ Μέχρι πότε έζησες στο χωριό;

-Β.Ρ Το 1956 ήρθα στα Γιάννενα

-Μ.Ρ Πως ντυνόταν στην ηλικία σου άντρες, γυναίκες και παιδιά και αν θυμάσαι και από παλιότερα;

-Β.Ρ Θυμάμαι από τρεις γερόντους που ήταν λίγο μεγαλύτεροι από τον πατέρα μου: ο Κώστας Δημουλίκας Μήτσος ο παππούς ,Γιώργος Δέσπος Λευτέρης ο πατέρας και ο Κώστας Τάκης.

-Μ.Ρ Πότε είχε γεννηθεί ο πατέρας σου;

-Β.Ρ Το 1880. Φορούσαν σκούφια στο κεφάλι.

-Μ.Ρ Τι χρώμα;

-Β.Ρ Μαύρη, υφαντή ραμμένη από ράφτη ειδικό. Δίμτη την έφτιαχναν στον αργαλειό και την έδιναν στο ράφτη. Για πουκάμισο ,δεν είχαν όλο το κορμί πουκάμισο, μόνο το μπροστινό το έλεγαν μπροστάρι και εδώ δεν είχε γιακά.

-Μ.Ρ Τα πουκάμισα πως ήταν, με φαρδιά μανίκια;

-Β.Ρ Όχι με φαρδιά και ίσα κουμπωμένα μπροστά.

-Μ.Ρ Τι χρώμα;

-Β.Ρ Συνήθως άσπρα και μετά βγήκαν τα ριγέ.

-Μ.Ρ Το ύφασμα θα το αγόραζαν.

-Β.Ρ Αγοραστό αλλά έφτιαχναν και υφαντά στο χωριό τα οποία τα έφτιαχναν φραγκοράφτες όχι με μηχανή αλλά με χέρι. Τον έπαιρνες στο σπίτι τον ράφτη και σου έραβε .Να συνεχίσω για τους άντρες, εδώ φόραγαν ένα γιλέκο υφαντό.

-Μ.Ρ Αυτά τα πουκάμισα τα φόραγαν οι γέροντες που μου είπες;

-Β.Ρ Ναι

-Μ.Ρ Τι χρώμα ήταν;

-Β.Ρ Λουλακί αλλά και άσπρο.

-Μ.Ρ Από πάνω είχε γιλέκο;

-Β.Ρ Παλιά ήταν όλο υφαντό και μετά είχαν αστάρι πίσω

-Μ.Ρ Πότε το έκαναν με αστάρι;

-Β.Ρ Μέτα το '35 ,θυμήθηκα τα ρούχα τα δικά μου.

-Μ.Ρ Από μέσα από το πουκάμισο είχαν φανέλα;

-Β.Ρ Ναι μάλλινη πλεχτή και το πουκάμισο που είχε μόνο μπροστά ,είχε μια κόπτσα εδώ που το κράταγε για να πάει για γαμπρός.

-Μ.Ρ Από πάνω τι φορούσαν;

-Β.Ρ Σακάκι δίμτο. Το δίμτο είχε τέσσερα μιτάρια και το μονό δυο. Αυτό αφού γινόταν με τέσσερα ήταν χοντρό πήγαινε στη νεροτροβιά για να πήξει να γίνει ομαλό να μη φεύγει πέρα.

-Μ.Ρ Το μόνο είναι αυτό που λένε οι γυναίκες το μονό βλάρι, τα χειραμίσια να φαίνεται στημόνι υφάδι;

-Β.Ρ Ναι.

-Μ.Ρ Τα παντελόνι είχε ίδια ύφανση με το σακάκι;

-Β.Ρ Είχαν ένα άσπρο δίμτο ύφασμα σαν μπότα σαν γκέτες που έβαζαν στο στρατό μονοκόμματο και είχαν και παντελόνι δίμτο μέχρι κάτω από το γόνατο και έμπαινε μέσα από τις μπότες. Από μέσα είχαν και τσουρέπια. Τις μπότες τις είχε για ομορφιά.

-Μ.Ρ Αυτό ήταν που πάνω γύριζε και ήταν κεντημένο;

- B.P Όχι μετά ήταν στις μέρες μας αυτά.
- M.P Από κάτω είχαν τσουρέπια, τι χρώμα;**
- B.P Μαύρα στο λουλάκι.
- M.P Παπούτσια τι φορούσαν;**
- B.P Τσαρούχια δεν θυμήθηκα πολλοί λίγοι κατέβαιναν από την Βοβούσα. Αυτοί οι γέροντες είχαν παπούτσι μαύρο.
- M.P Σε ποιόν τα έφτιαχναν;**
- B.P Υπήρχαν τσαρουχάδες και τσαγκαράδες .Ο Ζαχαρής Χρηστογιάννης, ο Κώστας Καψάλης.
- M.P Αυτοί έφτιαχναν και παπούτσια και τσαρούχια;**
- B.P Ναι ,τσαρούχια για τις γυναίκες .Ο Αλέξης ο Παπαντώνης , δεν ξέρω αν έφτιαχνε τσαρούχια ήταν πιο μοντέρνος.
- M.P Αυτοί πότε ζούσαν;**
- B.P Από το 1935 που θυμάμαι εγώ τη ζωή μέχρι το '40 που ήταν ο πόλεμος δεν ξανα -υπήρχε τσαρουχάς στο χωριό.
- M.P Πάνω από το σακάκι τι φορούσαν;**
- B.P Οι παλιοί είχαν ένα που λεγόταν ταλαγάνι, το οποίο είχε και μανίκια και τσέπες, ήταν και κάπα είχε και κατσούλα. Ενώ η κάπα ήταν μόνο για βροχή και είχε μόνο κατσούλα ,η κάπα είχε και μάλλινο και τράγιο, το στημόνι από μαλλί και το υφάδι τράγιο.
- M.P Και το ταλαγάνι τράγιο;**
- B.P Είχε τράγιο μέσα γιατί το είχαν και αυτό για την βροχή.
- M.P Στο λουλάκι;**
- B.P Ναι ,οι άλλες βαφές ξεβαφόταν στο χρόνο.
- M.P Αυτό πως ήταν ραμμένο;**
- B.P Όπως είναι η βραχία, ίσιο κουμπωμένο μπροστά , είχε μια σχισμάδα έβαζαν τα χέρια μέσα και μεγάλες κόπτσες.
- M.P Την βραχία την είχαν για καλή;**
- B.P Ναι. Την κάπα την είχαν για να κοιμούνται έξω σαν ομπρέλα.
- M.P Η βραχία ήταν δίμιτη;**
- B.P Όχι ύφασμα εργοστασίου λαναρά. Υπήρχε και το '22
- M.P Το ταλαγάνι ήταν πανωφόρι;**
- B.P Ναι και όταν έπιανε βροχή είχαν την κάπα.
- M.P Αυτά τα ρούχα που μου είπες μέχρι πότε φορέθηκαν;**
- B.P Μέχρι το '40.
- M.P Η βραχία πότε βγήκε;**
- B.P Από το '22,ήταν βραχίες στρατιωτικές γιατί ο πεθερός μου ήταν ράφτης στο στρατό. Μετά άρχισε να τις φοράει όλος ο κόσμος
- M.P Όλα αυτά τα χρόνια πριν από τον πόλεμο σε τι οικονομική κατάσταση ήταν το χωριό; Είχε ο κόσμος για να τα φτιάχνει;**
- B.P Άθλια. Υπήρχε σε όλο το χωριό προϋπολογισμός 3 χιλιάδες δραχμές
- M.P Τα πρόβατα που είχαν έφτανε το μαλλί για να κάνουν τα ρούχα τους;**
- B.P Αγόραζαν κιόλας .Δέκα πρόβατα δέκα κιλά μαλλί, μια κάπα. Δεν έπαιρνε ο τόπος περισσότερα πρόβατα.
- M.P Αυτή την περίοδο κατέβαινε ο κόσμος στα χειμαδιά;**
- B.P Μέχρι το '45 κατέβαινε όλο το χωριό.
- M.P Θυμάσαι γυναίκες όχι στην ηλικία σου πιο παλιά ,να είναι γεννημένες το 1880;**
- B.P Η Βάσω του Κομπύλου, η Γάκη Παπαντώνενα, η Γιώργο Τόλενα. η Δημοτάτσενα.

- M.P Αυτές τι φορούσαν.**
 -B.P Αυτές φόρεσαν πρόβεια. Ό,τ' παρήγαγε ο τόπος, πουκάμισο πάνινο.
- M.P Τι χρώμα;**
 -B.P Οι γριές άσπρα, οι νέες κόκκινα ,κίτρινα.
- M.P Μέσα από το πουκάμισο φορούσαν φανέλα;**
 -B.P Ναι.
- M.P Το πουκάμισο ήταν κοντομάνικο;**
 -B.P Όχι τότε τα έραπταν όλα μακριά μέχρι τον καρπό.
- M.P Το πουκάμισο ήταν κεντητό ή άσπρο πανί**
 -B.P Άσπρο πανί.
- M.P Από πάνω είχαν φούστα μάλλινη μακριά;**
 -B.P Ναι.
- M.P Τι χρώμα;**
 -B.P Άλλες είχαν καρό, σκούρα χρώματα. Μόλις παντρευόταν η κοπέλα έβαζε σκούρα χρώματα
- M.P Είχαν μανίκι;**
 -B.P Ναι.
- M.P Πάνω από την φούστα τι φορούσαν;**
 -B.P Κοντοσέγκουνο ,ήταν δίμτο φτιαγμένο ,στο λουλάκι βαμμένο με γαϊτάνια.
- M.P Τι χρώμα;**
 -B.P Συνήθως κόκκινο.
- M.P Από ευρωπαϊκό μαλλί;**
 -B.P Αυτό ήταν αγοραστό δε το έφτιαχνε χέρι .Ήταν και κόκκινο, ήταν και μαύρο ντυμένο με ένα πανί το έλεγαν ρικοκό, γυάλιζε και το έφτιαχνε ο ράφτης.
- M.P Δύο πόντους φαινόταν το πανί από έξω;**
 -B.P Ναι, διαφόρων χρωμάτων και αυτό.
- M.P Είχαν ροκοκό από μέσα;**
 -B.P Όχι εκεί είχαν αστάρι
- M.P Το αστάρι τι είναι ;**
 -B.P Πανί .Άλλες είχαν και άλλες δεν είχαν.
- M.P Σε τι χρώματα ήταν;**
 -B.P Άσπρο συνήθως, με ρίγες ό,τι υπάρχει και σήμερα αφού δεν εμφανιζόταν πουθενά .Ήταν για να σουλουπώσει το ύφασμα και για κρύο.
- M.P Τα κοντοσέγκουνα είχαν γιακά πάνω;**
 -B.P Όχι κατέβαινε κάτω σαν τα σιγκούνια με στρόγγυλη λαιμόκοψη, κούμπωνε κάτω με δυό κόπτσες.
- M.P Είχε και μανίκια;**
 -B.P Είχε και μανίκια στενά.
- M.P Πάνω από αυτό τι φορούσε;**
 -B.P Ένα σιγκούνι.
- M.P Με ροκοκό και γαϊτάνια;**
 -B.P Ναι, γινόταν και απλά αλλά η ομορφιά ήταν αυτό.
- M.P Το σιγκούνι ερχόταν στην ευθεία;**
 -B.P Ναι ανοιχτό εδώ είχε δυό σχισμές για ομορφιά, για να βάζουν τα χέρια μέσα.αμάνικο.
- M.P Είχε τσέπες;**
 -B.P Όχι.
- M.P Από πάνω τι φορούσαν;**
 -B.P Τίποτα.
- M.P Βρακί πότε έβαλαν οι γυναίκες;**

- B.P Δεν θυμάμαι.
- M.P Σιγκούνες είχαν;**
- B.P Είχαν για το κρύο, σαν πανωφόρια.
- M.P Τσουρέπια;**
- B.P Άσπρα κεντημένα στις πατούνες και στην κορφή και ένα σκοινί στην άκρη.
- M.P Τσαρούχια φορούσαν;**
- B.P Οι παλιές ναι.
- M.P Τσαρούχια μαύρα;**
- B.P Υπήρχαν μαύρα, κίτρινα και κόκκινα και με φούντα μαύρη.
- M.P Την φούντα την έφτιαχναν με μαλλί από πρόβατα;**
- B.P Ναι την έφτιαχνε ο τσαγκάρης , έπαιρνε γνέμα. Η φούντα ήθελε μακρύ μαλλί.
- M.P Μαντήλι φορούσαν;**
- B.P Μαύρα μαντήλια αγοραστά στον Νούσια.
- M.P Είχε κέντημα το μαντήλι;**
- B.P Ναι .
- M.P Εκείνη την εποχή τα παιδιά πως ντυνόταν;**
- B.P Όπως οι μεγάλοι. Αυτοί που έμαθαν γράμματα ερχόταν με σκαρπίνι με παντελόνι σιδερωμένο, είχαν και ένα παγιασό μια τρίτσα σκληρή.
- M.P Για ποιά εποχή μιλάς;**
- B.P Πριν το '40.
- M.P Θα μου πεις για τους άντρες τι φορούσαν μετά το '40;**
- B.P Ρετσίνες.
- M.P Ρετσίνα τι είναι;**
- B.P Ύφασμα και το έφτιαχναν παντελόνια σαν αυτά που φοράμε σήμερα. Μετά βγήκαν τα εγγλέζικα. Υφάσματα μάλλινα μετά βγήκαν ελληνικά Δημητριάδης, Λαναράς.
- M.P Το Δημητριάδης πότε έγινε;**
- B.P Στη Θεσσαλονίκη ήταν το '40 , '41.
- M.P Τότε που υπήρχαν οι ρετσίνες φορούσαν και κυλλότες;**
- B.P Τις θυμάμαι μέχρι το '50,κιλότα ,κάλτσα ξόμπλιο και γύρισμα εδώ οι μάγκες.
- M.P Οι κυλλότες ήταν δίμτες ;**
- B.P Όχι ύφασμα, χακί και μαύρες και είχα μύτη και δένονταν στην άκρη και κούμπωνε με κουμπιά και πήγαινε ως την μέση της γάμπας έπιανε την κάλτσα.
- M.P Από κάτω φόραγαν τα τσουρέπια σε λουλάκι;**
- B.P Τα τσουρέπια τα έβαφαν και στις κοινές βαφές, μπλε μαύρες με κόκκινα ξόμπλια.
- M.P Είχαν παπούτσια;**
- B.P Ναι.
- M.P Φορούσαν και μπουραζάνες στο χωριό;**
- B.P Ναι πριν το '40. Μπουραζάνα ήταν σαν παντελόνι φαρδύ σαν βράκα ,άσπρη και μονούφαντη.
- M.P Με την μπουραζάνα φορούσαν πουκάμισα με μανίκια φαρδιά;**
- B.P Δεν θυμάμαι.
- M.P Εσώρουχα φορούσαν αυτά τα μακριά τα υφαντά;**
- B.P Όποιος είχε.
- M.P Με την μπουραζάνα τι πουκάμισο είχαν;**
- B.P Κούμπωνε λοξά.
- M.P Σε τι χρώμα;**
- B.P Ό,τι ήταν.
- M.P Είχαν πλάτη;**

-B.P Είχαν.

-M.P Από πάνω είχαν γιλέκο;

-B.P Είχαν. Τα έραβαν οι φραγκοράφτες μετά ξεκίνησε η μηχανή. Με τη μηχανή είχαν αστάρι πίσω.

-M.P Πότε σταμάτησαν οι φραγκοράφτες;

-B.P Υπήρχε προπολεμικά ράφτης ο πεθερός μου από το '22 ράφτης, Κωσταντινίδης Αντώνης η Κίτσος , η γυναίκα του Ελένη βοηθούσε.

-M.P Αυτοί που φορούσαν μπουραζάνα, φορούσαν και μαύρη δίμητη σκούφια;

-B.P Υπήρχαν πολλών ειδών σκούφιας, υπήρχαν λάζικες έτοιμες με κατιφέ γύρα γύρα με σούρα από πάνω και ένα κουμπί. Κατιφέ είναι το ύφασμα γύρω γύρω . Είναι ένα βελούδινο ύφασμα γυαλιστερό. Υπήρχε σκούφια που την έφτιαχναν με τις βέργες, Υπήρχε και σκούφια με φούντα κόκκινη. Υπήρχε και η υφαντή.

-M.P Αυτές όλες ήταν μαύρες;

-B.P Ναι.

-M.P Αυτοί που φορούσαν τις μπουραζάνες τι φόραγαν;

-B.P Ταλαγάκι .Κάπα φορούσαν για τις δουλειές.

-M.P Από κάτω είχαν τσουρέπια στο λουλάκι και τσαρούχια και παπούτσια.

-B.P Συνήθως τσαρούχια με το ταλαγάκι και παπούτσια.

-M.P Αυτοί που φορούσαν κυλλότες τι πουκάμισο φορούσαν;

-B.P Ίσιο με γιακά .Φορούσαν ζακέτες πλεχτές και υφαντές. Μάλλον οι γυναίκες τις έπλεκαν. Φορούσαν αντί για σακάκι βραχία. Βραχία είχε φαρδύ μανίκι με γιακάδες μεγάλους σχιστή εδώ πίσω. Αντί το ταλαγάκι ήρθε η βραχία, ένα σακάκι φαρδύ.

-M.P Κάτω τα τσουρέπια ήταν σκουρόχρωμα;

-B.P Τα ίδια. Τσαρούχι αν είχε παπούτσι, τσουρέπι , βραχία., σκούφια άλλος είχε άλλος δεν είχε.

-M.P Σαλβάρες τις έλεγαν στο χωριό τις μπουραζάνες;

-B.P Ναι

-M.P Οι γαμπροί γίνονταν με ίσιο παντελόνι;

-B.P Επί των ημερών μου από το '35 '40 με ίσιο. Ευρωπαϊκό συνήθως μπλε. Αγοραστό από ράφτη όχι δίμιτο.

-M.P Τα δίμιτα μέχρι τότε ήταν;

-B.P Μέχρι το '40.

-M.P Οι κυλλότες, πότε σταμάτησαν;

-B.P Μέτα το '50 σταμάτησαν.

-M.P Οι σαλβάρες πότε είχαν σταματήσει;

-B.P Μετά το '40.

-M.P Οι ρετσίνες;

-B.P Είναι ακόμα και τώρα.

-M.P Ζωνάρια φόραγαν;

-B.P Φόραγαν με την κυλλότα .Ήταν πλεχτά άσπρα και μπλε ,άσπρα συνήθως καφέ αναλόγως. Ζωνάρια υπήρχαν μέχρι το '60 και.

-M.P Με την σαλβάρια τι χρώμα ζωνάρι είχε;

-B.P Μου φαίνεται δεν είχαν.

-M.P Τα ζωνάρια τα άφηναν να κρέμονται;

-B.P Ναι σε ένα σημείο.

-M.P Είχαν ρολόγια;

-B.P Ναι στην τσέπη με αλυσίδα, η τσέπη ήταν χαμηλά και κρεμόταν η αλυσίδα.

-M.P Αυτά στην εποχή σου νωρίτερα είχαν;

-B.P Αυτοί που είχαν παράδες .

-M.P Τίποτα άλλο δεν φόραγαν οι άντρες;

-B.P Όχι.

-M.P Θα μου πεις για τις γυναίκες στην εποχή σου τι φορούσαν;

-B.P Ξεκίνησε το φόρεμα σε στυλ κατσάνικο . Κεντημένο κάτω με κατιφέ σε ύφασμα πρόβειο υφαντό σε καρό σε κόκκινο.

-M.P Έντονα χρώματα;

-B.P Όχι σκούρα. Μέχρι το '40 έγινε αυτό.

-M.P Πες μου μέχρι το '40.

-B.P Είχαν μια ποδιά με φρούτο κάτω και τσέπη. Σε ανοιχτά χρώματα κίτρινες, κόκκινες πράσινες. Το φόρεμα ήταν κεντητό.

-M.P Είχε ζουλέ;

-B.P Στις Χουλιάρδες όχι. Εδώ το φόρεμα είχε πόστα μια φαρδιά και δυό στενές, κεντημένο όποια είχε. Από πάνω ξεκίνησαν οι ζακέτες, τις έφτιαχναν σε πλεχτομηχανές εδώ στα Γιάννενα και άλλες με τα χέρια.

-M.P Το φόρεμα ήταν υφαντό ,πότε βγήκε το ύφασμα;

-B.P Μετά το '40 φόραγαν μοντέρνα ρούχα.

-M.P Αυτό το φουστάνι το φόραγαν μέχρι κάτω στον αστράγαλο;

-B.P Όχι, μέχρι την μπούκα.

-M.P Όταν ήρθε το φόρεμα το υφασμάτινο έφτιαχναν και κατιφέ κάτω στο τέλος;

-B.P Όχι άλλα κεντίδια ,μοντέρνα μικρά. Μετά ήρθαν ποδιές στρόγγυλες με κεντίδια

-M.P Πότε έγινε αυτό;

-B.P Μετά το '40.

-M.P Τα φουστάνια τα υφασμάτινα τα κεντούσαν εδώ στις πόστες;

-B.P Τα κεντούσαν με κλωστές αντίθετα από το χρώμα ,αν ήταν μπλε με κόκκινες. Από πάνω φορούσαν την ζακέτα .Μαντήλι το μαύρο με τα λουλούδια.

-M.P Από πάνω από την ζακέτα τι φορούσαν;

-B.P Δεν υπήρχε τίποτα άλλο.

-M.P Τα σιγκούνια μέχρι πότε ήταν;

-B.P Μέχρι το '50.

-M.P Κοσμήματα φορούσαν;

-B.P Τετριμίδες σκουλαρίκια.

-M.P Ζώνες;

-B.P Προϋπήρχε αυτό το '30, μετά δεν ξαναέφτιαζαν το μπρούτζινο.

-M.P Ζώνη είχαν λεπτή;

-B.P Φαρδιά στρόγγυλη.

-M.P Στο λαιμό κάτι;

-B.P Κανα σταυρό φόραγαν. Όποια παντρεύονταν έπαιρνε ένα πατατίφ.

-M.P Αυτές που φόραγαν αυτά τα φουστάνια ,από μέσα είχαν και αυτές τις υφαντές τις φούστες .

-B.P Όχι μετά που ήρθε και το μοντέρνο ,βγήκε και το πουκάμισο βγήκαν και τα βρακιά. Στις παλιές υπήρχαν φούστες και υφαντές και με μύτες.

-M.P Παπούτσια;

-B.P Το '40 δεν έβρισκαν παπούτσια και έραβαν από σαμπρέλες προπόδια από πάνω τερλίκι και κάτω η σαμπρέλα την έραβαν μύτες μύτες.

-M.P Θα μου πεις τι φορούσαν τα παιδιά. Στα νεογέννητα έβαζαν το σαμαροσκούτι;

-B.P Ναι ένα ύφασμα μάλλινο και βαμβάκι. Το στημόνι ήταν βαμβάκι και το δίπλα ύφασμα, άσπρο συνήθως κάθε δέκα πόντους είχε και ένα σιραδάκι μαύρο .Σαν πάνες έβαζαν ό,τι πανιά είχαν, Το έδεναν με τριχιά,ένα ιμάντα μαλακό τα χέρια έξω από το σαμαροσκούτι. Το έλεγαν κοπανέλι .

- M.P Ρούχα δε τους έβαζαν ;**
- B.P Ένα φουστάνι μέχρι πέντε χρονών.
- M.P Το φουστάνι ήταν υφαντό;**
- B.P Πάνινο ,μπορεί να είχε από μέσα πουκαμισάκι.
- M.P Όταν το είχαν τυλιγμένο δε του είχαν φουστανάκι;**
- B.P Τότε μικρό όχι, μόλις το έβγαζαν από την σαρμανίτσα του είχαν φουστανάκι
- M.P Τσουρέπια;**
- B.P Ναι για να μπουσουλάει.
- M.P Δεν κρύωνε με το πάνινο το χειμώνα;**
- B.P Του έφτιαχνε και πλεχτό μαλακό πρόβειο.
- M.P Αγόρια κορίτσια;**
- B.P Ναι μετά τα πέντε τα κορίτσια έμεναν με το φουστάνι και τα αγόρια έβαζαν παντελόνι.
- M.P Παντελόνι υφασμάτινο;**
- B.P Ρετσίνα και ήταν κοντό μέχρι το γόνατο .Μονοκόμματο έπιανε μέχρι το λαιμό.
- M.P Είχε μανίκια;**
- B.P Όχι από μέσα πουκάμισο.
- M.P Από κάτω τσουρέπια;**
- B.P Εγώ θυμάμαι ήμουν ξυπόλητο.
- M.P Το παντελόνι υφασμάτινο;**
- B.P Άλλος ύφασμα άλλος ρετσίνα ό,τι είχε ο καθένας έφτιαχνε.
- M.P Στο κεφάλι φορούσαν τίποτα;**
- B.P Στο δημοτικό φορούσαν καπέλα με την κουκουβάγια και στο γυμνάσιο με κορόνα .Ο Γιώργος Παπανδρέου τα κατήργησε.
- M.P Στο σχολείο φορούσατε ρούχα ειδικά;**
- B.P Αυτά που είχαμε.
- M.P Κορίτσια έρχονταν στο σχολείο;**
- B.P Ναι.
- M.P Στο ίδιο τμήμα;**
- B.P Ναι .Υποχρεωτική φοίτηση με το Μεταξά από το '36.
- M.P Τα φουστανάκια ήταν πλεχτά των κοριτσιών;**
- B.P Άλλα πλεχτά άλλα είχαν φούστες με μύτες.
- M.P Από μέσα είχαν πουκαμισάκια;**
- B.P Είχαν.
- M.P Άσπρα τσουρέπια;**
- B.P Άσπρα με κεντίδια.
- M.P Μαντήλι;**
- B.P Ναι ,το φόραγαν στο σχολείο.
- M.P Πρώτη δημοτικού;**
- B.P Όχι δε θυμάμαι. Με τα σχολικά όταν θεωρούνταν ό,τι ήταν γυναίκες
- M.P Τα κοντά τα παντελόνια μέχρι τι ηλικία;**
- B.P Μέχρι που έβγαίνε από το σχολείο, 13 χρονών.
- M.P Παλιότερα τα παιδάκια τι είχαν;**
- B.P Σαλβαράκια υφαντά μάλλινα, κατά βούληση ό,τι χρώμα.
- M.P Τα κοριτσάκια πότε φόραγαν φουστάνι σαν την μαμά;**
- B.P Ίδιο σχέδιο χωρίς κεντίδια λόγω εξόδων ήταν το φουστανάκι αλλά μικροσκοπικό.
- M.P Κάποιες γυναίκες φόραγαν το υφασμάτινο το φόρεμα και κάποιες φούστες πλεχτές;**
- B.P Όπως βολεύονταν η καθεμία.

-M.P Αυτές τις φούστες τις πλεχτές τι χρώμα τις έκαναν;

-B.P Διάφορα χρώματα.

-M.P Χωρίς μανίκια;

-B.P Πάνινα μανίκια νομίζω γιατί από την μέση και πάνω δεν ήταν πλεχτές ήταν ύφασμα .

-M.P Τα προικιά τα έδεναν με τριχιά;

-B.P Τα έδεναν στα ζώα τα μαξιλάρια τα έπαιρναν οι κοπέλες στα χέρια. Υπήρχαν κασέλες μπαούλα. Τους έριχνα και από μια καραμελωτή λέγονταν ή κουβέρτα παρδαλή.

-M.P Την κουλούρα την πήγαιναν σε δισάκι;

-B.P Υπήρχε ένα σακούλι καλοφτιαγμένο.

-M.P Τα μαξιλάρια που έφτιαχναν στο χωριό ήταν μαυροκόκκινα;

-B.P Μόνο το κεντίδι μαύρο και το μαξιλάρι κόκκινο και ο ντορβάς.

-M.P Νήματα είχαν οι μπακάληδες στο χωριό;

-B.P Όχι τελευταία έφερε ο Παπουτσής υφάσματα.

-M.P Βαφές είχαν;

-B.P Ναι.

-M.P Ποιοι ήταν οι μπακάληδες και πότε ήταν;

-B.P Ο τελευταίος ήταν ο Παπουτσής, Ο πρώτος μπακάλης που θυμάμαι τα '37 ήταν ο Γιάννης Τασούλας στο κοινοτικό από κάτω, στο κοινοτικό από πάνω ήταν ο Ζαχαρής Χρηστογιάννης. Από κάτω στις Αλέξενας ήταν ο Κοντός

20^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ – ΚΟΝΤΟΥ

M.P. Βασίλω πότε γεννήθηκες εσύ;

B.K. Γγώ το 1940

M.P. Που γεννήθηκες;

B.K. Γεννήθηκα στα χειμαδιά.

M.P. Σε ποιο μέρος;

B.K. Σε ποιο μέρος; Στ' Ντριάνεβα

M.P. Πότε ήρθες στα Γιάννενα;

B.K. Στα Γιάννενα για να κάτσου ιδώ ήρθα το '78

M.P. Στο πατρικό σου το επίθετο πως λέγεσαι;

B.K. Γεωργούλης

M.P. Θα ήθελα να μου πεις συμπληρωματικά κάποια πράγματα. Να ξεκινήσουμε πρώτα από το μαντίλι. Τι θυμάσαι; Τι είδος μαντίλι φορούσαν οι γυναίκες στο χωριό;

B.K. Γγώ θυμάμαι στο χωριό πρώτα φόραγαν τσίπα.

M.P. Τι χρώμα είχε η τσίπα;

B.K. Μαύρο, βαμβακερό ήταν αυτό

M.P. Ήταν ψιλό, χοντρό;

B.K. Αυτό ήταν χοντρό

M.P. Το φόραγαν διπλό ή μονό;

B.K. Διπλό.

M.P. Μετά;

B.K. Μετά φόραγαν τς χήρα. Ένα λίγο πιο ψιλότερο από το χοντρό, σαν το καλοκαίρι το φόραγαν εκείνο εκεί Μαρία. Ιτούτο το χουντρό του φόραγαν του χειμώνα. Κι μητὰ βήκαν τα άλλα μη του λουλούδ'.

M.P. Τα πολίτικα;

B.K. Τα πολίτικα π' λες κι ισύ. Αυτά τα 'κουβαν στ' μεσ' κι δεν τα φόραγαν κάθε μέρα, αυτά. Αυτά τα φόραγαν σι γάμου, σι πανγύρ', σι Λαμπρή, σι τέτοια πράματα, τα φόραγαν αυτά μη το λουλούδ'.

M.P. Τι σχέδιο είχαν αυτά;

B.K. Αυτά όλα τα χρώματα τα' χαν μέσα τα λουλούδια. Μαύρο το μαντίλι κι τα λουλούδια τα υπόλοιπα. Κόκκινο, πρασνάκι είχε μέσα, τα... Το 'κοβαν στ' μέσ' Μαρία κι του πίστρουναν, πιστρώναμαν λέμαν ημείς, καβαλίκι μη του βηλόν'.

M.P. Αυτό για να μην ξεφτίζει;

B.K. Για να μην ξεφτίζ'.

M.P. Μετά;

B.K. Μετά βήκει η καλαμάτα Μαρία, κι φουράμαν καλαμάτα.

M.P. Η καλαμάτα πότε βγήκε;

B.K. Η καλαμάτα τν ήταν του '40.

M.P. Τα άλλα υπήρχαν από νωρίτερα;

B.K. Τ' άλλα τα μαύρα, ναι βέβαια

M.P. Η καλαμάτα τι ήταν;

B.K. Η καλαμάτα ήταν ένα μαντίλι σαν μηταξουτό κι είχε μέσα διάφουρα λουλουδάκια

M.P. Πως το φοράγατε αυτό; Μονό ή διπλό;

B.K. Διπλό, διπλό. Δεν του κόβαμαν αυτό.

M.P. Την καλαμάτα την είχατε για τις επίσημες μέρες;

B.K. Κάθη μέρα, χειμώνα – καλοκαίρ'.

M.P. Μετά της χήρας;

B.K. Μητά είχαμαν τς χήρα. Τς χήρα του φουράμαν κι χειμώνα κι καλουκαίρ' Μαρία αλλά πιο πουλύ για καλό.

M.P. Αυτό τι ύφασμα έχει;

B.K. Μαύρου, βαμβακηρό

M.P. Λεπτό, χοντρό;

B.K. Λιπτό, λιπτό τς χήρας.

M.P. Το βάζατε μονό ή διπλό;

B.K. Διπλό, διπλό.

M.P. Πότε βγήκε της χήρας;

B.K. Τς χήρας Μαρία θα το 'ταν απού το '50

M.P. Της χήρας το μαντίλι το φορούσαν όλες οι ηλικίες;

B.K. Όλες οι ηλικίες, κι οι κουπέλεις, κι οι γυναίκες, όλες.

M.P. Θα ήθελα τώρα να μου πεις για τις μέρτες. Πότε ξεκίνησε η μέρτα;

B.K. Ιδώ η μέρτα πρέπ' να ν' ήταν κι απού το '40 κι μπορεί κι απού γληγουρότηρα η μέρτα. Όσου θαμάμει ιγώ είχαν μέρτες.

M.P. Τι σχέδια είχαν οι μέρτες;

B.K. Αυτό π' λένει του μύγδαλου. Του σχεδίου Μαρία ό,τ' ήθηλεις αλλά πιο πουλύ ητούτο ιδώια, να του λέν' 'μύγδαλου ητούτου του σχηδιάκι. Όλα τα χρώματα.

M.P. Με τι τις φτιάχνατε;

B.K. Μη του βηλουνάκι.

M.P. Τι χρώματα;

B.K. Ό,τ' χρώμα τν ήθηλεις η κάθη μια, κόκκιν'....

M.P. Ανοιχτά χρώματα ή προς το σκούρο;

B.K. Έφτιαναν κι μαύρου, έφτιαναν κι καφέ, έφτιαναν κι κόκκινο, πράσινεις, ό,τ' χρώμα τν ήθηλεις.

M.P. Ωραία. Θέλω τώρα να μου πεις για τις φούστες τις υφαντές. Πως κάλυπταν τα χέρια τους που ήταν αμάνικες οι φούστες.

B.K. Έπλεγαν μανίκια κι τα κόλλαγαν ή έβαζαν ζακέτα από πάνω.

M.P. Την μέρτα πάνω από τι την έβαζαν; Καλά τώρα εσύ φοράς τα ευρωπαϊκά τα ρούχα, τη βάζεις πάνω από τα ευρωπαϊκά.

B.K. Κι τότε μη τα χουριάτκα Μαρία π' τς ήταν ντμένες τν έβαζαν τ' μέρτα.

M.P. Αν φορούσαν κοντοσέγκουνο φορούσαν και μέρτα από πάνω;

B.K. Όχι. Πάνω από τς φούστες.

M.P. Γουρουντσάρουχα θυμάσαι καθόλου;

B.K. Ιγώ όχι γουρουντσάρουχα.

M.P. Εσύ μπαμπά θυμήθηκες καθόλου γουρουντσάρουχα;

X.P. Όχι. Απού το '40 δεν υπήρχαν γουρουντσάρουχα.

M.P. Αυτά όμως υπήρχαν ωρίτερα; Υπάρχουν και σε φωτογραφίες. Αυτά με τι τα έφτιαχναν;

X.P. Υπήρχαν. Μη δέρμα απού γρούν'

M.P. Τέτοια δέρματα που έβρισκαν;

X.P. Είχαν τα δηρματοδηψία. Αυτοί που κατηγοράζονταν τα δέρματα.

M.P. Ξέρεις αν τα έφτιαχναν στο χωριό ή αν ερχόταν εδώ στα Γιάννενα και τα έφτιαχναν;

X.P. Συνήθους ιδώ στα Γιάννενα τα 'φτιαχναν.

M.P. Ωραία, σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

21^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΧΡΗΣΤΟΣ ΡΑΠΤΗΣ

M.P. Μπαμπά πότε είσαι γεννημένος;

X.P. Το 1939

M.P. Που γεννήθηκες;

X.P. Στις Χουλιαράδες

M.P. Πότε ήρθες στα Γιάννενα;

X.P. Στα Γιάννενα ήρθα το 1953

M.P. Θα ήθελα να μου πεις για την ενδυμασία των κατοίκων στο χωριό απ' όταν θυμάσαι εσύ. Πως ντύνονταν οι ηλικιωμένοι, οι νεότεροι αλλά και πως έντυναν και τα παιδιά. Να ξεκινήσουμε από τους άντρες. Πως ήταν ντυμένοι;

X.P. Φορούσανε σακάκι.

M.P. Να ξεκινήσουμε από μέσα; Είχαν φανέλα από μέσα;

X.P. Είχαν φανέλα από μέσα, πλεκτή, μάλλινη, είχαν γιλέκο, πουκάμισο.

M.P. Πουκάμισο τι χρώμα είχαν;

X.P. Άσπρα συνήθως πουκάμισα φορούσαν. Οι παλιοί είχαν τα πουκάμισα χωρίς γιακά, μόνο με ένα κουμπί απάνω και χωρίς γιακά. Οι νέοι μετά φορούσαν και με γιακά.

M.P. Βρακί;

X.P. Βρακί φορούσανε

M.P. Μακρύ, κοντό;

X.P. Οι γέροι φορούσαν και μακρύ. Οι νέοι κοντό.

M.P. Αυτά τα βρακιά τα έδιναν στο ράφτη να τα ράψει;

X.P. Ναι, στο ράφτη

M.P. Ποιος ήταν ράφτης τότε στο χωριό;

X.P. Στο χωριό ήταν ο Κωνσταντινίδης, ήταν ο Παπαγεωργίου. Αυτούς τους δυο θυμάμαι.

M.P. Τώρα μιλάς περίπου το '45 με '50;

X.P. Ναι

M.P. Παντελόني κάτω;

X.P. Παντελόني φορούσανε ρετσίνα συνήθως. Παίρνανε και τα ράβανε.

M.P. Τι χρώματα;

X.P. Συνήθως ριγέ ήταν αυτά και σε μπλε, έτσι.

M.P. Τέτοια ρούχα φορούσανε και για καλά και για καθημερινά;

X.P. Είχαν μερικοί. Είχαν και κανένα κουστούμι. Υπήρχαν.

M.P. Οι οικογένειες που ήταν και πιο εύπορες;

X.P. Ντυνόταν και καλύτερα.

M.P. Θυμάσαι να φοράνε τις κυλλότες;

X.P. Κυλλότες φορούσαν πολύ λίγοι. Συνήθως τότε μετά το '40 με τους πολέμους φορούσανε κάτι Ιταλικές και Γερμανικές. Μερικοί, όχι όλοι.

M.P. Υφαντές κυλλότες; Θυμάσαι καθόλου να ύφαιναν κυλλότες;

X.P. Όχι, όχι.

M.P. Θυμάσαι να φοράνε σαλβάρες, κοντοσάλβαρα;

X.P. Σαλβάρες όχι. Κανάς γέροντας. Αυτοί φορούσαν σαλβάρια. Οι νέοι δεν φορούσε κανένα.

M.P. Οι σαλβάρες ήταν μάλλινες;

X.P. Μάλλινες, άσπρες συνήθως

M.P. Φορούσαν και μαύρες;

X.P. Μαύρες δεν θυμάμαι, αλλά άσπρες θυμάμαι.

M.P. Αυτοί που φορούσαν σαλβάρες τι φορούσαν από πάνω;

X.P. Ζακέτες μάλλινες, σακάκια.
M.P. Φορούσαν γιλέκο μάλλινο;
X.P. Φορούσαν
M.P. Πουκάμισο;
X.P. Πουκάμισο
M.P. Με τα φαρδιά μανίκια;
X.P. Φαρδιά μανίκια
M.P. Ήταν υφαντό το γιλέκο;
X.P. Υφαντό γιλέκο
M.P. Σκούφια;
X.P. Σκούφια μαύρη συνήθως
M.P. Τσουρέπια;
X.P. Τσουρέπια φορούσαν και ήταν και μερικά κεντητά επάνω στην κορυφή.
M.P. Τα τσαρούχια;
X.P. Τσαρούχια δεν είχαν. Πολύ λίγοι. Αν ήταν κανένας πολύ γέρος;
M.P. Τι χρώμα τσαρούχια φορούσαν οι γέροι; Κόκκινα ή μαύρα;
X.P. Μαύρα τσαρούχια με φούντα προκιασμένα
M.P. Ωραία, αυτά ήταν παλιότερα κι εσύ γνώρισες λίγους κατοίκους να τα φοράνε. Αυτοί που θυμάσαι περισσότερο είχαν συνήθως αυτό το κουστούμι από ρετσίνα. Αυτοί που ήταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση είχαν από καλύτερης ποιότητας ύφασμα. Ποια εποχή μπήκε ο γιακάς στο πουκάμισο; Μέχρι τότε ήταν ίσιο το πουκάμισο;
X.P. Ναι.
M.P. Εσύ τους θυμάσαι όλους με παπούτσια;
X.P. Με παπούτσια αλλά οι περισσότεροι φορούσαν προκιασμένα παπούτσια, κάτω με πρόκες. Και βάζανε στο πίσω μέρος βάζανε ένα σίδερο, σαν πέταλο από κάτω και μπροστά στη ...ένα πεταλάκι εκεί μπροστά στη μύτη για να μη φθείρονται οι σόλες.
M.P. Και το πρόκιασμα γι' αυτό το έκαναν;
X.P. Ναι.
M.P. Υπήρχαν στο χωριό τσαγκάρηδες;
X.P. Υπήρχαν τσαγκάρηδες στο χωριό
M.P. Ποιοι ήταν αυτοί;
X.P. Ήταν ο Αλέξη Παπαντώνης και είχε και παιδιά
M.P. Φορούσαν ταλαγάνια;
X.P. Ταλαγάνια λίγοι φορούσαν
M.P. Από τους γέρους αυτοί που είχαν τις σαλβάρες είχαν και τα ταλαγάνια;
X.P. Από τους γέρους ναι, αυτοί είχαν και τα ταλαγάνια.
M.P. Τα ταλαγάνια τι χρώμα είχαν;
X.P. Ε, προς το μαύρο ήταν.
M.P. Είχαν και κουκούλα;
X.P. Χωρίς κουκούλα με μανίκια.
M.P. Είχαν κουμπιά μπροστά; Κούμπωναν;
X.P. Δεν θυμάμαι τώρα αν κούμπωναν
M.P. Κάπες;
X.P. Κάπες είχαν τράγιες. Είχαν και με μανίκια και χωρίς μανίκια.
M.P. Είχαν και κοντοκάπια;
X.P. Είχαν και κοντοκάπια.
M.P. Τα κοντοκάπια ήταν με μανίκια και χωρίς μανίκια;
X.P. Ναι
M.P. Ζωνάρια στη μέση φορούσαν;

X.P. Ζωνάρια φορούσαν και σελιάχι που το 'λεγαν που έβαζαν το καπνό μέσα, χρήματα κι αυτά είχανε θήκες.

M.P. Αυτή η θήκη ήταν δερμάτινη;

X.P. Δερμάτινη

M.P. Κι αυτή την έβαζαν πάνω στο ζωνάρι;

X.P. Επάνω στο ζωνάρι. Ήταν ενσωματωμένη πάνω στο ζωνάρι.

M.P. Το ζωνάρι ήταν πλεχτό;

X.P. Όχι συνήθως δερμάτινα ήταν.

M.P. Θυμάσαι παλιότερα φορούσαν πλεχτά ζωνάρια; Τι χρώματα;

X.P. Ε, σε μαύρο συνήθως φορούσαν όλοι.

M.P. Οι άντρες είχαν και το καλό τους το κουστούμι.

X.P. Ε, που θα πήγαιναν μια εκκλησία, σ' ένα γάμο.

M.P. Κι είχαν και τα καθημερινά και τα ρούχα της δουλειάς; Όλα αυτά ήταν στο ίδιο στυλ;

X.P. Ραμμένα αυτή την εποχή. Εδώ τα μικρά παιδιά φορούσανε, δεν φορούσανε παντελόνια μέχρι πρωτού πάνε σχολείο. Μέχρι τα πέντε, έξι είχαν φουστάνια. Μετά βάζανε παντελόνι και το παντελόνι ήταν μέχρι το γόνα ή λίγο παρακάτω από το γόνα

M.P. Αυτά τα φουστάνια ήταν υφαντά ή αγόραζαν ύφασμα;

X.P. Αγόραζαν ύφασμα

M.P. Στα παιδάκια φορούσανε τσουρέπια;

X.P. Τσουρέπια, ναι

M.P. Άσπρα τα τσουρέπια στα παιδιά ή μαύρα;

X.P. Συνήθως άσπρα φορούσαν με παρδαλά αυτά κεντητά τέτοια.

M.P. Τσαρούχια είχαν ή παπουτσάκια;

X.P. Τσαρούχια δεν είχαν. Παπουτσάκια είχαν. Αλλά λαστιχένια και γαλότσες τις έλεγαν τότε αυτά τα παπούτσια, πλαστικές.

M.P. Υπήρχαν έτοιμα στο εμπόριο;

X.P. Έτοιμα στο εμπόριο.

M.P. Πλαστικά, τα 'λεγαν γαλότσες. Ήταν σαν μποτάκια. Παλιότερα έφτιαχναν και με λάστιχο παπούτσια, με σαμπρέλες;

X.P. Ναι, αυτά τα έλεγαν προπόδια

M.P. Έφτιαχναν προπόδια όλοι;

X.P. Οι γυναίκες

M.P. Καλά θα μου τα πεις όταν φτάσουμε στις γυναίκες. Τα παιδάκια φορούσαν σκούφια στο κεφάλι, τα αγόρια;

X.P. Όχι, στο σχολείο μόνο καπέλο

M.P. Αυτά τα φουστανάκια τι χρώμα είχαν;

X.P. Διάφορα χρώματα είχαν

M.P. Εσώρουχα φορούσαν τα παιδιά;

X.P. Είχαν, είχαν

M.P. Τα παντελονάκια που έφτιαχναν αργότερα τι χρώμα είχαν;

X.P. Από ρετσίνα παντελόνια ήταν και στο πίσω μέρος στον πισινό είχε και δυο κουμπιά που άνοιγε σαν καπάκι το παντελόνι πίσω.

M.P. Από πάνω φορούσαν πουκαμισάκι;

X.P. Ναι

M.P. Ζακετούλες είχαν;

X.P. Ζακέτες πλεχτές στο χέρι συνήθως. Τα έφτιαχναν οι μάνες τς

M.P. Τα κορίτσια ήταν ντυμένα με αυτά τα φουστανάκια; Παπουτσάκια κάτω;

X.P. Παπουτσάκια, τσουρέπια

M.P. Φορούσαν μαντίλι τα μικρά κορίτσια;

X.P. Δεν φορούσαν. Πολύ λίγα

M.P. Σε τι ηλικία το φόραγαν το μαντίλι;

X.P. Το μαντίλι το φόραγαν μετά τα δεκαπέντε χρόνια.

M.P. Τώρα να μου πεις λίγο για τις γυναίκες. Να ξεκινήσουμε από μέσα. Οι γυναίκες φορούσαν φανέλα;

X.P. Φορούσαν φανέλα πλεχτή. Φορούσαν πουκάμισο υφασμάτινο, άσπρο, το έραβαν άλλοι μόνοι τους, άλλοι σε μοδίστρες.

M.P. Βρακί φορούσαν;

X.P. Βρακί φορούσαν. Άσπρα βρακιά

M.P. Άσπρα βρακιά, υφασμάτινα.

X.P. Ναι

M.P. Πάνω από το πουκάμισο φορούσαν φούστες. Αυτές τις φούστες τις ύφαιναν στον αργαλειό;

X.P. Στο χέρι συνήθως πλεκτές

M.P. Υπήρχαν και στον αργαλειό όμως;

X.P. Υπήρχαν και στον αργαλειό.

M.P. Τι χρώματα είχαν οι φούστες;

X.P. Άλλες ήταν κόκκινες, διάφορα χρώματα

M.P. Έκαναν και σχέδια στις φούστες;

X.P. Στο τέλος της φούστας κάτω φτιάχνανε σαν μύτες, ένα κέντημα

M.P. Στις πλεχτές;

X.P. Ναι.

M.P. Πάνω από τη φούστα τι φορούσαν;

X.P. Το φουστάνι

M.P. Τα υφάσματα για τα φουστάνια από πού τα έπαιρναν;

X.P. Τα υφάσματα τα έπαιρναν από τον έμπορο ή από εδώ από τα Γιάννενα ή και εκεί στο χωριό ήταν ο Παπουτσής, ένας μπακάλης ο οποίος αυτός είχε και υφάσματα και ψώνιζαν από εκεί.

M.P. Τι χρώματα είχαν;

X.P. Συνήθως μαύρα, μπλε, τέτοια χρώματα 'βάζαν. Σκούρα χρώματα στο χωριό.

M.P. Σκούρο πράσινο;

X.P. Συνήθως μαύρα, μπλε

M.P. Το φουστάνι το έραβαν με πιέτες επάνω;

X.P. Ναι εδώ μπροστά είχαν πιέτες.

M.P. Είχαν ζουλέ πάνω στο φουστάνι;

X.P. Όχι, μόνο τέτοιες πιέτες είχαν εδώ στο στήθος

M.P. Ήταν κεντητό μπροστά στο στήθος το φουστάνι;

X.P. Όχι. Διπλές αυτές οι πιέτες ήταν λίγο φαρδιές στα τέσσερα εκατοστά έτσι που κατέβαιναν μέχρι τη μέση.

M.P. Και το φουστάνι μέχρι που έφτανε; Έφτανε μέχρι τον αστράγαλο;

X.P. Λίγο πιο πάνω.

M.P. Από πάνω ποδιά;

X.P. Ποδιές φορούσαν. Σε διάφορα χρώματα οι ποδιές, ανοιχτόχρωμες και στο τέλος πάλι της ποδιάς ήταν κεντητές.

M.P. Είχαν κέντημα επάνω ή είχαν αυτό το φρούτο που κάνει η ποδιά;

X.P. Είχαν το φρούτο και ήταν κεντητές που τις κεντούσαν οι ίδιες οι γυναίκες.

M.P. Εσύ θυμάσαι καθόλου τις γιαγιάδες να φοράνε αργαλείσιες ποδιές;

X.P. Όχι.

M.P. Το φουστάνι έφτανε μέχρι τον αστράγαλο;

X.P. Λίγο πιο πάνω.

M.P. Από πάνω ποδιά;

X.P. Ποδιές φορούσανε. Σε διάφορα χρώματα οι ποδιές, ανοιχτόχρωμες και στο τέλος πάλι της ποδιάς ήταν κεντητές.

M.P. Είχαν κέντημα πάνω ή είχαν αυτό το φρούτο που κάνει η ποδιά;

X.P. Είχαν φρούτα και ήταν και κεντητές, που τις κεντούσαν οι ίδιες οι γυναίκες.

M.P. Εσύ θυμάσαι καθόλου τις γιαγιάδες να φοράνε αργαλείσιες ποδιές;

X.P. Όχι

M.P. Ζώνη στη μέση φορούσαν;

X.P. Ζώνη όχι. Έδεναν την ποδιά αντί για ζώνη. Έδενε η ποδιά στη μέση.

M.P. Πάνω από το φουστάνι;

X.P. Είχαν την κοντοσέγκουνα που ήταν μέχρι τη μέση. Με μανίκια αυτό ήταν σαν μπουφανάκι. Αυτό γινόταν στον αργαλειό, δίμιτο.

M.P. Μέχρι ποια χρονολογία τα φορούσαν αυτά τα δίμιτα τα κοντοσέγκουνα;

X.P. Αυτά μέχρι το '65. Κάπου εκεί μέσα, μετά...

M.P. Φορούσαν ταυτόχρονα και το κοντοσέγκουνο και το σιγκούνι ή μια το ένα μια το άλλο.

X.P. Όταν είχαν την κοντοσέγκουνα δεν φορούσαν το..... αλλά όταν πήγαιναν να κουβαλήσουν ξύλα, που κουβαλούσανε βάζανε και το σιγκούνι. Το σιγκούνι βοηθούσε στη μεταφορά που έκαναν, το δίπλωναν, ή να πάρουν τα παιδιά τους.

M.P. Το κοντοσέγκουνο είχε μανίκια;

X.P. Είχε μανίκια

M.P. Ήταν σε μαύρο, λουλακί χρώμα;

X.P. Ναι.

M.P. Είχε γαϊτάνια;

X.P. Ναι είχαν γαϊτάνια κι αυτά και τα σιγκούνια. Τα γαϊτάνια ήταν σαν κεραμιδί, έτσι, ένα τέτοιο

M.P. Αυτά τα κοντοσέγκουνα τα έφτιαχνε ο ράφτης;

X.P. Ναι, ο ράφτης

M.P. Τα σιγκούνια ήταν χωρίς μανίκι;

X.P. Χωρίς μανίκι, κεντητά όμως τα σιγκούνια μέχρι κάτω στο τέλος

M.P. Από μέσα ήταν ασταρωμένα;

X.P. Όχι, όχι

M.P. Τσουρέπια φορούσαν;

X.P. Τσουρέπια φορούσαν. Συνήθως μαύρα οι ηλικιωμένες. Οι νεότερες βάζαν και άσπρα.

M.P. Τσαρούχια είχαν;

X.P. Τσαρούχια δεν είχαν.

M.P. Θυμάσαι καμία γιαγιά να φοράει;

X.P. Αν ήταν πολύ λίγες που φορούσαν τσαρούχια. Οι άλλες φορούσαν παπούτσια, που ήταν προκιασμένα τα παπούτσια και με πεταλάκι.

M.P. Και στις γυναίκες;

X.P. Ναι

M.P. Οι δρόμοι πως ήταν στο χωριό; Χωματόδρομοι;

X.P. Οι δρόμοι ήταν άφτιαχτοι, χωματόδρομοι και σε πολλές μεριές ήταν γκαλντερίμι. Είχε γκαλντερίμι από λάσπες.

M.P. Μαντίλι στο κεφάλι;

X.P. Μαντίλι είχαν σχεδόν όλες και το μαντίλι συνήθως μαύρο μαντίλι φορούσαν όλες.

M.P. Και με κλάρες. Αυτό το πολιτικό οι νεότερες;

X.P. Ναι

M.P. Το μαντίλι το έβαζαν στα δεκαπέντε. Δεν το έβγαζαν ποτέ μέχρι που πέθαιναν;
X.P. Ποτέ μέχρι που πέθαιναν

M.P. Μετά οι πιο νέες πότε έβγαλαν το μαντήλι;

X.P. Οι νέες απ' όταν φόρεσαν το μαντίλι από τα δεκαπέντε και είκοσι σχεδόν μέχρι που 'φτάσαν πάνω από πενήντα χρονών και δεν το 'χαν βγάλει το μαντίλι. Κι ακόμα δεν το 'χουν βγάλει ακόμα.

M.P. Είναι γυναίκες που είναι τώρα 70, 80 χρονών που άλλες έχουν μαντήλι κι άλλες δεν έχουν. Τότε αυτές του έβγαλαν το μαντήλι θεωρούνταν κακό; Τις έβλεπαν κάπως οι άλλοι που το έβγαλαν;

X.P. Ε, τις έβλεπαν λίγο πιο πολιτισμένες αυτές αν πήγαιναν σε καμία πόλη, σε κανά δικό τους.

M.P. Τις κατάκριναν γι αυτό που έκαναν;

X.P. Ναι, βέβαια τις κατάκριναν. Έλεγαν....

M.P. Για να γίνει μια κοπέλα νύφη έπαιρνε και ρούχα. Τα ρούχα της.

X.P. Ναι όλα. Βελέντζες, μαξιλάρια

M.P. Ναι πέρα από αυτά λέω για τα ρούχα που φορούσε, έπαιρνε και τέτοια προίκα;

X.P. Ναι, έπαιρνε την προίκα της

M.P. Πόσα σιγκούνια είχε;

X.P. Ήταν ανάλογα τις δυνατότητες που είχε η κάθε οικογένεια. Έπαιρνε τα σιγκούνια της, έπαιρνε τα τρουβάδια, έπαιρνε τις τριχιές τις πλεχτές για να μεταφέρουν ξύλα, να ζώνουν τα παιδιά στις πλάτες.

M.P. Τα φουστάνια;

X.P. Τα φουστάνια ανάλογα με το τι οικονομική δυνατότητα που είχε

M.P. Το σιγκούνι πότε το έβγαζαν περίπου;

X.P. Το σιγκούνι το έβγαζαν πολύ αργά και μέχρι τώρα το φοράνε όταν πάνε για να φορτωθούν ξύλα, τέτοια.

M.P. Όταν ο περισσότερος κόσμος ήρθε στα Γιάννενα. Το '50, '60, πότε ήρθε στα Γιάννενα;

X.P. Απ' το '60 και μετά. Ε, τότε άλλαξε δεν έβαζαν και σιγκούνια μετά. Τα κατήργησαν

M.P. Όσο περνούσαν τα χρόνια στη γυναίκα σκούρηναν ακόμη περισσότερο τα ρούχα;

X.P. Ναι, όλα σχεδόν μαύρα

M.P. Από τι ηλικία και μετά;

X.P. Από 40 χρονών και πάνω όλες μαύρα.

M.P. Φορούσαν καθόλου κοσμήματα;

X.P. Πολύ λίγα. Δεν υπήρχαν κοσμήματα. Δεν είχαν

M.P. Είχαν το πατατίφ οι νύφες στο λαιμό;

X.P. Ε, αν είχε καμία έβαζε. Πολύ λίγες. Δεν υπήρχαν τότε.

M.P. Οι άντρες;

X.P. Το ρολόι είχαν και το 'βαζαν στο γιλέκο. Είχε τσέπη το γιλέκο από μπρος με αλυσίδα. Η αλυσίδα κρέμονταν στο γιλέκο από έξω και ρολόι της τσέπης

M.P. Πότε οι άντρες έβγαλαν τη σκούφια και με τι την αντικατέστησαν;

X.P. Η σκούφια βγήκε προ του '40 κι αντικατεστάθη με καπέλο.

M.P. Τι καπέλο;

X.P. Καπέλα συνήθως φτιάχναν από ρετσίνες. Αυτά τα καπέλα.

M.P. Είχαν και τα τριτσάκια τότε;

X.P. Υπήρχαν και τριτσάκια, λίγα τριτσάκια, συνήθως καπέλα φορούσαν όλοι

M.P. Που ήταν ίδια με το κουστούμι;

Χ.Ρ. Ναι

Μ.Ρ. Δίμιτα υφάσματα θυμάσαι να υφαίνουν;

Χ.Ρ. Αν υφαιναν δίμιτα; Δεν ήταν γυναίκες τότε. Ήταν πιο παλιότερα.

Μ.Ρ. Άρα τα σιγκούνια που είχαν που τα βρήκαν; Τα είχαν από παλιότερους;

Χ.Ρ. Τα είχαν από παλιότερους και 'παίρναν κι από το εμπόριο. Είχε το εμπόριο ύφασμα δίμιτο και το έπαιρναν και το έραβαν.

Μ.Ρ. Ξέρεις πότε σταμάτησαν να κάνουν τα δίμιτα οι γυναίκες στο χωριό;

Χ.Ρ. Τα δίμιτα από το '50 και μετά δεν είχαν δίμιτα.

Μ.Ρ. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Χ.Ρ. Να 'σαι καλά κορίτσι μου

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
(Α) ΥΦΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ**

ΦΛΟΚΑΤΕΣ

Εικόνα 82: 1970

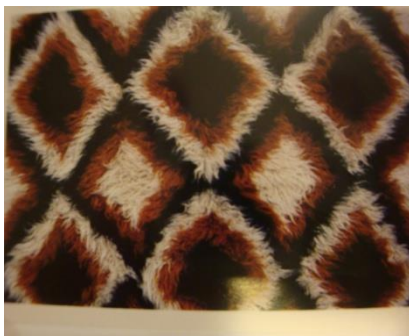
Εικόνα 83: 1970

Εικόνα 84: 1950

Εικόνα 85: 1970

Εικόνα 86: 1980

Εικόνα 87: 1960

Εικόνα 88: 1960

Εικόνα 89: 1950

Εικόνα 90: 1960

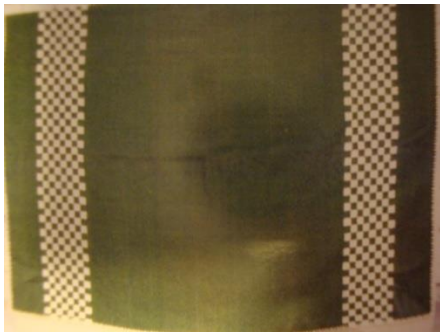
Εικόνα 91: 1960

ΤΣΟΛΙΑ

Εικόνα 92: 1960

ΚΟΥΒΕΡΤΕΣ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Εικόνα 93: 1970

Εικόνα 94: 1970

Εικόνα 95: 1970

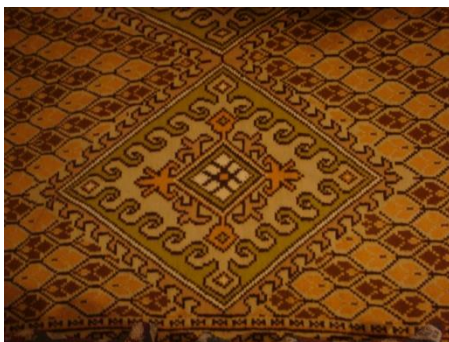
ΣΤΡΩΣΕΙΣ

Εικόνα 96: 1970

Εικόνα 97: 1970

Εικόνα 98: 1970

Εικόνα 99: 1970

Εικόνα 100: 1980

Εικόνα 101: 1960

Εικόνα 102: 1950

ΔΙΑΔΡΟΜΟΙ

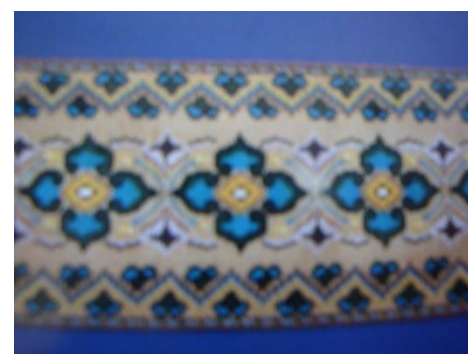
Εικόνα 103: 1970

Εικόνα 104: 1980

Εικόνα 105: 1950

Εικόνα 106: 1970

Εικόνα 107: 1980

Εικόνα 108: 1960

ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΙΧΟΥ

Εικόνα 109: 1970

Εικόνα 110: 1950

Εικόνα 111: 1950

Εικόνα 112: 1950

ΠΑΝΤΕΣ ΚΡΕΒΑΤΟΚΑΜΑΡΑΣ

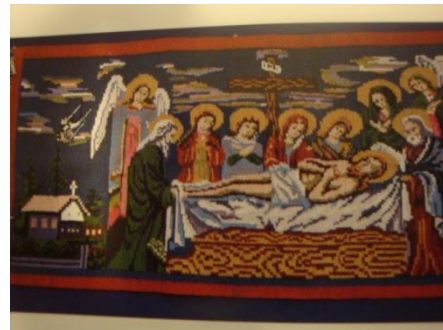
Εικόνα 113: 1950

Εικόνα 114: 1930

Εικόνα 115: 1970

Εικόνα 116: 1950

Εικόνα 117: 1980

Εικόνα 118: 1950

Εικόνα 119: 1950

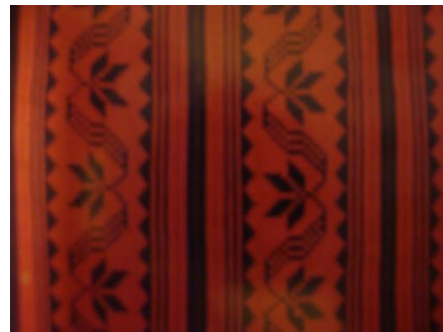

Εικόνα 120: 1970

ΜΑΝΤΑΝΙΕΣ ΜΑΥΡΟΚΟΚΚΙΝΕΣ

Εικόνα 121: 1960

Εικόνα 122: 1960

ΜΑΝΤΑΝΙΕΣ ΠΟΛΥΧΡΩΜΕΣ

Εικόνα 123: 1960

Εικόνα 124: 1960

Εικόνα 125: 1950

Εικόνα 126: 1950

Εικόνα 127: 1950

Εικόνα 128: 1950

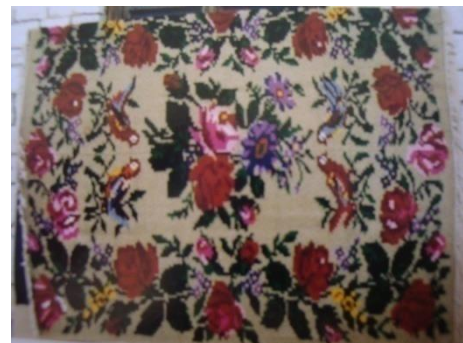
Εικόνα 129: 1950

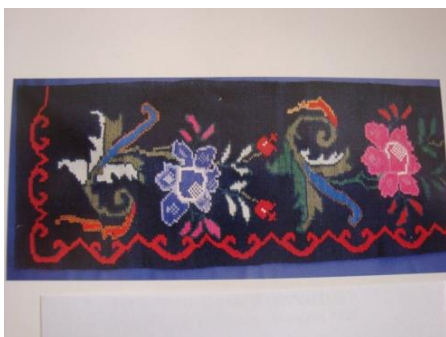
Εικόνα 130: 1940

Εικόνα 131: 1960

Εικόνα 132: 1960

Εικόνα 133: 1920

Εικόνα 134: 1960

Εικόνα 135: 1970

Εικόνα 136: 1950

Εικόνα 137: 1940

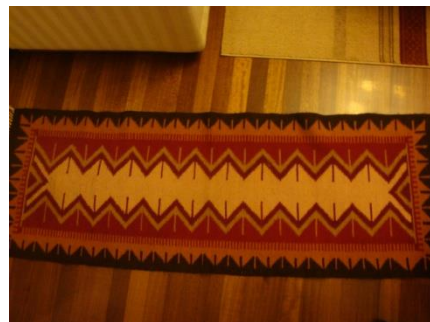

Εικόνα 138: 1970

ΤΑΠΗΤΑ ΚΡΕΒΑΤΟΚΑΜΑΡΑΣ

Εικόνα 139: 1970

Εικόνα 140: 1970

Εικόνα 141: 1960

Εικόνα 142: 1970

Εικόνα 143: 1970

Εικόνα 144: 1970

Εικόνα 145: 1970

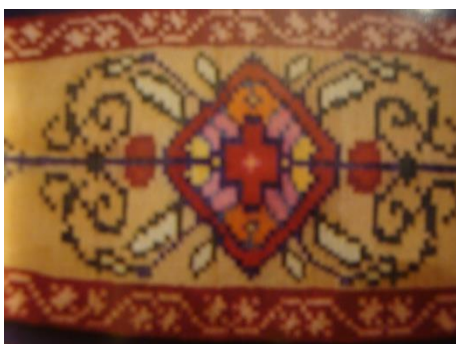
Εικόνα 146: 1970

Εικόνα 147: 1960

Εικόνα 148: 1970

Εικόνα 149: 1960

Εικόνα 150: 1950

Εικόνα 151: 1980

Εικόνα 152: 1960

Εικόνα 153: 1970

Εικόνα 154: 1960

Εικόνα 155: 1970

ΜΠΟΥΧΑΡΟΠΟΔΙΕΣ

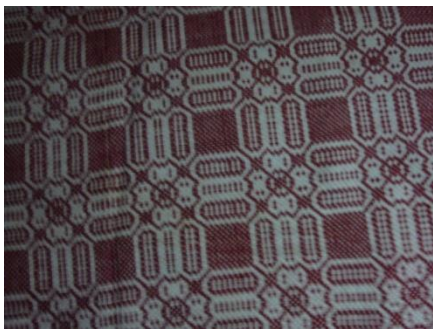
Εικόνα 156: 1950

ΚΡΕΒΑΤΟΓΥΡΟΙ

Εικόνα 157: 1950

ΚΑΡΑΜΕΛΩΤΕΣ

Εικόνα 158: 1960

Εικόνα 159: 1950

ΜΑΛΛΙΝΟΣΕΝΤΟΝΑ

Εικόνα 160: 1950

ΧΕΙΡΑΜΙΣΙΑ ΜΑΞΙΛΑΡΙΑ

Εικόνα 161: 1970

Εικόνα 162: 1915, Προπολεμικό υφαντό, Ιδιοκτησία Χρήστου Μασαλά

ΧΕΙΡΑΜΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΜΠΑΣΙΑ

Εικόνα 163: 1960

Εικόνα 164: 1960

ΧΕΙΡΑΜΙΣΙΕΣ ΣΤΡΩΣΕΙΣ

Εικόνα 165: 1910

ΧΕΙΡΑΜΙΣΙΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΟΙ

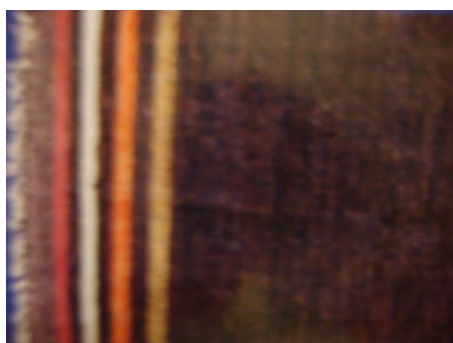
Εικόνα 166: 1960

ΤΡΑΓΙΕΣ ΒΕΛΕΝΤΖΕΣ ΧΩΡΙΣ ΦΛΟΚΟ

Εικόνα 167: 1960

ΚΟΥΡΕΛΙΑ

Εικόνα 168: 1980

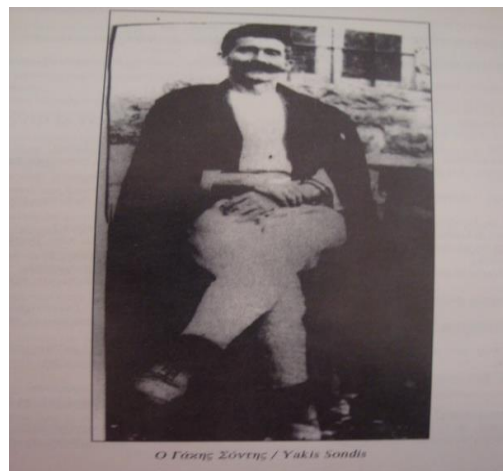
Εικόνα 169: 1960

(B) ΑΝΔΡΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

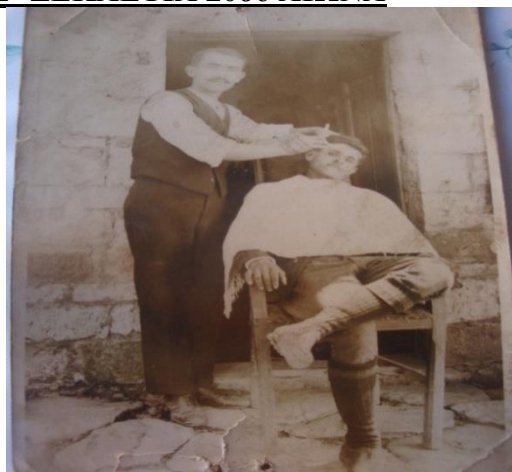

Εικόνα 170: Πέτρος Μπενέκος, Χουλιαράδων άπαντα

Εικόνα 171: Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

2^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 172: Αρχείο Ουρανίας Ράπτη

Εικόνα 173: Αρχείο Αικατερίνης Ράπτη

3^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 174: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 175: Αρχείο Βασιλικής Κοντού

4^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 176: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 177: Αρχείο Αικατερίνης Ράπτη

5^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 178: Αρχείο Χρήστου Δ. Ράπτη

Εικόνα 179: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

6^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 180: Αρχείο Ουρανίας Ράπτη

Εικόνα 181: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

7^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 182: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 183: Αρχείο Μαρίας Μασαλά

8^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 184: Αρχείο Περικλή Ράπτη

Εικόνα 185: Αρχείο Ελευθερίας Θεοδώρου

9^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 186: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

Εικόνα 187: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 188: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 189: Φωτογραφία από το διαδίκτυο

(Γ) ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 190: Π. Μπενέκος, Χουλιαράδων άπαντα

Εικόνα 191: Π. Μπενέκος, Χουλιαράδων άπαντα

2^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 192: Αρχείο Περικλή Ράπτη

Εικόνα 193: Αρχείο Βασιλείου Ράπτη

3^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 194: Αρχείο Ουρανίας Ράπτη

Εικόνα 195: Αρχείο Ουρανίας Ράπτη

4^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 196: Αρχείο Γιαννούλας Κύργιου

Εικόνα 197: Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

5^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 198: Αρχείο Γιαννούλας Κύργιου

Εικόνα 199: Αρχείο Μαρίας Μασαλά

6^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 200: Αρχείο Μαγδαλινής Κωνσταντινίδη

Εικόνα 201: Αρχείο Παναγιώτας Σιόντη

7^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 202: Αρχείο Περικλή Ράπτη

Εικόνα 203: Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

8^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 204: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 205: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

9^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 206: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 207: Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 208: Αρχείο Γιαννούλας Κύργιου

Εικόνα 209: Αρχείο Γιαννούλας Κύργιου

(Δ) ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 210: Π. Μπενέκος, Χουλιαράδων άπαντα

2^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 211: Αρχείο Ιωάννη Δημητρούλα

Εικόνα 212: Π. Μπενέκος, Χουλιαράδων άπαντα

3^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 213: Αρχείο Βασιλικής Κοντού

Εικόνα 214: Αρχείο Περικλή Ράπτη

4^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 215: Αρχείο Αικατερίνης Ράπτη

Εικόνα 216: Αρχείο Γιαννούλας Κόργιου

5^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 217: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

Εικόνα 218: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

6^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

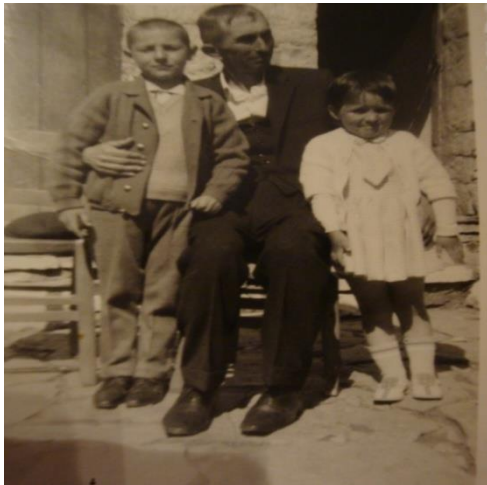

Εικόνα 219: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

Εικόνα 220: Αρχείο Χρήστου Δ. Ράπτη

7^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 221: Αρχείο Χρήστου Δ. Ράπτη

Εικόνα 222: Αρχείο Μαρίας Μασαλά

8^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 223: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 224: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

9^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 225: Αρχείο Χρήστου Κ. Ράπτη

Εικόνα 226: Αρχείο Αικατερίνης Καραμπέσιου

1^η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 227: Αρχείο Μαρίας Ράπτη

Εικόνα 228: Αρχείο Μαρίας Ράπτη